

СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

Видання орієнтовано на викладачів, наукових співробітників, студентів, аспірантів та всіх, кого цікавлять сучасні проблеми педагогіки, соціології, філософії, психології, соціальних комунікацій, філології, мистецтвознавства, культурології, історії, економіки, юриспруденції, політики та публічного адміністрування.

Автори несуть відповідальність за зміст (авторство та самостійність досліджень), точність та достовірність викладеного матеріалу. Редакція може не поділяти точки зору авторів.

Редакційна колегія:

Кучин Павло Захарович, заслужений артист України, СГ НТМ «Новий курс» (головний редактор)
Акіншина Ірина Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Гончаренко Тетяна Ігорівна, СГ НТМ «Новий курс» (відповідальний секретар)
Дубовик Наталія Анатоліївна, кандидат політичних наук, доцент, Державний університет телекомунікацій
Дуна Наталія Геннадіївна, кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Захаревич Михайло Васильович, кандидат мистецтвознавства, доцент, Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого
Кислюк Любов Вікторівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, Луганський національний аграрний університет
Кожедуб Олена Василівна, кандидат соціологічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Колчанова Людмила Миколаївна, кандидат мистецтвознавства, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
Косуля Ірина Юріївна, кандидат соціологічних наук, доцент, Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) GmbH
Кучин Сергій Павлович, доктор економічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
Наголюк Олена Євгенівна, кандидат юридичних наук, Луганський національний аграрний університет
Сторож Олена Василівна, кандидат психологічних наук, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет
Субота Євген Володимирович, кандидат культурології, Харківська державна академія культури
Тополевський Віктор Юрійович, кандидат педагогічних наук, доцент, Харківська державна академія культури
Федоренко Микола Олександрович, кандидат філософських наук, доцент, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського
Харченко Артем Вікторович, кандидат історичних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Шевчук Інна Володимирівна, кандидат наук з державного управління, Хмельницький університет управління та права
Шпак Світлана Григорівна, кандидат психологічних наук, доцент, Рівненський інститут Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
Яцишин Уляна Володимирівна, кандидат політичних наук, Національний університет «Львівська політехніка»

УДК 009:3(082)

ББК 6/8я43

С69

Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр. – Вип. 25. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2019. – 260 с.

Збірник засновано 2010 року.
Засновник та видавець збірника:
«Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс»
(рік заснування – 1989).

Контакти: +380970440309, sgvisn@gmail.com,
вул. Манізера, 3, м. Харків, 61002, Україна.
Докладна інформація розташована на сайті www.newroute.org.ua.

Збірник зареєстровано:
- в Департаменті державної реєстрації та нотаріату
Міністерства юстиції України.
(Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ №23259-13099ПР від 19.04.2018);
- в Міжнародному центрі реєстрації серійних видань.
(Міжнародний стандартний серійний номер (ISSN): 2305-9869).

Видання за цільовим призначенням: наукове.
Наукові праці публікуються українською, російською
та англійською мовами.

Матеріали, що подані авторами розміщуються
в базі даних інформаційного ресурсу «Наукова періодика України»,
в пошуковій системі наукових публікацій «Google Scholar»,
на сайті СГ НТМ «Новий курс».

Друковані примірники збірника надсилаються згідно із
Законами України «Про видавничу справу» та
«Про обов'язковий примірник документів»,
Постановою Кабінету Міністрів України
«Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів».

Збірник не входить до переліку фахових видань України.
Публікація у збірнику вважається друкованою науковою працею,
що опублікована у вітчизняному науковому періодичному виданні
та підтверджує апробацію наукових досліджень автора.

Наукові праці публікуються в рамках проведення
V всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю
«Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку України та світу»,
27 березня 2019 р., м. Харків, Україна.

© СГ НТМ «Новий курс», 2019

© Автори, 2019

ЗМІСТ

Стор.

Розділ перший**Педагогіка, соціологія, філософія, психологія, соціальні комунікації****Наукові статті**

<i>Біжко Олександр Миколайович</i> COUCHSURFING ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРНОГО ОБМІНУ	... 8
<i>Ладика Ірина Ярославівна</i> ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ БЛОГОСФЕРИ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ ВІТАЛІЯ ПОРТНИКОВА ТА ПАВЛА КАЗАРІНА)	... 9
<i>Сорока Наталя Анатоліївна, Щокіна Тетяна Миколаївна</i> НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	... 14
<i>Козьміна Наталія Анатоліївна</i> ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ФАКУЛЬТЕТУ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЕНЕРГОМЕНЕДЖМЕНТУ	... 20
<i>Karasyova Olena Vyacheslavivna</i> ACTIVATION FACTORS OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK IN ENGLISH LEARNING	... 24
<i>Маценко Леся Миколаївна</i> ШЕВЧЕНКО І МАЙДАН: ДВА ЮВІЛЕЇ	... 26
<i>Ногінська Аліна Олександрівна</i> ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАГІСТРА-АГРАРІЯ ЯК МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА	... 28
<i>Боровець Олена Віталіївна, Гулюк Світлана Олександрівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	... 33
<i>Грабовий Андрій Кирилович</i> НАВЧАЛЬНИЙ ХІМІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	... 36
<i>Ярмолович Оксана Іванівна</i> ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У ХІХ СТОРІЧЧІ	... 41
<i>Зубенко Олеся Михайлівна</i> ВПЛИВ РАНЬОГО ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ НА ЯКІСТЬ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ У ЖІНОК	... 44
<i>Сидоренко Татяна Владимировна</i> ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-РЕЧЕВЫЕ УМЕНИЯ УЧАЩИХСЯ И МЕХАНИЗМ ИХ ФОРМИРОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ЛЕКСИКИ	... 49
<i>Гречка Євгеній Миколайович</i> РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	... 53
<i>Коваленко Олена Олександрівна</i> ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВНЗ	... 56
<i>Клімова Анна Ігорівна</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЧИННИК УСПІШНОГО НАВЧАННЯ	... 59
Наукові тези	
<i>Ільєнко Тетяна Петрівна</i> ДОСВІД ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ	... 62
<i>Роговченко Вікторія Олександрівна</i> РОЗВИТОК УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ОБРАЗОТВОРЧО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	... 63
<i>Родіна Наталя Олександрівна</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	... 64

<i>Черняк Галина Анатоліївна</i> ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА САМООСВІТУ СТУДЕНТА	... 65
<i>Григор'єва Ольга Вікторівна</i> ПОРТФОЛІО ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА	... 66
<i>Здирко Ірина Анатоліївна</i> КОУЧИНГ В ОСВІТІ ЯК ПОТУЖНИЙ ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	... 68
<i>Герасименко Людмила Борисівна</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ	... 69
<i>Фомін Катерина Василівна</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ДІАЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	... 70
<i>Моравецький Остап Михайлович</i> НАУКОВА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	... 71
<i>Бірюкова Влада Володимирівна</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА	... 72
<i>Поцюрко Олег Юрійович</i> КЛЮЧОВІ МАРКЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ТВОРЧОСТІ П. КУЛІША	... 73
<i>Корнієць Катерина Сергіївна</i> ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ НА ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ДОШКІЛЬНИКАМИ	... 74
<i>Наконечная Алина Руслановна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ГРУППОВОЙ СПЛОЧЕННОСТИ В ТРУДОВЫХ КОЛЛЕКТИВАХ МОРЯКОВ	... 75
<i>Самчевский Николай Сергеевич</i> ПРОФИЛАКТИКА РАЗВИТИЯ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ КОНФЛИКТОВ В СТУДЕНЧЕСКОЙ СРЕДЕ: ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНИКИ «Я-ВЫСКАЗЫВАНИЕ»	... 76
<i>Бердега Анжелика Валерьевна</i> МЕТОДЫ АКТИВНОГО СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ: ГРУППОВАЯ ДИСКУССИЯ	... 77
<i>Дзіковська Марія Ігорівна</i> ЗАСТОСУВАННЯ KEYС-ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СУЧАСНА ІННОВАЦІЯ	... 78
<i>Юрчук Людмила Василівна</i> НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА М.І. КОСТОМАРОВА У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	... 79
<i>Мох Юлія Андріївна, Радченко Олена Іванівна, Сергіна Світлана Володимирівна</i> ТРЕНІНГ ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ	... 80
<i>Набільська Ірина Ігорівна</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВИЧОК 21 СТ. В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	... 81
<i>Гамалюк Степан Анатолійович</i> ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ	... 83
<i>Швець Альвіна Романівна</i> ВПРОВАДЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСВІДУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРОМАДІ	... 84
<i>Веремейчик Сергій Володимирович</i> РЕНЕСАНС «АНТИЧНОЇ ДУШІ» В ГУМАНІСТИЧНИХ УЯВЛЕННЯХ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ	... 85
<i>Медведська Людмила Євгенівна</i> РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІГОР В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ FACEBOOK)	... 86
<i>Зборівська Оксана Мирославівна</i> ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ КУРАТОРА)	... 87

<i>Володько Анна Миколаївна</i> ДІАХРОНІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	... 88
<i>Малько Наталія Олександрівна</i> «МОВНЕ ПОРТФОЛІО» ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	... 89
<i>Гроссу Наталія Валентинівна</i> ХМАРНИЙ СЕРВІС MS OFFISE 365 ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА	... 90
<i>Граценкова Вікторія Володимирівна, Шеїна Лариса Олександрівна</i> РОЗВИТОК НАВИЧОК ВЕРБАЛЬНОЇ ТА НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ І АКАДЕМІЧНИХ ЦІЛЕЙ	... 91
<i>Пукало Світлана Олегівна</i> МОВЛЕННСВИЙ ЕТИКЕТ КЕРІВНИКА	... 92
<i>Агеєнко Тетяна Анатоліївна</i> ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	... 94

Розділ другий

Мистецтвознавство, культурологія, філологія, історія

Наукові статті

<i>Федоренко Микола Олександрович</i> ХРОНОТОПІЧНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ	... 95
<i>Солодка Лілія Олексіївна</i> МОТИВ ПОЛЬОТУ У ТВОРІ С. ЛАГЕРЛЕФ «ЧУДЕСНА МАНДРІВКА НІЛЬСА ГОЛЬГЕРСОНА З ДИКИМИ ГУСЬМИ» ТА УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ КАЗЦІ «ІВАСИК-ТЕЛЕСИК»	... 99
<i>Гладуш Надія Федорівна, Ареф'єва Олена Олегівна</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗОВИХ ДІСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РУХУ В ЛІНГВІСТИЦІ	... 102
<i>Медведева Валентина Вікторівна</i> СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ГРИМУВАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА У СТВОРЕННІ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ НА ЕСТРАДІ	... 106
<i>Гіль Світлана Іванівна, Яценко Аліна Анатоліївна</i> ВИВЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНО-МОДАЛЬНИХ ФОРМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	... 110
<i>Акінішина Ірина Миколаївна</i> ГЕРМЕНЕВТИЧНІ ЗАСАДИ ХУДОЖНЬОЇ-БІОГРАФІЧНОЇ ПРОЗИ ХХ – ХХІ СТ.	... 113
<i>Орел Єлизавета Раймондівна, Кучин Павло Захарович</i> «СИСТЕМА СТАНИСЛАВСЬКОГО» В СОВРЕМЕННОМ ТЕАТРАЛЬНОМ ПРОЦЕСЕ	... 118
<i>Світлична Ольга Олександрівна, Біленька Анастасія Миколаївна</i> ПРОФЕСІЯ – АКТОР ДУБЛЯЖА	... 122
<i>Якимов Дмитро Олегович</i> ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ АТМОСФЕРИ У РОБОТІ НАД СТВОРЕННЯМ ВИСТАВИ	... 124
<i>Гаджиева Інна Сергіївна, Кучина Валентина Федорівна</i> ВИХОВАННЯ СУЧАСНИХ ПРОФЕСІЙНИХ СТУДЕНТІВ-АКТОРІВ ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ТА КІНО ЗА МЕТОДИКОЮ ЛЕСЯ КУРБАСА	... 127
<i>Антоненко Ігор Володимирович</i> КУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ ПЛАВУЧИХ ОБ'ЄКТІВ В УКРАЇНІ	... 130
<i>Маригіна Дарія Олексіївна</i> СПЕЦИФІКА РОБОТИ АКТОРА В МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОМУ ТЕАТРІ НА ПРИКЛАДІ ВИСТАВ ТЕАТРУ «БЕРЕЗІЛЬ»	... 135
<i>Кисла Анна Борисівна</i> СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВКАЗІВНОЇ ЧАСТКИ ОН	... 139

<i>Євченко Анжела Сергіївна</i> КАРЛО ГОЛЬДОНІ ЯК РЕФОРМАТОР ІТАЛІЙСЬКОГО ТЕАТРУ	... 141
<i>Васенко Людмила Анатоліївна</i> ПРО ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	... 145
<i>Полякова Юліана Юрєєвна</i> АВТОР И ГЕРОЙ В ЛИРИЧЕСКОЙ МИНИАТЮРЕ: АННА МАР И МАРИУС ПЕТИПА	... 148
<i>Колодій Геннадій Ігорович</i> ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАТАЛІ УЖВІЙ У ТЕАТРИ «БЕРЕЗІЛЬ»	... 152
Наукові тези	
<i>Максименко Валерія Геннадіївна</i> ПРО СПЕЦИФІКУ СУЧАСНОГО ФОЛЬКЛОРУ УКРАЇНИ	... 156
<i>Солодка Лілія Олексіївна</i> ВІДГОМІН ЛІТЕРАТУРИ І ХОРЕОГРАФІЇ У ВІКНІ ФЕМІНІЗМУ	... 156
<i>П'єнтак Ганна Іванівна, Бойко Олександра Іванівна</i> МЕТАФОРИЧНІСТЬ ПОЕЗІЇ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ	... 158
<i>Ареф'єва Олена Олегівна</i> СТИЛІСТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РУХУ	... 160
<i>Бондаренко Олександра Ігорівна</i> СТИЛІСТИЧНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ ДІЄСЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	... 161
<i>Черный Игорь Витальевич</i> ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАНА С. ГОЛОВАЧЕВА «LOVE TOUR»	... 162
<i>Почепинская Светлана Михайловна</i> THE PROCESS OF COMMUNICATION	... 162
<i>Акінішина Ірина Миколаївна</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БІБЛІЙНОГО МАТЕРІАЛУ ХУДОЖНЬОЮ БІОГРАФІЄЮ МЕЖІ ХХ-ХХІ ст.	... 164
<i>Папко Світлана Вікторівна</i> НЕОЛОГІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ ЧЕРЕЗ ВПЛИВ «КІБЕРМОВИ» НА СКЛАД СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	... 165
<i>Москальова Надія Петрівна</i> ЖІНКИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У 1930-х рр.	... 166
<i>Дяченко Олена Валеріївна</i> ЖАНР СОНЕТА В ІСТОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ	... 167
<i>Довгопола Анна Сергіївна</i> СУЧАСНА АНГЛОМОВНА ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТНОГО ТА ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ)	... 168
<i>Хмель Уляна Віталіївна</i> ДЕФІНІЦІЇ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАГМАТИЧНИХ ІДІОМ У АНГЛОМОВНОМУ КІНЕМАТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ	... 169
<i>Москальова Надія Петрівна, Куліщенко Тамара Юріївна</i> АКТУАЛЬНІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ	... 170
<i>Канкаш Галина Дмитрівна</i> СПОСОБИ МОВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕКОНАННЯ В ПРОМОВІ	... 172
<i>Грицюк Мар'яна Іванівна</i> ВНУТРІШНЯ МОВА ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	... 173
<i>Сикалов Игорь Андреевич</i> ФЕНОМЕН УЛИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ	... 174
<i>Вітряк Тетяна Володимирівна</i> ТЕАТР РАННЬОГО РОЗВИТКУ (ТЕУ)	... 175

Розділ третій**Економіка, юриспруденція, політика, публічне адміністрування****Наукові статті**

<i>Суханюк Ірина Сергіївна</i> СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТАРГЕТИНГУ НА ВИБІР ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ	... 177
<i>Тарасевич Наталя Вадимівна, Марковський Артем Валерійович</i> НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ	... 179
<i>Назлуханян Сіруш Самвелівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	... 183
<i>Садило Наталія Миколаївна</i> INSTAGRAM ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ	... 187
<i>Казимір Марія Анатоліївна</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ІВЕНТ-ЗАХОДІВ З МЕТОЮ ПОКРАЩЕННЯ РОБОТИ В КОМПАНІЇ	... 193
<i>Вергун Антоніна Миколаївна, Давиденко Альона Андріївна</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ	... 196
<i>Батусов Володимир Олександрович</i> МАРКЕТИНГ ЯК ОКРЕМА БІЗНЕС ФУНКЦІЯ В БАНКУ	... 200
<i>Вакуліч Марія Михайлівна, Котлярова Христина Миколаївна</i> ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	... 203
<i>Вакуліч Марія Михайлівна, Пархоменко Ольга Анатоліївна</i> НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ТОВ «АГЕНЦІЯ «ДЖЕБЬ»: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ	... 208
<i>Кондріков Ілля Дмитрович</i> КРЕДИТНИЙ МЕХАНІЗМ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ТА АМЕРИКАНСЬКА СИСТЕМА КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	... 213
<i>Клементьєва Альона Володимирівна, Балдик Денис Олександрович</i> ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ХЛІБА В УКРАЇНІ	... 216
<i>Мельник Альона Олексіївна, Новіков Дмитро Вікторович</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	... 221
<i>Порфіренко Володимир Іванович, Дехтяренко Дмитро Павлович</i> АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЮЧИХ ФОРМ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	... 225
<i>Султанов Дамір Рушанович, Балдик Денис Олександрович</i> ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ЯК ГОЛОВНА УМОВА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	... 231
<i>Ковтун Валентина Андріївна</i> СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ЯКОСТІ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ	... 233
Наукові тези	
<i>Федорчук Анжеліка Олегівна</i> ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	... 237
<i>Назлуханян Сіруш Самвелівна</i> БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	... 238
<i>Логвін Олена Олександрівна</i> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	... 239
<i>Гайдєнко Ганна Сергіївна</i> «ЧОРНА П'ЯТНИЦЯ» ЯК ІНСТРУМЕНТ БІЗНЕСУ	... 240

<i>Ксенофонтова Марина Миколаївна, Тимофєєв Артем Сергійович</i> УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗЗЮ РОСЛИННИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА ...	241
<i>Ксенофонтова Марина Миколаївна, Янкова Марина Олександрівна</i> УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗЗЮ ТВАРИННИЦТВА АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА ...	243
<i>Терлецька Наталія Михайлівна, Балан Альона Анатоліївна</i> РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ...	245
<i>Павлишин Юлія Петрівна</i> ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ОСНОВА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ...	246
<i>Подра Ольга Павлівна</i> МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ...	248
<i>Гунькіна Євгенія Валентинівна</i> ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ОБ'ЄДНАННЯ ПІВНІЧНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ КОРЕЇ ...	249
<i>Федоров Ігор Васильович</i> ЩОДО ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ...	250
<i>Аверкова Вероніка Андреевна</i> ПРАВОВАЯ ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТЫ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ ...	251
<i>Шабатура Тетяна Сергіївна</i> ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ФАКТОРИ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ...	252
<i>Березовська-Чміль Олена Борисівна</i> ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО КОНСЮМЕРИЗМУ ...	253
<i>Манюкова Надія Олександрівна</i> КАТЕГОРІАЛЬНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ...	254
<i>Міщенко Анастасія Сергіївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ШВЕЦІЇ ...	256
<i>Гончаренко Тетяна Ігорівна</i> «МОТИВАЦІЯ» ЯК ПРЕДМЕТ ЕКОНОМІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ...	257

Розділ перший*Педагогіка, соціологія, філософія, психологія, соціальні комунікації*

УДК 316.454.52

Біжко Олександр Миколайович*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана***COUCHSURFING ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРНОГО ОБМІНУ**

Стаття розкриває сутність CouchSurfing в цілому та його вплив на культурний обмін. Розглянуті підходи до першої практики каучсерфінгу у світі та сам процес подорожування в цей спосіб. Матеріал статті спирається на головне поставлене завдання – культурний обмін через подорожування.

Ключові слова: couchSurfing, каучсерфінг, кауч, культура, обмін, подорож, турист, хости, цінності.

Глобальний розвиток не стоїть на місці, постійні перетворення і винаходи дають поштовхи виникненню нових культурних феноменів та цілих течій. На сучасному етапі існування людства, часто те, що було популярним вчора, на сьогодні це не потрібна річ, яка вже завтра стане забутим минулим. Через це постає проблема залишити, зафіксувати та якнайдовше зберегти ті чи інші цінності, надбання культури та продовжити і передати здобутки наших предків.

Не так багато існує способів відволікти нас від різноманітних «гаджетів» і подивитися на реалії та дізнатися про щось нове не з мережі інтернет, а в реальності, але таким способом може бути подорожування(туризм). Хоча і цей спосіб створює багато суперечностей. Тому, що мені здається, що кожен із нас планує подорож, задумується про ціну самої мандрівки, як охопити весь спектр розваг, яку кількість музеїв та відомих туристичних місць відвідати, але ніяк не задумується про спілкування з місцевими жителями. Тут і постає одна із головних проблем сьогодення – відсутність «живого» спілкування, ми кожного дня бажаємо гарного дня співрозмовнику через лептопи, і водночас час не піднімаємо очі на те говоримо з людьми наживо. Такий самий процес і відбувається з культурними аспектами, звичаями, традиціями. Кожен знає як виглядає вбрання наших предків – завдяки мережі інтернет, але не знає який він на тактильному рівні, як виглядав побут, що в той час зображали в малюнках, чи які світлини рибали, що куштували на сніданок.

Ця проблема є досить складною, але вона як і будь-яка, що існує, має шляхи вирішення. Все досить просто, потрібно лише спілкуватися, подорожувати не тільки за для «оленкюзів», а і для культурного обміну зі співрозмовником. Звичайно виникає матеріальна проблема подорожування, адже не кожен може витратити певну кількість коштів на літак чи потяг, житло та розваги. Тому виникає так званий сучасний економний спосіб подорожування – couchSurfing.

Далі розглянемо це явище під призвою культурного обміну та характерних особливостей самого процесу подорожування у цей спосіб. Так званим «батьком» каучсерфінгу є американець Кейсі Фентон, який у 2000 році не маючи грошей на хостел чи готель в Ісландії, розіслав майже 1500 листів студентів в Ісландії з текстом про прохання допомоги з проживанням. Завдяки цьому способу він зміг зупинитися у перших «хостів»(люди, які приймають у себе мандрівників). Ця подорож стала початком великої кропітливої роботи винахідника над онлайн-сервісом для подорожуючих, які могли в такий же спосіб зупинитися, як і Кейсі Фентон в Ісландії. До 2011 року з дня запуску сайту (онлайн-платформа була запущена в січень 2004) couchSurfing являвся некомерційною організацією, потім набув статусу V-sorogation, тобто цілями організації стало як і створення користі для суспільства, так і отримання прибутковості. Такий перехід був обумовлений через складнощі законодавства в цій сфері на території Сполучених Штатів Америка, так і через підтримку в матеріальному аспекті самої онлайн-платформи. На сьогодні це розповсюджена практика подорожування, яка несе на меті взаємодопомогу подорожуючим, підтримку соціальних вирішень проблем соціопатного стану сучасного суспільства через постійну віртуалізацію всіх процесів, що відбуваються в суспільстві. CouchSurfing об'єднує приблизно 10 мільйонів осіб з різних куточків світу, які обов'язково відгукнуться та допоможуть тобі з розміщенням у своєму житлі. Каучсерфінг є дійсно феноменом, адже він об'єднує різні народи, національності, людей з різним матеріальним положенням, подорожуючих з кардинально різними поглядами на життя, які між собою спілкуються, діляться своїми поглядами та ідеями, що живуть під одним дахом певний проміжок часу.

Тепер повертаючись до теми статті, можна провести паралель між культурним обміном та цінностями, які покладені в CouchSurfing. Завдяки такому способу подорожування кожен із нас окрім безкоштовного житла, отримує спілкування, відбиток побуту кауча, дізнається певні характерні особливості регіону, міста, країни чи навіть континенту в яку попадає каучсерфер. Кращих порад чи коментарів як від місцевого жителя ви не знайдете ніде, людина яка прожила в цьому місці обов'язково знає ті місця, які є неймовірно цікавими, де не ступала нога звичайного туриста. Ми можемо дізнатися яка була історія цього місця, як проходила історичний прогрес ця територія, з якими труднощами та радощами стикалося населення цієї території. Можемо дізнатися, де знаходиться краще місцеве кафе, чи наймістичніша будівля міста. Всі ці процеси передачі і створюють шлях вирішення культурного обміну, адже ми отримуємо нову інформацію про цей чи інший процес, місто, історію чи навіть їжу місцевих жителів, а цю отриману інформацію ми обов'язково комусь розповімо і вже навіть на цьому первинному етапі відбувається культурний обмін. В той же час, ми також виступаємо особою, що продукує культурний обмін, адже ми так як і кауч несемо певну інформацію, розповідаємо, ті чи інші історичні, побутові чи інші особливості нашої країни. Ось саме тут відбувається цей процес культурного обміну, а не тоді коли ми читаємо про країну (для прикладу) в мережі інтернет, чи відвідуємо популярні туристично «роздуті» музеї.

Я вбачаю, що на сучасному етапі суспільства культурний обмін краще за все проводити в такий спосіб як CouchSurfing, це найпростіший вихід як молоді привити любити культуру, та обмінюватися нею. Адже середній вік подорожуючого каучсерфера це 20-24 р. (за статистикою від 18 до 30 р.) і саме такому віковому населенню найпростіше почати любити культуру та продукувати подальший обмін.

Якщо говорити про українське суспільство, то нашим культурним здобуткам може позаздрити майже кожна країна, адже український народ завжди славився культурними «артефактами». Але як і в більшості країн світу з часом все відійшло на задній план, тому завдяки CouchSurfing можна відродити культурний обмін для початку між самими українцями, а в подальшому з іншими країнами. Це можна зробити в такий спосіб як, на державному рівні підтримувати внутрішній туризм, адже даний показник на 2018 по Україні становить лише 18%, в той же час цей самий показник в США становить – 74%.

Отже, в Україні потрібно активно зайнятися внутрішнім туризмом, це допоможе відновити культурні зв'язки з різними регіонами України та в той же час дасть поштовх на глобальний подальший культурний обмін українців з іншими країнами. Виходячи з основ каучсерфінгу можна зрозуміти, що завдяки подорожам в цей спосіб, то як най краще відбувається культурний обмін, подорожуючі діляться всіма аспектами свого життя і надалі це продукує культурний обмін

Можна зрозуміти, що каучсерфінг це найкращий та й напевно най економніший для подорожуючого спосіб не тільки відпочити, а й культурно збагатитись. Через CouchSurfing відбувається налагодження не тільки культурних аспектів, а інколи і політичних, соціальних і т.д. На сучасному етапі глобалізації всіх процесів які відбуваються, то каучсерфінг це напевно один із феноменів культурного обміну, який ще довгі роки та покоління залишиться і активно об'єднуюватиме людей з різних міст, країн та навіть континентів.

Список використаних джерел

1. Couchsurfing. Retrieved from <https://ru.wikipedia.org> [in Ukraine]
2. Божко Л. Каучсерфінг як особлива філософія мандрівок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Owner/Downloads/vdakkkm_2016_2_4.pdf
3. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Лардель П. Принимать друзей, отдавать визиты. М.: РГТУ, 2004.
5. Bell D. Tourism and Hospitality [Электронный ресурс] / Bell D. // The sage handbook of tourism studies. – 2009. – P. 19–34. – Режим доступа: http://www.sagepub.com/upmdata/29171_Jamal_Chapter_2.pdf.

УДК 004.774.6Блог:316.77]:070-051(477)

Ладика Ірина Ярославівна

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ БЛОГОСФЕРИ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ ВІТАЛІЯ ПОРТНИКОВА ТА ПАВЛА КАЗАРІНА)

У науковій статті ми проаналізували особливості блогосфери в українських інтернет-ЗМІ. Ми дослідили історію появи блогу, значення цієї дефініції, особливості блогів, які виділяють дослідники. Ми вивчили тексти Віталія Портникова та Дмитра Казаріна та виокремили характерні риси їхніх блогів, опублікованих в українських нових медіа, порівняли матеріали обох журналістів та визначили їхні спільні та відмінні риси у поданні інформації, тематиці, виборі інформаційних приводів, мови написання текстів.

Ключові слова: блогосфера, блог, журналіст, інтернет-медіа.

Актуальність наукової статті зумовлена активним розвитком блогосфери в Україні. Блоги стають усе популярнішими серед аудиторії, яка намагається знайти у них свіжу інформацію, яку не подають ЗМІ у своїх новинах чи статтях. Практично кожне інтернет-медіа має у себе на сайті розділ «Блоги», куди мають змогу дописувати не лише професійні журналісти, але й фахівці із різних сфер, навіть читачі видання. Водночас багато людей мають власні блоги, де пишуть на важливі для себе теми. Але подання інформації у них, тематика відрізняється від текстів журналістів. Формат блогу передбачає висловлення власних думок, необмежених політикою редакції. У блогів професійних журналістів є низка особливостей, пов'язаних із вибором тем, характером викладу тексту, які поки що є мало досліджені, тому вивчення цих питань є актуальним та своєчасним.

Огляд джерел. Поняття «блог» та його специфіку, жанрові особливості досліджували Б. Потятиник «Інтернет-журналістика», О. Кузнецова «Блог як публічна автокомунікація», С. Квіт «Нові медіа. Масові комунікації», І. Тонкіх «Функції блогів на сайтах українських інтернет-ЗМІ», М. Гаталяк «Особливості блогу як інтернет-жанру». Роль блогів зокрема, та нових медій загалом у здійсненні інформаційно-пропагандистських акцій щодо України досліджував В. Гурковський.

В українському науковому просторі бракує досліджень та розвідок, які б аналізували висвітлення у блогах саме війни, гібридної агресії РФ, тому в нинішніх умовах неоголошеної війни, яка досі триває, наукові статті на таку тематику є актуальними та своєчасними.

Мета наукової статті – виявити особливості української блогосфери в українських інтернет-медіа на прикладі блогів Віталія Портникова та Павла Казаріна.

Завдання:

- 1) проаналізувати останні дослідження з проблематики роботи;
- 2) вивчити корпус публікацій обраних публіцистів;
- 3) дослідити особливості їхніх блогів, спільні та відмінні риси.

Основний матеріал. Блоги на платформах інтернет-ЗМІ користуються популярністю, особливо, якщо їхній автор – публічна людина, відомий журналіст, лідер думок. Щоб почати розмову про феномен блогів та їхню значимість під час висвітлення зовнішньої агресії, варто звернутися до історії. Дослідник нових медій Борис Потятиник пише, що «термін «блог» веде свій родовід від 17 грудня 1997 року, коли Джон Бергер ужив слово *weblog* (пізніше воно трансформувалося в іменник *blog*) стосовно свого мережевого журналу *Robot Wisdom*. Спочатку було дієслівне словосполучення *logging the Web*, що можна перекласти як «вести в мережі щоденник». Це і відображено у перших визначеннях блога: сайт, на якому автор публікує приватний щоденник зі своїми роздумами і коментарями і, поміж іншого, подає гіперпосилання на інші сайти. Проте відтоді поняття «блог» суттєво розширило своє значення й увійшло в масовий ужиток. Свого часу редакція *MerriamWebster* назвала «блог» найпопулярнішим (за пошуковими запитами 2004 року)» [1, с. 22].

Сьогодні існує чимало визначень поняття «блог». Найуніверсальніше пояснення дає дослідниця С. Херінг: «веб-сайт, зазвичай підтримуваний індивідуумом, що містить регулярні записи з коментарями, описами подій або іншими матеріалами, такими як графіка або відео. Записи зазвичай відображаються у зворотньому хронологічному порядку». Водночас словник Вебстера дає таке вужче визначення блогу: «мережевий щоденник; персональний хронологічний журнал думок, що публікується на веб-сторінці; також називається веблог» [2, с. 33].

«Чимало інтернет-видань в Україні і світі (наприклад, Українська правда (УП), Кореспондент, Захід.нет) мають рубрику «Блоги». Вести її можуть і журналісти (блог головного редактора УП Олени Притули), і відомі інтелектуали з-поза меж редакцій. За своїм жанром це старі добрі «авторські колонки» або «Щоденники» – рубрики, які здавна практикують у традиційній друкованій періодиці. Правда, тут є щонайменше дві суттєві відмінності.

Перша полягає в тому, що автори блогів на сторінках відомих ЗМІ мають персональний доступ до цього розділу сайту і публікують там матеріали у власній редакції, без втручання ззовні. Тобто внутрішньоредакційної цензури чи редагування зазвичай немає.

Друга відмінність – кількісна. Традиційна паперова газета могла собі дозволити одну-дві авторські колонки. Натомість блогерів тієї ж УП – майже півсотні. Щодня з'являється щонайменше 3-5 публікацій цієї рубрики. Особливі події можуть змусити вийти у світ зі своїми міркуваннями водночас кілька десятків блогерів, оскільки кількісних обмежень, на відміну від традиційних ЗМІ, в інтернет-журналістиці немає.

Отож маємо підстави вести мову про новий розквіт есеїстики і публіцистики на сайтах інтернет-видань» [1, с. 23].

З огляду на аморфність і багатоаспектність блогосфери, можна також говорити про блоги як альтернативу «великим медіа»: вони привертають аудиторію, яка дещо розчарувалась у достовірності та

об'єктивності традиційних ЗМІ. Натомість послуговуються громадянською інформаційною сферою, де панує гасло «Кожний громадянин – репортер» [1, с. 24].

Дослідниця Ірина Тонкіх пропонує розподіляти блоги, які розраховані на масову аудиторію, на професійні та аматорські: «Такі блоги можуть існувати на окремому блог-хостингу або на сайтах інтернет-ЗМІ, як, наприклад, у випадку з мережевими виданнями «Українська правда» та «Кореспондент.net». На сайтах ЗМІ цей тип блогів виконує функції персональних рубрик та авторських колонок журналістів, читачів та гостей видання – відомих політиків, культурних діячів, політологів, економістів тощо».

Тривалість існування блогів у значній мірі залежить від цілей автора та від рівня їх усвідомлення. Наприклад, авторські блоги журналістів витримують перевірку часом через конкретність завдань, що ставить перед собою автор, через високий рівень професійної майстерності та через поступове формування більш-менш стійкої аудиторії відвідувачів, що регулярно переглядають нові записи блогера.

Блоги надають набагато більшу свободу для творчості, ніж традиційна журналістика, оскільки не мають обмежень ні у змісті, ні у формі, ні в обсязі або кількості публікацій, ні у часі написання. Окрім того, форма щоденнику дозволяє зберігати відверту суб'єктивність позиції та експресивність оціночних суджень. Тому саме блоги – як читацькі, так і журналістські – наявні майже у всіх онлайн-ЗМІ [3].

Водночас ми не можемо погодитися із твердженням дослідниці: «Функція інформування завжди була однією з головних функцій ЗМІ, проте останнім часом вона набула особливого значення. Це пов'язано із швидким розвитком нових технологій, які дозволяють висвітлювати новини надзвичайно оперативно, майже одночасно із самою подією. Відповідно, одним із першочергових завдань блогів на сьогодні стає оперативне повідомлення про суспільно значущі події». На нашу думку, **першочергове завдання блогів сьогодні – це оцінка явищ та подій їхніми авторами, оприлюднення власної думки на ті чи інші ситуації у суспільстві**. Ми живемо у світі, перенасиченому інформацією та повідомленнями про події. Оперативність більше не є визначальною, адже нею володіють практично усі. Зараз триває боротьба за увагу аудиторії, саме тому такими важливими є блоги – адже саме їхні автори своїми думками, часто свіжими та небанальними, можуть заволодіти увагою читачів. Бо люди володіють інформацією, але не знають, що робити із цією величезною кількістю фактів, як їх інтерпретувати, які висновки зробити. І тут на допомогу можуть прийти блоги, яку пропонують свою оцінку поточних подій і допомагають користувачам зорієнтуватися у вирі інформації.

Якщо у традиційних ЗМІ тематику і проблематику видань визначали виключно професійні журналісти, нові медіа надають таку можливість своїм читачам, що також сприяє розвитку громадянської журналістики. За спостереженнями І. Фомічової, формування інформаційного «порядку денного» у блогах веде за собою і визначення основних ціннісних пріоритетів, тобто блоги одночасно виконують ціннісно-регуляторну функцію.

Для блогерів-журналістів функція соціальної організації та соціальної участі (форуму) набуває особливого змісту через те, що за реакцією читачів можна визначити ступінь актуальності теми, важливість тих чи інших проблем, формувати коло найбільш болючих питань, що потребують нагального вирішення. Найбільш резонансні публікації дозволяють окреслити перспективи подальших журналістських розвідок і обрати теми для наступних випусків інтернет-видання. У такий спосіб аудиторія може впливати на формування контенту ЗМІ» [3].

Блогосфера (сукупність усіх інтернетових блогів як спільнота) стала потужним конкурентом традиційних ЗМІ і, відповідно, значним важелем впливу на громадську думку. Перевага блогів над традиційними ЗМІ є незаперечним фактом. Завдяки високій конкурентоспроможності блогів у їхньому середовищі «природний відбір» відбувається набагато швидше, ніж серед традиційних ЗМІ. Випуск нової газети або робота нової радіостанції вимагає значних витрат коштів і часу. Створення блогу потребує незначних витрат коштів і часу. В умовах високої конкуренції блогери працюють набагато оперативніше за традиційних журналістів, оскільки вони на відміну від традиційних сайтів не звертають особливої уваги на грамотність, правильність побудови фраз, технічне оформлення тексту. Крім того, блогери розташовують на своїх сторінках безліч лінків на сторонні сайти й блоги, допомагаючи відвідувачам шукати інформацію і швидше реагувати на події. Також блогосферу активно використовують у мережових війнах [4, с. 139-140].

Для аналізу ми обрали усього шість текстів – три блоги Віталія Портникова та три – авторства Павла Казаріна.

Віталій Портников – український журналіст та публіцист. Народився в 1967 році в Києві. Закінчив факультет журналістики МДУ. Працював парламентським кореспондентом «Молоді України», колумністом низки українських, російських, білоруських, польських, ізраїльських, латвійських газет та інтернет-видань. Також є засновником і ведучим телевізійної дискусійної програми «Політклуб», що виходить зараз в ефірі телеканалу «Еспресо». У російській редакції Радіо Свобода веде програму «Дороги до свободи», присвячену Україні після Майдану і пострадянському простору. З 1991 року співпрацює з Радіо Свобода.

У своєму блозі «**Керченська криза і глухий кут Євросоюзу**» [5] Віталій Портников аналізує неготовність Європейського Союзу активно відповідати на демонстративне порушення Росією міжнародного морського права. Автор показує свою обізнаність із поточними подіями на світовій арені, наприклад, рішенням Литви розширити «чорний список» російських громадян у відповідь на дії Москви у Керченській протоці, заявою міністра закордонних справ Німеччини про те, що небажання його країни виступити з ініціативою про нові санкції пояснюється прагненням досягти деескалації конфлікту. Віталій Портников намагається відповісти на гіпотетичне запитання читачів: «А чому ж санкції не посилюють?» Він оперує інформацією про внутрішній неспокій у ЄС, неможливість досягти консенсусу між його членами. Також журналіст робить власні прогнози – Путін відчує свою безкарність, піде у наступ, тому ЄС все одно доведеться впроваджувати нові санкції. Окрім того, політичний коментатор опонує главі німецького МЗС: «*Поступки Кремлю – це зовсім не дорога до деескалації. Це дорога до ескалації*».

У блозі «**Війна – це випробування єдністю**» [6] Віталій Портников аналізує реакцію нашого суспільства на обстріл та захоплення українських військових кораблів росіянами. Журналіст різко критикує та засуджує позицію тієї частини співгромадян, які вважали, що «*власна влада «організувала» разом із Путіним обстріл власних кораблів або просто спровокувала бідних росіян і ті змушені були стріляти*». Він називає таке ставлення то подій «діагнозом»: «*діагноз не просто недовіри, діагноз неповаги до власної країни*». Блогу притаманна **афористичність**: «*Тимошенко – це не Україна. І Порошенко – це не Україна. Україна – це ми з вами*» та **численні риторичні запитання автора**: «*Та що ж з нами, співвітчизники? Невже розмови про примарну перемогу або примарну поразку Порошенка на виборах для нас важливіше, ніж чинити опір акту неприхованої агресії і мати можливість засудити його на міжнародному рівні? Невже ми не повинні діяти, щоб протистояти новим агресивним нападам? Або, якщо Порошенко раптом переможе, так і Україна нам не потрібна? Може, наша Україна – це Тимошенко? Зеленський? Вакарчук?*»

У своєму блозі «**Війна на Донбасі та «нормандське» зістрибування Лаврова**» [7] Віталій Портников аналізує заяви російської сторони, присвячені «нормандському формату», точніше, неможливості проведення переговорів у такому форматі. Автор демонструє свою **обізнаність із російським зовнішньополітичним дискурсом**, зокрема, заявами Сергія Лаврова, ситуацією із перемовинами Росії з американським представником Куртом Волкером. Політичний коментатор робить висновок, що Росія затягує будь-які переговори. Віталій Портников підсумовує, що «*справа у небажанні Кремля йти з Донбасу, в прагненні закріпити «статус» «народних республік» просто за допомогою політики докочаних фактів, за допомогою часу*». Також журналіст демонструє свою **ерудованість та володіння історичним контекстом**, він наводить як приклад Радянський Союз: «*адже Сталін теж нізвідки не йшов, а тільки приходив. І Хрущов, і Брежнев. І навіть Горбачов не хотів нізвідки йти – ні з Балтійських країн, ні з України. Радянський Союз – потрібно віддати йому належне – нізвідки не пішов. Він просто розвалився*».

Отже, підсумувавши усе вищесказане, можемо зробити висновок, що характерними рисами блогів Віталія Портникова, які присвячені війні РФ, є:

- інформаційний привід для кожного блогу;
- стислість висловлювання – обсяг тих текстів, які ми проаналізували, від 2245 до 3345 знаків із пробілами;
- афористичність – наявність коротких красномовних висловів;
- володіння не лише сучасним контекстом, але й історичним, наведення прикладів, приміром, про СРСР;
- вживання суспільно-політичної лексики, у тому числі – неологізмів «*більше немає ніяких «іхтамнетов»*».

Павло Казарін – це український журналіст та публіцист. У 2005 році закінчив Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. Працює у медіа з 2004-го року. Зараз співпрацює із «Українською правдою», «Крим.Реаліі».

У своєму блозі «**Країна маминої подруги**» [8] Павло Казарін наводить красномовні факти з історії країн, на які ми звикли рівнятися, коли говоримо про подолання російської агресії, Фінляндії та Ізраїлю. Автор намагається довести, що немає прямої дороги від війни до благополуччя, а сучасне становище України – не таке уже й плачевне, адже ті країни пережили й значно гірші умови. Варто звернути увагу на заголовок, у якому журналіст обіграв жарт про «сина маминої подруги», який завжди ідеальний та якого завжди ставлять у приклад: «*Як відомо, син маминої подруги розумний, спортивний, ввічливий та турботливий. І не існує*». Павло Казарін демонструє знання з історії тих країн, про які пише, наводить точні цифри, відсотки, а також подає активні посилання на інші тексти, для зручності сприйняття ділить текст на підзаголовки.

У своєму блозі «**Керченський іспит**» [9] Павло Казарін аналізує причини та наслідки трагедії у Керчі, коли студент розстріляв своїх однокурсників: «*Керченський розстріл не існує поза війною та*

анексією – ми вписуємо його у звичний та знайомий контекст. Щоб зробити звичні та знайомі висновки». Автор критикує тих, хто бачив у цій події «руку Києва» чи «руку Кремля», бо насильство буває не лише політичним, але й абстрактним, побутовим. Як у конкретно цьому випадку. Журналіст демонструє свою обізнаність з історією, схожими трагедіями в інших країнах, зокрема, розстріл у школі «Колумбайн» та у В'єтнамському політехнічному інституті. Ще одна важлива проблема, якої торкається блогер – це реакція на розстріл у Криму в Україні, а глобальніше – ставлення українців на материковій частині нашої країни до жителів півострова: *«український обиватель досі не визначився, хто живе на окупованих територіях – заручники анексії чи її архітектори. Якщо заручники – траур повинен бути. Якщо архітектори – можливі варіанти»*. Але тут важливіша реакція влади, адже, якщо вона висловлює співчуття, то дає сигнал міжнародному співтовариству, що Крим – це Україна. І спостерігачі зовні тоді будуть знати, з ким солідаризуватися, куди нести квіти, кому співчувати. Проте, автор із жalem констатує, що *«Крим залишився на периферії громадської уваги в Україні. Його навіть немає у повісті кандидатів у президенти»*. На думку Павла Казаріна, це стратегічний програш нашої країни, адже стосунки з Кримом – це тест на зрілість. Ми не можемо впливати на життя на півострові, але можемо про нього пам'ятати.

У своєму блозі *«Криві дзеркала»* [10] Павло Казарін розмірковує над феноменом «ЛДНР». Він пропонує гіпотезу, що насправді ці гібридні утворення – це проекція того, як Росія бачить Україну. Адже «народні республіки» – штучні утворення, так само й *«Україна з погляду російського шовініста – це штучний проект, який створив Захід в момент слабкості Росії»*. У цьому тексті бачимо чіткі висновки із публічних виступів політиків України та Росії: *«Україна точно знає, що їй протистоїть не Донецьк, не Луганськ, а Росія. А Росія переконана, що воює не з Україною, а із заходом»*. Павло Казарін вживає психологічний термін «проекція», демонструє власну обізнаність та ерудицію в історії, оперує фактами, зокрема про те, що «голова Верховної Ради СРСР Анатолій Лук'янов був автором концепції створення дзеркальних сепаратистських анклавів у відповідь на центробіжні настрої у республіках». Також наводить у приклад і сучасні заяви російських політиків, тобто автор стежить за теперішнім російським політичним дискурсом». Впадає в око образність висновків журналіста: *«Росія лежить на кушетці психотерапевта і розповідає про те, яка глибока її персональна кроляча нірка»* та риторичні запитання: *«Хто сказав, що тим й іншим не можуть страждати цілі держави?»*.

Отже, підсумовуючи усе сказане вище, можемо зробити висновок, що особливостями блогів Павла Казаріна про воєнну агресію Російської Федерації є:

- теми текстів створені не за конкретними інформаційними приводами, а як реакція на теми, які обговорюють у суспільстві, що вказує на стеження автора за порядком денним;
- лаконічні та цікаві заголовки, які часто є алюзіями або метафорами, приміром «Країна маминої подруги», «Криві дзеркала»;
- активне використання у текстах фактичного матеріалу, точних чисел;
- використання підзаголовків для кращого сприйняття матеріалу;
- оперування історичним фактажем та психологічними термінами для висловлення власної думки.

Якщо порівнювати блоги Віталія Портникова та Павла Казаріна, то можемо зробити висновки, що обидвоє журналістів пишуть про війну не прямо, а опосередковано, розповідають про неї крізь призму актуальних подій. Обоє використовують фактичний матеріал, історичні алюзії, а не лише викладають власні думки. Відмінними у їхніх текстах є насамперед **мова** – Віталій пише українською, Павло – російською, **обсяг блогів** – у Віталія Портникова вони значно коротші, **приводи до написання** – у Портникова це конкретні події, у Казаріна – думки, які стають приводами для суспільних дискусій.

Отже, здійснивши дослідження на тему «Висвітлення воєнної агресії РФ в українських нових медіа», можемо зробити висновки, що блоги користуються значною довірою у суспільстві, адже асоціюються у споживачів із викладом справжньої, нецензурованої думки людини. Особливо це стосується блогів журналістів, які ми аналізували, адже їх сприймають як лідерів думок, до їхніх суджень прислухаються, їм довіряють. З одного боку, це накладає більшу відповідальність на авторів, а з іншого – формат блогу дає їм можливість розкрити свої погляди, не обмежувати себе редакційною політикою, адже це не стаття, а редакція, як відомо, може не поділяти думок, висловлених у блогах.

Перспективи подальших досліджень. У майбутньому можна збільшити джерельну базу наукової статті – проаналізувати більше текстів журналістів, а також дослідити блоги не лише Віталія Портникова та Павла Казаріна, але й інших українських політичних журналістів та журналісток – Юлії Мостової, Сони Кошкіної. Усе це надасть ширшого бачення того, якою є блогосфера в Україні.

Список використаних джерел

1. Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика : навч. посіб. / Борис Володимирович Потятиник. – Львів : ПАІС, 2010. – 246 с.
2. Гаталія М. Особливості блогу як інтернет-жанру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eprints.ua.edu/5990/2/7.pdf>
3. Тонкіх І. Функції блогів на сайтах українських інтернет-ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/1011/1/Tonkikh_Functions_of_blogs.PDF

4. Гурковський В. Нові (конвергентні) медіа у здійсненні інформаційно-пропагандистських акцій щодо України. – http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2015_16_10
5. Портников В. Керченська криза і глухий кут Євросоюзу. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29644500.html>
6. Портников В. Війна – це випробування єдністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espreso.tv/article/2018/11/26/vitaliy_portnykov_viyna_se_vuprobuvannya_yednistyu
7. Портников В. Війна на Донбасі і «нормандське» зістрібування Лаврова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/portnikov-normandske-zistrybuvannya-lavrova/29475954.html>
8. Казарін П. Країна мамної послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/10/28/7196342/>
9. Казарін П. Керченський іспит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/10/20/7195701/>
10. Казарін П. Криві дзеркала [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/09/23/7192807/>

УДК 378

Сорока Наталя Анатоліївна

Кандидат психологічних наук, доцент

Національний юридичний університету імені Ярослава Мудрого

Щокіна Тетяна Миколаївна

Кандидат філологічних наук, доцент

Національний юридичний університету імені Ярослава Мудрого

НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Статтю присвячено проблемі навчання студентів немовного вузу навичкам говоріння. Описуються основні методи навчання. У статті розглянута та обґрунтована необхідність використання дискусійних методів в процесі навчання навичкам усного мовлення. Автори статті виділяють два типу дискусії: спонтанну і заплановану.

Ключові слова: дискусія, спонтанна дискусія, запланована дискусія, навчання говорінню.

Актуальність теми та постановка проблеми. Людина, особливо молода людина, має надзвичайно високу здатність до вивчення іноземних мов через свої психофізіологічні характеристики, притаманні віку. Для вивчення іноземних мов існує широкий спектр можливостей: вивчати самостійно, відвідувати мовні курси, використовувати сучасні технології, вивчати іноземну мову у вищих навчальних закладах.

В епоху глобалізації і науково-технічного прогресу все більша кількість людей залучається до процесу вивчення англійської мови, володіння якою є для них необхідним фактором задля поглиблення своїх знань в сферах науки і техніки, бізнесу, освіти, суспільного життя. Надзвичайно важливою є роль англійської мови як засобу міжнародного спілкування для фахівців з вищою освітою в будь-якій сфері діяльності. Молоді спеціалісти вважають, до володіння іноземною мовою на досить високому професійному рівні буде сприяти досягнення успіху та побудові успішної кар'єри в їх професійній діяльності. Уміння спілкуватися з діловими партнерами за кордоном, вести переговори самостійно, запобігаючи послуг перекладача, виходить на перший план в процесі вивчення іноземної мови. Безумовно, кожна особистість має свою власну мету оволодіння іноземними мовами: для одних пріоритетом виступають розвинені навички говоріння, для інших – письмової мови і письмового ділового спілкування. Деякі особи вивчають мову в професійних цілях, наприклад, щоб робити презентації іноземною мовою або вести переговори. Іншим достатньо володіти іноземною мовою на побутовому рівні для спілкування з іноземцями. Але всі без виключення вважають, що оволодіння навичками говоріння виступають основним фактором опанування та володіння іноземною мовою.

На підставі зазначеного вище можемо стверджувати, що навчання іноземної мови передбачає формування комунікативної компетенції – здатності до іншомовного спілкування, необхідної для міжкультурного спілкування. Отже, однією з основних задач викладача вищої школи є сформувати у студентів такі комунікативні компетенції, як розуміння і створення іншомовних висловлювань відповідно до конкретної ситуації спілкування, мовленнєвого завдання і комунікативного наміру.

Мета даної статті – запропонувати найбільш ефективні форми і методи навчання студентів говорінню англійською мовою на заняттях у вищій школі. У процесі цієї роботи будуть розглянуті деякі основи комунікативного спілкування, подано коротку характеристику діалогічного і монологічного мовлення. Автори пропонують аналіз проблем, які виникають в процесі навчання говорінню і спробують надати варіанти їх вирішення.

Викладання основного матеріалу. Слід виділити три головні причини, через які викладач повинен постійно залучати студентів до процесу говоріння на занятті. Перша причина полягає в тому, що завдання на говоріння є для них «репетицією», можливістю практикувати життєві розмовні ситуації в аудиторії, в

штучно створеному середовищі, яке відбиває реалії життя. По-друге, під час виконання цих завдань студенти намагаються використовувати всі або певні засвоєні ними мовні засоби. І в такій ситуації викладач так само як і студенти спостерігають за прогресом у вивченні іноземної мови. Але наряду з прогресом виявляються і мовні труднощі, з якими студенти стикаються під час говоріння. І, нарешті, чим більше студенти мають можливостей активізувати накопичені ними елементи мови під час вивчення, тим з більшою ймовірністю вони навчаються використовувати ці елементи автоматично. А це означає, що вони зможуть легко, не замислюючись і вільно використовувати слова, кліше і фрази, відпрацьовані на уроці, в життєвих ситуаціях [1].

Працюючи в немовних ВНЗ, ми навчаємо студентів різних напрямків підготовки: «Менеджмент», «Економіка», «Міжнародне право», «Право» та ін. Велика частина студентів вивчає іноземну мову рік, за винятком напряму підготовки «Міжнародне право», де студенти вивчають іноземну мову протягом чотирьох років. За цей період вони оволодівають навичками говоріння, аудіювання, перекладу, а також навичками писемного мовлення. Вони можуть обговорювати різні побутові і професійні теми (бізнес, економіка, міжнародні відносини). Ці студенти є більш вмотивованими для вивчення іноземної мови.

Відомо, що ті спеціалісти будь-якої галузі, які володіють іноземною мовою, більш успішні, вони швидше знаходять перспективну роботу в іноземних компаніях. Отже, у таких випускників навички володіння іноземною мовою не погіршуються з часом, а лише удосконалюються.

На жаль, студенти, які вивчають іноземну мову тільки один рік можуть втратити навички володіння мовою. Задля того щоб цього не сталося, студентів необхідно мотивувати продовжувати вивчати іноземну мову. Оскільки період навчання іноземної мови для всіх напрямків, крім «Міжнародні відносини», вкрай обмежений, метою навчання є вдосконалення навичок комунікації. Основна увага приділяється навчанню говорінню.

Говоріння як вид мовленнєвої діяльності в першу чергу базується на мові як засобі спілкування. Знання мови забезпечує комунікацію між співрозмовниками, оскільки мову розуміє як той, хто повідомляє інформацію, кодуєчи її в значеннях слів, відібраних у відповідності до мети висловлювання, так і той, хто приймає цю інформацію, декодуєчи її, т. Е. Розшифровуючи ці значення і змінюючи на основі цієї інформації свою поведінку. Усне мовленнєве спілкування може мати монологічну, діалогічну або полілогічну форму, тобто форму їх складного переплетіння [2]. Найбільш простим різновидом усного мовлення є діалог, а саме розмова, коли її підтримують співрозмовники, спільно обговорюють і розв'язують будь-які питання. Для розмовного мовлення характерні репліки, якими обмінюються учасники комунікації, повторення фраз і окремих слів за співрозмовником, питання, доповнення, пояснення, вживання натяків, зрозумілих тільки тим, хто говорить, різноманітних допоміжних слів і вигуків. У діалогічному спілкуванні комунікативні ролі змінюються, в результаті чого поступово складається взаємопорозуміння, виявляється можливість узгодження дій і поведінки.

Важко переоцінити роль навчання мовленнєвого спілкування, в якому говоріння відіграє першорядну роль і саме діалогічна мова є однією з його основних форм. Однак уміння і навички говоріння, як і будь-які інші, не формуються самі собою, для цього необхідно використовувати спеціальні вправи і завдання. Формування тезауруса майбутніх фахівців здійснюється через навчання роботі з термінологією. Як навчити студента ефективному і системному засвоєнню термінів? Пряме навчання поняттям виявляється практично неможливим і педагогічно безплідним. Викладач, який намагається йти цим шляхом, як правило, не досягає жодних результатів, крім автоматичного заучування слів студентами, голого вербалізма, що симулює і імітує наявність відповідних понять, а насправді прикриває порожнечу. Терміни – це, по-перше, засіб вербалізації наукового поняття і, по-друге, засіб наукового пізнання. Щоб успішно і якісно вміти спілкуватися мовою своєї спеціальності, кожен студент повинен володіти певним словниковим запасом з конкретної дисципліни. Більш того, він повинен опанувати глибокими і широкими знаннями зі своєї спеціальності, створити у свідомості певний понятійний апарат за фахом.

На заняттях з іноземної мови в немовному вузі викладачі стикаються з низкою труднощів при підготовці та проведенні занять в процесі навчання говорінню. В методичній літературі виділяють кілька видів труднощів. Розглянемо докладніше ті, які потенційно перешкоджають успішному говорінню іноземною мовою. Найпоширенішою проблемою є страх зробити помилку. Друга проблема може бути пов'язана із тим, що студенту просто нічого сказати з теми, яка обговорється, або йому не вистачає мовних чи мовленнєвих засобів. В такій ситуації необхідно пропонувати змістовні, мовні та мовленнєві опори. Третя складність може полягати в тому, що студенти не розуміють мети мовленнєвого завдання [3].

Навчання говорінню включає в себе наступні етапи:

- вивчення лексичного мінімуму: читання, переклад і переказ текстів;
- лексичні вправи: тлумачення нових слів англійською мовою, складання пропозицій, які включають нові лексичні одиниці, переклад речень з української мови на англійську;

- аудіювання монологічного та діалогічного мовлення: виконання завдань з аудіювання, переклад коротких висловлювань на слух без зорової опори;
- послідовний переклад, який охоплює лексичний мінімум за темою;
- складання діалогічних і монологічних висловлювань за темою.

Монологічне мовлення має велику композиційну складність в порівнянні з діалогічною промовою, вимагає завершеності думки, більш суворого дотримання граматичних правил, суворої логіки і послідовності при викладанні інформації. Комунікативне завдання оратора – заволодіти увагою слухача, донести своє повідомлення до аудиторії або слухача, отримати на нього реакцію, враховувати в процесі формування висловлювань ситуацію спілкування, особистість слухача. Отже, навчання іноземної мови передбачає також оволодіння певною комунікативною технікою. При відборі або розробці навчальних завдань для формування усних мовленнєвих умінь – для розвитку комунікативного мовлення – слід мати на увазі, що вони як за своїм змістом, так і процедурою реалізації комунікативного наміру повинні максимально відповідати реальним комунікативним діям.

Навчання діалогу в немовних ВНЗ необхідно проводити кількома етапами. На першому етапі перед студентами необхідно поставити конкретні цілі. Мета навчання студентів діалогічній формі спілкування полягає в формуванні мовних навичок і комунікативних умінь, здатності логічно вірно, аргументовано і ясно структурувати усне висловлювання іноземною мовою в професійному контексті. Для вирішення цього завдання викладачеві необхідно ясно розуміти, який різновид діалогу він має за мету отримати в результаті; заздалегідь сформулювати мовленнєву мету і зробити її чіткою та лаконічною. Щоб така задача була більш зрозумілою для студентів, за необхідності можна підготувати додаткові опори у вигляді карток, ілюстрацій, схем, опису ролей прогнозованого діалогу, а для того, щоб всі студенти мали якомога більше можливостей і часу для спілкування іноземною мовою в аудиторії, потрібно: ширше використовувати групові та парні режими роботи; створювати ігрові ситуації, де рівень мотивації досить високий, і навіть якщо говорить одна людина, то інші не вилучені із загального режиму роботи і виконують інші мовленнєві операції: слухають, роблять нотатки і т.д. [3].

На другому етапі навчання діалогічного мовлення особливу увагу варто приділити таким основним характеристикам діалогу, як реактивність і ситуативність. Реактивність зумовлює об'єктивні труднощі оволодіння навичками і вміннями спілкування іноземною мовою. При навчанні діалогу велике значення має навчання спонтанного реагування на репліки партнера, а також вміння реалізовувати мовні функції за допомогою різних мовних і мовленнєвих засобів. Ситуативність визначає мотив говоріння, який, в свою чергу, є джерелом породження мовлення. Вона становить суть і зумовлює логіку даної форми спілкування [4]. Отже, ще одна група труднощів при навчанні діалогу пов'язана з основними характеристиками діалогу.

В процесі формування навичок і умінь діалогічного мовлення у студентів, викладачеві необхідно діяти поетапно. По-перше, необхідно визначити ситуацію діалогічного спілкування в рамках досліджуваної теми (наприклад: «На співбесіді»; «Організація зустрічі»; «Обговорення умов контракту»). По-друге, слід проаналізувати навчальні матеріали, які відповідають віку і рівню володіння мовою студентів задля того, щоб вибрати або скласти діалогі-зразки з використанням типових для даної ситуації мовних кліше, моделей комунікації.

Наступний етап можна охарактеризувати як підготовчий, коли викладач знайомить студентів з новими термінами і мовними структурами. Студенти виконують завдання з відпрацювання лексики за темою. Крім того, існують певні прийоми навчання спеціальної лексики. Терміни можуть вводитися або тематично паралельно з лексикою фахових дисциплін, або в контексті, і відпрацьовуватися за допомогою завдань, які сприяють їх запам'ятовуванню [5]. Якщо виникає така необхідність, можна прочитати діалог-приклад (запропонувати аудіо запис діалогу), прокоментувати екстралінгвістичні особливості мовленнєвого спілкування в рамках конкретної ситуації. Позитивним прийомом навчання можна вважати відпрацювання аналогічних типових діалогів. Задля цього слід продумати використання вербальних і невербальних опор для студентів, визначити пари опитуваних студентів, які будуть опитані, і послідовність їх опитування. На заключному етапі потрібно сформулювати мовленнєву установку для творчих діалогів за темою, що вивчається.

Вправи необхідно розробляти за принципом ускладнення матеріалу, системності і послідовності, враховуючи особливість навчання студентів немовному вищій і обмеженість терміну навчання. Розумова діяльність студентів активізується за допомогою проблемних ситуацій. Характерними особливостями успішних завдань на говоріння є наступні умови:

- учасники спілкування говорять багато. Максимально великий обсяг часу, відведеного на дане завдання, має бути присвячено говорінню студентів;

- рівна участь. Кожен студент отримує можливість взяти участь в дискусії. Не існує головних і другорядних ролей;

- висока мотивація. Студенти бажають говорити, оскільки їм цікава тема розмови і їм є що сказати;

- мова доступного рівня. Рівень мовної підготовки доступний для ведення бесіди. Висловлюють думки зрозумілою мовою, на доступному рівні [6].

Нижче наведено перелік деяких видів завдань, наближених за своїм змістом до реальних комунікативних дій і спрямованих на розвиток і удосконалення навичок і умінь усного мовлення. Запропоновані вправи викликають найбільший інтерес серед студентів.

1. Завдання з інформаційної нерівноваги (information-gap activities) залучають до себе процес обміну інформацією, тобто спочатку учасники мають лише певну частину загальної інформації, а потім, в результаті мовленнєвої взаємодії, кожен отримує більш повний її обсяг. Студенти працюють в парах. Наприклад, обговорюється тема «Обговорення умов контракту». Обидва студента отримують картки, кожна з яких містить різну інформацію за темою. Ставлячи один одному питання, вони заповнюють свої картки. Даний матеріал змушує студентів задавати велику кількість питань для того, щоб виконати своє завдання. Такі вправи спонукають до спілкування. За їх допомогою відпрацьовується специфічна лексика за темою [7].

2. Завдання з ранжування інформації (ranking activities) передбачає розподіл отриманої інформації відповідно до визначених критеріїв. Наприклад, студентам пропонується список прикметників, що описують риси характеру людини. У групах їм належить вибрати три найголовніших (на їх погляд) прикметники, які характеризують друга, колегу, викладача і поставити їх згідно ступеню вагомості. Ранжування інформації супроводжується обговоренням, а наприкінці - поданням цієї інформації з обґрунтуванням і подальшим обміном думками. В такому випадку відпрацьовуються репліки згоди - незгоди, процедури аргументування і висловлювання власної думки.

3. Завдання – здогад (guessing activities) пов'язані з розпізнаванням особи, предмета або процесу за допомогою загальних питань, які потребують відповідей «так» чи «ні». Наприклад, студенти працюють в малих групах. Студенту видається картка з ім'ям відомої людини. Решта учасників групи повинні дізнатися особистість, про яку йдеться мова [8]. Вправи такого характеру мотивують і програмують мовленнєву взаємодію.

4. Завдання – рольова гра (role play) залучають учнів до виконання різних соціальних і психологічних ролей, сприяють опануванню процесу спілкування. Авторами було розроблено технологію проведення ігрового заходу і апробовано на заняттях [9].

5. Завдання із створення дискусії в групі (group discussion) охоплюють обговорення кола питань за конкретною темою (наприклад, «Tort Law»), обмін висловлюваннями, які доповнюють, уточнюють інформацію, і міркуваннями. Учасники дискусії повинні висловити свою аргументовану згоду або незгоду щодо обговорюваних питань. Велике значення надається умінням уважно слухати і розуміти співрозмовника, вступати в дискусію, ставити запитання, переходити до нового аспекту проблеми, яка обговорюється, оцінювати репліки співрозмовників.

6. Завдання з проектною роботи (project-based activities) – це «самостійно сплановані й реалізовані студентами роботи, в яких мовленнєве спілкування залучене до інтелектуально-емоційного контексту іншої діяльності» [10]. Наприклад, творчим проектом може стати створення радіопередачі на тему «Політичні новини світу». Студенти призначають редактора, який несе відповідальність за координування підготовки «історій», «інтерв'ю» до випуску.

7. Завдання спрямовані на продукування усного повідомлення (prepared monologues) розвивають навички монологічного висловлювання на задану або вільно обрану тему. Наприклад, студенту пропонується підготувати усне повідомлення про делікти, які отримали надзвичайного розголосу у засобах масової інформації рідної країни або за кордоном і т. і.

Слід пам'ятати, що при розробці подібних вправ одне з основних вимог до їх структури полягає в тому, що вони повинні спонукати і забезпечити виконання не лише дії, але і взаємодії. Однак при наявності ефективних завдань на занятті і правильному їх проведенні існує проблема «мовчазності студента», який відчуває великі труднощі у завданнях з іншомовного говоріння і чинить опір будь-якої можливості розвитку своїх навичок усної комунікації на занятті [11]. На підставі аналізу вітчизняної та зарубіжної методичної літератури до основних труднощів слід віднести мотиваційні проблеми, такі як:

- загальмованість / невпевненість (inhibition / lack of confidence). На відміну від завдань з читання, письма або аудіювання завдання на говоріння вимагають моментальної реакції. Виникає пауза (затримка) перед тим, як студент щось зможе сказати іноземною мовою. Ця пауза може бути пов'язаною з певними чинниками: занепокоєнням, що скаже неправильно або погано, страхом втратити своє обличчя перед групою, стисненням привернути до себе увагу;

- страх зробити помилки (fear of making "mistakes"). Студенти соромляться говорити іноземною мовою через страх зробити помилку, бути розкритикованим або висміяним викладачем, через глузування з боку студентів;

- страх того, що студенту немає чого сказати (the feeling of having nothing to say). Постійно можна почути скарги від студентів, що вони не знають, що сказати з теми, яка обговорюється рідною мовою. У них немає інтересу (мотиву) висловлювати свої думки, щось вигадувати, крім почуття провини за те, що їм потрібно говорити;

- не вистачає слів для висловлювання (lack of appropriate language). У студентів не вистачає мовних і мовленнєвих засобів для вирішення поставленого завдання.

Спираючись на публікації вітчизняних і зарубіжних методистів і свій власний досвід, ми спромоглися намітити шляхи подолання труднощів при навчанні даного аспекту і висловити деякі рекомендації стосовно того, як змусити говорити «мовчазного студента».

Для зняття фактора загальмованості / невпевненості бажано використовувати роботу в малих групах. Це збільшує частку висловлювання за певний відрізок часу і знижує гальмування студента, який не хоче говорити перед усією аудиторією. Звичайно, при роботі в групах викладачу вкрай важко простежити, як говорить кожен із студентів, і тому не всі висловлювання будуть правильними, однак навіть в такому випадку та частка часу, яка відводиться на позитивну, корисну практику, буде набагато більшою, ніж тоді, коли це завдання виконувалося б кожним студентом перед всією групою. Рівень володіння мовою, необхідний для дискусії, повинен бути спрямованим на спрощення, у порівнянні з тією планкою, яка ставиться при виконанні інших мовних завдань в тій же групі. Учасники повинні легко згадувати слова, щоб швидко розмовляти з мінімальним коливанням.

Досить плідним стає повторення вживаної лексики за темою дискусії перед її початком. Бажано виконати серію вправ на удосконалення мовних структур (граматичних, лексичних, фонетичних), які стануть в пригоді студенту в конкретній дискусії.

З приводу «втратити обличчя» перед однокурсниками Дж. Хармер в своїй роботі пропонує наступне вирішення проблеми. По-перше, планування, підготовка, репетиція того, що особа збирається сказати. Отже, викладачеві потрібно давати студентам час на обмірковування або запропонувати невеличкий діалог за цією темою безпосередньо перед дискусією. По-друге, слід пам'ятати про цінність повторення: «Кожне нове зіткнення із словом або фразою допомагає зафіксувати їх в пам'яті. Коли студенти виконують якесь завдання на говоріння, вони ще тільки "репетирують" його. Наступне ж виконання цього завдання наблизить їх до потрібного результату. Кожна репетиція надає їм більше впевненості» [12]. Усвідомлюючи той факт, що у студентів може бути страх зробити помилки, слід спробувати переконати студентів у тому, що для вас, як для викладача, правильність говоріння і виправлення помилок не є пріоритетним завданням. Проявити себе в дискусії незважаючи на мовні знання і вміння - це безцінний досвід для опанування говорінням, а помилки неминучі, головне – це усна комунікація.

Для вирішення проблеми «нічого сказати» слід провести ретельний відбір теми і завдань, проводячи мозкову атаку і обмін ідеями для підняття інтересу. Чим більш чіткою формулюється мета дискусії, тим більше зацікавленими будуть учасники. Перед дискусією викладач повинен забезпечити студентів матеріалом, який може відіграти роль стимулу до породження власних висловлювань (наприклад, тексти з обговорюваної теми), і насамперед необхідно концентрувати увагу студентів на фактичній інформації за темою, а не на думці студентів. Для зняття мовних труднощів перед початком дискусії слід повторити ключові слова (key vocabulary). Корисно практикуйте вправи на дефініції. Наприклад, 'a thing which you do ... with'; 'A thing for ... ing', 'What do you call a thing for ... ing?'. Слід використовувати завдання на перифраз, тобто на передачу змісту мовної одиниці (слова, фрази, вислову) іншими словами. Це сприяє засвоєнню і активізації лексичного і граматичного матеріалу.

Усвідомлення специфіки труднощів в області говоріння і використання запропонованих заходів щодо подолання цих труднощів обов'язково приведуть викладача до бажаного результату, оскільки всі вони спрямовані на те, щоб допомогти «мовчазному студенту» набути впевненості і вміння отримувати користь з будь-якої можливості говорити англійською мовою. Слід пам'ятати, що «мовленнєвої діяльності не можна навчити, цьому можна тільки навчитися» [13]. Студенти будуть відчувати себе набагато впевненішими співрозмовниками іноземною мовою, якщо їх здатність до говоріння буде постійно підтримуватися на заняттях. Такий вид комунікативної діяльності повинен бути невід'ємною частиною кожного заняття [14].

Для того, щоб зробити процес навчання більш ефективним, на заняттях ми часто використовуємо дискусійні методи. Дискусія є одним з найбільш ефективних методів навчання розмовного мовлення іноземною мовою, оскільки саме в дискусії використовуються різні види мовленнєвої та розумової діяльності. Цей метод надає можливість висловити і аргументувати свою точку зору, обмінятися думками або ідеями, обговорити суперечливі думки, вирішити проблему, обмінятися досвідом. На заняттях студенти

навчаються критично викладати інформацію, виділяти головні ідеї, розвивають здатність аналізувати ситуацію, переконувати слухачів у правильності своєї думки, швидко приймати рішення, знаходити підтвердження і обґрунтування рішення проблеми, яка обговорюється, а також контролювати емоції. Крім того, студенти опановують норми мовного спілкування. Метод дискусій дозволяє інтегрувати знання студентів з різних областей в процесі вирішення конкретної проблеми, дає можливість застосовувати мовні знання і навички на практиці.

Однією із головних умов побудови дискусії є визначеність позицій і поглядів учасників. Задля того, щоб всі учасники однаково розуміли вживання слова, потрібно спочатку уточнити значення основних термінів, акцентувати зміст, який кожен вкладає в те чи інше слово. Студенти зазвичай використовують ґрунтовно вивчені лексичні одиниці, граматичні форми і мовні моделі.

На заняттях іноземної мови дискусії можуть носити спонтанний або запланований характер, в залежності від напрямку підготовки, рівня знань студентів і курсу (1, 2, 3 або 4).

Спонтанні дискусії часто виникають, якщо викладач провокує дискусію, ставить студентам провокаційне запитання за пройденим матеріалом теми, або хтось із студентів ставить викладачеві цікаве питання, спонукаючи всю групу взяти участь в обговоренні цікавого для них питання. Спонтанні дискусії проходять дуже захоплююче, оскільки на занятті створюється особлива атмосфера спонтанності. Однак такі дискусії найкраще проводити із студентами старших курсів (3-4), оскільки вони вже опанували певний обсяг мовленнєвих моделей та володіють основними лексико-граматичними формами мови.

Заплановані дискусії зазвичай вимагають серйозної попередньої підготовки і ретельного планування. Необхідно опанувати мовленнєвими моделями, відповідним граматичним і лексичним матеріалом, знайти додаткову інформацію за темою.

Наведемо приклад запланованої дискусії, яку було проведено із студентами 1 курсу напряму «Економіка» на тему Companies. Студенти вибрали компанії Colgate і Philips. Як уже було зазначено, для проведення запланованої дискусії необхідно провести ретельну підготовку, яка охоплює три етапи. На першому етапі проводилася робота з граматичними структурами: часи англійського дієслова в дійсному стані, узгодження часів, питальні речення (загальні і спеціальні питання). На наступному етапі проводилася робота з лексикою: вивчення та відпрацювання лексичних одиниць на прикладі тексту Company Structure з підручника New Insights into English, а також виконання ряду вправ з метою оволодіти новою лексикою. Заключним етапом стало вивчення мовних моделей для вираження вітання, обміну інформацією, розуміння - нерозуміння, згоди - незгоди, ведення дискусії. В ході дискусії студенти висловлювали і аргументували думки стосовно продукції компанії, якості товарів, попиту на товари, які випускаються цими компаніями. В якості наочної ілюстрації, студенти принесли проспекти компаній і зразки товарів цих компаній. Під час обговорення студенти використовували лексичні і граматичні структури, які вивчили на підготовчих етапах. В процесі дискусії студенти навчилися слухати один одного, обмінюватися думками і оцінювати виступи співбесідників.

Прикладом спонтанної дискусії може стати дискусія, проведена із студентами 2 курсу напряму «Міжнародне право» (з розширеною сіткою годин). На даному етапі навчання студенти вже знають і володіють мовними моделями та граматичними структурами, які вони опанували на першому курсі. На занятті була проведена робота з відпрацювання нових лексичних одиниць на прикладі тексту Criminal Law з підручника Introduction to International Legal English. Крім того, студенти виконали роботу з реферативного викладу тексту і вправи для активізації нових лексичних одиниць за темою. На наступному занятті була запропонована тема для обговорення «Cybercrime: ways to prevent and punish». Дискусія носила спонтанний характер, оскільки студенти запропонували цю тему самі. Учасники дискусії представили факти і описали кілька ситуацій за темою. В ході обговорення студенти висловлювали і аргументували свою точку зору, критично аналізували сучасну ситуацію в країні і в світі, давали логічне обґрунтування своєї думки і робили висновки.

Висновки. Дискусія виступає в якості одного із головних методів в процесі навчання іноземної мови, оскільки саме дискусія зближують процес навчання і пізнання, сприяє ефективності засвоєння мови, стимулює розумову діяльність і самостійну роботу. Студенти вчаться вирішувати проблеми, набувають певного досвіду і закріплюють мовні знання і уміння в процесі говоріння. Таким чином, успіх говоріння іноземною мовою залежить від багатьох факторів, серед яких можна відокремити найбільш вагомі: правильність і обґрунтованість добору і організації завдань, спрямованих на розвиток навичок говоріння; урахування психологічного стану студентів та створення надзвичайно продуктивних умов і середовища спілкування; навчання стратегіям діалогічного і монологічного мовлення; створення відповідної комунікативної ситуації для реалізації цілей спілкування; створення викладачем ситуації психологічного комфорту в аудиторії.

На сучасному етапі розвитку суспільства викладач будь-якої іноземної мови повинен спрямовувати студентів на принципово нові рівні пізнання мови. Крім того, викладач має розкривати механізми співвіднесення мовних знаків з людським досвідом, оскільки саме це створює основу знань, спрямовувати студентів до нового осмислення самої сутності мови як знакової системи. Лише за таких умов процеси навчання і пізнання мови стануть на один рівень і будуть приносити результати.

Список використаних джерел

1. Jeremy Harmer. How to Teach English: Longman, 2007. - 288 с.
2. Бухбиндер В. А. Устная речь как процесс и как предмет обучения // Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках. - Киев: КГУ, 1980. - 568 с.
3. Соловова Е. Н., Альпаков В. Г. Материалы курса «Развитие и контроль коммуникативных умений: традиции и перспективы». - М.: Первое сентября, 2006. - 52 с.
4. Овчинникова Е. С. Обучение иноязычной диалогической речи студентов технического вуза (из опыта преподавания) // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2014. - № 1 (31). - Ч. II. - С. 138-140.
5. Широколобова А. Г., Клепцов А. А. Металлообрабатывающее производство и металлорежущие станки: учеб. пособие. Кемерово: Кузбассвузиздат, 2014. - 68 с.
6. Martin Parrot. Task for Language Teachers. A resource book for training and development: Cambridge University Press, 1993. - 325 с.
7. Jeremy Harmer. The Practice of English Language Speaking: London; New York: New Edition; Longman, 1991. - 296 с.
8. Колесникова И. Л., Долгина О. А. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков. СПб.: Русско-Балтийский информационный центр БЛИЦ, 2001.
9. Казанцев А. Ю., Казанцева Г. С. Особенности проведения игровых занятий в обучении иностранному языку в высшей школе // Вестн. Томского гос. пед. ун-та. - 2012. - Вып. 11 (126). - С. 20-23.
10. Зимняя И. А., Сахарова Т. Е. Проектная методика обучения английскому языку // ИЯШ. 1991. - № 3. - С. 9-15.
11. Tricia Hedge. Teaching and Learning in the Language Classroom. Oxford University Press, 2000. - 447 с.
12. 12 Jeremy Harmer. The Practice of English Language Speaking. Fourth Edition. Longman, 1991. - 442 с.
13. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М.: Рус. язык, 1989. - С. 276.
14. Стародубцева О. Г. Типы упражнений для формирования лексических навыков устной речи в неязыковом вузе // Науч. пед. обозрение, 2013. - Вып. 2 (2). С. 45-48.

УДК 372.881.1

Козьміна Наталія Анатоліївна
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ФАКУЛЬТЕТУ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЕНЕРГОМЕНЕДЖМЕНТУ

В статті представлені три етапи формування монологічного мовлення у студентів інженерних спеціальностей енергетичної галузі та розглянуто весь спектр вправ для формування компетентності монологічного мовлення, від підготовчих вправ та вправ понадфразового рівня до мінімонологів та монологічних висловлювань текстового рівня за допомогою вербальних, зображальних та комбінованих опор. Обґрунтована актуальність роботи, яка зумовлена необхідністю формування вмінь та навичок майбутніх інженерів володіти іноземною мовою професійного спрямування.

Ключові слова: понадфразова єдність, мінімонолог, зображальні/ візуальні/ комбіновані опори, вправи на приєднання та об'єднання, підстановча таблиця, логіко-семантична схема, металні карти, плани висловлювань

Актуальність. Формування компетентності у монологічному мовленні іноземною мовою студентів технічних університетів є важливою задачею, яка вирішується протягом всього навчального процесу. Студенти мають показати вміння висловлювати свою думку, презентувати інформацію, оцінювати події, вміти робити презентації, доповіді, брати участь в наукових заходах, відстоювати свою думку та аргументовано переконувати, самостійно будуючи структуру свого висловлювання, та використовуючи певні мовні засоби.

Шкільною програмою передбачено, що приходячи зі школи, учні мають продемонструвати вміння спонтанно створювати логічні, короткі та прості висловлювання, робити повідомлення, наводити факти та аргументи, виділяти головну ідею, передавати основний зміст почутого або прочитаного, висловлювати свою думку щодо цього. Мінімальний обсяг висловлювання – 15 правильно оформлених фраз. Шкода, фактично тільки невеликий відсоток студентів немовних вищих навчальних закладів може продемонструвати такі вміння. Крім того, ситуація погіршується тим фактом, що не маючи сформованих вмінь стосовно іноземної мови загального спрямування, студенти мають оволодівати мовою професійного спрямування.

Задача формування іншомовної комунікативної компетенції, а саме компетенції монологічного мовлення вирішувалась на різних етапах розвитку науки різними вченими, починаючи з Виноградова В.В.

який надав визначення та класифікацію різних видів монологічного мовлення. Такі вчені як Полат Є.С., Сафонова В.В., Ніколаєва С, Ю, Шубін Е.П., Складенко Н.К. та багато інших зробили свій вагомий внесок у розвиток методики.

Метою даної статті є поділитись досвідом нашої роботи з формування монологічного мовлення у студентів немовних спеціальностей та представити вправи для формування різних ступенів монологічного мовлення.

За функціональну одиницю усного монологічного мовлення прийнята понадфразова єдність, тобто поєднана одним об'єктом мовлення група фраз. Понадфразова єдність висловлює одну закінчену думку та виконує певну комунікативну функцію [2, с. 353].

Вчені виділяють 3 етапи формування компетентності у монологічному мовленні (понадфразова єдність, міні текст й текст).

Перший етап цього процесу є дуже важливим. Перш ніж приступити до нього, ми вважаємо за необхідне сформувати первинні навички висловлювання на рівні речень та запропонувати ряд підготовчих вправ, які б активізували вже знайомі лексичні та граматичні конструкції [3].

1. З опорою на відповідне зображення підібрати епітети, порівняння, визначення, що характеризують даний предмет або явище. Наприклад:

*Solar power plant (efficient, large, powerful);
Facility (bottleneck, common, qualified).*

Перед тим як описувати та характеризувати предмети чи об'єкти, доцільно виконати вправи на їх впізнавання. Спираючись на слова-визначення або характеристики, студенти повинні впізнати об'єкт, який характеризується даними словами [4, с. 220].

2. Підібрати синоніми до характеристик предметів чи об'єктів, зображених на картинках, які роздаються студентам: *gigantic unit (huge, enormous)*, синоніми-дієслова, що характеризують дію даних об'єктів - *to transform, change, reshape, convert*.

3. Створити синонімічні ряди.

Work - worthless, useless, fruitless, unproductive

Meaning- vague, ambiguous

To present - to introduce, to propose

4. Підібрати антоніми та скласти антонімічні пари:

- слова-визначення (ознаки): *inferior- superior; qualified- deficient, reasonable - absurd*

- слова-найменування (слова, які позначають явища і стан): *regulation - confusion, steadiness - imbalance;*

- дієслова: *to shorten (to lessen - to create; to increase - to decrease;*

- прислівники: *often - seldom, well - badly.*

5. Існує величезна різноманітність видів контекстних вправ.

Доповнити речення відповідним за змістом словом (лексемою або словоформи), закінчити фразу:

Renewable energy sources have grown rapidly in recent ... (years).

All fossil fuels can be burned with oxygen derived from air to provide ... (heat).

6. Вправи на диференціацію та ідентифікацію: визначити на слух або знайти в тексті певні слова, які відносяться до даної теми, до однієї словотвірної моделі, до синонімічного ряду; знайти антоніми до слів на дошці, в тексті, назвати ситуації, в яких дані слова можуть використовуватися.

7. Вправи на прогнозування включають завдання а) вибрати з варіантів, наведених нижче, закінчення для речення; б) прочитати речення, які відносяться до однієї теми та заповнити пропуски словами й словосполученнями, що підходять за змістом. [3]

8. До контекстних вправ відносяться вправи на узагальнення змісту речення, на його скорочення, та на розширення речень, деталізації інформації.

9. Вправи, що включають будь-які еквівалентні заміни. Наприклад, дотримуючись зразка, замінити ствердження на питання або замінити останнє висловлювання діалогу так, щоб відповідь залишалась позитивною, тощо.

10. Вправи, які розширюють асоціативні зв'язки. Наприклад, розширити список формул *прохань*, тощо.

Поступово тренуються навички складати фрази-висловлювання і засвоювати лексичні й синтаксичні засоби для їх побудови. Таким чином формується база для оволодіння різними видами монологічних висловлювань.

На першому етапі формування монологічного мовлення головним завданням є навчити з'єднувати речення у понадфразові єдності. Вправи цього рівня характеризуються як умовно-комунікативні продуктивні. Це вправи на приєднання та об'єднання [2, с. 357].

Прикладом вправи на приєднання фраз може бути наступна вправа. Вчитель або один зі студентів продукує висловлювання на рівні фрази, до якого інші студенти додають свої фрази. Завданням може бути наступне: *Let us briefly characterize different sources of energy.*

T. There are two basic sources of energy.

S1. These groups are traditional and alternative sources.

S2. Alternative sources are also called renewable.

S3. Coal, oil and natural gas belong to traditional sources.

S4. Among main disadvantages of non-renewable sources are the following.

S5. They are in limited quantity.

S6. They cause pollution.

Кожне окреме висловлювання студентів само по собі є фразою, але приєднуючись до попередньої фрази та маючи логічний зв'язок з нею, воно стає понадфразовим. На цьому етапі вчитель може ускладнити завдання, називаючи просто окрему думку або тему (*e.g. ecological problems, electric networks, etc.*), яку студенти будуть розвивати вже самостійно, дотримуючись всіх правил.

Здійснити перехід до умовно-мовних вправ можна з опорою на картинку (наприклад, доповнити висловлювання, дивлячись на картинки), з опорою на зразок, вибираючи потрібні слова із запропонованих викладачем, з опорою на ситуацію, на підказку вчителя, на певну тему, фільм, або текст [2, с. 359].

Вправи на об'єднання фраз у висловлювання на рівні понадфразової єдності. Вчитель пропонує за допомогою зорової опори представити загальну картину генерації електричної енергії різними країнами світу від різних енергетичних джерел. Teacher: *Imagine that you are a speaker at the international forum devoted to the global electricity generation. Present a brief characteristic of general output of electricity (in million kWhe) generated from various sources by different countries.* Student: *France produces 67,922 million kWhe from hydropower source, 357,188 million kWhe from nuclear energy source, etc.*

	Fossil fuel	Hydro	Nuclear	Geothermal
USA	2,226,488	2766,461	611,355	21,576
China	685,153	151,800	2,500	13
France	34,966	67,922	357,188	11
Germany	351,456	21,365	149,376	123
India	277,150	69,667	7,700	49

Також вправи на з'єднання фраз можуть об'єднувати декілька речень в логічну фразову єдність за допомогою візуальних та вербальних засобів. До завдань на тренування таких навичок входить навчання говорити за планом, "snowball", знайти помилки на картинці, формулювати висловлювання з опорою на підстановчу таблицю чи логіко-семантичну схему.

Таким чином, на етапі підготовки до монологічного мовлення ми спочатку формуємо вміння висловлювати одну закінчену думку на рівні однієї фрази. Це також можуть бути дві фрази, два самостійних висловлювання, які не мають між собою обов'язковою зв'язку. Наступним етапом є побудова власних логічно послідовних висловлювань понадфразового рівня, спираючись на опори, які використовуються для створення навчально-мовленнєвої ситуації.

Вченими загально визнано, що за способом презентації матеріалу, опори бувають зображальні, вербальні та комбіновані. Як це зрозуміло з назви, до зображальних опор відносяться серії картинок, фотографії, ілюстрації, малюнки, слайди, тощо [1, с. 82]. Вербальні опори включають графіки, таблиці, схеми, карти, плани, ключові слова, тексти, фонограми. Опори породжують асоціації з досвідом учнів (життєвим і мовним), тим самим допомагаючи будові мовленнєвого висловлювання. Вербальні опори стимулюють асоціації словами, зображальні опори – зображеннями реальної дійсності. Нарешті, комбіновані опори – комбінацією слів і зображень, які взаємодоповнюють одне одного [1, с. 83].

Для того, щоб навчити студентів будувати мінімонологи (висловлювання понадфразового рівня, більшого обсягу та кращої якості), ми застосовуємо систему продуктивних комунікативних вправ, з використанням різних опор та режимів роботи.

Підстановча таблиця (більш або менш повна) вважається однією з найбільш ефективних опор для навчання монологічного мовлення (опис, розповідь, повідомлення). Студент отримує завдання з повною вербальною опорою описати коло обов'язків інженерів екологів/вчених/дослідників. Студент сам вибирає мовленнєві одиниці з кожної частини, відповідно до завдання.

Environmental engineers Scientists Research workers	deal with	global warming issues
		municipal water supply
	are engaged in	industrial wastes
		environmental protection
	solve problems of	water contamination
		radiation protection
	are devoted to	public health
		air pollution issues

Завдання поступово ускладнюються з використанням часткових або неповних опор. Один з таких прикладів є підстановча таблиця відкритого типу.

Environmental engineering	studies	-
Electrical engineering	-	power networks
-	deal with	machines and mechanisms
Medical engineering	-	life support systems

Крім підстановчих таблиць відкритого типу до часткових опор можна віднести структурно-мовленнєві та логіко-синтаксичні схеми, ключові слова, ментальні карти, плани висловлювань.

Студенти отримують завдання описати принцип дії сонячної енергетичної станції (*solar power plant*) за допомогою плану у вигляді запитань.

1. What is a structure of a solar power plant?
2. What is used by solar power systems in order to concentrate a huge area of light into a small beam?
3. What causes photovoltaic effect?
4. What is the function of tracking systems?
5. What are lenses used for?
6. Where is the location of the biggest photovoltaic power plant?

Наступним завданням може бути дати опис вітрової турбіни (*wind turbine*), використовуючи ключові слова:

kinetic energy, turbine, energy converter, electricity, to convert, vertical axis, auxiliary power, horizontal axis, domestic power supply, grid, array, etc.

Метою останнього етапу є навчитись конструювати монологічні висловлювання на рівні спочатку мінітексту, потім тексту за допомогою комунікативних продуктивних вправ. Вчитель дає комунікативне завдання, яке мотивує студента зробити опис об'єкту в певному обсязі (монолог опис) [3].

Task: You are going to present a speech at the scientific conference Innovations in Science and Technology. Describe your new invention to the audience. Інша вправа тренує монолог-розповідь. *Task: Describe your working day at the plant.* На третьому етапі розвитку монологічного мовлення можна також запропонувати наступні завдання: 1) *comment on the proverb*; 2) *make a report*; 3) *retell the story*; 4) *speak on the topic*; 5) *say what you would do in a similar situation*; 6) *solve a problem*; 7) *express your opinion/attitude* 8) *make up a story*; 9) *write a composition*.

Для цієї стадії характерним буде не просте механічне приєднання речень одне до одного, а вже вміння виражати своє особисте ставлення до фактів чи подій, про які говориться в монолозі, формулювати критичну оцінку та вміти надати слушні аргументи.

Як висновок, слід зазначити, що розвиток монологічного мовлення з іноземної мови професійного спрямування у студентів інженерних спеціальностей є одним з пріоритетних напрямків навчання. Уміння зв'язко, правильно, послідовно, мотивовано та логічно висловлювати свої думки допоможе майбутнім інженерам бути в курсі найновітніших досягнень науки та техніки, брати активну участь в міжнародних наукових заходах, відчувати себе невіддільною частиною прогресивного світу.

Список використаних джерел

1. Леонтьев А.Н. Некоторые вопросы психологии обучения на иностранном языке. Вопросы психолінгвистики и преподавания русского языка как иностранного. М.: Просвещение, 1971. С. 82-90.
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Білич О.Б., Бориско Н.Ф., Борещька Г.Е та ін. / за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
3. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. высш. Учеб. заведений. – М.: Академия, 2008. – 368 с
4. Якубинский Л. П. Избранные работы. Язык и его функционирование / Л. П. Якубинский. – М., 1986. – 345 с.

УДК (378.147 (09) (477.54/.62)

Karasyova Olena Vyacheslavivna

Candidate of Pedagogical Sciences, assistant of professor
National University of Pharmacy

ACTIVATION FACTORS OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK IN ENGLISH LEARNING

The article deals with the problem of students' independent work activation using considerable conditions, factors, techniques, educational environment for successful students' independent work organization progressive practical English classes nowadays.

Key words: *activation, approach, education, factors, students' independent work, students' independent work organization.*

Actuality. Nowadays, the system of education is based on organization of students' independent work and development of a person's creativity. English learning needs to be well-planned, well-organized and well-motivated for progressive education. The reasons and factors which stimulate students to a productive process of a language learning should be taken into consideration when organizing students' independent work.

The analysis of recent researches and publications. The issue of organizing students' independent work in the pedagogical and methodological literature has been studied by many foreign scientists such as S. Hadavand, D. Lynch, Ch. Knapper, B. Meyer, T. Heick, S. Krashen as well as by the others. The studied publications proved the importance of students' independent work organization and its activation at higher school.

The purpose of the article. The purpose of the article is find out the factors and techniques which would be used in organizing and activating the students' independent work, and planning the curriculum for future specialists today.

Research results. The analyses of the studied materials have shown that motivation is the main factor for students' independent work organization. It stimulates students' productivity, encourages students' independent work, and self-training. The conditions that increase motivation should be the following: the high self-estimation of a student, materials should belong to proper students' level, foreseeing purposes of teaching activities, understanding the importance of studying the language, work with interesting materials, have opportunity to make decisions and feel responsibility for participating, and experience more success than failure.

The analyses of the materials [10; 8; 7] have proved that such factors as grammar-based teaching, teacher's behaviour, course contents and teaching materials, effects of low test score, classroom environment and lack of self-confidence and interest can cause demotivation.

For example, the exploring of Pakistan students proved that course content and teaching materials can be the most strong demotivating factors of education if they are not interesting, important, and necessary. Though, the instrumental motivation is considered to be the source of students' motivation [10].

It has been proved that the teaching strategies used in the process of education influence on students' independent work at English learning. If a teacher offers proper learning styles, a number of exercises, levels of teaching, grammar drills, he helps students to use the language regularly.

The analyses of the studied resources [1; 6; 2] have showed that there are some strategies that can activate students' independent work organization, improve the level of education such as interactive vocabulary-building exercises, the writing models, peer response and editing, cooperative learning, student-chosen texts.

Thus, cooperative learning is regarded as an effective factor when organizing students' independent work. By allowing the students to engage in meaningful discussion, they begin to learn to analyze literature and participate in an educational process that they will find more interesting than a general lecture [1].

The analyses of the studied materials [1; 6; 2] showed that some techniques are very useful when activating students' independent work, namely: classroom learning vs. outside practice, creation in-class strategies, taking the time to teach students basic principles in second language acquisition, using technology to garner motivation and student interest. Also, it is believed that goals, explicit instructions and ideas on strategies, setting up English speaking peer groups, maintaining a classroom library, decreasing Teacher Talking Time will allow a teacher to activate students' independent classroom work [1].

The analyses of the materials [3; 9] have shown that among the main factors which influence the successful students' independent work organization in English we can find the students' learning environment. If students feel comfortable, study in positive atmosphere and have no tense during their practical classes, they will have motivation to study faster.

Thus, Terry Heick in his articles is sure that an effective learning environment is represented with the features of students' curiosity, a variety of learning models, classroom learning "empties" into a connected community, personalized learning; persistent, authentic, transparent, and never punitive assessment; balanced and transparent criteria for success; modeled learning habits. Their activation and use in student's independent work organization can create good conditions for practice. He writes that a variety of learning models should be used when teaching English, such as inquiry-based learning, project-based learning, direct instruction, peer-to-peer learning, school-to-school, eLearning, mobile learning, the flipped classroom, etc. [3].

The analyses of the studied resources [5; 4; 2] have showed that comprehensible language input plays the main role in organizing students' independent work. Its activation helps students to learn language naturally.

For example, Stephen Krashen was sure that the "input" for successful studying was the language curriculum. He wrote the input received by a student had to be comprehensible. So, the curriculum should be developed according to the student's language level. Students will be motivated to succeed if they have the feeling of success at their level of language learning [5].

Also, it should be said that a theme-based curriculum with interdisciplinary connections according to the level of knowledge can help students to get a profound knowledge not only in English but also in different subjects when activating students' independent work organization. When students study English proficiency and they see connections of the language learning to other subjects of the curriculum, they become involved in the language learning automatically. If we compare the results of their language level before and after studying the special course of English in their specialty, we can observe better results. The students can master and speak a foreign language faster [4].

The analyses of the studied articles [5; 11] have shown that a student's personality and support can also be regarded as factors of students' independent work organization in English learning. Students' personalities are different and need a number of strategies to manage and organize the educational process effectively. The key ingredients with helping balance all personality types is encouragement, understanding, and a structure of rules.

For instance, if students are introverted, they should be provided with additional meetings with the teacher after the lesson. If students are unmotivated and have no desire to learn or study, the educator needs to make the student understand how the subject is relative to their lives. If students' lack of confidence causes them to pull back and become uncomfortable with participating in class the teacher needs to give individual attention to them and encourage them when they do something badly. If the student is a loner, try to pair him with another student who is not as judgmental and works well with everyone [5].

Conclusion. So, motivation, teaching strategies, comfort in education, learning environment, support, comprehensible input, student's personality which stimulate, direct, and encourage students to successful and progressive learning are the main factors that activate students' independent work and should be taken in consideration when teaching effectively.

References:

1. ESL Education: Strategies for teaching English language learners (2019), available at: <https://education.cu-portland.edu/blog> (accessed 17 October 2012).
2. Galloway N. (2017), "Global English and Change in English Language Teaching. Attitudes and Impact", London and New York Routledge Taylor and Francis Group.
3. Heick T. (2019), "The characteristics of a highly effective learning environment", available at: www.teachthought.com (accessed 21 March 2018).
4. Hadavand S. (2008), "Ten effective commandments in evaluation of training programs", *Monthly Management* 15: 133-4.
5. Krashen S. (2003), *Exploration in language acquisition and use: The Taipei lectures*, Portsmouth, NH: Heinemann.
6. Knapper Ch. (2008), "Changing teaching practice: strategies and barriers. Paper presented at Taking stock: Symposium on teaching and learning research in higher education", Ontario. Ontario: Canada.
7. Lynch DJ (2008), "Confronting challenges: Motivational beliefs and learning strategies in difficult college courses", *College Student Journal*, pp.42:416-10.
8. Meyer B., Haywood N, Sachdev D. and Faraday S. (2008), "What is independent learning and what are the benefits for students?", London, London: Department for Children, Schools and Families Research Report 051.
9. Macsuga Gage A, Simonsen B, Briere D. (2012), "Effective teaching practices that promote a positive classroom environment beyond behavior", Vol. 22(1), pp. 14-22.
10. Maheer Sher Ali, ZAhid Hessain Pathan.(2017), "Exploring factors, causing demotivation and motivation in learning English Language among college students of Quetta, Pakistan", *International Journal of English linguistics*, Vol.7, No 2; pp. 82-84.
11. Student personalities in the classroom - TESOL Classes (2014), available at: <http://www.tesolclass.com>

УДК 37.017.92

Маценко Леся Миколаївна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ШЕВЧЕНКО І МАЙДАН: ДВА ЮВІЛЕЇ

У статті проаналізовано погляди вчених на вплив образу Тараса Григоровича Шевченка, як фактора згуртування українського суспільства, на Майдан, обґрунтовано необхідність його залучення до процесу національно-патріотичного виховання сучасної молоді.

Ключові слова: Тарас Григорович Шевченко, Майдан, Революція Гідності, Кобзар, свобода, незалежність, національно-патріотичне виховання.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю розробки методики національно-патріотичного виховання студентської молоді. Здійснення системного національно-патріотичного виховання є однією з головних складових національної безпеки України. Тому нині як ніколи потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості.

Мета. У даній роботі вважаємо за доцільне проаналізувати, як саме вплинув Шевченко на Майдан? Чи можливо виховати справжніх патріотів Україні без допомоги Шевченка? Як ми, як учасники Революції Гідності, сприймали і оцінювали присутність Тараса Шевченка на Майдані? У чому ця присутність проявлялась?

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. На зазначену тему в мережі Інтернет є багато роздумів, статей, відео, фотографій, картин, віршів, сценаріїв виховних заходів, пісень на слова Кобзаря.

Про це написали у своїх статтях Тарас Андрухович «Шевченко на барикадах, або Як Кобзар став одним із майданівців» [1], Михайло Городенко «Шевченко на Майдані» [2], Тетяна Юрїївна Гранчак, старший науковий співробітник, завідувач відділу політологічного аналізу СІАЗ НБУ імені В.І. Вернадського, доктор наук із соціальних комунікацій «Тарас Шевченко у соціокультурних вимірах Майдану» [3], Микола Жулинський, доктор філологічних наук, академік НАН України, директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України «За що я Україну люблю?» [4], «Шевченко – вчитель нації» [5], Катерина Кисельова «Майдан виконав заповіт Шевченка» [6], Богдан Тихолоз, український літературознавець і викладач Львівського національного університету імені Івана Франка «Шевченко першим вийшов на Майдан, коли там нікого не було» [9], Ганна Леонідівна Токмань, доктор педагогічних наук, професор, вчитель-методист Переяслав-Хмельницький державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди «Тарас Шевченко на Майдані» [10], Катажина Якубовська-Кравчик, доктор гуманітарних наук, літературознавець, керівник Закладу досліджень над українською ідентичністю у Варшавському університеті [1] та інші автори.

У цьому році українці відзначають 5-ту річницю Майдану і 205-ту річницю від дня народження Тараса Григоровича Шевченка. У 2014 році, коли готувалось святкування 200-ї річниці з дня народження Кобзаря, було заплановано чимало різних заходів. Але погодьтеся, кращого «подарунка» для Шевченка на день народження, ніж Революція Гідності, важко придумати.

1 грудня 2013 року саме від пам'ятника Шевченку рушила хода до Майдану Незалежності. Тоді на Майдан вийшов мільйон українців.

Портрети Шевченка і рядки з його віршів були на палатках, на барикадах, на стінах будівель у вигляді графіті, плакатів, малюнків, листівок. Був портрет, прикрашений рушниками, на сцені Майдану, поруч з іконами. Виступаючі зі сцени часто цитували Шевченка, за екраном демонструвалось відео, звучали патріотичні пісні, в тому числі і на слова Тараса.

Шевченка зображували не тільки традиційно. Був його портрет у балаклаві із надписом «Вогонь запеклих не пече» («Гамалія»). Поряд – Леся Українка із закликком «Хто визволиться сам, той буде вільний...», і Іван Франко «Наше все життя – війна».

На картині художника Юрія Шаповала Тарас Шевченко крокує до палаючої барикади вулицею Грушевського із шиною через плече. Були й інші зображення, наприклад Шевченко у касці, які робили його образ ближчим до майданівців.

Які ж твори Тараса Григоровича були найактуальнішими в часи Майдану? Перш за все, це поема «Кавказ», яку зробив близькою і зрозумілою, особливо для молоді, 21-річний Сергій Нігоян із

Дніпропетровщини, коли прочитав уривок з неї, взявши участь у мистецькому телепроекті «Наш Шевченко». Після загибелі Сергія 22 січня 2014 р. на вулиці Грушевського для майданівців він став одним із «великих лицарів», про яких писав Тарас Григорович. «І вам слава, сині гори, / Кригою окуті. / І Вам, лицарі великі, / Богом не забуті. / Борітеся – поборете, / Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас слава / І воля святая!»

Сенатор із США Дж. Маккейн, виступаючи на сцені Майдану, цитував Шевченка: «Свою Україну любіть, / Любіть її... Во врем'я люте, / В останню тяжкую минуту / за неї Господа моліть» («Чи ми ще зійдемося знову?...» з циклу «В казематі»).

У ніч штурму зі сцени Майдану поет Дмитро Павличко читає Шевченків «Заповіт»: «Поховайте та вставайте, / Кайдани порвіте»... Звучали також твори «Гайдамаки», «І мертвим, і живим ...» та інші.

На Майдані звучало багато патріотичних пісень, були й пісні на слова Тараса Григоровича. Це «Реве та стогне Дніпр широкий», пісні гурту «Кому вниз» - «Суботів», «Розрита могила», «З холодного яру», Ірини Білик – «Бандуристе, орле сизий», Скрябіна – «Мені однаково», гурту «Тарасова ніч» – «Заповіт».

Катажина Якубовська-Кравчик, польська дослідниця творчості Кобзаря, написала: «Тарас Шевченко давно став символом боротьби для українців. І Майдан був ще одним підтвердженням цього. Революційна поезія Кобзаря вкотре стала рушійною силою жаги до змін». «Неймовірним є те, – додає авторка – що людина, яка народилася у сім'ї кріпака, змогла так далеко піти у своєму розвитку...»

«На Майдані Шевченко був у дуже різних формах: графіті, малюнках, плакатах у поєднанні з цитатами з його поезії із закличками до бою, революції. Шевченко став одним із майданівців. Майдан змусив знову відкрити Шевченка» - підсумувала авторка [1].

Надзвичайно влучно описала відчуття майданівців Ганна Леонідівна Токмань: «Ця битва за самостійну (у широкому сенсі – вільну, справедливую, самодостатню, гідну) Україну була настільки важливою в історичній долі нації, що когорта її бійців пододала часові межі: на невеликий простір Майдану в центрі Києва прийшли герої з минулого, серед них – Тарас Шевченко, поет, пророк, художник. Шевченко був з нами – воював, співав, міркував, кликав уперед. Він був поруч і водночас – у кожному з нас, у серці. Ми його бачили і чули із зовні». «Тарас Шевченко прийшов на Майдан, щоб стати в лави його бійців; кожний з майданівців приходив до Тараса Григоровича – по наснагу, інтелектуальну аналітику, моральну допомогу у важку, іноді смертну хвилину» [10].

Дуже правдиво і емоційно описав присутність на Майдані Шевченка Микола Жулинський, академік НАН України [4]: «Український Євромайдан вирує! На нашвидкуруч споруджених барикадах, на наметах, на залізних бочках, кучугурах почорнілого снігу, на дерев'яних конструкціях, облетених колючим дротом, на польових кухнях, на рукавах і спинах протестувальників – повсюди білють сотні прокламацій, звернень, лозунгів, гасел, епіграм, сатиричних малюнків, гумористичних звернень, віршованих інвектив на адресу влади. А над Майданом видніються півметрові літери поетичного звернення Тараса Шевченка: «Борітеся – поборете, / Вам Бог помагає!» Цей заклик - із поеми «Кавказ», у якій поет висловив свій співпереживаючий біль і співчуття народам Кавказу, свою солідарність, закликаючи їх боротися за свою свободу.

У статті, присвяченій темі «Тарас Шевченко у соціокультурних вимірах Майдану», Тетяна Юрїївна Гранчак цитує слова І. Дзюби, якими не можна не погодитись і які не можна не підтримати: «Мало кому із найбільших геніїв судилося стати символом своєї нації і своєї країни. Тарас Шевченко – це Україна» [3].

У публікації «Образ Шевченка у фольклорному текстотворенні Майдану» [8] автор висловлює таку думку: «Людям потрібен був натхненник, який розумів їх і підтримував силу духу в найважчі хвилини. І такий натхненник в українців був. Шевченко став не просто найвідомішим поетом, а своєрідним першообразом полум'яного і непримиренного революціонера, народним героєм, що жив поміж барикад, діяв разом із активістами і стояв із ними під кулями». «Шевченко став героєм революції, очоливши Сотню натхненників, в якій були Леся Українка, Іван Франко, Василь Симоненко, Ліна Костенко, і плеяда нинішніх митців, які були невід'ємною частиною майданівських подій».

Аналізуючи публікації різних авторів, натрапляємо на цитату з роботи американського історика, літературознавця і перекладача Кларенса Меннінга, який писав багато років тому: «Сьогодні не може бути сумніву, що Тарас Шевченко... є одним з найбільших поетів дев'ятнадцятого сторіччя, без огляду на національність чи мову, а його безстрашні домагання права, правди і справедливості є однаково вимовні в Новому Світі, як були в Старому, в малому селі, де він народився, в місті, до якого його забрали, чи в бездеревних степах, куди він був засланий...» [8].

«Майдан виконав заповіт Шевченка», – пише Катерина Кисельова, – Якби поет жив нині, неодмінно був би на барикадах, а не в парламенті чи серед переговорників із Януковичем. На Майдані Тарас Шевченко підтвердив свій статус народного поета України» [6].

«Шевченко першим вийшов на Майдан, коли там нікого не було, коли самого Майдану ще не було. Він став першим українцем і першим європейцем», – вважає Богдан Тихолоз, український літературознавець і викладач Львівського національного університету імені Івана Франка [9].

Образ Шевченка сьогодні виконує згуртовуючу функцію для українського суспільства. На цьому аспекті акцентує увагу відома сучасна німецька шевченкознавець Є. Альварт, на переконання якої: «Тарас Шевченко – це одна з небагатьох історичних постатей України, яку хоча й сприймають та зображають по-різному, однак майже завжди та у всіх регіонах країни оцінюють як позитивну». Підставою для такого висновку дослідниці стали, зокрема, результати опитування у межах проекту «Україні потрібні герої» (вересень 2010 р.), згідно яких Т. Шевченко отримав 97,7 % голосів і став в Україні історичною особистістю, яку оцінюють найбільш позитивно [3].

«Але хіба ми, українці, маючи Шевченка, дозволимо так над нами насміхатися і знущатися?» – запитує у своїй статті Михайло Городенко. Ні, не дозволимо!

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проаналізувавши вплив Т. Г. Шевченка на Майдан, можна зробити наступні висновки. Останнім часом ми переживаємо доленосні події – Революція Гідності, жертвний подвиг Героїв Небесної Сотні, збройне протистояння на сході країни. Вони чітко засвідчили життєву необхідність щодо активізації національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання дітей та молоді, що є питанням національної безпеки. Образ Шевченка здатен сьогодні згуртувати український народ, тому організовуючи національно-патріотичне виховання молоді необхідно спиратись на образ Кобзаря, вивчати його творчість, знайомити молодь з роботами сучасних митців, присвяченими Шевченку, застосовувати сучасні форми і методи виховної роботи.

Список використаних джерел

1. Андрухович Т. Шевченко на барикадах, або як Кобзар став одним із майданівців [Електронний ресурс] / Тарас Андрухович // Наш вибір. Газета для українців у Польщі. – Режим доступу: <http://naszwybir.pl/54279-2/> – Назва з екрану.
2. Городенко М. Шевченко на Майдані [Електронний ресурс] / Михайло Городенко // Гуцулі і Гуцульщина. Літературно-мистецький і громадсько-суспільний часопис. – Режим доступу: <https://gig.kosiv.biz/1067/> - Назва з екрану.
3. Гранчак Т.Ю. Тарас Шевченко у соціокультурних вимірах Майдану [Електронний ресурс] / Тетяна Юрївна Гранчак // Українська біографістика. - 2014. - № 11. – С. 233-246. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2014_11_18 - Назва з екрану.
4. Жулинський М. За що я Україну люблю? [Електронний ресурс] / Микола Жулинський // День. – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/taras-shevchenko-tauevnomajdan.html>. – Назва з екрану.
5. Жулинський М. Шевченко – вчитель нації [Електронний ресурс] / Микола Жулинський. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/opinion/zhylynskiy/shevchenko-vchitel-nac--697255.html> – Назва з екрану.
6. Кисельова К. Майдан виконав заповіт Шевченка [Електронний ресурс] / Катерина Кисельова. – Режим доступу: <https://gazeta.ua/articles/ukraine-news/rareit/majdan-vikonav-zapovit-sevchenka/545950> – Назва з екрану.
7. Маценко Л.М. «І повіє огонь новий з Холодного Яру» / Леся Миколаївна Маценко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Феномен Тараса Шевченка: лінгвістичний, історичний і соціофілософський аспекти»: зб. мат. наук.-практ. конф., Київ, 19 березня 2015 р. – Київ : Міленіум, 2015. – С. 98-100.
8. Образ Шевченка у фольклорному текстотворенні Майдану [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://aspen.org.ua/uk/golovna/iniatsiivi/prodijii/item/231-obraz-shevchenka-u-folkloromu-tekstotvorenni-majdanu> - Назва з екрану.
9. Тихолоз Б. Шевченко першим вийшов на Майдан, коли там нікого не було [Електронний ресурс] / Богдан Тихолоз. - Режим доступу: <http://old.dyvensvit.org/articles/103077.html> - Назва з екрану.
10. Токмань Г.Л. Тарас Шевченко на Майдані [Електронний ресурс] / Ганна Леонідівна Токмань // Нашого цвіту по всьому світу. Інформаційний портал «Стожари» українців світу. – Режим доступу: <https://svitua.org/vydatni-ukraintsi/item/5465-taras-shevchenko-na-majdani.html> – Назва з екрану.

УДК 37.01

Ногінська Аліна Олександрівна
Кандидат педагогічних наук, доцент
Одеський державний аграрний університет

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАГІСТРА-АГРАРІЯ ЯК МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

У статті розкриті особливості професійного становлення магістра-аграрія як майбутнього викладача у вищих закладах освіти. Вивчено рівні та стадії професійного становлення педагога. Висвітлений досвід впровадження методів навчання для професійного становлення магістра-аграрія.

Ключові слова: професійна спрямованість, професійний розвиток, професійне становлення.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі в умовах реформування вищої освіти особливої актуальності набуває проблема професійного становлення магістра-аграрія як майбутнього викладача у вищих закладах освіти. Для професійного становлення магістра-аграрія недостатнім є озброєння його знаннями, уміннями і навичками. Сьогодні вимагає вміння практично вирішувати професійні проблеми, які пов'язані з різними аспектами його діяльності. Ефективність професійного становлення магістра-аграрія полягає в діалектичній єдності процесу навчання і виховання, забезпеченні тісного взаємозв'язку професійного навчання з практикою.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Проблематика підготовки магістра як майбутнього викладача стала об'єктом багатьох наукових досліджень педагогів, психологів, філософів. Так проблеми професійного становлення викладача вищого закладу освіти вивчали Г. П. Васянович, С. У. Гончаренко, В. М. Гриньова, Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, М. П. Козирев, Т. П. Приходько, С. О. Сисоєва, М. І. Сметанський, В. І. Шахов, О. В. Шестопалюк та ін. Проблеми професійного розвитку вирішували А. О. Деркач, Е. Ф. Зеєр, Є. О. Климов, Т. В. Кудрявцев, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна та ін. Вимоги до діяльності й особи викладача досліджувалися Н. В. Кузьміною, В. О. Сластьоніним, В. Д. Шадриковим.

Аналіз наукової літератури показує що проблема професійного становлення магістра-аграрія як майбутнього викладача у вищих закладах освіти не одержала в педагогічній літературі достатнього теоретичного висвітлення й ефективного практичного здійснення. Оцінюючи освітній рівень магістрів-аграріїв, простежується невтішна ситуація: якщо фаховий рівень випускників вищих закладів освіти певним чином відповідає кваліфікаційним вимогам, то педагогічні знання і навички розвинені недостатньо. У процесі дослідження виявлено суперечності між потребою вищої школи в удосконаленні процесу професійного становлення магістрів-аграріїв і відсутністю його теоретико-методологічного забезпечення.

Метою статті є аналіз досліджень професійного становлення фахівців в умовах вищого закладу освіти та висвітлення досвіду впровадження навчальних методик щодо підготовки магістрів-аграріїв як викладачів вищої школи.

У контексті європейської інтеграції вищої освіти України виховання студентів різних курсів потребує нового підходу до науково-педагогічного процесу. Сьогодення вимагає перегляду навчальних методик щодо підготовки магістрів-аграріїв. В законі України «Про вищу освіту» зазначено, що випускник магістратури – висококваліфікований фахівець, затребуваний підприємствами будь-якої сфери діяльності та форм власності, а також органами виконавчої та законодавчої влади, який може займатися науковою та викладацькою діяльністю у вищих навчальних закладах. Випускник магістратури – це професіонал у обраній спеціалізації, більш підготовлений до професійної діяльності, ніж бакалавр. Магістратура необхідна людині для того, щоб у неї було право займати керівні посади. Для людей з дипломом магістра професійне зростання буде швидким, навіть за умови високої конкуренції. Магістратура значно підвищує шанси на працевлаштування за фахом в аналітичні та дослідницькі центри, великі корпорації. Цей диплом обов'язково потрібно мати особам, які планують вступати до аспірантури або зайнятися викладацькою діяльністю. На наш погляд, професійне становлення магістра-аграрія, як викладача вищого навчального закладу, починається вже в процесі навчання в магістратурі. Тривалий час недостатньо уваги приділялося педагогічній підготовці магістрів-аграріїв. Це призвело до того, що випускники-відмінники технічних кафедр мали недостатню педагогічну і психологічну підготовку.

Професійне становлення магістра-аграрія залежить від професійної спрямованості. Варто погодитися з думкою дослідників Л.Г.Подоляк, В.І. Юрченко, які стверджують, що професійна спрямованість особистості передбачає розуміння і внутрішнє прийняття нею цілей і завдань професійної діяльності, а також співзвучних з нею інтересів, настанов, переконань і поглядів. Під час навчання в магістратурі студент набуває професійної спрямованості. Перспектива близького закінчення навчання в магістратурі формує чіткі практичні настанови на майбутній різновид діяльності, ототожнення себе з майбутньою професією. Можна виділити загальні тенденції професійного становлення магістра-аграрія як майбутнього фахівця, а саме: завершується процес професійного самовизначення; збагачується життєвий і професійний досвід, розвиваються необхідні професійні цінності; підвищуються почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль; зростає рівень домагань магістра-аграрія в сфері майбутньої професії, формуються мотиви професійного самоствердження і самореалізації; підвищується роль самоосвіти і самовиховання в професійному становленні [6, с. 81].

Найбільш поширеною є концепція професіонального становлення розроблена Є.О.Клімовим. Дослідник виділяє сім стадій професіонального розвитку та становлення особистості, а саме: оптанта (етап вибору професії); адепта (етап прихильності до професії та її освоєння, навчання в спеціалізованому закладі); адаптації («звикання» молодого фахівця до роботи); інтернала (особистість є досвідченим працівником, який може самостійно й успішно справлятися з основними професійними функціями); майстерності (працівник знайшов свій індивідуальний, неповторний стиль діяльності, він має підстави вважати себе незамінним працівником); авторитет (майстер своєї справи, широко відомий у своєму колі чи за його межами, професійно-виробничі завдання він вирішує успішно за рахунок великого досвіду, уміння організувати свою роботу, оточити себе помічниками); наставник (фахівець є авторитетним майстром, він передає досвід молодим, стежить за їх ростом, його життя наповнене осмисленою перспективою) [4, с. 248-251].

Аналіз даної концепції стадій професійного розвитку та становлення дає можливість констатувати, що вже навчаючись в магістратурі студент проходить три стадії: стадію оптанта, адепта і адаптацію. Як

показують статистичні дослідження, незважаючи на вступ особистості до певного закладу освіти, часто стадія опантанта, а саме вибору професії, завершується тільки при вступі до магістратури, а інколи і пізніше. Стадія адепта для магістра-аграрія – це формування прихильності до професії та визначення з подальшим напрямом практичної, наукової та викладацької діяльності. Професійна та педагогічна практика сприяють адаптації магістра-аграрія до роботи.

Схожі етапи професійного становлення особистості виокремлює Е. Ф. Зеєр. Він є засновником наукової школи, яка досліджувала цілісний і безперервний процес становлення особистості в професійно-освітньому просторі. На його думку особистість в процесі професійного становлення проходить такі етапи: оптація (формування професійних намірів), професійна підготовка, професійна адаптація, первинна і вторинна професіоналізація та професійна майстерність. За цією класифікацією магістр-аграрій проходить етапи оптація (формування професійних намірів), професійна підготовка, професійна адаптація [3, с. 125].

Інший підхід до виділення основних етапів професійного становлення використав А.О.Деркач. Він довів, що аналіз професійного становлення викладачів вищої школи можна здійснювати з позиції становлення його науково-педагогічної діяльності, яку він визначає як поетапний процес переходу від репродуктивного рівня розвитку науково-педагогічної діяльності до креативного. В результаті А.О.Деркач виділяє такі етапи: адаптаційно-мотиваційний (характеризується переходом від репродуктивного рівня професійної діяльності до адаптивного, ідентифікацією соціальної ролі викладача, осмислення сутнісної характеристики науково-педагогічної діяльності як феномена); аналітико-пошуковий етап (характеризується переходом від адаптивного до евристичного рівня, оволодіння механізмів науково-педагогічної діяльності з пошуком і затвердженням свого стилю діяльності, виникненням концептуальної позиції вченого-педагога); індивідуально-рефлексивний (характеризується переходом від евристичного рівня професійної діяльності до креативного й подальшої його підтримки, реалізацією авторської концептуальної позиції вченого-педагога). За цією класифікацією магістр-аграрій проходить етап адаптаційно-мотиваційний [1, с. 295].

Вітчизняний психолог А.К. Маркова виділяє наступні рівні професійного становлення фахівця: допрофесіоналізм (включає етап первинного ознайомлення із професією); професіоналізм (складається із трьох етапів: адаптації до професії, самоактуалізації у ній та вільного володіння професією у формі майстерності); суперпрофесіоналізм (складається із етапів: вільного володіння професією у формі творчості, оволодіння суміжними професіями та творчим самопроекуванням себе як особистості); непрофесіоналізм (виконання праці за професійно перекрученими нормами на фоні деформації особистості); післяпрофесіоналізм (завершення професійної діяльності). В даній класифікації рівнів професійного становлення фахівця простежуються певні закономірності: перші стадії включають знайомство з професією, адаптацію до професійної діяльності; наступні – розвиток професійної компетентності, професійної зрілості через виникнення індивідуального стилю професійної діяльності; останні – зменшення професійної активності та завершення професійної діяльності). Магістр-аграрій проходить перший рівень професійного становлення [5, с. 56-57].

Науковець О.О.Євдокімова узагальнила існуючі підходи і виділила такі основні етапи професійного становлення особистості: етап адаптації (виділяється у всіх запропонованих періодизаціях); етап професіоналізації (виділений на основі підходу Е.Ф. Зеєра, що визначає його як етап первинної й вторинної професіоналізації; у дослідженні А.К.Маркової цей період представлений як етап самоактуалізації у процесі; за Є.О.Клімовим – стадія інтерналу); етап професійної майстерності (ідентичний виділений Е.Ф. Зеєром; виходячи з періодизації запропонованої А.К.Марковою, відображає інтеграцію таких етапів: гармонізацію людини з професією; перетворення, збагачення людиною своєї професії, вільне володіння декількома професіями, творче самовизначення себе як особистості; за Є.О.Клімовим поєднання стадій майстерності, авторитету й наставника) [2, с. 311].

Професійне становлення викладачів вищої школи набуває свого розвитку на основі конструювання продуктивної, творчої, а не адаптивної, репродуктивної діяльності. Рішення творчих завдань з самого початку навчання утворює об'єктивну основу співпраці всіх учасників, які не володіють можливістю самостійного рішення, і водночас створює потужний стимул для становлення індивідуальної саморегуляції діяльності що засвоюється.

На етапі навчання в магістратурі роль викладача полягає у розкритті перед майбутнім фахівцем різноманітних можливостей освоєння професії та подальшого професійного становлення. Викладач повинен запропонувати такі навчальні методики, які б сприяли розкриттю його творчого потенціалу, унікальності й оригінальності самовираження у діяльності. У професійному становленні майбутнього фахівця вирішальною може бути його особиста позиція, ставлення до професійної діяльності. Зважаючи на те, що знання в сучасному суспільстві дуже швидко застарівають, магістра-аграрія потрібно навчити здобувати необхідну інформацію самостійно. Це вимагає від викладачів вищих закладів освіти не лише

глибоких знань із певної галузі, а й постійної готовності до їх поповнення, обізнаності з результатами наукових досліджень у відповідній галузі, уміння відбирати найсуттєвішу інформацію для занять, знаходити найефективніші, найдоцільніші методичні прийоми.

Для оцінки ефективності впровадження навчальної методики з метою виявлення професійної спрямованості магістрів-аграріїв було проведено анкетування. Основу анкети склали такі критерії, як бажання займатися науковою та викладацькою діяльністю, бажання працювати в аграрній сфері. Результати анкетування засвідчили, що процент магістрів-аграріїв, які бажають займатися науковою та викладацькою діяльністю склав – 46%, а 34% магістрів-аграріїв бажають працювати в аграрній сфері, 20% – не визначились.

Ознайомлення магістрів-аграріїв з особливостями педагогічної діяльності відбувається в рамках дисципліни «Педагогіка вищої школи» та проходженням педагогічної практики. Якщо в аграрному вищому закладі освіти студенти-бакалаври вивчають дисципліни пов'язані з майбутньою аграрною діяльністю, то навчання в магістратурі передбачає крім поглибленого вивчення дисциплін пов'язаних з аграрною сферою, вивчення дисциплін спрямованих на формування у магістрів-аграріїв готовності до педагогічної діяльності. Формуванню науково-педагогічній професійній спрямованості магістрів-аграріїв відбувалося в процесі вивчення дисципліни «Педагогіка вищої школи». Проведення семінарських занять у формі інтелектуальних, ділових ігор та вікторин сприяло оволодінню практичними навичками з методики викладання.

Впровадження в курс дисципліни «Педагогіка вищої школи» інтелектуальних ігор, вікторин, ділових ігор показало свою результативність, яка була висвітлена в попередніх публікаціях. Професійному становленню магістрів-аграріїв сприяло проведення заняття в формі ділової гри. Магістри-аграрії агробіотехнологічного факультету ОДАУ проводили ділову гру зі студентами бакалаврами четвертого курсу навчання цього ж факультету. Ділова гра сприяла кращому засвоєнню теми «Гендерні відмінності» в курсі «Соціологія» бакалаврами-аграріями. Заняття у студентів бакалаврів проводили магістри-аграрії. Проведення занять вимагало ретельної підготовки магістрів-аграріїв. Їм необхідно було розробити план проведення заняття, пригадати знання з курсу «Соціологія».

У ході практичного завдання були обговорені такі питання: як жінці, працюючи в чоловічому колективі в умовах жорсткого підприємницького середовища, не втратити своїх традиційно жіночих якостей: доброти, відкритості, співчуття; особливості кар'єри жінки-аграрія; чи можна стверджувати, що у жінки і у чоловіка, працюючих у аграрній сфері, нерівні кар'єрні можливості; як поводитися в ситуації, коли жінка-аграрій, яка стверджується в кар'єрі, відчуває іронічне відношення до неї з боку чоловіків.

Студенти констатували, що в боротьбі за свої права жінка-аграрій частіше за все обирає пасивну стратегію, яка будується на постійному доказі своєї потрібності. Часто можна спостерігати, коли жінка стає професіоналом в аграрній галузі, але не просувається кар'єрними сходинками. Чоловікові влада потрібна як засіб, що дає можливість впливати і домінувати, а жінки бачать владу як знаходження сили для подальшої роботи, вони більш демократичні, менше демонструють свій статус.

На другому етапі було з'ясовано, які особливості свідомості і світогляду заважають жінці-аграрію при виконанні нею виробничих функцій: 1) внаслідок заниженої самооцінки і підвищеної самокритичності жінки пізніше, ніж чоловіки, вирішують присвятити себе виробничій діяльності, рідше ніж вони прагнуть отримати високий соціальний статус, престижні посади і цінують в кар'єрі можливість особистого росту самореалізації; 2) жінка-аграрій менш схильна використовувати неофіційні відношення, взаємну підтримку – те, що прийнято за норму у чоловіків; 3) в силу культурних стереотипів жінка мириться з підлеглою роллю в родині і на роботі, тоді як для чоловіків є звичною роль голови сім'ї, захисника; 4) жінка-аграрій має постійно доводити собі та навколишнім, що вона здатна виконувати свою роботу і відповідати посаді, яку вона обіймає, тоді як чоловікові доводити це зазвичай не потрібно; 5) незважаючи на свою емоціональність, жінка-аграрій без ілюзій сприймає життя, водночас вона прагне якомога краще виконати свою роботу і не завжди шукає особистої вигоди; 6) жінки не люблять ризику, уникають нової роботи, бояться з нею не впоратися; 7) жінки емоційніші за чоловіків, більш боляче реагують на критику, грубощі й особисті образи. Зваживши на всі особливості світогляду і свідомості жінки при виконанні нею виробничих функцій, студенти констатували, що, працюючи у змішаному колективі, завжди потрібно враховувати ці якості жінки-аграрія.

У ході проведення заняття були розглянуті особисті і ділові якості керівників-жінок і керівників-чоловіків аграрної галузі за такими пунктами: властивості особистості; напрямок прийняття рішення; прийняття рішень в умовах ризику; вплив віку на прийняття рішення; поведінка в ситуації прийняття управлінського рішення; поведінка в ситуаціях, що потребують покарання підлеглих.

На наступному етапі роботи групу було поділено на дві команди. Одна команда працювала над особистими та діловими якостями керівника-чоловіка, а інша – керівника-жінки аграрної галузі. По закінченні роботи представники обох команд доповіли про результати спільної праці.

Перша команда визначила особливості керівника-чоловіка. В результаті були визначені наступні властивості особистості керівника-чоловіка: чоловікам не властиво вважати свої дії та зусилля визначальними факторами в організації професійної діяльності, в тому числі і в процесі прийняття рішення; середній показник інтелекту більш високий, ніж у жінки; більш схильні до ризику, у побудові планів і їх реалізації схильні довіряти більше логіці (теорії), ніж інтуїції; більш схильні до радикальних змін; краще переносять короточасні фізичні навантаження і психічні стреси. Напрямок прийняття рішення: спрямований на перебудову сфери правил та норм. Прийняття рішень в умовах ризику: більш схильні до ризику у прийнятті рішень, що обумовлено їх більшою агресивністю та більш вираженою потребою у зверхності, самоствердженні, незалежності; більш наполегливі, напористі в діях. Вплив віку на прийняття рішень: з віком керівники-чоловіки менше схильні до ризику; частіше приймають імпульсивні рішення. Поведінка в ситуації прийняття управлінського рішення: прагнуть об'єктивно виявити міру провини та відповідальності; в рішеннях виходять до інтересів справи; більше спираються на власні думки і почуття; опора переважно на власні думки і враження. Поведінка в ситуаціях, що потребують покарання підлеглих: частіше застосовують адміністративні заходи; не мають потреби «звітувати» про мотиви вибору рішення; частіше посилаються на логіку і об'єктивні умови, що вплинули на прийняття рішення.

Друга команда визначила особливості жінки-керівника аграрної галузі. Результати обговорення були наступні. Властивості особистості: жінки-керівники вважають, що результати їх діяльності залежать від них самих, їх власних здібностей і зусиль; відповідальність за важливі справи, успіхи і невдачі вони приписують зовнішнім факторам (іншим людям, об'єктивним умовам, долі); більш охоче діляться інформацією; прагнуть до конкретної вигоди, поведінка більш ситуативна, ніж у чоловіків; краще справляються із тривалим впливом несприятливих факторів. Напрямок прийняття рішення: направлені на перебудову сфери відношень. Прийняття рішень в умовах ризику: вибирають більш обережні стратегії прийняття рішення; в умовах ризику росте готовність до прийняття рішення. Вплив віку на прийняття рішень: у жінок на всьому віковому діапазоні (від 21 до 50 років) переважають обережні й урівноважені рішення. Поведінка в ситуації прийняття управлінського рішення: більш уважне ставлення до людей; частіше виправдовують своїх підлеглих і колег; при рішенні майже завжди прагнуть до мирного вирішення конфліктів; частіше спираються на емпатію – сприйняття думок і почуттів оточуючих людей. Поведінка в ситуаціях, що потребують покарання підлеглих: частіше застосовують заходи морального і психологічного впливу; перебирають більше варіантів можливих рішень, при цьому спираються на свою інтуїцію.

Викладач спрямовував команди на спільну роботу. Система завдань, які використовувались в процесі практичного заняття, була побудована на принципі діалогічності, який надав змогу осмислювати відносність і багатомірність світу, тримати в полі зору можливі альтернативи. Діалог на занятті був побудований не на дидактичних принципах засвоєння, повторенні і закріпленні навчальних знань і умінь, а на організації взаємодії викладача і студента, студента і студента.

Позитивно сприймали конкурси, в яких потрібно було переконати підлеглий-жінці керівника-чоловіка надати їй три дні відгулів, та навпаки керівника-жінку підлеглий-чоловік переконував у необхідності скоротити йому робочий день на 15 хвилин.

Магістри-аграрії, які виступили в ролі наставників у проведенні ділової гри зробили певні висновки з проведених конкурсів та наголосили на тому, що незалежно від статі завжди потрібно пам'ятати про культуру спілкування та толерантне ставлення до колег.

Після проведеної ділової гри був проведений семінар-бесіда з магістрами-аграріями, під час якого студенти поділилися своїми враженнями від проведеного ними заняття. Магістри-аграрії самостійно проаналізували проведене заняття, виявили позитивний педагогічний досвід, який вони набули та обговорили певні невдалі моменти.

Проведена ділова гра сприяла професійній спрямованості магістрів-аграріїв та допомогла визначитися з подальшим вибором в професійній сфері: науково-педагогічній та навчання в аспірантурі чи суто виробничого спрямування за обраним фахом. Магістри-аграрії активно вплинули на навчально-виховний процес студентів-бакалаврів. Було виявлено, що проведення ділової гри магістрами-аграріями, допомогло визначитися з подальшим професійним вибором бакалаврів-аграріїв: навчання в магістратурі чи праця в аграрній галузі.

Внаслідок повторного анкетування було виявлено збільшення кількості студентів, які визначилися з подальшим професійним становленням. А саме: процент магістрів-аграріїв, які бажають займатися науковою та викладацькою діяльністю склав – 52%, кількість магістрів-аграріїв, які бажають працювати в аграрній сфері склала – 38%, магістри-аграрії, які не визначилися – 10%.

Висновок. Таким чином, професійне становлення магістрів-аграріїв відбувається більш ефективно, коли студенти залучаються до проведення практичних занять з бакалаврами-аграріями. У магістрів-аграріїв з'являється відповідальність не тільки за себе, але і за інших, підвищується соціальна значущість

педагогічної діяльності. Можна стверджувати, що професійне становлення магістрів-аграріїв у вищому закладі освіти залежить від рівня розвитку їх пізнавальних властивостей, таким як, наполегливість, самовладання, емоційна стійкість. Величезний вплив на професійне становлення магістрів-аграріїв у вищих закладах освіти мають: професійна спрямованість, значимість навчальної задачі і власна активність. Стан психологічної готовності магістрів-аграріїв до професійної діяльності на різних етапах навчання визначають їх мотиваційні і інтелектуальні особливості.

Список використаних джерел

1. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – С. 295.
2. Євдокімова О. О. Етапи професійного становлення викладачів вищої школи і їх психологічні характеристики / О. О. Євдокімова // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. пр. – Випуск 8. – Кам'янець-Подільськ: Кам'янець-Подільський національний університету імені Івана Огієнка та Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України, 2010. – С. 308-319.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования / Э. Ф. Зеер. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – С. 125.
4. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учеб. пособие / Е. А. Климов: – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – С. 248-251.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – С. 56-57.
6. Подоляк Л. Г. Психология высшей школы: навч. посб. для магістрантів і аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І.Юрченко. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – С. 81.

УДК 373.3

Боровець Олена Віталіївна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

Гулюк Світлана Олександрівна

Рівненський державний гуманітарний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається значення і сутність проектної діяльності учнів початкової школи у контексті реформування системи освіти; аналізуються особливості організації проектної діяльності учнів початкової школи, зумовлені віковими особливостями та рівнем умінь самостійної пошукової і дослідницької роботи. Окреслено роль учителя у процесі організації проектної діяльності здобувачів початкової освіти.

Ключові слова: проектна технологія, проектна діяльність, Концепція «Нова українська школа», учні початкової школи.

Актуальність. Суттєві зміни, які відбуваються в системі освіти України, вимагають застосування інноваційних технологій, що забезпечать ефективність освітнього процесу та реалізацію завдань, поставлених Концепцією «Нова українська школа». До таких технологій відносять проектну, яка забезпечує продуктивний зв'язок теорії і практики; сприяє формуванню в учнів ключових компетентностей: уміння вчитися впродовж життя, комунікативної, здоров'язбережувальної, громадянської, соціальної та інших. Використання проектних технологій у початковій школі передбачає організацію проектної діяльності школярів, яка дає можливість залучати учнів до пошукової роботи, створювати додаткову мотивацію до навчання, а також сприяє розвитку інтелектуальних та творчих здібностей дитини.

Огляд джерел. У педагогічній науці та практиці ідеї проектної діяльності досліджувалися з початку ХХ століття. Американський вчений Дж. Дьюї пропонував «будувати навчання на активній основі через діяльність учня відповідно до його особистого інтересу в цьому навчанні» [2, с. 78]. Його послідовник В. Кілпатрік розробив «метод проектів», що дозволяв реалізовувати особистісно-діяльнісний підхід. У Росії під керівництвом С. Шацького працювала група педагогів, які активно використовували проектні методи у практиці викладання. Народившись із ідеї «вільного виховання», метод проектів зазнав еволюційних змін і перетворився на невід'ємний компонент сучасної системи освіти [3, с. 4]. Раціональне поєднання теоретичних знань та практичного їх застосування через проектну діяльність втілювалося в освітніх системах Бельгії, Великої Британії, Німеччини, Фінляндії та інших країн. Дослідженню сутності проектних технологій, особливостей їх використання у освітньому процесі присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких: Л. Бережна, В. Гузєєв, О. Коберник, О. Пехота, О. Пометун, Г. Селевко, С. Ящук та інші.

Метою статті є розкриття значення та аналіз особливостей організації проектної діяльності учнів початкової школи в умовах реформування системи освіти.

Виклад основного матеріалу. Важливого значення у Концепції «Нова українська школа» надається реалізації принципів педагогіки партнерства, головними завданнями якої є «подолання інертності

мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємин між учасниками освітнього процесу» [6, с. 16]. Утілення ідей педагогіки партнерства передбачає використання не лише традиційних, стандартних підходів до організації навчання школярів, а широке застосування таких інструментів та засобів, які забезпечують залучення учня до активної пізнавальної діяльності. Сучасні дослідники стверджують, що проектна технологія є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, коли увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції [7, с. 153]. Проектна діяльність – це спосіб продуктивного навчання, метою якого є не засвоєння суми знань і не проходження освітніх програм, а реальне використання, розвиток та збагачення власного досвіду учнів та їхніх уявлень про світ [2, с. 80]. Це активна форма розвитку пізнавальних, творчих навичок учнів, їхніх умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, практично мислити.

Проектна діяльність сприяє розвитку умінь інтегрувати та застосовувати знання з різних предметів, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди; шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел; розвиває критичне мислення і прагнення створити щось нове.

Проектні технології спрямовані на те, щоб стимулювати зацікавленість дітей у здобутті знань та продемонструвати практичну доцільність вивченого, оскільки в основі проекту лежить життєва проблема, яку потрібно вирішити найефективнішими методами, щоб у результаті застосувати набутий досвід у реальних життєвих ситуаціях.

Сучасні дослідники наголошують, що метою навчального проектування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результат – індивідуальний досвід проектної діяльності учня. Працюючи над проектом, дитина залучається до особистісно зорієнтованого навчання, що є важливою складовою сучасного освітнього процесу у початковій школі.

Проектна діяльність дітей молодшого шкільного віку – це дослідницька, творча, прикладна робота одного учня або їх групи у процесі особистісно зорієнтованого навчання на основі вільного вибору теми і форми представлення проекту з урахуванням інтересів школярів. Метод проектів заснований на розвитку пізнавальних умінь і навичок учнів, їх умінні працювати з різними джерелами інформації, умінні самостійно організувати свою діяльність, умінні нестандартно мислити [4, с. 36].

Дослідження доводять, що у процесі використання проектної діяльності учнів початкової школи у них формуються важливі уміння та навички, зокрема:

- рефлексивні вміння (уміння осмислювати завдання, для виконання якого не вистачає знань; вміння побачити проблему);
- пошукові вміння (висувати гіпотези, знаходити способи їх перевірки; самостійно знаходити відсутню інформацію);
- комунікативні вміння (вступати в діалог, висловлювати свою точку зору, ставити запитання);
- уміння та навички експериментування;
- презентаційні уміння і навички (навички монологічного мовлення, артистичні вміння, використання різних засобів унаочнення, уміння відповідати на запитання) [1, с. 148].

У процесі застосування проектної технології традиційний зв'язок «учитель-учень» доповнюється зв'язками «учень-учитель», «учень-учень», «учитель-група учнів» тощо. Особливого значення набуває залучення дитини молодшого шкільного віку до процесу пошуку, організація співпраці між школярами та педагогом. Важливим є не тільки результат, а й процес його досягнення.

Як свідчить аналіз науково-методичних публікацій, проектна діяльність учнів початкової школи організовується як на уроках, так і в позаурочний час, оскільки урізноманітнює зміст, форми та засоби навчання. У рекомендаціях педагогам наголошується, що вчитель повинен глибоко усвідомити сутність та особливості організації проектної діяльності молодшого школяра та розглядати цю діяльність як засіб модернізації та підвищення якості освітнього процесу.

Організуючи проектну діяльність у початковій школі, учитель повинен враховувати вікові й психолого-фізіологічні особливості дітей цієї вікової категорії. Дитина молодшого шкільного віку має невеликий життєвий досвід, тому і коло соціально значущих проблем, з якими вона могла мати справу, вузьке, її уявлення про такі проблеми мало диференційовані, часто однопланові. Проблема проекту, яка пропонується учням, має бути соціально детермінованою та знайомою, а також цікавою для них. Тому теми дитячих проектних робіт краще вибирати із змісту навчальних предметів або із близьких до них галузей. Укладаючи тематику проектів, слід зважати на інтереси і потреби конкретного контингенту учнів. Спостереження доводять, що цікавими для учнів початкової школи є такі теми: «Моя країна – Україна», «Світ навколо мене», «Моя сім'я, мій родовід», «Проблеми спілкування, дружби, взаємовідносин», «Наші домашні улюбленці», «У світі казок тощо».

Проектна діяльність у початковій школі, як свідчить практика, успішно поєднується із дослідницькою, оскільки діти молодшого шкільного віку – допитливі, спостережливі, невтомні шукачі відповідей на різноманітні питання. Саме ці вікові особливості дають змогу реалізувати основні завдання проектної діяльності: систематичне поповнення знань, формування умінь та навичок практичного застосування знань. Н. Наволокова наголошує, що часто ототожнюють два різних види діяльності – проектування і дослідження. Однак, різниця є: дослідження виявляє те, що вже існує, а проектування створює новий продукт [2, с. 78].

Учитель початкової школи повинен забезпечити чітке розуміння значущості та корисності виконаної роботи кожним учасником проекту. Розподіл дітей на проектні групи та планове виконання завдань повинне відбуватися на добровільних засадах, без стороннього натиску дорослих. Для того, щоб зацікавити учнів проектною діяльністю, необхідно знати, що важливою умовою участі дітей у виконанні проекту є їх умотивованість, можливість обирати тему свого проекту і визначити свою роль у ньому.

Анкетування вчителів початкової школи дає підстави стверджувати, що ефективним є використання таких видів проектів, як ярмарок, вистава, телепередача, реклама, ділова гра та інші. Такі види проектів можуть використовуватися як у межах одного предмета, так і бути міжпредметними, які потребують додаткових знань з різних предметів. Проекти, які застосовуються у початковій школі, можна класифікувати за різними критеріями, зокрема: за тривалістю виконання поділяють на короткострокові (розраховані на термін від одного до декількох уроків), середньострокові (від місяця до 2-3 місяців), довгострокові (1-2 семестри); за кількістю учасників поділяють на індивідуальні та групові [8, с. 153].

Під час застосування проектної технології у початковій школі змінюється роль учителя. Він перестає бути основним джерелом готових знань та їх транслятором у оптимальному вигляді, а педагог включається у рівноправну співтворчість у процесі знаходження, обробки, аналізу, представлення інформації школярами [5]. Тому проекти повинні бути зорієнтовані на реальні та потенційні можливості школярів, враховувати наявний рівень умінь працювати самостійно. Організуючи проектну діяльність учнів, педагогові слід заохочувати ініціативність та самостійність дітей, за потреби надавати поради і рекомендації. Учитель як керівник проекту повинен мати глибокі знання про використовувану технологію, володіти творчими здібностями, організаційськими вміннями, високим рівнем професійної компетентності.

Висновки. Проектна діяльність – це важлива складова сучасного освітнього процесу, яка створює умови для самостійного здобуття учнями знань, їх систематизації, можливості орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення. У процесі проектної діяльності школярі набувають таких вмінь і навичок, як самостійно знаходити спосіб здобуття знань, формулювати запитання до вчителя з метою отримання інформації, знаходити декілька варіантів розв'язання проблеми, висунення власної гіпотези; в учнів розвиваються прагнення до творчості та саморозвитку, бажання і здатність самостійно вчитися. Отже, на основі викладеного вище можемо стверджувати, що ефективна організація проектної діяльності учнів початкової школи сприятиме підвищенню якості освіти, а це є ключовим завданням реформування сучасної освітньої системи України.

Список використаних джерел

1. Ворожейкіна О. 100 цікавих ідей для проведення уроку / О. Ворожейкіна. – Харків: Основа, 2011. – 287 с.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. Наволокова. – Харків: Основа, 2011. – 176 с.
3. Зазуліна Л. В. Педагогічні проекти: науково-методичний посібник / Л. В. Зазуліна. – Кам'янець-Подільський: Абетка – НОВА, 2006. – 40 с.
4. Кравчук Л. В. Метод проектів: особливості застосування в початковій школі: посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів / Л. В. Кравчук. – К.: Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка, 2009. – 42 с.
5. Метод проектів у початковій школі / Упоряд. О. Онопрієнко, О. Кондратюк. – Київ: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
6. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Н. М. Бібік. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
7. Новикова Т. Д. Проектные технологии на уроках и во внеучебной деятельности / Т. Д. Новикова // Народное образование. – 2000. – № 8-9. – С. 151-157.
8. Освітні технології: навчально-методичний посібник / О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська та ін., за заг. ред. О.Пехоти. – Київ: А.С.К., 2001. – 256 с.
9. Проекти в початковій школі: тематика та розробка занять / За ред. О. Онопрієнко. – К.: Шкільний світ, 2008. – 128 с.

УДК 371.13:54(07)

Грабовий Андрій Кирилович

Кандидат педагогічних наук, доцент

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького***НАВЧАЛЬНИЙ ХІМІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

У статті висвітлені науково-теоретичні засади розвитку учнів під час використання шкільного хімічного експерименту. Розвивальне навчання розглядається як навчання, яке забезпечує повноцінне засвоєння знань, формування навчальної діяльності і забезпечує розумовий розвиток учнів. Формування і розвиток умінь виконувати різні види хімічного експерименту слугує і засобом розвитку учнів під час вивчення предмету. Засобами розвитку учнів під вивчення хімії є: проблемний, дослідницький, індивідуально-диференційований експерименти, розв'язування експериментальних задач.

Ключові слова: науково-теоретичні засади; розвиток учнів; хімія; загальноосвітні навчальні заклади; шкільний хімічний експеримент.

Проблема розвитку учнів в процесі навчання є однією з фундаментальних проблем педагогіки, психології, методики навчання, а в умовах модернізації шкільної освіти набуває особливого значення. З огляду на це актуальності набуває проблема ролі хімічного експерименту в розвитку учнів загальноосвітньої школи.

Проблема розвитку учнів в процесі навчання займає своє відображення в працях провідних психологів, дидактів як М. Богоявленський, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Л. Занков, Г. Кирилова, Н. Менчинська, Н. Талізін, І. Якименська та інші.

В методиці навчання хімії проблему розвитку учнів розробляли вчені-методисти М. Зуєва [4], Ю. Сурін [10], Ю. Ходокова [12], А. Стрільчик [9], Г. Чернобельська [13], С. Шаповаленко [14]. Дослідники вивчали розвиток логічного, творчого мислення, роль проблемно-розвивального експерименту в навчанні хімії, основні шляхи і засоби здійснення розвивального навчання на уроках хімії. Водночас, проблема використання шкільного хімічного експерименту як засобу розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів потребує подальших досліджень.

Мета дослідження полягає у висвітленні науково-теоретичних засад розвитку учнів в процесі виконання шкільного хімічного експерименту.

Розвивальне навчання, прийоми розвивального навчання. За визначенням І. Якиманської, навчання, яке забезпечує повноцінне засвоєння знань, формує навчальну діяльність і тим самим безпосередньо впливає на розумовий розвиток, і є розвивальне навчання [15, с. 5].

Теорію розвивального навчання школярів сформулював Л. Занков [3]. Суть основних положень цієї теорії в наступному: 1) побудова навчання на високому, але повільному рівні складності; 2) вивчення матеріалу швидким, але доступним темпом; 3) різке підвищення питомої маси теоретичних знань; 4) усвідомлення учнями процесу навчання.

Практика довела, що навчання учнів за даною системою створює умови для напруженої розумової діяльності учнів в процесі набування ними глибоких та міцних знань і сприяє їх розумовому розвитку. Наразі ці принципи покладені в основу навчання різним предметам, і зокрема і хімії – комбінована система навчання хімії М. Гузика [1]

Теорію розвивального навчання, в основу якого покладена реалізація ідеї формування науково-теоретичного мислення, обґрунтував В. Давидов [2]. І ця теорія найшла своє відображення в шкільних навчальних предметах, зокрема, принципах побудови шкільного курсу хімії – оптимального наближення теорії до початку вивчення курсу [11].

Характерним для розвивального навчання є не тільки накопичення учнями знань, але й формування у них прийомів розумових дій, або інтелектуальних вмінь [4, с. 14-16].

Засобами розвитку учнів під час вивчення хімії, як зазначає Г. Чернобельська [13, с. 51], є сама система змісту курсу хімії, в основі якої лежить поступовий розвиток хімічних понять, а також активний характер навчального процесу.

Найбільш активними методичними прийомами навчання, які сприяють розвитку учнів, необхідно вважати евристичну бесіду, проблемний виклад, розв'язування хімічних задач, використання різноманітних самостійних робіт та диференційованих завдань, широке впровадження засобів наочності, хімічного експерименту [4, с. 16].

Розвиток учнів в процесі виконання хімічного експерименту. Залежно від співвідношення діяльності вчителя та учнів В.Полосін [7, с. 127] виокремлює такі види хімічного експерименту: 1) демонстраційний хімічний експеримент, який виконується безпосередньо вчителем або викликаним для цього учнем за активної розумової діяльності учнів всього класу; 2) учнівський експеримент (лабораторні досліди, практичні роботи), який виконується безпосередньо учнями під керівництвом вчителя.

Аналіз літературних джерел показує, що основними практичними вміннями і навичками учнів щодо виконання хімічного експерименту є: виконання лабораторних дослідів, проведення спостережень, фіксація результатів хімічного експерименту, вміння робити висновки.

Формування зазначених вмінь необхідно розпочинати з самого початку вивчення хімії. Організувати спостереження учнів можна за допомогою демонстраційного експерименту, евристичної бесіди вчителя, письмових або усних інструкцій щодо виконання дослідів, а також виконання малюнків хімічних дослідів з пояснювальними записами вчителя на дошці, а учнями в зошитах.

Під час опитування необхідно передбачити час для розповіді учням про виконаний експеримент щодо вивчення певного навчального матеріалу, виконання малюнків з пояснювальними підписами, повторного демонстрування ними використаних речовин та приладів.

На наступних уроках необхідно обов'язково виставляти раніше використані реактиви та прилади. У випадку необхідності потрібно також повністю або частково повторити досліди, які забуті або недостатньо усвідомлені учителем.

Формування вмінь фіксувати хімічний експеримент також необхідно розпочинати з демонстраційних дослідів вчителя. При цьому вчитель на дошці, а учні в зошитах роблять пояснюючі записи за планом: 1) що зроблено (назва дослідів, малюнок приладу з поясненнями, рівняння реакцій); 2) що спостерігали (ознаки та умови реакцій); 3) висновки.

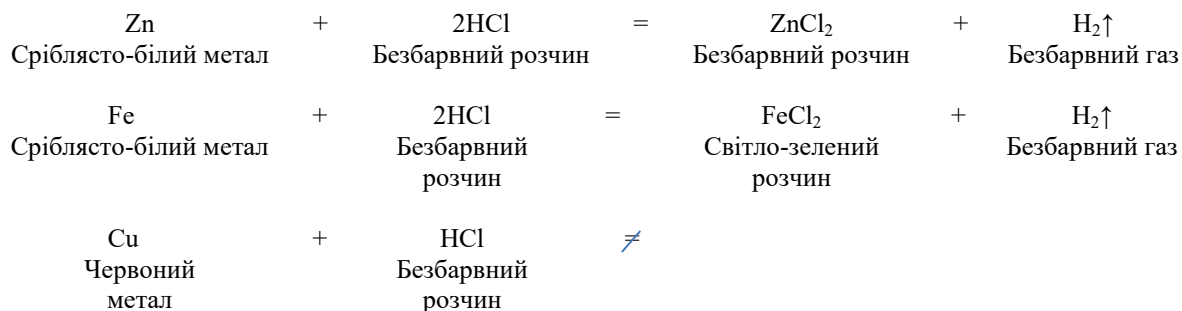
Формування вмінь виконувати досліди здійснюється під час проведення лабораторних та демонстраційних дослідів. При цьому вчитель зможе скористовуватись такими прийомами [5, с. 88]: 1) спочатку окремі навички слід розділити на дрібні операції; 2) учитель пояснює порядок виконання всіх операцій і показує, як їх виконувати; 3) учитель перевіряє, чи правильно зрозуміли його учні; 4) під час пояснення інколи корисно давати малюнки, які уточнюють виконання окремих операцій; 5) учитель попереджує учнів про ті помилки, які можуть трапитись під час виконання операції.

Опис лабораторних дослідів учні проводять в робочих зошитах. Вони записують номер лабораторного дослідів, його тему, опис техніки виконання спостереження, рівняння реакції із зазначенням ефекту реакцій, висновки. Доцільно щоб перші лабораторні досліди учні записували під диктовку вчителя, а далі – самостійно. Висновки до лабораторних дослідів будуть мати різний характер залежно від того, яка мета ставилась перед експериментом. Якщо завданням передбачалось з'ясувати взаємодію речовин, що у висновку має бути підтвердження або спростування цієї взаємодії. Якщо завданням передбачено добути речовину, то у висновку необхідно зазначити добування цієї речовини. Наведемо приклад оформлення лабораторних дослідів.

Лабораторний дослід №3 [8, с. 164].

Тема: Взаємодія хлоридної кислоти з металами.

В три пробірки наливають хлоридну кислоту об'ємом 1 см³. Потім в одну з них поміщують гранулу цинку, в другу – ошурки заліза, в третю – шматочки міді. В пробірках 1 і 2 спостерігають виділення бульбашок безбарвного газу, а в третій – ефекту реакції не спостерігається.

Висновок: швидше з кислотою взаємодіє цинк, потім – залізо, мідь не взаємодіє.

Результати практичних робіт слід оформляти у вигляді письмового звіту в спеціальних зошитах для практичних робіт. Звіт слід писати в класі. Доцільною слід вважати таку форму звіту, яка найбільш відповідає розвитку учнів в процесі навчання. Це може бути наприклад, короткий звіт про виконану роботу,

під час складання якого учень має притримуватися певної послідовності: 1) дата проведення роботи, її номер, тема; 2) мета; 3) назва кожного досліду; 4) короткий опис кожного досліду (малюнок приладу, якщо це потрібно) з обов'язковим зазначенням всіх спостережень (утворення осаду, виділення газу, його запах, тепловий ефект реакції тощо); 5) пояснення спостережень та рівняння відповідних реакцій; 6) висновки. Наведемо приклад опису практичної роботи.

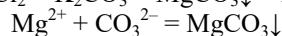
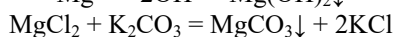
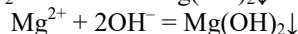
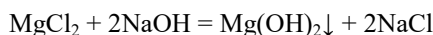
Практична робота №1.

Тема. Реакції йонного обміну між електролітами у водних розчинах.

Мета: експериментально з'ясувати умови перебігу реакцій йонного обміну між електролітами у водних розчинах.

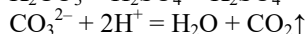
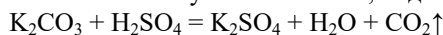
Дослід 1. Реакції, що відбуваються з утворенням осаду.

У дві пробірки наливають безбарвний розчин магній хлориду об'ємом 1 см³. Потім в одну з них додають 3-4 краплі натрій гідроксиду, а в іншу – стільки саме калій карбонату. В обох пробірках випав білий осад.

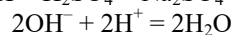
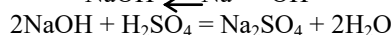
Дослід 2. Реакції, що відбуваються з виділенням газу.

У пробірку наливають безбарвний розчин калій карбонату об'ємом 1 см³ і додають 3-4 краплі розчину сульфатної кислоти. Суміш «закипає», виділяються бульбашки безбарвного газу.

Дослід 3. Реакція, що відбувається з утворенням води.

В пробірку наливають розчин натрій гідроксиду об'ємом 1 см³ і додають 1-2 краплі розчину фенолфталеїну. Розчин забарвлюється в малиновий колір. Потім до цього розчину додають краплями розчин сульфатної кислоти до зменшення забарвлення

Висновок. Реакції йонного обміну між розчинами електролітів у водних розчинах відбуваються до кінця, якщо утворюється осад, виділяється газ, утворюється малодисоційована речовина.

Важливим засобом розвитку учнів під час навчання хімії є *проблемний експеримент*. Проблемний експеримент – це така форма застосування хімічного експерименту в навчанні, яка дає можливість створювати і організовувати проблемну ситуацію, викликаючи інтерес учнів до пошуку причин спостережуваних явищ [10, с.15-16].

Можливі різні способи створення та розв'язування проблемної ситуації на основі хімічного експерименту [7, с.131-132].

1. Проблемна ситуація виникає на основі виконання хімічного експерименту, який потребує теоретичного пояснення. В загальному вигляді виникнення проблемної ситуації на основі хімічного експерименту та розв'язання її за допомогою. Теорії можна виразити так: $E \rightarrow \Pi \rightarrow T \rightarrow B$, де E – експеримент, Π – проблемна ситуація, T – використання теорії для розв'язання проблемної ситуації, B – загальні висновки.

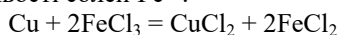
2. Проблемна ситуація виникає на основі використання відомої учням теорії, коли експеримент підкріплює вивчену теорію. В даному випадку постановку проблеми та їх розв'язок в загальному вигляді можна зобразити так: $T \rightarrow \Pi \rightarrow E \rightarrow B$.

Забезпечити розвиток учнів в процесі навчання хімії, як зазначає Ю. Сурін [10], можливо за допомогою *проблемно-розвивального експерименту*, який поєднує стандартні і нестандартні досліди з хімії. За допомогою такого експерименту учні постійно залучаються до розв'язання проблемних ситуацій різного рівня складності з опорою на конкретне джерело знань – хімічний експеримент. Учитель при цьому виступає консультантом, використовуючи різноманітні методи активного навчання – проблемний виклад матеріалу, евристичний, дослідницький методи або їх поєднання.

В якості прикладу розглянемо застосування проблемно-розвивальних дослідів під час вивчення хімічних властивостей солей, зокрема їх взаємодія з металами (8 клас). Тут увага учнів спрямовується на те, що не всі метали реагують з розчинами солей, а тільки ті, які у витискувальному ряді розташовані ліворуч від металу, що входить до складу солі. Як констатуючий факт, учні виконують стандартний (типовий) дослід взаємодії заліза з розчином купрум(II) сульфату та моделюють процес: $\text{Fe} + \text{CuSO}_4 = \text{FeSO}_4 + \text{Cu}$.

Проблемно-розвивальним в цьому випадку може бути дослід взаємодії міді з ферум(III) хлориду.

Виконуючи проблемні дослід, учні поряд із стандартною моделлю перебігу реакції між металом і розчином солі, виправляють нову модель хімічного процесу, який характеризує нові властивості солей, в даному випадку – окиснювальні властивості солей Fe^{3+} .

Таким чином, використовуючи проблемні дослід в поєднанні з підвищеним рівнем застосування теоретичних знань, учні здобувають нові знання, вдосконалюють практичні вміння і навички, які забезпечують їх подальший розвиток.

Розвитку учнів сприяють і *індивідуально-диференційовані завдання*, які враховують рівень підготовки та індивідуальні особливості учнів. Наведемо приклад диференційованих експериментальних завдань, які відрізняються за змістом та характером розумової діяльності учнів.

Індивідуально-диференційовані завдання на тему «Реакції йонного обміну» (9 клас).

Варіант 1 (нескладний)

Перевірте, чи можливі реакції між речовинами, формули яких:

а) BaCl_2 і Na_2SO_4 ; б) BaCl_2 і KCl ; в) BaCl_2 і H_2SO_4 .

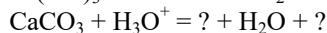
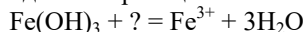
Складіть повні і скорочені йонні рівняння проведених реакцій.

Варіант 2 (середньої складності)

Користуючись виданими реагентами, добудьте сполуки складу CaCO_3 , $\text{Fe}(\text{OH})_3$. Складіть повні і скорочені йонні рівняння.

Варіант 3 (ускладнений)

Здійсніть реакції:

Напишіть повні і доповніть скорочені йонні рівняння.

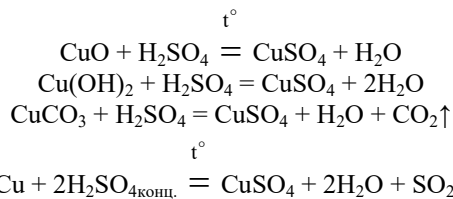
Важливу роль в розвитку учнів відіграють *експериментальні задачі*. Експериментальні задачі – це завдання практичного характеру, відповіді на які учні знаходять в процесі виконання дослідів. Вони є складовою частиною практичних робіт. Експериментальні задачі учні розв'язують самостійно без додаткових інструкцій.

За змістом експериментальні задачі класифікують на: 1) спостереження і пояснення явищ; 2) на добування речовин; 3) на проведення характерних реакцій; 4) розпізнавання речовин [6, с. 151].

Приклад. Добудьте купрум(II) сульфат чотирма способами.

Розв'язання

CuSO_4 – сіль сульфатної кислоти. Солі можна добути у процесі взаємодії кислот із металами, основними оксидами, гідроксидами, солями

Далі учні виконують експеримент, складають звіт.

Важливу роль в розвитку учнів відіграє *уявний експеримент* [4, с. 138]. Уявний експеримент – це експеримент, який спланований і спрогнозований уявою учнів на основі знань про речовини та їх властивостей.

В якості завдань уявного експерименту М. Зуєва [4, с. 141] пропонує завдання, в яких потрібно: а) добути речовину з декількох даних речовин; б) добути задану речовину декількома способами; в) провести характерні або виконати тільки якісні реакції неорганічних та органічних сполук; г) здійснити генетичний зв'язок між класами неорганічних та органічних сполук.

Назвемо основні етапи виконання учнями уявного експерименту: а) аналіз умови задачі – з'ясування того, що дано і що потрібно знати, з'ясувати проблему; б) пошук способів розв'язання проблеми; учні висувають кілька гіпотез для розв'язання проблеми; в) перевірка правильності висунутих гіпотез: учні аналізують переваги і недоліки гіпотез, підтверджують їх теоретичними методами.

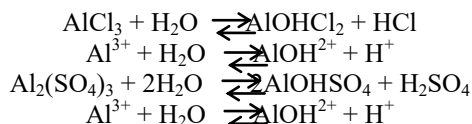
Наведемо приклад розв'язання завдання уявного експерименту.

Завдання. В лабораторію хімічного аналізу поступила кристалічна речовина. Гадають, що це може бути AlCl_3 , $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$, Na_2SO_4 . Відомо, що в розчині цієї речовини лакмусовий папірець стає червоним,

розчин проводить електричний струм. Визначте, яка речовина поступила в лабораторію

Розв'язання

1. Систематизація фактів: а) розчин проводить електричний струм – це електроліт (AlCl_3 , $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$, Na_2SO_4); б) лакмусовий папірець забарвлюється в червоний колір – розчин має кислу реакцію (AlCl_3 , $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$).

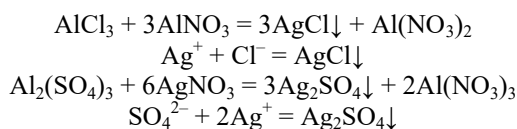
Кисла реакція розчину зумовлюється йонами Гідрогену.

2. Побудова гіпотези.

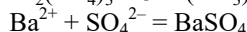
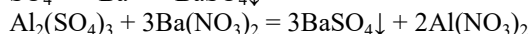
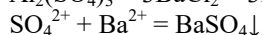
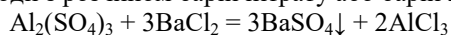
Отже, запропонована одна із солей: алюміній хлорид або алюміній сульфат. Їх можна розпізнати за відмінностями у властивостях хлорид-іона та сульфат-іона.

3. Проектування досліду.

При додаванні аргентум нітрату до розчинів, що містять хлорид-іони, випадає осад аргентум хлориду. Осад утворюється і в тому випадку, коли в розчині знаходяться сульфат-іони, оскільки аргентум сульфат не розчинний у воді.

Реактивом на сульфат-іони є йони Барію. Отже, якщо дана речовина алюміній сульфат, то при взаємодії з розчином барій нітрату або барій хлориду випадає осад – барій сульфат.

4. Складання плану експерименту:

а) розчинити речовину у воді, дослідити розчин індикатором; б) перевірити, чи можлива взаємодія з аргентум нітратом або барій нітратом.

5. Виконання експерименту.

В пробірку наливають розчин речовини об'ємом 1 см^3 і додають кілька крапель лакмусу. Розчин набув червоного кольору. Середовище розчину кисле.

Потім в пробірку наливають знову досліджуваній розчин об'ємом 1 см^3 і додають кілька крапель розчину барій нітрату. Ефекту реакції не спостерігається. Потім в іншу пробірку відливають досліджуваного розчину об'ємом 1 см^3 і додають кілька крапель розчину аргентум нітрату. Випав білий сирнистий осад: $\text{Ag}^+ + \text{Cl}^- = \text{AgCl}\downarrow$.

6. Формулювання висновку. Таким чином, для дослідження запропонована сіль – алюміній хлорид AlCl_3 .

Таким чином, розвиток учнів в навчанні хімії – складова проблеми формування розвинутої особистості, здатної реалізувати вимоги сьогодення.

Засобами розвитку учнів в навчанні хімії є система змісту і активний характер навчального процесу, який здійснюється різними засобами, в тому числі за допомогою хімічного експерименту.

Список використаних джерел

1. Гузик Н. П. Лекционно-семинарская система обучения химии / Н. П. Гузик. – К. : Рад. шк., 1979. – 94 с.
2. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М. : ИНТОР, 1996. – 315 с.
3. Занков Д. В. Развитие учащихся в процессе обучения / Д. В. Занков. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 193 с.
4. Зуева М. В. Развитие учащихся при обучении химии. Пособие для учителей / М. В. Зуева. – М. : Просвещение, 1978. – 190 с.
5. Кирюшкин Д. М. Методика навчання хімії / Д. М. Кирюшкин, В. С. Полосін. – К. : Вища шк., 1974. – 416 с.
6. Найдан В. М. Використання засобів навчання на уроках хімії. Посібник для вчителів / В. М. Найдан, А. К. Грабовий. – К. : Рад. шк., 1988. – 216 с.
7. Общая методика обучения химии : Содерж. и методы обучения химии : Пособие для учителей / Под ред. Л. А. Цветкова. – М. : Просвещение, 1981. – 224 с.
8. Попель П. П. Хімія : Підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / П. П. Попель, Л. С. Крикля. – К. : ВЦ «Академія», 2016. – 240 с.
9. Стрільчик А. К. Розвиток логічного мислення учнів при вивченні хімії / А. К. Стрільчик. – К. : Рад. шк., 1984. – 80 с.
10. Сурин Ю. В. Методика проведения проблемных опытов по химии. Развивающий эксперимент / Ю. В. Сурин. – М. : Школа-Пресс, 1998. – 144 с.
11. Хімія 7-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Програма затверджена Наказом Міністерства освіти України від 07.06.2017 №804. – [Електронний ресурс]. Сайт МОН України.
12. Ходаков Ю. В. Развитие логического мышления на уроках химии / Ю. В. Ходаков. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – 123 с.
13. Чернобельская Г. М. Методика обучения химии в средней школе : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Г. М. Чернобельская. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 336 с.
14. Шаповаленко С. Г. Методика обучения химии / С. Г. Шаповаленко. – М. : Учпедгиз, 1963. – 668 с.
15. Якиманская И. С. Развивающее обучение / И. С. Якиманская. – М. : Педагогика, 1979. – 144 с.

УДК 378

Ярмолович Оксана Іванівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У ХІХ СТОРІЧЧІ**

У статті розкриваються передумови розвитку вищої педагогічної освіти України. Розглядається зв'язок і внесок поета О.К.Толстого і його рідних в формування просвітницької системи країни в ХІХ столітті. Аналізується ідея використання творчості О.К.Толстого при підготовці майбутніх вчителів іноземної мови.

Ключові слова: просвітницька система, педагогічна освіта, вища освіта, О.К.Толстой, Розумовські, виховання, благодійництво, нащадки.

Україна ХХІ століття йде по шляху реформування багатьох галузей народного господарства. Сучасний стан української економіки потребує інноваційних технологій, підходів до реформування педагогічної освіти, що дасть змогу підвищити якість і результативність використання кадрового і наукового потенціалу галузі, забезпечити конкурентоспроможність педагогічного сектору. Серед науковців панують думки, що майбутнє української освіти у використанні історичних здобутків, зокрема, історії становлення просвітницької системи підготовки учительських кадрів.

Метою статті виступає аналіз окремих історико-педагогічних аспектів створення просвітницької системи України на прикладі добродійної праці нащадків О.Г.Розумовського. В даній статті ми також торкаємось проблеми пошуку сучасних форм навчального процесу, які будуть прогресивними при праці з художньою літературою, а саме творами О.К.Толстого для різних суб'єктів освітнього процесу.

Вивчення досліджень по типологізації і класифікації історико-педагогічних праць дав можливість виділити наступні напрями за суттю обраної теми. Культурно-антропологічний напрям об'єднує історико-педагогічні праці, в яких пріоритетну увагу зосереджено на полях в педагогіці в різні історичні епохи і в різних цивілізаціях (П.Г.Редкін, К. Д. Ушинський, Л. Н.Модзалевській, М.І.Демков, А.П.Медведков, П.Г.Міжуев, П.Ф.Каптерев). Суспільно-педагогічний напрям характеризує роботи, в яких у викладі історико-педагогічних феноменів і явищ увага фокусується на ролі громадськості у розвитку освіти і вплив освіти, на народний характер (Д.Д.Семенов, Н.В.Чехов, В.І.Чарнолускій). Ми орієнтувались на освітній напрям, який відбиває в історико-педагогічних працях ретроспективний погляд на різні типи і види системи освіти (гімназії, комерційні і технічні училища, кадетські корпуси, жіночу освіту) і органи управління ними (С.В.Рожественській, С.А.Золотарев) [2,4,8].

Сучасне звернення уваги до історії освіти і педагогічної думки є ключом до розуміння шляхів людства в цілому. Усвідомлення значення і реального статусу історико-педагогічних досліджень в сучасних умовах вимагає визначення нових, нетрадиційних шляхів розвитку. Розвиток просвітницької праці обумовлює необхідність звернення до загальнолюдських і національних цінностей, які базуються на вивченні повчального історичного досвіду теорії і практики навчання і виховання.

Історико-педагогічне знання становить основу сучасної і майбутньої педагогічної культури, дає координати і інструменти орієнтації в педагогічних проблемах. Історія педагогіки є особливою наукою, яка вивчає накопичений досвід, який є апробацією досвіду минулих поколінь, постановки і рішення проблем виховання і навчання наступних поколінь. Потреба в дослідженнях становлення і розвитку історико-педагогічної науки в наш час має особливе значення як для сучасників, так і для наступних поколінь. Дослідження історії досвіду дає імпульс творчому розвитку національної культури.

Світова просвіта не можлива без літератури, як складової культури особливо в освітньому просторі, тобто при формуванні фахівців. Слова чеського педагога-письменника Яна Амоса Коменського: «Книги – це інструмент насадження мудрості» збігаються з метою освіти – формування фахівці. Різноманітний і значний внесок Олексія Костянтиновича Толстого в світову культуру.

Аналіз робіт дослідників творчості О.К.Толстого (О.Ф.Міллера, Г.І.Стафеева, І.Г.Ямпольського, інших), відгуки його сучасників (А.А.Фета, Ф.І.Тютчев) вказує на не простий шлях «спадкоємця» Розумовських талантів в літературу [5, с.3-4].

Усвідомлення історико-педагогічних подій і їх дослідження в сучасних умовах вимагає визначення нових, нетрадиційних шляхів розвитку, що обумовлює необхідність звернення до загальнолюдських і національних цінностей, що містить повчальний історичний досвід теорії і практики навчання і виховання.

У зв'язку з цим неминуще значення має прогресивна спадщина діячів вітчизняної історико-педагогічної діяльності XVIII- XIX сторіч.

Розуміння історії і умов існування автора, як частини суспільства сприяє розумінню умов написання літературних творів. К.Д.Ушинський відмічав, що праця педагога-історика, який демонструє факти розвитку суспільства, дає пояснення впливу суспільства на виховання і пояснює вплив виховання на суспільство [2, с.13].

Літературна спадщина О.К.Толстого невелика. Його праці були введені в шкільну програму майже відразу після першого друкування (1867 рік). Особливість творчості поета є дисонанс його існування серед рідних, які служили країні і при тому робили благочинні справи, і постійне бажання самого О.К.Толстого покинути службу і займатись тільки творчістю. В одному з листів дружині поета ми читаємо, що чим пильніше він вдивлявся в свою працю, дії по її виконанню, тим сильніше він відчував «что он не создан для такой службы». Початок одного із віршів (1856 року) схожий на заклик душі: *«Исполнен вечным идеалом, Я не служить рождён, а петь!»* [9, с.377].

Істориком П.М.Майковим в п'ятнадцятому том «Русского биографического словаря» були подані і надруковані статті про батька і сина Розумовських і зроблено акцент на їх службовій зайнятості в просвітництві. Кирило Григорович Розумовський, прадід поета О.К.Толстого, служив президентом Російської Академії Наук протягом більш ніж півстоліття (з 1746 по 1798). К.Г.Розумовський змінював устав Академії Наук з метою поліпшення її праці, приймав участь в формуванні Санкт Петербурзького університету і наукового видання "Санкт Петербургские ежемесячные примечания", учредженні Московського університету і був присутній на його відкритті (1755 рік). Опікуючись просвітою України він робив спроби організувати аналогічний Московському університету Український в Батурині, тобто помісному місті К.Г.Разумовского [7, с.467-468].

Розвиток Малоросії, яка є зараз Україною, потребував все більше підготовлених фахівців ніж випускали існуючі навчальні заклади, звертаючи особливу увагу на приналежність території їх розташування. На той час в Україні були: Острожська академія, Києво-Могилянська академія, Львівський університет. Засновані в вісімнадцятому сторіччі, вони і зараз вважаються одними з старіших Вищих навчальних закладів сходу Європи і України. К.Г.Розумовський приділяв особливу увагу розвитку міста Глухова, як і всієї північної частини України. Історичні праці говорять, що К.Г.Розумовський бачив, що економічний розвиток пов'язаний з просвітницькою діяльністю. Відкриття багатьох навчальних закладів було підготовлено іще при служінні К.Г.Розумовського президентом Академії Наук. Наслідком можна вважати відкриття Харківського університету (1805р.), Київського університету (1833 рік), Глухівського вчительського інституту (1874р.), Полтавського інституту шляхетних дівчат (1818 рік), Нежинської гімназії вищих наук (1820р.), навчальні заклади інших рівнів [8, с.133-135].

Олексій Кирилович Розумовський, дід О.К.Толстого, служив освіті Російської імперії не так довго, як його батько, з 1804 року по 1816 рік. Служив активно, вносив зміни в освіту, ставлячи перед собою мету сформувати освіту в систему і змінити якість викладання. При О.К.Розумовському були відкриті: 72 парафіяльні школи, 24 повітові училища, гімназії, професійні навчальні заклади, відкрито Царськосельський ліцей. Цей навчальний заклад став відомий на всю країну завдяки своїм випускникам: О.С.Пушкін, О.М.Горчаков, І.І.Пущін, М.С.Салтиков-Шчедрін, В.Рахманінов, М.Ніклюдов – ось не повний список відомих випускників ліцею [4].

П.М.Майков, СМ.Соловьев в своїх працях лишили записи, що саме О.К.Розумовський, як міністр народної освіти, звертав увагу за якістю навчального процесу. Були внесені нововведення в роботу викладачів і вчителів. При О.К.Розумовському посилено контроль за учбовими планами і їх втіленням, особливо відмічається контроль за іноземцями, які служили викладачами і вихователями учбових закладів різних рівнів [7, с.452-467].

В 1804 році Олексій Кирилович був призначений попечителем Московського університету, який був відкритий іще при К.Г.Розумовському. Посади попечителя і міністра Народної Просвіти дали йому змогу внести зміни в працю університету. Були сформовані дослідницькі наукові товариства: історії і старожитностей, дослідників природи, шанувальників російської словесності. «Товариство словесності» разом з відкритою тоді ж кафедрою «Славянської словесності» стали початком наукових досліджень, відкриття яких в майбутньому зіграли значний вклад в дослідження історії всієї Російської Імперії. Великі колекції були зібрані в зоологічних, мінералогічних кабінетах і ботанічному саду. В історико-педагогічній літературі (И.Г.Петровський, Р.В.Хохлов, К.Д.Ушинський, Е.Д.Днепров, інші) особливе місце приділяється експедиції з метою дослідження Московської губернії, яку організовано було від Товариства дослідників природи. Всі ці дії покращували викладання в усіх наукових напрямках не тільки в Московському університеті, але і в інших навчальних закладах країни [7, с.452-467].

В родині Розумовських освіта займала одне з найважливіших місць життя. І Кирило Григорович, і Олексій Кирилович для своїх дітей початкову освіту давали вдома і формували «особовий інститут», де дітей навчали не тільки мовам, арифметиці, а і новому предмету – «Познание своего отечества». Можливо тому, такі прізвища, як Репніні-Волконські, Кушелеви-Безбородко, Жемчужнікови, Толсті, Перовські, Мещерські нам відомі через їх вклад в формування нових поколінь.

Дочка О.К.Разумовського, тітка поета А.К.Толстого, Варвара Олексіївна Репніна-Волконська на Україні відома своєю благодійною діяльністю і внеском в жіночу освіту. При її безпосередній участі були відкриті: Патріотичний інститут (1815р.), Павловський інститут шляхетних дівчат (1829.), Полтавський інститут шляхетних дівчат (1818 г.). За сприяння В.О.Репніної-Волконської і її чоловіка В Полтаві був відкритий Петровський Полтавський кадетський корпус (1830р.) [1, 3].

Генеалогічний форум ВГД вказує, що одними з випускниць Полтавського інституту шляхетних дівчат стали прийомні дочки Репніних-Волконських – Псьол Глафіра і її сестра Олександра. Старша, Глафіра, стала відомою українською художницею, а її сестра Олександра відома як українська поетеса. Обидві сестри Псьол були поборницями за достойне місце жінки в українському суспільстві. Інша випускниця інституту - племінниця Ганни Барвінок, Яновська Любов Олександрівна в майбутньому українська письменниця в 1861 році закінчила цей інститут. Весь свій творчий шлях Яновська відстоювала права української мови, як національної. Вона була серед організаторів святкування річниць смерті і народження Т.Г.Шевченка. Не могли випускниці думати інакше, якщо одним із перших ректорів інституту був український поет-байкар П.П.Гулак-Артемівський, близький родич українського композитора. До інституту попечителі запрошували викладачами видатних діячів української, російської та чеської культур: В.В. Капніст, А. і В.Єдлички, Л.Боровиковський. Левко Боровиковський викладач словесності і зачинатель українського романтизму. Він є автором збірки «*Байки й прибаютки*», балади «*Маруся*». Інтернет сайт «Мглінський край» розповідає, що багато випускниць інституту шляхетних дівчат працювали вчительками французької, німецької мов в гімназіях і школах м. Мглін. Там же ми бачимо фотографію Полевої Анастасії. Закінчивши інститут вона стала вчителювати в м.Мглін [1,2].

Цікавим є те, що в дизайні сайту використаний вірш О.К.Толстого 1840 року про м.Батурин:

*Ты знаешь край, где все обильем дышит,
Где реки льются чище серебра,
Где ветерок степной ковыль колышет,
В вишневых рощах тонут хутора?* [9,с.61-62].

Прикладом родинного втілення ідеї системи просвіти в Україні можна також навести працю сім'ї Кушелевих-Безбородко. Двоюрідна сестра поета О.К.Толстого і онука О.К.Розумовського - Олександра Миколаївна Кушелева-Безбородко, як і її нащадки, брали участь у створенні, улаштуванні та спадковому піклуванні Ніжинською гімназію вищих наук (1820г.). Гімназію почали будувати на садибі І.А.Безбородко. Заповіт своїм синам головному писаря війська Запорізького А.Я.Безбородко, щодо пожертвувань просвіті України, дав можливість вивчитись в Ніженській гімназії відомим в майбутньому викладачам-вченим. Ми наведемо приклади випускників тільки декількох з них, виходячи з їх майбутньої викладацько-дослідницької праці. В.І.Савва історик, професор Харківського університету, випускник 1888 року. Юх.Ф.Карський - філолог, славіст, етнограф закінчив гімназію в 1885 році, став ректором Варшавського університету. Мовознавець, зачинатель оновлення естонської мови - Йоханенс Аавік випускник 1905 року. В 1936 році вже Ніженський педагогічний інститут закінчив Федір Федорович Бугайко, доктор педагогічних наук, завідувач кафедрою Київського педагогічного інституту. Його наукові праці присвячені викладанню української літератури в середній школі [11,с.181-182].

Марія Олексіївна Мещерская, сестра А.К.Толстого, брала участь у відкритті і підтримуванні навчальних закладів в Хорольському повіті Полтавської губернії: школи в с.Великі Сороченці, м.Гадячі, с.Диканьці, м.Миргороді; повітові і парафіяльні училища в м.Полтаві, м.Миргороді, м.Лубнах, м.Хоролі. Свою благодійну працю Марія Олексіївна продовжувала і коли вони з чоловіком за умовами його праці переїхали в Саратовську губернію. При піклування М.А.Мещерської там біли відкриті відкриті: школи, училище, консерваторія. Ми навели приклади найвідоміших навчальних закладів, які почали свою просвітницьку діяльність ще за життя А.К.Толстого[3, 5].

Звернення уваги до історії формування системи освіти і педагогічної думки в Україні відбивається, як було сказано, у розумінні шляхів творчості, культури, існування людства. Освітлення в історико-педагогічних дослідженнях процесу становлення та розвитку педагогічних теорій, освітньої практики в контексті виявлення і розкриття системи знань, світоглядних положень і установок, на основі яких не тільки пояснюються і об'єктивно оцінюються педагогічні реалії минулого, а й встановлюється їх продуктивний зміст, визначається прогностичний потенціал [4,8].

Проведене дослідництво впливу на формування системи освіти України з позиції родинних службових і благодійних дій, вивчення літератури за темою дає підставу для висновку про існування спільної родинної і темпоральної платформи. Вивчення активної функціонально-раціональної просвітньої діяльності родини Розумовських дало змогу зробити висновок, щодо виховання активного, творчого покоління виходячи з єдиного методологічного підходу, який можна позначити як «раціональний».

У сучасних умовах, виходячи з культурно-антропологічного і суспільно-педагогічного підходів можемо визначати наступні висновки: - нащадки Розумовських приймали активну участь в формуванні просвіти, як системи в Україні і в другій половині дев'ятнадцятого сторіччя мета була досягнена; - твори вихованого в умовах поважання просвіти, благочинності О.К.Толстого були прийняті до програми навчальних закладів різного рівня вже в другій половині XIX сторіччя; – всі навчальні заклади, в праці яких приймали участь нащадки Розумовських працюють і в XXI сторіччі.

Розвиток культури, а особливо культури комунікації, займає в підготовці професійних вчителів, перекладачів, особливо місце, подібне до того, яке вивчення мови займає при свідомому підвищенні якості професійної підготовки.

Значимість використання порівняльного розгляду текстів в навчальному процесі реалізує завдання формування, навчання та інформування культурі, без кожного з аспектів якої не може відбутися справжній перекладач. Використання в практичних заняттях поетичних матеріалів Олексія Костянтиновича Толстого (оригінали текстів віршів і текстів-переказів О.К.Толстого) показали свою актуальність в умовах підготовки майбутніх перекладачів або виконання самого акту перекладу.

Дослідження в області лінгвопедагогіки, комунікативної лінгвістики, міжкультурної комунікації, лінгвокультуралізму, перекладознавства, навчання перекладу і багато інших сприяють реалізації якісного акту іншомовного спілкування, тобто діалогу, який веде до позитивного існування людства [2; 6, с.35-36].

Проведений теоретичний і практичний аналіз показав, що формуванню освіти України в XIX сторіччі, як системи сприяли умови і задачі її економічного розвитку; соціально-культурні умови України в XIX сторіччі потребували покоління з вищим просвітним рівнем; високий демографічний підйом в XIX сторіччі; високий рівень благодійницької праці.

Список використаних джерел

1. Батурко Ф.Ф. Историко-экономический очерк Мглинского края. Полтавский институт благородных девиц. URL: <http://www.mglin-krai.ru/mglin-shkola/277-programmy-dlya-postupayushchikh-v-poltavskij-institut-blagorodnykh-devits>.
2. Валеєв А.А. Историко-культурный опыт педагогики свободы: монография/ науч.ред. З.Г.Нигманов. Казань: ТГУПУ, 2007. 229 с.
3. Генеалогический форум ВГД. Полтавский институт шляхетных девиц. 2011. С.1-4. URL : <http://forum.vgd.ru/1410/34768/all.htm>
4. История педагогики: курс лекций/ учеб. пособие. К., 2004. 171с. URL: <https://banauka.ru/67.html> (дата звернення: 19.01.2019).
5. Копытцева,Н.М. Аксиологический аспект биографии А.К.Толстого. Вестник НГУ им. Ярослава Мудрого, № 39, 2006. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiy-aspekt-biografii-a-k-tolstogo> (дата звернення: 20.01.2014).
6. Ferguson, H. Manual for multicultural education. Yarmouth, Maine, 1987. 60 p.
7. Майков П. М. Разумовский, Кирилл Григорьевич // Русский биографический словарь: в 25 томах. – СПб. – М., 1896-1918. URL: <https://ru.wikisource.org/wiki>
8. Субтельний О. Україна історія. Пер. з англ. Ю.І.Шевчука; Вст.ст. С.В.Кульчицького. Київ, 1991. 512с.
9. Толстой А.К. Собр. Соч.: в4т./ Вступ. ст. и примеч. И.Ямпольского.Т.1, М., 1964. 800 с.
10. Толстой А.К. Против течения: сборник. сост. В.Т.Кабанов. М., 1997. – 472 с.
11. Эткинд Е. Против течения. О патриотизме А.К.Толстого. Журн. «Звезда». – СПб., 1991. – №4. – С.180-188.

УДК 159.923.5:177.61-055.2

Зубенко Олеся Михайлівна

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ВПЛИВ РАНЬОГО ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ НА ЯКІСТЬ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ У ЖІНОК

Стаття присвячена проблемі взаємозв'язку інфантильного травматичного досвіду особистості із особливостями побудування партнерських стосунків у період дорослості. Дослідження реалізовано на вибірці молодих жінок. Результати роботи засвідчують провідні аспекти раннього травматичного досвіду у сучасних жінок. Встановлено зв'язки ранніх дезадаптивних схем зі стилями побудування міжособистісних стосунків: злиття, сепарація та близькість, а також показниками якості стосунків: напруженості, відчуженості, агресивності й конфліктності.

Ключові слова: емоційний травматичний досвід, ранні дезадаптивні схеми, партнерські стосунки.

Актуальність. Поточна ситуація, яка склалася у соціокультурному просторі України характеризується високим ступенем напруження й конфліктності. У зв'язку з цим значний прошарок українського суспільства відчуває постійний вплив психотравмуючих чинників, що призводить, в багатьох

випадках, до різних негативних медико-соціально-психологічних наслідків [8]. Так, Д.О. Мангубі [7] відзначає, що останніми роками зростає кількість невротичних розладів на кшталт нав'язливі розлади, страхи або панічні атаки, а за даними ВОЗ Україна посідає перше місце у Європі за кількістю осіб з депресивними розладами [5]. Окрім медико-психологічної проблематики на сьогодні відзначаються й порушення різних аспектів особистісного функціонування та психологічного благополуччя. О.С. Кочарян зі співавторами [6] розглядає цілу низку нових феноменів: девальвація дорослості, інфантилізація, «change-ager», або молодіжний стиль життя (навіть у віці 50+), нарцисизм й дефіцитарність смислового екзистенціалу. Наслідками цього стають труднощі у побудуванні сім'ї та стійких міжособистісних стосунків, досягненні особистісної зрілості, формуються різні шляхи втечі від реальності, зокрема, шляхом адиктивної реалізації тощо.

Разом із тим, шляхи подолання психологічної травматизації та її наслідків вбачаються не тільки у роботі із актуальними травматичними станами, а й тими психологічними ланками, що модулюють або кристалізують «травматичний контур функціонування» [6, 9]. Концептуалізація цього простору полягає у розгляді таких феноменів як «ранні дитячі спогади» (А. Адлер [1]), когнітивно-перцептивна модель (А.Р. Брюн [10]), емоційна схема (Л. Грінберг, Р. Елліотт [11, 12]), ранні дезадаптивні схеми (Дж. Янг [13, 15]). Емпіричні підтвердження такого підходу представлено у роботах щодо алкогольної адикції у підлітків [3], структури травматичного емоційного досвіду демобілізованих учасників АТО [9], розвитку інтернет-залежностей, впливу на психологічне благополуччя та вибір шлюбного партнера [4] тощо.

Таким чином, перспективним напрямком дослідницької роботи є вивчення впливу раннього травматичного досвіду на актуальні аспекти функціонування особистості.

Аналіз проблеми. Проблематика інфантильного травматичного досвіду традиційно розглядається у психоаналітичному підході. В концепції А. Адлера [1] формування стилю життя людини концептуалізовано як унікальне поєднання рис, особливостей поведінки та звичок, що визначають неповторну картину існування, базою якої слугує система ранніх спогадів людини. Ранні спогади – це початок автобіографії, оскільки в них виражено базисні життєві установки людини, основні труднощі й спосіб їх подолання, міститься фундаментальна оцінка самого себе. Звісно, ранні дитячі спогади виникають як фіксація значущих подій, які найчастіше фіксують травматичні переживання дитинства: покинутість, зрада, біль тощо.

Пізніше А.Р. Брюн [10] розробив когнітивно-перцептивну модель, в якій синтезував погляди А. Адлера, уявлення щодо автобіографічної пам'яті та ідеї когнітивної психології. Він припустив, що у людей протягом життя формуються стійкі набори ідіосинкразичних схем, які складаються з основних переконань, потреб, страхів та інтересів. Ці схеми відображають ставлення до світу, інших людей і самого себе. Вони фіксуються в пам'яті і працюють таким чином, що нова інформація, яка не відповідає існуючим схемами, не зберігається. Автобіографічні спогади опиняються структурованими навколо цих схем і визначають шлях сприйняття та інтерпретації навколишнього світу.

Продуктивним для аналізу травматичного досвіду особистості є використання поняття емоційної схеми (Л. Грінберг, Р. Елліотт) [11, 12]. Емоційна схема є психологічним утворенням, що включає п'ять елементів: 1) система ранніх спогадів, що «живить» травму; 2) власне переживання; 3) тілесні маніфестації, що являють собою «буття переживання в тілі»; 4) когнітивні інтерпретації, що визначають «погляд» на світ і на себе; 5) мотивація, як система принципів, за якими людина спрямовує власне життя.

Дж. Янг [13, 15] увів у науковий обіг поняття ранньої дезадаптивної схеми (РДС), під яким він розуміє стійку сукупність реакцій, уявлень, емоцій, які сформувалися в ранньому дитинстві під впливом будь-яких несприятливих чинників в найближчому оточенні. РДС є стійкими структурами, які впливають на актуальне сприйняття навколишнього світу і керування власною діяльністю.

Дж. Янгом було виділено 18 РДС, які розділено на п'ять укрупнених груп (доменів), які пов'язані з незадоволенням тих чи інших базових потреб:

1. «Порушення зв'язку й відтогнення». До групи входять РДС: «Емоційна депривованість», «Покинутість / Нестабільність», «Недовіра / Очікування жорстокого поводження», «Соціальне відчуження», «Дефективність / Сором». Згідно даним Дж. Янга, РДС, які стосуються цієї категорії, є найбільш потужними і руйнівними з усіх.

2. «Порушена автономія». Група включає наступні РДС: «Неуспішність», «Залежність / Безпорадність», «Уразливість», «Сплутана ідентичність». До цієї групи увійшли РДС, що формуються у відповідь на незадоволення потреб в автономії, незалежності, самовизначення, власної ефективності.

3. «Спрямованість на інших». Група містить РДС «Покірність», «Самопожертва», «Пошук схвалення». РДС, які увійшли до цієї групи, формуються внаслідок незадоволеності потреб в самоповазі, власної значущості і цінності, реалізації своїх бажань і планів.

4. «Порушення границь». До цієї групи входять РДС «Привілейованість / Грандіозність», «Недостатність самоконтролю».

5. «Надмірна пильність і заборони». До цієї групи належать РДС «Жорсткі стандарти / Прискіпливість», «Придушення емоцій», «Негативізм / Песимізм», «Пунітивність». Ця група включає в себе РДС, пов'язані з придушенням потреб в спонтанності, грі і безпечному вираженні емоцій та відчутті власних потреб.

Дж. Янг стверджує, що незадоволення, як і надмірне задоволення, базових емоційних потреб дитини призводить до формування РДС, які є стійкими структурами, що включають в себе власне спогади, емоції, когніції та тілесні відчуття, що формуються в дитинстві і зберігаються протягом усього життя людини.

Актуальність дослідження раннього травматичного досвіду визначається необхідністю теоретичного осмислення і практичного використання знань щодо про перетворення інфантильного емоційного досвіду особистості в стійку систему уявлень про себе, світ та інших людей, а також моделі побудування стосунків зі значущим оточенням.

Метою роботи є визначення впливу раннього травматичного досвіду на якість партнерських стосунків у сучасних молодих жінок.

Для проведення дослідження використано такі **методи**: «Діагностика ранніх дезадаптивних схем» (Д. Янг; адаптація П.М. Кас'яник, Е.В. Романової) для визначення раннього травматичного досвіду; «Суб'єктивна оцінка міжособистісних стосунків» (С.В. Духновський) та «Опитувальник діагностики стилю міжособистісних стосунків» (О.С. Кочарян, Є.В. Фролова, І.О. Бару) для вивчення якості та порушень актуальних партнерських стосунків. Для статистичної обробки застосовано кореляційний аналіз за методом Спірмена.

До складу **дослідницької вибірки** увійшли 75 жінок віком від 19 до 23 років, які є студентками закладів вищої освіти м. Харкова. На час проведення дослідження усі досліджувані не перебували у шлюбі та не мали дітей, але мали досвід партнерських стосунків (закоханість, зустрічалися із чоловіком).

Результати дослідження. Результати, що отримано за методикою діагностики ранніх дезадаптивних схем (табл. 1), було піддано аналізу з точки зору рівня вираженості та наявності певних провідних дезадаптивних схем, що можуть формувати «ядро травматичного досвіду» особистості. За вказаною методикою існують п'ять основних шкал (доменів), які являють собою угруповання з більш конкретних вузьких дезадаптивних схем (18 схем). З огляду на громіздкість аналізу за кожною схемою, ми наведемо результати за основними шкалами.

Таблиця 1

Виразеність ранніх дезадаптивних схем у жінок

Основні шкали	$X_{\text{сеп}}$	σ
Порушення зв'язків та відторгнення	56,2	18,7
Порушення автономії	45,3	15,4
Спрямованість на інших	41,9	11,8
Порушення границь	30,4	6,9
Надмірна пильність і заборони	54,1	17,1

З наведених даних бачимо, що провідними доменами у дослідницькій вибірці молодих жінок виявилися «Порушення зв'язків та відторгнення», яка відображає незадоволеність базової потреби у любові та прихильності, та «Надмірна пильність і заборони», яка свідчить про незадоволеність потреби у вільному виразі потреб та емоцій. Ці результати можна зрозуміти як вплив дитяче-батьківських стосунків, що пов'язаний із акумуляцією негативного досвіду дефіциту або втрати безпечної прихильності, що супроводжується переживаннями покинутості, соціального відчуження, недовіри до світу в цілому, а також із труднощами у сфері самоконтроля, відчуттям власного знецінення і, внаслідок цього, обмеження себе у вираженні емоцій та імпульсів. Такий досвід може бути сформований як результат впливу значних соціокультурних подій, що знаходить відбиття у теорії поколінь Н. Хоува та В. Штрауса [14]. І дійсно умови дитячого розвитку сучасної молоді є такими, що це їхнє дитинство припадало на період 90-х років із властивою йому нестабільністю та руйнуванням старих лекал побудування суспільства, що знайшло відображення і в порушенні почуття безпеки й базової довіри та надмірної спрямованості до надконтролю подій життя, особливо емоційної складової.

Для встановлення зв'язку між особливостями раннього травматичного досвіду та особливостями побудування актуальних партнерських стосунків первісні дані, отримані за вказаними вище методиками, було піддано математико-статистичній обробці – кореляційному аналізу за методом Спірмена. Нами було отримано низку кореляційних зв'язків, які досягають рівня статистичної значущості ($p < 0,05$ для $n=75$).

Аналіз було здійснено окремо за стилями та порушеннями партнерських стосунків («Опитувальник діагностики стилю міжособистісних стосунків», табл. 2) та показниками якості й гармонійності стосунків («Суб'єктивна оцінка міжособистісних стосунків» табл. 3).

Наведені дані свідчать про наявність зворотнього зв'язку усіх ранніх дезадаптивних схем із шкалою близькості (психологічної інтимності). Цей результат вказує на те, що будь-яка інфантильна травматизація є чинником, що перешкоджає формуванню здатності встановлювати теплі близькі стосунки, саморозкриттю й довіри до партнера. Найбільш навантаженим за значенням коефіцієнту кореляції є домен «Порушення зв'язків та відторгнення», тобто незадоволеність базової потреби у надійній безпечній прихильності. Цей результат кореспондує із думкою Дж. Янга, який відзначав власне цей домен як найбільш патогенний.

Таблиця 2

Зв'язок ранніх дезадаптивних схем зі стилями міжособистісних стосунків у жінок

Основні шкали	Близькість	Злиття	Сепарація
Порушення зв'язків та відторгнення	-0,66	0,57	0,40
Порушення автономії	-0,54	0,53	
Спрямованість на інших	-0,25	0,62	
Порушення границь	-0,31	0,38	0,29
Надмірна пильність і заборони	-0,57	0,69	0,35

Серед двох форм порушених стилів міжособистісних стосунків більш патогенним за кількістю кореляційних зв'язків із травматичним дезадаптивним досвідом є стиль «Злиття», що відображає модель стосунків у вигляді надзалежності, фіксації на іншому, зниження почуття власної цінності та готовності «служити» партнерові. Фактично ми не спостерігаємо певної специфічності ранніх дезадаптивних схем у цьому випадку, наявність достатньо вираженої будь-якої групи схем вже є чинником, що обумовлює співзалежність у стосунках. Стиль стосунків «Сепарація» пов'язаний зі схемами, що відтворюють незадоволеність потреб у надійній прихильності, у стабільних границях та вільному виразі потреб та емоцій. Тобто цей стиль функціонує як комбінація базового почуття недовіри й спрямованості до захисту власних границь й надконтролю.

Надалі розглянемо результати суб'єктивної оцінки міжособистісних стосунків. З табличних даних бачимо, що найбільш дезадаптивною виявляється домен схем «Порушення зв'язків та відторгнення», він позитивно корелює з усіма чотирма шкалами, що відображають різні аспекти дисгармонійності у стосунках та зниження якості останніх. Тобто, аспекти формування надійної прихильності та задоволення потреби у любові та прийнятті є найбільш значущими у забезпеченні якості та відчуття задоволеності міжособистісними стосунками.

Таблиця 3

Зв'язок ранніх дезадаптивних схем з показниками якості й гармонійності стосунків у жінок

Основні шкали	Напру-женість	Відчу-женість	Агресив-ність	Конфлікт-ність
Порушення зв'язків та відторгнення	0,56	0,62	0,30	0,28
Порушення автономії	0,40	0,41		0,33
Спрямованість на інших				
Порушення границь			0,48	
Надмірна пильність і заборони	0,49	0,44		0,26

Згідно теорії прихильності Дж. Боулбі [2] типи прихильності є надбанням першого року розвитку особистості й результатом материнських стратегій, які надалі генералізуються у період дорослості у якості «робочих моделей» прихильності у партнерських стосунках.

Ще два домени виявляють вплив на показники напруженості, відчуженості й конфліктності у стосунках – «Порушення автономії» та «Надмірна пильність і заборони». Ці ранні дезадаптивні схеми базуються на депривованості таких потреб як потреба бути самостійним, самодостатнім та успішним і потреба у вільному виразі потреб та емоцій. Фактично їх присутність в інфантильному досвіді особистості викликає внутрішню напругу, тенденцію до ізоляції та самотності й нездатність до пошуку компромісів, й гучного вирішення конфліктів у стосунках. Таким чином, вони стають джерелом дезадаптації у партнерстві. Нами не виявлено кореляційних зв'язків домену «Спрямованість на інших», але порівнюючи із результатами попереднього етапу, які свідчать про високий рівень травматичності цього домену, ми не

можемо однозначно стверджувати, що він не викликає зниження якості стосунків. Можливо вектор цього порушення є таким, що жінка є спрямованою на стабілізацію та утримання стосунків будь-якою ціною, тому і не виявляє ознак конфліктності або агресивності. Оскільки це саме ті вияви, що сприятимуть розриву стосунків. Домен «Порушення границь» утворює кореляційний зв'язок із показником агресивності, що є очікуваним результатом оскільки саме агресія є механізмом відстоювання та захисту персональних границь.

Таким чином, ми бачимо, що ранні дезадаптивні схеми, які мали пристосувальне та еґо-захисне значення в ранні періоди розвитку особистості, виявляються і в дорослому віці та функціонують як фільтри, крізь призму яких особистість сприймає іншого – партнером – й будує певні моделі взаємодії із ним. Загальний вплив цих ранніх схем є таким, що знижує якість стосунків оскільки не дозволяє людині бути гнучким та відкритим новому досвіду.

Висновки

1. Провідні аспекти раннього травматичного досвіду у сучасних жінок пов'язані із незадоволеністю базових потреб в любові, турботі, безпеці, а також свободи у емоційному виразі себе та задоволенні власних потреб.

2. Здатність до психологічної інтимності як здоровий стиль партнерських стосунків базується на задоволеності базових потреб у ранні періоди розвитку особистості, перш за все потреби у надійній безпечній прихильності. Вираженість в інфантильному досвіді особистості дезадаптивних схем призводить до формування порушень у партнерських стосунків в період дорослості. Стиль міжособистісних стосунків «Злиття» є найбільш дезадаптивним та формується на базі комплексного порушення задоволення базових потреб особистості. Стиль міжособистісних стосунків «Сепарація» формується на основі відчуття базової недовіри й наявності незадоволених потреб у автономії, незалежності, надмірного контролю своїх емоцій та дій.

3. Загальне зниження якості стосунків (за показниками напруженості, відчуженості, агресивності й конфліктності) спостерігається при групі ранніх дезадаптивних схем («Порушення зв'язків та відторгнення»), що свідчить про провідну роль надійної прихильності у забезпеченні якості стосунків у період дорослості. Високий ступінь дезадаптації у стосунках викликають групи схем «Порушення автономії» та «Надмірна пильність і заборони», що вказує на значущість аспектів психологічної автономії та емоційної свободи підтриманні якості стосунків.

Отримані дані можуть бути використаними у консультаційній та психотерапевтичній практиці у роботі із проблематикою генезу порушених міжособистісних стосунків шляхом рекапітуляції інфантильного травматичного досвіду. Перспективою подальшої роботи вважаємо напрям дослідження інших компонентів раннього травматичного досвіду (когнітивного, емоційного тощо) та їхні зв'язки із побудуванням життєвого шляху у період дорослості.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Наука жить. / А. Адлер – Киев: Port-Royal, 1997. – 288 с.
2. Боулби Дж. Привязанность / Джон Боулби / Пер. с англ. Н.Г. Григорьевой и Г.В. Бурменской – М.: Гардарики, 2003. – 477 с.
3. Бурмака Н.П. Психологічні чинники формування алкогольної адиктивної поведінки у підлітків та юнацтва. / Н.П. Бурмака. – Дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.05. - Київ, 2003. – Рукопис. 207 арк.: рис.
4. Галимзянова М. В. Выраженность ранних дезадаптивных схем и режимов функционирования схем у мужчин и женщин в период ранней, средней и поздней зрелости/ М.В. Галимзянова, П.М. Касьяник, Е.В. Романова // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 16. Психология. Педагогика – 2016. – Вып. 3. – С.109-125.
5. Кількість депресивних людей в Україні являється найбільшим в Європі. – Електронний ресурс. Режим доступу: https://24tv.ua/health/ru/kolichestvo_depressivnyh_ljudej_v_ukraine_javljaetsja_naibolshim_v_evrope_n785941
6. Кочарян А.С. Личностные детерминанты стиля жизни: психологическая валеология / А.С. Кочарян, Н.В. Барина, О.М. Зубенко // Психологічне консультування і психотерапія. – 2017. – Т.1, Вип. 8. – С. 6-15.
7. Растет ли в Украине количество людей с психическими расстройствами – мнение психиатра. – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://timeua.info/post/obshchestvo/rastet-li-v-ukraine-kolichestvo-lyudej-s-psihicheskimi-rasstrojstvami--mnenie-psihiatra-10515.html>
8. Самойлова О.В. Історичні, клінічні та психологічні особливості формування посттравматичних стресових розладів / О.В.Самойлова, О.М. Міщенко // Актуальні проблеми сучасної медицини. – 2018. – Т. 1, Вип. II – С. 67-73.
9. Харченко А.О. Особливості психотерапевтичної роботи з травматичним емоційним досвідом комбатантів / А.О. Харченко // Психологічне консультування і психотерапія. – 2017. – Том 1, Вип.8. – С. 66-72.
10. Bruhn A.R. Cognitive perceptual model and the projective use of autobiographical memory/ A.R. Bruhn // Journal of Personality Assessment. – 1990. – Vol. 55. – P. 95–114.
11. Elliott R. Emotion-focused therapy / R. Elliott // The Tribes of the Person-centred Nation: A Guide to the Schools of Therapy Associated with the Person-centred Approach. PCCS Book, 2004. – P. 103 – 130.
12. Elliott R. Emotion-focused therapy / R.Elliott, L. Greenberg // The Person-Centred Counselling and Psychotherapy Handbook: Origins, Developments and Current Applications: L.: UK Higher Education Humanities & Social Sciences Counselling, 2016. – P. 213-222.
13. Handbook of Schema Therapy: Theory, Research and Practice / Ed. by Van Vreeswijk M., Broersen J., Nadort M. – London: Wiley-Blackwell, 2012. – 647 p.
14. Strauss W. Generations: The History of Americas Future, 1584 to 2069. / Strauss, William; Neil Howe. – New York: Harper Perennia, 1991. – 279 p.
15. Young J. E. Schema Therapy: A Practitioner's Guide. / J. E.Young , J. S.Klosko , M.Weishaar – New York: Guilford Publications, 2003. – 436 p.

УДК:[81'233+159.925]-057.874:81'373:811.161.1

Сидоренко Татьяна Владимировна
Сумской национальной аграрный университет

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-РЕЧЕВЫЕ УМЕНИЯ УЧАЩИХСЯ И МЕХАНИЗМ ИХ ФОРМИРОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ЛЕКСИКИ

В статье проанализировано значение понятия «интеллектуально-речевые умения школьников», представлена классификация лексических интеллектуально-речевых умений и намечены пути их формирования.

Ключевые слова: деятельность, умения и навыки, способы действий, лексические интеллектуально-речевые умения.

Постановка проблемы. В настоящее время во всех странах в сфере развитии педагогических технологий наблюдается ориентация на обучение учащегося как субъекта образовательного процесса к умению самостоятельно добывать нужную информацию, обозначать проблему, формулировать гипотезу, ставить задачи, находить способы их рационального решения, анализировать полученные знания и применять их на практике. Решение этих задач возможно при организации учебного процесса на основе деятельностного подхода к обучению.

Реализация деятельностного подхода к обучению осуществляется в процессе формирования интеллектуально-речевых умений школьников, в основе которых лежит система способов интеллектуальных действий.

Цель статьи – проанализировать значение понятия «интеллектуально-речевые умения учащихся», выделить и классифицировать лексические интеллектуально-речевые умения, описать систему способов интеллектуальных действий, которые лежат в основе их формирования.

Анализ актуальных исследований. Сущность деятельностного подхода к обучению, основы которого были заложены в психологии работами Л.С. Выготского, А.Н. Леонтьева, В.В. Давыдова, П.Я. Гальперина, С.Л. Рубинштейна, Д.Б. Эльконина, Б.Г. Ананьева, заключается в ориентации учебной деятельности на формирование умений и навыков учащихся, овладение способами интеллектуальных действий. Школьник является субъектом образовательного процесса, цель которого – активизация познавательной деятельности учащегося, формирование методологической культуры, включающей владение методами и способами интеллектуальной, познавательной, коммуникативной деятельности.

Согласно теории учебной деятельности, освещенной в работах психологов Д.Б. Эльконина, Л.С. Выготского, А.Н. Леонтьева, В.В. Давыдова, личность формируется в процессе активной познавательной деятельности. Под *деятельностью* понимается активность субъекта, направленная на изменение мира, на производство или порождение определенного объекта - продукта материальной или духовной культуры.

Всякая деятельность состоит обычно из ряда *действий*, основанных на тех или иных побуждениях или мотивах и направленных на определенную цель.

В психологии различают физические (внешние, моторные) действия с предметами и умственные (внутренние, психические) действия с психическими реальностями. Исследования психологов Л.С. Выготского, А.Н. Леонтьева, П.Я. Гальперина, Н.Ф. Талызиной показали, что умственные действия формируются вначале как внешние, предметные, и постепенно переносятся во внутренний план.

Действие в свою очередь состоит из ряда автоматизированных операций. Система операций, или же алгоритм действий, которые выполняются в определенной последовательности и обеспечивают решение учебных задач, представляет собой *способ деятельности*.

В свете деятельностной теории учения, представленной в работах П.Я. Гальперина, Н.Ф. Талызиной, процесс усвоения знаний осуществляется в ходе интеллектуальной деятельности школьников согласно этапам формирования умственных действий.

Одним из компонентов учебной деятельности выступают умения. И.С. Якиманская характеризует *умения* как сознательно контролируемые части деятельности, которые позволяют что-либо делать с высоким качеством. Умения выражаются в способности осознанно применять знания на практике. В словаре-справочнике по методике русского языка М.Р. Львова *умения* учащихся определяются как готовность к выполнению практического или теоретического действия на основе усвоенных знаний или имитации (по образцу) [6].

Умения, которые характеризуются как способность использовать усвоенные знания для получения новых, называют *интеллектуальными умениями*.

И.С. Якиманская подчеркивает психологическую природу интеллектуальных умений, называя их психическими качествами личности, в которых фиксируется накопленный опыт и реализуется возможность его постоянного использования, благодаря чему он преобразуется, наполняется новым содержанием. Интеллектуальные умения обеспечивают усвоение знаний на практике, которые реализуются в теоретической или практической деятельности [9].

По мнению Г.А. Атанова, интеллектуальные умения лежат в основе общеучебных умений [1]. К интеллектуальным умениям он относит умения: анализировать, сравнивать, абстрагировать, обобщать, классифицировать, систематизировать, конкретизировать.

Такое понимание сущности интеллектуальных умений разделяет и Г.Н. Белова, отождествляя при этом понятия «интеллектуальные умения» и «логические операции»: «К интеллектуальным умениям относятся умение анализировать, синтезировать, сравнивать, обобщать, устанавливать причинно-следственные связи, классифицировать и другие логические операции» [3].

И.С. Сергеев интеллектуальные умения относит к общеучебным умениям наряду с рефлексивными, творческими, поисковыми, коммуникативными, презентационными и другими умениями, которые формируются, развиваются и используются на всех предметах [7]. К интеллектуальным умениям он относит следующие умения:

- осознанно пользоваться понятийным аппаратом;
- выделять главное, существенное в текстах учебников и конспектах;
- устанавливать имеющееся сходство;
- рассуждать по аналогии,
- интерпретировать результаты своей деятельности, делать выводы и др.

Ученые-методисты выделяют отдельную группу *интеллектуально-речевых умений*, так как речь и мышление являются понятиями взаимосвязанными.

По мнению Т.А. Ладыженской, особенностью интеллектуально-речевых умений «является то, что они опираются на автоматизмы и навыки, но сами в автоматизированные действия не превращаются, можно лишь говорить о различной степени сформированности того или иного умения, о различном уровне владения умением составлять план, конспектировать, выступать публично и т.п.» [4].

Т.А. Ладыженская разделила интеллектуально-речевые умения на две группы по двум основным разновидностям речевой деятельности: «а) умения, в основе которых лежит смысловое восприятие речи (умение слушать, читать), б) умение, суть которых составляет порождение речи (умение излагать свои мысли в устной и письменной форме)» [4]. Следует заметить, что в данном случае, говоря об интеллектуально-речевых умениях, ученый-методист имела в виду собственно речевые умения, характерные признаки которых выше названы.

По мнению Е.П. Суворовой, понятия *интеллектуально-речевые умения* и *текстовые умения* тождественны, так как обучение познавательной деятельности является непосредственно обучением текстовой деятельности. Она выделяет три группы интеллектуально-речевых умений: аналитические, реконструктивные и продуктивные умения [8].

Под *аналитическими интеллектуально-речевыми умениями* понимаются умения, которые облегчают процесс восприятие текста. В их основе лежат мыслительные операции: разделение целого на части, сравнение, обобщение, раскрытие причинно-следственных связей, выделение существенного/несущественного.

Под *реконструктивными интеллектуально-речевыми умениями* понимаются способы действия, обеспечивающие декодирование информации, т.е. ее перевод из вербального кода в невербальный или, наоборот, из невербального кода в вербальный.

Под *продуктивными интеллектуально-речевыми умениями* понимаются умения, которые обеспечивают создание собственного высказывания, отражающего уровень понимания изученного материала и оформленного в соответствии с требованиями научного стиля речи.

В практической школьной деятельности кроме интеллектуальных умений формируются специфические предметные умения и навыки, в совокупности обеспечивающие успешность познавательной деятельности.

М.Т. Баранов выделяет в качестве одного из компонентов содержания образования такие виды умений: учебно-языковые, речевые, орфографические и пунктуационные умения [2].

Суммировав вышеизложенные точки зрения на содержание понятий «лексические учебно-языковые» и «интеллектуально-речевые» умения, предложим следующую классификацию лексических интеллектуально-речевых умений, в основе которой лежат мыслительные операции с языковыми

единицами. В данной классификации предпринята попытка соотнесения лексических умений с интеллектуальными умениями, которые их формируют.

Данная классификация представлена в таблице 1.

Таблица 1

Лексические интеллектуально-речевые умения	
Умения I уровня (интеллектуальные умения)	Умения II уровня (собственно лексические умения)
Анализировать (определять характерные признаки лексических явлений, подводить под родовое понятие, давать определение дефиниции)	<ul style="list-style-type: none"> – определять лексическое значение слова и фразеологизма; – узнавать слово по его лексическому значению; – находить в тексте изучаемые понятия; – находить ошибки в употреблении в речи лексических явлений; – определять сферу употребления профессиональных слов; – определять роль лексических единиц в художественном произведении; – использовать языковые явления в тексте в соответствии с их лексическим значением, стилистическими свойствами и задачами коммуникации.
Сравнивать (устанавливать сходство и различие рассматриваемых лексических явлений с ранее изученными понятиями)	<ul style="list-style-type: none"> – отличать фразеологизмы от нефразеологизмов; – различать омонимы и многозначные слова; – разграничивать заимствованные и исконно русские слова.
Абстрагировать (выделять существенные признаки языковых единиц)	<ul style="list-style-type: none"> – находить в тексте изучаемые лексические явления; – умение пользоваться словарем.
Обобщать (мысленно выделять лексические единицы по их общим и существенным признакам)	<ul style="list-style-type: none"> – определять лексическое значение слова разными способами; – составлять пары антонимов; – составлять синонимические ряды; – определять общий смысловой элемент классов слов (синонимов, антонимов).
Классифицировать (распределять лексические единицы на взаимосвязанные классы согласно наиболее существенным признакам по их сходству)	<ul style="list-style-type: none"> – определять основание для классификации лексических явлений; – классифицировать лексические единицы; – группировать языковые явления; – составлять тематические группы слов.
Систематизировать (разделять и объединять не отдельные лексические единицы, а их классы)	<ul style="list-style-type: none"> – устанавливать родовидовые связи между лексическими понятиями; – определять лексическое значение слова через родовое понятие; – давать определение лексического понятия («синоним») через родовое понятие («слово»).
Конкретизировать (представлять абстрактные лексические понятия в виде конкретных примеров – слова, синонимический ряд, предложения)	<ul style="list-style-type: none"> – находить в тексте изучаемые лексические явления; – находить в словаре изучаемые языковые единицы; – подбирать лексические явления (из текста, по памяти) в качестве примера; – использовать уместно, правильно, точно в собственных высказываниях изученные лексические понятия (сообразно их семантико-стилистическим свойствам и задачам коммуникации).

Интеллектуальные умения включают в себя знание *способа* выполнения умственной *деятельности* и неразрывно связанное с ним практическое владение этим способом, возникающее на основе его многократного использования.

Психологи и методисты дают различные трактовки способа действий. По мнению М.Т. Баранова, *способы деятельности* – это алгоритм действий; образцы рассуждений учащихся [2].

Г.А. Атанов рассматривает *способ действия* как систему операций, обеспечивающих решение учебных задач [1]. По мнению И.С. Якиманской, *способ действия* – это система действий, выполнение которых обеспечит формирование интеллектуальных умений школьников [9].

А.Н. Леонтьев называет *способом действия* операции, операционный состав действия [5]. Осуществляющееся действие отвечает определенной учебной задаче; задача является целью, данной в конкретных условиях. Поэтому, по мнению А.Н. Леонтьева, действие имеет особое качество – *способ*, которым оно осуществляется.

Из вышеназванных трактовок *способа действия*, представленных в методической литературе, мы за наиболее точное примем следующее определение этого понятия: *способ действия* – это система операций, которые выполняются в логической последовательности и являются основой формирования интеллектуальных умений.

На разных уровнях усвоения знаний формируются соответствующие интеллектуальные умения, поэтому способы умственных действий, которые необходимы для усвоения новых знаний и формирования интеллектуальных умений, можно *классифицировать*:

- по уровням усвоения знаний (представление (восприятие), понимание (осмысление) и собственно усвоение (запоминание и активное использование)),
- по полноте мыслительных операций (полные и неполные),
- по характеру познавательной речевой задачи
- способы действий, направленные на установление точности словоупотребления;
- способы действий, направленные на установление уместности словоупотребления в тексте в соответствии со стилем;
- способы действий, направленные на установление роли языковых единиц в поэтическом тексте и др.

Характер познавательной задачи определяется содержанием лексического интеллектуально-речевого умения, которое формируется на данном уроке.

На разных этапах урока в соответствии с уровнями усвоения знаний и характером познавательной задачи необходимо выстраивать способы интеллектуальных действий в такой последовательности.

На этапе наблюдения над языковым материалом и подведения его под понятие перед учащимися ставится задача дать определение омонимов. Для формирования умения устанавливать характерные признаки омонимов можно предложить такой способ интеллектуальных действий:

- а) определите значение одинаково звучащих слов в словосочетаниях (например: *зеленый лук – лук с тетивой; русая коса – металлическая коса; бить тревогу – бить в барабан*);
- б) установите, перед вами разные слова или разные значения одного слова;
- в) определите, что общего и чем отличаются одинаково звучащие слова в данных примерах;
- г) установите роль контекста в определении значения одинаково звучащих слов;
- в) сделайте вывод, какие слова называются омонимами.

На следующем этапе урока проводится работа по формированию умения находить омонимы в тексте и обосновывать свой выбор. Для наблюдения школьникам предлагается текст.

*Две подружки, две лисички
В лес пошли искать лисички.
Долго-долго они шли,
Наконец грибы нашли!
Пять лисичек – для сестричек,
Два опёнка – для бельчонка,
Шесть маслят – для ежек!*

Должен следовать такой способ интеллектуальных действий: чтобы установить, какие слова в тексте являются омонимами, нужно:

- а) вспомнить характерные признаки омонимов,
- б) определить, какие слова в тексте одинаковые по звучанию и написанию,
- в) определить, какой частью речи являются слова в начальной форме,
- г) дать толкование лексического значения данных слов,
- д) сделать вывод, являются ли данные слова омонимами.

Далее следует этап, на котором формируется умение различать омонимы и сходные с ними языковые явления. Для наблюдения учащимся предлагается следующий текст.

*Погоди, дружок, постой!
Не коси траву косой!
Там, в траве, живет косой
Со своей большой семьёй!*

Предлагается такой способ интеллектуальных действий: чтобы определить, являются ли сходные по звучанию и написанию слова омонимами, нужно:

- а) поставить одинаково звучащие слова в начальную форму;
- б) определить, какой частью речи являются данные слова в начальной форме;
- в) если слова относятся к одной части речи, то они являются омонимами;
- г) если же слова относятся к разным частям речи – они не являются омонимами (косой – коса, «косой» – «косой» заяц).

Следующий этап – формирование умения определять роль омонимов в художественной речи. Для наблюдения учащимся предлагается следующий текст.

*Такса ваксой красит боты,
Такса едет на работу,
Такса таксы на такси –
Слово важное «мерси»!*

Должен следовать такой способ интеллектуальных действий: чтобы определить роль омонимов в тексте данного стиля, нужно:

- а) найти омонимы;
- б) уточнить их значение в данном контексте;
- в) провести лингвистический эксперимент: заменить слова-омонимы синонимичными словами;
- г) уточнить, какие изменения в тексте произошли;
- д) сделать вывод о роли омонимов в данном тексте.

Выводы. Способы действий с лексическими явлениями выделяются на основе анализа этапов формирования умственной деятельности учащихся и процесса усвоения языкового материала. Они представляют собой механизм формирования лексических интеллектуально-речевых умений школьников, которые являются основным компонентом содержания учебной деятельности в рамках концепции деятельностного подхода в обучении.

Список использованных источников

1. Атанов Г.А. Деятельностный подход в обучении / Г.А. Атанов. – Донецк: «ЕАИ – пресс», 2001. – 160 с.
2. Баранов М.Т. Методика лексики и фразеологии на уроках русского языка: Пособие для учителя / Михаил Баранов. – М.: Просвещение, 1988. – 191 с.
3. Белова Г.Н. Формирование интеллектуальных умений у младших школьников в процессе обучения иностранному языку: Методическое пособие / Г.Н. Белова. – Калининград, 1999.
4. Ладьженская Т.А. Общеучебные умения и речевая деятельность школьников / Т.А. Ладьженская // Советская педагогика. – 1981. – №8.
5. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения в 2-х томах / А.Н. Леонтьев. – М.: Педагогика, 1983. – Т.2, с. 148-159.
6. Львов М.Р. Словарь-справочник по методике русского языка / Михаил Львов. – М., «Просвещение», 1988.
7. Сергеев И.С. Основы педагогической деятельности / И.С. Сергеев. – СПб.: Питер, 2004. – 316 с.
8. Суворова Е.П. Принципы формирования интеллектуально-речевой культуры школьника / Екатерина Павловна Суворова // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена. – СПб., 2009. – №100. – С. 19-29.
9. Якиманская И.С. Формирование интеллектуальных умений и навыков в процессе производственного обучения / И.С. Якиманская. – М.: Высшая школа, 1979. – 88 с.

УДК 373.2.016:81-028.31

Гречка Євгеній Миколайович

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розглянуто витоки мовленнєвої активності. Виділено, що формування мовленнєвої активності охоплює ранній та дошкільний вікові періоди. Обґрунтовано компоненти та чинники розвитку мовленнєвої активності.

Ключові слова: мовленнєва активність, комунікативна діяльність, діти дошкільного віку, порушення мовлення.

Актуальність. Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність інтенсивних змін у різних сферах суспільного життя, зокрема й у галузі дошкільної освіти. Одним із головних завдань дошкільної освіти України виступає формування особистості дитини та підготовка її до подальшого навчання в школі, соціалізації, реалізацію яких забезпечує комунікативна діяльність.

Огляд джерел. Різні аспекти шляхів розвитку мовлення дітей дошкільного віку розробляли вітчизняні педагоги Ю.В. Коломієць, С.Ю. Конопляста, І.В. Мартиненко, Н.Г. Пахомова, Ю.В. Рібцун, С.М. Шаховська та ін. Своєрідність розвитку словникового запасу, граматичної будови, зв'язного мовлення та його фонетико-фонематичної сторони при загальному надорозвитку мовлення описана в дослідженнях

Р.Є. Левіної, В.К. Орфінської, Н.М. Траугот та ін., труднощі на всіх етапах реалізації комунікативної діяльності вивчали К.В. Ковилова та І.В. Мартиненко.

Мета. Розглянути дослідження розвитку мовленнєвої активності у працях зарубіжних та українських науковців.

Основний матеріал. Відомо, що одним із чинників будь-якої діяльності дитини (у тому числі й мовленнєвої) є її психічна активність як потреба організму у пізнанні довкілля, суспільних взаємовідносин та самої себе. Питання про сутність активності є досить складним і багатоаспектним. «Активність» може розглядатися і як загальна категорія, і як біологічна, психологічна, фізіологічна особливість тощо. Як стверджують науковці (О.М. Матюшкін, І.П. Павлов, С.Л. Рубінштейн, В.О. Сухомлинський, Д.М. Узнадзе, К.Д. Ушинський та ін.), активність відображає об'єктивно наявні відношення особистості, які виявляються у процесі взаємодії людини з суспільним середовищем і реалізуються в її діяльності. В.З. Коган [2] зауважує, що активність – свідома, цілеспрямована діяльність особистості, її цілісна соціально-психологічна якість. Активність співвідноситься з діяльністю, визначається через неї, розвивається як якісна її характеристика (В.З. Коган, С.Л. Рубінштейн). Поза діяльністю активність втрачає сенс. В.В. Тушева [6] стверджує, що активність визначає якість діяльності через відношення суб'єкта до процесу діяльності. Вона знаходить свій вияв у соціально-психологічному стані, що, у свою чергу, має місце у конкретній діяльності. Тобто, взаємодія людини із навколишнім середовищем можлива саме за умови її власної активності та діяльності.

Оскільки мовленнєва активність є однією із численних форм загальної активності, обов'язкова передумова і важлива складова мовленнєвої діяльності, відображенням потреб, що виникають відповідно до конкретних ситуацій спілкування. На думку науковців, які вивчали мовленнєву діяльність (Л.С. Виготського, М.І. Жинкіна, О.О. Леонтьєва, О.Р. Лурії, М.К. Шеремет, Л.В. Щерби та ін.), мова і мовлення складають у мовленнєвій діяльності людини складну діалектичну єдність. Мова стає засобом спілкування, мовленнєвої комунікації і одночасно інструментом мислення лише в процесі мовлення. У свою чергу мовлення як психофізіологічний процес породження і сприймання мовленнєвих висловлювань здійснюється за правилами мови і на основі використання відповідних знаків мови.

Л.С. Виготський [1] довів, що мовлення слід розглядати у зв'язку із загальною діяльністю людини, спрямованою на активну взаємодію з довкіллям, тобто як діяльність, яка на певному етапі розвитку дитини стає провідною і посідає центральне місце в процесі психічного розвитку. О.О. Леонтьєв [3] розглядав мовленнєву діяльність як самостійний вид людської діяльності: активний, цілеспрямований, опосередкований мовною системою та обумовлений ситуацією спілкування процес передавання або прийому повідомлення; різновид інтелектуального акту, що містить два взаємообумовлені процеси – говоріння та слухання, які здійснюються на будь-якому рівні комунікації.

За визначенням Є.Ф. Соболевич [4], мовленнєва комунікація передбачає реалізацію індивідом набутої системи практичних знань про звукову, лексичну та граматичну сторони мовлення. Л.І. Трофименко [5] визначає комунікативний компонент мовленнєвої діяльності як сукупність дій і операцій, які забезпечують використання мови у процесі сприймання або породження усних і письмових мовленнєвих висловлювань. За дослідженнями Н.Г. Пахомової [8], удосконалення комунікативної компетенції потребує формування мотиву мовленнєвої діяльності, розвитку ініціативи у спілкуванні, стимулювання невербальних і вербальних засобів комунікації, уміння підтримувати розмову на різні теми у різних комунікативних ситуаціях. Звідси виходить, що розвиток психофізіологічних механізмів мовленнєвої діяльності необхідно організувати за такими напрямками, як формування мотиву у процесі організації мовленнєвих ситуацій та стимулювання до спілкування.

Комунікативна діяльність починається із активізації потреби у спілкуванні, тобто специфічного налаштування особистості на контакт з іншими. На думку дослідників, цей контакт зумовлюється природженим інстинктом спілкування, міжособистісним тяжінням, що лежить в основі комунікативного потенціалу особистості. Комунікативний потенціал – психологічно-індивідуальні особливості людини, що виражають прагнення до контактів з іншими людьми, проявляються у вибірковості ставлення до них та у використанні різних форм і засобів спілкування під час взаємодії з ними, тобто комунікативними здібностями, до яких О.О. Леонтьєв [3] відніс особистісні комунікативні властивості та технічні здібності. Особистісні комунікативні властивості стосуються, перш за все, здатності індивіда керувати своєю поведінкою у спілкуванні, розуміти і враховувати психологічні особливості інших учасників спілкування, встановлювати і підтримувати контакт, регулювати його глибину, приймати, утримувати і передавати ініціативу у спілкуванні, адекватно завершувати спілкування. Технічні комунікативні здібності стосуються володіння технікою спілкування, побудови контакту, охоплюють такі вміння, як здатність психологічно правильно вступати у процес взаємодії, підтримувати спілкування, стимулюючи власну активність й активність співрозмовника, уміння прогнозувати ситуацію спілкування, долати психологічні бар'єри, оптимально використовувати

вербальні й невербальні засоби спілкування. Комунікативні здібності, уміння, навички, потреба у спілкуванні, специфічні комунікативні мотиви формують комунікативний потенціал особистості і становлять комунікативну структуру особистості, що є основою комунікативної діяльності як такої.

Отже, ефективність розвитку комунікативної діяльності великою мірою залежить від особистісних характеристик суб'єктів спілкування, оскільки передбачає не тільки суб'єктивний вибір партнера, а й взаємовплив та індивідуальне емоційне забарвлення у його процесі. Водночас незрілість особистості, недостатня сформованість певних особистісних якостей зумовлюють труднощі у спілкуванні.

Формування мовленнєвої активності – досить складний, багатоаспектний, довготривалий процес. За умови нормального розвитку цей процес охоплює ранній та дошкільний вікові періоди. Спостереження за динамікою наукових розробок та досліджень з окресленої тематики, аналіз спеціальної літератури, дослідження організації та вивчення змісту навчально-виховного процесу у сукупності дають можливість визначити старший дошкільний вік одним із вирішальних етапів у розвитку мовленнєвої функції дитини. Науковці, які досліджували розвиток особистості дитини дошкільного віку, зазначають, що відсутність мовлення може спричинити викривлення характеру, адже цей фактор негативно впливає на становлення всієї мотиваційно-вольової сфери особистості дитини (С.Ю. Конопляста, І.В. Мартиненко, Є.Ф. Собонович, М.К. Шеремет та ін.).

Слідом за М.К. Шеремет та Н.В. Базимою [7] вважаємо, що розвиток мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку стане ефективнішим за умови створення комунікативно-мовленнєвого середовища, що пронизує різні рівні життєдіяльності дитини, забезпечуючи поетапне формування і розвиток мовленнєвої активності відповідно до кожного з її компонентів:

– мотивованість – наявність достатнього мотиву для спілкування з оточуючими людьми, бажання і уміння взаємодіяти відповідно до ситуації, здатність до діалогічного мовлення, відповідаючи на запитання і, у свою чергу, задаючи запитання з метою отримання відповіді;

– ініціативність – здатність до використання усного мовлення (зокрема, монологічного) у процесі спілкування замість інших засобів комунікації (жести, піктограми, комунікативні картки тощо), умінні виражати бажання (вербально та невербально), потреби проявляти свою індивідуальність;

– змістовність – наповненість активного усного мовлення доступними дитині мовними одиницями (словами, словосполученнями, фразами, реченнями).

Відповідно до визначених компонентів можемо визначити провідними чинниками розвитку комунікативної активності такі:

– оволодіння комунікативними уміннями (перцептивними, інформаційними, інтерактивними);

– сформованість комунікативних особистісних рис (лідерські якості, організаторські здібності, креативність, прагнення до співробітництва);

– продуктивне спілкування в сім'ї та адекватне усвідомлення батьками комунікативних труднощів їхніх дітей.

Зазначені чинники обґрунтовані у науковій літературі, тому їхнє стимулювання та розвиток можуть бути використані в якості основних завдань і напрямів розвитку комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовлення.

Висновки. Таким чином, для ефективного розвитку мовленнєвої активності необхідно укласти корекційно-розвивальну логопедичну програму, адаптовану до потреб досліджуваної категорії дітей із кожним із визначених типів комунікативної діяльності (експресивно-прогностичного, структурно-дефіцитарного, операційно-дефіцитарного чи пасивно-стереотипного). Водночас виконання запропонованих у програмі серій завдань повинно мати системний характер, тобто забезпечувати мотиваційний, ініціативний та змістовий компоненти та розвивати комунікативні навички, охоплюючи звукову, лексичну та граматичну сторони мовлення, дозволяти оцінювати успішність оволодіння комунікативною компетенцією, визначати рівень розвитку мотивованості, ініціативності, змістовності (лексичного наповнення) самостійного мовлення як компонентів мовленнєвої активності у тій формі, яка доступна дитині (у дітей із низьким рівнем мовленнєвої активності мовленнєва активність оцінюється за мімічними проявами і соціальними жестами, наслідуваними рухами з мовленнєвим супроводом (вигуки, доступні слова чи фрагменти слів) та без мовленнєвого супроводу.)

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский – М.: Лабиринт, 1999. – 486с.
2. Коган В.З. Понятие «активность личности» как категория социальной психологии // Некоторые проблемы личности: сб. аспирант. работ. – М., 1971. – с. 118-132.
3. Леонтьев А.Н. Язык, речь, речевая деятельность: учеб. пособ. / А.Н. Леонтьев. – М.: Красанд, 2010. – 216 с.
4. Собонович Е.Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции (Дети с нарушением интеллекта и моторной алалией): учебное пособие для студентов / Е.Ф. Собонович. – М. : Классике Стиль, 2003 – 160 с.

5. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку / Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. К., 2014. – 144 с.
6. Тушева В.В. Формирование творческой активности учащихся младших классов в процессе выполнения заданий художественно-эстетической направленности (на материале музыкального искусства): автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – Харьков, 1997. – 18 с.
7. Шеремет М.К. Мовленнєва тривожність дітей із тяжкими порушеннями мовлення як проблема теорії і практики корекційної освіти / М.К. Шеремет, Н.В. Базима, О.В. Мороз // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2015. - Вип. 29. - С. 151-160. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2015_29_27
8. Шеремет М.К. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: Навчально-методичний посібник. / Шеремет М.К., Пахомова Н.Г. – К., 2009. – 137 с.

УДК 711.1/8

Коваленко Олена Олександрівна
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВНЗ

У статті представлений аналіз напрямків у методиці викладання іноземної мови. Особливу увагу автором приділено опису інноваційних технологій, застосовуваних при навчанні студентів, обґрунтовується їх роль для підвищення якості професійної підготовки фахівців. Розкрито сутність інноваційних методів навчання англійської мови у ВНЗ. На основі аналізу педагогічної теорії і практики виявлено найбільш ефективні інноваційні методи: кейс-метод, метод проектів, використання Інтернет-ресурсів.

Ключові слова: підхід, метод, інноваційні технології, іноземні мови, професійна освіта, навчання англійської мови, кейс-метод, метод проектів, використання Інтернет-ресурсів

Постановка проблеми. Створення штучного іншомовного середовища в процесі навчання іноземних мов - одне з важливих проблемних питань сучасної методики.

Ефективність роботи викладачів іноземної мови залежить від того, наскільки успішно вони оволодіють ідеями сучасної освіти і будуть впроваджувати ці ідеї в практику викладання іноземної мови.

Майбутній викладач іноземної мови повинен розуміти, що оновлення передбачає:

- по-перше, зміну цілей і результату навчання;
- по-друге, скорочення обсягу годин, обов'язкового для освоєння змісту;
- по-третє, зміну методів, підходів і технологій освоєння змісту навчання;
- по-четверте, індивідуалізацію процесу навчання іноземної мови;
- по-п'яте, зміну стандартів, програми, навчальних планів з іноземної мови.

Викладач ВНЗ повинен бути готовий до оновлення всіх компонентів навчання: науково - теоретичного підходу та принципів навчання; цілей навчання; змісту навчання; засобів, прийомів і методів навчання; способів і форм контролю результату навчання.

Оновлення зачіпає технологічну сторону навчання, тобто "мистецтво" викладання іноземної мови. Новий підхід до навчання іноземної мови - це компетентнісно-діяльнісний підхід, сутність якого полягає в тому, що реалізація оновленого змісту та застосування інновацій у навчанні буде основою для формування комплексу компетенцій студентів (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, навчально-пізнавальної і компенсаторної); а процес освоєння змісту буде носити діяльнісний характер.

Аналіз досліджень. Вагомий внесок у розробку методології та теорії педагогічної інноватики зробили педагоги: О. Арламов, В. Беспалько, О. Буйницька, В. Журавльов, В. Загвязинський, М. Кларін, Б. Лихачов, В. Монахов, О. Пометун, Г. Селевко та ін.

Проблема ефективного навчання іноземним мовам сьогодні гостра як ніколи. Не буде перебільшенням сказати, що практично кожна людина в сучасному світі відчуває необхідність у знанні іноземної мови. Безперервно триває пошук нових, ефективних шляхів вирішення цієї проблеми, яка вирішується за допомогою заміни малоефективних прийомів і способів навчання більш ефективними, створення більш сприятливих умов для корекції та покращення практичного оволодіння мовою, для виховання засобами іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Принцип варіативності, проголошений в українській освіті, надає викладачеві іноземної мови певну свободу у виборі моделей і технологій навчання, причому як традиційних, так і інноваційних.

При їх відборі необхідно враховувати наступні критерії, відповідно до яких використовувані підходи, методи і технології повинні:

- створювати атмосферу, в якій студент відчуває себе комфортно і вільно, стимулювати інтереси студентів, розвивати у них бажання практично користуватися іноземною мовою, роблячи тим самим реальним досягнення успіху в оволодінні предметом;

- заціпати особистість студента в цілому, залучати в навчальний процес його емоції, почуття і відчуття, співвідноситися з його реальними потребами, стимулювати його мовні, когнітивні, творчі здібності;

- активізувати студента, роблячи його головною дійовою особою в навчальному процесі, який активно взаємодіє з іншими учасниками цього процесу;

- створювати ситуації, в яких викладач не є центральною фігурою; студент повинен усвідомлювати, що вивчення іноземної мови в більшій мірі пов'язане з його особистістю та інтересами, ніж із заданими викладачем прийомами та засобами навчання;

- вчити студента працювати над мовою самостійно на фізичних, інтелектуальних та емоційних можливостях – отже, забезпечувати диференціацію та індивідуалізацію процесу;

- передбачати різні форми роботи в аудиторії; індивідуальну, групову, колективну, що в повній мірі стимулюють активність студентів, їх самостійність, творчість [5, с. 67].

Кінець минулого тисячоліття був відзначений появою багатьох нових результативних і цікавих методів і підходів у методиці викладання іноземної мови.

За кордоном 1960-70-ті роки були ознаменовані розробкою так званого гуманістичного підходу до навчання, суть якого полягає в орієнтації на особистість студента, на його інтереси, потреби і можливості, а також на способи навчання, які відповідають його індивідуальним особливостям. Задля даного підходу характерна переорієнтація всього процесу навчання з особистості викладача і методів викладання на особистість студента і способи навчання.

Гуманістичний підхід призвів до появи в зарубіжній методиці цілого ряду нових, нетрадиційних (альтернативних) методів навчання або, вірніше, оволодіння іноземною мовою. Сюди можна віднести метод опори на фізичні дії (total physical response), метод "тихого" навчання (silent way), метод "громади" (community language learning), нейролінгвістичне програмування (neurolinguistic programming), варіанти сугестопедичного методу і т. д. [8, с. 44]

Однією з сучасних методик навчання іноземних мов є використання комп'ютерної техніки. Комп'ютерні мовні програми вносять різноманітність у процес навчання, сприяють створенню сприятливої творчої атмосфери і, разом з тим, індивідуалізують процес навчання і полегшують здійснювати поточний контроль.

Мультимедійні програми підвищують ефективність навчання, інтерес до вивчення іноземних мов, розширюють можливості сприйняття й засвоєння навчального матеріалу (за допомогою відео, графіки, тестування і т. п.), а також дозволяють розподіляти завдання в групі за ступенем складності. Важливим моментом у навчанні іноземної мови є етап рефлексії. За допомогою комп'ютера студента мають можливість аналізувати результати своєї діяльності.

Особливий інтерес для студентів представляють мультимедійні програми «Learn to speak English», Лондонський лінгфонний курс «BBC» (середній і просунутий рівні), електронні енциклопедії «Encarta», «The British Encyclopedia».

Мультимедійні програми мають ряд переваг, що виражаються в наступному:

1) використання захоплюючих країнознавчих відеосюжетів з текстовою підтримкою, яку при завданні підвищеної складності можна виключити;

2) віртуальний мовний контакт з носіями мови, можливість стати учасником подій, проконтролювати якість іншомовного спілкування;

3) можливість студенту зробити аудіозапис власного мовлення й порівняти за оціночною шкалою правильність вимови;

4) можливість не тільки чути, але і бачити носіїв мови, імітувати їх рухи і артикуляцію;

5) можливість закріплення граматичного матеріалу з використанням ігор [9, с. 231].

Таким чином, мультимедійні програми мотивують студентів вивчати іноземну мову, дають можливість ефективно відпрацювати і самостійно проконтролювати фонетичні, лексичні та граматичні навички. Комп'ютерні програми розвивають пізнавальну діяльність, їх інтелектуальні здібності, логічне мислення, пам'ять, увагу, уяву.

Метод проектів – один з найбільш ефективних способів організації самостійної роботи студентів, який застосовується на заключній стадії вивчення теми, тобто в якості закріплення або в процесі повторення. Метод проектів дозволяє індивідуалізувати процес навчання, надає можливість самостійно планувати, здійснювати і контролювати свою діяльність. Використовуючи проектну методику, студенти

можуть самостійно вибирати джерела інформації, форми презентації матеріалу і проявити повною мірою свої творчі здібності.

Проектна робота включає кілька етапів. На першому етапі обговорюється зміст і характер проекту, джерела та способи знаходження інформації, розподіляються індивідуальні завдання або завдання для мікрогруп. Групи формуються відповідно до рівня володіння мовою, психологічним особливостям, творчим здібностям [4, с. 22].

На другому етапі ведеться робота безпосередньо з проектами, а саме: збір, резюмування та аналіз інформації; обмін інформацією; складання активного словника; написання особистого проекту; створення слайдів, малюнків, плакатів і т. п.

Третій етап — презентація проекту. У процесі презентації студенти демонструють вільне володіння іноземною мовою, демонструють як підготовлену, так і спонтанну мову, особливо після презентації при обговоренні проекту. Робота над проектом, безумовно, підвищує інтерес до вивчення іноземних мов. Мотивація допомагає студентам активізувати свої когнітивні та комунікативні здібності.

Загальновідомо, що ділова гра є засобом моделювання проблемних ситуацій в різних областях діяльності людини, що дозволяє знайти оптимальні шляхи вирішення багатьох проблем. Ділова гра — це комплексний методичний прийом навчання, при якому студенти в першу чергу розглядають процес прийняття рішення. Ділова гра є процесом відтворення на моделі, в результаті якої з'являються певні результати та їх наслідки. Ділова гра спрямована на розвиток у студентів умінь аналізувати конкретні практичні ситуації і приймати рішення [1].

Метод «мозкового штурму» дозволяє розглядати різноманітні ідеї: всі учасники дискутують і доводять свою робочу гіпотезу, підкріплюючи її аргументами. В кінцевому підсумку "мозкового штурму" приймається колективне вирішення проблеми, взятої з реальної ситуації або придуманої. Таким чином, використання "мозкового штурму" дозволяє студенту придбати корисний управлінський і організаційний досвід.

Великий інтерес і ефективні результати представляє методика роботи з інтернет-ресурсами:

1. "Список посилань" ("Hotlist"): список анотованих інтернет ресурсів з досліджуваної теми.
2. «Мультимедійна колекція» («Multimedia Scrapbook») – вивчення колекції мультимедійних посилань (фотографії, карти, історії, факти, цитати, звуки, відео фрагменти), вибір необхідного ресурсу і створення своєї колекції мультимедійних матеріалів.

3. «Пошук скарбів» («Treasure Hunt») – пошук інформації, що дозволяє відповісти на питання конкретного характеру по досліджуваній темі; передбачає наявність проблемних питань за змістом сайтів і підсумкове завдання.

4. «Колекція прикладів» («Subject Sampler») – студенти досліджують колекцію підібраних викладачем посилань, включаючи питання, засновані на змісті сайтів, і виражають своє ставлення до нього; це більш складний вид діяльності, ніж «пошук скарбів», що має особистісно-орієнтований характер.

5. «Веб-квест» («Web Quest») – проект, в якому використовується підбірка Інтернет-сайтів в якості початку комплексної діяльності по дослідженню різних точок зору на вирішення проблеми, групове співробітництво і підсумковий проект з вибором, інтегруючий іноді рольову гру [8].

Інтерактивні технології на уроках іноземної мови характеризуються насамперед активністю учнів і їх взаємодією з учителем, товаришами, комп'ютером як джерелом інформації, навколишнім світом в цілому. Такий підхід дозволяє учням знайти застосування своїх знань у дійсності, а не тільки в рамках шкільних предметів [1, с. 17].

Інтерактивні технології показують нові можливості, пов'язані з налагодженням міжособистісної взаємодії шляхом зовнішнього діалогу в процесі засвоєння навчального матеріалу.

Вихід в мережу Інтернет дає доступ до численних автентичних ресурсів і дозволяє працювати в режимі on-line. Досить популярним ресурсом, матеріалами якого часто користуються як на уроках, так і під час самостійної роботи, є сайт www.esl-lab.com. Він надає великі можливості для формування та вдосконалення комунікативних навичок. Цей сайт створено досвідченим викладачем англійської мови Ренделом Девісом з США і містить цілу серію вправ, спрямованих на розвиток навичок аудіювання, читання, говоріння, письма, вдосконалення лексико-граматичних навичок, навичок роботи з інформацією [8, с. 6].

Рольові ігри займають важливе місце в типології інтерактивних технологій навчання. Вони змінюють структуру уроку, надаючи більше свободи учням, дозволяючи формувати комунікативні навички в більш зручній для учнів формі. Ігрові взаємодії передбачають неформальне спілкування і дають змогу її учасникам розкрити свої особистісні якості, підвищують їхню самооцінку.

Роль викладача в цьому процесі зводиться передусім до ролі помічника, консультанта: вчитель більше не джерело знань, він лише допомагає учням інтегруватися в певний комунікативний процес, брати участь у комунікації зі своїми однолітками [9, с. 231].

Використання інтерактивних інформаційних технологій у процесі викладання сприяє значному зростанню рівня сформованості комунікативної компетенції учнів, мотивації до вивчення предмета, допомагає вчити і вчитися з інтересом і максимальною ефективністю.

Ідея запровадження інтерактивних технологій в навчанні, безумовно, вже не є новою в теоретичному плані. Завдання, що стоїть перед вчителем на даний момент – це органічне впровадження нового в освітній процес.

Висновки. Таким чином, використання різноманітних інноваційних методів навчання іноземним мовам має ряд переваг, які допомагають навчити студентів активно здобувати нові знання, розвивають їх творчі та організаторські здібності, дають потужний стимул до вивчення мови. Інноваційні технології дозволяють ідеально поєднати теорію з практикою, формують знання з предмету, професійні навички та вміння.

Ефект застосування інноваційних технологій з метою підвищення професійної спрямованості вивчення іноземної мови у вузі найбільш помітний, коли вони застосовуються в системі занять, забезпечуючи оволодіння цілим комплексом умінь і знань, закладаючи результативну базу для ефективної професійної поведінки в майбутньому.

Звичайно, традиції навчання не змінюються настільки ж швидко, як технології. Але неухильний розвиток останніх – незаперечний факт. І завдання викладача – зробити сучасні технології природною і невід'ємною частиною процесу навчання іноземних мов, створюючи тим самим реальну модель спілкування.

Список використаних джерел

1. Азарова Н. В. Інтерактивні технології навчання майбутніх правників / Н. В. Азарова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань: ПП Жовтий О. О., 2011. – Випуск 39. – Частина 2. – С. 7-13.
2. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання: навчальний посібник / О. П. Буйницька. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібник / Н. П. Волкова. – К. : Академ-видав, 2007. – 616 с.
4. Зазуліна Л. В. Педагогічні проекти : наук.-метод. посібник / Л. В. Зазуліна. – Кам'янець-Подільський : Абетка – НОВА, 2006. – 40 с.
5. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2008. – Спецвипуск. – 187 с.
6. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. С. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
7. Прочан В. І. Метод проектів як педагогічна технологія / В. І. Прочан // Держава та регіони. – Серія: Гуманітарні науки. – 2010. – № 3. – С. 93-96.
8. Яковлева М. Упровадження інтерактивних методів навчання при вивченні іноземної мови у вищому юридичному навчальному закладі / М. Яковлева // Наукові записки. – Випуск 132. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 231-234.

УДК

Клімова Анна Ігорівна

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЧИННИК УСПІШНОГО НАВЧАННЯ

Представлений огляд однієї з актуальних проблем навчання іноземних студентів, а саме соціально-психологічної адаптації до нових умов навчання та проживання.

Ключові слова: іноземні студенти, соціально-психологічна адаптація, навчання, особистісний розвиток.

В умовах реалізації геополітичних та економічних питань у системі освіти завжди важливим є досвід навчання іноземних студентів. Підготовка іноземних студентів у вищих навчальних закладах України дуже актуальна на теперішній час. Частіше за все в Україну на навчання приїздять студенти з таких країн як Марокко, Код Д'Івуар, Алжир, Китай, В'єтнам, Туркменістан, Узбекистан тощо. Навчання іноземних студентів повинно розвиватися та ставати однією з пріоритетних галузей надання вищої освіти. Цей досвід сприяє інтеграції вітчизняних шкіл вищої освіти у світовий інтелектуальний простір, стимулює розвиток науки в країні. Проблеми освіти іноземних студентів є одними з найважливіших психологічних та педагогічних проблем у галузі міжнародної освіти. Проблема соціально-психологічної адаптації до нових умов проживання та навчання іноземних студентів є однією з найактуальніших.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що, від успішної соціально-психологічної адаптації безпосередньо залежать успіхи студентів у навчанні, і, як правило, цю проблему доводиться вирішувати керівництву навчального закладу, деканату та викладачам. Від того, як швидко проходить адаптація, залежить процес їх професійного становлення. Існують як фактори, які погіршують адаптацію, так і такі, що полегшують її.

До факторів, які погіршують адаптацію, належать такі як нестача інформації, можливе неухвалене ставлення до студентів з боку викладачів, співробітників деканату та гуртожитку. До внутрішніх факторів, що полегшують адаптацію, можна віднести особисту здатність студента долати труднощі, добрий стан здоров'я та волюв'язкості, до зовнішніх факторів – цілеспрямовану роботу навчального закладу. Основним показником адаптації особистості є емоційний стан.

Позитивні емоції, що відчуває людина під час спілкування з друзями, у побуті, задовільне самопочуття, відчуття душевного комфорту – все це фактори адаптації особистості. Існують загальні для студентів-іноземців з країн, що розвиваються, труднощі у процесі адаптації, такі як невисокий загальноосвітній та культурний рівень, слабка підготовка з профільних предметів та дисциплін, відмінності форм та методів навчання в українських навчальних закладах від тих, що існують у вищих школах рідних для них країн. У іноземних студентів відзначається високий рівень очікування зовнішнього контролю, пасивність під час прийняття рішень. Вони відчувають себе безпорадними, потребують поруч особу, будь то відповідальний за приїзд до України, або викладач, повинні відчувати підтримку у вирішенні життєвих питань. Їм потрібно обов'язково нагадувати, підштовхувати їх, щоб вони доводили справу до кінця. У іноземних студентів також спостерігається фактор несприйняття інших. Вони тримаються осторонь від українських студентів, намагаються спілкуватись лише обособленими групами, зазвичай, це групи з однієї країни. Занурюючись в інокультурне середовище, вони відчувають деякі труднощі у взаємодії з іншими у зв'язку з недостатнім рівнем володіння українською чи російською мовами, різницею в культурах та іншими чинниками, що спричиняє ще більші труднощі у питаннях адаптації.

Соціально-психологічна адаптація іноземних студентів є необхідною умовою для успішного розвитку сфер культурної взаємодії. На процеси адаптації суттєвий вплив здійснюють етнокультурні та особистісні фактори. Особистісні фактори - це етична толерантність і соціально-психологічна адаптація до інокультурного середовища. Коли іноземний студент стає частиною нового навчального процесу, він постає перед необхідністю прийняти нові організаційні вимоги. Але мова йде не лише про режим навчання і вимоги адміністрації, що регламентують навчальний процес. Йдеться також і про всю сукупність соціально-економічних умов. Іноземний студент змушений будувати нову лінію поведінки, враховуючи традиції, норми та правила, що запроваджені в іншій країні.

Система соціально-психологічної адаптації призвана вирішувати цілу низку проблем. Новоприйнятий на навчання студент долучається до системи внутрішньоорганізаційних відносин, займаючи в ній водночас декілька позицій, має відповідати сукупності вимог, норм, правил поведінки, що визначають соціальну роль людини у колективі. Вступивши на навчання в той чи інший навчальний заклад, людина має певні цілі, потреби, норми поведінки. У відповідності до них студент висуває певні вимоги до закладу, до умов навчання та власної мотивації. Процес взаємного пристосування чи адаптації студента-мігранта й навчального закладу буде проходити тим успішніше, чим більшою мірою ступені норм та цінностей колективу стають нормами чи цінностями всіх учасників навчального процесу, чим швидше та краще студент усвідомлює власну роль у колективі.

Усвідомлення та підтримка національно-культурних відмінностей означає, перш за все, визнання базової цінності самобутності культур, що має виявлятися не лише в толерантному ставленні до інших, а й виражатися повагою та прийняттям різноманітних національностей. Адаптаційний період для кожного мігранта є об'єктивно необхідним і для різних студентів вимагає певного часу. Ставши до навчання, студент опиняється в інформаційному вакуумі, що має вплив як на результати його успішності, так і на його особистісне задоволення.

Перші тижні навчання – це завжди стрес. За шкалою стресогенних факторів Холмса-Рея зміна місця навчання з переїздом до іншої країни знаходиться на третьому місці за силою впливу на людину після смерті близьких та розлучення. Психологи стверджують, що, за умов успішної адаптації, студент починає ефективно навчатись вже за кілька місяців, а у випадку спонтанного розвитку – лише протягом року. Окрім традиційної адаптації нового студента у навчальному закладі доцільно розглянути також адаптацію студента-мігранта до нових умов навчання. Успішність адаптації залежить від цілого ряду чинників, головним з яких є якісний рівень навчання з професійної орієнтації та об'єктивність оцінювання знань.

Соціально-психологічна адаптація полягає в засвоєнні мігрантом психологічних особливостей навчального закладу, долучення до системи взаємовідносин між членами закладу. Специфіка соціально-психологічної адаптації, на відміну від біологічної, полягає у можливості здійснення не лише

приспосовницької, а й перетворювальної діяльності. З одного боку, це процес взаємодії особистості та соціального середовища, який направлений на досягнення певного ступеню відповідності результатів діяльності вимогам соціуму. З іншого боку, соціально-психологічна адаптація є самоорганізуючою системою, основними елементами якої є як структурні компоненти особистості, так і особливості соціального оточення.

Результатом соціально-психологічної адаптації є наступні якості особистості:

- 1) вона сприяє безконфліктному та продуктивному виконанню основних видів діяльності;
- 2) вона дозволяє задовольнити власні соціально обумовлені потреби;
- 3) дозволяє займати конструктивну позицію стосовно тих соціальних очікувань, які від неї вимагає соціальне середовище;
- 4) створює можливість для самовираження та творчого прояву її особистісного потенціалу.

Висновки. Адаптаційні здатності людини здебільшого залежать від сукупності психологічних особливостей, якостей та властивостей особистості, що створюють особистісний потенціал людини. Чим вища особистісна зрілість, тим вища вірогідність успішної соціально-психологічної адаптації. Однак, крім допомоги кураторів навчальних груп у соціально-психологічній адаптації іноземних студентів повинні працювати адаптаційні центри, призначені оптимізувати взаємодію між іноземними студентами та стороною, що приймає на навчання. За аналогією з адаптаційними центрами трудових мігрантів, адаптаційні центри для іноземних студентів мають здійснювати наступні види діяльності:

- інформаційна, перекладацька підтримка іноземних студентів;
- допомога у вирішенні можливих конфліктів за участі студентів;
- організація психологічної допомоги і тренінгів для іноземних студентів;
- організація культурно-дозвільної діяльності (екскурсії, музеї, виставки тощо);
- максимально об'єктивне та достовірне інформування про соціально-економічні, культурні та політичні процеси в регіонах, де знаходяться навчальні заклади, що приймають студентів.

Список використаних джерел

1. Азбергенова Г. А. Социально-психологическая адаптация личности в кросс-культурных условиях / Г. А. Азбергенова // Вестник Кыргызско-Российского славянского университета. 2016. – Т.16. – С. 65-67.
2. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. – Л.: Наука, 1988. – 270 с.
3. Ильченко А. М. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов: процесс, способность, результат // Молодой ученый. – 2017. – С. 394-396.

Льєнко Тетяна Петрівна

Київський університет імені Бориса Грінченка

Науковий керівник: Товкач Грина Євгенівна, кандидат психологічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка

ДОСВІД ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛДЬНОЇ ОСВІТИ

Мовленнєвий розвиток дитини, навчання її рідної мови є головним інструментом за допомогою якого відбувається її соціалізація й установлюється контакт із людьми, довкіллям.

Вдосконалення ефективності розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку являється однією з актуальних проблем у педагогіці. Адже головним критерієм розвитку особистості дитини дошкільного віку є чітке та правильне мовлення. Відомо, що чим розвиненіше та чіткіше мовлення, тим краще та легше дитині висловлювати власні думки, наміри, бажання тощо.

У дітей з розвиненим мовленням відсутня невпевненість в собі, вони менш закомплексовані та готові до пізнання всього нового.

Тому однією з актуальних завдань щодо розвитку мовлення дітей вже на п'ятому році життя є своєчасне формування мовленнєвого апарату, навчання їх чіткої та правильної звуковимови.

Основними методами виховання звукової культури мовлення є дидактичні ігри та вправи, в процесі яких удосконалюються всі компоненти звукової культури мовлення. Тому що гра є основним видом діяльності в дошкільному віці. За допомогою гри, утворюється ігрова ситуація, створюються умови для виникнення пізнавальних мотивів.

Для ознайомлення дітей з артикуляційним апаратом виконували разом з ними вправи певного характеру: «Гойдалка», «Барабан», «Фарбуємо піднебіннячко» та інші. Отже, вправи у ігровій формі є досить ефективними.

Для розвитку мовленнєвого дихання проводили дидактичні вправи «Подмухаємо» (на здування з долонішматочків паперу, кульок, вати, пелюсток, пушинок кульбаби та інше); перекичування силою видихуваного повітря ватної кульки по столу, підтримування пушинок у повітрі силою видиху, утворення бульбашок на воді (дитина дмухає з такою силою, щоб на воді утворилися бульбашки); пускання паперових і пластмасових корабликів у мисці або у ванні з водою; дмухання в порожню пляшку та інше.

Залучали дітей до участі у рухливих іграх із співом та діалогами. Варто вказати, що такі ігри мають свої особливості. Діти паралельно виконують два завдання: рухаються (ловлять, бігають, водять хоровод) і промовляють слова, звуки, їхню увагу насамперед привертають рухи, а звуки вони промовляють механічно, іноді й зовсім забуваючи про них. Бажано до початку гри показати дітям як треба промовляти текст та закріпити його шляхом вправляння. Після такої підготовчої роботи, роз'яснень і повторень діти, усвідомивши текст, можуть виразно вимовити кожне слово чи звук гри.

Варто вказати, що у дітей звукова вимова покращувалася й за рахунок розповідання і читання казок, вивчення віршів, скоромовок, лічилок, коротких переказів згідно картинок, мнемотехніки та інше. Але є звичайно діти зазначеного віку, яким звукова вимова дається важко. Це пов'язано з тим, що у них не повністю розвинені важкі в артикуляційному відношенні звуки (особливо це стосується шиплячих та сонорних груп звуків) мови. І в даному випадку без цілеспрямованого навчання, процес формування цих звуків проходить значно повільніше у зв'язку з тим, що звичка неправильної вимови є досить міцною. В таких випадках слід залучати батьків, та разом з ними працювати над певною проблемою, що виникає у їхніх дітей при вимові цих груп звуків.

Для формування чистого й правильного мовлення та закріплення артикуляції важких звуків використовували скоромовки. На кожний звук, який опановувала дитина, пропонувалась відповідна скоромовка. Скоромовки розділяли на:

- скоромовки невеличкі за розміром, у кожному слові яких повторюється лише один звук з твердою чи м'якою вимовою;
- скоромовки зі складним поєднанням відразу кількох важких звуків: шиплячих, свистячих і сонорних;
- скоромовки з незвичним поєднанням голосних звуків;
- скоромовки діалогічної форми.

При заучуванні таких скоромовок дітей ділили на дві групи. Методика заучування скоромовок полягає в тому, що нову скоромовку вихователь вимовляє повільно, чітко, виділяючи інтонаційно звуки, які повторюються. При цьому перед дітьми ставить завдання: уважно слухати і запам'ятовувати, який звук

повторюється. Відтак вихователь ще двічі промовляє скоромовку повільно, а потім швидко. Після цього діти по черзі промовляли слова кожної окремої скоромовки.

На наступному етапі роботи перед дітьми ставиться завдання промовляти скоромовки то голосніше, то тихіше, то швидше, то повільніше. Вихователь викликав дітей до столу, щоб вони читали скоромовку з підкресленою артикуляцією звуків, міміки, інтонації. Знайомі скоромовки діти промовляли хором.

Використання в комплексі усіх видів фольклору закріплює у дітей звуковимову, тренує мовленнєвий апарат, удосконалює мовлення, збагачує словник дітей образними виразами.

Отже, досвід роботи з дітьми і умовах сучасного закладу дошкільної освіти показав, що розвивати звукову культуру мовлення у дітей п'ятого року життя необхідно не лише на заняттях з пріоритетом мовленнєвих завдань, а й у повсякденні. Зокрема, використання мовленнєвої гімнастики, розучування коротких віршиків, дидактичні ігри, рухливі ігри із співом та діалогамита інше під час прогулянок було ефективним в роботі з дітьми п'ятого року життя з проблемами у звуковій вимові. Доведено, що використання гри у вихованні звукової культури мовлення дітей є однією з позитивних ліній розвитку їхнього мовлення. Адже діти в грі вільні, емоційно стабільні, одним словом справжні. Гра дозволяє активізувати мовленнєву й пізнавальну діяльність дітей зазначеного віку.

Роговченко Вікторія Олександрівна

Київський університет імені Бориса Грінченка

Науковий керівник Товкач Ірина Євгенівна, кандидат психологічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка

РОЗВИТОК УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ОБРАЗОТВОРЧО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Саме період дошкільного дитинства надає можливості особистісному розвитку дитини дошкільного віку у всіх його яскравих фарбах. Завдяки різноманітним видам діяльності діти пізнають нове або ж створюють власний продукт.

На власному досвіді роботи з дітьми дошкільного віку ми побачили, що у процесі образотворчої діяльності досить активно підключається мовленнєва діяльність, і у результаті це стає одним цілим. Бо дитяча творчість (на репродуктивному рівні) неможлива без словесного супроводу, вказівок, пояснень, певної допомоги з боку дорослих (вихователів і батьків).

Отже, розглядаємо образотворчо-мовленнєву діяльність як вид художньо-мовленнєвої діяльності, що є природною для дітей дошкільного віку, що дає змогу кожній дитині для самореалізації, самовираження.

Варто підкреслити, що дошкільникам завжди цікавий процес творчості. Одну із основних ролей відіграє матеріал (фото, картини, книги з ілюстраціями, папір, фарби, олівці, та інше). Саме тоді у дітей виявляється інтерес до всього з чим вони працюють. А за інтересом йде зацікавлення завданням. Добре, коли вони задають ряд питань щодо змісту побаченого і почутого, а потім знаходять на них відповіді. Це свідчить про наявність у дітей дошкільного віку пізнавальної активності, що стимулює дітей до самостійної діяльності (пізнавальної, мовленнєвої, образотворчо-мовленнєвої і т.д.)

І як показує практика саме під час образотворчої діяльності дітям більше всього до вподоби коли дорослі пропонують завдання з включенням їхньої уяви: «Уяви собі, що було б якби...»; «Уяви, що ти потрапив (потрапила) на лісову галявину в цій картині...»; «А давай разом уявимо, що буде далі...» і т.п.

Включити уяву дитини це ніби увімкнути світло. Дитяча уява спалахує немов ліхтарик, що світитиме яскравим світлом. Необхідно підтримувати цей стан захоплення матеріалом, момент творіння у дітей. Варто вказати, що сприятливим періодом для розвитку уяви вважається саме п'ятий рік життя дитини. Бо в основі лежить стрімке розширення її досвіду, тому зростають творчі прояви діяльності (ігрової, мовленнєвої, образотворчої тощо).

Для дітей дуже важливо, щоб їхню роботу дорослі та однолітки сприймали позитивно. Тому фундаментом, без сумніву, залишається позиція педагогів (батьків), які створюють атмосферу саме для творчого розвитку особистості дитини. І одним з важливих завдань дорослого - допомогти дитині побачити усе прекрасне через органи чуття, художнє слово, що супроводжує дошкільника в період перебування в умовах закладу дошкільної освіти та в сім'ї.

Так збагачуючи картину світу дошкільників засобами художніх творів разом із елементами живопису, творами мистецтва, ми сприяємо розвиткові уваги, пам'яті, мислення, а особливо уяви, роздвигатися краще зображення, вчитися не поспішати, захоплюватися прекрасним, збагачувати свій внутрішній світ полотном чудесних вражень, викликати натхнення на створення власного і унікального продукту (малюнка, ілюстрації до казки чи вірша тощо).

Переконані, що відтворювати і творити діти будуть лише після накопичення власного чуттєвого досвіду, певної активізації творчості за допомогою дорослих: перегляду творів мистецтва, розповідання і читання дітям творів художньої літератури (казки, розповіді, вірші); проведення з ними бесід; ігор творчого характеру, емоційних вправ та інше. Так діти матимуть первинне уявлення для того, аби вигадати власну історію супроводжуючи її відтворенням на папері власноруч створених фарб. Одним із важливих аспектів все ж таки є пропозиція педагога дітям щодо самостійного вибору, а як саме вони бачать ту чи іншу ситуацію. Важливо дозволити їм насолодитися дійством на шляху до зіткнення з чимось абсолютно невідомим.

Перш за все і педагог має бути творчою особистістю, прагнути постійного самовдосконалення, розуміти дитячий світ. На нашу думку, кожна дитина – природжений художник. У дітях закладено всі риси естетичних здібностей. Уява – невід’ємна частинка усього цього наповнення. Адже працюючи із зображувальними засобами такими як кольори, форма, композиція, лінія, різним матеріалом для малювання з використанням віршів, казок краще розвиваються різні види мовленнєвої діяльності. Спілкування одне з одним, обмін думками, взаємодія під час творчого процесу сприяє формуванню у дітей дошкільного віку правильності вимови, розвитку зв’язного мовлення.

Підводячи підсумки варто зазначити, що для виникнення та активізації художніх проявів дітей дошкільного віку необхідно створити сприятливі умови, занурити їх у світ творчості, оточити необхідними художніми матеріалами, урізноманітнити їх художній, естетичний, емоційно-чуттєвий досвід. Важливо, щоб дорослі, які оточують дитину, теж виявляли інтерес до художньої діяльності, спрямовували її інтереси та дії тощо.

Родіна Наталя Олександрівна

Київський університет імені Бориса Грінченка

Науковий керівник: Товкач Ірина Євгенівна, кандидат психологічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пріоритетними напрямками розвитку дошкільної освіти є глибоке засвоєння моральних норм, формування самостійності та духовності шляхом вивчення дітьми художньої літератури, формування мовленнєвих умінь та оцінно-етичних суджень, підвищення рівня культури українського мовлення.

Формування самостійності у процесі художньо-мовленнєвої діяльності посідає важливе місце у житті дитини дошкільного віку, оскільки це один із найефективніших засобів засвоєння мови народу, смислової систематизації слів, а передусім – спосіб задоволення нагальної потреби інтелектуального та духовного розвитку і зростання особистості дошкільника.

У дошкільній дидактиці художнє слово виступає не тільки засобом розвитку мовлення дитини, а й основним засобом виховання дитячої моральності, одним із потужних засобів якої є художня література.

Художній твір пробуджує в дитини глибокі почуття, які активізують творчу уяву і стають спонукую до творчої діяльності під впливом вражень від сприйнятого. Саме в дошкільному віці дитина одержує перші уявлення про форми спілкування людей, їх ставлення одне до одного, до праці, вчиться диференціювати вчинки, а усвідомити їх допомагають твори художньої літератури.

Мета нашого дослідження – розглянути педагогічні умови формування самостійності дітей дошкільного віку у процесі художньо-мовленнєвої діяльності.

Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців (А. Богуш, Н. Гавриш, Т.Котик, Л. Калмикової, С. Ладивір, Т. Піроженко, А. Чанчикової та інших), які розглядають питання розвитку самостійності у дітей дошкільного віку, ми припустили, що самостійність у дошкільнят різновікової групи можливо сформувані при дотриманні наступних умов:

– створення художньо-мовленнєвих ситуацій в організованій та самостійній діяльності дітей дошкільного віку;

– впровадження в освітній процес дидактичних ігор;

– вільне спілкування вихователя й дитини в процесі художньо-мовленнєвої діяльності.

Першою умовою є створення художньо-мовленнєвих ситуацій в організованій та самостійній діяльності дітей дошкільного віку.

Художньо-мовленнєва ситуація - це ситуація спілкування, що включає предмет мовлення і учасників спілкування (їх характеристики, взаємини, час і місце висловлювання) з допомогою художніх прийомів.

Самостійна художня діяльність виникає з ініціативи дітей і відображає їх інтереси. Можна говорити

лише про початковий її становленні у чотирирічних вихованців. Вона наближається до художньої, якщо мовленнєва ситуація безпосередньо пов'язана з різними видами мистецтва (музикою, образотворчим мистецтвом тощо). Наприклад, діти наспівують, пританцьовують, підігрують на музичних інструментах, згадують вірші, потішки, з захопленням грають за сюжетами казок, використовуючи образні іграшки, ліплять, малюють, виготовляють нескладні ручні вироби (з шишок, горіхів, кольорових клаптиків, соломки тощо).

Одним з прийомів збагачення самостійності за рахунок художньо-мовленнєвих ситуацій може бути привернення уваги дітей до добре засвоєного матеріалу, до колишнього репертуару. Знайомий зміст створює можливість вільно застосовувати навички виконання розповіді, драматизації, виразного читання.

Наступною педагогічною умовою є впровадження в освітній процес дидактичних ігор.

У дошкільному віці гра має найважливіше значення в житті маленької дитини. Потреба в грі у дітей зберігається і займає значне місце. В іграх немає реальної обумовленості обставинами, простором, часом. Діти - творці сьогодення і майбутнього. У цьому полягає чарівність гри.

Одним з видів ігрової діяльності є дидактична гра, що дозволяє ширше залучити дітей до поточного життя в доступних їм формах інтелектуальної і активної практичної діяльності, моральних і естетичних переживань.

Ще однією важливою педагогічною умовою є вільне спілкування вихователя й дитини в процесі художньо-мовленнєвої діяльності.

Спілкування - основна умова розвитку дитини. Для дитини важливо дивитися на дорослого, бачити його посмішку, чути його голос. Хвороба, що виникає при дефіциті спілкування, називають «госпіталізмом». Позбавлений спілкування малюк впадає в тугу, особистість його травмується, сповільнюється, спотворюється його психічний розвиток.

Перебуваючи в закладі дошкільної освіти, діти набувають перший досвід спілкування з однолітками та оточуючими його дорослими. Малюки відносяться до однолітків як до себе подібних, з якими можна весело провести час. Але, в той же час, не вміють взаємодіяти, прислухатися до думки інших дітей, не можуть зрозуміти мотиви вчинків і відповідно на них реагувати.

Таким чином, ефективність становлення і розвитку самостійної у процесі художньо-мовленнєвої діяльності багато в чому залежить від умов, які створює педагог в закладі дошкільної освіти.

Черняк Галина Анатоліївна

Кандидат історичних наук, доцент

Одеська національна академія харчових технологій

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА САМООСВІТУ СТУДЕНТА

Актуальність дослідження. Розробка інформаційних і комунікаційних технологій, які проникають в усі сфери життєдіяльності суспільства, призвели до їх активного впровадження в освіту. В цілому цей процес представляється логічним і виправданим: сучасна техніка радикально змінила багато сторін життя і в тому числі дозволила значно підвищити ефективність навчального процесу, розширила можливість людини працювати з великим об'ємом інформації і легше орієнтуватися в будь-якому інформаційному середовищі. Знання, кваліфікованість, креативність мислення, досвід, оперативність в роботі з одержуваною інформацією, її обробкою і прийняттям рішення на основі отриманих даних, не тільки в якійсь конкретній області знань, але і в міждисциплінарних областях стали важливими цінностями сучасного фахівця. Тому, одним із пріоритетних напрямів державної політики у Національній доктрині розвитку освіти XXI століття в Україні є запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій, а також упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. У зв'язку з цим, проблема психологічних особливостей застосування високих технологій в самоосвіті майбутніх фахівців стає актуальною і представляє великий теоретичний і практичний інтерес.

Мета дослідження – виявити особливості впливу інформаційно-комунікаційних технологій на самоосвіту студента в умовах професійної підготовки з розширеним застосуванням інформаційних і комунікаційних технологій. Відповідно до поставленої мети і висунутої гіпотези були визначені такі завдання дослідження:

1) проаналізувати літературу, що стосується психологічних аспектів впливу комп'ютерних технологій в самоосвіті і виділити ті підструктури особистості, на які особливо, впливає професійна підготовка, заснована на інформаційно-комунікаційних технологіях;

2) виявити психологічні особливості використання комп'ютерних технологій у професійній підготовці майбутнього фахівця;

3) в емпіричному дослідженні визначити і порівняти вплив «комп'ютерної» і традиційної навчально-професійної діяльності на становлення і розвиток такої підструктури особистості майбутнього фахівця, як самоосвіта.

Для збору необхідної інформації використовувався метод анкетування, який проводився серед студентів 1-3 курсів усіх спеціальностей Одеської національної академії харчових технологій.

Висновки. Аналіз дослідженої літератури показав, що застосування інформаційних технологій є новим, якісно особливим рівнем опосередкування розумової, комунікативної, виконавської діяльності людини і веде до корінної перебудови операційно-технічної, мотиваційно-особистісної, афективної та інших сторін діяльності.

Відповідно до вищесказаного, можна відзначити, що впровадження інформаційних технологій в умовах модернізації освіти має орієнтуватися на особистість студента, при цьому акцент переноситься на допомогу в адаптації до роботи в нових умовах всебічного використання інформаційно-комунікаційних технологій та психолого-педагогічний супровід розвитку особистості майбутнього фахівця в цих умовах.

В ході дослідження ми переконалися, що навчально-професійна діяльність в умовах широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій неоднозначно позначається на становленні особистості студентів в контексті динаміки розвитку основних підструктур особистості. Сприяючи розвитку інтраіндивідуальних підструктур, вона гальмує або уповільнює розвиток інтеріндивідуальних підструктур і при порушенні балансу в використанні інформаційно-комунікаційних технологій, створює умови для розвитку акцентуації.

Встановлено, що робота з використанням нових інформаційних технологій не тільки підсилює інтелектуальні можливості студента, а й істотно перебудовує саму структуру пізнавальної діяльності. Вектор зміни мислення залежить від його початкового стану. Алгоритмізація стилю мислення, заснована на формально-логічних методах формування понять, на яких будується дія сучасного комп'ютера, в ряді випадків призводить до втрати образної, емоційної забарвленості мислення. Тому тривале перебування в змодельованій за допомогою комп'ютера середовищі може, як підмінити емоційне сприйняття світу раціональним, суто логічним підходом до всього, так і істотно поліпшити мислення людини, зробивши його більш точним, логічним і продуктивним.

Таким чином, можна стверджувати, що використання комп'ютера в самоосвіті робить істотний вплив на різні сторони психічного розвитку студента. У всій повноті проявляються такі процеси, як сприйняття, просторова яву, логіка. Це свідчить про позитивний вплив комп'ютеризованої професійної підготовки. Тим часом, щодо комунікативних якостей ми спостерігаємо де який негативний, «регресивний» вплив.

Григор'єва Ольга Вікторівна

Коледж ракетно-космічного машинобудування

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПОРТФОЛІО ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Потреба у використанні методу портфоліо в освіті, зокрема у вищій, виникла через підвищення вимог до її якості. В Україні цей метод перебуває на стадії апробації, проте в західних країнах портфоліо активно використовується у вищих навчальних закладах.

У перекладі з італійського «портфоліо» означає «тека з документами». Але що собою уявляє портфоліо в освітній діяльності?

Портфоліо викладача – це спосіб фіксації, накопичення матеріалів, що демонструють рівень професіоналізму викладача і вміння вирішувати завдання своєї професійної діяльності. Портфоліо викладача показує рівень підготовленості педагога, рівень його активності у навчальних та позанавчальних видах діяльності. У викладача має бути «досьє успіхів», в якому відбиватиметься все цікаве і гідне з того, що відбувається в його житті.

Головне призначення портфоліо – продемонструвати найбільш значущі результати практичної діяльності викладача для оцінки своєї професійної компетенції. Це можуть бути реалізовані проекти, участь в олімпіадах і конкурсах, проведені педагогом дослідження.

Портфоліо дозволяє педагогу проаналізувати, узагальнити і систематизувати результати своєї роботи, об'єктивно оцінити свої можливості та спланувати дії з подолання складнощів і досягнення більш високих результатів. Останнім часом поширюється використання портфоліо викладача у конкурсах педагогічної майстерності.

І ще одне призначення портфоліо – це альтернативна форма оцінки професіоналізму та результативності роботи педагога при проведенні експертизи на відповідність заявленої кваліфікаційної категорії.

Портфоліо завойовує все більшу популярність, і стає необхідним для педагогів, які підвищують свій професійний рівень.

Спектр діяльності сучасного педагога може бути настільки широким, що зібрати до купи всі результати навчальної та позааудиторної діяльності в одному документі просто неможливо. У цьому випадку необхідно створити електронне портфоліо, яке об'єднає весь набір робіт викладача і представить всі аспекти його діяльності у вигляді повної картини. Таким чином, за носієм інформації портфоліо може бути паперовим та електронним.

Інколи електронне портфоліо викладача трактується як певний набір документів зібраний на комп'ютері. Але такий підхід є застарілий. Упродовж останніх років використання мережі Internet набуло такого поширення, що не оприлюднене портфоліо у вигляді сайту викладача можна вважати «недоробленим». Колеги не матимуть змоги знайти ваш сайт-портфоліо, не зможуть оцінити його відповідно до заслуг, прокоментувати його, скористатися передовими педагогічними ідеями, запозиченими з вашого сайту-портфоліо. Портфоліо, яке розміщено в теці на комп'ютері не являтиме ніякої цінності ні для Вас, ні для громадськості. Електронне портфоліо педагога - це веб-базований ресурс, сайт викладача, який відображає індивідуальність та професійні досягнення власника.

Електронне портфоліо викладача залежно від мети створення поділяють на кілька видів:

- Портфоліо досягнень – в цьому випадку найбільший наголос слід зробити на документах які підтверджують успіхи Вашої діяльності.

- Презентаційне портфоліо - необхідний при працевлаштуванні на нове місце роботи, особливо у тих випадках, коли заробітна плата призначається за підсумками співбесіди.

- Тематичне портфоліо - у цьому варіанті наголоси розміщуються на тематично відокремлених творчих роботах у різних сферах діяльності.

- Комплексне портфоліо – об'єднує в собі перелічені вище види портфоліо.

Загального стандарту щодо оформлення портфоліо немає. Електронне портфоліо можна створити у вигляді презентації в програмі MS PowerPoint.

Рекомендації до оформлення портфоліо:

1. Загальна кількість слайдів 10-25 шт.

2. На титульному слайді слід розмістити фотографію автора, вказати тему, дату.

3. У разі необхідності розміщення в презентації великої кількості грамот, фотографій тощо, варто винести їх до окремої презентації і зробити на неї гіперпосилання щоб можна було переглянути за бажанням.

4. Слід уникати перевантаження слайдів інформацією, дотримання принципу «необхідно і достатньо» у відборі інформації для слайдів.

5. Для всієї презентації потрібно використовувати один шаблон оформлення.

Коли викладач ставить перед собою завдання щодо створення власного портфоліо, обов'язково виникає питання щодо його структури та змісту. Загальноприйнятої, єдиної для всіх моделі портфоліо немає: портфоліо викладача – дуже індивідуальна справа, де чималу роль відіграє специфіка навчальної дисципліни. Але все ж можна виділити загальні елементи, компоненти портфоліо: загальні відомості про викладача, науково-методична діяльність, позааудиторна діяльність, мавчально-матеріальна база, робота керівника групи.

Цікаво, що погляд на портфоліо західних педагогів, зокрема американських, відрізняється від вітчизняного. Обов'язковим компонентом портфоліо викладача американського вищого навчального закладу є своє власне розуміння процесів навчання і викладання. Викладачі вищої школи обов'язково мають обмірковувати такі положення: кому необхідна вища освіта; функції вищої освіти в сучасному суспільстві; як люди вчаться; найефективніші методи викладання; роль конкретної навчальної дисципліни для студентського майбутнього.

Аналіз філософії викладання впливає на форми, методи, прийоми, які використовує педагог у своїй діяльності та допомагає окреслити перспективний план професійного розвитку.

Таким чином, портфоліо викладача – це підбір документів і артефактів, створених у процесі викладацької діяльності, його зміст залежить від мети розробки та його подальшого використання,

Портфоліо відображає індивідуальність автора, рівень його професійної майстерності. Робота над створенням портфоліо вимагає від викладача регулярного самомоніторингу, націленості на самовдосконалення

Здирко Ірина Анатоліївна
Київський професійний енергетичний ліцей

КОУЧИНГ В ОСВІТІ ЯК ПОТУЖНИЙ ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Практика показує, що майже кожна людина стикається із труднощами коли розпочинає нову справу, проект чи зміну діяльності. З такими ж труднощами стикаються здобувачі освіти які закінчивши навчальний заклад довгий період не можуть знайти себе в цьому житті. Завдання педагога не тільки підготувати кваліфікованого працівника, а допомогти розкрити потенціал особистісного і професійного розвитку. Навчити формувати цілі, оцінювати ситуацію, знаходити можливі варіанти для досягнення мети, скласти план досягнення поставленої задачі.

Коучинг (англ. Coaching – навчання, тренування) – це тренер зробити чемпіона, сприяє ефективному досягненню поставлених цілей, виражених у конкретних результатах. Коучинг в освіті – педагогічний метод який може виступати потужним засобом усвідомленого навчання та його активізації серед учнів.

Мета коучингу – допомогти тим, хто навчається, розібратися у власних здібностях та навчитись їх використовувати з максимальною для себе користю та перспективою.

Цілі коучингу в освіті:

- розкриття внутрішнього потенціалу особистості;
- розвиток особистості через делегування відповідальності;
- досягнення високого рівня відповідальності та її усвідомлення у всіх учасників коучингу.

Для досягнення поставлених цілей вирішуються наступні завдання:

- здійснюється діагностика і моніторинг освітнього процесу, що дозволяє враховувати і прогнозувати зміни, які відбуваються в результаті застосування інноваційних програм і технологій;
- створюються умови, спрямовані на ефективну організацію процесу пошуку здобувачів освіти шляхів досягнення важливих для нього цілей і вибору оптимального темпу просування.

Методи коучингу:

- метод створення ситуації пізнавальної дискусії є дієвим методом активізації навчання, адже в дискусії народжується істина, а пошук істини завжди викликає посилену зацікавленість темою;
- метод конкретних ситуацій.

Він заснований на ствердженні, що шлях до вдосконалення власних знань можливо прокласти лише через розгляд, вивчення та обговорення конкретних проблемних ситуацій.

- «Мозаїка» – метод розподілу обов'язків у групі, коли розподіл здійснюють самі здобувачі освіти. Такий вид діяльності змушує самостійно, без допомоги викладача-коуча розподіляти обов'язки в групі та нести за даний розподіл відповідальність.

- Метод емоційного стимулювання.

В основі цього методу навчання лежить принцип формування пізнавального інтересу шляхом створення позитивних емоцій до запропонованого виду діяльності, підвищення зацікавленості та мотивації до навчального процесу.

Етапи впровадження коучингу

- встановлення партнерських взаємовідносин між викладачем та учнями;
- спільне визначення завдань для досягнення конкретної мети;
- дослідження поточної ситуації чи проблеми;
- визначення внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху до результату;
- вироблення і аналіз можливостей для подолання труднощів у вирішенні проблеми;
- вибір конкретного варіанту дій і складання плану дій;
- домовленість про те, що конкретно повинно бути зроблено і у які терміни.

Отже, педагогічний коучинг включає системний супровід зростання здобувача освіти, спрямований на ефективне досягнення важливих для нього цілей в конкретні терміни, партнерське комунікативне співробітництво, розкриття потенціалу особистості для досягнення максимально значущого результату; супровід учня, що дозволяє переміститися із зони проблеми в зону ефективного її рішення; сприяння і допомога особистості в пошуку її власних рішень; підтримка учня за індивідуальною освітньою траєкторією.

Таким чином, загальну основу коучингу можна описати декількома словами: партнерство, розкриття потенціалу, результат.

Герасименко Людмила Борисівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Рівненський інститут «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ

Сучасне суспільство формує нові освітні вимоги, однією з яких є становлення особистості як спеціаліста конкурентоспроможного на ринку праці, всебічно освіченого, із високим рівнем розвитку різних типів компетентностей, який повинен характеризуватись здатністю творчо реалізувати нові технології, постійно досягати високих результатів у своїй професійній діяльності, готовністю до неперервного самовдосконалення. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність методологічного обґрунтування педагогічної проблеми професійної придатності майбутнього фахівця.

Професійна придатність визначається сукупністю індивідуальних особливостей людини, що впливають на успішність освоєння будь-якої трудової діяльності та ефективність її виконання. Вона зумовлюється наступними чинниками: наявністю професійно важливих якостей для конкретної діяльності, рівнем загальної та спеціальної підготовленості, станом здоров'я, фізіологічними можливостями, рівнем задоволеності особистості процесами та результатами своєї праці, ціннісними орієнтаціями і моральними якостями людини.

У сучасний період широке визнання у вищій медичній школі отримала точка зору, згідно з якою соціально-психологічну підготовку необхідно включати до програми навчання медичних працівників. Розширене впровадження психології у практику підготовки сприятиме формуванню соціально-психологічної компетентності, конструктивній терапевтичній співпраці з пацієнтом та кореляції із психологічним ефектом лікування. Соціально-психологічна підготовка суттєво впливає на здійснення оптимального вербального та невербального спілкування, ефективність проведення діагностики, вдосконалення взаємовідносин «медичний працівник – пацієнт».

Таким чином, проблема професійної придатності взагалі та медичних працівників зокрема є надзвичайно актуальною та потребує подальшого вивчення. Тому, вибір теми нашого дослідження пов'язаний із аналізом основних професійно важливих компетенцій студентів як майбутніх медичних працівників.

Мету дослідження обґрунтовано як теоретичний та експериментальний аналіз проблеми професійної придатності майбутніх медичних працівників. Об'єктом дослідження ми визначили професійну придатність студентів медичного коледжу, а предметом – психологічні особливості професійної придатності студентів.

У дослідженні брали участь п'ятдесят студентів, із яких двадцять п'ять осіб здобували професію «медична сестра» та двадцять п'ять навчалися на відділенні «Фізична реабілітація». Обраний контингент відповідав меті нашого дослідження за наступними критеріями: для студентів медичного коледжу характерний період професійного становлення та оволодіння загальними і спеціальними професійними навичками, формування ціннісно-мотиваційної сфери особистості та професійно важливих компетенцій.

У процесі нашого дослідження з'ясувалося, що професійно важливими якостями студентів-медиків є: комунікативні та організаторські здібності, розвинена емпатійність, почуття відповідальності, навички профілактики конфліктних ситуацій. Тому, було обрано наступні методики психологічного дослідження: «Діагностика домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні» В. В. Бойко, «Діагностика комунікативних і організаторських здібностей (КОС-2)» В. В. Синявського, в адаптації Б. А. Федоришина, «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. В. Бойко, «Визначення рівня суб'єктивного контролю» Є. Ф. Бажина, Є. А. Голинкіної та А. М. Еткінда.

Узагальнимо результати однієї із проведених методик, зокрема дослідження рівня емпатійних здібностей. У групі медсестер дуже високий рівень емпатії не властивий жодній особі, п'ятнадцять опитуваних (60%) мали показники середнього рівня емпатії, дев'ять студентів (36%) – занижений, один респондент (4%) – дуже низький. У групі реабілітологів дуже високий рівень не властивий жодному студенту, троє опитуваних (12%) мали показники середнього рівня емпатії, двадцять одній особі (84%) був властивий занижений рівень емпатії, одному респонденту (4%) – дуже низький рівень.

В результаті дослідження було встановлено, що у більшості студентів-медиків обох спеціальностей дещо занижений рівень професійної придатності, а саме комунікативної компетентності, що підтвердило актуальність проблеми.

Перспективним вбачається дослідження особливостей розвитку професійно важливих якостей як однієї з визначальних складових психологічних основ підготовки фахівця.

З метою підвищення ефективності комунікативно-організаторської діяльності, яка є важливим компонентом професійного становлення студентів-медиків, була підібрана тренінгова програма, яка мала терапевтичний ефект (показники рівня емпатії зросли у 70% психокорекційної групи). Дана програма сприяла розвитку професійно важливих якостей, що є вагомими умовами профілактики та подолання комунікативних бар'єрів, зокрема емпатії, вміння слухати, розуміти невербальні засоби комунікації.

Отже, проблема вдосконалення професійної придатності студентів-медиків, а саме їх психологічної підготовки, комунікативної компетенції та практичних вмінь реалізації психологічного ефекту лікування є визначальною у освітньому процесі. Окреслена проблематика є особливо актуальною для формування та суттєвих змін особистості студента медичного коледжу, у період професійного становлення, психологічного та соціального зростання.

Фомін Катерина Василівна

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ДІАЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Впровадження в освітню практику концептуальних засад Нової української школи потребує підготовки вчителів, здатних працювати на засадах педагогіки партнерства, співпраці, співтворчості. Однією з форм навчання, яка передбачає активізацію пізнавальної діяльності учнів, їх уміння вчитися, досліджувати, комунікувати між собою у процесі пошуку нових знань, слугує діалогічна взаємодія (навчання). Основними в організації навчального діалогу в початковій школі є інтерактивні методики, які спрямовані на формування в дітей навичок соціального спілкування, вміння слухати, толерантно висловлювати свої думки, визначити основні ідеї тощо.

Проблему підготовки майбутніх педагогів початкової школи досліджували Н. Бібік, О. Біда, О. Будник, А. Коломієць, О. Кучерявий, С. Литвиненко, С. Мартиненко, О. Отич, О. Савченко та ін.; питання діалогічного навчання як способу організації освітнього процесу – Л. Бурман, В. Вихрущ, Л. Вовк, І. Глазкова, В. Морозов, Г. Троцько та ін.

Для того, щоб підготувати майбутніх педагогів до організації діалогічного навчання в освітньому середовищі початкової школи, доцільно практикувати ці форми роботи у роботі з ними при вивченні психолого-педагогічних дисциплін, а також методик викладання освітніх галузей за «Типовою освітньою програмою для закладів загальної середньої освіти» (приміром, розробленою під керівництвом О. Я. Савченко). Адже «діалогічне спілкування передбачає особистісну рівноправність у спілкуванні, суб'єкт-суб'єктні стосунки, центрацію на потребах партнера спілкування, співпрацю, свободу дискусії та викладення думки в діалозі, творчість, професійний та особистісний ріст, об'єктивний контроль результатів діяльності, індивідуальний підхід до особистості, тобто сприяє професійному становленню особистості» [4].

У професійній підготовці майбутніх вчителів до організації діалогічного навчання в початковій школі чільне місце належить ціннісно-мотиваційному аспекту їхньої готовності [1], що виявляється в їхній внутрішній спрямованості на відповідну діяльність, зацікавлення процесом та результатами навчального діалогу, а також прагненні використовувати окреслену форму активності у роботі з учнями. Дієвим засобом стимулювання мотивації студентів слугують ігрові форми організації освітнього процесу. На думку А. Капської, ділова гра – це діалог на професійному рівні, в ході якого відбуваються зіткнення різних думок, позицій, взаємна критика гіпотез, їх обґрунтування й утвердження, що призводить до появи нових знань і уявлень [3, с. 71].

Безумовно, ділові ігри у викладанні психолого-педагогічних дисциплін у вищій школі розвивають у майбутніх фахівців, передусім, аналітичні здібності, вміння застосовувати здобуті знання у практиці.

У цьому руслі чітко виявляються елементи комунікативної культури учасника педагогічної взаємодії, його вміння толерантно вислуховувати і сприймати думки інших, приймати їх чи виявляти свою позицію стосовно проблемних ситуацій, які є предметом вивчення та обговорення. А. Гройсман стверджує, що «завдяки використанню людиною рольових функцій, ігрове спілкування дозволяє їй адаптуватися до складного світу людей і речей, створює «позитивний психологічний баланс» між особистістю й суспільством. Рольова гра дає також можливість правильно орієнтуватися в екстремальних ситуаціях, сприяє виробленню навичок культури спілкування» [2, с. 202].

Таким чином, організація навчального діалогу є ефективною не лише в плані пізнання нового знання, а й не меншою мірою в активізації учасників в ігровій діяльності, створенні довірливої психологічної атмосфери.

Список використаних джерел

1. Budnyk O. Motivation of Students to the Professional Pedagogical Activities. *Scientific Bulletin of Chelm. Section of Pedagogy*, 1(2018), 55-65. [online]. Режим доступу: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-be55418b-854b-4b62-9d82-75a65bd087ac> [Дата звернення 17 лютого 2019].
2. Гройсман А.П. Проблемы ролевой психологии. Психологические механизмы регуляции социального поведения. М.: Наука, 1979. С.175-204.
3. Капська А.Й. Гра як активний метод навчання студентів майстерності слова. Рідна школа, 1991. №10. С.71-73.
4. Пахомова О.Л. Діалогічне спілкування в контексті професійного становлення психолога [online]. Режим доступу: <http://intkonf.org/pahomova-ol-dialogichne-splukuvannya-v-konteksti-profesijnogo-stanovlennya-psihologa/> [Дата звернення 20 лютого 2019].

Моравецький Остап Михайлович

Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: Дахній Андрій Йосипович, кандидат філософських наук, доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

НАУКОВА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Очевидно, що образно-символічне мислення можна характеризувати як предтечу та підставу дискурсивного, раціонального мислення. Раціональність є характерною рисою і переднаукового знання, вона поєднує в собі натурфілософське пояснення процесів спостережуваної дійсності з філософським розумінням сутності самих цих процесів.

Пошук раціональних елементів наукового дослідження, виявлення типів наукової раціональності, побудова наукової картини світу – все це передбачає необхідність філософського обґрунтування найбільш ефективних способів пізнання. Разом з тим важливо з'ясувати прояв таких когнітивних механізмів інтелектуальної діяльності людини, які сприяють реалізації та розкриттю її творчого потенціалу.

Поява і подальше формування науки в її новоєвропейському вигляді передбачає зміну раціональності, яка визначається як класична або закрита раціональність. Реальний процес пізнання не може бути описаний повною мірою в рамках цієї раціональності, тому необхідний вихід за її межі. Розуміння раціональності як відкритої структури дозволяє розглядати прояв позараціонального в пізнанні як його конструктивний елемент.

Еволюція раціональності пов'язана із розвитком форм і способів пізнання, де образно-символічне мислення передує становленню дискурсивного мислення, зберігаючи в пізнанні елементи цих типів мислення.

Основні ідеї концепції європейського раціоналізму сходять до *давньогрецької філософської* думки, яка поєднує в собі міфологічне і раціональне. Міфологічне мислення володіє власною раціональністю, розкриваючись через власні поняття досвіду систематичного впорядкування уявлень про світ і його гармонію. Це створює умову для реалізації логосу (раціональності) в якості нової форми упорядкування та осмислення світу. У філософських поглядах Геракліта, Парменіда, Платона, Аристотеля широко використовується мова образів, поряд з утвердженням переваг розуму, діяльність якого описується за допомогою натурфілософських категорій, метафор і парадоксів. Причому розуміння життя часто постає як осягнення руху. Так, Геракліт виходить з того, що життя, природа і суспільство пронизані рухом. Він мислить образами, у нього всюди використовується метафора, образ, і, на відміну від Парменіда, він слідує не стільки логіці, скільки інтуїції, передбачаючи справжню суть речей. Геракліт вперше говорить про безсвідоме, надаючи йому значення загальності.

Таким чином, питання про раціональність в цьому контексті ставилося у зв'язку з продукуванням правильних рішень на підставі здорового глузду і буденного знання. При такому раціональному поясненні підстав наукового знання особливу роль мають надраціональні, інтуїтивні елементи пізнання.

Автор терміну «європейський раціоналізм», польський філософ і логік Анджей Гжегорчик, першим з сучасних філософів проводить систематичний аналіз співвідношення форм мислення і пізнання в контексті генезису європейської культури, засновуючи цю концепцію на тих способах мислення, які характеризуються як поворотні у європейській філософській думці. Він характеризує феномен європейського раціоналізму як внутрішнє протікання інтелектуального життя цивілізації середземноморського ареалу, що стала колыскою європейської культури. Основою його міркувань є раціональність, що розуміється як логічність, послідовність міркувань і обґрунтованість суджень.

Концепція європейського раціоналізму передбачає особливе співвідношення раціональних і позараціональних форм пізнавальної діяльності, яке яскраво проявляє себе на етапі становлення переднаукового знання.

Науковці виділяють конкретні етапи наукового пізнання: стадія критики, з'ясування найбільш актуальної проблематики; дотримання певної дослідницької програми (парадигми); визначення практичної спрямованості майбутніх результатів дослідження; введення нових понять, нових проблем і обґрунтування нових підходів і методів, адекватних досліджуваному об'єкту. Все це відповідає методології наукового дослідження, яка склалася і підтвердила свою ефективність. Так, Б. В. Пружинін характеризує еволюцію наукового знання як пізнавальні ситуації, які послідовно змінюють одна одну. При цьому він підкреслює, що «немає ніякого іншого способу зробити це, крім виявлення тих змістовних передумов пізнавальної діяльності, які лежать поза методологічною свідомістю цієї науки, тому не потрапляють під дію її нормативної структури, але які все ж впливають на зміст знання, обумовлюючи його конкретний вид» [4, с. 18].

Список використаних джерел

1. Кримський, СБ., 2003. 'Запити філософських смислів', К.: ПАРАПАН, 240 с.
2. Мельник, ВП., 2013. 'Наукове пізнання: когнітивний та соціокультурний аспекти', Записки наукового товариства ім. Шевченка, Том ССLXV, Львів, с. 295-311.
3. Поппер, К., 1983. 'Логика и рост научного знания', Избранные работы, М.: Прогресс, 605 с.
4. Пружинин, БВ., 2007. 'Проблемы методологии естественных наук. Методологическое исследование науки: историко-типологический очерк', Философия науки. Методология и история конкретных наук, М.: Канон РООИ «Реабилитация», с. 10-31.

Бірюкова Влада Володимирівна

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: Мкртчян Оксана Альбертівна, кандидат педагогічних наук, доцент *Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

Одним із пріоритетних напрямків діяльності сучасних вітчизняних університетів є підготовка нового покоління педагогічних кадрів, здатних забезпечити високий рівень освіти, виховання й розвитку підростаючого покоління. Здатність студентів застосовувати знання в реальній життєвій ситуації, є однією з найбільш актуальних проблем сучасної освіти.

Сучасна система освіти – це мережа підрозділів у вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів для роботи з дітьми з порушеннями в розвитку. Використовуються інноваційні технології навчання, що забезпечують поетапність, спадкоємність і системність процесу навчання фахівця. Так, в процесі підготовки у студентів формуються уявлення про обрану професію, вони опановують методиками роботи з дітьми, які нормально розвиваються та з дітьми з особливими потребами.

За час навчання у студента формуються загальнокультурні компетенції, професійні компетенції і спеціальні компетенції, які є базовими у підготовці вихователя-логопеда: знання клінічної та психолого-педагогічної характеристики осіб з вадами мовлення; здатність здійснювати диференційований вибір корекційних методик і проводити логопедичну роботу з особами, які мають порушення мовлення; здатність проектувати індивідуальні корекційні програми для осіб з вадами мовлення; здатність складати рекомендації щодо профілактики порушень мовлення у дітей та підлітків; здатність розуміти зв'язок громадського і сімейного виховання, особливості відносин в сім'ях, де виховуються діти з порушеннями психофізичного розвитку.

В останні роки збільшується кількість дітей, які потребують спеціальної допомоги, розширюється мережа освітніх установ, що надають спеціальну допомогу, таким чином, підвищується попит на випускників дефектологічних факультетів. У підготовці корекційних педагогів важлива фундаментальність освіти, що передбачає наявність в навчальному плані загальних гуманітарних і соціально-економічних дисциплін, загальних математичних і природничо-наукових дисциплін, загально-професійних дисциплін.

Для вихователя-логопеда однією з важливих професійних компетенцій є комунікативна компетенція: володіння технікою мови, риторичними прийомами, практикою аргументації і ведення суперечки; доцільне використання понятійно-категоріального апарату; дотримання мовної дисципліни; використання невербальних засобів – все це характеризує і визначає професійну успішність вихователя. Портрет логопеда формується протягом усієї професійної діяльності і створюється на міцній основі наукового знання, протягом досить тривалого періоду в навчанні та на різних етапах практичної діяльності. Важливою умовою формування комунікативної компетенції є створення умов для розвитку високої мотивації до читання, вміння аналізувати прочитані тексти, оволодіння глибокими знаннями в галузі сучасної літератури, вміння застосовувати навички філологічного аналізу тексту з метою відпрацювання професійних навичок, активне прагнення до становлення власної особистості як професійно-педагогічно компетентного педагога-логопеда.

З метою розвитку комунікативної культури як важливого компонента професіоналізму майбутніх логопедів розроблена програма, яка передбачає формування у студентів уявлень і практичних умінь у галузі педагогіки спілкування, культури комунікативної поведінки логопеда, психотехніки спілкування, ефективного використання вербальних і невербальних засобів спілкування. Критеріями сформованості основних компонентів комунікативної культури майбутніх логопедів є: володіння лінгвістичними і комунікативними знаннями, володіння комунікативними вміннями в умовах нормативного взаємодії; прояв особистісних структур свідомості в мовній діяльності. В процесі навчання використовуються інноваційні освітні технології, методи активного навчання (дослідницький метод; метод проєктів; «мозковий штурм»; рольові, ділові, імітаційні ігри); різноманітні форми самостійної роботи (ведення комунікативного щоденника, обговорень доповідей, рефератів, творів, есе тощо); залучення студентів до нових видів діяльності в освітньому середовищі вищого навчального закладу (участь в студентському науковому товаристві, конкурсах, олімпіадах, творчих заходах, зустрічах з випускниками).

Сучасна вища освіта повинна бути орієнтована не стільки на отримання студентом готових конкретних знань або формування приватних умінь, скільки на розвиток пізнавального потенціалу особистості, підвищення здатності до оволодіння новими знаннями, розвиток творчих здібностей та самостійності в прийнятті відповідальних рішень. Отже, для результату освіти важливим стає не тільки що знає майбутній фахівець, але і як він може діяти.

Поцюрко Олег Юрійович

Кандидат філософських наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

КЛЮЧОВІ МАРКЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ТВОРЧОСТІ П. КУЛІША

Вкрай не прості обставини в яких сьогодні перебуває Україна та українці змушують задуматися на збереження національних цінностей та національної ідеї, які нам прививалися протягом багатьох століть.

Наше майбутнє залежить від того наскільки об'єктивно та критично ми зуміємо проаналізувати власний історичний досвід. Нам слід з'ясувати, як вплинула на подальший розвиток української національної ідеї та державотворчі процеси доба національного відродження кінця XIX – початку XX ст.

Вже з перших сторінок «Повісті про український народ», написаної для дітей старшого віку, П. Куліш хоче виділити південноруський (український) народ, утвердити його головні особливості. «Південноруською мовою розмовляє тридцять мільйонів мешканців Російської та Австрійської держави; отже між слов'янськими племенами південноруське після північноруського найбільше. Наші південні руси, чи українці, мають свою історію, сповнену героїчних подвигів та захопливих пригод» [2].

Окрім власної героїчної історії українці також мали, і мають по сьогоднішній день особливий спосіб врядування: «Керували ними, за звичаєм усіх слов'янських племен, народні віча, обирали з поміж себе начальника і під його орудою захищали свободу. Вони мали дві меті: воювати проти ворогів християнства – татар і турків, і визволити свою рідну Україну від деспотичної влади польсько-руських дворян» [2].

Ще одним маркером, який окреслює особливість українського національного характеру була постать козака (вільної людини). Сліпі мандрівні співці (кобзарі) про яких також писав Т. Шевченко, йдучи від села до села, надихали український народ любов'ю до батьківщини, тужливо нагадували про її біди і войовничий запал, жили в українського народу той самий дух, який надихав і козаків. Не дарма існує легенда про масове вбивство українських кобзарів та лірників після З'їзду народних співців Радянської України, начебто скликаного державними органами СРСР у 1930-х роках у Харкові.

Наступним маркером, який розкриває особливість українського національного характеру, виступає релігія. Як стверджує П. Куліш: «Поляки хотіли повернути православний південноруський народ у католиків і, тому тільки католикам надали право брати участь у державних справах, а не католиків усували від усіх службових місць. Південноруські дворяни боялись втратити свої права, всі прийняли католицьку віру і разом з поляками примушували свій народ зректись грецької віри» [2].

Далі, мислитель наголошує: «Українське духівництво також брало участь у народних повстаннях. Як тільки-но дворяни прийняли католицьку віру, наших духовних почали усюди не тільки зневажати, а й переслідувати; католицьку віру вважали панською, а грецьку – мужицькою, і частина поміщиків, віддаючи своє село в оренду жидові, віддавав йому на відкуп і на сільську церкву. Тому священники не втрачали жодної нагоди переконати народ у тому, що треба визволитися від панського іга...» [2].

Проте, як нам здається сьогодні у звязку знанням українським православним церквам Томосу та створенням ПЦУ, релігійні питання вже не будуть так гостро впливати на подальший процес державотворення в Україні.

Дуже важливим для українського народу є відчуття ним свободи та власної гідності. Остання полягала якраз «у тому, що в українського народу ніколи не згасала іскра свободи»[2]. Що зрештою і підтвердила Революція Гідності та Свободи.

Напевно ключовим елементом, який розкриває зміст національної ідеї була і залишається українська мова. З приводу вживання української мови дослідник, зокрема зазначає: «Наші дворяни, які одягались, розмовляли й жили по-польському, у всьому їх наслідували. Одне слово, дійшло до того, що українською мовою в Україні розмовляли тільки раби, тобто селяни, міщани й козаки. Все, що хоч трохи вважало себе вищим, розмовляло по-польському» [2]. Тут слід згадати про те, що сам П. Куліш здійснив надзвичайно великий внесок для розвитку української мови переклавши нею Біблію та створивши так звану «кулішівку».

Д. Кондратьєва та Н. Темірова розглядаючи вплив поглядів П. Куліша на формування української національної ідеї, зокрема стверджують про те, що «П. Куліш свою державницьку національну політику трактував по-різному, дуже часто вдавався до ідеалізації старовини, абсолютизації козащини, а потім відходив від них, намагаючись заглянути у майбутнє і віднайти реальні шляхи реставрації національної держави. Врешті-решт, він навіть схилився до розгляду української нації не як державної, а в розумінні етнографічному. На цій основі у нього і з'являється поняття «культурної автономії» або «духовної самостійності» українського народу у складі Російської імперії» [1].

Отож, на наш погляд осмислюючи особливості державотворчого процесу, П. Куліш все таки був прихильником просвітницького (еволюційного) шляху розвитку держави на основі розробки та переосмислення її національної ідеї.

Список використаних джерел:

1. Кондратьєва Д., Темірова Н. Вплив поглядів П. Куліша на формування української національної ідеї / Д. Кондратьєва, Н. Темірова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1206/1233
2. Куліш П. Повість про український народ / П. Куліш [Електронний ресурс]. – Режим доступу : //https://krytyka.com/ua/reviews/povist-pro-ukrayinskyu-narod

Корнієць Катерина Сергіївна

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: Мкртічян Оксана Альбертівна, кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ НА ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

У сучасному дошкільному закладі використання сучасних інноваційних технологій в корекційно-педагогічній роботі логопеда є необхідним у зв'язку з різким збільшенням зростання кількості дітей з мовними порушеннями. Пошук нових, ефективних шляхів і засобів надання корекційної та психолого-педагогічної допомоги дітям передбачає попередження і подолання дефектів мовлення у дошкільників, і саме до таких засобів відноситься музика.

Сучасні фахівці відчують дефіцит методичних рекомендацій, дидактичних вимог до музичного репертуару, вказівок щодо ефективного використання музики в розвитку корекції мовної й моторної сфер дитини, а також недостатньо вивчено психофізіологічний вплив музики на усунення недоліків сенсорного, рухового, інтелектуального, психічного розвитку дошкільників з вадами мовлення.

Аналіз навчально-методичної літератури з логопедичної ритміки виявив домінування використання художньо-мовних засобів в структурі заняття в порівнянні з недостатнім обсягом застосування засобів музики. Активність логопеда, його ціннісні орієнтації в розвитку і вдосконаленні своїх компетентнісних здібностей в оволодінні знаннями, вміннями, навичками, передбачає вивчення комплексу чинників, які впливають на діяльність фахівця щодо використання засобів музики на заняттях.

Використання музики у професійній діяльності логопедів на заняттях у дошкільнят передбачає: наявність педагогічного потенціалу музичної підготовки логопедів; активність фахівців у використанні логоритміки; використання певного обсягу засобів музики; наявність музичних якостей особистості логопеда, необхідних для використання на логоритміці.

Одне з найважливіших впливів логопедичної ритміки – розвиток координації між диханням і голосом, звуком, словом і фразою. Ритм дає можливість людині реалізувати правильне узгодження загальних і мовних рухів. Поєднання музики, ритму, рухів і спеціальних мовних вправ в процесі логопедичної ритміки активно впливає на центральну нервову систему, на стан психічних функцій дитини. Використання в процесі логоритмічних занять співу, мовних вправ, рухливих і сюжетно-рольових ігор сприяє розвитку мовного дихання, рухливості та активності мовної моторики, координації діяльності всіх відділів периферичного мовного апарату.

Так, логопедична ритміка займає особливе місце в системі комплексного методу подолання заїкання у дітей дошкільного віку. Заїкання є класичним прикладом неузгодженості ритму мови, яка визначається як розлад темпу, ритму і плавності експресивної мови. Відомо, що еволюційне заїкання, або заїкання розвитку, виникає вперше зазвичай у віці від двох до шести років, коли у дитини інтенсивно формується або вже сформувалася фразова мова. При цьому мовному порушенні спостерігаються численні паузи, повтори звуків, частин слова, цілого слова. Поряд з виникненням мовних судом починають порушуватися всі компоненти мови, такі як темп, ритм, загальна мелодика висловлювання. Розлад ритмічних процесів також виражається в порушеннях мовного дихання, що проявляється при реалізації складного мовного завдання в лексичному або граматичному плані. Для дітей із заїканням важливим є розвиток здатності гармонійно й ритмічно рухатися, тому що темп і ритм рухів багато в чому визначає характер мови за її темпо-ритмічними показниками. Їх мова на основі розвитку ритмічних рухів стає значно більш плавною. Доцільно відзначити, що поряд з позитивним впливом ритмічної музики на настрої дітей у них знімається емоційна напруженість, полегшується контакт з педагогом та іншими дітьми, що сприяє розвитку соціальної адаптації вихованця.

Отже, музика є фундаментом для організації логоритмічного і музично-ритмічного виховання дошкільників з порушеннями мови, впливає на успішність корекційної роботи логопеда, а також відображає індивідуальні можливості та здібності фахівців в становленні їх професійної компетентності.

Наконечная Алина Руслановна

Одесский национальный морской университет

Научный руководитель: Зарембо Наталия Александровна, кандидат психологических наук, доцент

Одесский национальный морской университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ГРУППОВОЙ СПЛОЧЕННОСТИ В ТРУДОВЫХ КОЛЛЕКТИВАХ МОРЯКОВ

Групповая сплоченность является важным условием эффективного взаимодействия членов трудового коллектива и выполнения стоящих перед ним задач. Поэтому вопрос групповой сплоченности актуален и для трудовых коллективов моряков, где действия каждого отдельного члена команды определяют общий успех в достижении поставленных целей.

Групповая сплоченность – это процесс и результат групповой динамики, который характеризует степень приверженности к группе ее членов, а также схожесть их ценностей и взглядов на то, каким должен быть результат их совместной деятельности.

К показателям групповой сплоченности можно отнести наличие взаимных симпатий в межличностных отношениях (социометрическое направление Дж. Морено), удовлетворенности членством в группе (теория когнитивного диссонанса Л. Фестингера), сходных ориентаций членов группы в отношении определенных ценностей (теория коммуникативных актов Т. Ньюкома), и наконец, общих целей, которые могут быть достигнуты только в результате слаженной совместной деятельности (теория деятельности опосредования межличностных отношений в группе А.В. Петровского) [1].

Среди факторов повышающих групповую сплоченность трудового коллектива выделяют: удовлетворение личных потребностей индивидов в группе, примерно одинаковый возраст членов группы, поддержание дружеских контактов в рабочее и нерабочее время, длительный период совместной деятельности, небольшое количество членов группы (оптимальное количество 5-7 человек, так как это позволяет повысить возможность взаимодействия членов группы), наличие умеренной межгрупповой конкуренции, присутствие согласия в отношении целей деятельности группы, относительная сложность выполняемых задач, возможность получения группового и индивидуального вознаграждения за выполненную коллективную работу, высокий авторитет руководителя коллектива, наличие желания каждого члена состоять в этой группе, стабильность состава группы, тесное взаимодействие между членами группы [2].

В свою очередь, короткий период совместной работы, большое количество человек в группе, отсутствие согласия относительно целей групповой деятельности, несовпадение системы ценностей, наличие внутригрупповой конкуренции, отсутствие индивидуального вознаграждения за проделанную коллективную работу, недружелюбные отношения между членами группы – являются факторами, снижающими групповую сплоченность [2].

В первую очередь, сплоченность группы подразумевает разделение целей групповой деятельности всеми ее членами и совпадение ориентаций в отношении тех ценностей, которые с ней связаны. Групповая сплоченность имеет 3 уровня. Первый уровень предполагает появление и развитие в коллективе

положительных эмоциональных межличностных отношений. На втором уровне происходит более тесное сплочение группы, благодаря появлению такого образования как «ценностно – ориентированное единство», которое заключается в совпадении систем ценностей членов группы. На третьем уровне все члены группы разделяют общие цели совместной деятельности и ценности абстрактного характера [1].

Таким образом, через исследование степени выраженности факторов повышающих и снижающих групповую сплоченность можно не только прогнозировать эффективность конкретного трудового коллектива моряков, но и повышать ее.

Список использованных источников

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2017. – 363 с.
2. Клецина И.С. Практикум по социальной психологии / И.С. Клецина. – СПб.: Издательский дом «Питер», 2013. – 258 с.

Самчевский Николай Сергеевич

Одесский национальный морской университет

Научный руководитель: Зарембо Наталия Александровна, кандидат психологических наук, доцент

Одесский национальный морской университет

ПРОФИЛАКТИКА РАЗВИТИЯ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ КОНФЛИКТОВ В СТУДЕНЧЕСКОЙ СРЕДЕ: ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНИКИ «Я-ВЫСКАЗЫВАНИЕ»

Антуан де Сент Экзюпери сказал, что «самая большая роскошь в жизни – это роскошь человеческого общения».

Большинством автором под общением понимается процесс взаимосвязи и взаимодействия субъектов (*классов, групп, личностей*), в котором происходит обмен информацией, опытом, способностями, умениями и навыками, а также результатами деятельности [2].

Именно межличностная форма общения имеет для большинства людей очень высокое значение, т.к. благодаря ей человек реализует многие социально-психологические потребности: в проявлении индивидуальности; получении и оказании поддержки и эмпатии; реализации таких отношений как симпатия, дружба и любовь и др.

Обычно межличностное общение происходит в следующих типах взаимодействия между людьми: кооперация, конкуренция и конфликт [1].

Кооперация – это такое взаимодействие, при котором его участники достигают взаимного соглашения о том, как необходимо действовать для достижения общих целей и стараются не нарушать его, пока совпадают сферы их интересов. В свою очередь, конкуренция характеризуется достижением своих личных или общественных целей и интересов в условиях противостояния интересов между людьми. Разрешение значимых противоречий, заключающееся в противодействии между людьми и обычно сопровождающееся негативными эмоциями, называют *конфликтом*.

Конфликт в межличностном общении вызывает у субъектов негативные эмоциональные переживания, которые осложняют взаимодействие участников и провоцируют их на действия, направленные на нанесение различного рода ущерба противоположной стороне. В условиях конфликта становится трудно управлять своими эмоциями, что приводит к ухудшению отношений и самочувствия участников конфликта. Поэтому, нужно использовать такие способы общения, которые помогают предотвратить развитие конфликта. Одним из них выступает техника «Я-высказывание».

«Я-высказывание» – это техника эффективного общения, которая заключается в том, что человек, вынужденный сообщить собеседнику свое недовольство относительно его поведения, прежде всего, ссылается на свои переживания и чувства по поводу сложившейся ситуации, избегая обвинений и нападения на партнера по общению.

Техника «Я-высказывания» содержит в себе пять последовательных этапов. Опишем эти этапы и приведем пример ее применения при общении старосты группы со студенткой, имеющей проблемы в успеваемости.

1. Вначале необходимо рассказать собеседнику о *своих эмоциях и чувствах* по поводу сложившейся ситуации, начиная свое обращение с местоимения «Я». Например, «Я обеспокоен(а)», «расстроен(а)», «переживаю» и т.п. Благодаря таким формулировкам собеседник еще не зная, о чем пойдет речь, уже будет настроен выслушать и понять обращение. *Например, Анастасия я как староста группы, в которой ты учишься, очень обеспокоен(а) тем, что...*

2. На втором этапе собеседнику необходимо сформулировать *причину* своих эмоциональных переживаний, описав сложившуюся ситуацию без личных интерпретаций, используя только те факты, которые легко наблюдаемы и имеют внешние проявления. Например, *общением на паре с другими*

ребятами ты отвлекаешь их от слов преподавателя посторонними темами, которые мешают сосредоточить внимание на том что говорит лектор, и, самое главное, при этом ты отвлекаешься сама.

3. Далее, необходимо пояснить собеседнику, почему эта ситуация вызвала такие эмоциональные переживания. *Например, это приводит к тому что, ты не понимаешь учебного материала. В результате у тебя падает усвоение знаний и успеваемость.*

4. На следующем этапе важно выразить пожелания, в которых должны быть максимально конкретно описаны те действия, которые в дальнейшем ожидаются от собеседника. *Например, Настя, мне бы хотелось, чтобы эта ситуация изменилась, и ты перестала разговаривать на учебных занятиях на посторонние темы с ребятами, а старалась готовиться и проявлять заинтересованность к предмету, чтобы повысить свою успеваемость.*

5. Закончить «Я-высказывание» следует предложением о сотрудничестве, где за каждой из сторон определяется что она может сделать для улучшения ситуации. *Например, поэтому я предлагаю следующее: со своей стороны каждый раз, когда буду замечать что ты с кем то говоришь на паре или же собралась уйти домой, я буду обращаться к тебе чтобы вернуть твое внимание. Я готов(а) помочь тебе преодолеть трудности с успеваемостью и объяснить тебе то, что ты пропустила или не поняла. В свою очередь с твоей стороны, необходимо максимальное посещение занятий и заинтересованность в изучаемом предмете. Покажи это, и я с удовольствием помогу тебе!*

Правильно формулировать «Я-высказывание» без знания правил его построения и специальной практики достаточно сложно. Однако, применение данной техники помогает предотвратить актуализацию таких психологических защитных механизмов у собеседника как отрицание, реактивное образование, регрессия, рационализация и др., что позволяет избежать развития конфликтных отношений.

Бердега Анжелика Валерьевна

Одесский национальный морской университет

Научный руководитель: Зарембо Наталия Александровна, кандидат психологических наук, доцент

Одесский национальный морской университет

МЕТОДЫ АКТИВНОГО СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ: ГРУППОВАЯ ДИСКУССИЯ

Методы активного социально-психологического обучения направлены на развитие коммуникативной компетентности, самостоятельного мышления, способности эффективно решать нестандартные задачи, прогнозировать ситуации, осмысливать свои действия, задействовать интуицию и возможности подсознания. При таком обучении личность становится более адаптивной в различных социальных ситуациях.

Групповая дискуссия – это метод активного социально-психологического обучения, заключающийся в организации проведения споров и дебатов между учащимися в специально организованных условиях, которые позволяют им свободно выражать свои мысли и мнения по обсуждаемому вопросу. При этом, в основу такого спора должны лечь логически обоснованные доводы, приготовленные участниками заранее или выработанные во время дискуссии.

Интерес к дискуссии как методу социально-психологического обучения связан с работами известного швейцарского психолога Жана Пиаже (1896-1980), занимающегося вопросами интеллектуального развития детей.

Пиаже показал, как благодаря дискуссии между сверстниками, а также старшими и младшими детьми ребенок отходит от эгоцентрического мышления и учится мысленно становиться на точку зрения другого.

Также в разработку метода групповой дискуссии свой вклад внес К. Левин, известный представитель социальной психологии. Его работы сыграли важную роль в изучении влияния групповых обсуждений на принятие творческих и управленческих решений в группе. Ученым было установлено, что групповая дискуссия повышает мотивацию и вовлеченность участников в процессе решения обсуждаемых проблем. К. Левин заложил основы принципов изучения групповой дискуссии как метода психологического воздействия.

Групповая дискуссия имеет различные сферы применения. В сфере обучения и научного общения она помогает сформулировать проблему, продвинуться в ее решении, а также обеспечить генерацию идей и поиск альтернатив. При диагностической работе этот метод эффективен в аттестации кадров, выявлении индивидуальных особенностей членов группы, групповых аспектов и типа команды. Во время коррекционной и психотерапевтической работы групповая дискуссия помогает в изменении отношения к

себе і к другим об'єктам і суб'єктам соціального мира; зміні структури групи, її норм і цінностей; також вона може виступати основою для інших методів (фокус-група, етап ролевої гри, соціально-психологічний тренінг).

При проведенні дискусії організаторам необхідно створити такі умови, щоб учасники ясно представляли собі предмет, загальні рамки дискусії і правила поведінки в час її проведення. Тому її початок повинен будуватися так, щоб актуалізувати наявні у учасників знання, ввести необхідну інформацію, створити інтерес до проблеми. Вступна частина групової дискусії може включати попереднє обговорення питання в малих групах або введення завдання виступити з повідомленням, що розкриває точку зору учасників на поставлену проблему.

Що стосується правил проведення дискусії, то ведучий дискусії повинен уважливо вислухувати виступаючого, не перебивати його і не дозволяти перебивати інших учасників; не допускати особистої конфронтації між учасниками; зберігати неупередженість до виступів і не оцінювати самих виступаючих.

Крім того вказаних правил, учасники повинні дотримуватися черговості виступів і звертатися до обґрунтування своєї точки зору тільки до аргументованих доводів стосовно обговорюваного питання, не переходячи до особистості і не повторюючись.

Таким чином, метод групової дискусії допомагає навчитися виробляти загальне комунікативне вміння захищати свої позиції, навчає учасників аналізувати різні ситуації, вмінню виділяти важливе, грамотно сформулювати доводи і аргументи на користь своєї позиції. Він прививає вміння слухати і взаємодіяти з іншими учасниками, навчає передбачувати невисказані аргументи опонента і розкриває інтелектуальні можливості учасників.

Список використаних джерел

1. Кларин М.В. Інновації в світовій педагогіці: навчання на основі дослідження, гри і дискусії. (Аналіз зарубіжного досвіду) / М.В. Кларин. – Рига: НПЦ «Експеримент», 1995. – 176 с.
2. Кутбиддинова Р.А. Методи активного соціально-психологічного навчання: навчально-методическе посібник / Р.А. Кутбиддинова. – Южно-Сахалінськ: из-во СахГУ, 2014. – 136 с.

Дзіковська Марія Ігорівна

Природничий коледж

Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: Мачинська Наталія Ігорівна, доктор педагогічних наук, професор

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СУЧАСНА ІННОВАЦІЯ

Світ швидко інформаційно змінюється і вимагає від нас швидких реакцій на зміни. Ми мусимо постійно удосконалюватися і замінювати звичайні традиційні методи навчання на інноваційні або ж поєднувати їх.

Інноваційність має характеризувати професійну діяльність кожного педагога. Нововведення (інновації) не виникають самі собою, а є результатом наукових пошуків, аналізу, узагальнення педагогічного досвіду педагога [1].

Звісно ми не можемо перетворити освітній процес на одні інновації (зміни). Застосування таких технологій – це продуманий, інформативний і цілеспрямований процес, який вимагає багато зусиль як зі сторони викладача, так і зі сторони студента.

Особливості та методи застосування сучасних педагогічних технологій таких як кейс-технології, були предметом вивчення багатьох науковців, зокрема: О. Браткової, Т. Бучинської, О. Гречановської, М. Гриньової, Н. Грицай, С. Іванова, Н. Мачинська, Т. Манглієвої, Т. Мостенської, Т. Рибачук-Ярової, Н. Романишин, І. Федулової, С. Шумської та ін.

Кейс-технологія – це назва технологій навчання, що представляють собою методи аналізу. Суть технології полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення студентами рішення.

На думку Н. Мачинської, кейс-технології – це інтерактивна технологія для короткотермінового навчання на основі реальних або вигаданих ситуацій, спрямованих не стільки на засвоєння певних знань, скільки на формування в студентів професійних якостей і вмінь [2].

Ми погоджуємося з М. Скибою, що кейс-метод належить до інтерактивних, який «сприяє формуванню конструктивних, проєктивних умінь, вміння чітко й послідовно висловлювати свою думку, аналізувати, формулювати висновки» [3].

С. Іванов, Т. Мостенська, І. Федулова та Т. Рибачук-Ярова вважають, що кейси – педагогічний ресурс, який можна застосувати для різноманітних курсів. Кейси сформовані власне таким чином, щоб не лише отримати готові знання, вміння, а освоїти нові знання, сформувати професійні навички та здійснювати пошук відповідей на проблемні завдання [4].

Застосування кейсів під час викладання у закладі вищої освіти мають низку переваг, а саме: вони формують життєважливі якості та певні компетенції в студентів, розвивають критичне мислення, формують навички ефективної комунікації, мотивують їх до самостійної організації вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого та сприяють до розвитку освітнього процесу в цілому. При застосуванні кейс-методу важливо, щоб він вписувався в програму курсу, у змісті обов'язково повинні відобразитись навчальні цілі, але разом з тим вони не можуть бути занадто громісткими. При таких методах характерна групова робота. Застосування кейс-методу є досить важливим і для викладача, оскільки спонукає його до саморозвитку, самовдосконалення та пошуку нових методів організації освітнього процесу, забезпечення ефективної педагогічної взаємодії у групі викладач-студент, студент-студент.

Суспільству потрібні фахівці з ґрунтовними знаннями, які здатні вирішувати складні задачі, виявляти ризики та знаходити шляхи їхнього уникнення або вирішення. Саме тому застосування кейс-технологій у закладах вищої освіти сприятиме ефективній професійній підготовці майбутніх фахівців, формуванню у них необхідних компетентностей, що забезпечать їх конкурентноспроможність та конкурентноздатність.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 576 с.
2. Мачинська Н. Упровадження інноваційних технологій навчання у вищій школі / Н. Мачинська, Ю. Комарова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогіка. – 2015. – № 1. – С. 240-246.
3. Скиба М. Застосування кейс-методу для формування конструктивних і проєктивних умінь еколого-педагогічної діяльності / М. Скиба // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016. – № 4. – С. 354-362.
4. Використання кейс-методів у навчальному процесі / С. В. Іванов, Т. Л. Мостенська, І. В. Федулова, Т. В. Рибачук-Ярова // Наукові праці НУХТ. – 2012. – № 43. – С. 107-113.

Юрчук Людмила Василівна

Кандидат історичних наук, доцент

Рівненський інститут «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА М.І. КОСТОМАРОВА У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Духовною основою відродження української державності є усвідомлення народом власної самооцінки і самобутності, високий рівень національної гідності. В свою чергу, це зумовлюється рівнем національної самосвідомості всього народу. Заклади вищої освіти на сучасному етапі покликані формувати інтерес студентів до вітчизняної історичної минувшини. У цьому процесі велика роль належить вивченню науково-педагогічної спадщини Миколи Івановича Костомарова, видатного історика, етнографа, фольклориста, письменника, громадського діяча.

Вклад основного матеріалу. Педагогічна діяльність науковця у Харкові, Рівному, Києві, Санкт-Петербурзі, свідчить, що вчений дбав про видання підручників для розвитку освіти. Перебуваючи на посаді старшого викладача історії у Рівному, магістр Костомаров М.І. прагнув пробудити й українознавчі інтереси серед місцевих гімназистів, за своїм національним складом поляків, євреїв, росіян і невеликої кількості українців. Звернення до його праць дає нам правдиве знання про особливості національного характеру українського народу, зумовлену ним специфіку політичного, економічного та культурного розвитку.

Співпереживання, розуміння надій і сподівань українського народу, його важкого національного становища у зв'язку з остаточною втратою автономії в Російській імперії, спонукали історика разом з Т.Шевченком, П.Кулішем та іншими членами Кирило-Мефодіївського товариства до ідеї федеративного об'єднання слов'янських народів. Таке об'єднання мало базуватися на принципах рівноправності та державного суверенітету, де «Україна буде незалежною Державою Народною у спілці слов'ян» [1].

«Книга буття українського народу» [1] присвячена темі духовної спільності, християнського єднання та братерства, християнської любові. М. Костомаров був переконаний, що саме духовність українського народу є умовою його буття, життєвості, забезпечення дійсного розвитку різних видів людської діяльності – як духовних, так і матеріальних. Висока духовність, на думку М. Костомарова, є гарантом збереження культури української нації. Важливим моментом «Книги буття українського народу» є те, що вчений основну увагу звертає на елемент християнськості, який становить найістотнішу рису української культури. Народ український від природи релігійний, християнський «...Бо не хотіла Україна йти слідом за поганями,

а держалась Закону Божого. І кожний чужинець, приїхавши на Україну, дивувався, що ні в одній країні в світі так щиро не моляться Богу, ніде чоловік не любив так своєї жінки, а діти – своїх батьків ...» [1].

Глибоке знання історії України, культури її народу привели М.І. Костомарова до розуміння його самобутності. Зокрема, в опублікованій у 1861 р. статті «Дві руські народності», вчений одним з перших у вітчизняній історіографії з наукових позицій досліджує національний характер нашого народу. Звернення до етнічних витоків та культурної спадщини українського народу дало можливість досліднику виявити такі характерні риси українців як демократизм і волелюбність, поетичність і працелюбність, відзначити їх самобутність і право на державність.

М. І. Костомаров, на відміну від російських істориків-державників, мав мужність розглядати та досліджувати історію України не як історію південної окраїни Російської імперії, а як історію самостійного народу. Тим більш, що народ у М. Костомарова виступає не як пасивний свідок дій окремих царів, воєначальників та інших вождів, а як повноправний суб'єкт історичного процесу, що в часи творчої діяльності вченого було виявом певної наукової сміливості, бо це був виклик офіційній історіографії.

Блискуча портретна галерея історичних діячів, створена М.І. Костомаровим в «Історії України в життєписах її діячів» поживляє потяг студентів до поглибленого вивчення історичного минулого України, виховує інтерес до самостійної творчої праці [2].

Істориком були розшукані та оброблені історичні документи з вітчизняної історії, що ввійшли у багатотомне видання «Акти, віднесені до історії Південної і Західної Росії, зібрані та видані Археографічною комісією». М.Костомаров редагував «Труди етнографічно-статистичної експедиції в Західноросійський край, спорядженої Російським географічним товариством», брав участь у пошукові та виданні інших важливих документів з історії України. Його праці характеризуються широкою проблематикою досліджень, оригінальністю висновків, мають високу наукову цінність.

Таким чином, науково-педагогічна спадщина М.І. Костомарова, в умовах нашого сьогодення, надає викладачам широких можливостей збагачення вузівських курсів гуманітарних дисциплін. Допомогає формувати об'єктивне відношення студентської молоді до процесу українського державотворення на основі національної історичної спадщини.

Список використаних джерел

1. Костомаров М. Книга буття українського народу / М.Костомаров. – Нью-Йорк, 1967. – 48 с.
2. Костомаров Н.И. История Украины в жизнеописаниях выдающихся ее деятелей / Н.И. Костомаров. – (На украинском языке). Репринтне видання 1918 р. Издательство «Україна», 1991. – 493 с.

Мох Юлія Андріївна

Кандидат педагогічних наук

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Радченко Олена Іванівна

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Сергіна Світлана Володимирівна

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ТРЕНІНГ ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

Тренінг – це організаційна інтерактивна форма навчально-виховного процесу, яка спирається на знання і досвід її учасників; запланований процес, призначений поповнити навички та знання учасників і перевірити їхнє ставлення, ідеї, поведінку з метою зміни й оновлення. Тренінгові заняття спрямовані на отримання сформованості навичок і підвищення життєвої компетентності учасників.

У 19 столітті тренінг використовували в медицині як методику проведення психотерапевтичної діяльності. Але вже на початку 20 століття він поширюється в професійній освіті як форма навчання та в практичній психології як ефективна технологія розвитку особистості. Особливо активно тренінгові методики використовуються у випадках, коли процес навчання спрямований саме на формування життєвих і професійних навичок і компетенцій, а не на накопичення наукової інформації.

Суттєвою перевагою тренінгу є те, що він створює безпечну обстановку і дає можливість вчитися без хвилювання стосовно неприємних наслідків, які можуть виникнути у випадку прийняття неправильного рішення.

Залежно від мети та завдань тренінг можна поділити на:

- соціально-психологічний тренінг – спрямований на розвиток комунікативних здібностей і міжособистісних взаємин;
- тренінг особистісного зростання – зорієнтований на самовдосконалення;

- тематичний тренінг – спрямований на розгляд конкретної теми, зміст якої треба засвоїти, і набуття наступних умінь і навичок: комунікативних, навичок прийняття рішень та навичок зміни стратегії поведінки;

- психокорекційний тренінг – метою якого є корекція психічних процесів, тренування певних якостей і здібностей особистості;

- психотерапевтичний тренінг – застосовується для виправлення хворобливих відхилень особистісного розвитку;

- психофізіологічний тренінг – направлений на формування знань і вмінь м'язової релаксації, самонавіювання, концентрації уваги й уяви, вміння контролювати мимовільну розумову активність з метою досягнення оптимальних результатів у певній сфері діяльності.

Крім того, останнім часом широко використовується тренінги “життєвих компетенцій”, які з’явилися в 60-ті роки та ґрунтуються на ідеях гуманістичної психології К. Роджерса.

Під час тренінгового заняття найчастіше використовують методи групової дискусії, міні-лекції, ігрові методи (ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, організаційно-діяльні, імітаційні, ділові) та ін.

Тренінг складається з вступної, основної та заключної частин. Співвідношення за обсягом між ними у кожному випадку може бути різним. Це залежить від мети тренінгу, виду цільової групи та рівня підготовленості групи.

Для результативності й ефективності тренінгу необхідно не тільки створити атмосферу відкритості та доброзичливості, а й спробувати досягти обстановки дружнього співробітництва за обов’язкової умови свідомого виконання учасниками певних правил, а також закладати навички спілкування, обговорення проблеми, участі у спільному відпрацюванні рішень, бути здатним дивитися на ситуацію з погляду іншої людини.

Активна співпраця між членами групи та тренером допомагає засвоїти необхідний матеріал. Учасники тренінгу за декілька днів мають змогу не тільки засвоїти нову інформацію, а й навчаються її використовувати.

Отже, тренінг – це форма інтерактивного навчання, метою якого є розвиток компетентності міжособистісної і професійної поведінки у спілкуванні.

Набільська Ірина Ігорівна

Київський педагогічний інститут імені Б. Грінченка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВИЧОК 21 СТ. В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Швидкі темпи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій вплинули як на повсякденне життя людей, так і на технологічні процеси на виробництві й у інших професійних сферах. У зв’язку з цим до сучасних фахівців, зокрема у галузі освіти, а саме: педагогів, висувуються нові вимоги: вміти працювати в команді, гнучко мислити, ефективно використовувати інформаційні технології, уміти адаптуватись до нових суспільних вимог і життєвих ситуацій. Окрім того, більшість учителів, батьків та учнів зазначають, що для подальшого дорослого життя недостатньо мати ґрунтовні знання з певних предметних галузей. Відтепер стати успішними мають шанси ті, хто має так звані навички XXI століття – навчальні й інноваційні: уміння працювати з інформацією, медіа- та комп’ютерні; життєві та кар’єрні.

Проте якими є умови формування цих навичок? Де має це відбуватись і хто повинен це робити? Чи існують засоби формування подібних умінь? Отже, постає необхідність вивчення цих питань і визначення засад успішного формування зазначених навичок з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій задля успішного особистісно-професійного зростання.

Виявлено, що за результатами дослідження центру Gallup, що використання ІКТ потрібно сучасним учням для розв’язання реальних проблем й отримання достатніх навичок роботи з технологіями, які знадобляться їм у самостійному житті. Розвиток навичок XXI століття у школярів надасть їм більше шансів досягти успіху в житті порівняно з тими, хто має низький рівень подібних умінь.

Очевидно, що навички XXI століття має формувати і розвивати сучасні заклади загальної середньої освіти, зокрема початкова школа. Тому ці аспекти актуалізуються в наукових дослідженнях останніх років.

За результатами вивчення теоретичних джерел з’ясовано, що окремі аспекти формування навичок XXI століття розв’язує низка науковців. Так, Н. Балік характеризує методи навчання з допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що стимулюють у студентів розвиток навичок XXI століття. Л. Варченко довела ефективність методики налагодження електронної співпраці студентів для формування навичок співробітництва, комунікації та взаємодії. Н. Дементієвська зробила спробу адаптувати

такі програми, як Intel® «Навчання для майбутнього», «Шлях до успіху» для сучасної української школи й запропонувала використовувати комп'ютерні технології в цих програмах як засіб формування навичок ХХІ століття в учнів. М.Золочевська в дослідженнях використовувала комп'ютерний навчальний засіб «Showing_Evidence» з метою формування і розвитку в студентів – майбутніх учителів навичок ХХІ століття. І. Кузьменчук використовувала методу проєктів з метою формування в учнів навичок ХХІ століття.

Отже, нині вже є певні напрацювання в питаннях формування і розвитку в учнів навичок ХХІ століття: учителі використовують метод проєктів, різноманітні програмні засоби і хмарні технології, які дозволяють формувати і розвивати означені навички.

Необхідними педагогічними умовами формування навичок ХХІ століття в учнів початкової школи є: вироблення позитивного особистісного ставлення до явищ та об'єктів навколишнього світу, до навчання; динамічність поведінки в колективі ровесників, друзів; спрямованість учня на застосування цих знань у практичній діяльності.

Зазначимо, що педагогічна підтримка процесу формування навичок ХХІ століття в учнів початкової школи будуватиметься на знанні їх індивідуальних особливостей, на інтуїції педагога. Для нашого дослідження важливо розглядати педагогічний супровід, як дію суб'єктів виховання, навчання, розвитку (педагог, психолог, батьки, керівник), яка доповнює дії іншого суб'єкта (учня, вихованця, дитини, колеги).

Для успішної реалізації моделі педагогічного супроводу процесу формування навичок ХХІ століття в учнів початкової школи у їх соціально-активній діяльності необхідно, щоби зміст навчально-виховного матеріалу, форми й методи педагогічної підтримки відповідали реальним можливостям школяра й були чинником мотивації їхньої діяльності. Для цього педагогу необхідно дотримувати такі педагогічні умови:

- навчальні, виховні, розвиваючі, коригувальні цілі навчання діяльності школярів (учнів), повинні визначатися суб'єкт-суб'єктними відносинами всіх учасників навчально-виховного процесу;
- визначати індивідуально-типологічні характеристики школярів, що проявляються в їхній діяльності;
- виділяти з них домінуючі, що роблять найбільш істотний вплив на хід і результати процесу формування навичок ХХІ століття в учнів початкової школи;
- перед засвоєнням нової інформації, або засвоєнням практичних соціальних навичок, необхідно виявляти наявність навичок ХХІ століття в учнів початкової школи, які необхідно актуалізувати;
- на етапі актуалізації навичок, виявляти пізнавальні можливості школярів, використовуючи для цієї мети систему завдань від більш складних до більш простих і навпаки;
- на основі спостережень, логічного аналізу, педагогічного передбачення встановлювати можливі труднощі в школярів у їх теоретико-пізнавальній та соціально-активній діяльності;
- визначати, яке співвідношення і взаємодія колективної та індивідуальної форм діяльності доцільніше використовувати у взаємодії соціальних інститутів, зважаючи на методичних особливостях процесу навчання та виховання;
- на оціночно-результативному етапі оцінювати рівень процесу формування навичок ХХІ століття в учнів початкової школи та визначити відповідність досягнутого рівня не тільки програмним вимогам, але й індивідуальним можливостям школяра;
- проводити відповідну корекцію рівня формування навичок ХХІ століття в учнів початкової школи, форм, методів і засобів педагогічної підтримки.

Отже, система взаємодії суб'єктів педагогічної підтримки передбачає такі рекомендації щодо реалізації підтримуючої взаємодії. Усі учасники освітніх відносин виступають, як суб'єкти, тобто активні, рівноправні учасники.

Освітня програма «Партнерство з підтримки навичок ХХІ століття» виділяє три групи навичок, які повинні сформувати вчителі у своїх учнів:

- навчальні та інноваційні;
- уміння опрацьовувати інформацію, комп'ютерні та медіа навички;
- життєві та кар'єрні (професійні) навички.

Найбільш важливою вважається перша група навчальних та інноваційних навичок. До цієї групи навичок належать критичне мислення і вміння приймати рішення, креативність та інноваційність, комунікативні навички та співпраця.

Уміння опрацьовувати інформацію, комп'ютерні та медіа навички передбачають набуття учнями інформаційної та медіа грамотності. У розпорядженні школярів ХХІ століття величезна кількість засобів масової інформації та цифрових носіїв. Зорієнтуватися в них і знайти вірне рішення можна тільки тоді, коли учень уміє швидко видобувати інформацію та критично оцінювати її. Однак оцінити корисність віднайденого повідомлення можна лише тоді, коли розумієш принципи створення медіа продукції.

До найбільш важливих життєвих та кар'єрних навичок належать лідерство та відповідальність. Аби сьогоднішній школяр в майбутньому став лідером і просто успішною людиною, нині його потрібно навчити буди ватажком. А для цього необхідно сформувати здатність керувати діями інших, власним прикладом надихати на звернення та нести відповідальність за роботу всієї групи.

Нами запропоновано застосування для формування навичок XXI століття метод проектів. Використовуючи метод проектів у роботі з учнями, можна дослідити, що він містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних, творчих за самою своєю сутністю підходів, сприяє творчому розвитку учнів, використанню ними певних навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій дозволяють вирішувати ту чи іншу проблему. Крім того, метод проектів передбачає обов'язкову презентацію результатів.

Гамалюк Степан Анатолійович

Чернівецький Національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Гудима Юрій Васильович, доктор фізико-математичних наук, професор

Чернівецький Національний університет імені Юрія Федьковича

ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Розвиток сучасної освіти в Україні базується на активному використанні сучасної комп'ютерної техніки та інформаційних технологій у процесі навчання. Перед освітнім процесом стоїть завдання, яке полягає у підготовці конкурентоспроможного спеціаліста в епоху електронного середовища. Це стало причиною переосмислення традиційних моделей навчання і створення на їх основі нових, які базуються на використанні мережевих та інформаційно-телекомунікаційних технологій навчання. Електронне навчання (E-learning) є новою перспективною моделлю навчання, яка базується на використанні новітніх мультимедійних технологій, інтернету з метою поліпшення якості освітніх послуг, спрощення доступу до актуальних, достовірних ресурсів, отримання допомоги зі сторони спеціалістів в необхідній галузі а також колективної роботи на відстані.

Розвиток електронного навчання відбувався в три етапи. Перший етап (20-50-ті роки XX століття) охоплює період з моменту появи електромеханічних комп'ютерів до широкого впровадження електронних комп'ютерів. Цей етап характеризується застосуванням різних механічних, електромеханічних та електронних індивідуалізованих пристроїв, за допомогою яких подавався навчальний матеріал і виконувався контроль і самоконтроль знань технологія програмованого навчання). Другий етап охоплює період 50-80-х років минулого століття та пов'язаний з широким упровадженням ЕОМ у практику. У цей період була створена велика кількість спеціалізованого програмного забезпечення – автоматизованих навчальних систем PLATO, Coursewriter, Tutor та інші. Третій етап (з 80-х років минулого століття) розпочався з появою комп'ютерних мереж і персональних комп'ютерів. Стрімкий поштовх до розвитку освітніх технологій пов'язаний з використанням глобальної мережі інтернет. Використання спільних і розподілених ресурсів, Web-технологій, віддалений доступ до навчальних матеріалів забезпечив суттєве підвищення ефективності професійної підготовки, її доступності та масовості.

Така форма навчання може відбуватися в трьох режимах: синхронний, асинхронний та індивідуальний.

- навчання в синхронному режимі часто називають "режимом реального часу", оскільки воно дозволяє учасникам курсу і вчителю вільно спілкуватися, майже так, ніби вони знаходяться в одному місці і в той же час. Заняття, що проводяться таким чином, проходять під повним контролем викладача і нагадують класичні лекції.

- асинхронний режим полягає у тому, що контакт між учнями і вчителем не відбувається в реальному часі. Пакет програм такої системи містить бази даних, в яких зберігаються матеріали конкретних курсів.

- індивідуальний режим навчання – не що інше, як навчальний портал, що містить програмне забезпечення, яке дозволяє створити центральне середовище для проведення всіх заходів, пов'язаних з дистанційним навчанням.

Традиційний спосіб навчання, до якого ми звикли, майже не змінився, як правило, складається з пасивного прослуховування і вибіркового запису інформації, наданої вчителем, відсутній індивідуальний підхід і використання новітніх комунікаційних та інформаційних можливостей, які значно полегшують отримання знань.

Новий спосіб навчання – динамічний, доступний у будь-якому місці, в будь-який час. Проте нова система встановлює нові вимоги як для студентів, так і для людей, які готують матеріали та контролюють процес навчання, такі як постійний доступ до мережі Інтернет, вміння користуватися необхідним програмним забезпеченням.

Цілями електронного навчання є: можливість одержання освіти особам з фізичними вадами; доступ до освітніх ресурсів у будь-який час з будь-якого місця, де є доступ до мережі; використання інноваційних педагогічних технологій; самостійна чи колективна робота з електронними навчальними матеріалами.

Підсумовуючи, можна сказати, що на даний час система електронного навчання не може конкурувати із традиційними формами навчання, але це питання часу. Світ змінюється кожного дня, кількість інформації зростає, потреби людей стають іншими. Часу на засвоєння актуальної інформації стає менше, а отже, і швидкість отримання цієї інформації повинна збільшитися. Саме тому ресурси електронного навчання набувають такої популярності.

Список використаних джерел

1. CLARKE A.: E-learning nauka na odległość, Wyd. Komunikacji i Łączności, Warszawa. 2007
2. Шевельова М. К. Использование средств дистанционного образования для формирования доверия к современным динамическим знаниям // Информационно-технологическое обеспечение образовательного процесса современного университета [Електронний ресурс] : зб. доп. міжнар. інтернет-конф., Минск, 1-30 листоп. 2013 р. – Минск, 2014. – С. 333-338. – Режим доступу к журналу.

Швець Альвіна Романівна

Запорізький національний університет

Науковий керівник: Масюк Олег Петрович кандидат філософських наук, доцент

Запорізький національний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСВІДУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРОМАДІ

Актуальною тенденцією в діяльності української соціальної роботи постають антидискримінаційні практики, які дозволяють підвищити якість надання послуг у соціальних службах. Україна намагається наслідувати здебільшого європейські моделі соціальної роботи. Слід звернути увагу на американський досвід введення принципу недискримінації в соціальній сфері. Адже сучасна соціальна робота утворилась саме в Сполучених Штатах Америки, що говорить про їх багаторічний досвід та високоякісні технології.

Американський досвід вивчають такі українські вчені як С. Кубіцький [1], В. Поліщук, Г. Попович. Безпосередньо в США антидискримінаційні практики аналізують такі американські дослідники Б. Мак Гоуен, П. Глік. Мета нашого наукового дослідження змоделювати американський досвід принципу недискримінації в соціальній роботі в Україні.

За С. Кубіцьким «Антидискримінаційна практика – комплекс настанов і реальних заходів для подолання порушень прав клієнтів соціальної роботи за класовими, національними, релігійними, статевими, віковими та іншими ознаками» [1, с. 273]. Відтак, це практика гармонізації суспільних відносин, яка пов'язана з вирішенням проблем щодо утисків та приниження учасників соціального обслуговування.

Відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а саме другої статті: «принцип недискримінації – забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб» [2]. Щодо американського законодавчого підґрунтя виконання антидискримінаційних практик, для кожної категорії клієнта соціальної роботи існує окремий закон. Проте, початок було покладено тринадцятою поправкою до Конституції США, яка заборонила рабство та будь-який примус.

Впровадження принципу недискримінації в Америці починається з макрорівня (соціальної політики): затвердження законів; створення програм; написання проектів та подальших планів соціальних дій. У безпосередньому контакті соціального працівника та клієнтів проводяться освітні навчання (лекції та тренінги) для підвищення свідомості громади на тему недискримінації. Також існує практика «позитивної дискримінації» (переваги для окремих груп населення), яка містить тимчасовий характер, задля встановлення балансу з масштабним пригніченням прав людини.

В Сполучених Штатах Америки соціальні працівники в діяльності недискримінації виконують одну із ролей – «представника інтересів», яка полягає в тому, що працівники в громаді захищають інтереси осіб, стають організаторами допомоги групам, які зазнають дискримінації. Під час правозахисної процедури соціальний працівник має право виступати як позивач, адвокат, експерт-свідок та колега судового персоналу, що дозволяє фахово надати свідчення про факт дискримінації [3, с.62]. Відповідно, соціальний працівник має мати належний юридичний статус для захисту прав клієнта як це практикується в США.

В висновку, можна зазначити те, що опираючись на американський досвід протидії дискримінації потрібно вдосконалювати з самого початку соціальну політику та законодавче підґрунтя. Це створить сталу базу для імплементації в соціальній роботі принципу недискримінації та впровадження антидискримінаційних практик.

Список використаних джерел

1. Кубицький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: навчальний посібник. Київ: «Міленіум», 2015. 300 с.
2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 30.05.2014 р. № 1263-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення: 10.03.2019).
3. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В., Черепанова Г.Л. Соціальна робота: Теорія і практика. Київ: ІПК ДСЗУ, 2007. 341 с.
4. The Civil Rights Act of 1964 URL: http://library.clerk.house.gov/reference-files/PPL_CivilRightsAct_1964.pdf (дата звернення: 10.03.2019).

Веремейчик Сергій Володимирович

Національний університет водного господарства та природокористування

РЕНЕСАНС «АНТИЧНОЇ ДУШІ» В ГУМАНІСТИЧНИХ УЯВЛЕННЯХ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Суттєві зміни в соціально-економічному і духовному житті кінця XIV століття ознаменували початок епохи Відродження. Саме доба Ренесансу є унікальним історичним моментом з позиції усвідомлення людиною себе як індивідуальної цінності буттєвої форми, що лежить поза межами соціального статусу. Варто звернути увагу на те, що характерною рисою духовності даного періоду є шанобливе відношення до природи як символічного втілення Божественного. Найкраще процес зміни такого відношення розкриває відомий вислів Миколи Кузанського: «Всесвіт – сфера, центр якої – всюди, межа – ніде». [1, 248] Оскільки відповідно до Аристотелевої метафізики, всесвіт є «сферою нерухомих зірок», то революційна компонента безмежності в уявленні тогочасної свідомості жахала як розум, так і уяву.

Початок процесу трансформації середньовічної області розуміння душі починався із Флоренції, де вперше були сформовані чіткі заклики до відродження античної культури і філософії. Відомий флорентієць Франческо Петрарка розглядаючи світобудову через призму розуміння літератури як внутрішньо врівноваженого джерела мудрості і водночас, спостерігаючи за природними явищами, стверджував, що центральним персонажем природних декорацій є людина. Так, у творчості поета чітко прослідковується стремління до поетичного синкретизму через поєднання сакрального і гуманістичного. В майбутньому ідеї великого флорентійця продовжили життя у творах його послідовників. Зокрема Колюччо Салютаті, розвиваючи і доповнюючи свого «наставника», окреслював основне призначення земного буття через ідею соціалізації обов'язку будівництва «*civitas terrena*». В свою чергу Петрарка, як гуманіст, виходячи у своєму літературному філософуванні за межі внутрішнього діалогу філософської антропології, звертав увагу на те, що людяність забезпечується не лише високим стилем моралізаторської настанови, а й сходженням до словесної простоти у ході зцілення людської душі.

На думку, Бернардіно Телезіо, філософія і теологія нарешті повинні покласти між собою розподільчу границю, оскільки подальший розвиток природи більше не потребує божественного втручання. Так, у дискурсі ренесансного міркування, філософ проводячи порівняльні аналогії за антропологічними признаками виводить, що людська душа, як і частини тіла у різних людей, різняться по своїй величині, вона заповнює все тіло, всі нервові шляхи. Тобто, розумна душа не тільки пов'язана із тілом, але й перебуває у залежності від матерії. Вагомою заслугою натурфілософії епохи ренесансу є підняття ціннісної ролі людини як реалізації особливої винятковості та поступове заміщення Бога природою.

Найбільшим проявом ідеї зближення творця із творінням є реалізація філософування Джордано Бруно. Так, філософ створює вчення сутність якого входить у протиріччя із середньовічним теїзмом із-за характерно вираженого пантеїзму. Центральною лінією філософії Д.Бруно є розуміння Єдиного як одночасної причини буття і власної причини існування об'єкту, тобто в Єдиному матерія співпадає із формою, а отже душа відповідно співпадає із тілесним. Потрібно зауважити, що внутрішня властивість матерії створювати форми, трактується філософом через термін «світової душі». Тобто душа є якісною складовою матерії, де розум, як головна властивість світової душі, виступає діючою причиною речі. Для Д.Бруно життя є постійно існуючим в Єдиному і незалежно від руйнації форм існування прояви життєдайної сили нікуди не зникають, оскільки перетікають у нові форми буття. В даному напрямі міркувань прослідковується погодження Бруно із вченням піфагорійців про метемпсихоз. Однак, доцільно врахувати той момент, що індивідуальна душа позбавлена безсмертя, оскільки в дискурсі філософування Д.Бруно все в природі є характеристикою руху потоку, поступовою зміною форми від старої до нової.

Основною заслугою Ренесансу, в першу чергу, варто признати піднесення античної філософії над масивом середньовічної схоластики. Також епоха Відродження надає можливість реабілітувати тілесність

суб'єкта – тепер людина набуває тілесної повноцінності, отримує свободу мислення, для неї відкривається горизонт можливостей через реалізацію вольового вибору, в кінцевому рахунку зростає цінність окремо взятої особистості. Але, питання наскільки зміна філософування середніх віків здійснила вплив на вирішення етичних проблем та принесла ясність і новизну у розуміння онтологічного простору душі залишається відкритим та потребує більш детального і глибокого дослідження.

Список використаних джерел

1. Кириленко Г.Г., Шевцов Е.В. Краткий философский словарь. Москва: СЛОВО, 2010. 480 с.
2. Гарэн Э. Проблемы итальянского Возрождения. Москва: Прогресс, 1986. 421 с.
3. Лосев А.Ф., Эстетика Возрождения. Москва: Изд-во МГУ, 1978. 304 с.
4. Романов Ю.И., Сандулов Ю.А. Краткая история философской мысли. СПб.: Лань, 2002. 224 с.
5. Черников В.Г. Философия диалектико-материалистического гуманизма. Рыбинск. Рыбинский Дом печати, 1998. 374 с.

Медведська Людмила Євгенівна

Кандидат історичних наук, доцент

Київський національний університет будівництва і архітектури

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІГОР В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ FACEBOOK)

Незважаючи на активну діяльність провідників інтелектуального руху в Україні, до недавнього часу інтелектуальні ігри викликали зацікавленість у представників не надто широкого кола суспільства. Ймовірно, частково це було зумовлено недостатнім рівнем інформованості населення та іншими факторами. Серед них можемо припустити такі:

- відсутність іміджевого просування інтелектуальних ігор як модного та престижного виду дозвілля;
- жорстка конкуренція між гравцями та командами, що іноді призводить до ефекту психологічного дискомфорту у менш досвідчених гравців, які лише інтегруються у систему інтелектуальних ігор;
- низька оцінка власного інтелектуального багажу у ймовірних учасників таких ігор, невпевненість у відповідності рівня свого інтелекту для участі у них, психологічні блоки, страхи та комплекси, породжені негативними оцінками їхніх знань у школі чи вищому навчальному закладі;
- маргінальні соціальні стереотипи, за якими відмінників, інтелектуально розвинених та активних на уроках дітей висміювали в школі, що нерідко призводило до булінгу.

Тож динаміка популяризації інтелектуальних ігор в українському суспільстві до недавнього часу біла відносно одноманітною. Проте, з розвитком соціальних мереж рух інтелектуальних ігор отримав не лише значний поштовх, але й - нові хвилі послідовників. Особливо помітними такі процеси стали у соціальній мережі Facebook. Розглянемо каталізatori цих процесів на прикладі тематичних активностей у соцмережі Facebook.

Інструменти, якими мають змогу користуватися у цій мережі SMM-менеджери (SMM - від англ. social media marketing), відкрили широкі можливості перед популяризаторами інтелектуальних ігор в Україні. Тематичні пабліки та SMM-кампанії у соцмережах успішно виконують низку інших важливих для просування будь-якого продукту функцій. Звернімося до найбільш значущих.

Презентаційна функція: тематична сторінка того чи іншого інтелектуального клубу, фестивалю, окремих ігор чи інших заходів інтелектуального профілю виконує роль своєрідної візитки і частково – віртуального флаєра, який, за аналогією із своїм паперовим прототипом, "роздається" потенційним споживачам, але вже у віртуальній реальності;

Уже згадана інформаційна функція: що, де і коли - не лише питання-тригери для послідовників цієї гри, але й основні інформаційні меседжі стосовно події - що це за гра, де проводиться, коли, умови участі, регламент тощо;

Інноваційно-інтригуюча функція: поширення інформації у соцмережі про подію викликає зацікавленість навіть у тих користувачів, які жодного разу не брали участь в інтелектуальних іграх, адже для них це - нестандартний формат дозвілля, нова пропозиція, про яку вони досі не чули.

Соціальна або навіть можна сказати, вірусна, функція: активні учасники інтелектуальних ігор поширюють на свої сторінках тематичні анонси, відображаються на фото цих заходів у стрічках новин друзів, які, в свою чергу, починають цікавитися інтелектуальними іграми та розповсюджують таку інформацію серед інших – таким чином, ефект присутності інтелектуальних ігор у мережі весь час посилюється.

Іміджева функція: проведення частини інтелектуальних ігор у ресторанах, пабах, кафе, соціальних просторах дало активним відвідувачам таких локацій змогу фіксувати це на своїх сторінках у соцмережах і таким чином позиціонувати себе у якості споживачів не лише розважальних, але й інтелектуальних послуг

Перехресно-рекламна функція: не лише організатори ігор, але й SMM-менеджери локацій, де проводяться інтелектуальні ігри, також рекламують ці заходи на своїх сторінках у соцмережах, викладають фотозвіти та розповсюджують тематичні анонси. Таким чином, різні SMM-активності організаторів та менеджерів локацій перетинаються та забезпечують підвищення охоплення аудиторії.

Мотиваційна функція: все більш актуальними у суспільстві стають запити, що стосуються самопізнання, саморозвитку, пошуків нових форм взаємодії із соціумом, реалізація у незвичних досі для себе галузях, розкриття творчого та інтелектуального потенціалу тощо. Розповсюдження інформації про інтелектуальні ігри у соцмережах мотивує частину аудиторії спробувати себе у якості учасників таких заходів, або хоча б спершу стати спостерігачами. Успішні спроби призводять до нових інтелектуальних активностей користувача, а соцмережі відкривають можливість комунікації з іншими учасниками інтелектуальних ігор для обміну враженнями, пошуків легіонерів на ігри, команд для поодиноких гравців тощо.

Таким чином, рух інтелектуальних ігор в Україні отримує все більше послідовників - його осередки давно з'являлися у різних містах, регулярно проводяться фестивалі й офіційні турніри всеукраїнського та міжнародного рівня, анонси та фотозвіти яких розміщуються у Facebook. У соцмережах також спостерігається підвищення рівня попиту на інтелектуальні ігри різних форм (синхронні турніри, квізи тощо), а відповідно – й нових пропозицій з боку організаторів інтелектуальних ігор в Україні.

Зборівська Оксана Мирославівна

*Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний коледж»*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ КУРАТОРА)

«Патріотизм – це внутрішнє почуття любові, поваги та відданості своїй Батьківщині», – відома істина. В умовах сьогоденних українських реалій, коли багато речей викликають у суспільстві негативне ставлення, виховувати справжніх патріотів складно, хоч більша частина українців називають себе патріотами.

Необхідно виробляти чітку методику щодо формування зрозумілої світоглядної позиції не тільки в напрямку любові до землі, пісні, вишиванки, а й, головне, щодо вироблення навичок плідної роботи для України. Треба задіяти молодь до спільної праці щодо відродження та примноження добробуту Вітчизни – це справжній патріотизм.

Патріотичне виховання – планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у молоді почуття патріотизму, тобто доброго відношення до Батьківщини та до представників спільних культури або країни. Таке виховання прищеплює любов до Батьківщини; розвиває національну самосвідомість та гідність; прищеплює дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій, природи рідної країни; розвиває потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини, інтерес до міжнаціонального спілкування, прагнення праці на добробут рідної країни, її народу. Має застосовування у сім'ї та школі, в державних і громадських організаціях, засновуючись на впевненості в майбутньому.

Французький письменник Альбер Камю в романі «Чума» дає пораду всім: «Бути чесним означає добре робити свою справу». Ця людина була одним із найбільших песимістів і скептиків ХХ століття, який притримувався позиції, що світ повен випадковостей, які постійно руйнують плани людини, та в час складної «межової» ситуації він закликав до об'єднання у спільній справі, а головне «бути чесним». Сьогодні в Україні ці слова актуальні саме для педагогів. Треба докласти чимало зусиль, щоб «добре робити свою справу» – справу спілкування з молоддю (навіть коли вони йдуть у відмову): бути щирими й чесними з ними, дослухатися до дітей, демонструючи цим особистий патріотизм. Тільки демонструючи власний приклад, тільки своєю роботою навчаючи молоду людину бути активною та діяльною, ми зможемо виховувати справжніх патріотів України.

Із власного досвіду роботи куратора маю зізнатися, що не завжди легко організувати молодь до проведення спланованого заходу патріотичної тематики, особливо, якщо він не розважальний. Цьому має передувати психологічно підготовчий етап і поступова робота щодо патріотичного виховання.

Крок перший і головний – щире спілкування, якого так бракує «інтернет-дітям». Наприклад, подарунок у перший день знайомства яскравої листівки-пам'ятки «Десять порад студенту-першокурснику» у жанрі гуморески.

Зі студентами I курсу починати з екскурсії в улюблене місце рідного міста.

Другий крок – створити родинний затишок в академічній групі.

Проведення спільного вечора відпочинку викладачів з батьками і студентами – прекрасна нагода реалізувати задумане: батьківські збори і відкрита виховна година-конкурс «Нумо, дівчата!» як варіант.

Третій крок – активність та творча діяльність куратора. Активна участь у житті коледжу й міста: тижні української писемності; Міжнародний конкурс української мови імені Петра Яцика; науково-пізнавальні конференції; спортивні змагання та ін.

Четвертий крок – вчитися власними справами долучатися до загальної роботи на благо України.

Конкурс мультимедійних проєктів на тему «Моя група – моя сім'я в БАТК». Завдання і вимоги до роботи запропоновані завчасно. Конкурсні роботи демонструють яскраві події життя академічних груп.

Розпочати захід доречно словами похвали: «Ви самі вмієте наповнити яскравим змістом свої студентські будні. Ми маємо вчитися власними справами долучатися до примноження доброї слави і формування високого рейтингу БАТК. Отже, беремося до справи!»

Упродовж години перегляду презентацій та яскравих виступів юних ораторів не стихали в аудиторії гамір та сміх. Окрім лекцій і практичних, за два роки було багато подій. Вітаючи один одного та дякуючи за гарно проведений час, студенти ширими емоціями будять у собі вогник відповідальності й бажання зробити щось значиме у стінах вузу.

П'ятий крок – приклад самовідданого життя ровесника.

День вшанування пам'яті Олександра Філя (Герой АТО, бережанець, студент нашого закладу вищої освіти).

Серед спланованих заходів у день народження героя: покладання квітів та запалення свічки; спільна молитва; благодійна ярмарка солодощів; виготовлення стенда; тематична експозиція біля каплиці; урок-реквієм «Україна починається з тебе», що закінчився словами письменниці Лесі Романчук: «Кожен вирішує, як йому йти, кожному – вільна воля. Кожному зважать наприкінці підсумок долі».

Очікуваний результат планомірної виховної діяльності, спрямованої на формування в молоді почуття патріотизму, – пишатися досягненнями своїх студентів, що хочуть «добре робити свою справу» в Україні.

Секрети досягнення результату прості: діяльність, творчість, наполегливість, позитивні емоції, впевненість у собі та студентах.

Володько Анна Миколаївна

Кандидат педагогічних наук

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДАХРОНІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Постановка наукової проблеми та її значення. Глобалізація та засилля цифрових технологій діє на розвиток суспільства та культури в цілому. Результати досліджень, проведених у Німеччині в останні десятиріччя, показують постійне збільшення впливу інформаційно-комунікаційних технологій на життя людей усіх вікових категорій. Особливо важливим вважаємо розвиток дітей та молоді в умовах таких стрімких змін, які загалом спонукають також викладачів до покращення умов навчання школярів та студентів, враховуючи їхні інтереси та фактори внутрішньої мотивації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Широкомасштабні соціологічні дослідження щодо питання забезпечення навчального процесу сучасними засобами навчання проводяться у Німеччині з 1998 року. На питання «Від яких засобів навчання Ви б відмовилися з найменшою вірогідністю?» школярі та студенти віком від 12 до 19 років розташували засоби навчання відповідно до власних уподобань використання інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання: телебачення (37%), радіо (26%), комп'ютер (19%), журнали (9%), газети (8%) та інше (2%) [1, JIM-Studie, 1998].

Показники залучення сучасних медійних засобів до навчального процесу наприкінці наступного десятиріччя, а саме, станом на 2008 рік, значно відрізняються з появою у житті міленіалів Інтернет-технологій – інтернет (29%), тотальної комп'ютеризації усіх сфер життя – комп'ютер (22%), появою нового виду портативних засобів як mp3-плеєр (16%), що, наприклад, уможлилював прослуховування аудіо курсів

по вивченню мов у цифровому форматі. Інші позиції у переліку залишилися незмінними: телебачення (16%), радіо (4%), журнали (3%), газети (3%), хоча зі значним зменшенням показників їх популярності як засобу навчання [1, JIM-Studie, 2008]. Однак цікавим залишається факт, що 8% респондентів у 2008 році на протигагу 1998 віддали перевагу книгам як комфортному засобу навчання, від якого б вони не відмовилися.

Станом на 2018 рік кількість інформаційно-комунікаційних засобів навчання та їх різновидів значно зросла і технології як, наприклад, смартфони, стали доступними для 97% респондентів. Їх переваги полягають у можливості використання технічного засобу у будь-який час та функціональності, оскільки майже всі донині відомі засоби для навчання знаходяться в одному пристрої: Інтернет (з застосуванням програм, які можна використовувати у різній мірі для навчання іноземних мов: WhatsApp, Instagram, Facebook, Skype, Google, Netflix, Spotify), комп'ютер, телебачення, плеєр, книги, радіо, журнали, газети тощо).

Крім того, доцільним вважаємо звернути увагу на появу стаціонарних (46%) та портативних (45%) ігрових приставок, де молодь може обирати мову для спілкування у віртуальній реальності під час гри, що є одним із мотивуючих факторів для вивчення іноземної мови юнаками та дівчатами, оскільки сучасні ігри не обмежуються гравцями з однієї країни і місії можуть бути багатонаціональними та багатомовними. Організація хоча б одного заняття у семестр за тематикою «Ігри та віртуальна реальність» мала б великий мотивуючий ефект на усіх гравців в академічній групі.

Аналіз наявності інших технологій, що можуть використовуватися для вивчення іноземних мов, підтвердив високу популярність комп'ютера або ноутбука, що використовується 70% респондентів та планшета – 28%, що в загальній сумі складає 98%, а це на одну позначку вище від популярності смартфонів. Такий високий рівень значущості цифрової техніки підтверджує, що студенти не лише готові працювати на комп'ютерах, як це було десять років тому, але й в однаковій мірі здатні виконувати завдання з використанням власних смартфонів.

Не менш цікавими є пристрої для завантаження сертифікованих електронних книг (12%), які дозволяють респондентам читати книги в оригіналі та завжди мати з собою цілу іншомовну бібліотеку у зручному та сучасному цифровому форматі.

Окрім цього, до цікавих технологічних новинок останніх років можна долучити і віртуальний помічник (6%), який керуючись голосовими запитами власника може віднайти будь-яку інформацію в смартфоні чи Інтернеті та продекламувати її [1, JIM-Studie, 2018]. Власник смартфона завчасно обирає мову спілкування з віртуальним помічником, що дає додаткові можливості для викладачів для організації цікавих практичних завдань для навчання іноземним мовам.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Опитування респондентів вікової групи від 12 до 19 років надало результати щодо видозміни засобів навчання за останні 20 років, що чинять мотиваційний ефект та мають безпосередній вплив на підвищення результатів навчання. Однак нині проблема полягає у засиллі засобів для навчання та фізичному та психологічному перенавантаженні школярів та студентів від великого їх вибору; тоді як проблемою викладача є підбір максимально ефективних засобів та додатковий час на розробку чи дослідження методик роботи з новими різновидами сучасних засобів навчання, в чому вбачаємо перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.mpfs.de/studien/?tab=tab-18-1>

Малько Наталія Олександрівна

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

«МОВНЕ ПОРТФОЛІО» ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Мова є найважливішим засобом спілкування, існування і розвитком людського суспільства. Нинішні зміни у суспільних відносинах, засоби зв'язку (використання новітніх інформаційних технологій) вимагають підвищення комунікативної компетентності студентів, поліпшення їх філологічної підготовки.

Сучасні технології навчання іноземних мов акумулюють успішну інформацію кожного з них, дозволяють викладачу налаштувати будь-яку технологію у відповідності зі структурою, функціями, змістом та цілями. Постійно відбувається пошук нових педагогічних технологій пов'язаний з відсутністю позитивної мотивації студентів до вивчення іноземної мови. Позитивна мотивація є неадекватною, оскільки при вивченні іноземної мови студенти стикаються зі значними труднощами через їх психологічні особливості.

«Мовне портфоліо» – це інструмент самооцінки пізнавальної та творчої роботи студента, відображення його власної діяльності. Це сукупність документів про самостійну роботу студента. Набір документів розробляється викладачем і забезпечує:

- завдання при підборі матеріалу в портфоліо;
- параметри та критерії оцінювання.

Експериментальна технологія створення портфоліо – це спосіб візуалізувати свої досягнення за певний період навчання, вміння та демонстрування здібностей і практичне застосування отриманих знань і навичків.

Портфоліо дозволяє враховувати результати, досягнуті студентом в різних заходах: освітній, соціальній, комунікативній і т.д., і є важливим елементом практично орієнтованого, дієвого підходу в освіті. Студенти бачать своє зростання як базу даних своїх досягнень за весь період навчання (проекти, сертифікати, рецензії, огляди по окремії творчій діяльності).

Сучасна педагогіка багата на інтерактивні підходи, серед яких такі:

- Творчі завдання.
- Робота в невеликих групах.
- Навчальні ігри (рольові ігри, імітації, ділові ігри та навчальні ігри).
- Використання державних ресурсів (запрошення фахівця, екскурсії).
- Соціальні проекти.
- Тренування.
- Вивчення та фіксація нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з навчальними посібниками, відео- та аудіоматеріали, «студент як викладач», «кожен навчає кожного»).
- Обговорення складних і спірних питань і проблем.

Використання інноваційної технології мовного портфоліо має важливе значення для формування мотивів вивчення іноземної мови. Використання викладачами методу «Портфоліо» значно вдосконалює самостійну роботу та формує стійку мотивацію студентів до навчання. Ця технологія не лише розвиває внутрішні мотиви, а й формує потребу до накопичення інформації, її критичного осмислення та самостійного подолання труднощів, які виникають під час вивчення іноземної мови.

Гроссу Наталія Валентинівна
Запорізький державний медичний університет

ХМАРНИЙ СЕРВІС MS OFFICE 365 ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Метою цієї роботи є розгляд можливостей та перспектив використання хмарного сервісу MS Office 365 в організації навчально-інформаційного простору Центру підготовки іноземних громадян ЗДМУ.

Інформатизація навчання посідає одне з чільних місць серед нових напрямків розвитку освіти. Сучасний освітній простір закладу вищої освіти формується «із використанням спеціальних програмно-інструментальних платформ підтримки навчального процесу за дистанційною формою» [1].

Складовими інформаційно-освітнього простору ЗДМУ є автоматизована навчальна система RATOS 2.0, онлайн курси edX, сервіс MS Office 365.

На довузівському етапі мовної підготовки іноземних громадян інформаційно-освітнє середовище формують «аудіальні та відеонавчальні матеріали, а також такі засоби як мовні тренажери, або їх ще називають мовленнєві тренінги...» [2, с. 47]. Ці матеріали використовуються у комп'ютерному класі та кабінетах, облаштованих мультимедійним проектором або SMART-TV.

Розглянемо можливості та перспективи використання хмарного сервісу Microsoft Office 365 в організації навчально-інформаційного простору Центру підготовки іноземних громадян ЗДМУ.

Microsoft Office 365 – це хмарний інтернет-сервіс компанії Microsoft з постійно оновлюваним програмним забезпеченням (Outlook, OneDrive, Word, Excel, PowerPoint, OneNote, Exchange Online, SharePoint тощо). Для використання сервісу потрібні будь-які пристрої (комп'ютер, смартфон), Інтернет та наявність облікового запису Office 365. В межах університету всі облікові записи синхронізовані між собою.

Exchange Online – поштова служба, що дозволяє організувати спільну роботу співробітників університету, викладачів і студентів. Крім стандартних поштових функцій, Exchange Online надає унікальні можливості використання глобальної адресної книги контактів: всі адреси викладачів і студентів розташовуються в єдиній базі даних, доступ до якої можна отримати в будь-якій точці світу і з будь-якого пристрою – досить просто увійти в свій обліковий запис Office 365.

Exchange Online містить в собі доступ до календарів: студенти і викладачі мають можливість переглядати календарні плани і завдання один одного, співробітники університету можуть спільно складати розклад занять і надавати до нього доступ студентам. Наступні зміни в розкладі повідомляються автоматично.

SharePoint Online – багатофункціональна хмарна служба, яка значно розширює можливості комунікації. Користувачі можуть спільно працювати над документами, обмінюватися миттєвими повідомленнями, проводити відеоконсультації в режимі реального часу. В рамках навчального процесу можна організувати конференцію або презентацію для аудиторії.

Microsoft Office 365 розширює можливості групового навчання: викладач може створювати онлайн-групи з метою проведення консультацій, створення форумів, реалізації колективних проєктів (наприклад, презентацій на задану тему).

Перевагою використання хмарного сервісу є персоніфіковане дистанційне навчання: з кожним студентом викладач може працювати індивідуально, у зручному темпі. Самостійна робота контролюється більш якісно. Наочно відстежується прогрес студента у навчанні.

Microsoft Office 365 надає великі можливості викладачам для спільної методичної та наукової роботи:

- в будь-якому місці та в будь-який зручний час працювати над документом разом із співавтором;
- користуватися сховищем збережених файлів (бібліотекою);
- маючи доступ до мережі Інтернет, та не маючи ніяких програм на своєму комп'ютері, використовувати останні версії програмного забезпечення.

Microsoft Office 365 є зручним та ефективним для навчальної, методичної та наукової діяльності. Він надає можливість спільної роботи над документом. Це суттєва відмінність виділяє його з-поміж інших складових інформаційно-освітнього середовища.

Розглянувши перспективи використання хмарного сервісу MS Office 365 в організації навчально-інформаційного простору Центру підготовки іноземних громадян ЗДМУ, можна зробити висновок про його доцільність.

Список використаних джерел

1. Шевченко В.Л. Інформаційний освітній простір системи загальної середньої освіти: позиція теорії та реалії практики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3760
2. Васецька Л.І. Інноваційні освітні технології як чинник оптимізації мовної підготовки іноземців на довузівському етапі навчання. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова: Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Вип. 58. – Київ: Вид. НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. – ISSN 2311-5491. С. 141–143.

Гращенкова Вікторія Володимирівна

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Шейна Лариса Олександрівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

РОЗВИТОК НАВИЧОК ВЕРБАЛЬНОЇ ТА НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ І АКАДЕМІЧНИХ ЦІЛЕЙ

Однією з найбільш важливих навичок спілкування в сучасному світі є вміння спілкуватися грамотно. Це стосується не лише правильного і доречного використання мовних навичок, підбору відповідних лексичних та граматичних конструкцій, але й інших комунікативних навичок, які допомагають під час здійснення професійної діяльності, в побутових та особистісних комунікаціях. Для того, щоб налагодити ефективну роботу, будь-якому професіоналу важливо володіти вмінням чітко висловлювати свої думки, а також уміти відчувати й зрозуміти співрозмовника (колегу, менеджера, клієнта, партнера у бізнесі, продавчиню в магазині тощо).

Як відомо, під час безпосереднього усного спілкування вербально повідомляється не більше 30-40% інформації. Більша ж частина передається за допомогою засобів невербальної комунікації (від лат. verbalis – «усний» і лат. communicatio – «спілкуватися»).

До невербальних засобів спілкування відносять паралінгвістичні (тембр, гучність, темп мовлення), екстралінгвістичні (паузи, сміх, зітхання), проксемічні (розташування в просторі, пересування, дистанція під час спілкування) і кинесичні засоби спілкування (міміка, жести, пози, погляд).

Щоб розвинути навички комунікації, особливу увагу необхідно приділяти засвоєнню невербальних засобів спілкування. В процесі викладання іноземної мови у ВНЗ, у зв'язку з відсутністю носіїв мови, які були б представниками відповідної культури, можна досягти створення мовного середовища,

використовуючи аудіо- та відеофайли, які містять різні ситуації з повсякденного життя. Студентам пропонується розіграти їх після прослуховування або перегляду, імітуючи вираз облич, міміку, жести, рухи тіла, інтонацію, дотримання дистанції між партнерами тощо [3, с. 111]

Освоєння невербального змісту значно підвищує ефективність процесу вивчення іноземної мови. Ситуативний характер сприйняття певних обставин концентрує увагу на міміці, жестах, ритмі, рухах, при відтворенні яких відбувається об'єднання вербальних і невербальних засобів спілкування, властивих носіям культури відповідної мови. Крім суто інформації, важливо підібрати правильний тон спілкування, інтонацію, рівень формальності тощо.

З іншого боку, мова людини індивідуальна. Індивідуальним є не тільки процес оволодіння мовою, а й об'єкт засвоєння, тобто, мова людини є одночасно і продуктом, і процесом. Людина висловлює і формулює свої думки відповідно до структури своєї особистості, до інформації, яку вона передає в процесі комунікації і до мотиваційного аспекту комунікативного акту. [2, с. 232]. Таким чином, засоби невербальної комунікації також можуть мати відбиток індивідуальності.

Комунікативні навички є невід'ємною складовою частиною так званих «гнучких навичок» (soft skills), якими повинні оволодіти майбутні професіонали. Вони мають навчитись вербальному і невербальному спілкуванню, зв'язному конструктивному мовленню, усному та писемному, чіткому висловлюванню думок, умінню зрозуміло та конкретно повідомляти необхідну інформацію. Інші «гнучкі навички», на які слід звернути увагу, це – активне слухання, вміння здійснити презентацію, оволодіння методами ведення телефонних розмов, розвинуті навички ділового листування, формування вміння писати лаконічні й місткі листи, з дотриманням відповідного формату і тону листування. Крім того, важливими комунікативними навичками є здатність вести діалог і відстоювати свою позицію, продуктивне спілкування при наявності конфліктної ситуації, вміння слухати і проводити співбесіду, підтримка коротких бесід ввічливості, техніка здійснення рукостискання і т. ін.

У зв'язку з необхідністю підготовки висококваліфікованих фахівців, які б мали розвинуті комунікативні навички при наявності високого рівня володіння іноземною мовою, ми пропонуємо в якості часткового вирішення цієї проблеми інтегрування змісту англійської для спеціальних / академічних цілей (ES / AP) і професійної підготовки. Це передбачає не тільки професійно-орієнтоване вивчення англійської мови, а й застосування мови як засобу розвитку професійних знань, умінь, навичок, особистих якостей студентів. На заняттях з ES / AP викладачами нашої кафедри застосовуються активні методи навчання, такі як: дискусії, мозкові штурми, метод проектів, метод «перевернутого навчання», рольові та ділові ігри, моделювання професійно-орієнтованих ситуацій, що сприяють поліпшенню комунікативних навичок студентів та їх підготовки до спілкування в професійному та побутовому середовищі. [1, с.138]

Список використаних джерел

1. Гончаренко Т. Е. Формирование коммуникативных способностей будущих инженеров-программистов на занятиях ES/AP. / Т. Е. Гончаренко, Л. В. Дёмочка // Международная научно-практическая конференция «Молодёжное предпринимательство в странах восточного партнёрства: опыт формирования и перспективы развития» в рамках реализации проекта «Высшие учебные заведения для молодёжного предпринимательства» по программе Erasmus+ (heifye.hduht.edu.ua): Тезисы межд. научн.-практ. конф. (Батуми, Грузия, 13-14 сентября 2018 г.). – С. 137-139.
2. Сергина С. В. Методика индивидуализации обучения иноязычному говорению / С. В. Сергина // Экономическая освіта та наука: досвід та перспективи розвитку : матеріали наук.-практ. конф., 22-23 листопада 2007 р. – Харків : [б. в.], 2007. – С. 232-235.
3. Lazareva O. Developing soft skills at ESP classes in technical heis / O. Lazareva, O. Kovtun // Psychological and pedagogical problems of modern specialist formation : coll. art. – Warsaw : ANAGRAM ; Kharkiv : KRPOCH, 2017. – P. 108-115.

Пукало Світлана Олегівна

Коледж технологій, бізнесу та права

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ КЕРІВНИКА

Культура, до якої людина долучається з дитинства, багатогранна. Це художня та економічна культура, культура праці, культура політична та правова, інтелектуальна та моральна, культура спілкування та сімейних взаємин. Чим вища у людини загальна культура, тим вища моральна та психологічна культура її спілкування. "Поведінка — це дзеркало, в якому кожен показує свій образ" (Й.-В. Гете).

На роботі людина проводить більшу частину свого життя, а відтак їй приємніше працювати там, де панує взаємоповага й усі дотримуються етичних норм і правил етикету спілкування. Спілкування - це процес установаження та розвитку контактів між людьми. Проблема ділового спілкування взагалі та культури мовлення зокрема є досить актуальною. Вона почала розглядатися лише протягом двох останніх десятиліть, однак її значення настільки велике, що категорія спілкування дуже швидко зайняла одне із провідних місць у науці поряд із такими категоріями, як "особистість", "свідомість".

Дотримання правил і вимог етикету є обов'язковим для всіх, адже це сприяє створенню сприятливого клімату для людей, зайнятих процесом виробництва. Не випадково великі фірми та корпорації створюють власні Кодекси честі чи Правила поведінки, в яких обумовлюють етичні та мовленнєві норми взаємовідносин і правила етикету службовців, зокрема відносини, що виникають в процесі взаємодії та спілкування керівника та підлеглого.

Етикет керівника. Трохи незвичне поєднання слів. Адже, з одного боку, керівник повинен бути суворим та вимогливим, а з іншого, - привітним та ввічливим. Діяльність його полягає в постійному спілкуванні з підлеглими. Він не повинен проявляти особистих симпатій чи антипатій, називати колег пестливими іменами чи словами на зразок «котик», «лапочка», «сонечко», або навпаки, припускатися грубощів, принижувати людську гідність підлеглого, вживаючи слова ненормативної лексики чи вуличного сленгу, наприклад «кент», «пацан», «баба». Вихований, інтелігентний керівник вітається з підлеглими завжди першим, використовуючи норми літературної державної мови, тобто «доброго ранку», а не «здрасьте» чи «хеллоу». Якщо керівник веде бесіду з підлеглим, він не повинен довго розмовляти по телефону чи мовчки переглядати папери. Коли розмову закінчено, керівник може першим встати з-за столу, щоб дати це зрозуміти іншому. Керівник повинен завжди пам'ятати, що недоброчливе або образливе слово боляче вражає людину і вона ще довго через це страждатиме. Недопустимо вживати такі вислови, як «це лише твоя провина», «якщо не розумієш – не берись», «розумна людина такого не зробить» і т.п. Саме образа нерідко провокує виникнення конфлікту. Але якщо це вже сталося, то інтелігентна людина-керівник не забуде вибачитися перед підлеглим.

Неформальні відносини між керівником і підлеглими заслуговують самої серйозної уваги. Нарівні з умінням вибрати оптимальний в даній ситуації стиль керівництва, менеджер повинен передусім знати типові помилки, властиві людям його статусу, і правильно будувати між особистісні відносини з персоналом.

До типових помилок відносяться випадки, коли керівник не дає конкретних завдань, але постійно докучає підлеглим великою кількістю питань загального характеру; «зациклений» на одній темі в спілкуванні з персоналом, наприклад, трудовій дисципліні; не довіряє своїм співробітникам; щодня формулює нові ідеї для виконання завдання.

Бажано завжди пам'ятати, що «сильний ніколи не принижує» і, отже, недопустимо підвищувати голос на свого співробітника, навішувати ярлики типу «ледар», «нероба». Важливо пам'ятати, що поважають тільки тих керівників, які хвалять при всіх, а аналізують недоліки один на один; ніколи не скаржаться на своїх співробітників, своєчасно і відкрито визнають свої помилки. Керівник зобов'язаний до всіх відноситися однаково, нікого не виділяти; при сторонніх звертатися до своїх співробітників на ім'я та по батькові, незалежно від їх віку.

Кожен керівник відрізняється своєю індивідуальністю, тобто наявними у нього якостями. Однак всю різноманітність індивідуальних особливостей керівника можна звести до трьох типів: автократичний, демократичний та ліберальний.

Автократичний тип керівника. Такий керівник прагне підпорядкувати весь колектив своїй волі, не виносить заперечень і не прислухається до думки інших. Наради проводить лише формально, оскільки рішення підготовлені заздалегідь. У спілкуванні з людьми нерідко нестриманий, а інколи навіть грубий. Допускає вживання ненормативної лексики та пестливих імен.

Демократичний тип керівника, на відміну від автократа, прагне до надання підлеглим самостійності відповідно до їх кваліфікації, з повагою ставиться до людей і турбується про них. У спілкуванні з підлеглими – ввічливий, стриманий, звертається лише на «ви», на ім'я та по-батькові.

Ліберальний тип керівника відрізняється безініціативністю і постійним очікуванням вказівок зверху, небажанням приймати на себе відповідальність за рішення і їх наслідки. У взаємовідносинах з підлеглими він ввічливий і добродушний, ставиться до них з повагою, але недостатньо вимогливий. Використовує офіційно-діловий стиль мовлення лише публічно, наодинці підкреслює дружні та неформальні відносини відповідною лексикою.

Таким чином кожна освічена людина зобов'язана знати що сказати, коли сказати, і як це сказати, особливо якщо вона керує людьми, адже уміння продуктивно спілкуватися з діловими партнерами, реальними або потенційними – це важлива професійна якість ділової людини, необхідний елемент її розмовної та психологічної культури.

Агєєнко Тетяна Анатолїївна

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Загальнокультурна компетентність передбачає обізнаність студентів у сферах особливостей національної та загальнонародської культури, духовно-моральних основ життя людини й людства, окремих народів, культурологічних основах сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, роллю науки та релігії в житті людини, їх впливом на світ, компетентностей у побутовій і культурно-дозвіллевій сфері. До цього ж відноситься досвід засвоєння студентом наукової картини світу, що розширюється до культурологічного й загальнонародського розуміння світу.

Формування загальнокультурної компетентності майбутніх педагогів викладачами кафедри культурологічних дисциплін та образотворчого мистецтва здійснюється шляхом активного запровадження у навчально-виховний процес комп'ютерних технологій, що дає можливість організувати неперервне і ґрунтовне засвоєння навчального матеріалу. За допомогою комп'ютерних технологій можна одночасно поєднати разом різного роду інформацію: зорово-ілюстративну, текстову, звукову.

Ознайомлення з теоретичними основами образотворчого мистецтва; із сучасними тенденціями організації системи художньо-естетичного виховання дітей у дошкільних закладах освіти, в загальноосвітній, зокрема у Новій українській школі; із закономірностями організації та методикою проведення занять із образотворчого мистецтва, художньої праці в школі; формування художньо-професійної компетентності майбутніх педагогів відбувається в процесі сприймання та інтерпретації спеціально створених комп'ютерних презентацій, фрагментів відеозаписів уроків, майстер-класів тощо.

З власного досвіду організації сучасного освітнього процесу в академії можна навести деякі окремі приклади застосування комп'ютерних технологій на заняттях зі студентами:

- Для занять із «Образотворчого мистецтва з методикою викладання» створені комп'ютерні презентації з циклу: «Виконання практичних робіт у різних художніх техніках», зокрема: «Основи малюнку», «Графічні техніки», «Основи кольорознавства», «Малювання кімнатних рослин і квітів», «Скульптура. Ліплення», «Опішнянський керамічний розпис», «Косівський керамічний розпис», «Петриківський розпис»: (віртуальна екскурсія, вправи, основи петриківського розпису).

- Для занять із дисципліни «Художня культура» зі студентами педагогічного коледжу до кожної з 16 лекцій навчального курсу створені відповідні комп'ютерні презентації.

- У процесі викладання методики використовуються презентації: «Методика організації ігор та ігрових ситуацій на заняттях образотворчого мистецтва в початковій школі», «Пробні уроки малювання та праці в початковій школі», «Нетрадиційні техніки зображення: уроки творчості для маленьких художників». За матеріалами пробної педагогічної практики студентів із образотворчого мистецтва в США №66 м. Харкова були записані навчальні відеофільми.

- Для проведення в академії «майстер-класів» створені презентації: «Ляльки-мотанки з ниток», «Лялька «пеленашка», «Лялька «багаторучка», «Мотанка-оберіг Янгол», «Майстер-клас по виготовленню сувенірів із паперових серветок».

Традиційними також є культурологічні проекти – «Арт-подорожі» – масові виховні заходи з використанням мультимедійного комплексу. До кожної «Арт-подорожі» створюється не тільки сценарій, але й готується відповідний супровідний візуальний ряд у формі комп'ютерної презентації, яка знайомить відвідувачів заходу з творами образотворчого мистецтва, стає органічним доповненням до концертних номерів. (Кількість слайдів у таких презентаціях вельми значна: від 100 до 350).

Протягом останніх років були підготовлені та проведені: «Міський романс» (Арт-подорож рідним містом), «Мій Харків – my native land»: під час цієї віртуальної «мандрівки» ведучі («ґиди») проводили екскурсію у формі творчого діалогу: українською та англійською мовами. Віртуальні Арт-подорожі пам'ятками України в ЮНЕСКО: «Мальовнича Україна», «Моя країна: прекрасна і незалежна»; до 25-річчя Незалежності: «Щоб у серці жила Україна»; до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка – Арт-подорож «Шевченко-художник». До днів Європейської культури в Україні було підготовлено та проведено віртуальну подорож до Франції, до року німецької мови в Україні – Арт-подорож до Дрездена.

Тож бачимо, що в організацію сучасного освітнього процесу з дисциплін кафедри органічно входять комп'ютерні технології. Це сприяє збагаченню емоційно-естетичного досвіду студентів, вихованню естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, розвитку художньо-творчих здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості, формуванню фахової компетентності – здатності керуватися набутими художніми знаннями та вміннями у власній самостійній творчій діяльності; є показником готовності використовувати отриманий досвід у виховній роботі з дітьми, виступаючи активним чинником формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців-педагогів.

Розділ другий

Мистецтвознавство, культурологія, філологія, історія

УДК 1(092)

Федоренко Микола Олександрович

Кандидат філософських наук, доцент

*Національна музична академія України імені П. І. Чайковського***ХРОНОТОПІЧНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ**

У статті здійснено естетико-філософський аналіз феномену художнього образу. Акцентується увага на важливості залучення поняттєвого арсеналу теорії культури для дослідження мистецтва. Зазначається на тому, що культурологічний аналіз дає змогу побачити залежність художньо-образних структур від соціально-економічних умов суспільства, зрозуміти своєрідність їх феноменологічного та онтологічного статусу. Викладаються певні загальнокультурні закономірності художньої образності, що знаходять вираження в її внутрішній структурі. Аргументується теза про те, що часово-просторова характеристика мистецтва є мірою його художності.

Ключові слова: *хронотоп, художній час, художній простір, культура, естетика, художній образ*

Актуальність. Естетика і мистецтвознавство розглядають мистецтво як самостійне культурне явище, ізольоване від ширшого соціально-історичного контексту. Адже останній, як свідчать здобутки культурологічного і структуралістського підходів, надає певної специфічності не лише соціальним формам буття мистецтва, а й визначає його внутрішню структуру. Мистецтво з точки зору таких досліджень не тільки створює «обличчя» кожної культури, але і є її формою самосвідомості. Мистецтво бере участь у створенні і функціонуванні будь-якої форми культури, що дає змогу вбачати в ньому не лише художні, а й загальнокультурні змісти споживання.

Огляд літератури. Серед українських естетиків культурологічна тематика досліджень мистецтва є актуальною. Серед публікацій, що є особливо значущими, варто виокремити наукові розвідки, зокрема, В.Панченко [5]. Дослідниця розглядає історичну єдність мистецтва не в спекулятивному, на зразок Гегеля, а в культурно-феноменологічному вимірі. З огляду на це, художні виміри інтонації, первісної символіки, становлення архітектури постають у тісному зв'язку із організацією соціального простору. В монографії Р.Шульги [9] тематизація зазначеної проблематики аналізується крізь призму розуміння сутності мистецтва як засобу задоволення базових потреб особистості, насамперед, пов'язаних з необхідністю виживання.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні залежності існування мистецтва від причин позаестетичного і позахудожнього характеру на прикладі часово-просторової структури художнього образу.

Вклад основного матеріалу. Для розуміння специфіки мистецтва як феномену культури важливим є не лише дослідження процесу творчості, але й результату цієї творчості – завершеного твору мистецтва. Останній можна досліджувати як певну об'єктивовану форму (літературний текст, музична партитура, полотно живопису і т.п.), так і з огляду на втілений у ньому духовний зміст (образ). Очевидно, що проблематика соціально-культурної обумовленості художнього твору стосовно зазначених двох форм буде рухатися в різних площинах. Осмислення цієї обставини в естетичній літературі передусім виражається в розрізненні особливих фаз руху художнього образу від художника через об'єктивованій твір до сприймаючого. У відповідності з цим виділяють такі стадії, як «образ-процес», «образ-твір», «образ-сприйняття», «ідеальний художній образ» і т.п. [6]. Такий підхід дозволяє зосереджувати увагу на особливостях взаємин названих фаз, викривати однобічність натуралістичних та суб'єктивістських тлумачень творів мистецтва.

Однак, зазначена структура все ж ґрунтується на основі уявлень про певне фізично-просторове переміщення – від художника до твору, від твору до реципієнта, - і тому її складно застосувати до аналізу внутрішніх вимірів власне естетичної реалізації. Зазвичай, і проблеми культурної детермінації художнього образу вона формулює в площині зовнішніх відносин.

При всій повазі до об'єктного типу взаємодій, все-таки останні підпорядковані реалізації основного призначення мистецтва – перетворенню внутрішнього світу людини. З огляду на певні відмінності в характері духовної діяльності художника та реципієнта, саме існування мистецтва передбачає певне співпадіння

глибинних напрямків цієї діяльності, що і реалізується в єдиному феномені художності. У свою чергу, ця єдність має свої закономірності, що вимагають певного абстрагування від зазначених об'єктних фаз руху.

У своїх визначеннях процес художньої творчості і його результат мають певні відмінності. Якщо формування задуму у свідомості художника можна розглядати як первісний результат його творчої активності, то для сприймаючого це виступає передумовою осягнення твору. Більше того, на рівні міжособистісного спілкування художній образ продовжує свій розвиток, постаючи певною цілісністю, що породжується не лише співтворчістю реципієнтів, а і є змістом цієї співтворчості, її смисловим центром. Теоретико-культурний рівень розгляду дозволяє розкрити формотворчі принципи духовно-практичної активності людини, пов'язані з її залученням у процес розвитку зазначеної цілісності – процес її створення, сприйняття, оцінки, соціального осмислення і т.д. Якщо при розгляді процесу художньої творчості необхідно враховувати результат цієї творчості (передусім сам твір мистецтва), то і аналіз останнього передбачає звертання до його процесуально-творчої основи. Але якщо у першому випадку феномен художності постає у своєму предметно-історичному розгортанні, то теоретико-культурний аналіз звертає увагу головним чином на його духовно-смыслових аспектах. Безпосереднім предметом дослідження тут постає духовний зміст само витвору мистецтва – художній образ.

Отже, художній образ співвідноситься з процесом творчості, але не може бути повністю зведений до нього. Очевидно, що його особливості неможливо вивести і з матеріального субстрату твору мистецтва. Але якщо створений художній образ продовжує своє життя, то за цим стоять механізми детермінації особливості реальності: суб'єктивні по формі реалізації і об'єктивні у своїх витоках. Власне, про це і йдеться, коли мають на увазі культурні форми детермінації художнього образу. Адже «прочитування» художніх текстів залежить від особливостей культурного середовища, в якому вони відтворюються. Межі індивідуальному сприйняттю та інтерпретації тексту кладе не лише твір мистецтва, але й певні «регулятивні настанови», вироблені культурою.

Будь-який ідеальний образ реальності постає не пасивним, дзеркальним її відображенням, а детермінованим практикою результатом певної психічної діяльності суб'єкта. Вочевидь, саме цей суб'єктивний бік спеціально фіксується, набуваючи смислу художньо значущого переживання. Сприйняття будь-якого геометричного образу, як і образу в мистецтві, є певною внутрішньою діяльністю суб'єкта. Але якщо у першому випадку суттєвим є об'єктивний результат цієї діяльності, то у другому – власне вона сама, тобто не просто об'єктивна точність відтворення реальності, а наше переживання її.

Діяльнісний підхід, який був пануючим в радянський період української естетичної думки, розглядав художній образ як динамічне утворення, акцентуючи увагу насамперед на його часових характеристиках. Значущу роль в програмуванні темпорального розвитку образу як в «часових» (музика, література), так і в «просторових» (архітектура, скульптура) мистецтвах відіграє специфічна «неточність» витвору мистецтва, що обумовлює відносність кожної наступної інтерпретації. А це очевидно спонукає до більш глибокого осягнення твору.

Обумовленість специфіки образів мистецтва вираженням в них певного людського досвіду в його часовому розгортанні дозволяє співвідносити ці образи з реальним історичним досвідом людства, фіксувати в ньому людське самопочуття в світі, що змінюється. В відомих роботах представників потембніанської школи історична відкритість художнього образу тлумачилася значною мірою формально – «естетична нерухомість» образу і його «історичний рух» мислилися з самого початку відокремлено. Більш конструктивним є розгляд художнього образу не як статичної форми, зовнішньої стосовно історичного процесу, а як вираження власної динаміки останнього крізь призму персоніфікованого людського досвіду. «Людський» аспект мистецтва при цьому розкривається як його спроможність не лише передавати різноманіття людських характерів, але й зображати долю людини у світі, обумовленому зіткненням всіх цих характерів з реальним історичним часом. (Так, втілення в творчості Шекспіра основних рис людини Ренесансу невіддільно від геніального розкриття неминучості життєвого краху цього типу особистості). Системою своїх образів мистецтво робить доступним для безпосереднього співпереживання сукупність соціокультурних форм суб'єктивного людського досвіду в їх розвитку. Водночас, воно збагачує і людську моральність реципієнта.

Відтворення в художньому образі повноти людського досвіду передбачає включення в структуру цього образу значень, втілених у творі мистецтва. Неможливо адекватно відтворити людське переживання, внутрішнє буття людини, не звертаючись до наявної соціально-культурної ситуації. Весь цей культурний фон може бути імплікований матеріальною структурою твору передусім як безкінечна система значень, зафіксована знаками мови мистецтва. В естетичній літературі накопичений як досвід, що демонструє неправомірність повного ототожнення художнього образу зі знаками мови мистецтва, так і заперечення будь-якого зв'язку між ними. Найбільш доцільним був би розгляд знаків у мистецтві власне як одного із аспектів цілісної системи художньої образності.

Якщо компоненти матеріальної структури твору є елементами художнього образу у якості «плану виразу», що представляє певний план змісту, визначену сферу культурних значень, то, у свою чергу, дійсність самого твору і дійсність, що безпосередньо в ньому відображена, постає тут у його смислового аспекті, у проєкції на світ висхідних мотивів, цілей, ідеалів особистості. Розвиток самого осмисленого центру художнього образу – відтворюючого ним людського переживання – призводить до появи в цьому образі смислів другого порядку, які зрештою і формують кінцеву художню ідею. На всіх цих етапах залучена в образ дійсність постає у своєму структурному підпорядкуванні суб'єкту, переживання якого вона означає і формує. Власне саме цей рівень художньої образності найбільш детально досліджується в вітчизняній естетичній літературі. Очевидно, саме тут знаходить своє найбільш чисте втілення активно-перетворююче ставлення людини до дійсності, оскільки воно проявляється в мистецтві. Безумовно, і з цієї точки зору образи мистецтв кореспондують з певним культурним контекстом, але все-таки потреби в застосуванні методологічного апарату теорії культури тут не виникає.

Яким чином, за допомогою яких механізмів мистецтво вирішує проблему входження в цей світ внутрішнього суб'єктивного досвіду (і відповідно інших суб'єктів – читачів, слухачів, глядачів). Лишається проблема медіума – внутрішньо художнього посередника, що здатен ці світи зробити взаємно проникливими. І саме тому цю проблему з позицій діяльнісного підходу вирішити неможливо. Адже активність кожного діючого суб'єкта спрямовується особливими, лише йому притаманними цільовими смислами, підпорядковується вирішенню специфічних предметних завдань, крізь різноманіття яких не так просто пробитися до аналогічного чужого досвіду, на чому власне і базується мистецтво.

Потрібна очевидно точка зору, яка б виводила суб'єкта із контексту його безпосередньої діяльності. Пошук подібної «наддіяльнісної» позиції знаходить свій вираз і в тематичному змісті творів мистецтва. Прикладом може бути жанр роману, в центрі якого знаходиться «людина не на своєму місці» [8, 233] – герой, через обставини полишений звичного місця в житті, вирваний із особливостей свого діяльнісного функціонування і саме завдяке цьому набуває здатності поглянути на світ необтяженим поглядом. Показовим є і інтерес мистецтва до теми любові, що означає добровільну відмову від монологічного самоствердження.

Вочевидь кожна людина, що повноцінно сприймає художній твір, певною мірою також «людина не на своєму місці». Адже долучається вона до мистецтва не в якості працівника підприємства чи батька сімейства зі своїми «субстанційними» цілями, а як людина, що внутрішньо у змозі вийти на якусь мить за межі звичної життєдіяльності і, відмовившись від «усіякого безпосередньо-практичного цілепокладання», вільно споглядати самодостатність «іншого життя», що розгортається завдяки мистецтву.

Зазначена позиція, що розкриває зв'язок мистецтво з досвідом споглядання (сприйняття) реальності в аспекті її самоцінності, необхідним чином закладена в самій будові художньо-образних систем. Як дійсність самого твору, так і вся об'єктивна реальність, що відображена в ньому, важливі не лише тому, що вказують на щось відмінне від них, але передусім і як такі, в їх власній неповторності. Художність образу передбачає кінцеве злиття всіх його предметно-смислових пластів – від того, що виражене в матеріальній структурі твору, до найтонших культурних алюзій – в єдиному ансамблі, своєрідно побаченим художником. Момент такої фінальної гармонії, що об'єднує глибокий зміст в чуттєво наочний вираз, і характеризує внутрішню довершеність мистецтва, повноту його образності.

Важливо підкреслити, що ця специфічна «одоухотворена» реальність, якій надають життя образи мистецтва, завдяки відображеній природі останнього, не відокремлена стіною від об'єктивного світу: вона продовжує його в собі, і сама продовжується в ньому, переходячи в реальність, яка підлягає засвоєнню реципієнтами.

Вказана відкритість і буттєва вкоріненість художнього образу знаходить вираз у різних видах і формах мистецтва. Своєрідно вона знаходить свій прояв навіть у музиці, яка не лише розкриває людське переживання, але й ніби кристалізує його, створюючи доступний внутрішньому спогляданню світ «просторових» форм, який не дарма порівнюють з архітектурою [4]. В літературі та живописі вказана риса художнього образу реалізується більш відчутно. Варто згадати в цьому контексті творчість Достоєвського, який, як зауважив Бахтін М.М. [1, 112] не гадував дійсність, а додавав до неї свої твори.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що зовнішній світ осмислюється мистецтвом не лише в смислового аспекті, а і у ціннісному – як дійсність, що обживається людиною-носієм певного конкретно-історичного смислу, як обійстя його буття. Приклад взаємозв'язку смислового і ціннісного рівнів художньо-образного відображення світу дає аналіз його просторово-часової структури.

Відомо, що проблема простору та часу в мистецтві під тим чи іншим кутом зору розглядається в багатьох працях сучасних філософів, естетиків, мистецтвознавців, культурологів [7].

Відомо, що реальний історичний час, постаючи предметом художнього відображення, зазнає достатньо складних трансформацій – то пришвидшує, то уповільнює свій хід, часом змушує його рухатися у зворотному напрямку, зв'язуючи воедино його фрагменти. При цьому, однак, справжній художній образ

ніколи не постає мозаїкою різних дискретних відрізків часу, але перетворює їх в певну єдину, що підпорядковується власним закономірностям, тривалість. Останню неможливо ототожнити ані з вираженою майстром ідеальною «моделлю часу», ані тим більше з фізичним часом. Таким чином, тут перед нами темпоральність особливого гатунку, що відображає фізичний та історичний час, але не вичерпується ним. В той же час вона здатна бути як завгодно фантастичною і так само реальною за своїми людськими витоками.

Те ж саме з простором. Навіть в образотворчих мистецтвах в компетенцію художнього образу входить топографічно точне зображення зовнішньої дійсності. Мистецтво завжди перегруповує її елементи, змінює їх масштаб, поєднує непоєднані в фізичному просторі точки зору і т.д. Очевидно, що принципи організації художнього простору в своєму історичному поступі здатні зазнавати радикальних змін, - те, що могло видаватися європейцю 19 ст. «природним», нехитрим відтворенням дійсності самої по собі, по-іншому розцінювалося б, скажімо, в епоху середньовіччя.

В чому полягає специфічність художнього простору та часу? Для розуміння цієї особливості, на наш погляд, вирішальним є форма проявлення зазначеного хронотопа в культурно опосередкованій людській діяльності. Так, діяльнісна структура часу розкривається в єдності трьох своїх моментів – майбутнього (сфера людський цілей, очікувань), минулого (опредметнена діяльність) та теперішнього (сам акт діяльності). Що ж стосується простору, то він виступає як форма соціокультурного буття, яка характеризує систему наявних суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних відносин, в які вплетена дана діяльність.

Отже, якщо міра часу в соціальному його розумінні задає процес діяльності, зв'язуючи воедино минуле, теперішнє і майбутнє, то міра простору обумовлена структурою соціальних зав'язків, культурними смислоутворюючими детермінаторами діяльності, що виникають на її основі та визначають її спрямованість. Або, якщо час тут «закривається» на самому суб'єкті (активному началі діяльності), то простір характеризує відношення цього суб'єкта до певної позасуб'єктної соціокультурної реальності. Саме ця форма простору та часу знаходить свій вираз у мистецтві. На основі викладеного можна зробити висновок про наявність певної залежності просторово-часових характеристик художнього образу від рівнів його організації: якщо послідовність включення тих або інших смислів в образному переживанні (смысловий рівень) якісно визначає специфіку художнього часу як такого, то безпосередньо зафіксований образами мистецтва унікальний ціннісний світ даної культури, властивий їй порядок смислоутворюючих цінностей, у свою чергу, обумовлює характер власне художнього простору. Сутнісний взаємозв'язок цих обох моментів знаходить свій вираз в хронотопічності художнього образу. Разом з тим акцентування на тому чи іншому із них призводить до того, що мистецтво може виступати і як втілення темпоральності буття, і, за К.Леві-Стросом, як «інструмент для знищення часу» [3,198].

Розуміння художньої дійсності в модусі простору представлено в історії культури не менш широко, ніж бачення мистецтва в моделі людського часу. Утвердження миттєвості буття, що переростає в видиме втілення вічності, властиве, зокрема цілому ряду напрямків китайської та японської естетичної думки [2]. На цій основі культивувався специфічний підхід до проблем «позафеноменального» художнього простору, а також і практика оформлення простору звичайної людської життєдіяльності.

Загалом, домінування ідеї художнього простору можна зустріти на різних етапах історії мистецтва і його теоретичного осмислення - там, де безпосередній предмет художнього відображення усвідомлювався як надіндивідуальна цінність.

Висновки. Завершуючи розгляд простору і часу у мистецтві, відмітимо наступне. Якщо внутрішня темпоральність художнього образу створює умови для відображення в ньому реального історичного досвіду людства, «великого» соціального часу, то не менш важлива роль належить і його просторовому виміру. Завдяки останньому мистецтво набуває здатності фіксувати в модусі вічності, зберігати для прийдешніх часів смислоутворюючі цінності культури.

Список використаних джерел

1. Бахтин М.М. Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве / Бахтин М.М. // Вопросы литературы и эстетики: Исследования разных лет. – М.: «Художественная литература», 1975. – 408 с.
2. Завадская Е.В. Эстетические проблемы живописи старого Китая / Елена Завадская. – М.: Искусство, 1975. – 440 с.
3. Леви-Строс К. Первобытное мышление / Клод Леви-Стросс. – М.: ТЕРРА-Книжный клуб; Республика, 1999. – 392 с.
4. Михайлов А.В. Архитектура как застывшая музыка / Античная культура и современная наука // Михайлов А.В. – М., 1985. – С.233-239.
5. Панченко В. І. Мистецтво в контексті культури/ Валентина Панченко. – К. : ТОВ Міжнародна фінансова агенція, 1998. – 191 с.
6. Раппопорт С.Х. От художника к зрителю: как построено и как функционирует произведение искусства / Раппопорт С.Х. – М., 1978. – 237 с.
7. Трубников Н.Н. Время человеческого бытия / Трубников Н.Н. – М.: Наука, 1987. – 255 с.
8. Шкловский В.Б. Гамбургский счет: Статьи – воспоминания – эссе / Виктор Шкловский. – М.: Советский писатель, 1990. – 354 с.
9. Шульга Р. Искусство в практиках культуры. Социокультурологический очерк / Раиса Шульга. – К.: Институт социологии НАНУ, Институт философии НАНУ, 2008. – 200 с.

УДК 821(485)-31+821.161.2-343

Солодка Лілія Олексіївна

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: Фісак Ірина Володимирівна, кандидат філологічних наук
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*

МОТИВ ПОЛЬОТУ У ТВОРІ С. ЛАГЕРЛЕФ «ЧУДЕСНА МАНДРІВКА НІЛЬСА ГОЛЬГЕРСОНА З ДИКИМИ ГУСЬМИ» ТА УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ КАЗЦІ «ІВАСИК-ТЕЛЕСИК»

У статті досліджується мотив польоту у творі С. Лагерлеф «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» та українській народній казці «Івасик-Телесик». Мотив польоту в аналізованих творах має кілька аспектів зображення і розкривається різнопланово. По-перше, політ – це символ мрії, адже багато хто (і особливо в дитинстві) мріяв полетіти далеко-далеко, причому зробити це самотужки або за допомогою птахів. По-друге, політ – це своєрідна втеча від буденності, пошук легшого і кращого життя. Здійснено компаративний аналіз, аби порівняти головних героїв різних країн, для яких спільними залишаються моральні приписи: гуманізм, любов до навколишнього світу, поцінування дружби.

Ключові слова: мотив польоту у дитячій літературі, повість, казка, гуманізм, дружба, взаємодопомога.

Дитяча література – вагомий фактор пізнання світу. Вона є не лише засобом отримання естетичної насолоди та прилучення до мистецтва слова, а й засобом виховання і перевиховання дітей, прищеплення любові до природи, її збереження. Література має на меті формувати у дітей доброту, гуманність, почуття відповідальності за свої вчинки.

Метою даної розвідки є спроба дослідити мотив польоту, котрим пронизані повість-казка шведської письменниці С. Лагерлеф «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» та українська народна казка «Івасик-Телесик»; встановити компаративні зв'язки між аналізованими творами. Актуальність статті полягає у недостатній дослідженості використання мотиву польоту у дитячій літературі.

Маємо праці, у яких висвітлено аналіз повісті С. Лагерлеф «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми»: Л. Ю. Брауде, Н. В. Подорожної та ін., зокрема і мотив польоту у дослідженнях О. В. Орлової.

Сельма Лагерлеф (1858-1940) – всесвітньо відома шведська письменниця, котра прожила хоч і нелегке, але довге і цікаве життя. Літературна діяльність С. Лагерлеф була гідно поцінована: у 1909 році вона стала першою жінкою-лауреатом Нобелівської премії з літератури. Дівчинка народилася у родині відставного лейтенанта і шкільної вчительки, але радісне дитинство було розвіяне важкою недугою Сельми. Вся рідня боролася за здоров'я дитини – і врешті-решт сильна духом, незламна дівчина у 9 років все-таки здолала хворобу. Вона з дитинства почала писати вірші, мріяла про письменницьку діяльність.

Як відомій письменниці і до того ж учительці С. Лагерлеф запропонували написати підручник з географії рідного краю, таким чином, вона здійснила подорож Швецією, її вразила краса і довершеність природи, легенди і перекази, нав'язані цікавою історією краю. Відвідавши свою батьківщину Морбакку, вона пригадала історію зі свого дитинства, як її домашній гусак полетів на північ із дикими гусьми, а восени повернувся з гускою і гусенятами. Всі ці події стали поштовхом для написання всесвітньо відомого твору «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми», цю книжку читають діти сорока мовами світу. Це – шедевр дитячої літератури, який ось уже століття не втрачає своєї актуальності. Сама ж авторка говорила про Нільса, головного героя твору, так: «Нільс став національним героєм, символом Швеції. З 1950 року встановлено премію імені Нільсона Гольгерсона, якою, до речі, однією з перших нагородили Астрід Ліндгрєн. Майже в усіх готелях країни висять рекламні плакати й роздають буклети з пропозицією здійснити мандрівку по Швеції за маршрутом Нільса» [5, с. 15].

Мотив польоту в аналізованих творах має кілька аспектів зображення і розкривається різнопланово. По-перше, політ – це символ мрії, адже багато хто (і особливо в дитинстві) мріяв полетіти далеко-далеко, причому зробити це самотужки або за допомогою птахів.

Людям взагалі властиво літати уві сні. Тому, по-друге, політ – це своєрідна втеча від буденності, пошук легшого і кращого життя.

Наскрізною ниткою мотив польоту проходить через увесь твір С. Лагерлеф «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми». Головний герой твору Нільс вбачає у польоті гусей той рай, якого

так всі потребують: тільки там добре, там справжнє щастя, яке чекає на кожного, але далеко не кожний може туди потрапити. Гуси беруть із собою лише справжніх друзів, які допомагають у біді, здатні на пожертву ціною власного життя. Ці птахи оповиті казковістю і фантастичністю, у них все злагоджено, вони – той ореол таємничості, світ яких вдається пізнати не кожному. Гуси – це своєрідний символ вірності, кохання, родинного затишку, благополуччя, спокою душі, миру.

У літературі знайдемо чимало аналогій і паралелей, наприклад: українська народна казка «Івасик-Телесик», російська народна казка «Гуси-лебеді», повість М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять», безліч фольклорних пісень, які дають можливість ближче торкнутися і осягнути таємничість, простоту і чудодійну силу життя, зрозуміти, що центральний мотив польоту символізує політ людської думки над власним життям, над світом, над собою.

Головні образи хлопчиків згаданих творів дещо схожі, особливо, на нашу думку, Нільс із казки «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» та Івасик-Телесик з однойменної української народної казки. Це добре видно з порівняльної таблиці

Таблиця 1

<i>Нільс</i>	<i>Івасик-Телесик</i>
ВІДМІННЕ	
Жорстокий	Добродушний
Лінивий	Працьовитий
Неслухняний	Люблячий син
Зріст змінюється зі звичайного на малесенький, а потім навпаки	Звичайного зросту
Проходить еволюцію від злого хлопчиська до вірного друга	Добрий друг протягом усього твору
СПІЛЬНЕ	
Приблизно одного віку	
Жителі сільської місцевості	
Кмітливі та винахідливі	
Рятують крилатих друзів від гострого ножа, відпускають на волю	
Уміють цінувати дружбу	
Вчать виправляти власні помилки	

Обидва хлопчики – жителі села, приблизно однакового віку, однак Нільс спершу постає як бешкетник, який не має бажання вчитися, допомагати батькам; він злий та жорстокий: «Тата й мами він не слухався, вчитися не хотів, любив тільки їсти і спати, та ще й був страшений збитошний – усім від нього перепадало» [2, с. 5]. «У батька боліло серце, що Нільс байдужий до науки та лінивий і годиться хіба що гусей пасти. Мати непокоїлася тим, що хлопець вовкуватий і злостивий, жорстокий з тваринами і непривітний до людей» [2, с. 6]. На противагу Нільсу, Івасик – це дар Божий батькам, винагорода сином; він працює, люблячий: «Росте той синок й росте, – і такий став гарний, що баба з дідом не навітаються з нього. От як підріс він, то й каже:

– Зробіть мені, тату, золотий човник і срібнеє веселечко: буду я рибку ловити та вас годувати!» [6, с. 168].

Обидва хлопчики дуже винахідливі, у скрутних ситуаціях можуть себе врятувати. Наприклад, Івасикова винахідливість в тому, що він врятувався від Оленки своєю хитрістю. Розуміючи, що вона має лихі наміри, хлопчик так одурив Оленку, що вона сама опинилася у небезпеці: «Вона й почала показувати, як сідати на лопату, та тільки сіла, а він за лопату та й укинув її в піч і заслінкою піч затулив; а сам замкнув хату, зліз на превисоченого явора та й сидить» [6, с. 170]. Пригоди Нільса також мають ряд епізодів, коли хлопчик гідно рятує себе та інших від смерті саме завдяки кмітливості й винахідливості. Варто згадати його героїчну розправу з пацюками, хоч як він їх боявся, та все ж зумів врятувати звірів від цього набігу: «А серед подвір'я стояв маленький хлопчик і грав на сопілку. Довкола зібралось вже чимало пацюків, зачаровано слухаючи його, а з замка бігли все нові й нові. Як тільки Нільс хоч на мить переставав грати, щоб перевести дух, пацюки вищиряли зуби, ладні кинутися на нього, та хлопчик знову прикладав до вуст сопілку, і вони скорялися йому» [2, с. 52].

Типологічно схожими є багато епізодів цих двох казок: гуси рятують хлопчиків, коли останні перебувають у смертельній небезпеці. Варто згадати епізоди, коли Нільс з повісті-казки С. Лагерлеф та Івасик з української народної казки сиділи на дереві, а на землі їх оточували вороги: першого – лис Сміре,

другого – змія. Єдині, хто міг їх врятувати це були гуси: «Якийсь час Нільс сидів і міркував, що ж йому робити» [2, с. 32]; «Сидить сердешний Телесик, – от-от явір упаде, от-от доведеться пропасти!» [6, с. 172].

В обох творах останній птах зі зграї рятує хлопчиків: «А тим часом чотирнадцятий гусак, білий як сніг, з широчезними крильми, що мерехтіли в темному лісі, мов сяйво, підлетів до Нільса і забрав його з собою» [2, с. 33]; «Коли це летить собі одне гусеня: відбилося – насилу летить, Телесик до нього:

– Гуся-гуся, гусенятко! Візьми мене на крилятко Та понеси до батенька, А в батенька їсти, й пити, Ще й хороше походити!» [6, с. 172].

Типологічно схожою є й кінцівка обох творів: мати хоче зарізати гусака, але пам'ятаючи доброту птахів, відчуваючи себе у боргу перед другим, головні герої не дозволяють цього зробити, а навпаки – відпускають птахів на волю. Нільса переповнюють думки: «Тепер він думав тільки про Мортена. Адже Мортен був його найкращий друг! Нільс згадав, як вони вдвох ночували на замерзлих озерах, як летіли над бурхливим морем, як стереглися хижаків, і цю мить він був ладен сам накласти головою, аби тільки Мортен лишився живий.

– Мамо, не ріжте Мортена! – закричав Нільс» [2, с. 220]. Це говорить про милосердність душі, розуміння того, що головне для їхніх друзів-птахів – воля.

Вчинок Івасика, як і Нільса, був також великодушний, широта людської душі не дозволила йому вбити свого друга: « – Ні, мамо, не ріжте, а нагодуйте його! Коли б не воно, то я б у вас і не був» [6, с. 173]. Хлопчики доводять, що вони здатні зрозуміти світ іншого.

Нільс перероджується, це своєрідна еволюція головного героя від бешкетника і невігласа до порядної, дружелюбної дитини, яка навчилася цінувати дружбу.

За весь час, поки Нільс був карликом він зрозумів важливу істину – турбота і допомога іншим – це найбільша насолода. Хлопчик зрозумів, що від теплих слів подяки почало розтавати його донедавна крижане серце, бо слова вдячності здатні розтопити крижинку льоду на серці маленької дитини. Політ відкрив для Нільса всі переваги добра, допомоги, дружби.

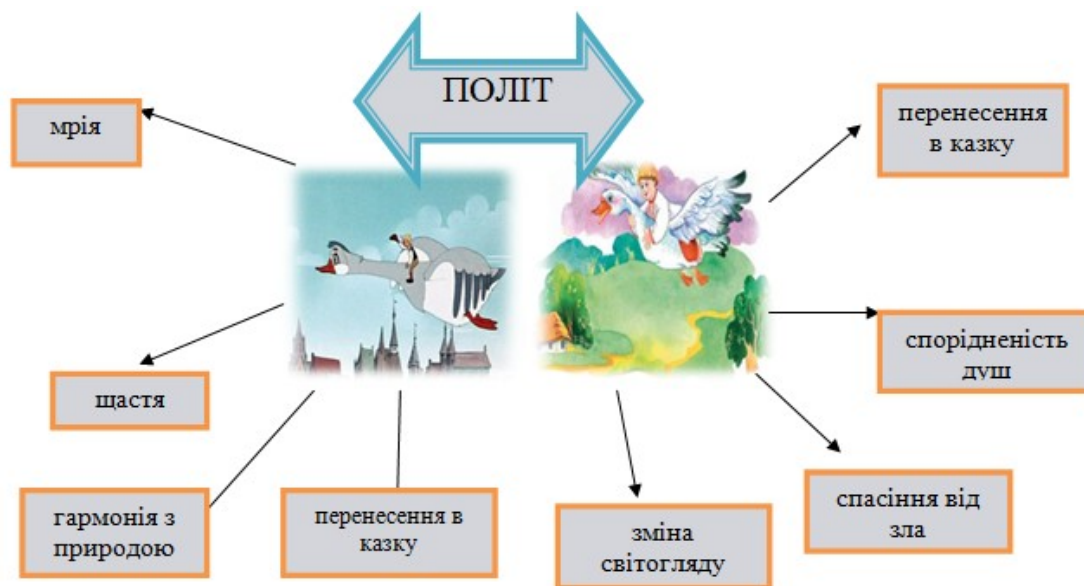
У Нільса відбулося переродження не лише фізичне (на маленького карлика), а й духовне – він дізнавався багато нового і цікавого про свою країну (побачив широкі простори прекрасної Швеції, пам'ятки, свій народ); поступово змінювався його внутрішній світ, його вподобання.

Ключовим елементом у повісті-казці є політ. Його значення у творі визначальне, позаяк це перевтілення тілесне і духовне. Політ – це не просто спосіб переміщення, це можливість скоригувати життя у правильне русло, зрозуміти закони фауни і флори. Визначитися зі своїми пріоритетами, зрозуміти насправді, що важливе у цьому світі. Відкрити у собі незнані раніше таланти і таємниці, які були далеко заховані, і розпустилися, як квіти, лише у високості пташиного польоту.

С. Лагерлеф наділила свого героя Нільса найкращими рисами, які тільки може мати дитина. Він пройшов всі випробування, у кожній новій місцевості знаходив друзів і ворогів, ніколи не зраджує, а навпаки, визволяючи із небезпеки товаришів. Нільс із кожним польотом ставав кращим, бо між гусьми завжди панувала гармонія, світло, незрадливість, якою так часто не вистачає нам, людям. У цьому “суспільстві” відбулося очищення душі від усього злого і лихого. Можливо, тому тільки птахи здатні літати, бо є символом вірності, доброти, благополуччя. Кінцівка твору вражає: «А коли за хвилину Нільс став і обернувся, гусей ніде не було. Він глянув у небо, на табуни птахів, що линули над морем. Усі вони голосно перегукувались між собою, тільки один ключ, ключ диких гусей Аки з Кебнекайсе, летів мовчки. Хлопчик проводжав його поглядом, аж поки він зник з очей: І тоді Нільсові стало так тяжко на серці, що він ладен був навіки залишитися карликом, аби тільки ніколи не розлучатися з дикими гусьми» [2, с. 223]. Нільс настільки змінився, що готовий був пожертвувати собою, лише б тільки бути з друзями. Бо політ – це найпрекрасніше, що було у житті хлопчика, він перемагає зло і жорстокість.

Зіставляючи подані твори, можна зробити висновок, що обидва хлопчики хотіли піднятися понад землю, побачити світ згори, спостерігати за тим, що відбувається в інших краях, щоб, можливо, у майбутньому змінити своє життя і життя людей на краще; більше пізнати світу, у дитячому віці уже дізнатися про одвічну несправедливість. Все це маленькі герої починають осмислювати, коли підіймаються, хоча б у своїх думках.

Таблиця 2

Усім нам хочеться піднятися в першу чергу над собою, щоб краще зрозуміти всю палітру і неосяжну глибину свого життя. Звичайно, дитяча свідомість дарує різні казкові пригоди, випробування, які має виконати герой, щоб встановити істинну справедливість на землі.

Отже, подані казки покликані пробуджувати у дітей світло тепла і любові, розуміння інших, співчуття до них, вміння безкорисливо захищати слабших і отримувати від цього неабияку насолоду. Як влучно зауважила А. Потапова: «Нехай людина добро приносить, бо світ навколо любові просить» [5, с. 14]. Згадані вище твори навчають дітей добра і пронизані гуманізмом, їх вивчення потрібне для передачі молодому поколінню неосяжності людської доброти.

Список використаних джерел

1. Брауде Л. Ю. Полет Нильса [Текст] : судьба книги Сельми Лагерлеф / Л. Ю. Брауде. – М. : Книга, 1975. – 95 с. : ил., портр. – (Судьба книг).
2. Лагерлеф С. Чудесна мандрівка Нильса Гольгерсона з дикими гусьми / С. Лагерлеф. – К.: Веселка, 1978. – 223 с.: Ил.
3. На спині птаха Швецією. За повістю-казкою Сельми Лагерлеф "Чудесна мандрівка Нильса Гольгерсона" [Текст] // Зарубіжна література: Додаток до газ. "Шкільний світ". – 2006. – №15-16. – С.9–19.
4. Орлова О. В. Політ над світом, політ над собою [Текст] / О. В. Орлова // Зарубіжна література в школах України (Київ). – 2013. – № 7-8. – С. 25–27. – Всесвітня література та культура. - 2013. - № 10. - С. 10- 12.
5. Подорожна Н. В. Уроки за повістю-казкою С. Лагерлеф "Чудесна мандрівка Нильса Гольгерсона з дикими гусьми" [Текст] / Н. В. Подорожна // Зарубіжна література в школі. – 2011. – № 15-16. – С. 14–21.
6. Українські народні казки: Для мол. та серед. шк. віку / [Передм. М. К. Дмитренка; Упоряд. О. С. Яремійчук]; Іл. А. Д. Базилевича; Худож. оформл. І. П. Козіної. – К.: Веселка, 1989. – 412 с.

УДК 811.11

Гладуш Надія Федорівна
Кандидат філологічних наук, професор
Київський університет імені Бориса Грінченка
Ареф'єва Олена Олегівна
Київський університет імені Бориса Грінченка

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РУХУ В ЛІНГВІСТИЦІ

Стаття присвячена розгляду теоретично-практичних розвідок, пов'язаних з вивченням фразових дієслів на позначення руху в англійській мові. Мета роботи полягала у дослідженні функціонування та семантики фразових дієслів на позначення руху, що функціонують в сучасній англійській мові. За результатами проведеного дослідження було визначено поняття «фразове дієслово» як поєднання простого дієслова та постпозитива, описано основні підгрупи фразових дієслів, виокремлено та розтлумачено поняття «фразове дієслово на позначення руху», а також висвітлено основні функціональні

та семантичні особливості фразових дієслів на позначення руху в сучасній англійській мові, зокрема здатність постпозитивів впливати на зміну в семантиці та функціях фразового дієслова.

Ключові слова: постпозитив, рух, семантика, фразові дієслова, функції.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістична наука дедалі більше займається дослідженнями, пов'язаними з вивченням людини та її комунікативної діяльності у суспільстві. Одним з суттєвих питань в межах антропоцентричного підходу в лінгвістиці постає вивчення руху як однієї з важливих фізичних властивостей людини та категорії буття.

В англійській мові, на відміну від української, існує окрема група дієслів, які у поєднанні з прийменниками чи прислівниками здатні виражати нові значення, та можуть використовуватися в різних стилях та жанрах мови і мовлення. Особливо широко використовуються фразові дієслова у розмовній мові. Окремої уваги заслуговують дослідження фразових дієслів на позначення руху, оскільки вони відображають особливості переміщення людини у просторі, а відтак її буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню, пов'язаному з вивченням фразових дієслів в англійській мові, присвячено низку теоретичних та практичних розвідок, які, в свою чергу, охоплюють широке коло досліджень, починаючи з функціонального підходу (І.С. Анічков, О.І. Ванівська, І.А. Зозуля, О.Л. Капінус, О.В. Орловська, О.С. Палій І.М. Попадюк, N. Schmitt, R. Side, A. Siyanova та інші) і закінчуючи особливостями вивчення фразових дієслів для іншомовного спілкування (Н.О. Бохач, Ф.М. Гаріпова, І.Л. Плужник, О.В. Яковлева, V. Imrose, J. Povey, K.A. Stroka, B. Waibel тощо). З-поміж дослідників фразових дієслів на позначення руху слід відмітити С.Ю. Богданову, К.Є. Голубкову, С.Є. Гурського, Ю.О. Жлуктенко, F.R. Palmer, L. Talmy тощо. Незважаючи на достатню кількість робіт у сфері вивчення фразових дієслів руху, питання щодо їх функціонування та семантичного наповнення досі залишається відкритим через безперервне оновлення лексичної системи англійської мови та появу нових груп дієслів, зокрема фразових. Актуальність нашої розвідки полягає у зростаючому інтересі до вивчення фразових дієслів на позначення руху, які використовуються у сучасній англійській мові та вимагають визначення їх семантичної структури для адекватного трактування мовцями.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає у дослідженні функціонування та семантики фразових дієслів на позначення руху в сучасній англійській мові. Постає мета досягається у вирішенні таких завдань, як: 1) проаналізувати поняття «фразове дієслово»; 2) коротко окреслити групи фразових дієслів, притаманних англійській мові, навести їх класифікації; 3) охарактеризувати семантичну структуру фразових дієслів на позначення руху; 4) визначити особливості функціонування фразових дієслів на позначення руху в сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різні дослідники тлумачать поняття «фразове дієслово» по-різному. Фразове дієслово визначаються як складне, утворене на основі таких комбінацій, як: 1) дієслово + прислівник; 2) дієслово + прийменник; 3) дієслово без прийменника чи прислівника у постпозиції [15, р. 5]. Дж. Поуві дає таке тлумачення фразовому дієслову – «поєднання простого дієслова та адвербіального та / або прийменникового постпозитива, які формують єдине семантичне та структурне ціле» [11, р. 5]. А. Сіянова та Н. Шмітт трактують фразове дієслово як «багатослівне дієслово, яке складається з двох орфографічних слів, що функціонують як єдине ціле» [14, р. 119]. Д. Болінджер пропонує розглядати фразові дієслова, як «нові стереотипи», а не як «нові слова». Він тлумачить фразове дієслово як «лексичну одиницю, яка має задане значення, що не є сумою значень його частин» [12, р. xii].

За визначенням вітчизняного дослідника А.Г. Ніколенко, фразові дієслова постають «високоінформативними одиницями мови, які на є прикрашанням чи надмірністю, а невід'ємною частиною лексичного складу сучасної англійської мови; фразові дієслова заповнюють пустоти в лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити назви сторін діяльності, які пізнані людиною» [8, с. 31]. Дослідник також зазначає, що фразові дієслова притаманні розмовному мовленню та все більше розширюють свій «діапазон стилістичної належності», широко використовуючись в художній літературі, науці, техніці, стилі офіційних документів тощо [там само].

Окремої уваги заслуговує вивчення постпозитива у фразовому дієслові. Як зазначає Ю.О. Жлуктенко, другий компонент фразового дієслова, що має багато синонімічних слів, як-от прислівник, постпозитив, постпозитивний прислівник чи прийменник, окремо не виражає ознак дії, які б відрізнялися від позначених у першому компоненті – дієслові. Оскільки дієслова з постпозитивами формують одне семантичне ціле, то при вилученні другого компонента найчастіше змінюється значення дієслова [5, с. 105]. Виступаючи лексичними морфемами, прислівники та прийменники визначають низку функціональних значень, закріплених за фразовими дієсловами. Так, О.І. Ванівська наголошує, що «разом із визначеною кількістю часткових функціональних значень, які містяться в кожному постпозитиві, в них міститься функціональне значення, загальне для всіх чи для більшості з них» [2, с. 85]. На основі цього

виділяються такі загальні функціональні значення: вираження спрямованості руху в просторі; початок / подовження / завершення дії; підсилення / інтенсифікація дії; вираження подолання межі [6, с. 13].

Таким чином, виходячи із запропонованих визначень фразових дієслів та розгляду їх постпозитивів, слід узагальнити, що фразові дієслова складаються з двох компонентів: дієслова та постпозитива (прислівника та / або прийменника), що разом утворюють єдине семантичне ціле та несуть у собі стале функціональне значення. У цьому контексті варто відзначити, що одним із суперечливих питань у межах вивчення фразових дієслів залишається їх розмежування з простими словосполученнями дієслова прислівника та / або прийменника. Так, І. А. Зозуля пропонує виділити п'ять об'єктивних критеріїв, які слід враховувати при відокремленні простого словосполучення від фразового дієслова. До них належать: 1) заміна одночленним дієсловом, що часто розглядається як ознака семантичної одиниці; 2) ідіоматика, оскільки багато фразових дієслів мають значення, що не залежать від значення їхніх окремих компонентів; 3) пасивізація чи ймовірність пасивного утворення, визначається всіма дослідниками як особливість перехідних дієслів; 4) синтаксичний критерій – питання, які постають навколо фразових дієслів (відповідно до їхньої термінології, фразових чи прийменникових дієслів), мають займенникову форму – *who(m)* чи *what* та неприслівникову (адвербіальну) форму – *where* чи *when*; 5) для перехідних фразових дієслів з прислівниковою часткою (власне фразові дієслова), коли частка може зазвичай стояти перед іменним додатком на відміну від звичайного прислівника; 6) використання наголосу для диференціації адвербіальної частки, прийменників чи прийменникових частко [7, с. 118-119]. У цьому контексті варто наголосити на такому явищі як ідіоматичність, притаманному фразовим дієсловом. Така характеристика фразових дієслів є важливою для визначення плану змісту останніх, однак не виступає достатнім підґрунтям для їх поділу на формальні (граматичні) класи [13, р.164].

Фразові дієслова виділяються на основі різноманітних критеріїв. Як вже зазначалося вище, за своїм функціональним спрямуванням фразові дієслова поділяються на такі, що позначають напрямок руху, його початок або припинення (наприклад, *go out, get over, run out, throw off*); перехід об'єкта з одного стану в інший (наприклад, *move in, move off*); фразові дієслова із семантичним компонентом «відсутність зміни положення об'єкта» (наприклад, *stay behind, stay down, remain ahead*), фразові дієслова із семантичним компонентом «образ руху» (наприклад, *walk away from, spin along*) [8, с. 151].

За морфологічною будовою фразові дієслова умовно поділяються на такі групи: 1) дієслово + прийменник (наприклад, *to stand by, to find out, to set off, to pick up, etc.*); 2) дієслово + прислівник (наприклад, *to hang around, to fade away, to break down, etc.*); 3) дієслово + прийменник + прислівник (наприклад, *to look down on, to come up with, to look forward to, etc.*) [8, с. 153].

Таким чином, коротко проаналізувавши сутність фразових дієслів, їх визначення та склад, а також розглянувши типові класифікації, можна перейти до розгляду такої підгрупи, як фразові дієслова на позначення руху, яка є найчисельнішою та має у своєму складі широкий спектр прислівників, які беруть безпосередню участь у формуванні фразових дієслів на позначення різних видів переміщення.

Рух можна визначити як процес вільного або причинного переміщення об'єктів в просторі відносно певної точки відліку [10, с. 49]. Основні просторові характеристики самостійного переміщення суб'єкта «спрямованість» і «траєкторія» знаходять своє лексичне вираження в сучасній англійській мові у формі фразових дієслів на позначення руху, семантика яких профілює наявність або відсутність конкретного або заданого напрямку суб'єкта, орієнтиру або мети напрямку, а також траєкторії, лінії, по якій він рухається. У площині лінгвістичних досліджень рух є властивим будь-якому об'єкту та характеризується такими рисами, як: загальність, безперервність, протяжність у просторі, напрямок, траса, спосіб, інтенсивність, орієнтири, шлях і середовище руху / переміщення [там само]. Фразові дієслова на позначення руху або аналітичні дієслівні комплекси англійської мови є сталим поєднанням простих дієслів на позначення руху та переміщення в просторі (загалом таких односкладових дієслів германського походження, як *come, go, move, jump, run, fly, swim, walk* тощо) з прислівниками (*up, down, in, out, about, around, back, forth, ahead, off, away*), які зазвичай стоять в постпозиції до дієслова і здатні певним чином модифікувати значення дієслова [10, с. 11].

Розглядаючи семантичне наповнення фразових дієслів на позначення руху, слід відзначити їх поділ залежно від зміни постпозитивом значення фразового дієслова. На основі цього принципу виділяються такі типи фразових дієслів, як: 1) дієслівно-прислівникові комплекси, у яких постпозитив несе в собі первинне конкретно-просторове значення (наприклад, *run out, step across, come out*); 2) поєднання, у яких значення першого компонента (дієслова) має чітко виражений метафоричний характер, а другий компонент зберігає властивий прислівнику просторовий зміст (наприклад, *bring out (expose), pull through (recover)*); 3) фразові дієслова, в яких постпозитивний компонент набуває аспектуального наповнення (наприклад, *cry out (beginning of action), walk on (continuation), burn away (ending of action)*); 4) ідіоматизація обох компонентів, вмотивованість яких зберігається (наприклад, *come about, ride out, give away*); 5) фразові дієслова, які відзначаються найвищим ступенем ідіоматизації їхніх складових (наприклад, *give up, take in, put up with*) [4, с. 37].

В основі дослідження, проведеного С.Ю. Богдановою, лежить припущення, що фразові дієслова на позначення руху можуть бути проаналізовані в термінах образ-схеми «*source – path – goal*» [1]. Дослідниця виділяє дві групи фразових дієслів з прислівниками *up* і *down*: 1) «*source – path*» (орієнтовані фразові дієслова, що позначають рух у вертикальній площині, наприклад: *go up*); 2) «*path – goal*» (орієнтовані фразові дієслова, які несуть в собі переосмислене значення, отримане шляхом перенесення просторових відносин прислівника в площину абстрактних доменів, наприклад: *to slow down – to quicken up*; *to narrow down – to widen up*. При цьому «*goal*» позначає орієнтовані фразові дієслова, в яких постпозитив більше не висловлює просторових відносин, а набуває граматичних властивостей, наприклад: *to pair up*, *to connect up*, *to count up*, *to add up*.

Окремої уваги заслуговує аналіз семантики фразових дієслів за допомогою концептів. О.Є. Голубкова пропонує до основних концептів, які вибудовують концептуальні структури простих дієслів на позначення руху, відносити: «рух», «спосіб руху», «середовище переміщення», «вектор напрямку руху», «причина (каузация) руху», його «мета», «джерело», «фазові характеристики руху» (початок, продовження, закінчення), а також інформацію про рухомі об'єкти та їх кількість [3, с. 164]. Дослідниця виводить, що у результаті концептуального аналізу фразових дієслів можлива модифікація (імплицитна спеціалізація ідеї руху в семантичній структурі дієслова), яка поділяється на: 1) векторну модифікацію (у разі невідповідності векторів руху в дієслові та постпозитиві); при цьому саме постпозитив модифікує траєкторію руху дієслова, наприклад: *to float along*, *to run along*, *to run round (over, way, down)* тощо; 2) інтенсифікація вектору напрямку руху, (що міститься в значенні дієслова) за допомогою постпозитива, яка відбувається у разі відповідності вектора напрямку в дієслові та постпозитиві, наприклад: *to toss about*, *to roll around* тощо; 3) специфікація вектора напрямку руху, який міститься у вихідному дієслові, яке наче б то схильне до поєднання з вектором, що передається постпозитивом, однак не співвідноситься з ним, наприклад: *to turn around*, *to float about*, *to turn over*, *to drive along тощо* [3, С. 165-166].

Услід за О.Є. Голубковою, О.О. Перцева стверджує, що усі дієслова на позначення руху / переміщення можна розподілити на певні лексичні групи, об'єднані поняттям «рух / переміщення», які виокремлюються на основі загальної інваріантної ознаки (семи) «зміна місцезнаходження в просторі», а також абстрактних категоріальних ознак «характер руху», «спосіб пересування», «середовище пересування», «спрямованість руху» [10, с. 51]. Крім того, дослідниця наголошує на тому, що постпозитиви або «семантичні модифікатори» виконують такі функції: модифікуюча функція (вказівка на зміну напрямку руху в семантиці дієслова під впливом семантичного модифікатора), функція підсилення (уточнення напрямку руху), нейтралізуюча функція (коли значення семантичного модифікатора та дієслова змінено) [10, с. 64].

Досліджуючи функціональність фразових дієслів на позначення руху, варто, насамперед, звертати увагу на постпозитив, який впливає на зміну значення фразового дієслова. Так, останні виконують три важливі функції: 1) ослаблену функцію обставини (наприклад, *go out*, *come back*); 2) функцію обставини (наприклад, *come out*); 3) обставинно-предикативну функцію з дієсловами-зв'язками (наприклад, *stay away*) [9, с. 136].

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, проаналізувавши поняття фразових дієслів загалом та їх підгрупу на позначення руху зокрема, слід висновувати, що останні виступають сталими граматичними комплексами, які складаються з простого дієслова та постпозитива (прислівника) та, виступаючи єдиним цілим, позначають переміщення об'єкта / суб'єкта у просторі. Семантичний модифікатор або постпозитив, насамперед, впливає на зміну значення усього фразового дієслова, вказуючи на інтенсифікацію чи специфікацію руху. Постпозитиви виконують низку функцій (модифікуюча функція, функція підсилення, функція нейтралізації тощо), які також впливають зі зміни семантичного наповнення фразового дієслова.

Окреслюючи перспективи подальшого дослідження, слід зазначити, що важливим кроком у вивченні фразових дієслів на позначення руху залишається лексикографічний аналіз таких сталих комплексів на матеріалі саме сучасних лексикографічних джерел. Особливої уваги для більш детального вивчення семантичних, функціональних, а також концептуальних ознак фразових дієслів руху заслуговують дослідження використання таких дієслів як в художніх, так і не художніх текстах.

Список використаних джерел

1. Бондаренко С. В. Функционально-семантическая категория изменения состояния. *Диссертация*. Москва, 2003. 200 с.
2. Ванівська О. І. Фразові дієслова в англійській мові як засіб вираження аспектуальних значень ітеративності та прогресивності в британському національному корпусі текстів (ВНС). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 2011. С. 84-90.
3. Голубкова Е. Е. Фразовые глаголы движения (когнитивный аспект). Москва: ГЕОС, 2002. 175 с.
4. Дідо Н. Д. До питання вивчення фразових дієслів в англійській мові. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. №14. С. 34-39.
5. Жлуктенко Ю. А. О так называемых сложных глаголах типа stand up в современном английском языке. *Вопросы языкознания*. 1954. №5. С.105-113.
6. Жлуктенко Ю. А. Постпозитивные глагольные приставки в современном английском языке. *Автореферат*. Київ, 1953. 17 с.
7. Зозуля І. С. Критерії розмежування фразових і основних дієслів у сучасній англійській мові. *Вісник Донецького національного університету*. Вінниця, 2016. № 1 (2). С. 116-120.
8. Ніколенко А. Г. Актуалізація семантичного аспекту фразових дієслів у процесі навчання англійської мови. *Іноземні мови*. 1999. № 4. С. 31-33.
9. Орловська О. В. Аналіз функціонально-семантичних особливостей постпозитивів фразових дієслів у художньому англомовному тексті (на матеріалі твору С. Моема "Театр"). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2015. №9. С. 135-139.

10. Перцева О. А. Структурно-семантические и функциональные особенности фразовых глаголов движения в современном английском языке. *Диссертация*. Белгород, 2014. 173 с.
11. Поуви Дж. Английские фразовые глаголы и их употребление. Москва: Высшая школа, 1990. 176 с.
12. Bolinger D. The phrasal verb in English. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971. 205 p.
13. Palmer F. R. Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. 221 p.
14. Schmitt N., Siyanova A. Native and nonnative use of multi-word vs. one-word verbs. *IRAL*. 2007. 45(2), p. 119-139.
15. Shovel M. Making Sense of Phrasal Verbs. Prentice Hall International (UK) Limited, 1992. 104 p.

УДК 792.024.3

Медведєва Валентина Вікторівна
Харківська державна академія культури
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ГРИМУВАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА
У СТВОРЕННІ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ НА ЕСТРАДІ

У статті розглядається робота над гримом як основа створення образу на естраді. Наводяться приклади та прийоми гримування для створення естрадного образу. Метою роботи є дослідження та виявлення інноваційних технологій використання гримувального мистецтва на естраді.

Ключові слова: грим, образ, естрада, виконавець.

Актуальність теми обумовлюється сучасною тенденцією, яка присутня у світовій культурі вже протягом кінця ХХ- початку ХХІ століть – це еволюція візуалізації масового заходів засобами художньої виразності. Це обумовлює появу багатьох інноваційних технологій створення образу.

Одним із засобом і є гримувальне мистецтво. Зараз його роль у створенні образу видовища набула поліфонічного характеру. Гримувальне мистецтво використовують задля демонстрації самостійного твору мистецтва, а також воно є провідним засобом театралізації заходу, демонструє його ідею.

Мета роботи – дослідити та виявити інноваційні технології використання гримувального мистецтва на естраді.

Найближчою виявилися дослідження Сиромятникової І., в яких гримувальне мистецтво розглядається як засіб створення образу у різних видах масових видовищ. В цьому дослідженні грим-мистецтво поділяється на різні галузі та описується специфіка кожного окремо. Тут описується технологія використання гриму на естраді, окремо циркового гриму, а також, театрального та балетного [3]. Та було проаналізовано труд на тему «Технологія гриму» - як базові знання про використання гриму взагалі [4].

Насамперед, розглянемо поняття «образу», виявимо його складові, прослідкуємо процес створення образу і таким чином виявимо як з'являється художній образ за допомогою інноваційних технологій використання гримувального мистецтва.

Арнхейма пише: «У породженні образу беруть участь різні функціональні системи, причому особливо значним є внесок зорової системи. Цей внесок не обмежується репродукціонуванням реальності. Зорова система виконує дуже важливі продуктивні функції. І такі поняття, як «візуальне мислення», «мальовнича увага», аж ніяк не є метафорою» [1].

Кожній театральній системі протягом історії театру властивий свій підхід до вирішення візуального образу, виражений через маску, грим або грим-маску. Через візуальне трактування образу актором, художником і режисером, можливо, по-новому поглянути на формування того чи іншого театралізованого заходу.

Естрада – це вид сценічного мистецтва, яке об'єднує в єдиному заході декілька жанрів: декламаторів, вокалістів, музикантів, танцюристів та інше. Слово «естрада» походить від латинського слова «поміст», узвишшя у концертному залі, де відбувався виступ артистів.

Естрада являє собою особливу дію, в якому беруть участь візуальні і звукові засоби, що представляють зв'язну послідовність значущих фактів, що мають місце у самому житті або зовсім фантазійних. У цьому випадку все побудовано з використанням знакових систем, нормативів, сюжетів, фабул, образів-масок, оформлення та ін., які одразу задають настрій, тон і спрямованість. Знакова система в цьому випадку являє собою струнку побудова, що містить різні типи знаків: іконічних знаків-індексів, знаків-символів та ін. Один з прикладів – це маска. Маски – необхідний атрибут страдного дійства, який дозволяє всім учасникам вести анонімне і більш вільне, ніж у жорсткому соціумі життя. При цьому саме наявність маски виступає як семіотичний акт, за допомогою якого відбувається передача інформації того чи іншого змісту від відправника-маски до одержувача.

Робота над гримом – це робота над однією із складових частин художнього образу, і тому знати основи гриму має будь-який учасник естрадного заходу.

На мистецтво гриму слід дивитися як на справді творчу працю, що має велике значення у створенні повноцінних в ідейному і художньому відношенні сценічних образів.

Грим є одним з найважливіших виразних засобів створення художнього образу. Він невід'ємний компонент донесення ідейно-художнього задуму глядацької аудиторії. За допомогою гриму можна грамотно і творчо вирішувати зовнішній малюнок образу, використовуючи при цьому вміння працювати з матеріалами і знаючи основні технології нанесення гриму.

Грим є одним з найважливіших компонентів видовища, який сприяє втіленню на сцені ідейно-художнього його задуму. Для актора грим важливий і як зовнішнє завершення створеного у процесі творчої роботи характеру [5].

Образ, створюваний актором на сцені, – це результат взаємодії актора і персонажа, створеного автором. Процес взаємодії іменується перевтіленням, а результат – втіленням. Це втілення, тобто роль, зіграна актором, і є сценічний образ, який включає в себе і візуальне рішення, виражене за допомогою гриму. Кожен сценічний образ містить цілий ряд інтерпретацій, і в першу чергу режисерську, яка в подальшому буде доповнено інтерпретацією художника і актора.

Сприйняття глядачем актора в образі відбувається на перших секундах появи його на сцені. У цей короткий проміжок часу складається враження про персонажа, прочитується і закріплюється вся інформація, закладена в його візуальному образі. Надалі актор своєю грою або підтверджує це враження, або спростовує. Таким чином, точно знайдений грим допомагає розкрити внутрішній зміст сценічного образу. Сценічні образи артистів естради звичайно є яскравими, виразними, гротесковими. Зовнішнє оформлення: грим, зачіска, перуки учасників естрадних концертів має індивідуальний характер, так як є пряма залежність від жанру сценічного твору та часу.

Персонаж-образ-імідж – це послідовний розвиток подій у мистецтві естрадного видовища. Започаткував цей процес ще Аркадій Райкін, який створив прийом маски на естраді. Багато сучасних артистів розвивають і вдосконалюють маску засобами гримувального мистецтва – що демонструє появу інноваційних технологій використання гриму на естраді.

Часто грим виконавців романсів, народних пісень обмежується легким косметичним підфарбовуванням із застосуванням пудри, рум'яна, губної помади, туші для вій і брів. При гримуванні застосовують рідкий крем-пудру, компактні пудри і рум'яна, накладні вій. Косметичним гримом можна виправити невеликі недоліки особи, звузити кругле обличчя, збільшити форму очей, рота, брів, носа. В естрадному гримі велике значення має зачіска, за допомогою якої можна підкреслити характерність виконуваного твору. Так, народна артистка, виконавиця російських пісень Л. А. Русланова виходила на сцену в барвистому російському сарафані, з шаллю, накинутій на плечі.

Зачіска її складалася з товстої коси, укладеною навколо голови у вигляді корони. Естрадна співачка К. І. Шульженко виходила на сцену в елегантних відповідних нарядах, модна причесана, легко загримована. Грим для естрадних акторів необхідний, так як сильна світлова апаратура впливає на природні кольори.

Відбувається зміна кольору шкіри, вона стає мертвотно-блідюю, купуючи сіруватий відтінок.

При гримуванні потрібно враховувати тональність світлофільтрів. Так, світлофільтр червоного кольору поглинає всі червоні кольори, обличчя, вкрите загальним тоном кольору засмаги, і руде волосся виглядають більш світлими. Коричнева фарба виглядає значно темніше, виглядає чорною. При жовтому світлофільтрі в гримі шік, губ необхідно посилювати червоні фарби, так як при освітленні може з'явитися зелений відтінок.

При використанні синього світлофільтру треба пам'ятати про те, що рум'яна можуть набути ліловий, фіолетовий відтінок, тому, щоб уникнути цього, посилюють загальний тон, пом'якшують червоний колір, а синю підводку очей і підбрівних дуг посилюють.

При електричному світлі теплі тони – червоні, оранжеві, жовті темніють, як і блакитно-зелені і синьо-фіолетові; жовто-зелені не змінюються; сині, блакитні кольори стають менш соковитими; темно-сині здаються більш темними, майже чорними; фіолетові – червоніють, іноді набувають пурпурний відтінок.

Ігор Наджиев. Естрадні виступи Ігоря Наджиева завжди проходять з великим успіхом. Манера виконання приваблива: зовнішність, репертуар співака викликають інтерес до нього публіки.

Ігор народився в Астрахані в сім'ї службовців, батько працював інженером, мама – на хлібозаводі.

Природні музичні дані Ігоря були помічені з раннього дитинства. Він успішно навчався спочатку в музичній школі, потім у музичному училищі. Ігор був постійним учасником самодіяльності, проведених конкурсів. Першу Почесну грамоту він отримав як учасник професійного конкурсу «Сочі-86». Лауреатом конкурсу став, взявши участь у фестивалі «Каспій – море дружби». Призом глядацьких симпатій його нагородили в Ялті в 1988 р. тут проходив конкурс на краще виконання пісень країн Співдружності. Серйозна перемога його чекала пізніше, перше місце він отримав на фестивалі «Зоряний дощ-94». Володіючи тонким смаком, музичними здібностями, Ігор постійно в пошуку, пробує себе в різних

напрямах і стилях, активно працює для кінофільмів, серед яких «Мушкетери 20 років потому», «Таємниця королеви Анни».

Свій імідж він створював у співдружності з Ольгою Кудряшової, але оригінальний грим знайшов сам після тривалих пошуків. Розпис очі вимагає хорошого художнього майстерності, вміння нанести фарби, приклеїти блистки, стрази. Малюнок нагадує крила птаха, темні лінії поєднуються з срібним, перламутровим кольором. Крім очей, зроблений малюнок на щоці, він має вигляд завитка, прикрашеного стразами і сріблом. Ігор вважає, що артист, який виходить на сцену, повинен бути одягнений, причесаний, загримований, так як зустріч з глядачем – це завжди свято, не можна виходити на сцену в повсякденному одязі. Ігор впевнений, що призначення артиста – це «лікувати душі і серця людей».

«Баккара». Цей культовий іспанський диско-дует мав оглушливий успіх наприкінці 70-х років ХХ ст. Грим його учасниць справляв приголомшуюче враження і нагадував маску, яку одягають на обличчя. Гримери працювали по кілька годин. Талановитий художник Сергій Дьяконов придумав і втілював обличчя візерунки, розробив колірну гаму. Візерунки представляли завитки, що нагадують хвилі. В гримі були виділені очі і губи. Кожна учасниця дуету мала певну колірну гаму. Одна – в салатково-зеленого, що переходить у фіолетово-рожеве і блискучу, перламутрову. Малюнки обводилися чіткої чорною смугою, підкреслюючи очі, ніс, губи. Друга учасниця мала помаранчеву гаму, яка складалася з білого, світло-жовтого, рожевого, малинового відтінків. Сильно чорною смугою підкреслювали очі, виділяли губи, фарбуючи їх в оранжево-червоний колір. Контур обводили білим, як і завитки навколо очей. Фарби органічно переходили з особи на шкіру, хвилясті лінії відокремлювали один тон від іншого. При гримуванні учасниці дуету зручно розташовувалися на спеціальному ліжку, під головою була плоска подушка. Коли людина лежить, то особа знаходиться в повному спокої, м'язи розправлені, немає напруги. Але були моменти, коли художникові доводилося гримувати сидячу модель. Для гриму застосовувалися пензлі різного розміру і форми: плоскі, круглі, великі, маленькі. Зараз ми звикли до «образного» макіяжу на самі різні теми – пори року, квіти, птахи, комахи. Але в 70-ті роки ХХ ст. це було своєрідним «відкриттям», «винаходом» в гримі.

Один з прикладів театру на естраді є Московський театр сінхробуффонади. Олександр Песков народився в невеликому містечку Архангельської області Коряжме. Незважаючи на те, що в родині ніколи артистів не було, Олександра тягнуло на сцену. Бажання стати артистом привело його в 1979 р. в Московське естрадно-циркове училище на відділення клоунади. Любов до цирку Песков проніс через все життя. Навчався з захопленням, виявляючи талант і фантазію.

Під час навчання Пескову пощастило зустрітися з такими майстрами цирку, як клоуни Олег Попов, Юрій Нікулін. Про свої зустрічі Песков згадує з трепетом: Олег Попов провів студента через службовий вхід на століття Цирку на Кольоровому бульварі. Сам Юрій Володимирович Нікулін написав на подарованій йому книзі такі слова: «Саші Пескову, майбутньому клоуну».

Песков прагнув в цирк, але отримана травма змінила його плани, довелося залишити цирк і вступити у драматичний театр. Він постійно був зайнятий у репертуарі театру.

Театр став другим коханням молодого актора, але з часом цирк, естрада пересилили і він пішов з театру. Робота у філармонії Архангельська, Пермі, Калінінграда як конферансьє допомогла О. Пескову знайти своє покликання: пародії. В одному з номерів О. Песков приносив валізу і приміряв перуки, костюми прямо на очах у глядачів. Пародіював він Гурченко, Леонтьєва, Пугачову.

Успіх у глядачів змусив О. Пескова подумати про те, щоб розширити свій репертуар, він вирішив вдосконалювати свою майстерність в Москві у майстрів естради, таких, як Борис Брунов, режисер Володимир Точилін. Перший концерт А. Пескова відбувся в 1988 р. Гумористична програма «Міс естрада», яка йшла при повному аншлагу, мала гучний успіх. В репертуарі О. Пескова додалося ще два образи – Жанна Агузарова і Лайма Вайкуле. В даний час в репертуарі артиста 35 пародій.

О. Песков сам не вважає себе пародистом, називає себе «сінхробуффом». Так з'явився «Московський театр сінхробуффонади під керівництвом Олександра Пескова». Комітет з охорони авторських прав і Міністерство культури видали О. Пескову сертифікат на винахід. О. Песков став першим, хто відкрив нову сторінку естради, його колектив занесено в Енциклопедію естрадного мистецтва. Російська естрада поповнилася новим жанром. О. Песков зовні дуже схожий на образ, який він пародіює, показуючи його гротесково.

У роботі над кожним новим образом О. Песков серйозно вивчає ходу, рухи, манеру говорити, співати.

Макіяж, перуки, костюми роблять образ, створений О. Песковим, чарівним. Образи Едіти П'єхи, Ірини Понаровської користуються особливою любов'ю у глядачів, втім, як і Маші Распутіної, Крістіни Орбакайте, Лариси Долюної. В майбутньому майстер планує створити образи Земфіри, Майї Плісецької, Гаріка Сукачова, Е. Піаф, М. Монро, Е. Джона, Б. Стрейзанд.

Зовнішній вигляд вимагає майстерності в макіяжі, зачісці. В колективі працюють постижери, які самі роблять потрібні перуки, перукарі, гримери. Вони повністю відповідають за портретну схожість з пародіюючим персонажем. Свого перукаря О. Песков привів вчитися в Академію перукарського мистецтва, яка знаходиться в Москві, у Великому Афанасьєвском провулку. Тут молодий перукар опанував секрети стрижки, завивки, фарбування волосся. Грим вимагає швидкості виконання, так як на передодняння відведені лічені секунди. Основа гриму – загальний тон, який наносять перед виставою, використовуючи фарби макіяжу. Тональний крем рівним шаром кладеться на шкіру, потім рум'яна, підведення брів, очей, «накладні вії», тіні наносять на підбрівну ділянку (зараз багато «зірки» використовують білу фарбу, перламутр). Колір губної помади також використовують модного кольору.

Грим персонажів О. Пескова вимагає портретної схожості, це досягається за допомогою костюма, зачіски, перуки, макіяжу.

У колекції О. Пескова, крім жіночих образів, є і чоловічі, це Валерій Леонтьєв, Чарлі Чаплін, Борис Моїсєєв. Крім російських «зірок», О. Песков пародіює і зарубіжних (Тіну Тернер, Лайзу Мінеллі, Аллу Баянову та ін).

Грим О. Пескова вражає своєю точністю, чистотою виконання і професіоналізмом.

Унікальне виконання на естраді продумано до найдрібніших деталей. Грим, костюм, пластичні рухи поєднуються з особистим ставленням до зображуваного персонажа. О. Песков стверджує, що він любить пародіюючих їм «зірок», – саме в цьому запорука успіху.

Професія О. Пескова унікальна, виконання його не має аналога в нашій країні, мистецтво майстра постійно вдосконалюється, про це свідчить його величезний успіх у глядачів.

Верка Сердючка – ведуча ток-шоу «СВ-шоу», що стала за короткий час «телезіркою», улюбленицею телеглядачів, – яскравий комічний персонаж. Провідниця спального вагона відкрита і безпосередня у своєму спілкуванні з пасажирями. Її химерний характер, жарти та гостроти не викликають почуття роздратування. Навпаки, фокуси і трюки, які вона робить, викликають сміх або посмішку.

Верка Сердючка і Кончіта Вурст, мабуть, найбільш колоритні персонажі в шоу-бізнесі. Акторів без гриму мало хто впізнає: і Андрій Данилко, і Томас Нойвірт живуть скромно. Зате варто їм надіти плаття, стати на каблучки і нафарбувати очі – і світ стає яскравішим і цікавішим.

Зіггі Стардаст (англ. Ziggy Stardust) – вигаданий персонаж, створений Девідом Боуї і є центральною фігурою його концептуального глем-рок-альбому *The Rise and Fall of Ziggy Stardust and the Spiders From Mars*. Ім'я «Stardust» було дано персонажу під враженням від рокабіллі-музиканта на ім'я *Legendary Stardust Cowboy*.

Згідно з сюжетом альбому, за п'ять років до того, як Земля буде остаточно знищена (із-за глобального потепління і численних катастроф), Зіггі зі своїми друзями з Марса створюють рок-групу; сам Зіггі стверджує, що здатний врятувати світ і просвітити людей за допомогою рок-н-ролу. Зіггі дійсно стає зіркою; у міру зростання популярності він забуває, хто його справжні друзі (в першу чергу це його колеги по рок-групі).

Після виходу альбому Зіггі Стардаст став популярним персонажем; ім'я самого Девіда Боуї стало міцно асоціюватися з ім'ям Зіггі (наприклад, в період його тісної дружби з Іггі Попом їх називали «Іггі і Зіггі»). Боуї планував зробити масштабний мюзикл, присвячений Зіггі.

Образ Зіггі космічного хлопця зображувався намальованою на лобі вогняну кулю, або Марс. Весь мейк-ап у контексті образу та кольоровій гамі. Найпопулярнішим образом була блискавка синьо-червоного кольору, що зараз вже є брендовим гримом Девіда Боуї.

Це тільки декілька прикладів та прийомів створення естрадного образу. Можна зробити висновки, що основними ведучими принципами створення такого образу є характерність, гротескність, точність та яскравість. Грим допомагає створити живий характер з урахуванням індивідуальних особливостей. За допомогою гриму виконавець може розширити свій творчий діапазон, створити впізнаваний сценічний образ.

Список використаних джерел

1. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие (сокр. пер. с англ. В.Н. Самохина, общ. ред. и вст. ст. В.П. Шестакова). – М.: Прогресс, 1974.
2. Михайлов Л. Создание современного эстрадного зрелища (принципы художественного оформления) / Л. Михайлов. – М.: РАТИ, 2007. – с. 119
3. Сыромятникова И. Искусство грима и макияжа / И. Сыромятникова. – М.: Рипол-классик. – 2005. – 272 с.
4. Сыромятникова И. Технология грима. – М. Высш. шк. 1991. – 175 с.
5. Цебенко М. Грим как компонент сценического образа / Цебенко М. О. – Н.: НДШИ. – 2016. – 24 с.

УДК 811.161.1'243'373.2

Гіль Світлана Іванівна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Яценко Аліна Анатоліївна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ВИВЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНО-МОДАЛЬНИХ ФОРМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті описано особливості суб'єктивно-модальних форм сучасної української мови. Автори наголосили, що вивчення суб'єктивно-модальних форм на заняттях з української мови передбачає паралельне набуття студентами теоретичних і практичних знань і відповідних умінь. Найефективнішими є спостереження над спеціально підібраними і продемонстрованими мовними явищами з наступними висновками, вправи різного типу. Унаслідок активного функціонування суб'єктивно-модальних форм у реченнєвому масиві слід ураховувати формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний і комунікативний аспекти самого речення. Наведено методичні рекомендації для ефективного вивчення цих форм іноземними студентами.

Ключові слова: мовець, синтаксична одиниця, суб'єктивна модальність, суб'єктивно-модальні форми, українська мова як іноземна.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Засоби кожного мовного рівня набувають повноти свого значення тільки в головній комунікативній одиниці – реченні, що є об'єктом вивчення синтаксису. Звідси його важлива роль у формуванні умінь і навичок. Викладач української мови як іноземної має важливе завдання – допомогти іноземному студенту виробити навички вправного користування синтаксичними одиницями під час комунікації.

Актуальність нашого дослідження обумовлена досягненнями сучасної синтаксичної науки: вони полягають у тому, що різноманітні граматичні форми, які раніше розглядалися розрізнено й формально, зараз вивчаються не тільки з погляду форми, а і змісту, на основі цього змісту об'єднуються в одне поняття. Так, вставні слова, словосполучення, речення, частки, вигукі у складі речення тепер розглядаються як особливі засоби вираження суб'єктивної модальності [4, с. 375-376]. Кожна суб'єктивно-модальна форма має свою специфіку в передачі суб'єктивно-модальних значень, конкретизуючи загальне поняття «ставлення мовця до повідомлюваного».

Іноземні студенти мають отримати теоретичні знання про суб'єктивно-модальні форми (далі СМФ), про основні функції, значення цих форм, уживання розділових знаків при них і відповідне інтонуювання. На практиці вони повинні вміти знаходити ці конструкції, аналізувати й оцінювати їхні виражальні можливості, правильно інтонувати речення з СМФ, конструювати речення з ними.

Наша мета – описати особливості суб'єктивно-модальних форм сучасної української мови, а також навести методичні рекомендації для ефективного вивчення цих форм іноземними студентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення мовної модальності відзначається досить стійкою лінгвістичною традицією, однак основні її прояви, функціональні властивості, типологічні характеристики й семантика форм не дають змоги віднести її до одного неподільного класу мовних утворень. Незважаючи на те, що мовознавча наука розглянула не тільки основні типи модальності, але й детально проаналізувала найважливіші форми реалізації, її граматичні й «надграматичні» показники, її функції та роль у формуванні повноцінних комунікативних структур тощо, саме поняття модальності в лінгвістиці досі є неоднаково потрактованим. У теорію дослідження модальності помітний внесок зробили Ш. Баллі, Ф. Брюно, В. Виноградов, Т. Ломтев, І. Распопов, Г. Золотова, В. Гак, Л. Єрмолаєва, М. Петров, Б. Хричков, В. Панфілов, Ф. Палмер, Дж. Лайонз, О. Бондарко, О. Зеленщиков, Г. Немец та ін. В україністиці теорію модальності розробляли О. Мельничук, Л. Кадомцева, І. Вихованець, А. Загнітко, В. Шинкарук, М. Мірченко. Існує декілька оригінальних концепцій модальності, запропонованих російськими лінгвістами, зокрема, В. Виноградовим, Г. Золотовою, О. Бондарком, О. Зеленщikovим, однак жодна з них не була апробована на українському мовному матеріалі, не визначено досі специфіки способів вираження модальних значень у сучасній українській мові. Утім, окремі аспекти модальності в українській мові або в українській у порівняльному аспекті з іншими висвітлено в роботах В. Ткачука, Н. Сафонові, Т. Телецької, О. Доценко, С. Шабат та ін. Проблема загострюється на тлі беззаперечно прийнятого лінгвістичною спільнотою твердження, що модальність як мовна універсалія категоризується й набуває власної специфіки вираження в кожній з конкретних мов. Для української лінгвістичної традиції (на відміну

від російської) характерним є вузьке (І. Вихованець, М. Мірченко) або звужене (А. Загнітко, В. Шинкарук) трактування модальності, яке, на думку М. Мірченка, «є обґрунтованішим з огляду на можливість побудувати порівняно чіткі межі її функціонування» [2, с. 290]. Відповідно до цього підходу, зrealізованим у низці граматичних досліджень, модальність інтерпретується як один із параметрів предикативності, є обов'язковою ознакою кожного речення-висловлення та виражає відношення змісту речення до дійсності з погляду реальності й ірреальності, відтак охоплює три грами: граму реальності, граму потенційності, граму ірреальності [2, с. 290].

Суб'єктивну модальність розглядають як ієрархічно організовану систему модальних значень, об'єднаних категорією суб'єктивності, що віддзеркалює участь мовця у формуванні висловлення [2]. На думку М. Мірченка, суб'єктивна модальність є суб'єктивним інтерпретуванням події, ситуації, факту дійсності в діапазоні можливості, наміру, вірогідності, необхідності, сумніву, категоричності [1]. На семантичному рівні, за спостереженнями О. Орехової, суб'єктивна модальність є комплексом типових суб'єктивно-модальних значень, які ураховують характер компетенції суб'єкта мовлення, ступінь його поінформованості, емоційний стан, прагнення встановлювати контакти зі співрозмовником, підтримувати його увагу й залучати до перебігу власних роздумів і оцінок [3].

Вклад основного матеріалу. Суб'єктивна модальність отримує своє формально-граматичне вираження на рівні логіко-граматичного членування речення. Сисловою основою суб'єктивної модальності утворюють поняття оцінки в широкому розумінні, включаючи не лише логічний розподіл повідомлюваного, але й різні види емоційної реакції. Суб'єктивна модальність відображає ставлення мовця до змісту висловлення з погляду його обізнаності в тому, про що йдеться, відповідності змісту повідомлення індивідуальним чи суспільним стереотипам, еталонам. Вона є другою обов'язковою модальною площиною будь-якого висловлювання й може бути вираженою чи прихованою. Вставні слова і словосполучення – один із поширених засобів суб'єктивної модальності.

Речення можуть ускладнюватися вставними і вставленими словами, словосполученнями й реченнями, які граматично не пов'язані з членами речення, хоч надають усьому реченню чи окремим його членам різних смислових відтінків, виражають додаткові повідомлення, уточнення тощо.

Ускладнюючі компоненти не вступають з іншими словами в реченні ні в підрядний, ні в сурядний зв'язок, характеризуються відносною відокремленістю та інтонацією, що на письмі передається через розділові знаки – кому, тире, дужки. За смисловою функцією розглядувані слова, словосполучення й речення поділяються на вставні та вставлені. Вставними називаються слова, словосполучення й речення, що служать для вираження модальних значень чи оцінки висловленого: вірогідності чи ймовірності, упевненості (ствердження) чи сумніву, вказівки на те, кому належить висловлена думка [6]. Вставленими називаються слова і речення, що служать для розкриття, пояснення смислового значення якогось із членів речення, уточнення його або доповнення новою інформацією [6].

За значенням вставні слова і словосполучення української мови можна розподілити на такі групи: 1) вставні слова і словосполучення, що виражають модальну оцінку мовцем міри реальності повідомлюваного (упевненість, невпевненість, передбачення, можливість, неможливість, вірогідність, сумнів тощо) – *безсумнівно, безумовно, звичайно, імовірно, можливо, мабуть, здається, напевно, очевидно, либонь, без сумніву, зрозуміло, правда, безперечно, розуміється, може, може бути* тощо; 2) вставні слова і словосполучення, що виражають почуття мовця у зв'язку з повідомленням (радість, здивування, співчуття, застереження тощо) – *на щастя, на жаль, як на біду, як на зло, як на гріх, як навмисне, нівроку, шкода, на радість, на диво* тощо; 3) вставні слова і словосполучення, що привертають, активізують увагу співрозмовника – *чуєте, чуєш, знаєте, дивись, дивіться, бач, бачите, погодьтесь, повірте, уявіть собі, майте на увазі, зверніть увагу, прошу Вас, даруйте, між нами кажучи* тощо; 4) вставні слова і словосполучення, що вказують на джерело повідомлення – *кажуть, як кажуть, повідомляють, за висловом..., на думку..., на мою думку, по-моєму, по-твоєму, по-нашому, по-вашому, за теорією..., на погляд...* тощо; 5) вставні слова і словосполучення, що допомагають упорядкувати думки, пов'язати їх між собою, вказати на послідовність викладу – *по-перше, по-друге, нарешті, з одного боку, до речі, між іншим, навпаки, наприклад, отже, словом, значить, виявляється, зокрема, зрештою, повторюю, насамперед, виходить* тощо; 6) вставні слова і словосполучення, що виражають емоційність вислову, підкреслюють його експресивність – *даруйте, пробачте, легко сказати*; 7) вставні слова і словосполучення, що вказують на оцінку міри того, про що йдеться, а також на міру його звичайності – *найбільше, найменше, у крайньому випадку, буває, бувало* тощо; 8) вставні слова і словосполучення, за допомогою яких робиться висновок, зв'язок із попередньою думкою, підбиваються підсумки – *отже, взагалі, словом, значить, виходить, навпаки* та інші [5].

Оскільки вставні слова надають значенню основного речення додаткового відтінку, це означає, що вони за змістом пов'язуються з ним. Про цей зв'язок свідчить сам факт розташування вставних слів у межах

того чи іншого речення, а також інтонаційне об'єднання порівняно з усім текстом. Отже, вставні слова лише з формально-граматичного погляду ізольовані від речення; з комунікативного погляду вони пояснюють основне речення в цілому.

Для вираження основних відтінків суб'єктно-модального значення – ймовірності, безсумнівності, гаданості, непевності – використовуються в основному модальні слова. Інші відтінки суб'єктно-модального значення передаються різними морфологічними формами – дієсловами, прислівниками, іменниками, прикметниками.

Важко вивести з самостійних речень вставні слова і словосполучення іменникового типу. Для вираження вставності не можуть використовуватися іменники конкретного значення. З цією метою вживаються іменники, придатні передавати суб'єктно-модальні відношення. Найчастіше вони мають прийменникову форму. Переважають іменники з прийменниками *на, за, з*. Слова і словосполучення з прийменником *на* можуть виступати без поширювачів і з поширювачами. Форми *на думку, на гадку, на погляд* функціонують тільки з поширювачами, які визначають, кому належить думка. Форми *на гріх, на зло, на сміх, на нещастя* звичайно вживаються з порівняльними сполучниками (*як на гріх, як на сміх, як на зло, як на нещастя*). Вставні слова і словосполучення з прийменниками *за, з* завжди потребують поширювачів. Менш поширені вставні слова і словосполучення з прийменниками *без, в (у), до, над* тощо. Без прийменників непрямі відмінки виступають рідко. Це здебільшого утворення з орудним відмінком на зразок *таким чином, одним словом, грішним ділом* тощо. При самостійному вживанні такі іменні конструкції функціонують, як правило, з прислівними чи не прислівними поширювачами.

У ролі вставних слів і словосполучень можуть виступати поєднання прийменників не тільки з іменниками, а й із займенниками на зразок *до того, крім того, між іншим, поза всім тим, про мене* та похідні від них прислівникові форми *по-моєму, по-твоєму, по-вашому* тощо. За походженням до них близькі прислівники *по-перше, по-друге*, що вживаються для вираження черговості подій.

Вставні словосполучення бувають вільні і фразеологічні (дієслівні та іменні). До вільних належать такі: *на мою думку, сказати по правді, за словами чийсь* тощо. До фразеологічних – *в усякому разі, таким чином, власне кажучи, так би мовити, хвалити Бога (долю), пробачте на слові* тощо.

В українській фаховій мові вставні слова – це чітко визначені категорії лексичних одиниць, закріплені за точно окресленими ділянками тексту, з досить вузьким специфічним значенням. Коло значень вставних слів вичерпується такими категоріями: 1) вставні, що вказують на відношення між частинами висловлення (*таким чином, отже, нарешті*); 2) вставні слова, які містять оцінку ступеня достовірності повідомлення (*очевидно, безумовно, мабуть*); 3) вставні слова, що характеризують ставлення до способів висловлення думки (*інакше кажучи, точніше*); 4) вставні слова, що вказують на джерело повідомлення (*на думку такого-то, на нашу думку*); 5) вставні слова, що виражають емоційну оцінку того, що повідомляється (*на жаль, на щастя*). Найчастіше в наукових текстах вживаються перші дві категорії вставних слів, решта зустрічаються досить рідко; зовсім не вживаються вставні слова, які вказують на ступінь звичності повідомлених актів, на експресивний характер мовлення, а також слова, покликані привертати увагу слухачів (*так-от, слухайте далі* та ін.). Найпоширеніші в наукових текстах вставні слова першої категорії (вони вказують на відношення між частинами висловлення). За їх участю будується абзац: вставні слова, розташовані в певній логічній послідовності, функціонують як опорні пункти повідомлення. Кожен етап розвитку думки обслуговується тут певною категорією вставних слів (у взаємодії з іншими лексичними й синтаксичними зворотами).

Під час вивчення суб'єктивно-модальних форм на заняттях з української мови потрібно формувати вміння студента аргументувати думку, порівнювати, виділяти головне, знаходити причинно-наслідкові зв'язки. Іноземні студенти повинні спиратися на чітке уявлення про структуру простого речення. Студенти зможуть швидко розпізнавати суб'єктивно-модальні форми в тому випадку, коли вже сформовані вміння правильно виділяти члени речення, визначати їхній граматичний зв'язок. На нашу думку, доцільно перед вивченням зазначених синтаксичних одиниць повторити відомості про просте речення, його склад і зв'язок слів у реченні. На занятті особливу увагу слід приділити розгляду основних значень вставних конструкцій. Варто зауважити, що для вивчення слід відібрати найбільш уживані у фаховій мові групи суб'єктивно-модальних форм. Найдоцільніше запропонувати студентам таке завдання: спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки; над вставними і вставленими компонентами речення скорочено надписати, що вони виражають чи на що вказують (попередньо описати ці значення: упевненість/неупевненість, припущення, емоційне ставлення мовця до змісту висловленого, указівка на джерело повідомлення, послідовність викладу думок, висновок, зв'язок з попередньою думкою, звернення до співрозмовника з метою привернути його увагу, увічливість тощо).

Увагу студентів слід звернути ще й на специфіку інтонування СМФ. Викладач повинен зауважити, що вставні конструкції вимовляються прискореним темпом і з іншою силою голосу (зниженим або ж підвищеним

голосом). У реченнях зі вставленими компонентами темп голосу нижчий із більшими паузами. Доцільно вказати на прикладах, що інтонація може бути допоміжним засобом розпізнавання таких конструкцій. Для практичного відпрацювання специфіки функціонування СМФ в українській мові як іноземній слід використовувати різні типи вправи: на основі зразка, конструктивні чи творчі. Вправи за зразком можна застосовувати на різних етапах навчання. Сутність їх полягає в тому, що студенти спостерігають це мовне явище, аналізують речення, відтворюють їхню інтонаційну будову і складають власні речення, наслідуючи зразок. До конструктивних належать вправи на побудову чи перебудову речень. Можна запропонувати студентам відредагувати певний текст; вони повинні з'ясувати, у яких випадках СМФ є зайвими. Творчі вправи передбачають повну самостійність виконання. Наприклад, студенти мають скласти 4 речення із СМФ. Доцільно використати метод роботи в парі, кожна пара підбирає СМФ з певним значенням, наприклад «оцінка фактів з погляду їхньої звичайності», «зв'язок думок, послідовність викладу», «почуття», «спосіб оформлення думок, експресивний характер висловлювання» тощо. Якщо студенти активно послуговуються цими формами, то обрана викладачем методика опрацювання СМФ є ефективною.

Курс української мови як іноземної має бути комунікативно спрямованим і зорієнтованим передусім на формування у студентів умінь і навичок вільно користуватися засобами мови в усіх видах мовленнєвої діяльності. Під час вивчення СМФ студенти повинні знати особливості їх використання в мовленнєвих ситуаціях відповідно до комунікативної мети, володіти правилами мовленнєвої поведінки за різних умов спілкування.

Висновки. Вивчення СМФ на заняттях з української мови передбачає паралельне набуття студентами теоретичних і практичних знань і відповідних умінь. Найефективнішими є спостереження над спеціально підібраними і продемонстрованими мовними явищами з наступними висновками, вправи різного типу. Унаслідок активного функціонування СМФ у реченнєвому масиві слід урахувати формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний і комунікативний аспекти самого речення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленому аналізі та описі особливостей українських суб'єктивно-модальних форм різних фахів.

Список використаних джерел

1. Мірченко М.В. Модальність як комунікативно орієнтована категорія речення. Граматика слова і граматика мови: зб. наук. праць, присвячений ювілею д. філол.н., проф., чл.-кор. НАН України, зав. відділу граматичної та історії української мови Ін-ту укр. мови НАН України І.Р. Вихованця / М.В. Мірченко/ укл. А. Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк: ДонНУ, 2005. – С. 182-194.
2. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій/ М.В. Мірченко. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 392 с.
3. Орехова Е.Н. Суб'єктивна модальність высказывания: форма, семантика, функции: дисс. на соискание учен. степ. докт. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык»/ Е.Н. Орехова [Электронный ресурс]. – М.: 2011. С. 8. – Режим доступа: <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a54.php>
4. Слинько І.І. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання: навч. посібник/ І.І. Слинько. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.
5. Телека Марія. Суб'єктивна модальність висловлення у писемній комунікації/ Марія Телека // Мовознавство, літературознавство. АПСНІМ. – 2014. – № 4 (4). – С. 82-89.
6. Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності/ В.М. Ткачук. – Тернопіль: Підручники й посібники, 2003. – 240 с.
7. Чолкан В.А. Речення з суб'єктивно-модальними формами в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук. – 10.02.01 / В.А. Чолкан. – Івано-Франківськ, 2001. – 19 с.

УДК 821.161.2 – 31.09'06

Акіншина Ірина Миколаївна

Кандидат філологічних наук, доцент

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ГЕРМЕНЕВТИЧНІ ЗАСАДИ ХУДОЖНЬОЇ-БІОГРАФІЧНОЇ ПРОЗИ ХХ – ХХІ СТ.

Використовуючи дослідження М. Гайдеттера, Г.-Г. Гадамера, П. Рікера, В. Ізера, Г.Р. Яусса, Г. Винокура, М. Утехіна, Д. Стуса та інших з художньо-біографічної прози, у розвідці наголошується на герменевтичному характері життєписної літератури кінця ХХ – початку ХХІ століть, швидкому її розвитку та цікавості до неї з боку авторів-письменників і широкого кола реципієнтів. Приклади таких творів з'являються в цей період на сторінках українських журналів, що свідчить про подальші творчі пошуки художньо-біографічної літератури.

Ключові слова: художня біографія, життєписна проза, документалістика, художні життєписи, герменевтика, реципієнт, автор.

Зміна епох особливо позначається на літературі, яка, маючи зв'язок із суспільним життям, виявляє паростки нового в естетичних уявленнях про світ. У зв'язку з цим вона набуває аналітичної, пізнавальної функції. Саме на зламі епох і суспільних формацій людство звертається до минулого, до подій вітчизняної та світової історії, життя й діяльності видатних особистостей. Відповідно до того, як „естетична

односторонність літератури змінюється більш широкою орієнтацією її на дійсність, збільшується й художнє значення оповідної прози в системі її жанрів” [11, с. 99]. Наприкінці ХХ століття все більше фактів свідчило про те, що в літературі ХХІ століття будуть активніше використовуватися реальні документи. І природно, що героями епічної прози, у якій мова йтиме про важливі події суспільно-історичного розвитку, все частіше виступатимуть конкретно-історичні особистості. „Норми особистої життєвої поведінки у всі часи склали велику гілку літератури; найпрекрасніші та найглибші твори всієї літератури присвячені цьому предмету” [5, с. 135]. Про це свідчать і дослідження інших учених. Професор університету Париж – VIII (Франція) та університету Джонса Хопкінса (США) Ж. Неф наголошував на тому, що у Франції найбільш читабельним жанром залишається біографія. У ході літературної дискусії про художню творчість останнього десятиріччя, її тенденції і перспективи у виступі російської письменниці Н. Іванової стверджувалось, що сучасна література спрямована й частково „замовлена” постійно зростаючим інтересом читача до документалістики, невід’ємною частиною якої є художня біографія [6, с. 12-13]. Подібні твердження зустрічаємо в наукових публікаціях П. Вайля, Р. Карасті, Б. Мельничука, Д. Стуса та ін. На сторінках періодичної преси неодноразово наголошується на усезростаючій ролі літератури non fiction. Пояснюється це тим, що „у літературі „вимислу” ми маємо автора („образ автора”), у „документальній” – відчуваємо авторське... групування „реального” матеріалу. Non fiction, таким чином, не тимчасове явище, яке може пройти... Така література – назавжди” [9, с. 203].

Виступи літературознавців і письменників засвідчували необхідність глибокого теоретичного й історико-літературного осягнення проблем художньої біографії. Отже, актуальність і мета теми полягає в потребі уточнення місця художніх життєписів кінця ХХ – початку ХХІ століть у загальному розвитку літературної документалістики, з’ясуванні герменевтичного характеру художньо-біографічної прози.

За останні десятиліття художня біографія значно розширила свої межі. Крім особистостей, з життям яких читача розділяє певний часо-просторовий вимір, у літературі постають життєписи видатних діячів сьогодення. Сучасні літературознавці й критики не виявили належної уваги до аналізу біографічних творів, що з’явились у періодичних виданнях кінця 1990-х – початку 2000-х років, хоча геополітичні зміни кінця ХХ століття дещо активізували цей процес. В Україні зросла зацікавленість національним минулим, у літературу повернено імена багатьох незаслужено забутих громадських і культурних діячів, зокрема, повернення в історію зазнали жертви сталінсько-беріївських репресій, представники кількох хвиль української еміграції, переосмислена роль багатьох широко відомих особистостей (романи Ю. Хорунжого „Вірую” (Дніпро. – 1998. – № 5 – 12; 1999. – № 1 – 6), М. Красуцького „Довга дорога вночі” (Вітчизна. – 1999. – № 5 – 8), Р. Іваничука „Саксаул у пісках” (Березіль. – 2000. – № 9 – 12), повість Б. Певного „Дійство у п’ятому вимірі” (Сучасність. – 2000. – № 1), повість-есе В. Коптілова „Вольтер” (Вітчизна. – 1997. – № 1 – 8), епістолярна повість Я. Яроша „Дорогий хтосічок, або Хтось когось любить” (Київ. – 2000. – № 5 – 6), повість-подорож В. Стадниченка „Наш перший розум” (Вітчизна. – 2002. – № 11 – 12), новела Ю. Мушкетика „Диявол не спить” (Кур’єр Кривбасу. – 1999. – Березень (№ 111)).

Спираючись на визначення Г. Винокура, що „оволодіння джерелами біографії можливе лише шляхом інтерпретації історичних пам’яток” [1, с. 195], можна стверджувати, що таке родо-жанрове утворення, як художня біографія, має герменевтичний характер.

У процесі аналізу художньо-біографічного твору постає своєрідний трикутник: зображувана реальна особа – автор твору про певну особистість – реципієнт твору, з яким пов’язана проблема читачької компетентності-некомпетентності при „споживанні” поданого життєпису. Кожний елемент трикутника має подвійний зв’язок, що обумовлює подвійну інтерпретацію: життя й діяльність історичної особистості автор і реципієнт твору сприймають по-різному (автор – через документи й факти; читач – опосередковано, через концепції автора, а до того ж при певній компетентності – у порівнянні з відомими їй історичними фактами); автор життєпису пов’язаний цікавістю до зображуваної видатної особи й намагається передати свою рефлексію читачеві; у свою чергу, читач сприймає художній твір, спираючись і на свій історичний досвід. Такий подвійний акт поступово перетворюється на рефлексію читача, оскільки зміст, тематика, проблематика, ідеї художнього твору багатозначні, невичерпні, кожен реципієнт може побачити й виокремити у ньому власні проблеми й ідеї, що можуть відповідати проблемам та ідеям інших, але одночасно міститимуть у собі певні особистісні смислові відтінки.

Аналіз жанрово-стильових особливостей словесно-художнього твору передбачає дослідження зв’язків з автором і реципієнтом, оскільки „читання – це інтерпретація” [8, с. 218]. Звертаючись до такого аспекту функціонування художнього твору, ми послуговуємося герменевтичним методом дослідження, науковим досвідом рецептивної естетики.

Перші відомі герменевтичні системи (кабалістика, антична герменевтика, екзегетика) зробили значний внесок у сучасну теорію послідовної інтерпретації художнього твору. Спираючись на тлумачення слова як найбільш універсального виразу дійсності, герменевтика виступає методологічною основою для

процесу пізнання. В основі теорії інтерпретації лежить категорія розуміння, яке здійснюється засобами мовлення. На цьому наголошував німецький релігійний мислитель Ф. Шлейєрмахер. Згідно з його концепцією основою розуміння є подібність і відмінність між автором твору й читачем, через це в основі загальної герменевтики лежать два протилежних, але рівнозначних принципи: 1) мова розвивається під впливом на неї людської індивідуальності, тобто автора, ініціатора мовлення; 2) автор у своїй мовленнєвій (а відповідно і літературній) діяльності залежить від мови. Саме в напруженні між індивідуальним, авторським, і мовою народжується твір. Отже, суть мистецтва розуміння полягає в проникненні в дух мови письменника, а граматичний і психологічний аспекти нерозривно пов'язані між собою. Розуміння створюється за допомогою дивінаційного (інтуїтивного) та пояснювального методів. Їх взаємодія призводить до появи герменевтичного кола, у якому відбувається процес попереднього розуміння, що підкріплюється й уточнюється за допомогою порівняльного методу. Відтак потребує пояснення принцип герменевтичного кола.

Ф. Шлейєрмахер указує на те, що жоден твір не може бути повністю зрозумілим без взаємозв'язку з усім обсягом уявлень, з яких він походить, і через знання всіх життєвих стосунків письменників і тих, для кого вони писали. Будь-який твір належить до сукупного життя, частиною котрого він є [12]. Філософ називає герменевтичне коло уявним, бо для того, щоб почався сам процес розуміння, слід розірвати це коло. Інтерпретація є творчістю, і вирішальне слово належить кожному окремому дослідникові (читачеві). Основою вчення Ф. Шлейєрмахера про психологічну інтерпретацію є принцип реконструювання суб'єктивно-об'єктивного процесу написання будь-якого твору. У лекціях А. Бека цей принцип вибудований у певну систему. Дослідник виділяє чотири види критики: граматичну, історичну, індивідуальну й критику літературну [13, с. 242]. Проте Г. Винокур зауважує, що всі ці положення не слід розуміти як догматичні розмежування, оскільки вони подають вказівки на окремі тенденції, а не сувору регламентацію кожного з видів: „Грамматична критика... передбачає критику історичну й індивідуальну, поетична – неможлива без історико-літературної або біографічної і т.д. в усіх варіаціях” [2, с. 88].

Німецький філософ В. Дільтей потрактував герменевтику як науку, що спирається на індивідуальну свідомість, тобто на здатність індивіда переживати психологічні зв'язки й розуміти їх в іншому. Учений розглядає предмет інтерпретації як мистецький та історичний феномен, ураховуючи обставини часу, в яких він створювався: „Щоб збагнути у мисленні та зобразити відносини, що мають місце в особливому, аналіз може покласти в основу лише співвідношення однорідного. Щоб наблизитися до особливого, він повинен прагнути схопити саме ті стосунки, в яких воно перебуває до загального” [7, с. 24-25]. Поняття герменевтичного кола як структури будь-якого людського розуміння розглядає М. Гайдеггер. Філософ наголошує на категорії попереднього розуміння (перед-розуміння) інтерпретованого феномену. Без перед-розуміння неможливе розуміння, інтерпретування цього феномену [10, с. 230-249].

У праці „Буття і час” М. Гайдеггер говорить про герменевтику і розуміння як про універсальний метод. М. Зубрицька, систематизуючи вчення німецького філософа, підкреслює, що „за допомогою мистецького твору, за Гайдеггером, ми виявляємо світ-як-подію, висловлюючи його утаєність, просвітлюючи його” [10, с. 228]. Синтезував і узагальнив наукові положення М. Гайдеггера його учень Г.-Г. Гадамер, який у своїй праці „Істина і метод”, йдучи за Ф. Шлейєрмахером, зазначає, що „тільки звернення до генези думок надає змоги зрозуміти їх як треба” [4, с. 176]. Герменевтика, на думку Г.-Г. Гадамера, не повинна залишатися лише специфічною процедурою роботи з текстами: „Універсальність герменевтичної проблематики стосується сукупності розумного, того, про що можна домовлятися” [3, с. 14].

Єдиною передумовою герменевтики є мова (Шлейєрмахер). Мова – це універсальне середовище, у якому здійснюється розуміння. Розуміння мовлення – це не розуміння слів шляхом поступового підсумку словесних значень. Воно з'являється як наслідок усвідомлення цілісного змісту висловлювання [3, с. 73]. „Розуміння немає, коли людина заздалегідь уже намагається впізнати те, що їй хочуть висказати, запевняючи, що їй все вже й так відомо” [3, с. 263]. Г. Шпет писав, що розуміння становить собою єдність потрактування та інтуїтивного осягнення певного предмета. У процесі інтерпретації останнє раціоналізується [13, с. 240-246]. Будь-яке розуміння – це тлумачення, а всяке тлумачення розгортається в середовищі мови. Мова ж, у свою чергу, з одного боку, прагне виразити в словах сам предмет, з іншого – є мовою самого тлумачення. Тлумачення (як і розмову, котра є процесом взаєморозуміння) Гадамер дорівнює колу, яке замикається в діалектиці питання й відповіді. Таким чином, змінюється погляд на головну методологічну трудність інтерпретації, яка носить назву „герменевтичного кола”. Уся попередня герменевтика намагалася вийти з цього кола. Гадамер наполягає на тому, що такий вихід неможливий і непотрібний. Спроби розірвати герменевтичне коло впливають з дихотомії суб'єктивно-об'єктивного пізнання світу, де об'єкт мислиться як те, що потрібно зрозуміти, а суб'єкт – як той, хто має зрозуміти. Тут інтерпретація виступає як попередній етап та умова розуміння, а розуміння – як результат інтерпретації.

Література включає в себе певну сучасність у ставленні до будь-якої сучасності, тобто будь-який

текст твору завжди є історичним, закоріненим автором певною мовою в певний час [3, с. 80-81]. „Мислити історично – означає проводити ті зміни, яких зазнають поняття минулих епох, коли ми самі починаємо мислити цими поняттями” [4, с. 367]. Цю історичність тексту М. Зубрицька назвала природною частиною будь-якого аналізу тексту, бо читач також закорінений у свою історичність, яка є його наближенням до тексту та важливим елементом усіх інтерпретацій. „Процес читання заангажує ці два полюси історичності. Прорив в інтерпретацію настає тоді, коли дві історичності зливають два різні погляди в один досвід. Злиття двох горизонтів творить значення. Це значення не належить ні текстові, ні читачеві, а є результатом взаємодії між ними. Отже, як вважає Гадамер, відмінність стає мостом, а не бар’єром розуміння” [10, с. 262-263].

Розуміння тексту твору полягає не в тому, щоб ототожнювати себе з автором і цим подолати різницю між своїм і його досвідом, а в тому, щоб застосувати досвід автора до себе. „Читач, що заглибився в чужу мову й літературу, здатний кожної миті повернутися до себе самого; тобто він одночасно перебуває там і тут” [4, с. 361]. Метою інтерпретації, за Гадамером, є не відновлення, а творення сенсу повідомлення, тобто не в реконструюванні певного задуму, а в конструюванні сенсу. „Завдання герменевтики – прояснити це чудо розуміння, а чудо міститься не в тому, що душі потаємно спілкуються між собою, а в тому, що вони належать до загального для них змісту, ... домогтися розуміння, встановлювати його” [3, с. 73].

Подальша теорія розуміння, що становить собою поєднання інтуїтивного осягнення предмета й тлумачення, що позначене терміном „інтерпретація”, знайшла своє втілення в працях французького філософа П. Рікера. Герменевтику він вбачає в теорії розуміння та її співвідношенні з інтерпретацією текстів, у послідовному здійсненні інтерпретацій.

Розуміння учений потрактовує як мистецтво осягнення знаків, які передаються й сприймаються через зовнішнє вираження. Метою розуміння є здійснення переходу від зовнішнього вираження до основної знакової інтенції і вихід назовні через вираження, а також розкриття потаємного. Розуміння відбувається не через проникнення однієї особистості в іншу, а опосередковано – через знаки, які можуть бути інтерпретовані як символи. За П. Рікером, існують два способи осягнення символу: структурний, що досліджує його основу, і герменевтичний, який досліджує глибинну інформацію, закладену в символі. Завдання герменевтики П. Рікер вбачає в динаміці її мовленнєвої сутності в напрямку буття, яку лінгвістика, користуючись власним методом, прагне перетворити на замкнений всесвіт знаків: „Пропонуючи встановити зв’язок символічної віри із розумінням-себе, я маю надію виконати обіцянку, дану глибшій герменевтиці. Такою інтерпретацією пропоную подолати відчуженість, дистанцію між минулою культурною епохою, якій належить текст, і розумінням-себе. Долаючи цю дистанцію, повертаючись до розуміння тексту, екзегеза може засвоювати смисл; відчужений, він може повернутися до істинного, інакше кажучи, до буття; тільки розширюючи істинне розуміння самого себе, можна зрозуміти іншого. Уся герменевтика є також, експліцитно чи імпліцитно, розумінням-себе через повернення до розуміння іншого” [10, с. 298]. Завдяки інтерпретації висловлювань можна подолати неповноту їх первинного розуміння: „Інтерпретація... є роботою думки, що полягає у перетворенні смислів таємних у смисли виявлені, показує рівні значень, що містяться в значенні буквального. Я зберігаю також першопочаткове значення тлумачення, тобто тлумачення як інтерпретації прихованих смислів. Символ та інтерпретація повинні стати і поняттями корелятивними; є інтерпретація або багатозначність смислу, і саме через інтерпретацію багатозначність смислів стає з’ясованою” [10, с. 295]. Інтерпретатор не претендує на вичерпну повноту істини про твір і особу, що його створила. Розуміння завжди має відносний характер.

Кожний новий виток культури природно намагається ідентифікувати себе, у тому числі через інтерпретацію біографій і діянь видатних людей. Система взаємозв’язків засобів виразності при відтворенні художніх образів відомих діячів у творах мистецтва, частиною якого є література, подібна до живої істоти: у різних соціокультурних умовах вона здатна актуалізувати той або інший бік і змістову сутність. „Мова мистецтва в тому й полягає, що вона звернена до інтимного саморозуміння всіх і кожного – причому говорить завжди як сучасна й через свою власну сучасність. Більше того, саме ця сучасність дозволяє твору стати мовою” [3, с. 263]. Тому пізнання символіки будь-якого історичного, культурного явища кожного разу залежить від бачення самого суб’єкта, що сприймає це явище. Зацікавлене ставлення реципієнта „вмонтоване” в процес сприйняття як актуалізацію цінностей: витвір біографічного мистецтва відповідає на запитання, які йому зададуть. Те, що виступає як „розуміння” та „інтерпретація”, багато в чому виражає інстинкт і активність самого життя, часто навіть участь у ньому непередбачуваних і нераціональних сил: „...витвір мистецтва не стільки вказує на щось, скільки вмщує в собі те, на що вказується. Іншими словами: витвір мистецтва означає прирощення буття” [3, с. 302].

Людина, яка інтерпретує життя історичної особи, тим самим творить його. Забарвлення інтенції, або, за Гуссерлем, „обрію розуміння” („розщеплення потоку свідомості між „ще-немає” і „вже-немає” [10, с. 18]) суб’єкта (тип темпераменту, емоційні характеристики), впливає на те, з якою метою та якими

потребами він звертається до відомої постаті, які її риси або вчинки є найбільш співзвучними психіці й внутрішньому досвіду цього суб'єкта.

Слід також дотримуватись положень представників рецептивної естетики (Г. Яусс, В. Ізер), що вузько зрозумілий естетичний аналіз, який обмежений тільки рамками художнього тексту, виявляється недостатнім для розуміння будь-якого витвору мистецтва [10, с. 349-401], відтак і художніх життєписів. Оскільки в акті художнього сприйняття відбувається взаємодія законів твору й досвіду читача, то їх суб'єктивні очікування (почуття тяжіння – відторгнення, задоволення – незадоволення) опосередковано впливають і на сам художній зміст. В. Дільтей з цього приводу зазначає: „Певний тип людської природи завжди стоїть між істориком і його джерелами, з яких він хоче вилучити й пробудити до яскравого життя історичні образи; певний тип так само стоїть і між політичним мислителем і дійсністю суспільства, для якого він хоче сформулювати норми подальшого розвитку” [5, с. 133]. Лише за допомогою синтезу антропології, психології, естетики, етики, політології, історіографії, на думку В. Дільтея, можна заповнити лакуни в розгляді формування особистості реальної, існуючої в історії людини. Біографія – це „змалювання окремої психофізичної життєвої єдності” [5, с. 134]. Філософ розуміє людську волю в її русі як самотету. Тому біограф має побачити людину такою, як сам почуває себе в ті моменти життя, коли наближається до божественного. Саме таким чином життєпис відображає „провідний історичний факт у всій чистоті, повноті й безпосередній дійсності” [5, с. 134].

Таким чином, у виокремлених художніх сутностях завжди наявні відбитки індивідуальної й соціальної психології, має місце вплив домінуючих настроїв, стійких ментальних станів. Рецептивна естетика, як і герменевтика в цілому, удосконалює вміння бачити за власне художніми засобами виразності творчі пошуки людського духу. Виникнути в переживання історичної особистості, відтвореної в художньому життєписі, дозволяє лише аналогічне, такого ж типу сучасне переживання читача. В основі будь-якого твору криється онтологічна таїна „звершення буття” і відкрити її дано лише подібному їй началу і лише тоді, коли реципієнт буде спроможний знайти в собі історичну минувшину, „життєвий світ” іншого.

Твори художньої біографії становлять собою унікальний сплав науки й мистецтва, де реалії історичного буття живої особи тісно переплетені з фантазією, рефлексією автора, художнім вимислом і домислом. Відображаючи минуле, становлення й зростання відомої особистості, художня біографія збагачує сьогодення й дає поштовх для аналізу творчих можливостей людини, одночасно сприяючи прогресивному поступу цивілізації, бо в усі часи існує „незаперечна істина: естетичне виховання людини засновується на понятті індивідуальності, на здатності людини вступати в діалог з минулим, щоб осмислити себе в теперішньому і відчинити двері майбутньому. Відкритість суспільства, його чутливість до інших культурних світів відкриває шлях до глибинного осмислення рідної культури та її специфіки. Література і її теорія виконують особливу роль у формуванні та розвиткові естетичного досвіду людини, сприяють її розумінню світу та розумінню себе” [10, с. 17]. А відтак можна прогнозувати подальшу появу подібних творів і розвиток окремих лакун літератури в такому напрямку.

Список використаних джерел

1. Винокур Г. Биография как научная проблема (тезисы доклада) / Г. Винокур // Чернов И. Хрестоматия по теоретическому литературоведению. – Тарту, 1976. – Т. 1. – С. 194-196.
2. Винокур Г. О языке художественной литературы / Г. Винокур. – М. : Высш. школа, 1991. – 448 с.
3. Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного / Г.-Г. Гадамер. – М. : Искусство, 1991. – 367 с.
4. Гадамер Г.-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики / Г.-Г. Гадамер / Пер. з нім. О. Мокровольського : У 2 т. – К. : Юніверс, 2000. – Т. 1. – 464 с.
5. Дильтей В. Введение в науки о духе / В. Дильтей // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX – XX вв. Тракаты, статьи, эссе / Сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1987. – С. 108-135.
6. Иванова Н. Литература последнего десятилетия – тенденции и перспективы / Н. Иванова // Вопр. литературы. – 1998. – № 2. – С. 4-17.
7. Квіт С. Основы герменевтики / С. Квіт. – К., 1998. – 66 с. (Б-ка журналу „Українські проблеми”).
8. Литературная интерпретация – „за” и „против” / Предисл. А. Зверева // Иностранная литература. – 1992. – № 1. – С. 211-220.
9. Литература поp fiction: вымыслы и реальность // Знамя. – 2003. – № 1. – С. 190 – 203.
10. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., доп. – Львів : Літопис, 2001. – 832 с.
11. Утехин Н. Современность классики / Н. Утехин. – М. : Современник, 1986. – 379 с.
12. Шлейермахер Ф. Речи о религии к образованным людям ее презирающим : Монологи / Ф. Шлейермахер / Пер. с нем. С. Франка. – М. – К. : „REFL – book” – „ИСА”, 1994. – 432 с.
13. Шпет Г. Герменевтика и ее проблемы / Г. Шпет // Контекст : Лит.-теоретич. исслед. – М. : Наука, 1990. – С. 219-255.

УДК 792

Орел Єлизавета Раймондівна
Харківська державна академія культури
Кучин Павло Захарович
Харківська державна академія культури

«СИСТЕМА СТАНИСЛАВСКОГО» В СОВРЕМЕННОМ ТЕАТРАЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

В статье затрагивается тема актуальности «системы Станиславского» в современном театре и её значение для развития театра в целом. Особое внимание уделено личности К. Станиславского, как реформатора театра и анализу основных принципов его «системы».

Ключевые слова: «система Станиславского», сверхзадача, подлинность, роль, спектакль, переживание, представление, ремесло.

Современный театральный процесс претерпевает кардинальные изменения, сдвиг в сторону перформансов и акцента на «форме» усиливается, совершенно нивелируя значение «содержания» спектакля.

Всю суть театрального времени передают режиссеры: Валерий Фокин: «Сегодня все говорят о направлениях, об особой нашей школе, о традициях, болтают об экспериментах, поисках, все клянутся Станиславским и все авангардисты. Все перепутано и слова эти ничего не значат» [1, с. 72]; Роман Козак: «Мы живем в эпоху дилетантов... Мы оказались во времени, где отсутствует содержание» [2, с. 7]. Отсутствие у театра эстетического и этического фундамента дает ощущение бесперспективности его будущего. Но каким бы ни был театр по форме, реалистичным или метафоричным, авангардным или традиционным – он всегда был «про что» и «ради чего». Без этого он никогда не установит контакт со зрителем. В свою очередь, для достижения того самого контакта со зрителем, актёру необходимо пройти множество этапов работы над ролью. Единственный, кому удалось проанализировать все накопленные знания в этой области – Константин Сергеевич Станиславский. У него был врождённый театральный инстинкт, нечто более сущностное, глубокое, тайное, чем "простой" талант постановщика или актёрский дар. Естественное, как дыхание, внерациональное предчувствие будущего. Непроизвольное угадывание направления развития. Способность творчески действовать в одиночку именно так, как через какое-то время потребует от большинства ещё не пришедшее, но уже подступающее театральное завтра.

Изучая творчество великих артистов М.С. Щепкина, М.Н. Ермоловой, Т.Н. Федотовой, А.П. Ленского, Томазо Сальвини и других, самого себя, Станиславский не только определил законы, при которых артист на каждом спектакле может вызвать чувства людей, которых он играет, но и условия при которых происходит перевоплощение актера в образ. «Никто, кроме Станиславского, не открыл объективные законы поведения человека на сцене, никто, кроме Станиславского, не пытался найти сознательный путь к актёрскому подсознанию» [3, с. 45]. «Станиславский был настолько самобытен и необычайно талантлив, настолько многогранен и неожиданен почти в каждом слове и действии, что правда о нем невольно кажется выдумкой», – писал о своем учителе на- родный артист СССР Ю.А. Завадский [4, с. 5].

Во всем облике Станиславского ощущалась подтянутость, работоспособность, редкостное благородство, мудрая красота. На репетициях в нем как бы горел постоянно и глубоко спрятанный огонь; «он был весь насыщен этим огнем, вкусом к медленному упорному скрупулезному труду, которому он отдавал всего себя неутомимо и методично, но неизменно темпераментно, неожиданно, творчески высоко». Высокое чувство ответственности за судьбу театрального искусства подтолкнуло его к созданию системы. Он глубоко верил в то художественное направление, которое утверждал своим искусством.

Станиславский (сценический псевдоним Константина Сергеевича Алексеева) – одного из самых крупных и оригинальных деятелей современного русского театра. Родился в Москве, 5 января 1863 г., в известной купеческой семье Алексеевых. Мать Станиславского была француженка, бабушка с материнской стороны – известная в свое время артистка в Париже. Образование Станиславский получил в Лазаревском институте восточных языков. Участвуя в любительских спектаклях, он готовился к оперной карьере и учился пению у Комиссаржевского, вместе с которым и с Федотовым основал в Москве «Общество искусства и литературы».

Вскоре он сделался режиссером спектаклей, устраивавшихся этим обществом. Здесь вырабатывались принципы такого театра, в котором не только передавалась бы предметная обстановка, соответствующая каждой пьесе, но воссоздавалась бы атмосфера жизни. В 1898 г. Станиславский вместе с драматургом Владимиром Ивановичем Немировичем-Данченко основал Московский Художественный Театр. Артисты, вошедшие в состав театра, принадлежали к числу любителей, членов общества искусства и литературы, уже

работавших под руководством Станиславского, а также к числу учеников Немировича-Данченко. Станиславский заложил фундамент современной науки о театре, создал школу, направление, представляющие собой новый этап в развитии сценического реализма. Сама «система» была разработана русским режиссёром, актёром, педагогом и театральным деятелем Константином Сергеевичем Станиславским в период с 1900 по 1910 год. Но Станиславский всю жизнь совершенствовал свои навыки и анализировал накопленные знания, поэтому не называл свои учения «системой». К созданию научной методики и методологии сценического творчества Станиславский приступил в пору своей артистической зрелости. Этому предшествовал его двадцатилетний опыт актерской и режиссерской работы в Обществе искусства и литературы и в Московском Художественном театре. Уже в годы своей артистической юности Станиславский поразил современников свежестью и новизной сценических приемов, которые опрокидывали старые традиционные представления о театральном искусстве и намечали дальнейшие пути его развития.

Константин Сергеевич впервые решает проблему сознательного постижения творческого процесса создания роли, определяет пути перевоплощения актёра в образ. Целью является достижение полной психологической достоверности актёрской игры.

Великий русский актер М. Чехов, ученик Станиславского, писал: «Система дает методы, с помощью которых можно увлечь душу, и увлечь ее тем материалом, который изберет для этого сам художник. Она дает ключ к собственной душе художника, научает его видеть недостатки как свои личные, так и общечеловеческие и научает его бороться с этими недостатками» [5, с. 36-37]. Эти методы кратчайшим путем подводят актера к сущности пьесы и роли, к ее основной идее, к пониманию автора и слиянию с ним самым тесным образом.

Задуманная, как практическое руководство для актёра и режиссёра, система Станиславского приобрела значение эстетической и профессиональной основы искусства сценического реализма. В противоположность ранее существовавшим театральным устоям, система Станиславского строится не на изучении конечных результатов творчества, а на выяснении причин, порождающих тот или иной результат. В ней впервые решается проблема сознательного овладения подсознательными творческими процессами, исследуется путь органического перевоплощения актёра в образ.

В почти сорокалетней работе в театре, проявились весь максимализм, все недовольство актерскими штампами и постоянная установка на новизну.

Одна из главных идей Станиславского заключалась в том, что есть три технологии актерской игры: ремесло, "переживание" и "представление". Ремесло основано на пользовании готовыми штампами, по которым зритель может однозначно понять, какие эмоции имеет в виду (но не переживает) актер. Искусство представления основано на том, что в процессе длительных репетиций актер испытывает подлинные переживания, которые автоматически создают форму проявления этих переживаний, но на самом спектакле актер эти чувства не испытывает, а только воспроизводит форму, готовый внешний рисунок роли. Наконец, в искусстве переживания актер и на сцене, на самом спектакле испытывает подлинные переживания, не такие, как в жизни, но все равно подлинные, и это рождает жизнь образа на сцене, насыщенную деталями столь интересными и тонкими, какие никогда не удержатся при повторении закрепленного рисунка в искусстве представления. Здесь нет демонстрации результатов творчества, а есть сам импровизационный процесс и поток живого человеческого чувства, направленного от актера к зрителю.

Система Станиславского является теоретическим выражением того реалистического направления в сценическом искусстве, которое Станиславский назвал искусством переживания, требующим не имитации, а подлинного переживания в момент творчества на сцене, создания заново на каждом спектакле живого процесса по заранее продуманной логике жизни образа. «Подлинная человеческая жизнь» артиста – это не бытовая жизнь, а те «творческие моменты», в которые актёр-человек ощущает подлинность своего существования. «Подлинной» Станиславский называет ту жизнь артиста, которая происходит после «сдвига» его в область воображения, когда продолжает действовать магия «если бы» [6, с. 284-285]. Способного к «подлинному» существованию на сцене артиста Станиславский называет «подлинный артист». Ему свойствен особый способ существования в творчестве: он «горит тем, что происходит кругом, он увлекается жизнью, которая становится объектом его изучения и страсти» [7, с. 57]. Таким образом, «подлинность» – это самоощущение артиста; и это переживание себя в творчестве вызывается тем, что Станиславский называет словом «правда». Ключом к достижению «подлинности» должно стать действие актера на сцене. В действии, считает Станиславский, «передается душа роли и переживания артиста, и внутренний мир пьесы» [7, с. 64]. Само «переживание» состоит из «моментов зарождения хотений, стремлений, позывов к творчеству», позывов к действию [8, с. 115].

Раскрыв самостоятельно или при помощи режиссёра основной мотив («зерно») произведения, исполнитель ставит перед собой идейно-творческую цель, названную Станиславским сверхзадачей. Действенное стремление к достижению сверхзадачи он определяет как сквозное действие актёра и роли.

Учение о сверхзадаче и сквозном действии – основа Станиславского системы. Оно выдвигает на первый план роль мировоззрения художника, устанавливает неразрывную связь эстетического и этического начал в искусстве. Целенаправленное, органическое действие актёра в предлагаемых автором обстоятельствах пьесы – основа актёрского искусства. Сценическое действие представляет собой психофизический процесс, в котором участвуют ум, воля, чувство актёра, его внешние и внутренние артистические данные, названные Станиславским элементами творчества. К ним относятся воображение, внимание, способность к общению, чувство правды, эмоциональная память, чувство ритма, техника речи, пластика и т.д. Постоянное совершенствование этих элементов, вызывающих у исполнителя подлинное творческое самочувствие на сцене, составляет содержание работы актёра над собой. Другой раздел системы Станиславского посвящен работе актёра над ролью, завершающейся органическим слиянием актёра с ролью, перевоплощением в образ. В 30-е гг., опираясь на материалистическое мировоззрение, на учение о высшей нервной деятельности И. М. Сеченова, И. П. Павлова, Станиславский пришёл к признанию ведущего значения физической природы действия в овладении внутренним смыслом роли. Метод работы, сложившийся в последние годы жизни Станиславского, получил условное наименование метода физических действий. Особое внимание уделял режиссёр проблеме словесного действия актёра в роли и овладения текстом автора. Чтобы сделать слово подлинным орудием действия, он предлагал переходить к словесному действию лишь после укрепления логики физических действий, предшествующих произнесению слов. Прежде чем заучивать и произносить слова автора, надо возбудить потребность в их произнесении, понять причины, их порождающие, и усвоить логику мыслей действующего лица. Крупнейшее теоретическое достижение театра, система Станиславского способствовала утверждению метода реализма в сценическом искусстве. Не считая свою систему завершённой, Станиславский призывал учеников и последователей продолжать и развивать начатую им работу по исследованию закономерностей сценического творчества, указал путь его развития [10, с. 75].

С приходом Станиславского стало ясно, что объектом театрального осмысления становятся такие явления, вещи, уровни человеческих отношений, психологии, которые ранее театру не принадлежали. Новый театр начинался с осознания новой реальности. «Система» дала миру действенный анализ пьесы, т.е. выработала критерии, согласно которым стало возможным осознать, уловить эту новую сферу означаемых. Анализ предлагаемых обстоятельств, принципы построения и развития конфликта, действенные задачи актёрам и т. д., – это сделало возможной саму работу с этой новой сферой означаемых, которая достаточно быстро и повсеместно вытеснила «устаревшие» сферы означаемых. Театр стал смотреть на вещи и явления значительно глубже.

«Метод действенного анализа представляется мне самым совершенным на сегодняшний день приемом работы с актером, венцом многолетних поисков Станиславского в области методологии», – утверждает один из его последователей Г.А. Товстоногов [4, с. 238]. Система Станиславского возникла, как обобщение творческого и педагогического опыта К.С. Станиславского, его театральных предшественников и современников, выдающихся деятелей мирового сценического искусства. Он опирался на традиции А.С. Пушкина, Н.В. Гоголя, А.Н. Островского, М.С. Щепкина. Особое влияние на формирование эстетических взглядов Станиславского оказала драматургия А.П. Чехова и М. Горького. Развитие системы неотделимо от деятельности Московского Художественного театра и его студий, где она прошла длительный путь экспериментальной разработки и проверки практикой. Осуществлявшаяся им совместно с Вл. И. Немировичем-Данченко сценическая реформа была направлена на преодоление кризисных явлений в русском театре конца XIX века, на обновление и развитие лучших традиций прошлого. Основатели МХТ боролись против безыдейного, развлекательного репертуара, условной манеры актерской игры, дурной театральности, ложного пафоса, актерского наигрыша, премьерства, которое разрушало ансамбль. Огромное прогрессивное значение имело выступление Станиславского и Немировича-Данченко против примитивных и в существе своем ремесленных приемов подготовки спектакля в старом театре.

В русском театре XIX века существовал такой способ работы над пьесой. Пьеса зачитывалась на труппе, после чего актерам раздавались переписанные роли, затем назначалась считка текста по тетради. Во время считки участники спектакля перекидываются иногда "некоторыми вопросами, разъясняющими замысел автора, но в большинстве случаев на это не хватает времени и актерам представляется разбираться в произведении поэта самим", – писал Станиславский, характеризую подобный метод сценической работы. Следующая встреча актеров с режиссером уже называлась первой репетицией. "Она происходит на сцене, и декорации выгораживаются из старых стульев и столов. Режиссер объясняет план сцены: дверь в середине, две двери по бокам и т. д. В МХТ был поставлен первый спектакль – «Царь Федор Иоаннович» А.К. Толстого (1898, пост. К.С. Станиславского и А.А. Санина). Подлинное рождение МХТ и вместе с ним нового направления в мировом сценическом искусстве связано с постановкой «Чайки» Чехова (1898, режиссер С. и Немирович-Данченко). Затем были поставлены «Дядя Ваня» (1899), «Три сестры» (1901), «Вишнёвый сад» (1904) Чехова. Поняв жизненную правду и поэтичность, новаторскую сущность

драматургии Чехова, Станиславский нашёл особую манеру её исполнения, открыли новые приёмы раскрытия духовного мира современного человека. Успех постановок определялся ансамблем всех участников спектакля, объединённых единым творческим методом и общностью понимания идеи пьесы: игра актёров, декорации, свет, звуковое оформление создавали неразрывное целое, единый художественный образ.

Искусство должно «отделять, парить над землёй», – пишет Станиславский. Возвышенный настрой был свойством его творческой натуры. Также, актерский талант Станиславского проявлялся в разноплановых сценических образах. Он исполнил роли Барона («Скупой рыцарь» Пушкина), Аняния Яковлева («Горькая судьбина» Писемского), Фердинанда («Коварство и любовь» Шиллера) и др. Одаренный большим талантом, яркостью воображения, редким обаянием, сценичной внешностью, непрестанно совершенствуя мастерство, Станиславский приобрел славу выдающегося актёра своего времени. Пафосом борьбы с ложной моралью и эгоистическими интересами буржуазного общества был проникнут образ доктора Штокмана «Доктор Штокман» («Враг народа») Ибсена, пост. К.С. Станиславского и В. В. Лужского. С подлинно горьковским романтизмом, размахом сыгран Сатин («На дне»). Лирическим обаянием, глубокой человечностью, духовной стойкостью отличались чеховские герои Станиславский – Астров («Дядя Ваня»), Вершинин («Три сестры»). Сатирическое дарование Станиславского проявилось в ролях Фамусова («Горе от ума» Грибоедова), Крутицкого («На всякого мудреца довольно простоты» Островского), Аргана («Мнимый больной» Мольера).

Артист не должен выходить без внутренней подготовки «с пустой душой», если намерен «переживать» роль. Его задача – «приготовить, так сказать, заgrimировать и закостюмировать» свою душу для создания «жизни духа роли». В этом и состоит «духовная подготовка» перед началом творчества. Нужно уметь войти в ту «духовную атмосферу, в которой только и возможно творческое таинство». Искусство должно «отделять, парить над землёй». «В театре, – говорит Станиславский, – должны совершаться судьбы, переживаться жизни». Искусство должно стать жизнью, а жизнь – искусством. И каждую роль нужно играть «серьёзно и мужественно». Необходима та сила отрешения от личного, которая «учит подниматься к героическому напряжению духа». А жизнь духа – это «подъём на высоту борьбы с судьбой». Само действие и есть борьба или подчинение судьбе. Эти действия вскрывают «внутренние страдания, радость и всю жизнь человеческого духа на сцене».

Глубина и точность постижения роли во многом зависят от личности актёра, широты его кругозора, жизненных и гражданских принципов, идейной убежденности. К этой и многой другой работе и призывает актёров Константин Сергеевич. Ведь, в наши дни пренебрегают гениальностью Станиславского, обходят заветы в своей постановочной практике, но система его – устарела. Сегодня в нашем театре проблемы нравственности отнесены на вторые планы, а вместе с тем и традиционный для нашей культуры интерес к человеку "внутреннему". Стремление непременно вписаться в жесткие условия рынка, доведённая до абсурда идеализация потребления, успеха, приводят к тому, что эстетические ценности переходят в разряд пережитков и всё меньше влияют на ход творческой жизни. Поэтому сегодня особо важны творческие искания Станиславского. Театральные опыты и открытия Станиславского актуальны и в XXI в., в условиях современных форм и коммерческих проектов. Творческое наследие Станиславского направлено на развитие подлинного театрального искусства. Знаниями «системы» пользуются по всему миру, в Америке, Японии, Лондоне. Имена известных современных режиссёров всё чаще пополняют последователи Константа Сергеевича.

Станиславский сделал нечто значительное большее, – он определил почву для нового театра, создал принципы работы. И в этом смысле, система Станиславского – действительно прорыв в абсолютно новую для всех театров систему. «Жизнь все время меняется и меняется. Система тоже не стоит на месте». В этих словах отмечено одно из самых ценных качеств – ее неразрывная связь с жизнью. Эта связь и объясняет успех ее эволюции. Система – «Это сама жизнь!», – подтвердил Станиславский К.С.

Список использованных источников

1. Фокин В. Новый век – это новый шанс // Театральная жизнь. 2000. No 1.
2. Козак Р. У меня отчаяние ответственности, Беседа с И. Алпатовой // Культура. 2004.
3. Товстоногов Г.А. Зеркало сцены. Кн. 1. О профессии режиссера. Л., 1984.
4. Завадский Ю.А. Учителя и ученики. М., 1975.
5. Чехов М. Литературное наследие: в 2 т. Т. 2. Об искусстве актёра. М., 1986.
6. Станиславский К. С. Собр. соч.: В 8 т. Т. 8. М.: Искусство, 1960.
7. Станиславский К. С. Собр. соч.: В 8 т. Т. 2. М.: Искусство, 1954.
8. Станиславский К. С. Собр. соч.: В 8 т. Т. 6. М.: Искусство, 1959.
9. Абалкин Н., Система Станиславского и советский театр, 2 изд., М., 1954.
10. Станиславский К. С. Собр. соч.: В 8 т. Т. 1. М.: Искусство, 1954.
11. Станиславский К. С. Из записных книжек: В 2 т. Т. 1. М.: ВТО, 1986.
12. Станиславский К. С. Из записных книжек: В 2 т. Т. 2. М.: ВТО, 1986.
13. Беседы К. С. Станиславского в студии Большого театра в 1918-1922 гг. 3-е изд. М.: Искусство, 1952.
14. Станиславский К. С. Собр. соч.: В 8 т. Т. 6. М.: Искусство, 1959.

УДК 811.11

Світлична Ольга Олександрівна
Харківська державна академія культури
Біленька Анастасія Миколаївна
Харківська державна академія культури

ПРОФЕСІЯ – АКТОР ДУБЛЯЖА

Розглянуто досвід В. А. Єр'оміна як автора ідеї і засновника школи дубляжа, яка здійснює підготовку фахівців для роботи в сучасній кіноіндустрії. Розкрито сутність понять «дубляж», «ліпсінг», «попереднє і подальше озвучення», «закадрове мовлення». Означено етапи створення фонограми кінопродукції. Проаналізовано проблеми браку професійних акторів дубляжу в Україні. Виявлено, що студенти акторської спеціальності зацікавлені в такій практиці й упровадженні дисципліни «Мистецтво дубляжа» до навчального процесу.

Ключові слова: «дубляж», «ліпсінг», «попереднє і подальше озвучення», «закадрове мовлення».

Актуальність. На якість дублювання вітчизняних і зарубіжних кінофільмів, а також пошук кваліфікованих кадрів у цій галузі вплинули реалії сучасного життя і складна ситуація в українській кіноіндустрії. На жаль, нині в студіях дубляжа задіяні актори, котрі починають працювати над фільмами без попередньої підготовки і набувають досвіду озвучення тільки безпосередньо під час роботи.

Огляд джерел. Одна з останніх праць, присвячених актуальним проблемам дикційної та орфоепічної нормативності в сучасній сценічній українській мові, належить професору кафедри сценічної мови КНУТКіТ ім. Карпенка-Карого А. О. Гладишевій. Дослідження містить як теоретичний, так і практичний матеріал, надає змоги методично чітко, цілеспрямовано, систематично працювати над удосконаленням мовної майстерності. Мета посібника – сприяти формуванню навичок правильного сценічного мовлення, відчуття слова, його мелодики.

В. П. Морозов у своїй статті «Восприятие эмоционального контекста голоса как один из критериев профотбора актеров» пропонує новітні методи профвідбору до навчання професійній акторській діяльності. Ідеться про виявлення особливих рис абітурієнта щодо типу нервової системи, духовності, природних нахилів до акторської праці. Найважливішим показником є емоційність мови і голосу, оцінка якої може слугувати критерієм довершеності акторської майстерності.

Т. С. Зинов'єва у своїй праці «Технология монтажа кинофильмов» описує технічний аспект створення кінофільмів. Б. Конопльов у праці «Основы фильмопроизводства» розглядає етапи озвучення кінопродукції від перекладу тексту до запису і монтажу готової фонограми. Володимир Єр'омін у своєму інтерв'ю говорить про сутність спеціалізації «Актор дубляжа» та критерії відбору спеціалістів на цю роботу. На прикладі праць великих майстрів дубляжа розкриває важливість цієї творчої діяльності.

Мета – дослідити науковий напрям сучасного інноваційного методу роботи в українській та російській кіноіндустрії в галузі дубляжа: закадрове мовлення, попереднє та подальше озвучення, ліпсінг, мовна фонограма і озвучення мультиплікаційних фільмів. Використовувати їх під час практичного процесу навчання молодих митців театру й кіно.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хоча в дипломі випускників акторського відділення у пункті «спеціальність» зазначено: «актор драматичного театру та кіно», але студенти дотепер не набули достатнього досвіду в озвученні та дубляжі кіно- та телепродукції. Проведене опитування серед студентів цієї спеціальності засвідчило, що студенти зацікавлені в запровадженні дисципліни «Мистецтво дубляжа».

Дублювання (від слова «дубль» – подвійний), або дубльований переклад, або стисло дубляж – різновид озвучення, який передбачає виготовлення фонограми кінофільму іншою мовою, зміст якої відповідає перекладові оригінального звукового супроводу. Під час дублювання оригінальна мовна фонограма повністю замінюється новою: збігатися має не тільки тривалість фраз, але й, у разі можливості, артикуляція акторів оригіналу з артикуляцією акторів озвучення. Спрощений спосіб дублювання, при якому збігаються тільки початок і кінець фраз без укладання тексту, називається ліпсінг (англ. Lip sync). При закадровому озвученні зберігається приглушена оригінальна фонограма фільму, на яку накладається додаткова звукова доріжка з перекладом, що звучить одночасно з репліками акторів.

Хоча дублювання є найзатратнішим способом адаптації фонограми для іноземної аудиторії порівняно з ліпсінгом і закадровим озвученням, але найменше спотворює художній задум фільму.

Робота над дубляжем фільмів престижна, багато акторів прагнуть її здобути. Але здійснювати її успішно може не кожен – надто специфічні вимоги має ця професія. Тому виникла необхідність

запровадити нову дисципліну (хоча б у формі факультативу), яка ознайомить студентів з основами дубляжа й озвучення художніх, документальних, мультиплікаційних фільмів і закадрового озвучення.

Цікавим може бути досвід створеної в Москві Школи дубляжа під керівництвом відомого майстра дубляжа, заслуженого артиста Росії Володимира Єр'оміна.

Існувала така думка: працювати на дубляжі може не кожен, навіть професійний актор тому, що, крім універсальних якостей, таких як темперамент, дикція, потрібно вміти потрапити в зімкнення. Багато видатних артистів, які приходили до студії дубляжа, виявлялись безсилими, і покидали цю справу.

Дубляжна спільнота достатньо закрита, потрапити до неї надто складно. Тому Володимир Аркадійович вирішив провести своєрідний моніторинг: опитав багатьох знайомих режисерів дубляжа стосовно їх зацікавленості в появі нових молодих голосів в їх студіях. Вони не тільки відповіли позитивно, але й підтримали його ідею щодо створення школи.

В. А. Єр'омін вважає, що досвід, якого набувають випускники його школи, допоможе їм не тільки в озвученні. П'ять років викладання у Всеросійському державному інституті кінематографії надають йому права стверджувати, що в театральних школах недостатньо уваги приділяють техніці монологу й актори, потрапляючи до студії дубляжа, витрачають багато зайвого часу на його опанування. Тому одне з основних завдань школи – навчити артистів техніці виконання монологу в кіно, а також спрямувати молодих фахівців у цьому напрямку.

Під час відбору до школи дубляжа увага звертається на тембр голосу, вміння потрапити в зімкнення і «відчути» артиста, якого дублюють, «розчинитися» в ньому. Звичайно, герой іншої статури по-іншому рухається, має своєрідну артикуляцію. Але якщо цю роботу здійснює майстер, він змінює тембр голосу, підлаштовує свою артикуляцію, відбувається зміна й у пластиці актора. Звук може виразити все: якщо людина нахилиється або жестикулює, то це відображається і в голосі, який виявляє сімдесят параметрів особистості. Лише слухаючи людину, можна сказати про неї іноді майже все.

У школі здійснюється підготовка спеціалістів за такими напрямками: озвучення вітчизняного кіно, дубляж зарубіжних фільмів, закадрове озвучення зарубіжних фільмів. Студенти мають можливість спробувати себе в різних форматах, серед яких перевага надається закадровому озвученню.

У сучасному пострадянському просторі зникла культура слова, культура лексики, хоча нині й починає повертатись мова, наближена до літературних норм. Мова подібна до музики: можна підвищувати тон, говорити плавно, але в кожному слові, яке вимовляємо, існує духовна основа. Часто сучасний актор не звертає на це уваги, він навчився бути органічним тільки на найнижчому рівні. Хоча і в часи Станіславського траплялися випадки, коли до нього приходили актори, які не вміли розмовляти на сцені, як він говорив, «по-людськи», тобто природно, правдиво. Вони використовували якийсь неприродний голос із шекспірівськими інтонаціями. К. С. Станіславський не міг цього дозволити у своєму театрі, тому примушував таких акторів виконувати спеціальні вправи, етюди.

Озвучення ігрових художніх кінофільмів є найскладнішим, оскільки пов'язане зі значними технологічними труднощами: оригінальна музика і мова акторів при великій кількості крупних планів, на яких особливо помітна розсинхронізація звуку із зображенням. Документальні та науково-популярні фільми значно простіші в озвученні, оскільки немало з них супроводжуються закадровим дикторським текстом, який записаний в умовах студії й не потребує синхронізації.

Озвучення може бути попереднім і подальшим. Попереднє передбачає створення фонограми до зйомки, під час якої виконавці діють відповідно до готового звукового супроводу. Цей метод дістав назву «зйомка під фонограму». Технологія подальшого озвучення передбачає створення мовної фонограми після зйомки. Запис організовується в спеціальній студії, де актори промовляють текст, спостерігаючи за готовим зображенням на екрані через звуконепропущене скло. Збіг артикуляції відбувається завдяки багаторазовому повторенню одного і того самого фрагмента робочого позитиву, склеєного в кільце (англ. looping). У процесі подальшого озвучення створюється найякісніша фонограма, оскільки звук записується в умовах тон-студії, у якій дикція акторів найвиразніша.

Важливим елементом дубльованого кінофільму є відповідність звучання голосу акустичним умовам. Наприклад, якщо персонаж перебуває у ванній кімнаті, голос дублюючого актора також повинен звучати з незначним відлунням.

Закадрову мову й інші шуми також записують окремо, на професійному сленгу такий звук називається «гур-гур».

Під час роботи над музичними фільмами і фільмами-операми, а іноді і звичайними ігровими картинками з різних причин доводиться озвучувати ролі іншим акторам, а не тим, котрі грають. Найчастіше переозвучується мова акторів, які говорять нерозбірливо або з іноземним акцентом. Наприклад, Донатаса Баніоніса через помітний литовський акцент майже завжди озвучував Олександр Дем'яненко, а у фільмі

Ельдара Рязанова «Іронія долі, або З легкою парою!» головну героїню грала польська актриса Барбара Брильська, а озвучувала – Валентина Талізїна (основною причиною був також польський акцент актриси).

Під час створення анімації мова персонажів записується до того, як почнуть роботу художники. Тривалість звуків отриманої фонограми ретельно вимірюють і заносять в експозиційні альбоми, на основі яких художники-мультиплікатори або ляльководи створюють рух і артикуляцію героїв мультфільму. Тому частіше робота над зображенням мультфільму починається після готовності всієї фонограми, за винятком фрагментів, які не потребують синхронізації.

Дублювання іноземних мультфільмів посідає особливе місце. Це – цікава і складна робота водночас, оскільки, з одного боку, відбувається довготривале навантаження на голосові зв'язки, з іншого – робота над образом без посередника, який має свою психофізику.

Дублювання іноземних художніх фільмів має свої особливості. Фонограма будь-якого фільму складається з трьох основних частин: мовної, музичної і шумової, кожна з яких записується на одній або навіть декількох окремих плівках, загальне число яких може досягати десяти.

Робота починається з перекладу фільму, потім спеціаліст обробляє текст для того, щоб фрази збігалися за довжиною з оригінальними і відповідали артикуляції акторів. Потім здійснюється кастинг на головні ролі. Тут насамперед урахується думка замовника. Для того, щоб актора озвучення затвердили на роль, важливо, щоб тембральне забарвлення його голосу відповідало темброві виконавця ролі. Якщо робота виконана якісно, складається враження, що актори говорять і артикулюють мовою перекладу.

Кожного актора записують окремо від інших, за кілька змін по 3-5 годин залежно від обсягу роботи. Процес озвучення триває в середньому один-два тижні, однак іноді на деякі фільми замовники з метою економії обмежують студійні години, зводячи процес озвучення навіть до одного дня.

За зірками світового кіно часто закріплюються відомі вітчизняні актори. Наприклад, Джордж Клуні в російському прокаті, зазвичай, говорить голосом актора Володимира Віхрова, Том Круз – голосом Всеволода Кузнецова, Джек Ніколсон, Том Хенкс і Шрек – популярного артиста театру і кіно Олексія Колгана, Ліам Нісон, Пірс Броснан, Сильвестр Сталлоне, Хьюго Уївінг – Володимира Антоніка, Роберт Дауні-молодший і Джейсон Стейтем – Володимира Зайцева, Джекі Чан – голосом Андрія Бархударова, Леонардо Ді Капріо – голосом актора «Великої різниці» Сергія Бурунова. Яскраві приклади радянського періоду: «зв'язка» Жан-Поль Бельмондо – Микола Караченцев і Луї де Фюнес – Володимир Кенігсон.

Висновки. Таким чином, досліджено етапи створення мовних фонограм та технологію роботи актора над озвученням кінопродукції. Проаналізовано досвід роботи в цій галузі Володимира Єрьоміна, Всеволода Кузнецова, Алли Гончарової та інших майстрів дубляжу. Постає необхідність щодо запровадження до навчального процесу студентів спеціалізації «актор драматичного театру та кіно» дисципліни «Мистецтво дубляжа».

Список використаних джерел

1. Гладішева А. О. Сценічна мова / А. О. Гладішева. – Київ, 2007. – 267 с.
2. Зиньовева Т. С. Технологія монтажу кинофільмів / Т. С. Зиньовева. – М.: «Искусство», 1968. – 127 с.
3. Коноплєв Б. Основи фільмопроизводства / Б. Коноплєв. – М.: «Искусство», 1975. – 448 с.
4. Морозов В. П. Теория и практика сценической речи / В. П. Морозов. – Л.: «Ленуниверзитат», 1985. – 146 с.
5. Трефилова Е. Владимир Еремин: легенда дубляжа (рус.). RUSKINO.ru (18 мая 2008 года) / Елена Трефилова. – Интервью с актёром.
6. Хитрук Ф. Профессия – аниматор / Ф. Хитрук, Ю. Михайлин. – М.: «Гаятри», 2007. – Т. I. – 304 с.

УДК 792.09

Якимов Дмитро Олегович
Харківська державна академія культури

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ АТМОСФЕРИ У РОБОТІ НАД СТВОРЕННЯМ ВИСТАВИ

У статті досліджено сутність атмосфери та її значення в процесі створення вистави. Підкреслено, що творча атмосфера це рушійна сила створення вистави (репетиції). Наведено приклади взаємозв'язку елементів, залучених до створення вистави, починаючи від актора та режисера і закінчуючи художником, освітлювачем та декораторами.

Ключові слова: атмосфера, театр, репетиція, вистава, сцена, актор, режисер.

Актуальність. Акторське, режисерське та театральне мистецтво в цілому полягає в творчій організації всіх елементів вистави з метою створення одного, гармонійно цілісного художнього твору. Ця мета досягається тільки в тому випадку, якщо в процесі створення творчого колективу, а в кінцевому результаті створення цілісного художнього твору є сприятлива атмосфера.

Мета статті – дослідити процес формування атмосфери в театральному колективі.

В театр поняття атмосфери прийшло з життя. А в житті воно супроводжує нас щохвилини. Атмосфера – явище глибоко людське, і в її центрі знаходиться людина. В житті завжди відбувається «боротьба атмосфер», різні люди несуть за собою різні атмосфери, наша особиста може встояти, або підкорятися. На сцені ми іноді бачимо вистави в яких відсутня різнобарвна атмосфера, а замість неї господарює від початку до кінця одноманітний та примітивний настрій. Для режисера надважливо вміти помічати та запам'ятовувати атмосферу. Треба бути, по можливості, рівним та точним, але не можна бути нудним. Працювати режисером – це так само важко, як і вчителювати у школі. Це тяжка професія.

З чого почати, щоб створити робочу атмосферу? Почати з любові, з лагідності, з гумору, не втрачаючи при цьому залізної волі. Треба стояти посеред акторів на сцені і говорити так, щоб всі чули. Повинен бути закон: якщо ти репетируєш з двома, а решта п'ятнадцять сидять, то їм також повинно бути цікаво. Режисер – це джерело енергії, він передає акторам імпульс. Багато що залежить від тієї уваги, якою наділяють актора.

Атмосфера створюється поступово і, що найважче, складається з множинної кількості елементів, заданих автором твору і вигаданих режисером та актором. Однак атмосфера турбує не тільки автора, режисера та власне актора, а й, безумовно, глядача. Атмосфера – це нібито матеріальне середовище, в якому живе, існує акторський образ. Сюди можна віднести: звуки, шуми, ритми, характер освітлення, декорації, речі. Атмосфера – не зовнішній компонент, не окраса театральної постановки, вона, як і земна атмосфера, як повітря, пронизує і наповнює всю її структуру.

Втілюючи на сцені дійсність, людей, їх долі, ми намагаємося відтворити історичне, суспільне, побутове середовище, в якому ці люди існують. В спектаклі атмосфера виникає через взаємодію з оточуючими людьми і обстановкою, характер мислення людини, темпоритм його життя, психофізичне почуття часу, в якому він мешкає. Атмосфера не тільки зароджується основними подіями – вона є одночасно і причиною і наслідком цих подій.

Введення атмосфери в палітру художніх засобів сценічного мистецтва – заслуга режисерів Художнього театру. Вони, в свою чергу, зобов'язані А. Чехову, який «уявляв собі людей тільки такими, якими спостерігав в житті, і не міг малювати відірваними від того, що їх оточувало». Так писав про А. Чехова Немирович-Данченко. Поняття атмосфери збагатило виразну мову театру, зробило його тонше і багатше. Але більш за все атмосфера залежить від емоційного зерна.

Поза атмосферою не може бути образного рішення. Атмосфера – це емоційна окраса, що безперечно присутня в рішенні кожної миті вистави. Необхідно відрізнити другий план від атмосфери вистави, або конкретної сцени. Атмосфера – поняття конкретне, складається з реальних запропонованих обставин. Другий план – складається з емоційних відтінків, на основі яких повинна будуватися реальна побутова атмосфера на сцені. Атмосфера – це повітря вистави, «силове поле», яке створюється в спектаклі зусиллям всього колективу. Сам актор, світ, що оточує його у виставі: тиша, паузи, звуки, напруження між персонажами, мізансцени, костюми, декорації, музика – все, що випромінює простір сцени, створює атмосферу спектаклю. Атмосфера багато про що говорить глядачу, разом з тим, вона є важливим стимулом творчості актора. Справжній артист, що зайнятий ввечері в спектаклі, пам'ятає і хвилюється цим з самого ранку, а часто й напередодні кожного сценічного виступу.

Прийшов час сказати про ще один елемент, або, вірніше, умови сценічного самопочуття. Його забезпечує оточуюча атмосфера актора не лише на сцені, а й у глядацькій залі, артистична етика, художня дисципліна й відчуття колективу в сценічній роботі. Артистична етика і сценічне почуття дуже важливі і потрібні в театральній справі. Письменник, композитор, художник, скульптор не стиснуті часом, вони можуть працювати тоді, коли знаходять для себе зручним, вони вільні в своєму прагненні. Артист має бути готовим до творчості в конкретний час, який зазначений на афіші.

Велике значення має атмосфера репетиції. Вона може стати передумовою до виявлення акторами вірного камертону майбутнього спектаклю. Атмосфера репетиції повинна бути своєрідною проекцією атмосфери майбутнього спектаклю. Вірна репетиційна атмосфера – важливий стимул творчого пошуку.

Актор, що готує нову роль, повинен бути повністю захоплений нею протягом всієї роботи над п'єсою. К. Станіславський часто вживав вираз, що дуже близький до аналогії «бути вагітним роллю». Актор, як мати виношує дитину – виношує в собі образ. Після того як ви створите хоча б одну роль, вам стане зрозуміло, що означає для артиста парик, борода, костюм, бутафорська річ. Тільки той, хто подолав важкий шлях пошуку не тільки душі, а й тілесної форми зображуваної людини, зрозуміє значення кожної рисочки, деталі. Істинного артиста легко впізнати по тому, як він ставиться до костюму та речам ролі, як він їх любить і оберігає. І коли актор прийшов на репетицію і приніс результат цієї великої внутрішньої роботи, керівництву і колегам необхідно з обережністю й чуйністю поставитися до народження цієї нової людини. А це можливо лише тоді, коли на репетиції існує по-справжньому творча атмосфера. Творча атмосфера – це

один з могутніх факторів у театральному мистецтві, і ми повинні пам'ятати, що створювати робочу атмосферу вкрай важко.

Із книги «Про дійовий аналіз п'єси та ролі» М. Кнебель хочеться навести яскравий приклад важливості атмосфери, який був у Художньому театрі Станіславського та Немировича-Данченка, котра стала предметом вивчення театрів всього світу: «Мені хочеться розповісти про закулісну атмосферу під час вистави «Вишневий сад», в якій я багато років грала Шарлотту. Незважаючи на те, що п'єса починається з великої сцени між Лопухіним, Дуняшею, а потім Єпіходовим, всі зайняті в «приїзді» – тобто Раневська, Гаєв, Аня, Пищик, Варя, Шарлотта – сиділи до відкриття завіси на лаві в очікуванні свого виходу. Після слів Лопухіна: «Ось, здається, і їдуть...» – завжди один і той же бутафор проходив з протилежного боку сцени, тримаючи в руках шкіряні нашійники, обшиті бубонцями-дзвіночками, і ритмічно струшував ними, посилюючи звук дзвіночків, наближаючись до нас. Як тільки лунав дзвін дзвіночків, всі зайняті в «приїзді» йшли в глибокі зчепи, щоб звідти, розмовляючи, вийти, приносячи з собою поживлення приїзду. На прикладі цієї сцени, яку глядач сприймає на слух, я на все життя сприйняла, якими тонкими засобами Станіславський допомагався тому, що глядачі вірили в правду, що відбувається. Для «старих», що грали багато-багато років «Вишневий сад», мабуть, в плоть і кров увійшла ця закулісна сцена. І кожен раз вона гралася ними абсолютно так само, як якщо б йшла при відкритті завіси».

Про важливість атмосфери за лаштунками писав і Г. Товстоногов: «В п'єсах Горького дуже важливе значення мають закулісні репліки, до яких письменник часто звертався і які допомагають створити необхідну атмосферу».

Якщо настрої, створений по акторську сторону рампи, знаходиться у відповідності з п'єсою, то утворюється благодійна для творчості атмосфера, яка правильно збуджує емоційну пам'ять і переживання. Лише коли зрозумілі відносини між персонажами, обставини, тоді з'являється вільна радісна атмосфера творчості, і саме тоді виникають точні мізансцени, точні виразні інтонації, ритми і композиції.

Михайло Чехов говорив: «Дух у витворі мистецтва – це його ідея. Душа – атмосфера. Все, що вбачаємо і чуємо, – його тіло». Атмосфера відноситься до чуттєвої сфери, як і наше мистецтво. Але це не означає, що якщо вистава наповнена індивідуальними почуттями артистів, то в ній є атмосфера.

М. Чехов визначив наступні функції атмосфери:

1. Зв'язок актора з глядачем: той актор, який зберіг (чи знову набув) почуття атмосфери, добре знає, який нерозривний зв'язок встановлюється між ним і глядачем, якщо вони охоплені однією атмосферою. Без потрібної атмосфери глядач залишався б у холодній, відстороненій сфері, якою б при цьому не була технічна та майстерна гра актора.

2. Відтворення і підтримка творчої атмосфери акторів: варто помітити, як мимоволі змінюються рухи, мова, манера триматися, думки, почуття, настрої, потрапляючи в сильну, захоплюючу атмосферу. Не треба боязко триматися за прийоми минулих спектаклів чи звертатися до кліше.

3. Посилення художньої виразності на сцені: дві різні атмосфери не можуть існувати одночасно. Одна (сильніша) перемагає або видозмінює іншу. Боротьбу атмосфери і неминучу перемогу однієї з них треба визнати сильним засобом художньої виразності на сцені.

4. Естетичне задоволення глядача: хоча атмосфера і відноситься до області об'єктивних почуттів, однак її значення і задача в мистецтві виходять за ці межі. Актори знають, що певна частина вистави може бути передана глядачу лише за допомогою атмосфери, ані текст, ані дія не зможуть передати те, що існує в атмосфері. Сцени зіграні з правильною атмосферою будуть сприйматися більш глибоко так як матимуть широке психологічне значення.

5. Відкриття нових глибин і засобів виразності: живучи в атмосфері п'єси або сцени, в ній відкриваються нові психологічні межі і знаходяться нові засоби виразності. Як зерно невидимо приховує в собі все майбутнє рослини, так і атмосфера приховує в собі все майбутнє твору. Але, як і зерно, вона не може плодити раніше зазначеного терміну.

Зручним «посібником» для розуміння терміну атмосфери, може слугувати п'єса «Біг» М. Булгакова, в цьому прикладі атмосфера залежить від певного темпоритму. Атмосфера революції, яка вибила людей з себе та звичного життя, яка змушує людей зрватися з місця, покинути домівки, залишити рідну землю. «Бігли банкіри і промисловці, офіцери і солдати, розумні і дурні, чесні та шахраї! Бігли в жаху і страху, втрачаючи на бігу штани та штиблети, шляхетність і гідність, совість! А їм то в спину, то в обличчя – вітер, сніг, дощ! То холод і озноб! То жара – піт, пил!...» Як вам булгаковський темпоритм? Але головне зараз для нас – атмосфера, атмосфера втечі. У кожного персонажа треба знайти суть конфлікту, що виражає зміст образу. Відповідно до цього створюється атмосфера і лінія поведінки кожної діючої особи.

Висновок. Атмосфера – це емоційне забарвлення кожної дії, сцени, епізоду, вистави, фільму – залежить від запропонованих обставин, від події, від надзавдання, від конфлікту, від темпоритму, «зерна». Вона постійно взаємопов'язана зі наскрізною дією, з місцем і часом кожної дії кожного персонажа;

атмосфера безпосередньо залежить від діючої особи, від його характеру; сприяє створенню цілісності вистави, фільму; поза атмосфери не може бути образного рішення всього літературного твору, вистави, фільму. Творча атмосфера – рушійна сила створення вистави (репетиції). В цей процес активно включені всі, хто працює над створенням сценічного дійства, починаючи від актора та режисера і закінчуючи художником, освітлювачем та декораторами. «Поza творчою атмосферою – не може бути творчості».

Список використаних джерел

1. Бармак А. А. Художественная атмосфера. Этюды. – М.: ГИТИС, 2004.
2. Кнебель М. О. О действенном анализе пьесы и роли / М. О. Кнебель. – М.: Искусство, 1982.
3. Кокорин А. Вам привет от Станиславского. – М., 2001.
4. Попов А. Д. Творческое наследие: В 3 т. – М.: ВТО, 1980. Т. 2. Избранные статьи. Доклады. Выступления.
5. Попов А. Д. Художественная целостность спектакля. – М.: ВТО, 1979.
6. Станиславский К. С. Собрание сочинений: Т. 3, Т. 6. – М.: Искусство, 1990.
7. Станиславский К. С. Этика. – М., 1947.
8. Чехов М. Литературное наследие: в 2 т. Т. 2. – М.: Искусство, 1986.
9. Чехов М. А. Литературное наследие: в 2 т. – М.: Искусство, 1995.
10. Товстоногов Г. А. Зеркало сцены: в 2 кн. / Сост. Ю. С. Рыбаков. 2-е изд. доп. и испр. – М.: Искусство, 1984.
11. Ремез О. Азбука режиссуры. – М.: Искусство, 1976.
12. Эфрос А. В. Избранные произведения: в 4 т. – М., 1993.

УДК 792

Гаджисва Інна Сергіївна
Харківська державна академія культури
Кучина Валентина Федорівна
Харківська державна академія культури

ВИХОВАННЯ СУЧАСНИХ ПРОФЕСІЙНИХ СТУДЕНТІВ-АКТОРІВ ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ТА КІНО ЗА МЕТОДИКОЮ ЛЕСЯ КУРБАСА

У статті досліджується методика Л. Курбаса щодо виховання сучасних професійних студентів-акторів драматичного театру та кіно. Акцент роблено на аналізі системи виховання акторів Л. Курбаса та доведення її історичної цінності для сучасності. Спадщина великого митця, його творча робота залишила вагомий відбиток на українському професійному театрі.

Ключові слова: «Лесь Курбас», «актор», «театральна педагогіка».

Актуальність: Режисер-педагог Лесь Курбас писав: «Найгірша перешкода мистецтву в театрі – це так званий готовий актор, професіонал. Що це таке? Це в більшості рутинна, нахабна, зарозуміла, сліпа, недалека, нетворча. Копія копії. Сосуд традицій. Перекривлене вухо, що прислухається тривожно і жадібно до оплесків. Маленька душа, хвора на рецензії». Актор у наш час є втіленням рабської традиції безособовості, де головним стає зовнішність, на відміну від внутрішнього наповнення, виховання, освіченості. Виникає криза, в якій Лесь Курбас знаходить вирішення та працює за новою методикою зі своїми акторами та режисерами. «Мусить прийти нове покоління, сильне волею і індивідуальностями, що, як непотрібне шмаття, викине з театру весь мотлох традиції, шаблону, нутра і безграмотності», – нездійснена мрія Леся Курбаса, до якої він прагнув увесь свій творчий шлях, яку ми, його нащадки, здатні втілити в життя. Необхідно згадати, прийняти і продовжити традицію українського неповторного обличчя, особи, особистості.

Об'єкт дослідження: система виховання акторів за методикою О. С. Курбаса.

Предмет роботи: практичне застосування системи.

Матеріал і джерело дослідження: посібники, статті, відгуки, рецензії, біографічні джерела та інтернет ресурси.

Мета статті: дослідити систему виховання акторів О. С. Курбаса та довести її історичну цінність для сучасності.

Творча програма Леся Курбаса відзначилася історичною далекоглядністю. Митець першим в історії українського професійного театру розробив комплексну програму театральної реформи, що включала виховання нового актора – громадянина, нового типу режисера – ідейного і творчого інтерпретатора п'єси, вистави, розвиток принципу стадійності, втілення на практиці естетичних засад діяльності колективу. Педагог керувався положенням, що театр повинен не відтворювати, а формувати життя, він прагне естетично об'єднати слово, рух, дух, музику, текст, світло й декоративне мистецтво в єдину театральну естетику в Березолі. Багато уваги приділялося пошукам нових технологій театального мистецтва. Було ціле об'єднання, яке мало шість майстерень-лабораторій, де проводилися дослідження сцени. Робота цехів

мала два напрямки: студійне навчання і практичну діяльність. Найцікавішою була режисерська лабораторія, в якій вибирався репертуар, обговорювалися п'єси, визначалися концепції, жанрово-стильові особливості майбутньої вистави та мізансцени, проводилась робота з акторами, художниками, інспекторами сцени, глядачами.

Вихованець театру М. Садовського, а потім актор «Березоля» І. Мар'яненко говорив у 1933 році: «... І до Курбаса у нас були талановиті актори, були режисери, наши корифеї, у свій час у нас був перехідний період, коли у нас були режисери-гастролери, але грамоти художньої, театральної на Україні не було. Грамота з'явилася разом з працею і особистістю Курбаса. Курбас виключно обдарована особистість як режисер і педагог. Я впевнений, хоча можна і не погоджуватися зі мною, що це один з найкращих, а можливо, і самий найкращий режисер-педагог... Я цинив і ціню в Курбасі його вічні пошуки, його глибоке відношення до своєї роботи». Для розуміння змісту «вічних пошуків» Курбаса найбільш притаманний принцип історичного, поетапного аналізу його діяльності. Він допоможе зрозуміти еволюцію педагога у часі та виділити в його постановках ті художні досягнення, які склали частину загального багатства українського театру минулих років.

Ось чому у дослідженнях про українське сценічне мистецтво і саме про режисуру тих років потрібно насамперед з'ясувати масштаби творчої особистості Леся Курбаса та сукупність його здобутків, які принципово змінили обличчя українського театрального мистецтва. Система умовних форм у його виставах дала можливість знайти нові прийоми втілення прози і поезії на рідній сцені. Режисер створив іншу систему умовностей, назвавши її системою «перетворення» - перетворення реальності в мистецтві. Не мистецтво у формах життя, а життя у формах мистецтва – таке основне кредо Курбаса, хоча його практичне втілення, природно, було різним. «Форма – це те нове, організаційне, що внесено в матеріал митцем у згоді з прикметами матеріалу, з законами творчості і сприйняття, для розв'язання організаційних і ідеологічних завдань, що стоять перед митцем. Ліве мистецтво характеризує: уважність до матеріалу. Свобода від наслідування реального життя і старого мистецтва, але зв'язано з науковими і технічними законами; воно йде від творця, а не від сприймаючого». Лесь Курбас чітко розумів формулу створення свого театру та визначив це у своїй статті «Шляхи «Березоля» і питання фактури»: «Перетворення – це основний стрижень лівого театру останніх років. Само по собі воно є: формула для театральних засобів, що розкриває відображення реальності в певній її суті (психологічні, соціальні і т.д.) і викликає в глядача ту суму соціальних і взагалі психофізичних процесів, що як підняття тону сприймання є основою всякого театру. Це надзвичайно гнучкий у своїх можливостях принцип, що відповідає цілком науковому поглядові на мистецтво. Він ще не укладений в схеми відомих досі театральних методів, хоч у лівому театрі він широко живається».

Курбас вперше в українському театрі ставить поняття «режисура» на фундаментальну професійну основу. «Березіль» формується як театр режисерський, кожна вистава якого – етап суспільної діяльності, громадської думки колективу. Режисерська лабораторія «Березоля» була своєрідним режисерським факультетом при Курбасі, в циклах лекцій він давав лабораторантам теоретичні основи професії, а в створенні спектаклів «Березіля» вони набували практичні навички і відшліфовували смак до сценічного експерименту. Як свідчать матеріали керованої ним режисерської лабораторії 20-х років, він переконався, що «Ухил в одну сторону біомеханіку дає не талановитих акторів, які не здатні винести на своїх плечах виставу». Він відчув, що «... час режисерських експериментів минає. Єдине, що буде завжди в театрі, - це живий актор, «обаятельный» своєю талановитістю». Варто нагадати, що в ті часи багато хто з недолугих керівників від мистецтва були переконані, що життя на сцені можна представити тільки у формах самого життя, коли їм зауважували, що є правда життя і є правда мистецтва, а мистецтва не завжди тотожні, вони у відповідь заперечували, що правда на світі одна і її обстоює комуністична партія.

Зміни полягали у тому, що враховуючи сюжети мімодрами, з яких починається виховання актора, значною мірою визначають творче обличчя митця у майбутньому, він вважав за доцільне наблизити їх до сучасного життя. Лесь Курбас звертав увагу на необхідність «... навчати актора техніці жесту: а) вміння робити жест, б) вміння зафіксувати, в) вміння зробити жест в плані зовнішньої фактури, г) вміння зробити жест театально, себто в такому вигляді, щоб глядач бачив цей жест. Щодо перетворення, то 2/3 можна відкинути як непотрібний для актора матеріал... ті перетворення, що виходячи з психології, залишаються психологічними, – відкинути, звернувши увагу на перетворення дієві». Як бачимо, психологічний підхід до роботи над образом і зараз був не в пошані у Леся Курбаса. Він продовжував вважати, що актору потрібна техніка жесту, «... жест, як технічний прийом, без обов'язкової психологізації». В цьому була його, беззаперечно, помилка, яка об'єктивно гальмувала виховання реалістичного актора.

Отже, найповніше свої погляди на театр Лесь Курбас виклав у своїх лекціях з режисури. Постійно розмірковуючи над специфікою мистецької виразності, він завжди підкреслював її наближеність до світовідчуття, яке є віддзеркаленням громадської психології. Як основний нормуючий принцип форм життя

та його напряду світовідчуття тісно пов'язане з психологією людини, котра в мистецтві набуває доцільності через творчість. Саме тому воно сприймається як аналог певного життєвого процесу, але «учудненого» асоціативними збуреннями. Це пов'язує його з релігією, де свідомість формує мораль та етику. Отже, мистецтво є принципом, що організує психіку в цих проекціях, спрямовуючи її на певний вольовий імператив. Пізнавальний характер цього імперативу, на відміну від науки та філософії, виявляє себе в прагненні до «певного синтетичного життя». Запропонований Курбасом метод побудови театрального образу за змістом є містерійним, оскільки дозволяє зорієнтувати свідомість на відчуття в конкретних сюжетних формах тих потаємних смислів, носіями яких вони є або можуть бути. Окреслена парадигма театральної умовності є однозначно міфологічною і відповідає тим загальним принципам, які виокремлює як характерні О. Лосев в аналізі діалектики міфу з точки зору поняття «чудо». Дослідник наголошує на тому, що тільки міф синтезує родові людські риси з тими, яких особистість набуває в процесі історичного становлення. Крім того, містерійність є засобом, що надає «очудненню» реальності живої дії. Вона – форма міфологічної свідомості, що об'єднує «релігійну поезію і мистецтво». Автор наголошує, що в міфі «... ми знаходимо розвиненість повчального моменту релігії ... у практичній сфері, ... тобто у дії відповідних вчинків та подій». Її уособленням, продовжує Лосев, є слово, яке виявляє особистість та відображає її. Це слово – ім'я, що надає уявлення про особистість не відсторонено від неї, а через неї, не тільки у фактичному її існуванні, але й у його смислового значенні. Тому слово-ім'я в міфі – персоніфіковане і символічне та сакральне, його актуальність зорієнтована на чуттєві реакції підсвідомого рівня та творче сприйняття, визначене конкретним моментом перебування в конкретних обставинах. Це надає йому «фігурності», яку Лосев називає іконографічним ліком, що має органічно представлену форму, яка антиномічно синтезує різні прояви цілого та часткового в «нескінченному становленні». У процесі ідеї Леся Курбаса висновки Лосева мають дещо інші визначення, але за змістом у них простежується подібність. Формула мистецтва для режисера є «продовженням життя, космосу», тому воно органічне. Ця форма не зводиться до частковості явищ або певної ідеї, а є ключем до світорозуміння в цілому, вона надає матерії ознаки мислячої.

Такий стан матерії Курбас називає усвідомлюючим організмом, який потребує наочності. Це свідчить про те, «що туди ввійде особа, як основна особа, на яку впливають такі основні гени як продовження, утримання роду, расовий момент, національний момент, як він відбивається в даній особі. Треба туди внести географічні, кліматичні, історичні вимови і, що на основі цього гену до відчуття існування – передумова росту свідомості». Зрозуміло, що особа, про яку говорить Курбас, є особою міфологічною і від неї нагороджується формула мистецтва, особа як носій родових характеристик, що розкриваються в становленні реального живого організму.

Таке виховання зорієнтоване на формування культури слова. Для Курбаса це означає поєднання мімічного, жестового, інтонаційного моментів і загальній композиції мовлення. Він проти акцентів на його безпосередності й емоційній афектації, тобто поверхових зовнішньо визначених засобах виразності. Головне – акценти внутрішні, які надають загального звучання ролі. Рольовий вияв не передбачає стенографічного повторення життєвих форм, звичних для глядача, навпаки, це їх новий вигляд, здатний викликати співпереживання в глядача та зорієнтувати його на ідею, яка «виводиться на сцені». «Сучасний глядач сприймає «перетворення», а не злиття актора з переживанням, не натуру», а те, що його зближує із середньовічним сучасником не містерійної дії. Тому й сучасний актор повинен наближатися до свого глядача саме таким шляхом.

Актор має вміти заглиблюватися в образ так, щоб декількома штрихами-символами створювати його як постать «з відповідним ритмом». Характерними ознаками цього таланту є «здатність до несподіваних асоціацій» та «здатність... захоплюватися так, що з цього захоплення родиться певна зосередженість на об'єкті, здатність до зосередження». Особливо важливим для Курбаса в акторі є не тільки вміння знаходити «ім'я» своєї ролі, але й адекватні до нього засоби театральної виразності, «знаки», здатні створювати реалістично переконливу умовність, відповідну до певного стилю, епохи та з акцентовану на сучасні глядацькі потреби. Знаки для нього – акторський матеріал – тіло, голос та матеріал театру – реквізит, костюм, грим – усе те, що може допомогти в досягненні такого «з акцентованого впливу». Поєднання цих принципів не завжди захищає актора від шаблонів. Головне в їх використанні – імпровізаційно-творчий пошук, який дозволить йому вийти за межі характерного актора і залишитися індивідуальністю.

Природні здібності – важлива умова акторської професії, але цього недостатньо. Майстерність слід набувати наполегливою працею: приємна зовнішність та голос, «натуральність» виконання ролі є проявом пасивного індивідуального начала. Така привабливість не має нічого спільного з мистецтвом. Справжня виразність потребує від актора досконалої техніки володіння диханням, яка забезпечує врівноваженість звучання ролі, її скерованість завдяки осмисленому використанню кожного руху, що впливає на дихальний апарат. Так само важливо для актора навчитися володіти тембром свого голосу, вміти «зв'язувати» ним

увесь текст. Проте засвоєння цих навичок автоматично недоцільне. Для Курбаса ефективність цього процесу можлива лише в тому разі, коли актор буде людиною, «для якої світ є певною диференційованою цінністю». Тобто, якщо він матиме свою філософію та світовідчуття. Від них залежить, чи набуде слово того чи іншого смислового значення. «Слово має бути складене так, щоб воно мало акцент доцільності». І таку настанову в акторів слід виховувати. Сприятиме виконанню цих завдань асоціативне опанування актором тих законів, які демонструють музичну творчість, тобто виявляють прагнення до «омузикалення ролі», через відчуття її ритму, темпу, композиції в кожній фразі, слові, жесті тощо та надання їм наскрізного характеру розвитку, який не порушує цілісності. Курбас вважав обов'язковими для акторів заняття музикою – у хорі, гра на інструментах, читання партитур, вокал з аналізом та відпрацюванням прийомів досягнення тих чи інших форм виразності.

Значне місце він відводить також вивченню особливостей відтворення розмовної інтонації в оперних творах. Розглянуті складові акторського виховання, на думку Курбаса, є основою для розвитку нової парадигми театральної культури, яку він у 1932 році визначив такими словами: «це кваліфікованість мислі, виразності дії, така її кристалізація, що завершена в собі і відповідає основам історичного періоду, смислові, ідеології».

Спадщина великого митця, його творча робота залишила вагомий відбиток на українському професійному театрі. Він мав величезний художній талант, майстерність режисера і педагога, натхненну творчість, щире служіння своєму народові. Олександр Степанович Курбас був виразно самобутньо індивідуальністю. Він вважав, що жоден, навіть геніальний художник не спроможний вичерпно сказати у своїх творах про все життя, що виконати це завдання може тільки велика армія митців нашої країни; що кожний щирий художник має право на своє місце в творчій армії, право на вияв свого індивідуального нахилу і обдарованості, і чим більше різноманітних і своєрідних митців самовіддано працюватиме на користь своєму народові, тим більше збагачуватимуться і мистецтво, і культура, і естетичні смаки народу, тим повніше буде відображено багатогранне життя. Творча, режисерська та педагогічна спадщина Курбаса – не для музейного вивчення та споглядання. Вона зв'язана з життям і розвитком нашого театрального сьогодення.

Список використаних джерел

1. Лесь Курбас. Спогади сучасників // Мистецтво. – К., 1969.
2. Курбас Л. Березіль: Із творчої спадщини // Упоряд. і прим. М. Лабінського; передм. Ю. Бобошка / Лесь Курбас. – К.: Дніпро, 1988. – 518 с.
3. Мар'яненко І. О. Минуле українського театру. Зустрічі, творча праця / Іван Олександрович Мар'яненко. – К.: Мистецтво, 1953. – 181 с.
4. Курбас Л. Філософія театру / Л. Курбас. – К., 2001. – 917 с.
5. Лосев А. Ф. Філософія. Мифологія. Культура / А. Ф. Лосев. – М.: Издательство полит. лит-ры, 1991. – С. 21-187.

УДК [712.2.012:728.77](477)

Антоненко Ігор Володимирович

Київський національний університет технологій та дизайну

КУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ ПЛАВУЧИХ ОБ'ЄКТІВ В УКРАЇНІ

Анотація: у статті розглядаються підходи дизайн-проектуювання осель на воді в Україні на основі культурно-екологічних передумов їх формування та аналізу культурного ландшафту.

Ключові слова: середовищні об'єкти, культурний ландшафт, водні поселення, дизайн інтер'єру на воді.

Постановка проблеми. Проблема збереження, сталого існування кожної культури, завжди є для неї пріоритетним. І тут неодмінно постає питання ставлення до традицій. Україна завжди відрізнялася особливим ставленням до традиційних цінностей своєї культури. Перспективи розвитку і вдосконалення плавучих об'єктів в Україні багато в чому залежать від того, наскільки всебічно розглядається процес співіснування «традицій і новацій» в аспекті історичного формування цих об'єктів і впливу на цей процес інших культур. Проблеми проектування житла на воді потрібно аналізувати не тільки з точки зору містобудування, а й з точки зору специфіки формування об'єктів житлового середовища, розташованих на воді (яка зараз носить безсистемний характер). Актуальність проблеми випливає з необхідності уніфікації створення житла у воді і на воді, економічно вигідного і безпечного для проживання, зберігаючи при цьому самобутність і етнічну унікальність створюваних плавучих об'єктів. Вплив культурних та екологічних факторів безумовно відбивається на дизайні внутрішнього простору і особливості застосовуваних конструкцій, що в свою чергу впливає на процес творення художнього образу споруди.

Формується типологія житлових об'єктів на воді зі своєю особливою специфікою формоутворення, принципи яких потребують наукового осмислення з точки зору теорії дизайну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурно-екологічні концепції дизайну розглядалися в матеріалах А.А. Алдашевой, В.І. Медведева, що стосуються області екологічної свідомості. Екологічний дизайн досліджували К.А. Кондратьєва і А.В. Уваров. Художньо-композиційні прийоми і методи організації штучного і природного середовища вивчалися в роботах М.В. Моїсенко (Решетова). Серед зарубіжних вчених питаннями історії розвитку житла на воді (від переобладнаних судів до використання новітніх технологій в проектуванні будинків і поселень на воді) займалися М. Kloos, Y. De Korte, M. Gabon. Вивчення матеріалів, використовуваних при обробці плавучих будинків займалися Н. Stopp, P. Strangfeld. Проектуванням об'єктів з включенням води в свою просторову структуру займаються такі архітектори і проектні бюро: Ж. Нувель, Ф. Гері, Т. Андо, З. Хадід, К. Кума, С. Калатрава, F. Macchia, «Karand Group», «Pitsou Kedem Architects», «Paul de Ruiter Architects», «Abraham John ARCHITECTS», «Jonathan Segal FAIA», «Grosfeld van der Velde Architecten», «Craig Steely Architecture» та ін.

Завдання дослідження: визначення основних підходів до дизайн-проектування осель на воді; аналіз дизайну сучасного житла на воді в контексті українського культурного ландшафту; дослідження тенденцій розвитку в області дизайн-проектування житлового середовища на воді в Україні.

Виклад основної частини дослідження. Проектування житла на воді – унікальна область дизайну, яка включає не тільки облік екологічних або технологічних факторів, а й специфічний культурний досвід, який передбачає застосування системного підходу в його культурологічному сенсі. Відмінними етно-екологічними характеристиками житла на воді є планувальні та інтер'єрні рішення, які забезпечують комфортне проживання на основі антропогенної системи (породженої діяльністю людей) рекреаційно-санітарних пристроїв, а також функціонально-естетичних і духовно-культурних об'єктів, які відповідають запитам людини; культурні уявлення, які обумовлюють ставлення людини до навколишнього середовища, в тому числі і до водної стихії.

Згадки про перші палові будівлі у воді на території України відходять до IX – XVII ст. Конструкції будинків і фортифікаційних споруд, в тому числі понтонних переправ (рис. 1), представляли собою паловий або палово-каркасний тип. Понтонний міст на схемі утримувався на течії річки киями (жердинами), вбитими в дно Дніпра. Він складався з двох частин. Одна частина з'єднувала лівий берег Дніпра з Рибальським островом, який в ті часи був довший, інша була перекинута через річку Почайну і з'єднувала острів з правим берегом. На схемі видно дерев'яний настил і палі (киї), що стирчать з води, до яких прив'язані човни, що знаходяться під настилом. Розвідна секція розташована біля правого берега Дніпра. Для пропуску судів вона підтягувалася вгору, до палі, більш віддаленої від перевозу, ніж інші.

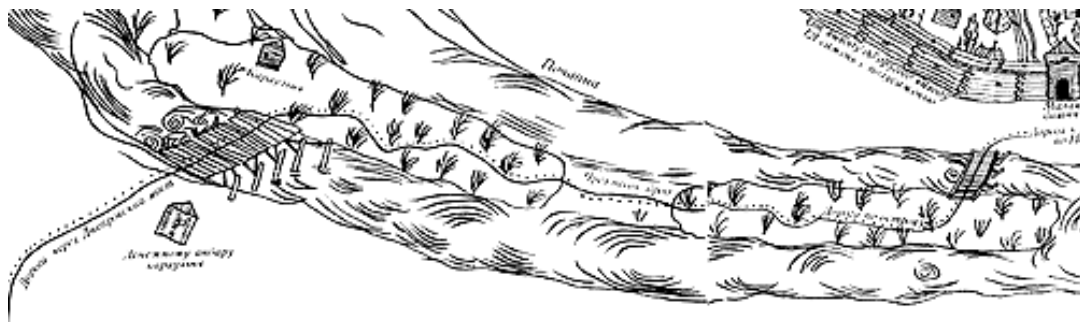

Рис. 1. [6] Схема переправи через Дніпро в районі Києва, автор стольник Іван Ушаков, 1695 р.

Каркас житлових і господарських будівель складався з круглого або тесаного бруса, стіни могли бути зроблені з дошок, тину і штукатурки. В якості покриття даху використовувалася покрівельна драпка або гонт – матеріал у вигляді пластин з деревини, або обмазані глиною очерет або солома [1]. Така традиція спорудження житла у воді зберігалася аж до XX століття. Типове сільське поселення, що примикало до водоймища, представляло собою скупчення житлових будинків, в стороні від неї на береговій лінії і в зонах затоплення розташовувалися господарські будівлі на палях, поглиблених в ґрунт. Палово-зрубовий тип являє собою комплекс двох конструктивних систем, які суміщають в собі традиційний підхід (дерев'яний зруб) і основу, що відповідає особливостям ландшафту (палі). Відомі також каркасні будинки на палях, конструкція яких, як і зрубів, дійшла до наших днів майже без змін. Що стосується безпосередньо житлової споруди, то основним типом традиційного житла всюди в Україні була хата, яка належить за міжнародною класифікацією до так званого «Breithausbau» (широкий сільський житловий будинок) [2].

У кожному ландшафті формувалися власні моделі жител у води. Для спорудження використовувалися підручні матеріали. Тому в лісових районах зводили будинки з дерева, в лісостепу – із глини, соломи і дерева, а в степу – з глини і каменю. В Україні використовували два типи конструкції стін: зрубний (Полісся і Карпати) і каркасний (лісостепова смуга). Основою срібних споруд були стіни з горизонтальних колод, брусів і напівкруглих колод, з'єднаних по кутах зарубками. Стіни каркасних споруд склалися з стовпів (стояків, сох), які закопувались в землю або вставляли в нижній зрубний вінець (підвалини). Каркас заповнювали дошками, напівкруглими колодами, хмизом, очеретом, а також глиносолом'яною сумішшю (такий будинок називався «хата на замітці») [2]. Еволюція житла у води була спрямована на: 1) вдосконалення технології створення пальових будівель; 2) ускладнення планувальних структур житла; 3) виражений фактор соціалізації поселень на воді; 4) тенденцію перенесення досвіду пальового будівництва на сушу з метою заселення складних болотистих ґрунтів; 5) розробку альтернативних типів несучих конструкцій; 6) укрупнення водних поселень і утворення житлових поселень у воді і на воді. Дизайн житла на воді, його фізичні, естетичні, конструктивні і функціональні особливості були тісно пов'язані з культурним ландшафтом етносу [3].

В кінці XIX – початку XX ст. в російській імперії відбувається модернізація річкового флоту і починає формуватися нормативна законодавча база пароплавних товариств. У Києві перше акціонерне пароплавне суспільство, яке володіло кількома пароплавами, виникло в 1835 році. Років через двадцять "Товариство пароплавства по Дніпру і його притоках" вже здійснювало не тільки перевезення вантажів, але перевозило і пасажирів (рис. 2). З появою пасажирського (легкого) пароплавства виникає необхідність в організації причальних споруд для посадки і висадки пасажирів, павільйонів для очікування судів і зберігання багажу. Довгі, масивні пароплави не могли причалити до берега впритул, вони швартувалися до плавучих причалів-дебаркадерів, об'ємне рішення яких було представлено трьома блоками – посередині розташовувався критий підхід, а з боків надбудови з приміщеннями. Всі три блоки об'єднувалися загальним напівкруглим дахом. Такий архетип «будинку на плоту», споруди на плавучій платформі, ліг в основу всіх складових архітектурної типології дебаркадерів радянського і пострадянського періодів (в тому числі і України) (рис. 3).

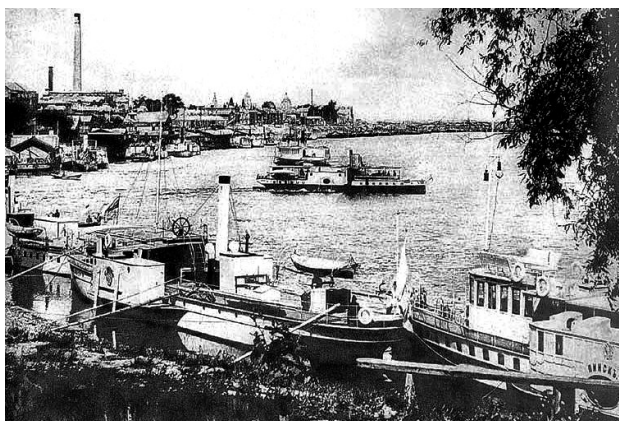

Рис. 2. [7] Пароплави біля пристані в Києві; друга половина XIX ст.

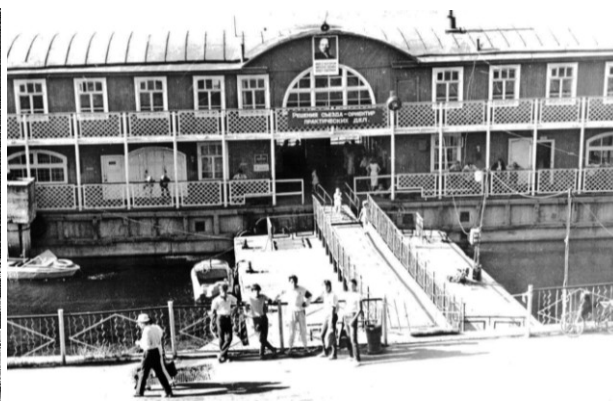

Рис. 3. [8] Пристань в Новій Каховці; фото: Борецький П.П., 1981 р.

При дослідженні річкового транспорту того періоду можна простежити певну еволюційну типологічну лінію: будинок (зруб) на плоту – барка – баржа – пароплав – дебаркадер. У стилістиці внутрішніх і зовнішніх просторів плавучих структур того часу домінували неокласицизм і сталінський ампір. За своїм функціональним призначенням ці структури були вокзальними будівлями, що й визначало об'ємно-просторову композицію, в якій використовувалася симетрія, було присутнє яскраво виражене рекреаційне (прохідне) приміщення, композиційний центр (вестибюль), до нього з двох сторін примикали службові і допоміжні зони. Функціональна організація була запозичена з дореволюційного періоду і не видозмінювалася протягом майже ста років. Екстер'єр являв собою одно- або двох'ярусний протяжний паралелепіпед з двохстилими дахами, розташованими каскадами. Фронтальна частина також вирішувалася із застосуванням симетрично-осьового принципу. Дизайн інтер'єрів визначали форми і декор, що поєднували в собі як елементи надбудов дореволюційних пристаней, так і елементи їх річкового прообразу – пароплава.

У 60-ті роки монолітний спосіб побудови був замінений секційним і секційно-монолітним, що дозволило знизити трудомісткість і терміни будівництва суден. Стали застосовуватися нові матеріали: керамзитобетон, армоцемент. Залізобетон стали використовувати і для надбудов. Такі надбудови

проектувалися одно- і двоярусними. Вони були більш вогнестійкими і довше не вимагали ремонту, але мали більшу вагу. З будівництвом річкових вокзалів і павільйонів на набережних потреба в дебаркадерах з розвиненими надбудовами скоротилася. Дедалі більшого поширення отримували причальні понтони. В трюмах корпусів розміщувалися складські приміщення, на понтонах влаштовувалися відкриті майданчики для пасажирів, обладнані тентами. Причальні понтони, як і дебаркадери, забезпечували швартування суден і тимчасове перебування пасажирів. Приватні індивідуальні будинки на воді в Радянському Союзі (відповідно і в Україні) не проектувалися [4].

Подальше зведення осель на воді пов'язано з періодом екологічного переосмислення, прагненням суспільства існувати не за рахунок природи і подолання її явищ і сил, а в згоді з нею. Йдеться про повернення житлу того психологічного комфорту, в якому високі техніко-ергономічні характеристики побутового обладнання з'єднуються з унікальною етно-екологічною семантикою і естетикою культурного ландшафту, в даному випадку – водного. Найбільш поширеним підходом у світовій проектній культурі був постмодернізм, домінуючим підходом в якому був принцип динамічної мінливості, що відрізняється поєднанням довготривалих статичних структур з замінними і рухливими житловими модулями. Проекти представляли собою утворення, здатні до саморозвитку в вертикальному і горизонтальному напрямку, які на будь-якому етапі цього розвитку були композиційно закінченими. Новим напрямком в проектуванні споруд на понтонах були модульні будинки. Сучасні напрямки пропонували зовсім інші об'ємно-просторові рішення надбудов: блоки, сфери, сегменти, обтічні форми, призми. Мобільні плавучі споруди використовувалися в рекреаційних цілях, для науково-дослідницької діяльності і в якості тимчасового житла в регіонах, схильних до повеней [3]. Такий конструктивний тип будинку на воді зародився і отримав розвиток в Нідерландах. Плавучі структури з надбудовою-модулем споруджувалися, як правило, двоярусними на невеликій платформі і мали композицію, що складалася з трьох частин, і яка була здатна розвиватися вертикально. Блоки були представлені понтоном-основою, головною палубою і другою палубою. Такі завдання, як забезпечення плавучості, більшої стійкості і вантажопідйомності плавучих структур визначали подальший пошук об'ємно-просторових і образних рішень.

Розвиток плавучих споруд не менш бурхливо відбувався і за океаном. З'явилися перші будинки на воді в США ще в 1940-і роки. Місцем народження будинків на воді в США вважається озеро Камберленд в штаті Кентуккі. Одним з місць, де традиційно використовувалися плавучі будинки, була дельта річки Вілламетт (біля кордону з Колумбією) у містечка Скапоуз (поблизу Портланда) в штаті Орегон. Одним з рукавів річки Вілламетт є канал Малтнома, який утворює острів Сови, де через дешевизну традиційно з 1960-70-х років жили на човнах і дебаркадерах різного роду "хіпі". Починаючи з цього періоду (і по сьогоднішній день) спостерігаються активні дослідження в області прогностичного проектування на основі футуристичних проектів не тільки окремих плавучих будинків, але і плавучих міст (плавуче місто на озері Мічиган «Урбан Матрикс», Стенлі Тігерман, США, проект 1967 року). Були висунуті актуальні технології для зведення плавучих структур, такі як: 1) економія енергетичних і природних ресурсів; 2) комплексні заходи щодо зниження споживання; 3) використання поновлюваних матеріалів і ресурсів (в т.ч. вторинне використання); 4) утилізація промислових і побутових відходів і т. д. [3]. Використання подібних технологій комплексно в кінцевому підсумку сприяє забезпеченню незалежного від суші існування будівель далеко від берегової лінії і формуванню їх унікального художнього образу.

В умовах України для вибору раціональної архітектурно-конструктивно-технологічної системи будівництва будинку у воді і на воді доречно звернутися до техніки традиційного будівництва. Людина в усі часи використовувала перш за все те, що знаходилося поблизу. У лісових районах давно зводили будівлі з дерева, в лісостепу – із глини, соломи і дерева, в степу – з глини і каменю. За характером природних будівельних матеріалів територію України можна розділити на три смуги. Лісова зона – займає північ України до лінії Володимир-Волинський, Луцьк, Рівне, Житомир, Київ, Ніжин, Глухів. Основним будівельним матеріалом тут вважалося дерево. Глина мала допоміжне значення; покриттям служили солома і дерево. Смуга лісостепу займає центральну частину України до лінії Кременчук, Полтава, Харків. У будівництві тут застосовували дерево, глину, очерет і солому, покриття – солома, очерет. Степова зона України займає південну частину території. При зведенні будинків в цій зоні використовувалася глина і каміння, покриття виконувалося з очерету. При цьому будівлю потрібно розглядати як товарну одиницю з комплектацією різним інженерним обладнанням. Таким умовам найбільше відповідають конструкції будівель, в основу яких покладена технологія каркасного дерев'яного будівництва. У конструкції такого будинку використовується багатощарова стіна з несучим дерев'яним каркасом. Основними матеріалами, використовуваними при будівництві, є місцеві ґрунтові або органічні матеріали (глина, пісок, суглинок, супісок, дерево, солома, очерет, конопля, льон та ін.) [5].

На структуру і образ надводної споруди активно впливає наявність водних просторів і сформований культурний ландшафт, що не може не позначитися на дизайні об'єкта. Об'єкт прагне стати частиною або

продовженням цього середовища, тим самим створює гармонійні для візуального сприйняття поєднання форм і обсягів. Функціональні зони інтер'єру плануються і розподіляються з урахуванням природних умов, щоб найбільш вигідно використовувати кліматичні особливості, зокрема сонячне світло і найкращий огляд на навколишнє середовище. Інтеграція природних і штучних середовищ відбувається за допомогою планувальних, композиційних і декоративних засобів – зменшується кількість глухих стін, на фасадах починає домінувати скління; використовуються матеріали, які мають властивості відображення або прозорості; застосовується спосіб прямого проникнення води в об'єм споруди; створюються буферні простори, які пов'язують штучні і природні середовища для формування додаткової рекреаційної площі (відкриті або закриті тераси, лоджії, веранди, балкони і т.д.) [3]. Переважаючими тенденціями в стилістиці житла на воді є напрямки раціоналістичного стибу, які в силу простоти своїх декоративних рішень не відволікають уваги від головного елементу інтер'єру – навколишнього водного ландшафту, і підкреслюють утилітарно-практичну функцію дизайну.

Рис. 4. [9] Ріка Дніпро; будинок-баржа в Києві, 2005 р.; майстерня Олексія Венедиктова

Прикладом вдало реалізованої ідеї плавучого житла може служити будинок-баржа в Києві від майстерні Олексія Венедиктова (Рис. 4). В якості основи для майбутньої будівлі був обраний старий дебаркадер, наполовину занурений у воду. Бетонно-металева конструкція (25 м X 11 м) була частково оновлена для того, щоб витримати вагу надбудови. Так як створена структура фактично була судном, композиція обсягів вибудовувалася уздовж головної вісі з урахуванням симетрії для додання будівлі необхідної стійкості. Будинок-баржа має три повноцінних поверхи, кожен з них обладнаний відкритими терасами. Додатковим поверхом служить відкритий майданчик на даху. Металевий каркас пофарбований в зелений колір, що зробило його домінантою і лейтмотивом усього інтер'єру. Пофарбований метал вдало доповнив теплу текстуру дерева, яким стіни будинку обшиті як зсередини, так і зовні. Принциповим рішенням стала відмова від штучних матеріалів: в будинку немає пластика і інших синтетичних сполук. Були використані довговічні і натуральні матеріали: шкіра, дерево, метал, нержавіюча сталь, мозаїка [9].

Висновки. Перші пальові будівлі у воді на території України відходять до IX – XVII ст. Вони являли собою пальовий або пальово-каркасний тип. Така традиція спорудження житла у воді зберігалася аж до XX століття. У кожному ландшафті формувалися власні моделі жител у воді. Для спорудження використовувалися підручні матеріали. В кінці XIX – початку XX ст. з появою пасажирського пароплавства виникає необхідність в організації причальних споруд. Архетип «будинку на плоту», споруди на плавучій платформі, ліг в основу всіх складових архітектурної типології дебаркадерів радянського і пострадянського періодів. Подальше зведення осель на воді пов'язано з періодом екологічного переосмислення. Новим напрямком в проектуванні споруд на понтонах стали модульні будинки. Сучасні напрямки пропонували інші рішення надбудов на понтонах: блоки, сфери, сегменти, обтічні форми, призми. Були висунуті актуальні технології для зведення таких плавучих структур. В умовах України мова може йти про створення в житлі на воді і біля води того психологічного комфорту, в якому високі техніко-ергономічні характеристики побутового обладнання з'єднуються з унікальною етно-екологічною семантикою і естетикою культурного ландшафту.

Список використаних джерел

1. Лукьянченко В. И. Городни – оборонные стены Киева IX-XIII вв. Часть
1. первая. Земляные валы. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://mics.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/08.pdf>
2. Данилюк А. Г. Українська хата / А. Г. Данилюк. – К.: Наук. думка, 1991. – 110 с.

3. Шумская О. Р. Принципы формообразования жилья на воде: историко-культурный и экологический подходы: диссертация ... кандидата: 17.00.06 / Шумская О.Р.; [Место защиты: Московский государственный художественно-промышленный университет им.С.Г.Строганова]. – М., 2015. – 227 с.
4. Родина О. А. Особенности архитектурно-типологического формирования дебаркадеров (на примере Волжско-Камского бассейна): диссертация ... кандидата: 05.23.21 / Родина О. А.; [Место защиты: Нижегородский государственный архитектурно-строительный университет]. – Нижний, 2016. – 200 с.
5. Савицкий Н. В. Малоэтажное жилищное "зеленое" строительство – альтернатива жилью XX века / Н. В. Савицкий // Будівельні конструкції. – 2014. – Вип. 81. – С. 180-192. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/buko_2014_81_23.
6. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://lib.rus.ec/b/212915/read>
7. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://monk.com.ua/images/articles/20060616192729872_36.jpg
8. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://fl1.mosfont.ru/photo/02/29/98/229985.jpg>
9. Жизнь на реке: уникальный дом-баржа в Киеве – <http://faqinddecor.com/ru/zhizn-na-reke-unikalnyj-dom-barzha-v-kieve/>

УДК 792.2+792.5

Маригіна Дарія Олексіївна
Харківська державна академія культури

СПЕЦИФІКА РОБОТИ АКТОРА В МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОМУ ТЕАТРІ НА ПРИКЛАДІ ВИСТАВ ТЕАТРУ «БЕРЕЗІЛЬ»

Досліджено техніку і технологію роботи актора в музично-драматичному театрі на прикладі вистав театру «Березіль»: «Газ», «Гайдамаки», «Шпана», «Мікадо», «Пошились у дурні», «Диктатура» та ін. Проаналізовано роль вокалу, слова та хореографії у практиці березільців.

Ключові слова: «Режлаб», «МОБ», оперета, ритм, інтонування, багатоголоса декламація, мюзик-хол, музична комедія, інтермедія, інтонація.

Актуальність: В наш час, коли мюзикли стали дуже популярними згадати хоча б останні музичні фільми «Ла-ла Ленд», «Народження зірки» та «Богемська рапсодія», хочеться звернутися до вітчизняної історії і згадати, які театральні колективи популяризували цей жанр. Тому досвід трупі «Березіль» став би у нагоді.

Огляд джерел: Однією з найважливіших робіт середини ХХ ст. є «Л.Курбас. Спогади сучасників» під редакцією В.Василька. Вона вміщує статті-спогади акторів, режисерів «Березолі», а також його учнів і колег, серед них Г.Ігнатович і М.Верхацький, роботи яких використані у статті.

Ще одна книга «Філософія театру» є однією з фундаментальних робіт, адже містить стенограми засідань колективу «Березіль», виступи і лекції Л.Курбаса.

А.Гладишева у «Сценічній мові» присвячує розділ діячам театру, які зробили вагомий внесок у мовну культуру театру, серед них березільці Л.Курбас, А.Бучма, І.Мар'яненко, Н.Ужвій.

І.Мар'яненко згадує роботи в театрі «Березіль» у своїй книзі-автобіографії «Сцена, актори, ролі».

«Березільська культура» Н.Єрмакової розкриває особливості кожної постановки «Березіль», включаючи вистави-оперети.

Мета: Розкрити особливості роботи актора в музично-драматичному театрі, на прикладі вистав театру «Березіль».

Виклад основного матеріалу. Режисура Л. Курбаса багато в чому випереджала свою епоху. Його творчі засади – тримати руку «на пульсі» творчих пошуків нової доби, прокладати своєю працею шлях нового бачення в житті і мистецтві – і зараз є девізом молодості театру.

Режисер ще під час роботи у «Молодому театрі» почав розробляти і практично закріплювати закони системи гри акторів на постановках своїх вистав. Згодом, у «Березолі» вони вилилися у обов'язкові тренінги і заняття, до яких належали: акробатика, танець, постановка голосу, вокал, фехтування. Кожного дня створювались вокальні номери, хорові читання, та куплети – таким чином загартовувався голос акторів, адже музичні вистави «Березолі» вирізнялись серед інших колективів точністю ритму, вокалу, пластики і інтонацій.

До складу МОБу (Мистецького Об'єднання «Березіль») в різний час входило шість професійних театрів-майстерень у Києві та Одесі та кілька напівааматорських й аматорських колективів у Білій Церкві. Тут одночасно працювали станції, комісії, лабораторії, вивчаючи та розвиваючи фахові засади театральної роботи: слово, голос, пластику, хореографію, тощо [1].

Наприклад, щодо ролі хореографії у «Березиль» Й. Гірняк висловлювався так: «Хореографії Леся Курбаса приділяв велику вагу не тільки у поставах «Березолі», але й всьому методу акторського виховання, як одному із засобів мистецького вияву. Всі роди гімнастики і спорту та танку були одними із головних предметів березильської школи. Гнучкість тіла актора «Березолі» була запорукою чіткого і виразного зовнішнього вияву психологічного стану людини. Вистави Леся Курбаса (як й інших режисерів того театру)

були характеристичного своїм музичним супроводом, що в свою чергу вимагало відповідного елементу хореографії. Поруч з Хореографічною комісією працювали різні гурти, які переслідували схожі цілі. Так, приміром, заняттями з акробатики керували Ф.Лопитинський та І.Авдієва. Відвідування було обов'язковим, і березильці не шкодували часу та сил, опановуючи арсенал із кубітів, рундат, фордешпругів» [2].

Л. Курбас хотів навчити акторів образному способу думки, адже його методика, яка базувалася на схованих думках через символи та метафори. Без цього, він вважав, актор недієздатний.

Не можна також забувати про роль музики у житті і творчості Л. Курбаса. Його любов до цього виду мистецтва багато в чому вплинула і на жанрову специфіку вистав і мистецтво слова: «Хіба не є ланками одного ланцюга, одного ходу творчої думки, наприклад, чіткий, ритмічний, «телеграфічний» початок вистави «Джиммі Хіггінс» (перегук капіталістичних країн) і музична канва, чинник, організуючий масу, в постановках «Рур» та «Жовтень»; музика як невід'ємний, органічний і дійовий елемент вистави, що так чудово доповнює текст Т. Шевченка в «Гайдамаках», і вокальний супровід окремих епізодів у виставі «Диктатура» або робота над інтонаційною партитурою вистави «Народний Малахій» та ін.? І в навчанні і в творчій праці музика завжди супроводила нас – тих, хто вчився у Леся Курбаса, і тих, хто з ним працював багато років. Не раз, пригадую, Лесь Степанович, прийшовши на лекцію в студію, сідав одразу за піаніно, і починалися години імпровізації під музику, що ми особливо любили» – так згадував заняття з режисером Гнат Ігнатович [1].

Курбас і його режисери активно ставили оперети, серед них: «Пошились в дурні», «За двома зайцями», «Шпана» та «Мікадо», а підкреслена умовно-театральна форма цих вистав була схожою з баченням жанру оперети О.Таїровим.

У режисера новий актор проводив свою роль за наміченими, зафіксованими моментами вираження, які, залежно від того, чи він переживає, чи ні, – не змінюються. Він наголошував, що коли актор намітив і зафіксував силу, ритм, висоту тону, мелодію, модуляцію, подачу і коли він «усе виконує сьогодні так само, як і вчора, то про переживання не може бути й мови» [3].

Однією з принципово важливих проблем була проблема звучання слова на сцені. Для Л. Курбаса стало необхідністю розширити звичні засоби подачі слова, мелодики мови, ритму, інтонування, емоційного забарвлення, взаємодії слова і жесту «аж до переходу до співу».

Митець був добре знайомий з теорією музики, був вправним піаністом, вмів імпровізувати, іноді він сам писав музику до вистави, або виступав як диригент оркестру: «Курбас мислив музичними образами, був прекрасно обізнаний із законами композиції, навіть контрапункту» [4].

Найважливішим був для Курбаса пошук «омузикаленого» слова: «Вся проблема у винаході речитативу... говорити треба, щоб голосівки були широкі... від широкої голосівки до співу дуже близько», додавав М. Верхацький. Він наголошував, що для режисера у цій виставі дуже важливий був речитатив, який базувався «на українській ладовій основі». Хоча, «використання музики у будові сценічного образу зовсім не нагадувало звичні для традиційного українського театру співочі монологи, музичні монологи-дуети, абощо» [5].

Ось що згадував Г.Ігнатович: «Взагалі наш колектив – тих, хто довго працював разом з Лесем Степановичем, – був дуже чутливим до звукового боку будь-якого театрального видовища... Наші власні вистави здебільшого були надзвичайно цікаво зроблені в словесній, звуковій своїй частині, особливо роботи Леся Степановича, – приміром, відгук глибокозворушливого народного тужіння в інтонаціях бідкання дружини Малахія: «Ой, хто скаже, хто розкаже...» (у виставі «Народний Малахій»). Якщо зважити на величезне значення музики в нашій творчій і навчальній роботі, стане зрозумілим і те, якої ваги надавав Курбас організованому слову. А чим організованіше слово – тим чіткіша думка, носієм якої воно є» [1].

В репетиціях «Газу» Г.Кайзера Л.Курбас застосовував специфічну лексику для позначення дій хору. В цілому він називав масу «музикою» вистави, вимагав від акторів чіткішої «фіксації партитури рухів», ретельнішого осмислення «виконання кожної партії», адже кожен, «хто брав участь у масовках, повинен був розуміти себе як музичний інструмент з багатим діапазоном звучання.

У різні періоди історії «Березоля» глядачі захоплювались музичністю березильців, розвиненою наполегливою і щоденною працею. Воно й не дивно – адже Л.Курбас не шкодував зусиль для посвячення своїх учнів у закони будови різних музичних форм. До початку, власне, репетицій «Газу» він запросив композитора А.Буцького попрацювати з трупою, розуміючи, що кращого результату можна досягти «в живому спілкуванні з цікавою розумною людиною», коли легше засвоїти «те, що важко зрозуміти теоретично». Одна з молодих актрис із захопленням згадувала, як відомий композитор «навчив нас читати симфонічну партитуру, і як легко було нам надалі проводити репетиції вистави «Газ», що за стилем постановки була симфонічним твором».

Запроваджений підхід позначився й на робочій термінології. Характерний приклад становлять, приміром, пояснення Л.Курбаса, що «в будови маси в «Газі» є свої дуети, тріо, квартети, акорди і мелодії,

асонанси і дисонанси». Ці слова не були риторикою, про що свідчать згадки акторів, які регулярно «робили тренаж, рухаючись по музичним нотах, виконуючи у русі ці ноти».

Музика, особливо її шумовий шар підтримували й увиразнювали цирковий образ вистави. Автор «оркестровки» (на той час студент) Л.Ентліс згодом став провідним педагогом Інституту ім. Лисенка.

Погляди засновника «Березоля» на роль і місце музики в драматичній виставі зазнавали змін і могли бути протилежними в різні періоди його творчого життя, аж до того, що він міг розцінювати її як негативний фактор. Втім, на початку 1920-х рр., працюючи над «Газом», він свідомо використовував закони побудови музичного твору, про що згадував учасник вистави: «Дійові сцени із масою людей звучали радше, як оркестр, що виконує симфонію, оскільки їх було ніби зсунуто в інший шар сприйняття – ближчий до музичного». Згодом Ф.Лопатинський, працюючи над «Машиноборцями» і перебуваючи під сильним впливом «Газу», спробував застосовувати схожі засоби відтворення колективних рацій. Йому пощастило створити «довершені масові сцени, яким надано виразної красивої скульптурності. Великої похвали заслуговує багатоголоса декламація».

Особлива увага до музики у вихованні митців березільської школи позначилася на діяльності режисерів, які згодом ефективно працювали не лише в драматичному театрі. Л.Курбас переймався підготовкою творчих кадрів для українського театру музичної комедії – в МОБі здійснювали музично потужні вистави, що прокладали шляхи для постановання театру відповідного типу. Йдеться про «Пошились у дурні» (Ф.Лопатинський), «Шпана» (Я.Бортник), «За двома зайцями» (В.Василько). У Харкові Б.Балабан, В.Склярєнко, Л.Дубовик теж стартували як режисери постановкою музичного спектаклю-ревю «Алло, на хвилі 477!» (1929) – першої в Україні вистави цього плану.

Вистава «Пошились у дурні» (1924) багато чим нагадувала цирковий атракціон. Й.Гіряк розповідав, як актори пересувалися за допомогою трапецій, і, перелітаючи з однієї трапеції на іншу, молоді пари виспівували дуети, вели розмови, виконували відповідні циркові атракції.

Виконавиця ролі Оришки З.Пігулович згадувала, як їй «довелося грати Оришку у плані рудого. Глядач дуже полюбив цю милу ліричну постать, яка так легко робила на трапеції різні фокуси, падала арабським сальто у сітку, співала свої арії безпосередньо після рундатів та кульбтів й щиро любила свого Василя». Характер стосунків героїв режисер лишив без змін. Їх зазнала форма виразу. «Антон (О.Івашутич) шукає свою кохану дівчину Орисю. А Орися в цей час стоїть на руках вниз головою посередині сцени. Де ти, Орисю, моя рибчино? – питає Антон. «Я тут, Антоне» – відповідає співом Орися (З.Пігулович). Так і відбувається ця любовна сцена вниз головою, догори ногами».

Винахідливе і дотепне рішення апелювало як до циркової, так і до театральних традицій. «З лівого боку арени примістилася група «циркових прислужників», які одночасно творили обов'язкову циркову оркестру. Вони грали на гребнях, укарінах, примітивних дудочках. Збережено музику й пісні Кропивницького, тільки оркестрування було змодифіковане відповідно згаданих інструментів. Усі пісні, дуети, сольові партії виконувалися під супровід цієї оркестри» [2].

Працюючи над «Десятьма словами поета» у виставі «Гайдамаки», Лесь Степанович робив такі зауваження: «Це мрії Тараса Шевченка, болючі його думи. Його лірика глибока. Безкрайне горе і радощі поета. Це його муки, його нестерпний біль. «Слова» не мусять виголошуватися байдуже, спокійно. Вони мусять, як пісня, литися з ваших уст зі сцени, але не можна виспівувати, декламувати. «Слова» – це музика у своєму ритмічно-мелодичному звучанні. В усіх сценах по ходу дії «Слова» присутні: вони емоційно відображують те, що чують, бачать, в чому беруть участь. Вони повинні передавати слова емоційно, з великою наснагою, як буря-гнів, і лірично, лагідно, наприклад, у сценах «У Лебедині» чи «Оксана й Ярема» [3].

Музика у «Гайдамаках» виставі була майже відсутня, але інтонації та ритми різних голосів звучали не менш музикально. Режисер працював над розширенням діапазону хору – від ліричних інтонацій до високої трагедійності. Рух переходив у слово і навпаки [4].

Авангардна театральна культура зазнала чималого впливу від мюзик-холу, на що вказують широковідомі театральні постановки тієї доби. В середовищі березільців неугавний інтерес до цирку та кіно збагачується зацікавленням у мюзик-холі. Не останню роль тут відіграла березільська закоханість у таке його породження, яким був Чарлі Чаплін, чие мистецтво сфокусувало здобутки мюзик-холу, цирку та кінокультури.

Вистава 1926 р. «Шпана» стала важливим прецедентом у тодішньому драматичному театрі, про що влучно висловився Ю.Смолич: «Ось уже понад два роки, як у мистецьких колах точаться мляво балачки про український театр сатири, про естраду українську та муз комедію... В «Шпані» ми бачимо паростки й оперети української, і театру сатири (це насамперед), і естради. Більше – українського цирку [2].

Одну з найкращих своїх ролей (Гонту) у цій виставі зіграв Іван Мар'яненко, також сюди можна додати роль Вершиніна у «Бронепоезді 14-69» Вс. Іванова. Він був послідовником традицій М. Кропивницького, що вплинуло і на подальшу його долю у «Березолі». Весь процес словесної дії актора

видозмінювався, набував різних форм виразності відповідно до тематики п'єс. Пошуки нових засобів втілення ритмомелодики тексту твору, розробки методів хорової мелодекламації зумовили вирішення майбутньої вистави «Гайдамаків» [6]. І Мар'яненко згадував: «Ні в якому разі не допускалася декламація, повинна бути мелодійність, що звучала іноді як відгомін. Режисер звертав увагу на те, що весь твір Шевченка звучить як музика, але ніде немає наспівності, а є глибина почуттів» [7].

За допомогою віршованої мови, яка зазвичай додає псевдопафосу, актор зумів через просте емоційне слово передати глибину почуттів Гонти. Мелодика, ритм мови були неповторними, а «висока культура голосоведення розширювала засоби подачі та емоційне забарвлення слова» [6].

В 1927 р. на сцені «Березіль» з'явилася перша опера «Мікадо» у постановці В. Інкіжинова. Досвід, передусім, «Шпани», всієї сатиричної лінії «Березоля», пластична розвиненість, музичність, стильова чутливість трупи дозволяли сподіватися на непогані результати [2].

Осягання опереточної премудрості мусило починатися з лібретто та редакції музичного матеріалу, що з успіхом здійснив композитор Б.Крижанівський. Зусиллями М.Йогансена, О.Вишні та М.Хвильового жарту, дотепи, куплети утворили літературний ґрунт, на якому розвивався сюжет, будувалася дія. Особливим був і «капустний» присмак – стихія театральної пародії, розіграшу вирувала на сцені [2].

«Пустувати» ж у «Мікадо» було, насправді, дуже важко, хоча б тому, що жанр вимагав професійного вокалу. Постановник спочатку мав намір запросити професійних співаків для виконання сольних партій, але передумав. Тож, заняття вокалом на якийсь час стають у «Березолі» постійними. Дехто, приміром, В.Чистякова розвинула вправами свій голос до (за виразом В. Інкіжинова) першокласного рівня. Правда, цю думку мало хто поділяв, хоча за «чітким, майстерно зробленим і виконаним рисунком ролі якось навіть забулося, що акторка не співає – вона перемогла важку вдачу своєю видатною виразністю». З іншого боку, І.Білашенко (принц Нанкіпу) мав оперний ліричний тенор і згодом став солістом першого українського театру оперети. В трупі працювало достатньо музично обдарованих акторів. Так, М.Крушельницький і Й.Гірняк «навіть в найвідповідальніших музичних місцях почували себе так, наче вчора тільки лишили театр оперети. Обидва мали веселу, жваву буфонаду». «Гірняк співав легко, невимушено, легко провадив інтермедії, вправно носив кімоно і досконало танцював в японській манері».

Акторський ансамбль «Мікадо» був блискучим. Найуспішнішою вважалася робота М.Крушельницького. В.Хмурий навіть зауважив її «подвійне дно», стверджуючи, що митець «надзвичайно танцює, прекрасно співає, часом навіть інтонує музичні фрази так, як і в справжній опереті» [2].

Вистава «Диктатура» стала новим етапом у розвитку «відносин» між музикою і сценічним словом. У статті режисера М.Верхацького знаходимо таке: «Це буде музичне видовисько, в якому драматична мова інтонується таким чином, що інколи вона може переходити в буквальні музичні інтервали. Використовуємо музику. Де можна, дамо хор. Сприйняття буде більш оперове, аніж драматичне» [5].

Режисер через музичний вираження розділив героїв на куркулів і пролетаріат. «Реальна мова пролетаріату контрастувала з алегоризованою мовою-співом куркулів; вокальні форми ставали, таким чином, узагальненнями певних соціальних типів». Життєву силу молодого пролетаріату передавали цілком реалістичні інтонації; в той час, коли спів перетворився на відображення класового безсилля куркулів («Жебрак, старець, прохає милостині, лиш співаючи...») [3].

На думку Ю. Шевельова, вистава «Диктатура» в постановці Л. Курбаса стала випробуванням для акторського голосомовного апарату. Наприклад, актори повинні були опанувати техніку переходу від звичайної побутової мови до вокалу – вони повинні були вміло сполучати інтонаційну виразність з драматичною дією. Гусак (О. Хвиля, Р. Черкашин) освічується у почуттях Парані (В. Чистякова, Н. Титаренко) через вірш, який поступово переходить у спів [2].

Пізніше пластику і музикальність актор Л.Сердюк визначив, як просторову виразність актора і відмінну ознаку березільської школи.

Висновки: Досліджено особливості роботи актора в музично-драматичному театрі на прикладі вистав «Газ», «Гайдамаки», «Шпана», «Мікадо», «Пошились у дурні», «Диктатура» та ін. Проаналізовано роль творчого методу Л.Курбаса у музичних виставах через акторські роботи березільців.

Список використаних джерел

1. Ігнатювич Г.Г. Pro future : збірка. / за ред. В.С.Василька. Лесь Курбас. Спогади сучасників. – Київ : Мистецтво, 1969. 126 с.
2. Єрмакова Н. Березільська культура. Київ: Фенікс, 2012. с.30-36.
3. Курбас Л. Філософія театру / Л. Курбас; упоряд. М. Лабінський; [ред. М. Москаленко]. Київ : Основи, 2001. 917 с.
4. Василько В. С. Народний артист УРСР О.С. Курбас : збірка. / за ред. В.С.Василька. Лесь Курбас. Спогади сучасників. – Київ : Мистецтво, 1969. 34 с.
5. Верхацький М. Скарби великого майстра : збірка. / за ред. В.С.Василька. Лесь Курбас. Спогади сучасників. – Київ : Мистецтво, 1969. 315 с.
6. Гладішева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність : підручник. Київ, 2007. 264 с.
7. Мар'яненко І. О. Сцена, актори, ролі. Київ, 1964. С. 175.

УДК 81-13

Кисла Анна Борисівна

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
 Науковий керівник: Джочка Ірина Федорівна, кандидат філологічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВКАЗІВНОЇ ЧАСТКИ *ОН*

*У статті проаналізовано комунікативні (семантико-прагматичні) функції вказівної частки *он*, з'ясовано контекстне оточення партикули. Виокремлено похідні від частки неповнозначні лексичні комплекси, розкрито їхнє модально-експресивне навантаження.*

Ключові слова: вказівні частки, неповнозначний лексичний комплекс, прагматика, модальність.

Питання частиномовного статусу часток і досі залишається дискусійним. «Більшість науковців підтримує широке трактування цієї категорії слів [часток], яке свого часу запропонував В. Виноградов. Він виділив категорію часток мови, що об'єднала власне частки, зв'язки, приєдники. Частками він називав класи таких слів, які не мають цілком самостійного або матеріального значення, а надають здебільшого додаткових відтінків значенням інших слів, груп слів, речень або ж служать для вираження граматичних (а отже, і логічних, і експресивних) відношень» [7, с. 9]. Як «аналітичні синтаксичні морфемі» потрактовують частки І. Вихованець та К. Городенська, наголошуючи на відсутності в партикул лексичного значення та виокремлюючи сферою їх функціонування «синтаксичне слово та синтаксичну одиницю-конструкцію – речення» [4, с. 357].

Відкритим залишається питання встановлення функційного навантаження партикул. Т. Матулевська наголошує на «актуалізації прагматичних функцій» часток. Цим вони відрізняються від інших службових класів слів, оскільки «стають репрезентантами прагматичних значень» [7, с. 12]. Сучасні дослідження спрямовані на встановлення власне комунікативних функцій часток, оскільки вони «служать засобами виділення теми і реми в актуальному членуванні речення» [4, с. 358]. Тому **актуальним** залишається з'ясування семантико-прагматичних особливостей часток, зокрема у сучасному художньому дискурсі.

Наукова новизна полягає в тому, що комунікативні параметри вказівної частки *он* на матеріалі сучасної української прози вперше стають предметом окремого наукового аналізу.

Метою дослідження є встановлення й аналіз функційно-семантичного потенціалу вказівної частки *он* у сучасному прозовому тексті.

Вказівні частки зараховують до логіко-модальних партикул. Це порівняно невеликий клас лексем, до складу якого входять партикули *от, ото, то, он, оно, онде, це, оце, ген*. Більшість мовознавців ототожнюють їх зі «словами-жестами», що виконують роль вказівки на предмет, який безпосередньо сприймається мовцем. Окрім семантики дейксису, вказівні частки «експлікують у висловленні диференціальні аксіолого-модальні суб'єктивні значення, а саме: оцінка ситуації як неможливої чи небажаної для мовця; здивування; захоплення чийось вчинком, схвалення його; волонітативне суб'єктивно-модальне значення погрози; емоційно-оцінне суб'єктивно-модальне значення незадоволення, осуду; епістемічне суб'єктивно-модальне значення» [9, с. 123].

Сферою використання дейктичної частки *он* є розмовно-побутовий та художній стилі, трапляється застосування партикули в публіцистиці. В інших стилях частка *он* характеризується низькою частотністю слововживання.

У досліджуваних художніх творах партикула *он* виконує ряд дейктичних функцій. До таких належить насамперед вказівка на конкретний об'єкт, який мовець сприймає реальним, наприклад: *Її початок сьогодні посеред ночі приніс північний вітер, і вона повисла он на тій гілці вишні, що так перелякано ступає у твоє вікно* (Дара Корній); *Григорій підвів неї до однієї з вітрин. Подивився і попросив продавця показати он той ланцюжок; Шкода, звісно, рубати. І цю яблуньку, це зовсім молоду, і он ту сливку, що сама садила* (Володимир Лис); *Біжу, каже, й знаю, що он за тим поворотом буде аптека, а там далі школа, спортивний майданчик, садок; – Це трохи, це тришечки – і ти підеши сам, – казала мама. – Ну пожди, он до того стовпчика донесу, і підеши* (Василь Шкляр); *Волосюк твій, чоловік законний, батько он тих, хто там верещить, де? На фронті, може, з Гітлером воює?* (Андрій Кокотюха). У таких синтаксичних конструкціях частка займає препозицію до вказівного займенника *той*, актуалізуючи вторинну семантику уточнення («саме той»).

Ще однією дейктичною функцією аналізованої частки є вказівка на місце розгортання подій. Як і в попередньому вияві, партикула в реченні займає препозицію, поєднуючись із займенниковим прислівником

там. Така дійтично-прислівникова сполука позначає простір, віддалений від зони візуального сприйняття мовця, наприклад: *Мо', по чорниці ходила, он там, де бір починається, ягідники знатні, люди заготовляють, війна війною, а зимою згодиться, і простудниця, і всяка на живіт гонячка; А скільки то було крику, коли вона дізналася, що Петрик, який гон там живе, забрав собі мед із джмелиних нірок; Ми якраз з Денисом Веприковим он там, краєм лісу, до шосейки йшли* (Володимир Лис); – *Так він же і в тебе с. Он там у чамайдані, у хрестоматії* (Василь Шкляр).

Встановлені комунікативні (семантико-прагматичні) вияви частки *он* Ф. Бацевич називає «дейкисом відстороненого фізичного сприйняття» [1, с. 191]. У таких випадках функційний потенціал партикули поширюється або на конкретний об'єкт, або на віддалене місце розгортання подій. При безпосередньому контакті адресанта з повідомлюваним вказівна частка *он* може супроводжуватися або повністю замінюватися вказівним жестом.

Другим комунікативним (семантико-прагматичним) виявом партикули *он* є «дейкис ментального відсторонення» [1, с. 191]. Зазвичай у такій функції частка експлікує зміст усього висловлення, підсумовує та узагальнює його, наприклад: – *Яка вдалася. Ти он як її любиш; Он у нього сім'я, вже дітей троє, а Стьопка, друг колишній, мало того, що досі не женився, а тепер ще й покалічений* (Володимир Лис).

Проте в більшості випадків ментальний дейкис супроводжується додатковим семантичним відтінком. Зокрема партикула виконує функцію репрезентанта певної події, яка трапилася в минулому, і яку мовець прагне повідомити реципієнту, наприклад: *Хвилі нікого не хочуть ковтати – лише лякають. Он скільки разів кидалися на мене і на мій камінь. І що?* (Ольга Деркачова); *Он колорадських жуків півтазика на картоплі в горіди назбирала, але гасом не полила й не підпала – пожаліла, висипала на дорогу, щоб вони знову на сусідні грядки перелітали чи переповзали; Он у сусіднє село привезли домовину, родичі на цвинтарі гріб аж через тиждень розкопали, коли військові перестали стерегти могилу...; Але й інтернат – не вихід. Он Марту оформили туди ж – а яка користь? Мізерна...* (Ольга Слоньовська). Окрім минулого часу, частка стає виразником сучасних відносно адресанта ситуацій: *Он з Романом що робиться. І справа вже навіть не в Магдалені та її вибрику* (Дара Корній); – *Криши цибулю, плач – і мовчи! Он Ганнуся на тебе дивиться, як на страховисько!* (Ольга Слоньовська).

Характерною комунікативною (семантико-прагматичною) функцією досліджуваної партикули є констатація мовцем факту дійсності, який адресат може ставити під сумнів, наприклад: *А я думала, чому завжди кажуть, що об розв'язанні шнурівки можна зашпортатися і впасти. Он я йду і не падаю* (Ольга Деркачова); *Ми – ніхто, робоча худоба. Он зоотехнік уже чіпляється як не до Полі, то до Уляни...* (Ольга Слоньовська); *Я он теж був перелякався* (Василь Шкляр). В окремих випадках цей вияв може набувати додаткової семи уточнення: – *Та ну його, – сказав я, гадаючи, що такий шалений конкурс перелякав дядька Якова. – Он на мехмат по півтори душі; З іншого боку, однокласник усе-таки, он чужих відпускаємо, а з цим же ледве не за одною партою сиділи* (Василь Шкляр).

Трапляються випадки, коли аналізована партикула у відповідному контексті набуває й додаткових модально-експресивних ознак, які у висловленні вказують на міру вияву: – *Хіба мені жалько картоплі? Он її скільки в катага* (Василь Шкляр); недоречність: *Він щибетав, щибетав щось про Юльку, про те, як вона мене любить, а я не розумів, навіщо тут стільки радощів, коли он біда стоїть за плечима, і тоді Петя перейшов на шепіт...* (Василь Шкляр); докір: «...Хай то й Альти, але ж воно – гори. Он сина застудив...» (Дара Корній).

Для підсилення модально-експресивного потенціалу досліджуваної партикули *он* мовець може поєднувати її з іншими лексемами, утворюючи неповнозначні лексичні комплекси (далі – НЛК). Такі сполуки, окрім вихідного дійтичного значення, набувають вторинної підсилювальної семантики. На основі досліджуваних текстів виокремлюємо такі НЛК: *он як, а он, он уже, он і, он воно*.

Комплекс *он як* уживається для вираження здивування: *А вона? – З нашого села. Тоді він... він сказав, що коли піду з ним, тоді відпустить неї. – Он як? – У мене буде маленький. А може, маленька. – Он як? Правду кажеш? – Ну, й чого тобі треба? Щось виписати ци за брата просити прийшла? – За брата, – видихнула Соломія. – Он як? Ти думаєш, я всесильний?* (Володимир Лис); – *Он як! Тоді це міняє суть справи, – сказав Єгер* (Василь Шкляр); обурення: *Тадик! Перша любов, он як!.. Зубами скреготнув. І одразу засоромився* (Володимир Лис); – *У вас немає жодної української вистави. – Он як! – Чекаленко силувано усміхався. – А хіба ви не знаєте, що у нас театр російської драми?* (Василь Шкляр); емоційного напруження: – *Намалювати Гітлера? – Ні. Цього разу пропозиція буде не малювати. Завтра вранці з тобою говоритиме Ідеолог. – Он як!* (Василь Шкляр); невпевненості: *Не хотіла і все. Чому? Бо щось вигране могла загубити. Он як? Саме так, визнала Раїса* (Володимир Лис). Для підсилення емоційно-експресивного потенціалу аналізованого НЛК висловлення супроводжується питальною чи окличною інтонацією. Сферою застосування сполуки найчастіше виступає діалогічне мовлення.

Схожими комунікативними (семантико-прагматичними) властивостями характеризується НЛК *он який*. Зокрема у відповідному контексті сполука стає носієм семи обурення, наприклад: «*Он який ти добрий!*» – *подумав Яків* (Володимир Лис). Характерною ознакою НЛК є здатність виражати піднесення та радість мовця, наприклад: *Йому хотілося похвалитися – он яка в мене красуня й начеб... так, досадити тій Лю-Неллі* (Володимир Лис).

На відміну від двох попередніх сполук, комплекс *а он* конкретизує місце розташування об'єкта, на який вказує адресант: *А он це одна. Як вони [хвили] накинулися на людину* (Ольга Деркачова); – *А як Пашка? – Паша? А он він, поруч із тобою* (Світлана Талан); *Нікого. Тьмяніє вечірнє небо. Блнотить зірка. А он і друга збоку з'явилася* (Володимир Лис). Тотожною семантикою характеризується НЛК *он і*: *А потім його мокрими слідами на небо вилізе сонце і тихенько питає нас: «А доц вже пішов?» Ти скажеш: «Так, пішов, але вже дуже пізно, он і місяць є»* (Ольга Деркачова). Проте найчастіше досліджувана лексична сполука вживається для підкреслення правдивості висловлення та констатації мовцем того чи того факту дійсності, наприклад: *Сказав, що собі іншого купить, а номер цей всім родичам повідомить, он і у дядька Василевого сина, Петра, є такий мобільник...; Той, що першим з'явиться на світ, буде Петром, бо ж той апостол мовби старший, он і батюшка казав, що на небі найближче до Ісуса сидить* (Володимир Лис); *Одна Ромка ще мене жаліє, он і зараз щось там у хаті варить їсти* (Ольга Слоньовська).

НЛК *он воно*, окрім вихідної ознаки (вказівка на об'єкт розмови, не називаючи його), стає носієм підсумкової оцінки ситуації мовцем: *Он воно що! Я нарешті згадав* (Василь Шкляр); – *Он воно що, – сказав Корнїло. – То-то міні казали, що з тим Сьомкою Тихим валандаєшся* (Володимир Лис).

Локативно-темпоральними властивостями наділений НЛК *он уже*. Поєднуючись із прислівником, дійклична частка стає виразником не лише вихідної ознаки, а й додаткових часової та об'єктно-просторової: *Он уже й вогники видно, у вікнах блимають, – отам, де їх найбільше, клуб; ...он уже йде до вас новий міністр оборони Гризло, тремтить, виймуть бакси з кишень, на тому світі вони не ходять...* (Василь Шкляр).

Отже, аналізована вказівна частка *он*, залежно від контекстуального оточення, окрім вихідної дійкличної функції, виражає низку додаткових семантико-прагматичних відтінків, а саме: вираження недоречності, докору, констатації факту дійсності тощо. В окремих випадках партикула уможливує репрезентанцію мовцем подій, які відбулися колись чи відбуваються зараз, свідками яких є безпосередньо учасники комунікативного акту.

Похідні від частки НЛК почасти повторюють комунікативні (семантико-прагматичні) вияви досліджуваної партикули (сполуки *а он*, *он і*, *он уже*), проте такі комплекси, як *он як*, *он який*, *он воно*, окрім вказівної функції, виражають суб'єктивно-оцінне ставлення адресанта до висловлення.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова : монографія. Львів : ПАІС, 2014. 288 с.
2. Безпояско О., Городенська К., Русанівський В. Граматика української мови: Морфологія. Київ : Либідь, 1993. 336 с.
3. Бутко Л. Структурно-семантичні і функціонально-стилістичні властивості неповнозначних лексичних комплексів, співвідносних зі вказівними частками. URL : http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1372 (дата звернення 15.03.2019)
4. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
5. Джочка І. Терміни на позначення різних груп часток в українській мові: проблема неоднозначного трактування. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія*. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2014–2015. Випуск 42–43. С. 190–196.
6. Загнітко А. Словник часток: матеріали і статті : науково-навчальне видання. Донецьк : ДонНУ, 2012. 381 с.
7. Матулевська Т. Частки як об'єкт дослідження в сучасній лінгвістиці: історія вивчення, деякі аспекти опису. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2013. Т. 35. С. 7–17.
8. Педченко С. До проблеми класифікації модальних партикул. *Філологічні науки*. 2011. № 9. С. 82–87.
9. Педченко С. Модально-експресивний потенціал видільних та вказівних партикулативів. *Філологічні науки*. 2009. Вип. 1. С. 122–129.
10. Слободян М. Частки української мови: історія вивчення та сучасний стан. *Актуальні проблеми філології*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 9–10 груд. 2016). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 24–27.

Євченко Анжела Сергіївна
Харківська державна академія культури

КАРЛО ГОЛЬДОНІ ЯК РЕФОРМАТОР ІТАЛІЙСЬКОГО ТЕАТРУ

У статті проаналізовано та досліджено особливості творчого методу Гольдоні. Підкреслено його значення, як реформатора для розвитку італійського театру. Зазначено, що створений Гольдоні новий жанр комедії міцно утвердився в Італії, а сам драматург став одним з перших італійських просвітителів, творчість якого набула європейського значення.

Ключові слова: театр, комедія масок, Італія, Гольдоні, Мольєр, комедія «дель-арте», «Океан життя».

«Світ – прекрасна книга, але безкорисна для того, хто не вміє читати». Цей мудрий афоризм Гольдоні, вельми характерний для епохи Просвітництва, яка затвердила принцип виховного значення мистецтва. На початку XVIII ст. в області театру для Італії з особливою гостротою постала задача створення літературно-характерної комедії, яка виражала б і обстоювала просвітницькі погляди на життя і при цьому зберігала звичну для італійського глядача яскраву театральність. Це було не просто. Актори комедії масок, як ми знаємо, були імпровізаторами і не вміли зачувати літературний текст. Крім того, кожен з них все життя грав одну маску і йому важко було створювати різні образи. На додаток до всього комедія масок була діалектальною, а комедія моралі передбачалася написанню літературною мовою. У цьому бачили засіб культурного об'єднання Італії.

Комедія дель арте була носієм великої театральної культури, вона увібрала в себе сценічний досвід, накопичений протягом двох століть існування в Італії професійного акторства. Тому, бажаючи реформувати італійський театр, потрібно було не нігілістично заперечувати комедію дель арте, а критично освоїти і переробити її величезну спадщину.

Саме таким шляхом пішов найбільший італійський комедіограф Карло Гольдоні (1707-1793), який блискуче здійснив драматургічну реформу, намічену його численними попередниками в різних областях Італії. Ще в студентські роки, знайомлячись в старовинних приватних і університетських бібліотеках з пам'ятниками світової драматургії, Гольдоні був вражений бідністю італійської драматургії порівняно з драматургією інших народів – античної, іспанської, англійської, французької. Вже в той час Гольдоні приходить до переконання, що підняти італійську драматургію необхідно, керуючись перш за все актуальними суспільними потребами сучасної йому епохи і спираючись на міцні національні традиції.

Гольдоні називають «італійським Мольєром». Він сам ставився до Мольєра з глибокою повагою, вважаючи для себе зразком його комедії. Великою заслугою Мольєра він вважав соціально-політичну тенденційність його творів, прагнення «облагородити і зробити корисною комічну сцену, виставляючи порок і комічні риси на посміховисько...». І у створенні італійського національного театру Гольдоні широко використовував творчість Мольєра. При цьому він переймав у французького комедіографа не окремі сцени і образи, як це робили його попередники, а навчався у Мольєра зображенню характерів свого часу, конкретному розкриттю психології персонажів. Гольдоні навіть вивчив французьку мову, щоб читати Мольєра в оригіналі. Гольдоні вважав, що комедія повинна виправляти вади. Якщо ж вона тільки смішить, то не виконує своєї основної функції. Гольдоні прагнув показати на сцені правду життя; для цього він використовував жанр комедії характерів, неперевершеним майстром якої був Мольєр. Однак було б неправильно шукати подібність з Мольєром у всіх сторонах творчості Гольдоні. Мольєр був геніальним майстром комедії, які не мають рівних по силі і широті філософських і соціальних узагальнень, типовості характерів, але він належав до епохи XVII ст., коли панувала естетика класицизму. Творчість же Гольдоні, не уступаючи в цьому за художньою силою творчості Мольєра, являє собою новий етап у розвитку комедійного жанру. Образи Гольдоні, майже вільні від впливу класицизму, більш яскраві, емоційно і реалістично повнокровні, ніж у Мольєра.

У своїй художній творчості Гольдоні виступив пропагандистом передових просвітницьких ідей. Він спирався на розум і закликав прислухатися до голосу серця, тому чутливість в такій же мірі властива його творам, як і опора на природу. У філософії Гольдоні стояв на позиціях сенсуалізму. Він рекомендує розумну любов до самого себе (евдемонізм), вважаючи, що прагнення до насолоди закладено в людині від природи. Потрібно лише навчитися його розумно задовольняти. Це приведе людину до щастя і одночасно принесе користь всьому суспільству. Погані ж вчинки, на думку Гольдоні, продиктовані оманю або поганим впливом. Він вважав, що за допомогою розумного виховання можна уникнути помилок, стати чесним купцем, доброчесною дружиною, люблячою матір'ю і т.д. Пропагована Гольдоні мораль відкрито протиставлялася моралі феодального суспільства; він закликав представників третього стану думати про користь суспільства.

Для пропаганди цієї філософії потрібна була нова комедія, що відповідає завданням реальної дійсності. Естетика цієї комедії створювалася в процесі реформи і затверджувалася в комедіях, а також в передмовах, якими Гольдоні супроводжував видання своїх п'єс. Щоб показати на сцені сучасних італійців – представників найрізноманітніших суспільних верств, Гольдоні виступив проти двох основ комедії дель арте: проти масок і імпровізації. Без маски актор отримав можливість більш вільно висловлювати почуття. Однак публіка звикла до масок: з масками була пов'язана стихія комічного, яка особливо подобалася глядачам. Тому в своїх перших комедіях Гольдоні продовжує використовувати маски, але видозмінює їх традиційне амплуа.

Він по-новаторськи підходить до класичного закону трьох єдностей. Він нерідко змінює місце дії, вважаючи, що «краще змінити місце і дотримати правило правдоподібності». Особливо сміливо Гольдоні

обходиться з єдністю дії, в його класицистському тлумаченні. Він виводить на сцену відразу кілька характерів і розробляє кілька сюжетних ліній в розвитку дії.

У старих комедіях слуги зазвичай були носіями комічного інтересу. Гольдоні дуже урізноманітнює роль слуг в своїх п'єсах, які протистоять панам і ведуть свою лінію інтриги. Гольдоні наділяє слуг рисами характеру, властивими їх середовищу. Він виводить на сцену різних представників народу, але з особливою теплотою говорить про селян, називаючи їх «найнеобхіднішою і найбільш приємною частиною людського суспільства» («Феодал»). Слуги у Гольдоні зазвичай говорять на діалектах, які він уміло використовує для побутової характеристики. Наприклад, у всім відомій п'єсі «Слуга двом панам», комедіограф майстерно будує інтригу. Юна Кларіче святкує заручини з коханим Сільвіо, коли несподівано з'являється Федеріго Распоні, її колишній жених, якого всі вважали мертвим (його вбили під час поєдинку, і це трапилося в іншому місті). Кларіче у відчай, але «мертвий жених» відкриває їй наодинці свою таємницю: під зовнішньою маскою Федеріго приховується його сестра Беатріче, яка інкогніто приїхала у Венецію. Беатріче кохає Флоріндо, який у фатальному поєдинку вбив її задерикуватого брата і змушений був утекти. Кларіче одразу ж подружилася з Беатріче і бережно оберігала її таємницю, так що ревнивий Сільвіо заздалегідь не покінчив життя самогубством. Флоріндо і Беатріче проживають в одному готелі, не підозрюючи про це, в одному коридорі і навіть мають одного і того ж самого слугу – Труффальдіно. У кульмінаційний момент, коли закоханих охоплює відчай, вони просто зустрічаються в коридорі обличчям до обличчя. Комедія закінчується трьома весіллями, водночас зі своїми господарями одружується і їхній веселий слуга Труффальдіно зі служницею Смеральдіною. Труффальдіно і Смеральдіна – звичайні персонажі комедії масок: Труффальдіно – один із комедійних клоунів, Смеральдіна – найчастіше субретка. У комедії Гольдоні це живі характери, при цьому Труффальдіно ще зберігає в очах глядача привабливість звичного клоуна. Слуга двом панам, Труффальдіно хитруватий, але він не шахрай, а добросовісний трудівник, якому доводиться крутитися, щоб прогудувати себе. У Труффальдіно точний і швидкий розум; прислуговуючи двом панам, він ніколи не плутає отриманих доручень. Герой Гольдоні демократичний, демократичне і місце дії, воно змінюється, але здебільшого події розгортаються у венеційській гостиниці, схожій на заїжджий двір. Саме таким є й місце дії найкращої п'єси Гольдоні «Господиня заїзду».

Комедія характерів еволюціонувала в творчості Гольдоні до нового жанру – «комедії середовища», як визначив його сам драматург. Типовою комедією цього роду є «Кавова» (1750). П'єса була переведена на російську мову А. Н. Островським. У цій комедії Гольдоні місце дії не змінюється (так звана «стабільна сцена»). Воно являє собою невелику венеціанську площу, на якій знаходяться: кавова, перукарня, гральний будинок; над лавками розташовуються житлові кімнати; по обидва боки площі – будинок балерини і таверна. Ця сцена зовсім не схожа на традиційне місце дії (кімната або вулиця перед будинком) в класицистській комедії. Кавова є центром, де відбуваються події: тут зустрічаються персонажі і переплітаються сюжетні лінії. Відмовившись від єдності дії в його традиційному розумінні, Гольдоні висунув нову єдність – життєвих явищ. Його п'єса являє собою картину венеціанського побуту і звичаїв; характери героїв яскраво окреслені, а ім'я Злозвична донна Марція стало в Італії таким же загальним, як і ім'я донна Пілоні. У цій п'єсі вперше у Гольдоні з'являється «колективний герой» – всі відвідувачі кавової – ціла група дійових осіб, що представляє собою як би частинку венеціанського суспільства.

Розвиваючи принцип «колективної комедії» без головного героя і інтриги, Гольдоні створює свої чудові «народні комедії»: «Кухарки» (1755), «Перехрестя» (1756), «Жіночі плітки» (1757), «Куйоджінські перепалки» (1762). У кожній з цих п'єс Гольдоні показує будь-який аспект середовища з його характерними персонажами: венеціанськими кумами, слугами, куйоджінськими рибалками і їх веселими подругами. Ці комедії з успіхом йшли на італійській сцені, тому що, за словами Гольдоні, уклали в собі «правду повсякденному житті», добре зрозумілу всім людям.

Створюючи новий жанр комедії, наповнюючи свої п'єси актуальним змістом свого часу, Гольдоні велику увагу приділяв також стихії комічного. Він не мислив навіть найсерйознішу комедію без сміху, який був зброєю в боротьбі з пороками. Часто сміх був пов'язаний з карнавальними святами, особливо пишними у Венеції. В умовах карнавалу нестримно виявлялася сміхова стихія («Хитра вдова»). Однак у міру еволюції естетики Гольдоні і самого жанру комедії, в творчості венеціанського драматурга змінилася і функція сміху. Сміх з'єднується у Гольдоні з чутливістю, і це стає показовим для більшості його п'єс. Це був новий тип комізму, невідомий класицистській естетиці.

В основі комедійної системи Гольдоні лежать: природа («природний» – людина, яким керує розум і природне почуття), «океан життя» і сценічні закони. Прагнучи «виправити помилки вітчизняного театру», він приходив до думки про необхідність «розробляти сюжети, побудовані на характерах; тільки вони і є джерелом хорошої комедії». Гольдоні вважав, що комедія нового типу – комедія характерів – повинна зображати правдиві життєві людські характери, які змінять традиційні маски комедії дель арте.

Як і в комедії дель арте, в п'єсах Гольдоні герої розмовляють різними мовами. Від комедії дель арте Гольдоні запозичив в значній мірі і побудову інтриги п'єси, легку стрімку дію, динамічний діалог, дотепність і життєрадісність, звільнивши їх від грубості і примітивізму, вміння встановлювати контакт з глядачем. Висока сценічність комедії Гольдоні багато в чому обумовлена використанням творчого досвіду комедії дель арте.

Разом з тим Гольдоні виступав проти грубості комедії масок, прагнучи в своїх творах вразити публіку, за його висловом «сумішшю смішного і зворушливого». Він вигнав з комедії буфонаду, трюкацтво, примітивізм в змалюванні внутрішнього світу героїв. Для комедії дель арте головне – дія, події, зовнішній комізм. У комедії ж Гольдоні на перший план виступає психологічний аналіз, осміяння тих чи інших сторін суспільного життя і приватного побуту. Сатира робиться у нього м'якше, але набагато змістовніше і художніше, ніж в комедії масок, або ж замінюється тонким гумором.

Аристократію і феодальні підвалини він критикував насамперед у моральному, а не в політичному плані. Вищим критерієм і суддею мистецтва він вважав життя. Завдання комедії він бачив в утвердженні чесноти при дотриманні життєвої правди і природності: «Я всюди шукав природу і знаходив її завжди прекрасною, коли вона доставляла мені зразки чесноти і доброї вдачі».

Нова манера виконувати комедії характерів – введена Гольдоні – змінила вимоги, що пред'являються до акторів. Тепер вже треба не тільки знати текст, а й вчитися його розуміти, оскільки комедії характерів витягуються з «Океану життя». Неграмотний актор не може досягнути жоден характер. Сьогодні потрібен актор «освічений». Декламація по-старому, повна антитези і риторики, вже не годиться для виконання комедій нового типу, «Французи будували свої комедії навколо одного характеру, але італійці хочуть бачити в комедії безліч характерів. Вони хочуть, щоб центральний характер був чітко окресленим, новим і зрозумілим глядачеві і щоб інші епізодичні персонажі також були наділені характерами». Дію не слід перевантажувати випадковостями і несподіванками. Мораль повинна бути посипана сіллю жартів і схвалена комічними епізодами. Кінцівку бажано робити несподіваною, але добре підготовленою. Далі Гольдоні досить тактовно зауважує, що винайдена ним нова манера складати комедії дуже важка і висловлює надію на швидку «появу плодоносних талантів, які вдосконалять її». Замість того щоб виходити на сцену і розповідати глядачам, – як це робили всі коміки в імпровізованій комедії, – де вони були і куди збираються далі, актор зобов'язаний виступити з текстом, здатним «розбудити найпотаємніші сердечні почуття, допомогти глядачеві усвідомити власний характер». Цій вимозі Гольдоні надавав, мабуть, серйозне значення, кладучи його в основу ліричних монологів. Комедії не можна складати «без тривалого вивчення, постійної практики і пильного спостереження сцени, звичаїв і народної психології».

Пора покінчити з «брудними виразами, непристойними натяками, двозначними розмовами, непристойними жестами, хтивими сценками, що подають поганий приклад». Актори повинні вимовляти сценічний текст з тієї ж природністю, з якою говорять в житті. Жести повинні відповідати глузду сказаного. На сцені можуть з'являтися одночасно не три персонажа, що повелося з часів помилкового тлумачення слів Горация: «І в розмові трьом обійтися без четвертого можна», «але вісім і десять, аби вони були розумно введені».

Немає сенсу затримуватися на багатьох міркуваннях і рекомендаціях Гольдоні за більш приватних приводів, на зразок того, що: «публіка не повинна плювати з балконів в партер ... не повинна шуміти і свистіти» тощо. Важливіше відзначити одне з найістотніших положень цієї «драматизованої» поетики: «Критичне жало комедії повинно бути направлено на порок, а не на носія пороку. Критика не повинна перетворюватися в сатиру». Незважаючи на поміркованість світогляду Гольдоні і неприйняття революційних методів зміни світу, його творчість близька до визвольних і гуманістичних ідеалів французького Просвітництва і Великої французької революції. Реформа Гольдоні мала велике суспільно-політичне значення. Вона була пов'язана з суспільним підйомом, який переживала Італія в середині XVIII ст. Італійська комедія стала глашатаєм передових ідей епохи Просвітництва, спрямованих проти феодальних устоїв, аристократичних забобонів, проти церкви і католицької реакції, політичної роздробленості країни. Театр і драматургію Гольдоні вважав важливим засобом громадського виховання. Його реформа справила величезний вплив на всю італійську культуру XVIII ст. Це була перемога великого демократичного і реалістичного мистецтва, в якому суспільно важливі ідеї підносили в надзвичайно живій, невимушеній і яскравій формі, з усім блиском, дотепністю і життєрадісним сміхом комедійного жанру.

Таким чином, творчість Карло Гольдоні є важливою і невід'ємною частиною становлення італійського театру. Гольдоні вдалося створити реалістичну комедію характерів, або комедію звичаїв, на літературній італійській мові, яка зображує реальних живих людей, його сучасників. Величезне значення його реформи полягало також в утвердженні реалістичних принципів акторської гри.

Комедії Гольдоні володіють глибокою ідейною і художньою своєрідністю. За своїм творчим методом він – видатний майстер зображення людських характерів і життєвих конфліктів, взятих в комедійному

плані. Світогляд і творчість Гольдоні як представника театру Епохи Просвітництва суперечливі. Народність і демократичні прагнення поєднуються з історичною обмеженістю, ліберальною прекраснодушністю, ідеалізацією буржуазних діячів. Важливою стороною реформи Гольдоні було усунення імпровізації і введення в комедію точного літературного тексту, якого актори зобов'язані були строго дотримуватися. Роль акторів обмежувалася сценічним тлумаченням і втіленням того літературного матеріалу, який їм давав драматург. Завдяки цьому посилилося ідейне і суспільне значення комедії, її суспільно-виховна роль, зв'язок театрального мистецтва з літературою. Створений Гольдоні новий жанр комедії міцно утвердився в Італії; драматург став одним з перших італійських просвітителів, творчість якого набула європейського значення.

Список використаних джерел

1. Барбич В.М. Плетнева Г.С. Зрелища древнього мира.
2. Головня В.В. Древнегреческий театр., в кн.: История зарубежного театра. Театр Западной Европы.
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://knowledge.allbest.ru/culture/3c0b65625a2ad78b4c43b88521216c26_0.html
4. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://helpiks.org/1-22249.html>
5. Історія зарубіжного театру. – М., Ч. 3, 1977.
6. Акимов Н. Про театр. – М.- Ленінград, 1962.

УДК 811

Васенко Людмила Анатоліївна

Доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ПРО ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Статтю присвячено проблемам формування мовної освіченості студентів і формам вербалізації наукових і технічних понять.

Ключові слова: термін, дефініція, терміноелемент, терміноід, термінологія, терміносистема.

Визначення проблеми. З відомих причин упродовж багатьох років українську мову практично не використовували у галузі науки, техніки, на виробництві. Українська технічна інтелігенція в своєму фаховому середовищі у більшості випадків спілкувалася російською. Саме тому проблеми повноцінного функціонування української мови в галузях, що визначають рівень науково-технічного розвитку країни, й спеціального навчання фахової мови є актуальними майже для всіх регіонів України. Виходячи з нових завдань, що стоять перед освітянами у болонському контексті, мовна освіченість спеціаліста набуває особливого значення. Мовна освіта майбутнього фахівця має складатися не лише з процесу навчання державної мови (він вивчав її ще у середній школі), але й з процесу опанування фаховою мовою, тобто студент повинен ще мати сформовані навички та вміння грамотно використовувати отримані мовні знання для розв'язання навчально-професійних питань у своїй діяльності.

Аналіз попередніх джерел. В історії розвитку української наукової термінології спостерігаються періоди активної розбудови українських терміносистем і періоди спаду, що були зумовлені різними чинниками. Проте найпродуктивнішим вважають той період, який почався після законодавчого закріплення за українською мовою статусу державної.

Такий статус мови надав їй нових функцій у суспільстві та поширив простір її функціонування на всю територію України.

Лінгвісти і фахівці різних галузей знання та діяльності починають досліджувати процеси становлення українських термінологій і терміносистем (наприклад, економічної, електротехнічної, машинобудівної, металургійної, медичної, фізичної тощо), розробляти державні стандарти на терміни та визначення понять, шукати підходи до процесів систематизації, уніфікації та кодифікації термінології. На численних наукових конференціях розглядаються та обговорюються проблеми формування й функціонування української фахової термінології в галузях, які визначають рівень науково-технічного розвитку країни [1, с. 24, 25].

Для навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Українська мова / Українська мова за професійним спрямуванням» видано вже багато підручників і навчальних посібників для майбутніх фахівців економічної, банківської, юридичної, фінансової галузей і управлінської діяльності. Кафедра української, російської мов і прикладної лінгвістики Національного технічного університету «Харківський

політехнічний інститут» також не залишилися осторонь цього процесу і підготувала навчальний посібник «Фахова українська мова» [2].

Мета цієї статті – розглянути компоненти формування термінознавчої компетенції студентів на прикладі розробленого кафедрою навчального посібника «Фахова українська мова», урахувавши найсучасніші тенденції у розвитку української науково-технічної термінології.

Актуальність статті полягає у пропозиції системного вивчення фахової української мови. Саме мовний аспект сприяє формуванню навичок і вмінь з актуальних для студентів видів навчально-професійної мовленнєвої діяльності.

Викладення основних положень статті. Опанування фахової мови можливе лише за умови засвоєння студентами особливостей наукового стилю української мови та його різновидів, які мають певні жанри. Саме обізнаність студентів із жанрами навчально-наукового та власне наукового підстилів допоможе їм у процесі формування навичок і вмінь щодо різного ступеня компресії необхідних джерел інформації для подальшого їх використання у навчально-комунікативній сфері.

До основних видів оброблення науково-технічної інформації у вищих закладах належать такі письмові роботи: план, тези, конспект, реферат, анотація, лабораторна робота, курсовий і бакалаврський проекти тощо. Ознайомлення студентів з алгоритмами складання таких робіт, з правилами скороченого запису почутої інформації, із стандартними лексичними та синтаксичними засобами структурного і змістовного оформлення сприятимуть сформуванню навичок і вмінь щодо аналітико-синтетичної трансформації науково-технічних текстів.

У мовній комунікації термінологічна лексика посідає значне місце. Головною ознакою нашого часу є процес термінологізації та інтелектуалізації суспільства. Відомо, що сьогодні понад 90% новоутворень становлять терміни, тому термінологічну лексику вважають справжньою скарбницею інтелектуальних знань людства. Саме аналіз термінологій різних галузей знань і професійної діяльності дає повний і точний опис механізмів оброблення, зберігання та передання інформації, а також способів категоризації й концептуалізації спеціальних знань про навколишній світ.

Процес засвоєння науково-технічної термінології потребує спеціального навчання засад прикладного термінознавства. Відомості про історію становлення й розвитку української термінології допомагають студентам усвідомити, що українська наукова термінологія формувалася на власній мовній основі за загальними словотворчими моделями, засвоюючи водночас все те, що на час її творення виробила світова цивілізація, бо жодна природна мова, створюючи нові терміни для зовсім нових понять, не може обійтися своїми власними ресурсами, а тому поєднує національні та інтернаціональні елементи [3, 96].

Майбутні фахівці мають бути обізнаними у таких поняттях:

- термін (семантичний конденсат наукової дефініції – ім'я поняття);
- дефініція (речення, що містить розгорнуте означення поняття);
- терміноелемент (частина слова: корінь, префікс, суфікс; символ, цифра; залежне слово у терміносполуці);
- терміноід (номенклатура – назви типів, класів, моделей машин і механізмів або власні назви видів нетехнічної продукції; професіоналізми – слова, притаманні представникам певних видів діяльності);
- термінологія (сукупність термінів, яка склалася стихійно у певній галузі знання чи діяльності);
- терміносистема (система понять певної галузі, де кожному поняттю відповідає певний термін; система термінів, яка обслуговує наукову концепцію, наукову гіпотезу, наукову теорію певної галузі науки) [4, 28].

Більша частина сучасних термінів раніше була загальноживаною лексикою. Процес отримання загальноживаними словами і словами-нетермінами нового значення у певній системі понять відповідної галузі називають термінологізацією. Студенти мають знати, які групи лексичних одиниць можуть брати участь у такому процесі. Виділяють такі групи слів [4, 28-29]:

1) загальноживана лексика; наприклад, слово «плече» позначає поняття «частина тулуба від шиї до руки» [5 (3, 430)]; технічний термін «плече важеля» має вже зовсім інше значення – « частина важеля від точки опори до точки прикладання сили» [5 (3, 431)];

2) квазітерміни; наприклад, так звані терміни з науково-фантастичної літератури («зомбі» – люди-роботи, які не замислюються над своїми вчинками та їх наслідками);

3) професійні просторіччя; наприклад, медичне просторіччя «кривошия» – констатація зовнішнього вигляду людини; сьогодні існують медичні терміни «правобічна кривошия» і «лівобічна кривошия» й методика лікування таких станів;

4) номенклатурні одиниці; наприклад, вид лампи – лампа «Юпітер», але у сфері кінематографу створили термін юпітер: «потужний дуговий освітлювальний прилад для кінознімання при штучному або комбінованому освітленні» [5 (4, 926)];

5) власні імена, наприклад, прізвище відомого французького фізика Ампера Андре Марі, одного із засновників електродинаміки та закону про механічну взаємодію струмів, стало на його честь фізичним терміном, яким позначили одиницю вимірювання сили електричного струму.

Часто для називання нових понять певної галузі запозичують терміни з інших, вже розвинених галузей. Такий процес називають транс-термінологізацією. Внаслідок такого процесу термін у новій системі понять набуває нового значення; наприклад, біологічний термін «миша» – «невеличка тварина ряду гризунів, переважно сірого кольору, з гострою мордочкою і довгим тонким хвостом [5 (2, 636)] потрапив до галузі інформатики та змінив своє значення на таке: «периферійний пристрій уведення координат позицій з кількома кнопками, що приводиться в дію пересуванням по плоскій поверхні» [6, 238].

У згаданих двох терміносистемах спостерігається термінологічна омонімія, яку викликала метафоризація біологічного терміна.

Крім того, термінознавча підготовка допомагає студентам:

1) класифікувати терміни за словотвірними моделями української мови (кореневі, похідні, складні, терміносполуки, аббревіатури, терміни – символі-слова і терміни – моделі-слова);

2) визначати типи метафоризації загальноживаних слів під час термінотворення (за формою, за структурою, за функціями, за призначенням тощо);

3) розрізняти варіанти запозичення нових термінів (повне/часткове запозичення, повна/часткова асиміляція, повне/часткове калькування, звичайне/описове перекладання);

5) користуватися різними видами термінологічних словників і складати фрагменти словникових статей за обраним фахом.

Також обов'язковим компонентом процесу навчання фахової української мови є ознайомлення студентів із значеннями основних терміноелементів грецького та латинського походження, відібраних зі словника іншомовних слів [7].

Протягом багатьох століть мовами науки вважали латину та греку. Сьогодні терміноелементи греко-латинського походження є одним із джерел для побудови нових термінів і поповнення наукової термінології європейських мов. Ці терміноелементи не належать до жодної із живих мов, проте на їх основі легше створювати нові терміни для нових понять.

Треба зазначити, що рівень розвитку національної термінології має задовольняти потреби фахової комунікації, зокрема в галузі науки і техніки, адже вільно володіти науковим дискурсом, впроваджувати у виробництво певні винаходи можна тільки за наявності уніфікованої, кодифікованої системи термінів.

Терміни є тими одиницями мови, які допомагають здійснити одну з основних її функцій – пізнавально-інформативну. Результати пізнавальної діяльності людини закріплюються у колективній свідомості людства за допомогою термінів, з яких складаються майбутні терміносистеми, що є певними фрагментами наукової картини світу у формі національних термінологій.

Логічний зміст терміносистем певних галузей є однаковим для всіх національних мов, а мовна форма – план вираження – має суто національний характер і залежить від словотворчих і метафоричних моделей конкретної (національної) мови.

Висновки. Отже, набуті студентами знання з основ аналітико-синтетичного аналізу й компресії наукових текстів, з основ термінознавства допоможуть їм у майбутньому брати активну участь у процесах розбудови, уніфікації та стандартизації науково-технічної термінології у своєму фаховому середовищі.

Список використаних джерел

1. Симоненко Л. Нові підходи до розбудови української наукової термінології / Л.Симоненко // Українська термінологія і сучасність: 36. наук. праць. – Вип. VI. – К.: КНЕУ, 2005. – С.21-26.
2. Васенко Л.А. Фахова українська мова: навч. посіб. / Л.А. Васенко, В.В. Дубічинський, О.М. Кринець. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 272 с.
3. Дубічинський В.В. Деякі аспекти термінознавства у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням / В.В. Дубічинський, Л.А. Васенко // Проблеми української термінології // Вісник Нац. Ун-ту «Львівська політехніка». – Львів: вид-во Львівської політехніки, 2010. – С.93-97.
4. Васенко Л.А. Особливості процесу навчання фахової мови студентів вищих навчальних закладів / Л.А. Васенко // Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції / Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ. – Х.: РВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2017. – С. 25-31.
5. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. – К.: Аконит, 1999. – 1600 с.
6. Новий російсько-українсько-англійський тлумачний словник з інформатики. – Харків: Корвін, 2002. – 656 с.
7. Словник іншомовних слів / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін.. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.

УДК 821.161.1+82-32:7.026

Полякова Юлиана Юрьевна*Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина**Центральная научная библиотека***АВТОР И ГЕРОЙ В ЛИРИЧЕСКОЙ МИНИАТЮРЕ: АННА МАР И МАРИУС ПЕТИПА**

Статья посвящена анализу прозаических произведений писательницы Анны Мар и рассмотрению взаимоотношений между автором и героем в лирических миниатюрах, посвященных актеру Мариусу Петипа.

Ключевые слова: Анна Мар, Мариус Петипа, лирическая проза, миниатюра, герой, автор.

Лирическая проза – особое стилевое течение литературы, которое исследует действительность сквозь призму эмоций автора. Ее отличает автобиографичность, прямой писательский монолог, раскованность повествования и отсутствие хронологических и иных рамок в обращении с материалом. Лирическое повествование позволяет художнику донести до читателя свои чувства и переживания, раскрыть психологическую неповторимость всякой личности. Поэтому лирическая проза, как правило, тяготеет к экспрессии. А насыщенные эмоциями размышления художника направлены прежде всего на разрешение таких вечных нравственно-философских вопросов, как противостояние добра и зла, жизни и смерти, веры и безверия. Особой разновидностью лирической прозы является миниатюра, в которой практически отсутствует действие, а чувства и мысли достигают предельной концентрации, поскольку автор стремится несколькими фразами передать всю сложность человеческих взаимоотношений.

В последнее время жанр литературной миниатюры все чаще привлекает внимание исследователей, изучающих взаимодействие таких разных форм повествования, как стихи и проза, и таких различных родов литературы, как лирика и эпос. Этой проблеме, в частности, посвящена диссертация Е. Геймбух «Поэтика жанра лирической прозаической миниатюры» [2]. Исследовательница раскрывает особенности этого жанра, получившего особое развитие в начале XX века в творчестве таких писателей, как В. Г. Короленко, В. М. Гаршин, И. Ф. Анненский, С. Н. Сергеев-Ценский, А. Белый и др. Отдельные исследования, например, статья М. Л. Рogaцкиной, посвящены исследованию малой прозы Бунина и образу повествователя в ней [17].

Среди писателей, успешно работавших в жанре лирической миниатюры, была и Анна Мар (1887-1917), творчество которой лишь недавно начало возвращаться к читателям, и поэтому мало изучено литературоведами. Так, лишь в середине 1990-х появилась статья о ней в словаре «Русские писатели» [16]. А в последнее время имя писательницы упоминается исследователями, которые интересуются гендерной проблематикой в русской литературе начала XX века. В частности, анализ творчества Анны Мар дан в работе М. Михайловой «Женщины-драматурги Серебряного века» [13]. Но такая составляющая творчества Мар, как лирическая прозаическая миниатюра, пока еще не нашла отражения в литературоведческих исследованиях.

Поэтому, цель данной статьи – показать, взаимодействуют герой и автор в миниатюрах Анны Мар, посвященных театральным работам актера Мариуса Петипа. Особенностью этих произведений является то, что в них своеобразно преломились отношения между двумя художниками.

В 1910-е годы проза Анны Мар пользовалась скандальной популярностью из-за откровенной эротики, которая считалась недопустимой в женской прозе. Писательница рассказывала о половом влечении, о сексуальных отношениях, раздвигающих рамки общепринятых представлений о дозволенном, о боли, приносящей удовлетворение. Поскольку она в основном говорила от первого лица, то образ героини нервной, томной, безудержно-страстной женщины невольно ассоциировался у читателей с ней самой. Анализируя произведения Анны Мар в контексте художественной жизни «серебряного века», Мария Михайлова утверждала, что тогда «женщина-художник еще не решалась прямо заявить о своем праве говорить от собственного лица и нередко прибегала к маске. Но эта маска была особой: она была призвана не скрыть, а обнажить то, что нарушает приличия, что бросает вызов обществу» [13, с. 6].

Итак, героиня Анны Мар – молодая женщина, одновременно религиозная и чувственная, требовательная к себе и другим, и при этом – фатально не знающая, чем себя занять, поскольку рамки семейного круга были для нее слишком узкими. В интересе Анны Мар к болезненным проявлениям душевной жизни человека, в трактовке любви как неизбежного страдания чувствуется влияние Г. Ибсена, А. Стриндберга и С. Пшибышевского. Все эти тенденции нашли особое, концентрированное выражение в ее миниатюрах. Современный литературовед А. И. Рейтблат, характеризуя стиль Мар, отмечал, что

«лаконизм письма находил свое выражение как в сухости и концентрированности языка ее прозы, так и в тяготении к миниатюрам, которые она называла “Cartes Postales”, т. е. “почтовые карточки”» [16, с. 514].

Местом первой публикации большинства ранних рассказов Мар была харьковская газета «Южный край», в которой начинающая писательница работала редактором. Именно с Харьковом связано начало творческого пути Анны Мар, поэтому реалии местной культурной и общественной оставили явственный след в ее произведениях.

Анна Мар (настоящее имя – Анна Яковлевна Бровар, в замужестве – Леншина) родилась в Санкт-Петербурге в семье художника. В 16 лет она вышла замуж за некоего Леншина, но вскоре супруги расстались. Примерно тогда же молодая женщина оказалась в Харькове, и вскоре ее небольшие рассказы стали появляться на страницах «Южного края», подписанные сначала фамилией «Леншина», а затем псевдонимом «Анна Мар». Возможно, Анна Леншина взяла в качестве псевдонима имя героини пьесы Г. Гауптмана «Одинокие».

Среди рассказов преобладают небольшие психологические зарисовки, в которых Анна Мар пытается найти объяснение того, что обычно принято считать «женскими капризами». Так, в рассказе «Нет...» [9] она подробно анализирует психологическое состояние женщины, которая после вечера, проведенного с мужчиной, вдруг понимает, что не хочет продолжения отношений и пытается объяснить это в письме своему любовнику. О том, как бытовые мелочи влияют на наши потаенные чувства, говорится в рассказе «Свидание», написанном от лица мужчины: даже простая прогулка по неудобной дороге может привести влюбленных к разрыву отношений [10].

Заметим, что эти рассказы Мар мало напоминают ее более поздние произведения, в которых эротика сочетается с религиозным экстазом, а героини одновременно ищут Бога и мужчину. Известно, что поиски Бога привели саму писательницу к католичеству. Сменив веру, Анна Мар стала посещать Польский дом при костеле и сотрудничать с работавшим там с 1909 г. театром миниатюр «Голубой глаз» (позднее она сатирически описала все это в повести «Тебе единому согрешила»). В этом театре миниатюр она дебютировала и как драматург – 20 декабря 1909 г. на сцене Польского дома была исполнена ее пьеса в одном действии «Люля Бэк» (по одноименному рассказу) [3]. В этой миниатюре Анна Мар показала два женских типа: взбалмошную, капризную, но способную на щедрые душевные движения певичку Люлю Бэк и трогательную в своем страдании Марылю, брошенную невесту Витольда, застрелившегося из-за Люли. После смерти Витольда Марыля приходит к Люле, чтобы убедиться, что молодой человек не любил певичку, и Люля Бэк из сострадания не открывает ей убийственной правды: «И при виде чужого страдания Люля Бэк, эта отчаянная сумасбродка, певичка из театра “Венус”, забывает о своей боли. “Нет... Нет... успокойтесь... все это ложь... Он никогда не любил меня... Никогда”» [7].

В конце 1910 г. Анна Мар вернулась в Санкт-Петербург, а с 1912 г. жила в Москве: печатала рассказы, статьи и стихи во многих газетах и журналах. Неожиданный успех принесло ей сотрудничество с зарождающимся кинематографом: по сценариям Анны Мар было снято 10 фильмов, самые известные из которых – мелодрамы «Дурман» (1915, режиссер П. Чардынин), «Дикая сила» (1916, режиссер Б. Чайковский), «Маска души» (1916, режиссер А. Андреев).

В Москве выходят сборники рассказов писательницы «Невозможное» (1912), «Кровь и кольца» (1916), повести «Идущие мимо» (1913), «Лампады незажженные» (1913), «Тебе единому согрешила» (1914), роман «Женщина на кресте» (1916).

По манере изложения ее проза в это время немного напоминает маленькую повесть В. Брюсова «Последние страницы из дневника женщины» (1910). С Брюсовым ее роднил не только интерес к болезненным проявлениям женской психики, но особая манера письма, призванная намекать, недоговаривать, скрывать. А склонность к суициду, присущая многим ее героиням, к сожалению, привела к ранней гибели и саму писательницу: в 1917 г., в возрасте 30 лет, она отравилась цианистым калием.

Вопреки предположениям некоторых критиков, вряд ли поводом к самоубийству стало неприятие творчества Анны Мар в московских литературных кругах. Да и немногие воспоминания, оставленные об Анне Мар современниками (Ю. Волиным, Л. Урванцовым, В. Королевичем), свидетельствуют о том, что шокирующие детали ее произведений воспринимались скорее как литературная игра.

Так, драматург Лев Урванцов в своем очерке, написанном после смерти Анны Мар, рисует живой и переменчивый образ молодой женщины: «Необычайно нервная, оживленная, радостная и счастливая. Хочет сказать многое. Обрывает себя. Смеется. “У меня нос длинный, как у птицы. Правда, это портит мое лицо?” И снова перескакивает на театр, на литературу, на злободневные вопросы. То говорит о себе. “Я очень нуждалась, когда жила в Харькове. Один известный актер мне помогал. Я не знала его имени. Не знала, кто так заботился обо мне. Хочу к нему зайти. Поблагодарю”. <...> Должен сказать, что роман Анны Мар меня очень восстановил против автора. Но, когда я увидел Анну Мар, проведя с ней только один вечер, она оставила впечатление очень интересного человека» [18, с. 237].

Позднее стало известно, что принявший участие в судьбе начинающей писательницы актер – это Мариус Петипа-младший, в начале XX века работавший в Харькове в труппе драматического театра.

Мариус Мариусович Петипа (1850-1919) был старшим сыном знаменитого балетмейстера Мариус Ивановича Петипа и владелицы швейной мастерской Терезы Бурден. В браке его родители не состояли, однако Петипа дал первенцу свою фамилию и всю жизнь помогал ему.

Сын танцовщика окончил Санкт-Петербургское коммерческое училище, но затем все-таки выбрал сцену. О начале его творческого пути подробно говорится в заметке, напечатанной в газете «Южный край» в 1892 г. (именно тогда он стал работать в товариществе Бородая). В 1871 г. он дебютировал в Ростове-на-Дону, в труппе антрепренера Вальяно. Петипа-младший имел хороший голос (тенор), поэтому первые 6 лет работал в провинции в опере и оперетте, затем, в 1875 г., поступил на императорскую сцену тоже как опереточный актер, затем перешел в драматическую труппу. Мариус Мариусович обладал красивой внешностью, недюжинным обаянием и умением красиво носить костюмы. Но не только поэтому он блистал в ролях героев-любовников, фатов и резонеров, таких, как Чацкий («Горе от ума»), Хлестаков («Ревизор»), Незнамов («Без вины виноватые») и Окоемов («Красавец-мужчина»), Арман («Дама с камелиями»), Бенедикт («Много шума из ничего»). Лучше всех о Петипа-актере написал С. Дурьлин в книге, посвященной его сыну, Николаю Радину: «Авторы комедий знали: если в их пьесе будет объясняться в любви и ревновать Петипа, комедия будет жить. <...> Великолепная легкость внешнего рисунка сочеталась у М. М. Петипа с верностью общего постижения образа. <...> Мариус Петипа был прирожденный художник, и в нем жила любовь к перевоплощению» [5, с. 14–15]. Один из товарищей по сцене, актер, а позднее директор МХАТа, Игорь Нежный вспоминал: «И что бы ни делал Петипа на сцене, кого бы он ни изображал, каждое его движение, каждый жест, каждое слово, каждая интонация не только восхищали легкостью, свободой, непринужденностью, но и были проникнуты неподдельным чувством, согреты душевной теплотой и словно бы изнутри озарены каким-то лучезарным сиянием. <...> В жизни, как и на сцене, весь его облик, все его поведение отличали простота, благородство, какое-то врожденное изящество и покоряющее всех обаяние» [14, с. 54–55].

Семь лет был Петипа ведущим актером Александринского театра, но в 1888 г., ушел оттуда из-за конфликта с руководством и начал путешествие по провинции.

В 1891-1893 гг. вместе с супругой, Лидией Петипа, актер работал в харьковском товариществе М. М. Бородая, в 1894–1900 гг. (с перерывами) выступал в харьковской труппе А. Н. Дюковой.

Позднее, в 1902 и 1904 гг., Петипа приезжал в Харьков на гастроли, играя свои коронные роли в таких пьесах, как «Ревизор» Гоголя, «Кин» Дюма, «Укрощение строптивой» Шекспира, «Гувернер» Дьяченко, «Гартюф» Мольера.

Именно в это время, по-видимому, Анна Мар и видела Петипа на сцене, а он, узнав о бедственном положении молоденькой сотрудницы ведущей газеты, поддержал ее. В этом не было ничего странного – о том, что Петипа был хорошим товарищем и добрым, отзывчивым человеком, у поминает в своих воспоминаниях тот же Игорь Нежный [14, с. 55].

Анна Мар и Мариус Петипа вновь встретились в Москве, когда в 1914-1916 гг. он выступал на сцене Камерного театра. Видимо, писательница действительно напомнила актеру о себе и поблагодарила за помощь. А может, их встреча произошла на киностудии. Известно, что Петипа снимался, по крайней мере, в двух фильмах по сценариям Анны Мар: «День трех королей» («Их было трое», «Ее любили трое», 1916. реж. П. Чардынин, оператор Б. Завелев, М. Петипа – граф) и «Маска души» (1916, режиссер А. Андреев, М. Петипа – антиквар Чезаре Скабби).

В 1915 г. Александр Таиров поставил в Камерном театре «Женитьбу Фигаро» Бомарше, причем роль Фигаро не побоялся предложить Петипа, которому в то время было уже 65 лет. Известно, что актер с успехом играл Фигаро и ранее (в 1883 г. в Александринском театре, в 1890 г. в московском Театре Е. Н. Горевой). Критика приняла спектакль неоднозначно – Фигаро в исполнении постаревшего Петипа, естественно, утратил привычную легкость. Обозреватель журнала «Театр и искусство» Джонсон писал: «В его Фигаро нет огня, нет молодости, в особенности молодости. <...> Да, искрометно-веселая сторона в образе Фигаро отсутствовала. Но благодаря ли этому, или чему другому, на первый план выступала зато драматическая сторона роли. Виден был прежде всего борющийся за свое счастье человек, поглощенный этой борьбой и защитой того, что ему так дорого. Это особенно чувствовалось в сцене суда. А в последнем акте артистом был превосходно проведен знаменитый монолог Фигаро: чувствовалась горечь оскорбленного человеческого достоинства, усталость от вечной борьбы с судьбой и большая боль раненого сердца, которое, однако, не сдаётся и намерено бороться до конца» [4]. А на страницах московского журнала «Рампа и жизнь» бывший харьковчанин В. Швейцер, писавший под псевдонимом «Пессимист», отмечал: «Время пощадило его фигуру, голос, искусство сценической речи, но связало радостную подвижность всего этого, притушило свет и утомило краски» [15, с. 7]. В этом же номере журнала «Рампа и

жизнь» была опубликована и зарисовка Анны Мар под названием «Фигаро-Петипа», построенная как диалог двух зрителей на премьере: «На ваше несчастье, вы заметили его улыбку, улыбку веселого Фигаро, который втайне так печален и устал...

– Не гневайтесь... я заметила.

– И это было лучшее, не правда ли?

– Ах, не знаю.. не знаю, друг мой... Но только улыбка Фигаро-Петипа – изысканная, легкомысленная, ласково-жестокая, – напоминает мне смесь мускуса и амбры...» [12].

В том же 1915 г. Петипа сыграл в Камерном театре и заглавную роль в пьесе «Тартюф» Мольера. И Анна Мар снова посвятила ему восторженный эскиз: «Это гибкий, тонкий человек, исключительной красоты, затянутый в черный бархат, и с улыбкой, полной иронии. Сначала я ощущаю только беспокойство. Не введи нас во искушение. Потом я напрасно хочу возненавидеть и вознегодовать. Тартюф-Петипа разоряет честную семью, интригует, ссорит, лжет, он пытается соблазнить чужую жену и втайне издевается над религией. Да, Тартюф-Петипа ведет себя дурно, но... Но Тартюф-Петипа так красив, так изящен, так изысканно порочен... Тартюф-Петипа умен и менее всего скучен... И еще дальше я возмущаюсь ничтожной женщиной, которая отвергает любовь Тартюфа, обладая дурным вкусом мешаночки... Ах, назло всему театру, назло всем артистам, полиции, королю, Мольеру и вам, ваша светлость, я обожаю Тартюфа-Петипа!» [11].

Итак, по мнению лирической героини Анны Мар, несмотря на возраст, Мариус Петипа не утратил своего очарования и жизнерадостности. Впрочем, умная и ироничная Павла Вульф позднее написала о нем: «Он всем старался внушить, что он молод, богат и счастлив, а был он уже не молод, далеко не богат... Вот счастлив, пожалуй, был благодаря своему легкомыслию» [1, с. 89].

О стремлении Петипа отрешиться от сумрака и тягот окружающей жизни свидетельствует этюд Анны Мар под названием «Меньше трагизма», герой которого не назван, но при этом вполне узнаваем: «С глубоким реверансом я подношу вам на страничке бумаги свое окровавленное сердце, как некогда Саломея голову пророка. Меньше трагизма! И совсем легко, совсем легко, танцуя, принять жизнь. Так вы хотите. Вы сказали мне это достаточно ясно. Я не ошиблась и не ослышалась. Меньше трагизма. Первая забота моя даже во сне. Я не спрошу вас ни о чем больше. Разве не довольно знать желание и читать его повторенным в ваших прекрасных усталых глазах? (И я делаю вам второй реверанс, вспоминая черную глубину, поглотившую столько женских душ и мою)» [8]. Похоже, Петипа был готов поучаствовать в спектакле под названием «Таланты и поклонники», но не собирался разыгрывать представление на тему «Разбитые чувства». Даже в иронически-горьком названии миниатюры чувствуется, что Анне Мар не удалось вовлечь этого великолепного актера в игру по своим собственным писательским правилам.

Но о том, что Петипа порой не отказывался сыграть в быту нравящуюся ему роль, пишет еще одна поклонница его таланта – Марина Цветаева. Она познакомилась с Мариусом Петипа на вечере в Камерном театре и восторженно отозвалась об актере в письме к Елизавете Эфрон: «...В Петипа я влюбилась, уже целовалась с ним и написала ему сонет, кончающийся словами “пленительный ровесник”. — Лиленька, он ровно на 50 лет старше меня! За это-то я в него и влюблена.

— Вы еще не сказали ни одного стихотворения, а я вокруг Вашей головы (жест) вижу... ореол!

— О — пусть это будет ореолом молодости, который гораздо ярче сияет над Вашей головой, чем над моей!

Яблоневский: “Да ведь это — Версаль!”» [19, с. 208].

Ирма Кудрова, пересказывая воспоминания присутствовавшего на том же вечере писателя Николая Еленева, отмечает: «Петипа принял вызов. Встав с места и отвесив глубокий учтивый поклон, он отвечал... тоже в стихах! Он посвящал своей даме шпагу — шпагу Сирано — и заверял ее в вечной преданности — в счастье и в беде. Поддерживая игривую ноту шутки, позируя и явно любясь собой, актер вдохновенно играл в изысканно маскарадной тональности» [6].

Можно предположить, что в написанных в 1918–1919 гг. пьесах Цветаевой «Приключение» и «Феникс» образ героя – великого авантюриста и любовника Джакомо Казановы – навеян не только ностальгией по XVIII веку, но и знакомством с Мариусом Петипа. Ведь Марина Цветаева, в одной из своих статей резко отвергающая театр как искусство, вовсе не отвергала театральной игры в жизни, в быту. Об этом вспоминали ее современники, на это позднее обращали внимание литературоведы. В частности, этом пишет в своей диссертации Наталья Шаинян, рассматривающая театральность у Цветаевой как «единый источник последовательной театрализации жизни и драматургического вдохновения» [20, с. 13]. Она же считает, что в Казанове Цветаеву привлекло «несовпадение со своим временем и витальная мощь» [20, с. 22], поэтому герой ее пьес – «человек культуры, а не любовной интриги» [20, с. 23]. Возможно, постаревший, но по-прежнему блистательный Петипа виделся таким не только Анне Мар, но и Марине Цветаевой.

С приходом к власти большевиков Мариус Петипа выехал на юг, в Екатеринодар, где и умер в 1919 г. В записной книжке Марины Цветаевой за 1920 г. осталась запись: «Умер Петипа! — Хочется плакать. Любила. — Умер от сыпного тифа, где-то в Армавире, один. — О, Господи!» [6].

По-видимому, Марину Цветаеву и Анну Мар объединяли поиски героя, сохранившего не только внешний блеск, но и ту особую цельность, то душевное здоровье, которого не хватало их современникам. В миниатюрах Анны Мар автор и герой существуют на равных: это своеобразный поединок, в котором блестящая актерская игра противопоставляется тонкой и нервной литературной игре. Сложные человеческие отношения здесь раскрываются опосредованно, образы Фигаро и Тартюфа превращаются в собирательный облик блистательного любовника XVIII века и накладывается на личность самого актера. А главной особенностью лирических миниатюр Анны Мар было то, что взаимоотношения автора и героя накладываются на описание актерской игры и происходящее на сцене становится в произведении концентрированным выражением настоящей большой жизни.

Список использованных источников

1. Вульф П. В старом и новом театре / П. Вульф. — Москва : ВТО, 1962. — 344 с.
2. Геймбух Е. Ю. Поэтика жанра лирической прозаической миниатюры (лингвостилистический аспект) [Электронный ресурс] : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 Москва, 2005. — 401 с. Режим доступа: <http://www.dslib.net/russkij-jazyk/pojetika-zhanra-liricheskoj-prozaicheskoj-miniatury.html> (дата обращения 18.03.2019).
3. «Голубой глаз» : [миниатюра «Люля Бэк» Анны Мар] // Утро. — 1909. — 18 дек.
4. Джонсон М. Московские письма / М. Джонсон // Театр и искусство. — 1915. № 42. — С. 772.
5. Дурьлин С. Н. М. Радин / С. Дурьлин. — Москва ; Ленинград : Искусство, 1941. — 199 с.
6. Кудрова. Путь комет. В 3 т. Т. 1. Молодая Цветаева [Электронный ресурс] / И. Кудрова. — Санкт-Петербург : Крига : Изд-во Сергея Ходова, 2007. — 445 с. — Режим доступа: https://royallib.com/book/kudrova_irma/put_komet_molodaya_tsvetaeva.html (дата обращения 18.03.2019).
7. Мар А. Люля Бэк : (Carte postale) / А. Мар // Южный край. — 1909. — 3 апр.
8. Мар А. Меньше трагизма : (Carte postale) / А. Мар // Рампа и жизнь. — 1915. — № 48. — С. 7.
9. Мар А. Нет... / А. Мар // Южный край : ил. прибавл. к № 9621. — 1909. — 26 апр.
10. Мар А. Свидание / А. Мар // Южный край : ил. прибавл. к №9671. — 1909. — 26 апр.
11. Мар А. Тартюф — Петипа : (Carte postale) / Анна Мар // Рампа и жизнь. — 1915. — № 50. — С. 7.
12. Мар А. Фигаро-Петипа : (Carte postale) / А. Мар // Рампа и жизнь. — 1915. — № 42. — С. 7.
13. Михайлова М. Женщины-драматурги Серебряного века / М. Михайлова // Гендерная проблематика в современной литературе. — Москва, 2010. — С. 4-35.
14. Нежный И. В. Былое перед глазами : Театральные воспоминания / И. В. Нежный. — Москва : ВТО, 1963. — 399 с.
15. Пессимист. Московские вечера : VII. «Женитьба Фигаро» / Пессимист // Рампа и жизнь. — 1915. — № 42. — С. 6-7.
16. Рейтблат А. И. Мар Анна / А. И. Рейтблат // Русские писатели, 1800-1917 : биогр. словарь. — Москва, 1994. — Т. 3 : К-М. — С. 514-515.
17. Рогаткина М. Л. Образ повествователя в малой прозе И. А. Бунина / М. Л. Рогаткина // Мова і культура. — 2011. — Вип. 14, т. 2. — С. 321-327.
18. Урванцов Л. Анна Мар / Лев Урванцов // Театр и искусство. — 1917. — № 13-14. — С. 236-237.
19. Цветаева М. Неизданное. Семья : история в письмах / М. Цветаева. — Москва : Эллис Лак, 1999. — 592 с.
20. Шаинян Н. Б. Проблема театральности в жизни и творчестве М.И. Цветаевой. Цикл пьес «Романтика». 1918-1919 гг. : автореф. дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.01 / Н. Б. Шаинян. — Москва, 2013. — 36 с.

УДК 79.01/09

Колодій Геннадій Ігорович
Харківська державна академія культури

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАТАЛІ УЖВІЙ У ТЕАТРІ «БЕРЕЗІЛЬ»

Досліджено період роботи Н.Ужвій у театрі «Березіль» (до його перейменування в 1935 р. на театр ім. Шевченка), на прикладі вистав «Седі», «Золоте черево», «Король бавиться», «Змова Фієско в Генуї», «Гайдамаки», «Мина Мазайло», «Диктатура», «Маклена Граса», «Загибель ескадри». Проаналізовано акторський стиль артистки. Виявлено, що творчий метод Л.Курбаса хоча й суперечив творчій індивідуальності Н.Ужвій, але вплинув на її подальше творче життя.

Ключові слова: «перетворення», «театр акцентованого впливу», «Березіль».

Актуальність: В останні десятиліття, коли актори почали вивчати і працювати за різними театральні школами, актуальною стала проблема синтетичності актора, яка включає не тільки оволодіння багатьма навиками, включаючи вокал, танець, фехтування і т. д., а й опанування принципами гри протилежно різних театральних напрямів, творчість Н.Ужвій є взірцевою, адже актриса, освоївши метод «перетворення» Л.Курбаса і працюючи за принципами реалістичного театру, не втратила своєї індивідуальності і уміло поєднувала у своїй творчості елементи цих двох театральних шкіл.

Огляд джерел. Однією з праць, присвячених біографії і творчості Н.Ужвій, є «Поетеса української сцени» українського театрального критика і літературознавця Й.Кисельова. Ця книга – найгрунтовніше дослідження діяльності Н.Ужвій від перших кроків на любительській сцені в м.Золотоноша до її останніх ролей у театрі ім. Франка. Також вищезгадана робота описує кінороботи актриси.

Роботи Ж.Гудрана «Седі» і «Король бавиться» – аналіз перших ролей Н.Ужвій на сцені театру «Березіль».

«Дорога к сердцу» – своєрідна автобіографія артистки, яка дає змогу проаналізувати її власне ставлення до постановок «Березолу», Л.Курбаса, партнерів по сцені, законів гри актора за методом перетворення, а також до власних ролей і особливостей створення художніх образів.

Мета – дослідити період роботи Н.Ужвій у театрі «Березіль», на прикладі конкретних вистав і сценічних образів, а також проаналізувати особливості її акторської техніки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Влітку 1926 р. передовий режисер-авангардист Л.Курбас приїхав в Харків з впевненістю, що зможе перетворити нову радянську столицю на центр урбаністичної культури. Разом з ним в Харкові на Сумській вулиці «оселився» і театр «Березіль». Саме в цей час до міста приїхала актриса, яка нещодавно перевелася з Одеського державного драматичного театру з метою працювати в найпопулярнішому театрі республіки. І хоча в Одесі вона прослужила лише один сезон, цього було достатньо, щоб стати доволі відомою актрисою і отримати запрошення від «Березолу».

Вже після піврічної роботи в театрі, їм'я актриси з'явилося на афіші спектаклю «Седі» («Злива») С.Моема і Д.Колтона в тому ж 1926 р. (режисер В.Інкіжинов, художник В.Меллер) [1].

Хоча у виставі було багато цікавих акторських робіт (М.Крушельницького, Б.Балабана, О.Сердюка), увага була прикута до дуету – пастора Девідсона у майстерному зображенні І.Мар'яненка і повії Седі у виконанні Н.Ужвій. Седі – Ужвій вивела з рівноваги одержимого проповідника цнотливості і святості жіночою принадністю, земними радощами, що й призвело до краху місіонера з його фальшивою мораллю. Особливо добре сприймалася картина сповіді з її несподіванками, блискавичними змінами реакцій, настрою та глибинним підтекстом. У грі артистки, як і в роботах деяких інших виконавців, почувалася легка іронічна інтонація [1, с.33].

У своїй розгорненій рецензії на виставу «Седі» Ю.Смолич, який виступав під псевдонімом Жорж Гудран, охарактеризувавши постановку як «наголос на реалізмові», так писав про гру актриси: «... Задум п'єси захотів, щоб пастор Девідсон, і режисер повинен був примусити її заскиглити. А акторці це зіпсувало всю другу частину ролі. Не Н.Ужвій, а Седі Томпсон в образі покірної овечки фальшива, – вигадана автором та скопійована режисером. В образах же легковажної марнотратниці життя – і Седі, і Н.Ужвій бездоганні» [2].

Актриса грала не ситуації, не сюжетні положення, а розкривала колоритний характер героїні, якій були доступні і певна легковажність, і щирі жіночі почуття, що вона і показала в стосунках з боцманом О'Гара.

Н.Ужвій розповідала, що спочатку їй не зовсім було зрозуміле режисерське завдання «грати сміх» у всіх його проявах – сміх здивований, іронічний, глузливий, торжествуючий, то приглушений, то одвертий, нестримний. Згодом актриса зрозуміла фігуральність режисерського формулювання. Адже сміх був фіналом двобою святенника з грішницею, він повинен був виражати внутрішнє прозріння героїні.

Ще одна з дебютних робіт артистки у «Березолі» – роль Фруманс у спірній виставі «Золоте черевко» Ф.Кромелінка (режисер Лесь Курбас, художник В.Меллер, 1926) [1].

Більшість рецензентів і глядачів не зрозуміли і не сприйняли виставу. Крім того, актрисі ще важко було звикнути працювати за методом «перетворення» Л. Курбаса, про що свідчить рецензія Ю.Смолича: «Н.Ужвій – цікава актриса. Проте не оговталася вона ще в системі «Березоля». В манері гри відчувається ухил в «побутовість». Така з неї й Фруманс» [2].

За рік перебування в «Березіль» актриса освоїла для себе театральні закони «театру акцентованого впливу» і змогла гідно показатися у спектаклі «Король бавиться» (режисер Б.Тягно, художник В.Шкляєв, 1927). «Сальтободіль (С.Шагайда) і Магелон (Н.Ужвій) – довершені художні образи... – писав той же Ю.Смолич. – Ужвій з епізодичної наче ролі зробила яскравий майстерний малюнок» [3].

І це було сказано після річного перебування артистки в «Березіль». І фахівці, і звичайні глядачі відзначали зростаючу майстерність молоді артистки з поки що не дуже великим професійним стажем. Зрозуміло, допомагала вимоглива школа театру, набутий творчий досвід.

Яскравим виявом творчого зростання актриси стала роль графині Джулії у виставі «Змова Фієско в Генуї» Ф.Шіллера (режисер Я.Бортник, художник Н.Шифрін, 1928). Артистка показала багатючий арсенал своїх пластичних і інтонаційних можливостей. Вражали блискавичні зміни емоційного стану героїні, вміння вести гострий, напружений, темпераментний діалог, відповідати ударом на удар, як би його не завдавали – чи то відкрито, чи завуальовано.

Н.Ужвій була найвиразнішою постаттю в спектаклі «Змова Фієско в Генуї» не лише за ступенем участі героїні в зображуваній історії, а й за яскравою художньою палітрою виконавиці. Практично всі, хто бачив і хто писав про виставу, сходилися на думці: то була помітна творча перемога Н.М.Ужвій. Неодноразово можна було почути і прочитати про те, що у театрі з'явився цікавий талановитий майстер. І це були справедливі слова, якщо врахувати зроблене артисткою. І ще більш вони справедливі щодо

майбутніх акторських звершень і на сцені «Березоля», і тоді, коли після десяти років перебування в цьому театрі вона переїхала до Києва, і стала провідною артисткою столичного театру ім. Франка.

Коли Ужвій пізніше згадувала про своє перебування в «Березолі», то обов'язково спинялася на виставі «Гайдамаки», де грала так зване «Перше слово». Роль Оксани в постановці Леся Курбаса до неї виконувала Валентина Чистякова – дружина засновника і художнього керівника «Березоля». Образ Оксани, та ще в такому проникливому виконанні, запав у серце дебютантки, і вона вирішила створити своєрідну концертну програму, присвячену шевченківській героїні.

Актриса вирішила не механічно наслідувати роботу, зроблену іншою актрисою, шукати в образі Оксани близькі їй мотиви, риси, барви. Треба було вдумливо переглянути арсенал звичних виражальних засобів, які використовувалися і в «побутовій» драматургії, і в п'єсах зарубіжних авторів.

За визначенням Й.Кисельова, гра Н.Ужвій у цій виставі нагадувала патетичну симфонію. Артистка не порушила гармонії твору, а своєю емоційно насиченою, зосередженою грою підносила образ Оксани до трагедійних висот. Вона не акцентувала уваги на страдництві, горюванні, а підкреслювала оптимізм дівчини, і тому заключні слова монологу «Ох, як весело на світі» звучали природно, випливали не лише з ситуації, з того, що Оксана дізналася, хто її врятував, а й з самої вдачі титарівни, що посміла полюбити простого парубка.

О.Сердюк відзначає іншу роботу артистки в п'єсі М.Куліша «Мина Мазайло» (1929), де виконавиця ролі тьоті Моті «заблищала таким багатством комедійних барв, такою реалістичною вірогідністю», повз які не можуть пройти літописці українського театру, зокрема «Березоля», дослідники творчості видатної української артистки.

На жаль, з постановниками п'єси І.Микитенка в театрі «Березиль» не все було гаразд. Постановка «Диктатури» (1930) викликала незадоволення з боку драматурга (режисер Лесь Курбас, художник В.Меллер). І.Микитенко вважав, що і штучним, «іграшковим» оформленням, і оперовою умовністю обезцінюється авторський задум, згладжується гострота класової боротьби, епізоди якої відтворені у драмі, і вона багато втрачає в своїй політичній спрямованості, пропагандистській силі [1, с.52].

Робота Н.Ужвій над роллю Небаби була сприйнята найдоброзичливіше, бо актриса, хоч і інтуїтивно, але показувала комсомолку реалістично, і в сценах, що торкалися політичних питань, і в ліричних місцях, які проходилися Ужвій так, ніби вона соромилася своїх інтимних почуттів.

Постановка не принесла успіху ні «Березолі» ні особисто Н.Ужвій, хоча їй, завдяки природженим голосовим даним, було легше, ніж іншим, впоратися зі співучою подачею ролі.

Однією з творчих удач Н.Ужвій на сцені «Березоля» була роль Маклени в п'єсі М.Куліша «Маклена Граса» (режисер Л.Курбас, художник В.Меллер, 1933). То було перше звертання драматурга до зарубіжної теми, що доти активно використовувалася в українській драматургії публіцистично-війовничим М.Ірчаном, який не раз розгортав дію своїх п'єс на тій території (панська Польща в часи пілсудчини), де розігрується історія вищезгаданої вистави.

Не так легко далася роль Маклени актрисі. І фізично, і емоційно. Адже героїні лише тринадцять років, і за характером вона дещо імпульсивна, що пояснюється і віком, і обставинами життя. В цій п'єсі героїня опинилася в дуже складній ситуації – їй запропонували стати вбивцею, хай і одного з тих, хто в її очах представляє експлуататорів, поневолювачів, винуватців людських страждань. Маклені доводиться приймати серйозні рішення, боротися з сперечливими почуттями, шукати виходу з конфліктного становища. І хоч лад її думок і вчинків не завжди логічний, послідовний, до кінця усвідомлений, хоч відбувається в ній і певна вікова інфантильність, проте головна лінія поведінки юної героїні мусить бути окреслена строго, серйозно, цілеспрямовано, а не як низка випадкових збуджених емоцій і рішень. У той же час було б неприродним зображувати Маклену як глибоко свідому, громадянсько зрілу людину, що діяла згідно зі своїми усталеними переконаннями і поглядами. Головне достоїнство роботи артистки у тонкому, ненав'язливому розкритті переживань героїні, яка врешті-решт хоч і не зовсім впевнено, проте стала на шлях пошуку виходу зі складних життєвих обставин.

Наївність часто змінюється серйозністю, що чувається в інтонаціях реплік Маклени, навіть в її красномовних паузах. Вона тонко, проте уїдливо, іронізує з Анелі Зброжек, коли дотепно зауважує, що в купальні важко відрізнити покоївку від панянки. І зовсім інші ноти звучать в її словах, коли вона віддає Кунду панські об'їдки. Тут чутно політичні мотиви, наростання протесту, ненависті до світу Зброжеків. Надія звучить у погрозах Маклени, коли вона говорить, що вчинила б з панями те ж саме, що «там» вчинили. Артистка робить при цьому жест на Схід – і в цьому рішучість, надія, заклик.

Глядачі, які бачили Ужвій у «Седі», говорили: «Там вона зуміла блискуче зіграти повію, а тут з тією ж переконливістю показала підлітка, що й у вимушених умовах не пішла на зневагу жіночої честі... На таке яскраве перевтілення здатні лише справжні митці».

І зовсім інша Маклена – Ужвій у фінальній сцені, під час зустрічі зі Зброжеком. Тут проявляються іронія, зневага, лють, твердість у всіх жестах, міміці, ході.

Вистава готувалася влітку 1933 р. під Києвом у Вишгороді. Н.М.Ужвій в своїх спогадах в 1971 р. зазначала: «Розпочинаючи роботу над п'єсою Миколи Куліша «Маклена Граса», де мені була доручена роль Маклени, Олександр Степанович Курбас нам сказав: «Цей спектакль, в якому я хочу прокласти мости для переходу на реалістичні позиції, буде або вдача, або провал».

Після «Маклени Граси» Л. Курбас приступив до постановки «Загибелі ескадри» О.Корнійчука, яку згодом здійснив один з його учнів і соратників режисер Б.Тягно – творець багатьох вистав «Березоля», – а згодом Львівського театру ім. М.К.Заньковецької, Одеського ім. Жовтневої революції. В жовтні того ж 1933 р. Л.Курбас пішов з «Березоля». А через кілька місяців його заарештували [1, с.45].

Про роль Л.Курбаса у своїй творчості Н.М.Ужвій говорила: «Мені довелося грати з такими прекрасними акторами, як А.Бучма і Ю.Шумський. Моїми основними вчителями в мистецтві були Г.Юра і Л.Курбас. Режисери ці, які працювали по-різному, йшли до однієї мети. Г.Юра створював спектаклі глибокого соціального звучання. Йому був близький героїко-романтичний стиль. Він начебто писав яскравими олійними фарбами, а не аквареллю. Л.Курбас приділяв багато уваги філігранній формі. Він вимагав від актора відбору, чіткості, емоційної стриманості. Кожна мізансцена повинна була підкреслювати внутрішній стан образу, будь-яка інтонація мала бути гнучкою і музикальною. Уроки цих майстрів пронесли я кризь усе життя» [4].

Зустріч з корнійковською Оксаною стала етапом у творчому житті артистки. «Загибель ескадри», прем'єра якої відбулася 29 листопада 1933 р. (постановка Б.Тягна, художник В.Меллер), відкрила новий етап і в художницькому освоєнні життєвого матеріалу, і в пошуках нових форм, і в творчій біографії самої артистки.

Оксана у виконанні Н.Ужвій – сувора і людяна, непримиренна і лагідна. Вже в першій своїй репліці, сказаній спокійно, проте з певною досадою на необачну запальність Гайдая, Оксана показала себе і політиком, і тактиком.

З ролі Оксани починається своєрідний «тандем» актриси з героїнями О.Корнійчука. Вона грала майже у всіх п'єсах драматурга, які йшли на сценах «Березоля» і театру ім.Франка. Після Оксани – Ліда Коваль («Платон Кречет»), Марина Тайга («Банкір»), Наташа («Правда»), Ярина («Приїздить Дзвонкове»), Ольга («Макар Діброва»), Наталка Ковшик («Калиновий Гай»), Ганна Падоліст («Крила»), Катерина Безсмертна («Чому посміхалися зорі»), Варвара («Розплата»).

У своїй практиці артистка не тільки майстерно користувалася багатими природними даними – стрункою осанкою, напрочуд виразними очима, красивим співучим голосом. Вона дбала про те, щоб кожна репліка і реакція, навіть пауза якомога повніше і неповторно розкривали всю гаму переживань, думок і почуттів зображуваної особи.

Так закінчувалося десятилітнє перебування Н.М.Ужвій в колективі «Березоля». Наталія Михайлівна по праву могла назвати свою роботу в театрі «Березиль» дуже корисною творчою школою. Артистка черпала уроки сценічної майстерності не лише з досвіду режисерів, і насамперед Леся Курбас, а й з праці талановитих колег, з діяльності всього колективу, де кожен був творчою особистістю, взірцем відданого служіння мистецтву та прикладом працелюбства [1, с.58].

Висновки. Таким чином, у хронологічній послідовності досліджено всі етапні ролі Н.Ужвій на сцені «Березиль» та також проаналізовано техніку та технологію роботи актриси над художніми образами у виставах. Крім того, встановлено, що творчість Н.Ужвій – приклад синтетичного різнопланового актора, тому її творчі здобутки могли б стати в нагоді молодим митцям і студентам театральних вишів.

Список використаних джерел

1. Кисельов Й.М. Поетеса української сцени: Життя і творчість нар. артистки СРСР Наталії Михайлівни Ужвій. – 2 вид. – К.: Мистецтво, 1978. – 186 с.
2. Гудран Ж. «Седі» в «Березолі» // Нове мистецтво. 1926. № 24.
3. Гудран Ж. «Король бавиться» у «Березолі» // Нове мистецтво. 1927. № 12,13.
4. Ужвій Н. Дорога к сердцу // Театр. жизнь. 1974. №3.

Максименко Валерія Геннадіївна

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ПРО СПЕЦИФІКУ СУЧАСНОГО ФОЛЬКЛОРУ УКРАЇНИ

Хоча сучасний міський фольклор (нова етніка, авант-фолк, нео-, напів-, не-, анти-, постфольклор) обіймає менш вагоме місце в системі культури, ніж його попередники (архаїка та класика), й не відіграє їхньої універсальної ролі, обумовленої єдністю різних аспектів народного життя, він залишається дуже важливим складником повсякдення, що є фундаментом будь-якої культури.

Цей фольклор вирізняється насамперед у площині трансмісії – він використовує нові канали та засоби дистанційної комунікації, тиражуючи й зберігаючи тексти за допомогою різних «технічних» інструментів (письма й книгодруку, а також електронних пристроїв). А ще серед його відмінностей – ціла низка таких системних рис, як мультикультуралізм і соціокультурний поліцентризм, злободенність, а відтак швидкозмінність, мінімалізм та цитатність (вторинність) творів, зниження рівня варіативності й зростання ролі авторства, функціональна маргінальність тощо.

Деякі із цих рис розглядаються нами на прикладі політичного виборчого фольклору, циклів якого існує вже чимало. Їхні часові координати – від неофіційного початку виборчої кампанії до її остаточного завершення. Ми розглянемо тематику циклу текстів про вибори 2014 року до ВРУ, до якого входять анекдоти, фотожаби та паремії, в т.ч., можливо, й гасла. Тут експлуатуються теми, найбільш важливі для українців. Це феномен виборів як таких; стосунки влади і народу; справжній сенс депутатства та існування ВР; песимістичні народні очікування, в т.ч. й кінця світу, спричиненого завершенням виборів. Серед більш конкретних тем – списки політичних конкурентів, їхній склад та виборчі хитрощі; дії влади з нейтралізації опонентів; обіцянки-цяцянки кандидатів та спроби підкупу виборців; вдалі чи провальні рекламні ходи (народними хітами стали фото жаби з бабусею-патріоткою та її котиком). Тематику мікроциклу текстів, присвяченого «дню Х, часу Ч та повної Ж», тобто дню виборів, склали питання явки виборців та їхніх спонук до голосування, їхньої некомпетентності, неможливості встановлення реальних результатів голосування через порушення, фальсифікації і, насамкінець, національні особливості підрахунку голосів. Нарешті, останній блок текстів присвячено реальним і уявним післявиборчим жахіттям: скажімо, незавидній долі непрохідних партійок, спробам кандидатів-невдах помститися виборцям та майбутнім парламентським бійкам.

Виборчий цикл 2014 року був ідеологічно розмаїтим, а подеколи тяжів до виразного мультикультуралізму завдяки своїй відвертій цитатності (фотожаби, що ґрунтує на переспіві якогось вихідного твору, колажуванні – додаванні до нього складників прецедентних текстів інших часів та народів, запозиченні звідусіль ідей, образів, мотивів, формул, сюжетних ходів тощо).

Солодка Лілія Олексіївна

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВІДГОМІН ЛІТЕРАТУРИ І ХОРЕОГРАФІЇ У ВІКНІ ФЕМІНІЗМУ

Людське життя – це відгомін мистецтва. Воно складається зі світлих і темних пазлів, з яких світлі – це мистецтво: краса душі і серця. Як зазначав Оскар Уальд: «Мистецтво – саме життя, і воно безсмертне». Людина з народження наділена природним обдаруванням: говорити і ходити, але як вона буде це робити – залежить виключно від індивіда. З одного боку – це мистецтво літератури – описати найглибші, найпотемніші, найсокровенніші прихистки душі, передати емоції, враження іншим, закодувати письмена мистецтва і передати у вічний спадок нащадкам. З іншого боку – це хореографічне мистецтво, яке передає розкішний візерунок танцювальних па, полум'яність, палкість, жагучість душі; те, чого не можна описати за допомогою слів і звуків. Як література, так і хореографія гармонізує й ушляхетнює людську душу, занурює серце, розум у безмежно прозоро-чисті надра естетики, підносить душу у найпотемніші висоти чистоти, гармонії, краси і спокою.

У поданій статті хочемо дослідити синтез літератури і хореографії на обріях вічного мистецтва; дослідити гендерну особливість жінки на тлі літературних творів і танцю; виявити першовідкривачів-жінок у світлі нової думки.

На зламі XIX-XX ст. у світовому контексті поширювалася думка стосовно емансипації жінки. Ця тема досягла апогею у своєму розвитку, тому подана думка була розкрита у різних іпостасях, зокрема у літературній творчості Жорж Санд (Франція), Марко Вовчок (Україна), Ольга Кобилянська (Україна) та ін.; хореографії – Айседора Дункан (США), Марта Грехем (США), Сюзан Лінке (Німеччина) та ін. Маємо низку

грунтовних праць, присвячених темі фемінізму у літературі, такі як Р. Жаркова, А. Градовського та ін.; у світлі хореографічного мистецтва – Л. Маловицька, О. Мабаліна та ін.

Довгий час роль жінки у суспільстві була мізерною, незначною, ніхто не рахувався з її думками, прагненнями. Вона не мала ваги у суспільстві, не мала права голосу, тому не дивно, що це пригноблювало статус жінки як особистості, індивідуальності. Тему емансипації у Франції розвинула Жорж Санд (справжнє ім'я Амандіна Аврора Люсіль Дюпен), у творчості якої можемо виділити феміністичний аспект, висвітлений у творах «Індіана», «Лелія», «Валентина». У художній тканині яких прослідковується вирішена чоловіком доля тендітної жінки, яка попри пута звільняється від суспільних кайданів і утверджується як особистість, яка може будувати самостійне щасливе життя. Безперечно, це було неабияким кроком вперед, аби показати роль жінки, що це не просто іграшка в руках чоловіка, а справжня індивідуальність зі своїм внутрішнім світом, почуттями. Як і Жорж Санд, Марко Вовчок (справжнє ім'я Марія Вілінська) відстоювали цю позицію у вирі української літератури. Романи Марка Вовчка «Жива душа», «У глушині», у канві яких прослідковується поява «нової жінки» з почуттям власної гідності, незалежності; жінка, яка приносить користь суспільству. Феміністичний дискурс спостерігаємо у творчості Ольги Кобилянської «Царівна», «Людина». Наталка Верковичівна із повісті «Царівна» своє життєве кредо визначає так: «Передусім бути собі ціллю, для власного духа працювати, як бджола. Передусім бути собі ціллю й обробляти самого себе, з дня на день, з року до року. Різьбити себе, вирівнювати, щоби все було складне, тонке, миле. Щоб не осталося дисгармонії ані для ока, ані для серця, для жодного зі змислів. Бути передусім собі ціллю, а після стати або для одного чимсь величним на всі часи, або віддатися праці для всіх». «Нова жінка» О. Кобилянської – це вільна духом, сильна характером, позбавлена романтичної імпресіональності, спроможна на одинокий виклик суспільству. Вірець для О. Кобилянської – жінка-інтелігентка, висока духовними запитами, прогресивними поглядами, яка має щире, ніжне, любляче і вразливе серце.

Отже, у світовому літературному контексті роль жінки у суспільстві почала зростати, завдячуючи при цьому і вершинним зразкам творчого доробку талановитих письменниць. Засобами психологічного аналізу письменниці репрезентують внутрішній багатий світ своїх героїнь, показують сильну духом жінку, здатну вирватися з духовної неволі, буденщини, натомість піднятися до високості своїх мрій та ідеалів.

У світлі хореографічного мистецтва, як і літературного, тема фемінізму була актуальною. У Західній Європі виник жіночий театр, де було репрезентовано жіночу тематику. На тлі цього руху виокремлюється творча діяльність жінок-балетмейстерів, які висували власне нові ідеї, пропозиції, які докорінно змінювали стереотипи і традиційні канони хореографічного мистецтва.

Для Айседори Дункан джерелом натхнення слугувала природа у її багатоаспектності і красі. Танцівниця відкинула усі канони: танцювала босоніж, у вільній туніці, що викликало у суспільстві нечуваний резонанс. Не володіючи еталоном бездоганної танцівниці, вона зачаровувала, буквально гіпнотизувала публіку. У її рухах була вільність, довершеність, краса, природність як відгомін власного внутрішнього світу у всій його багатогранності. Мова танцю передавала усі порухи, почування, малюючи, немов на полотні, красою рухів історію буття. Танець зароджує душа, а не розум. У її творчості інтерпретовано вільність, особистісний світ.

Марта Грехем, як і Айседора Дункан, виражала внутрішні почуття за допомогою мови рухів: експресивно, емоційно, виразно. Прекрасним спомином променіють її слова: «Рух ніколи не бреше, тіло передає температуру душі».

Сюзан Лінке ж прагнула показати жінку у буденному стані. Її хвилювали екзистенційні проблеми. Роздвоєння людської душі: прагнення бути сильними та прогресивними і разом з тим невпевненість, жорстокість внутрішнього світу.

Отож у вирі хореографічного мистецтва балетмейстери прагнули звільнити тіло від канонів, стереотипів, натомість передати мовою танцю вільність душі, звільнення від рабства духовного, яке сковувало не тільки душу, але й тіло. Показати всю палітру рухів, які вимальовують красу самого життя, зачаровують глядачів, даруючи їм розуміння світу.

Отже, ми бачимо, що тема фемінізму здобувала поступово свого розквіту на різноманітних об'єктах мистецтва, однак суголосно дарувала вільність Жінці у всіх сферах життя, наголошуючи на рівноправності жіночого ества. Засобами мистецтва – літератури та хореографії – роль жінки укріпилася на теренах життя і певною мірою змінилася. Справедливо зауважує Всеволод Овчинников: «Гасмниця мистецтва полягає в тому, щоб вслухатися в невимовне, милуватися невидимим». Засоби літератури допомагають почути невимовні, закодовані філософські істини, помисли, а граційні порухи тіла породжують смак краси, самого життя, замилування невидимими іскринами променів. Естетичний смак породжує у людині вічні цінності, які вимальовують справедливість на тлі історичних подій. Історія та мистецтво – поняття полярні, які охоплюють людину воедино, це з одного боку реалізм, а з іншого – естетика. Інколи лишень мистецтво може вберегти душу від антигуманної дійсності.

Отож література і хореографія – це вічний синтез мови та рухів; це ореол таємничості, надійності, спокою і натхнення, яке сягає неосяжної висоти. Це вічний політ, в діапазоні якого лише барвисто-ніжні кольори, це політ думки, яка сягає невидимої високості, здатної полонити будь-яке серце. Ця естетотерапія допомагає у найсутужніших моментах, здатна порятувати душу від буденності і рутини. Гама естетичних емоцій увиразнює людське життя, вирізьблює естетичний смак крізь призму буття. Зображує людське життя на полотні музики, слова, руху, бо без цієї атрибутики неможливе щасливе життя.

П'єнтак Ганна Іванівна

*Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний коледж»*

Бойко Олександра Іванівна

*Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний коледж»*

МЕТАФОРИЧНІСТЬ ПОЕЗІЇ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ

Крізь серпанок років постає перед нами світлий образ Олександра Олесь – Олександра Івановича Кандиби. Його проникливі щирі очі, здається, заглядають тобі в саму душу, кличуть до ніжності, гармонії, краси. І немовби сьогодні промовляє до нас поет:

*... Станьте вгорі на зруйнованих мурах,
Землю святую сльозами зробіть...
Тихо заграйте на рідних бандурах,
Небу свої каяття принесіть
(«Доки ви будете ждати, кам'яні...»).*

Поезія Олександра Олесь стала «вічним і невмирущим національним здобутком на всі часи» (М. Грушевський). Сміються, плачуть Олесеви солов'ї по всій Україні.

В образі Олександра Олесь, писав М. Грушевський, «Україна дістала поета-лірика, котрого виглядала від часів Шевченка».

Як «майстер нової форми – найсильніший представник українського символізму» (М. Грушевський), Олександр Олесь прагне розширити змістовий обсяг слова за рахунок виникнення переносно-образних значень і підсилення експресивних властивостей, тобто за рахунок метафоризації.

Загальновідомі слова, вжиті у метафоричному значенні, надають особливої образності й неповторності поезії Олесь. Солов'ї у вірші «Чари ночі» не просто виспівують, а сміються, плачуть, «б'ють піснями в груди». За допомогою цих образів створюється картина бурхливої молодості, яка коротка, як солов'їний спів. І радість, і захоплення, і любов, і відчуття неповторності миті, і підсвідома печаль з приводу швидкоплинності буття – все це так майстерно передає поет кількома рядками. У нього «земля тремтить в палких обіймах ночі, лист квітці рвійно шелестить, траві струмок воркооче», «летять до хмар тумани», «пллюються пахощі густі», «гнуться верби п'яні», бо «бенкет весна справляє». Молодість асоціюється у вірші Олександра Олесь із бенкетом весни. Так яскраво, радісно-болуче міг відтворити словами картину молодості лише справжній художник слова.

Художньої стилістичної метафоризації Олександр Олесь досягає за допомогою створення асоціативної символіки (серце – клітка, чужина – могила, труна, безплідна пустеля; українське слово – скутий орел тощо): «Серце моє – клітка, А пісні – пташки, Що об неї б'ються і на волю рвуться»; «Чужина – могила, чужина – труна, Пустеля безплідна, холодна, нудна»; «О слово рідне! Орле скутий! Чужинцям кинуте на сміх! Співочий грім батьків моїх, Дітьми безпам'ятно забутий».

Засноване на метафоричності стилістичне перенесення семантики слова лежить в основі створення тропів: метафори («А хмарна ніч проплаче аж до ранку Дощем рясним невітшних сліз» – «Любов»; «Мене б додому не пустили Червоні ріки на полях, Кругом розкрилися б могили і стали тіні на шляхах» – «Невже прийти, вклонитись і сказати...»), епітета («ніч така блакитна... привітна, ясна і ніжна», «чуття холодні», «рожевий ранок», «трави шовкові», «срібна річка», «безоке щастя», «пооране чоло», «холодна чужина»), метонімії («О, не простить вас гнівна Україна За вік ганебного життя»; «Всім болем серця прокричу Криваву пісню мого краю, Його невітшного плачу»), синекдохи («Хоч кухоль з рідною водою?.. Я тільки очі напою...»; «Але коли б, коли б ти знала, Як квітне серце, як люблю...»), гіперболи («І скажи, – тобі я кину Всі квітки до ніг»; «Ні зір, ні сонця, ні весни без краю рідного немає», літоти («О принесіть як не надію, То крихту рідної землі: Я притулю до уст її і так застигну, так зомлію...»).

Для посилення контрасту Олександр Олесь протиставляє гіперболу і літоту як тропи протилежного спрямування: «Одні люди у розкошах купаються, А другії та гіркими умиваються! В одних землі – оком не обнятоньки. а у других – ніде поховатоньки» («Солом'яний бичок»).

У творах Олександра Олеся знаходимо тісне поєднання «поезії природи з поезією серця» (М. Грушевський). Природа рідного краю живе у кожному його творі. Взяті з фольклорних джерел постійні епітети трансформуються, оновлюються в його поезії: «Шумів травною степ шовковий», «Шовковий спів степів широких».

З якою любов'ю і ніжністю пише Олександр Олесь про ночі блакитні, рожеві ранки, тихі вечори в Україні, про трави шовкові, про сонце золоте і золоте жито, про срібні зорі і срібну річку; про те, як колосся ніжно б'є в лице; про те, як вітер ліг на луках спати... Деякі образи у творах поета повторюються («сміявся день», «трава всміхалась», «сміються солов'ї, «сонце сміється», «хвиля вже давно сміється», «сміється ніч», «лілея усміхалась»), і це не випадково, хоч дехто у зв'язку з цим називав Олесеву поезію шаблонною. Цей повтор аж ніяк не веде до втрати образності, а, навпаки, посилює її, створюючи в цілому образ неньки-України, той образ, який на все життя закарбувала пам'ять письменника. Олександр Олесь «творив, як співає птах: без жодних правил».

Наскільки близькі серцю кожного українця художні образи, створені Олександром Олесем. Згадаймо рядки «З журбою радість обнялась... В сльозах, як в жемчугах, мій сміх». Поєднання, здавалося б, несумісних понять (використання оксиморона) увиразнює, посилює метафоричність мови, а пов'язане з метафорою порівняння підкреслює переносність слова в контексті.

Символіка допомагає Олександру Олеся висловити найрізноманітнішу гаму думок і почуттів, у прихованій формі сказати про наболіле:

І марили айстри в розкішнім півсні Про трави шовкові, про сонячні дні, –

І в мріях ввижалась їм казка ясна,

Де квіти не в'януть, де вічна весна...

(«Айстри»)

Айстри-люди марять про трави шовкові, про сонячні дні, про вічну весну, а ранок зустрічає їх холодним дощем.. Контрастність проймає усю творчість поета, надає художнім образам особливої виразності.

У віршах О. Олеся метафори специфічно-індивідуальні й водночас зрозумілі кожному читачеві:

О, не дивуйсь, що стільки зір на небі Й така прозора ночі срібна мла, –

Ця ніч ясна вбиралася для тебе,

Для тебе й срібло розлила

Кілька рядків, але як сильно передано глибину любові до коханої дівчини! Сама природа вбирається для неї, щоб підкреслити її красу. Очі коханої — «тихий вечір», «сизі хмари», «срібна річка», «ніжні квіти» і «тиха радість». Коли кохана йде «гасне сонце золоте, вмирає день».

А ось уже інше стилістичне спрямування, яке досягається також шляхом метафоризації:

Ти знов прийшла, щоб всі чуття холодні Вогнем страждання запалить,

Ти знов прийшла, щоб всі страшні безодні Душі моєї розбудить...

Особливо стилістично насичені метафори у громадянській ліриці Олександра Олеся: «Ні сліз, ні стогону, ні слова – В кривавих ранах вся розмова», «І розкрию свою рану, В рані – рани світові», «О мертвий мій, о цвинтарю мій – краю! – Коли ж труну свою розіб'єш ти?..».

Як художньо глибоко передано поетом його болі і тривоги за долю України за допомогою образу невигойної рани на його тілі, яку нанесли рани світові. Образ рідного краю асоціюється в його уяві з цвинтарем, труною. Він змальовує жахливі картини голоду і смерті. По-новому, нетрадиційно відтворено в поезії Олеся народнопоетичний образ чорного ворона. Навіть чорні ворони не можуть спокійно дивитись на те, що «зробилось з нашим краєм»: «...Там спалили, Там убили, Там піймали, Там забрали, Посадили, Осліпили і згноїли...» І як розпач лунає божевільний сміх вороння.

Олександр Олесь прагне розбудити національну гідність українців, вірить у їхній орлиний дух, адже недаремно він використовує символічні образи скутого орла і підтятого орла-рідного слова і народу.

Усе своє життя поет молився на Україну і плекав надії на повернення на рідну землю. Прага так і не стала для нього домішкою, а залишилася «холодною чужиною». Його зболене серце не покидала безмежна ностальгія за Україною. «Іду дорогою вигнання, і по сліду моему – кров», – так метафорично висловив Олесь свою тугу за Батьківщиною. У вигнанні «дні течуть, як сльози», думки «сплять, як мертві, душа ридає, як дитина».

Метафоричність допомагає митцеві загострити відчуття, повніше відтворити глибину переживань, створити надзвичайно яскраві і виразні образи.

За допомогою епітета-оксиморона «безоке щастя» передає Олесь марність сподівань на щастя у «світах далеких»:

*Залишила гори, кинула смереки,
Подалась за щастям у світи далекі,
А безоке щастя по лісах блукає,
Мавку дні і ночі серед гір шукає.
(«Гори залишила, кинула смереки...»)*

Поезія Олександра Олеся невмируща, бо вона сміється – плаче, б'є піснями в груди...

Ареф'єва Олена Олегівна
Київський університет імені Бориса Грінченка

СТИЛІСТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РУХУ

В межах сучасного антропоцентричного підходу лінгвістична наука дедалі більше приділяє значний інтерес до комунікативної діяльності людини. Одним із суттєвих питань постає вивчення руху як однієї з важливих фізичних властивостей людини та категорії буття та зокрема її вербалізації у мові та мовленні. В англійській мові категорія руху актуалізується за допомогою фразових дієслів, що здатні виражати нові значення, а також широко використовуватися у різних жанрах та стилях. Особливої уваги заслуговує вивчення особливостей функціонування англійських фразових дієслів на позначення руху в межах різних стилів.

Мета нашої розвідки полягає у дослідженні специфіки стилістичного використання англійських фразових дієслів на позначення руху. Завдання роботи включають у себе: 1) аналіз поняття «фразове дієслово»; 2) визначення специфічних властивостей групи фразових дієслів на позначення руху; 3) виокремлення особливостей функціонування фразових дієслів зазначеної групи в різних функціональних стилях англійської мови.

Вивченню поняття «фразове дієслово» в англійській мові приділяла увагу велика кількість дослідників (І.С. Анічков, С.Ю. Богданова, К.С. Голубкова І.А. Зозуля, N. Schmitt, F.R. Palmer, J. Povey та інші). Майже в кожній теоретичній та практичній розвідці розглядається питання визначення фразового дієслова. Спираючись на низку проаналізованих робіт, ми, услід за Дж. Поуві, тлумачимо фразове дієслово, як «поєднання простого дієслова та адвербіального та / або прийменникового постпозитива, які формують єдине семантичне та структурне ціле» [4, р. 5]. Таким чином, фразові дієслова складаються з двох компонентів: дієслова та постпозитива (прислівника та / або прийменника), що разом утворюють єдине структурно-семантичне ціле та несуть у собі стале функціональне значення.

З-поміж критеріїв, на основі яких виокремлюють фразове дієслово, варто відзначити такі: 1) заміна одночленним дієсловом; 2) ідіоматика; 3) пасивізація; 4) синтаксичний критерій; 5) використання наголосу для диференціації постпозитивів, тощо [1, с. 118-119]. Грунтуючись на наведених критеріях, можна визначити, чи належить сполучення дієслова та прийменника (прислівника), що слідує за ним, до фразового дієслова, чи виступає простим словосполученням.

За своїм функціональним спрямуванням фразові дієслова поділяються на такі, що позначають напрямок руху, його початок або припинення (наприклад, *go out, get over, run out, throw off*); перехід об'єкта з одного стану в інший (наприклад, *move in, move off*); фразові дієслова із семантичним компонентом «відсутність зміни положення об'єкта» (наприклад, *stay behind, stay down, remain ahead*), фразові дієслова із семантичним компонентом «образ руху» (наприклад, *walk away from, spin along*) [2, с. 151].

З точки зору стилістичних властивостей фразові дієслова поділяється на два великі розряди:

1) формальні – такі, що позбавлені будь-яких експресивних властивостей, з нульовим стилістичним забарвленням та використовуються в усіх функціональних стилях;

2) неформальні – такі, що відрізняються своїми експресивними якостями та поділяються на дві категорії: а) фразові дієслова, що наділяють образністю процесу, дії, наприклад: *to be carried away* – охоплювати (про почуття); зацікавитись чимось; б) фразові дієслова, що відрізняються яскравою метафоричністю, наприклад, *to clear out (off)* – піти геть, «вимітатися» [3, с. 128].

Таким чином, для таких функціональних стилів, як-от науковий та офіційно-діловий, притаманне використання фразових дієслів на позначення руху з нульовим стилістичним забарвленням, наприклад: *In order to finish off the activity of microbe, the scientists used the anti-virus injection*. Однак, фразові дієслова на позначення руху найчастіше зустрічаються в неформальному спілкуванні. Досить часто такі сполучення можна зустріти в художньому стилі, наприклад: 1) *“I have nothing for fellows, like you”, says he; ‘clear out’* (J. Galsworthy ‘The Forsyte Saga’); 2) *He kept them there: partly because they were so very old and partly they fell in so pleasantly with the ancient colour and strength of the black smoky rafters* (H. Wells ‘The History of

Mr. Polly). В обох прикладах використовуються фразові дієслова на позначення руху, що наділяють текст додатковою образністю та експресивністю.

Отже, англійські фразові дієслова можуть використовуватися в різних функціональних стилях, однак найчастіше вони притаманні неформальному спілкуванню та застосовуються для наділення висловлювання образністю та експресивності.

Список використаних джерел

1. Зозуля І. Є. Критерії розмежування фразових і основних дієслів у сучасній англійській мові. *Вісник Донецького національного університету*. Вінниця, 2016. № 1 (2). С. 116–120.
2. Ніколенко А. Г. Актуалізація семантичного аспекту фразових дієслів у процесі навчання англійської мови. *Іноземні мови*. 1999. № 4. С. 31–33.
3. Перцева О. А. Структурно-семантические и функциональные особенности фразовых глаголов движения в современном английском языке. Диссертация. Белгород, 2014. 173 с.
4. Поуви Дж. Английские фразовые глаголы и их употребление. Москва: Высшая школа, 1990. 176 с.

Бондаренко Олександра Ігорівна
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СТИЛІСТИЧНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ ДІЄСЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ *TO ENTER* ТА *TO COME IN* («ВХОДИТИ»)

Дієслова англійської мови *to enter* та *to come in* відрізняються за додатковою характеристикою поняття, що ними виражається та по стилістичному забарвленню.

To enter «входити», «проникати куди – небудь» належить до числа літературних слів, використовується із безпредложним додатком або без нього: *to enter the house, a garden* – *входити в будинок, сад*; *the bullet entered his body* (Webster) – *куля увійшла в його тіло*. *He entered a dense wood* (Mark Twain). – *Він увійшов в густий ліс*. *My clerk entered to say there was a gentleman waiting* (Conan Doyle). – *Увійшов мій службовець і сказав, що якийсь джентльмен чекає на мене*. *They reached the wheat-barn and entered it*. – *Вони дісталися амбара з пшеницею і увійшли в нього*.

Слід зазначити, що дієслово *to enter* також має значення *вступати до навчального закладу*: *to enter the University* – *вступати до університету*; *стати членом будь-якої організації*: *to enter a club* – *стати членом клубу*. Якщо вживати це дієслово саме у стилістичному забарвленні, тоді ми не включаємо його у вищезазначений синонімічний ряд. *Then he began to think of entering the Art Institute*. – *Потім він почав думати про вступ в Інститут мистецтв*.

To enter вживається у образних висловах: *It never entered his head to cease fighting* (Jack London). – *Йому ніколи не спадало на думку перестати боротися*.

Дієслово англійської мови *to come in* «входити в приміщення» відрізняється від дієслова *to enter* тим, що має більш розмовне забарвлення: *“May I come in?” asked a soft voice at the door* (Voynich). – *Можна увійти? – запитав тихий голос у двері*. *At the same moment my door opened and my neighbour came in*. – *В цей же момент мої двері відчинилися і увійшов сусід*.

Дієслово *to come in* в наказовій формі вживається в якості дозволу увійти - у відповідь на стук у двері: *A knock at the door rouse him. “Come in,” he said*. – *Стукім у двері розбудив його*. – *Увійдіть*, - сказав він.

При наявності обставин місця, що вказує, куди саме входить діюча особа, позитивний момент в дієслові *to come in* опускається, а обставина місця вводиться прийменником *into*. В такому випадку *to come (into)* взаємозамінний дієсловом *to enter*: *In reply Rebecca asked him to come into her room*. – *У відповідь на це Ребекка попросила його увійти в кімнату*. *I entered the room and found a gentleman seated near the table* (Conan Doyle). – *Я увійшов у кімнату і побачив чоловіка, що сидить біля столу*. Дієслово *to come (into)* вживається у образних виразах і в такому вживанні також взаємозамінний із *to enter*: *Suddenly an idea came into my head* (Conan Doyle). – *Раптом мені в голову прийшла думка*. *It never entered his head to cease fighting* (Jack London). – *Йому ніколи не спадало на думку перестати боротися*.

Дієслова *to enter* та *to come in* взаємозамінні у випадку, коли вони вживаються без такої обставини місця: *Enter Parker and footman with tray and tea things* (Oscar Wilde) – *Входять Паркер і лакей з чайним приладом на підносі*. *The waiter came in with tea* (Heym). – *Увійшов офіціант з чаєм*.

Черный Игорь Витальевич

Доктор филологических наук, профессор

Харьковский национальный университет внутренних дел

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАНА С. ГОЛОВАЧЕВА «LOVE TOUR»

Современный киевский писатель Сергей Головачев известен, прежде всего, своим интерактивным романом «Лысая Гора» (2011-2018), написанным в жанре городского фэнтези. Книга «Love Tour» (2019) продолжает эксперименты автора в данном направлении. Это также интерактивный текст, где развитие дальнейшего сюжета должны подсказать читатели. Романист активно общается со своей аудиторией, используя для этого социальные сети, печатные и электронные средства массовой информации, творческие встречи, посвященные презентации его книги.

Исходя из авторского предисловия, действие «Love Tour» должно происходить в течение семи дней. Именно за такой срок Бог создал мир, за столько же романист полагает «сотворить любовь». В первой книге описаны то ли два, то ли полтора дня седмицы. Следовательно, в произведении планируется, по крайней мере, еще две или три части. Если романист, как и в «Лысой Горе», снова ориентируется на опыт своей землячки Лады Лузиной, пишущей цикл «Киевские ведьмы», дробя его на небольшие повести-тетрадки, то это С. Головачеву удастся не вполне. Каждое из сочинений Лузиной имеет вполне законченный вид, содержа все необходимые сюжетно-композиционные элементы: от экспозиции до развязки (эпилога). В «Love Tour» сюжет явно не закончен, требуя продолжения.

В книге можно выделить сразу несколько пластов повествования. Прежде всего, «Love Tour» – это роман социально направленный. В нем явно довлеет время. Автор пытается по-своему объяснить явления, происходящие в жизни современного общества. Трактовка эта достаточно своеобразна, чем-то сродни такому направлению в современной фантастике, как «криптоистория» (скрытая, тайная история), однако же кажется в книге какой-то чужеродной.

Следующий пласт – эзотерика. Причем связанная с конкретными «местами силы». Как и в «Лысой Горе», Сергей Головачев проводит для читателя экскурсию по живописным уголкам Украины, на этот раз Западной. Ужгород, Мукачево описаны со знанием предмета и согреты неподдельным чувством восхищения перед богатым историей и природными ресурсами краем. Рассказано о памятниках архитектуры и искусства, связанных с ними преданиях и легендах, о реках, горах и долах. Попутно идет речь о народных празднествах и традициях, что опять-таки сближает новую книгу С. Головачева с «Киевскими ведьмами» Лады Лузиной. Видно, что писатель уже довольно хорошо и свободно ориентируется в проблемах эзотерики. Эти фрагменты уже не столь выпадают из ткани общего повествования, лучше вмонтированы в рассказ, нежели в предыдущем сочинении автора.

Еще один срез сюжета связан с писательской средой, знакомой романисту не понаслышке. Читателю представлены двенадцать портретов деятелей современной украинской литературы. Несколько шаржированные, однако без перехода на личности. С. Головачев мило, по-дружески подтрунивает над знакомыми по творческому сообществу людьми, акцентируя внимание на наиболее показательных для творчества каждого/каждой чертах, хотя человеку мало сведущему в современном литературном процессе и далекому от творческих кругов будет сложно идентифицировать персонажей с реальными прототипами.

Самым интересным представляется пласт, связанный непосредственно с развитием межличностных отношений среди персонажей «Love Tour». Автору пока не очень удается одновременно совладать со всеми действующими в произведении лицами. Поэтому внимание повествователя сосредоточено на четырех-пяти персонажах.

Почепинская Светлана Михайловна

Кандидат филологических наук, доцент

Межрегиональная Академия управления персоналом

THE PROCESS OF COMMUNICATION

A huge number of publications of domestic and foreign linguists are devoted to questions of grammar, semantics, pragmatics and syntax of dialogue. However, as noted, “with all the significance of a rich linguistic material, it is impossible to recognize the research problems of dialogue as closed”. Problems of dialogic speech are covered in studies of authors such as N.D. Arutyunova (1999), L.P. Chakhoyan (1979), P.V. Zernetsky (1988), T.A. Zhalagin (1988), E.V. Vokhrisheva (2001), M. Dascal (1985) and others. Therefore, the existing diversity of literature allows us not to dwell in detail in this section on this phenomenon.

Dialogue is defined as “the process of mutual communication when an utterance is replaced by a response phrase and there is a constant change of roles”, as a “system of obligations of its participants to satisfy the communicative need of the interlocutor”. Dialogue communication always takes place in the structure of joint activities of communicants, for the reason that “interaction implies the presence of at least two people acting as agents”.

Dialogue is characterized by certain characteristics, as well as a set of its constituent components. The following composition of speech communication units is noted: speech act, speech process, speech interaction (or dialogic unity), speech transaction (or speech event). A detailed segmentation of the dialogue in different models (British, American, German, and Russian) is given in the dissertation paper by A.A. Rodicheva.

One of the main signs of dialogical communication is men’s communicative roles, in which “every participant in the act of communication (information transfer) is alternately both a source (sender) and a recipient of information”. Signs of exchange of communicative roles include verbal, paraverbal (temporal, melodic and dynamic accents, strong acts) and non-verbal actions. The structure of dialogical speech implies the presence of at least two utterances: a “stimulus” and a “reaction”.

In the process of dialogic communication, each subject of communication follows one of the strategies of speech behavior: “cooperation” or “rivalry”. The essence of dialogic communication is that “the subjects, changing their communicative roles, create a text together”, exerting a “strong activating influence” on each other.

Dialogue is characterized by “the short-term production, the speed and immediacy of the process of reflecting the phenomena and situations of the objective world, the activity of the speakers regarding the expression of their individual attitude to the facts, the abundance of emotional reactions”.

The substantive side of the dialogue depends on “the goals and objectives that participants in language organization strive to achieve (the structure and nature of the alternation of utterances), language content (choice of vocabulary, style of speech, etc.)” and other factors.

Quite often in the process of dialogic speech in the course of communication between communicants, failures arise due to incorrect reference correlation, errors in the choice of language means, etc. The following example illustrates the appearance of failures in the dialogical discourse:

"I went back to Rome, and somehow never left. I've been living there for about six years".

"And doing?"

"What do you mean?"

"To earn your living."

Olivia laughed. "I don't know that I do earn it...I teach literature, or at least I try to teach it, to the top class of the New School".

In this communicative situation, the key information is encoded in such a way that the listener cannot immediately decode it. A misunderstanding arose around the verb earn. The heroine from this dialogue, Olivia, earned little, which led to the emergence of misunderstanding and to failures.

Traditionally, describing the act of communication, there are two central figures, two participants: the speaker (sender) and the hearer (recipient). Some linguists consider the third figure to be a listener, an observer or an outside recipient.

Considerable attention is paid to the study of the roles of the speaker and hearer by modern scientists in works on the theory of communication. Some authors point out the importance of the role of the speaker, others analyze the addressee's factor. Many linguists consider it necessary to explore the interaction of both communicants. It seems perfectly fair to take into account both the factor of the recipient and the factor of the addressee.

"Each addressee has his own individual speech manner, which is, as a rule, the result of his conscious orientation to a particular type, genre, speech code and his prior speech experience. The individual manner is complemented by non-verbal means of communication (intonation, tempo, timbre, pause, accent, etc.). The addressee, in the process of communication, performs a series of reactive speech actions, which are sometimes supported by non-speech actions (nod, head, look, movement, gesture, etc.)". By speech, one can judge a person, his education, a profession.

The results of the analysis can be a fragment of a broader study of the problem of dialogue, being part of a course in the basics of speech communication, stylistics, and text interpretation.

Акіншина Ірина Миколаївна

Кандидат філологічних наук, доцент

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БІБЛІЙНОГО МАТЕРІАЛУ ХУДОЖНЬОЮ БІОГРАФІЄЮ МЕЖІ ХХ-ХХІ ст.

Протягом одинадцяти століть у світовій літературі накопичилась велика кількість творів різних жанрів, присвячених інтерпретації сторінок Біблії. У деякі епохи твори саме цих жанрів рухали розвиток біографічної літератури вперед, а іноді ставали провідними жанрами літератури взагалі.

В українській літературі традицію переспівів Святого Письма аж до кінця ХХ ст. підтримувала поезія. Лише невеликі ремінісценції наявні в прозі й драматургії. Перші прозові твори, цілком присвячені інтерпретації Книги Книг, в Україні з'являються 2000 року. Один з них – „Перерване Євангеліє” К. Петрова. У центрі твору – образ Христа, якому підпорядковані всі сюжетні лінії. Твір складається з двох частин: перша – „Ізраїль”, друга – „Індія”. У жодному з канонічних Євангеліїв не міститься розповіді про перебування Ісуса в Індії, навчання в Гімалаях в Учителя Патанджалі, який, за історичними свідченнями, жив у II ст. до н. е. й був основоположником хатха-йоги як релігійно-ідеалістичної системи. Ісус Христос К. Петрова далекий від загальноприйнятих релігійних канонів. Біографія його вигадана. Заглиблення Ісуса у філософію Сходу К. Петров використовує для розуміння подальшої долі Христа – за допомогою вдосконалення людської природи оволодіти найвищою мудрістю й вічним життям.

Своєрідним у оповіді є введення образу ув'язненої разом з Ісусом у єгипетському полоні дівчини – русинки Галини з берегів річок Славутиці й Борисфена. Автор вплітає в тканину твору прадавню історію росів, розповідь про їхні вірування, звичаї, менталітет, природні здібності, кліматичні умови, спосіб життя.

У творі розгортається драма призначення життя Іуди, що суперечить традиційним клерикальним канонам. Він – не зрадник, а найвідданіший друг Ісуса, який завжди допомагає майбутньому Спасителю людства в скрутну й трагічну хвилину. К. Петров надає образу Іуди значення жертвності. Цим самим автор доводить право письменника на художній вимисел, розгортання творчої фантазії. Автор оповіді наголошує на божественних початках будь-якої творчості. У процесі творчості людина наближається до Бога як кінцевого трансцендентного Абсолюту. Саме так розглядали питання відношення людини до Бога В. Соловйов, М. Бердяєв, Л. Франк, П. Флоренський, В. Вернадський. Про взаємозв'язок людського, природно-космічного та трансцендентного світів говорив у своїх творах Г. Сковорода. Про те, що Всесвіт має інформаційний, а отже, й духовний вимір, стверджує й синергетична теорія, яку розробляла в останні десятиліття брюссельська школа І. Пригожина.

Твір К. Петрова має алегоричну назву. Це – ніби уривок з Євангелія, який не має ні початку, ні кінця. Отже, повість є спробою написання сучасного апокрифу.

У 2000 році виходить досить несподіваний твір Г. Штоня „Суд”, який було написано 1998 року. Ключ до розуміння твору криється в епіграфі, взятого з „Paradiso” (XXXI, 108) Борхеса. Змістове наповнення якоюсь мірою пояснює й передмова А. Дімарова. Твір не несе на собі релігійного забарвлення, частково відступає від традиційних Євангельських канонів. Повість побудована за законами художньої літератури, де є авторський домисел і вимисел, творча фантазія, простежується цілісна концепція автора. Центральний образ твору – Ісуса Христа – зображено таким, яким він уявився авторові. Разом з тим, у творі збережені ключові події, які відбулися із сином Божим за Євангеліївськими оповідями; є факти, відомі з історії.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що твір „Суд” Г. Штоня – це біографічна повість апокрифічного характеру, що має форму сповіді. Пам'ять дає можливість наново переживати своє минуле, об'єктивно оцінювати власні дії. Подібна взаємодія внутрішніх і зовнішніх чинників у життєписній творчості призводить до складних часо-просторових зсувів у оповіді, зміщення центру авторської уваги у сферу свідомості персонажа. У таких творах навколишня дійсність відтворюється через суб'єктивне сприйняття головного героя, пропускається через його свідомість, забарвлюється його психологічним станом під час певних, іноді напружених, епізодів життя.

Частково користуючись міметичним принципом відображення буття, Г. Штонь звертається до „вічної” постаті для розмірковування над нагальними духовними питаннями сучасності. У творі відчувається авторська рефлексія на кризовий стан духовності суспільства, певну розгубленість напередодні нової ери, проблематичність подальшого існування людства у фізичному й морально-етичному просторі. Катастрофічність буття визначається також фінансово-економічними чинниками, екологічними катаклізмами, що призводить до невротичних психічних станів людської спільноти.

І знову, як у „Перерваному Євангелії” К. Петрова, поборником вічної правди й вічного Бога виступає Юда – приречений самітник і філософ. Одночасно Юда є й помічником Христа в розумінні краси, духовності, гармонії, Бога. Саме Юда доводить першим християнську відповідальність за світ кожної особи. Юда сам себе скарав за послух, який, за його словами, для віри є зайвим. Але смерть Юди виявилася марною: вона нікого й нічому не навчила. Людство робило й робить помилки, і єдиний вихід – пристрасний суд над собою.

Отже, ще раз у світовій літературі красне письменство звертається до теми інтерпретації Книги книг, але вже на новому рівні – у сфері художньої біографії. Твори Г. Штона, К. Петрова символізують вихід на новий щабель літератури у зв'язку з деканонізацією клерикально канонізованих біблійних персонажів. У такий спосіб сучасні автори вдаються до інтертекстуальності у своїх творах. Жанрове розмаїття форм реалізації біографічного матеріалу свідчить про постійні творчі пошуки в галузі художніх життєписів.

Папко Світлана Вікторівна

Коледж технологій, бізнесу та права

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

НЕОЛОГІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ ЧЕРЕЗ ВПЛИВ «КІБЕРМОВИ» НА СКЛАД СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасна англійська мова перебуває під постійним впливом кросс-культурних взаємодій. Вона зазнає значних змін, пов'язаних з активним входженням у життя носіїв мови мультимедійних комунікативних засобів, що значно змінюють уявлення людей про принципи мовленнєвого спілкування та роль віртуального простору на ньому.

Наприкінці ХХ сторіччя Інтернет та інформаційні технології набули значного поширення. Цей процес вплинув на мову, наслідком чого була поява нових термінів для позначення нових технічних засобів тощо. Це, зокрема, вплинуло на розвиток словникового запасу мови та поширило Інтернет-інновації в мовах світу. У сучасному суспільстві вже не мова, не соціум, не культура впливають на інтернет, а сам інтернет (мова спілкування в мережі, вебінари, термінологічна система інтернету) і процеси, що відбуваються в ньому, мають величезний вплив на суспільство, мову, культуру та інші сфери нашого життя.

Неологізми, які найчастіше вживаються в мережі Інтернет, можна умовно поділити на такі групи: комп'ютерні терміни, комп'ютерний сленг, інтернет-сленг, або жаргон, молодіжний сленг. Як стверджують відомі лінгвісти, блогосфера, або «кібермова», є основним постачальником більшої кількості неологізмів в англійській мові. Проблеми неології в останні роки було приділено достатньо уваги. Особливості поповнення лексичного складу мови неодноразово ставали предметом вивчення у конкретних дослідженнях. У центрі уваги лінгвістів перебували закономірності утворення нових слів, особливості словотвірних процесів як аспекти складного процесу лексичної номінації. Саме тому в останні роки в значній мірі відбулось збагачення словникового складу англійської мови. Поняття “неологізму” набуло особливо актуального та важливого змісту як рушійної сили прогресу мови. Проте виникає досить цікаве питання: як «кібермова» впливає на словниковий склад мов світу й, зокрема, англійську?

Сучасні електронні розробки зробили як позитивний, так і негативний внесок у розвиток людської цивілізації. Сьогодні з'являються нові небезпечні технічні можливості для різних злочинів та правопорушень. Разом з ними виникли нові варіанти злочинів, так званих «кібернетичних»: *cyberpiracy, cybercrime, cyberbuglary*.

Існують протилежні думки про вплив на розвиток суспільства лінгвістичних експериментів та новацій, що породжуються середовищем спілкування інтернету. Одні вважають, що «кібермова» має перспективи, інші вбачають тільки її негативний вплив на розвиток суспільства.

Характерною рисою спілкування онлайн є фактично безмежний простір для творчості. Якщо розглянути «кібермову» крізь призму лінгвістичних досліджень в області лексикології, то в ній не існує редакторів та коректорів. В мовленнєвому спілкуванні в англійських чатах не існує чітко виражених правил і часто вдаються до порушень орфографічних і граматичних норм мови. Дослідники припускають, що під впливом такого використання мови сучасна молодь буде допускати все більше і більше помилок при написанні, ніж попередні покоління. Очікується, що підлітки, які звикли робити навмисні помилки в чатах, будуть за звичкою переносити частину з них на вживання традиційної англійської мови на письмі та в говорінні. Як наслідок, зменшується вплив літературних норм на культуру мови. Це призведе до того, що при читанні, говорінні чи письмі звичайного тексту, що містить якусь кількість випадкових помилок, вони просто не помічаються, або їх сприймають як допустимі. Все це призведе до зниження рівня знань національної мови.

Згідно з дослідженнями Кембріджського Університету порядок букв в слові при написанні не впливає на його розуміння, адже найважливіше для сприйняття – це перша і остання букви, які повинні бути на своїх місцях. Інші букви в слові можуть займати довільний порядок і, що найцікавіше, це не буде заважати розумінню написаного. Унікальність людського мозку в тому, що він сприймає слово в цілому, а не окремо кожну букву. Це означає, що мозок людини запам'ятовує переважно форму кожного слова, а не зміст, а отримане «повідомлення» не читається, а розшифровується.

Сучасний сленг, який широко використовується в Інтернет-мережі є надзвичайно різноманітним. Аббревіатури, які постійно створюють Інтернет-користувачі – це варіації типу *LOL* (laughing out loud, laugh out loud), *JK* (just kidding), *OMG* (Oh my god); складніші утворення з певним емоційним забарвленням – *KTHXBAI* (OK, thanx, bye) або *LYLAB* (Love you like a brother) або *LYLAS* (Love you like a sister). При спілкуванні в мережі користувачі не лише використовують сленг, але і часто умисно перекичують написання слів або будують неправильні граматичні конструкції, таким чином Інтернет, нажаль, сприяє поширенню неграмотності користувачів. Наприклад, пишуть *labtop* замість *laptop*, *alright* замість *all right*, тощо.

Всесвітня мережа Інтернет дала можливість для створення багатьох неологізмів англійської мови, які розширюють та змінюють своє значення, а продуктивний формат *web* допоміг з'явитись парадигмі таких інновацій як *web bug*, *webcast wedding*, *web cramming*, *web-isode*, *weblish*, *webmail*, *webology*, *web rage*, *webrarian* тощо. Інтернет-технології зумовили утворення ретронімів для позначення нових назв, змінених після того, як первинне найменування стало використовуватися для іншого предмета — або для того, щоб відрізнити новий предмет від раніше існуючого, як *hard mail* (звичайна пошта) або *real time* (реальний час), адже з'явилися такі поняття, як *e-mail* (електронна пошта) і *virtual time* (віртуальний час).

Поява та розвиток Інтернету впливають як загалом на суспільство, так і на роль тексту в суспільстві зокрема. Інтернет змінює свідомість особистості, формує новий, мережевий спосіб життя та мислення. Це суттєво впливає на мову, створюючи в ній неологізми, ретроніми, нові аббревіатури. Інтернет-спілкування – це вже не просто особливість Інтернет-користувачів, але й одна з умов впливу на зміну мовленнєвої поведінки всього суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: автореф. дис. канд. філол. наук: спец.10.02.04. «Германські мови» / І. В. Андрусак. – К., 2003. – 20 с.

Москальова Надія Петрівна

Кандидат історичних наук, професор
Харківський національний технічний Університет
сільського господарства імені Петра Василенка

ЖІНКИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У 1930-х рр.

Основним завданням вищої школи у 1930-ті роки була підготовка нової народної інтелігенції, яка відповідала б усім завданням побудови нового соціалістичного суспільства. Про конституційну рівність жінок і чоловіків говорилося в усіх Конституціях України 1920-х рр. Після прийняття Конституції УРСР 1937 р. питання про рівноправність чоловіків і жінок в радянській Україні вважалося вирішеним. У ст.121 цієї Конституції проголошувалося «Жінці в УРСР надаються рівні права з чоловіком у всіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя. Можливість здійснення цих прав жінок забезпечується наданням жінці рівного з чоловіком права на працю, оплату праці, відпочинок, соціальне страхування і освіту, державною охороною інтересів матері і дитини. Наданням жінці при вагітності відпусток зі збереженням утримання, широкою сіткою родильних будинків, дитячих ясел і садків» [1, с.429].

Становлення вищої школи у 1930-ті роки здійснювалося в складній економічній та політичній обстановці. Технології побудови нового суспільства комплексно впроваджувалися в усіх напрямках створення освітянського середовища. Цікавими в цьому напрямку є правила вступу до вnz у 1930/31 навчальному році. Уже п.1 визначав, «...що особи, які живуть на нетрудові доходи або які позбавлені виборчих прав, у вищі навчальні заклади не приймаються». Приймальні комісії вnz самостійно повинні були здійснювати класовий відбір кандидатів в навчальні заклади. В основних правилах прийому до вnz Наркомпросу на 1930/31 навчальний рік вказувалося на ту квоту, яку необхідно було витримати приймальним комісіям, затверджуючи списки вступників. Пункт 1 документу нагадував про цю квоту, зокрема про (говорячи теперішніми категоріями, гендерний аспект) відсоток жінок, яких необхідно

прийняти до вnz: «...г)жінок не менше: 20% - в індустріальні, 30% - в сільськогосподарські і 35% - в економічні вищі навчальні заклади» [2, с.72].

Приймальними комісіями Харківського інституту механізації та електрифікації с.х. (ХІМЕСГ) у 1930-ті роки не вдалося в повній мірі виконати партійні рішення про 30% зарахування жінок до навчального закладу, відсоток студенток серед прийнятих був меншим. Враховуючи важливість модернізаційного ривка країни, партійні та господарські органи намагалися максимально залучити жінок до процесу соціалістичного будівництва. Партійні та державні органи приймають рішення про збільшення щорічної квоти для жінок, які бажають навчатися на робітничих факультетах. Про це теж дана директива приймальним комісіям. В державній інструкції по розподілу стипендій містилася директива: при забезпеченні стипендіями при однакових умовах перевагу надавати жінкам. Зокрема, дана директива обов'язкового забезпечення стипендіями жінок вагітних та тих, що мають малу дитину і не мають інших джерел до існування. Щорічно кафедра соцігієни Харківського медичного інституту обслідувала значну групу харківського студентства. За даними 1930/31 навчального року: стипендію як єдину форму матеріального забезпечення мали 47,4% жінок. Приробіток до стипендії мали 10,7% жінок. 57,6% жінок заявили, що засвоювати їм дисципліни надто важко. Серед причин, що впливали на слабе засвоєння навчальних дисциплін були виділені: погане матеріальне забезпечення, незадовільні умови харчування, недостатня підготовка, несприятливі умови проживання, зокрема в гуртожитках, значне завантаження громадською роботою. Допомога батьків чи родичів як джерело існування зустрічалися у 21,5% жінок. Значні проблеми у студентській молоді (жінок) були із здоров'ям, тільки 4% жінок вважали себе здоровими. Студентки хворіли на хвороби нервової системи, серцево-судинні, органів травлення, туберкульоз. Засвоєння знань студентками фахівці не визнали задовільним.

Жінки відігравали значну роль у становленні та розвитку ХІМЕСГ у 1930-ті рр. – студентки, викладачі, прибиральниці, швейцари, бібліотекарі. Так, у 1934 р. в інституті серед студентів жінок було 173. Серед 74 дипломників 1934/35 навчального року жінок було 13. Ми знаходимо жінок і серед викладацького складу. Так, серед професорсько-викладацького складу 1930-х рр. ми зустрічаємо асистентку кафедри фізики Гугель Е. М., секретаря факультету механізації сільського господарства Спесивцеву К.Р., викладачів Сігал О.С., Вернигору А.П., Шварцман О.І. На кафедрі хімії працювали доценти Алексеева Н.А. и Андронікова Н.Н., які у 1934/35 рр. розробляли наукову тему «Швидкий метод визначення у сплавах рідкісних елементів: молібдену, хрому, ванадію» [3, арк..4]. Жінки працювали також на кафедрі мов. Нам відома Іванівська Т. – асистентка кафедри мов, яка викладала англійську мову. Жінки працювали на кафедрах лаборантами, у господарській частині – прибиральницями, швейцарами, у бібліотеці. На жаль, серед керівного складу інституту жінок не було. Проте, вони відіграли значну роль у становленні нашого навчального закладу, у формуванні освітніх, педагогічних, наукових традицій вnz, не зважаючи на те, де вони працювали.

Список використаних джерел

1. Хрестоматія з історії держави і права України. Навч. посіб. – К: Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.
2. Сельскохозяйственные вузы, техникумы и рабфаки на 1930/31г.(Итоги реорганизации с.х. образования). – М.-Л.: Сельхозгиз, 1930. – 104 с.
3. Державний архів Харківської області (ДАХО). – Ф.Р.- 5945. – Оп. 1. – Спр. 4.

Дяченко Олена Валеріївна

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ЖАНР СОНЕТА В ІСТОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

У 2020 році світовому сонетові, який зародився в Італії, виповниться 800 років. Перший відомий нам сонет написав нині маловідомий автор Джакомо да Лентіно у 1220 році. Виник цей вірш, як вважають дослідники, на найвищому ступені поетичного розвитку, щоб показати світові ще не бачену гармонію змісту і форми, і протягом кількох століть розвивався багатьма поетами з різних країн світу, зусиллями яких він, кажучи словами знаменитого німецького поета й теоретика Йоганнеса Бехера, перетворився на «основну форму поезії» [1, 436].

В Італії сонет досяг найвищого рівня розвитку насамперед у творчості геніальних Данте, Петрарки, Мікеланджело. У різні часи й епохи видатні поети світу утвердили сонет як жанр, без якого неможливо уявити поезієтворення. Французи Ронсар, Дю Белле, Рембо, Бодлер; англійці Шекспір, Кольрідж, Шеллі; німці Гете, Гайне, Бехер; іспанці Лорка, Камоенс; словенець Прешерн; словак Орсаг-Гвездослав; чехи Незвал, Чех; поляки Міцкевич, Стафф; росіяни Пушкін, Брюсов – ціле сузір'я першорядних поетичних імен, що зробили сонет воістину безсмертним, довівши його писання до ступеня найвищої досконалості.

Також 2020 року ми святкуватимемо 190-річчя українському різновиду світового сонета та 140-річчя власне класичної, Франкової форми цього жанру.

У 1830 році «харківський романтик» Опанас Шпигоцький під впливом Адама Міцкевича надрукував у журналі «Вестник Европы» ще досить незрілі сонети. Справжньої класичної довершеності надав їм І. Франко, створивши цілі цикли («Вільні сонети», «Тюремні сонети»), починаючи з 1880 року. Далі український сонет успішно розвивали такі видатні майстри, як М. Зеров, М. Рильський, Д. Павличко.

З початком радянської доби, у 20-ті роки, під ідеологічним впливом партії більшовиків у літературі відбувалася кардинальна переоцінка цінностей. На жаль, у цьому процесі було більше негативного, ніж позитивного. Так, М. Рильський цілком слушно кинув поетичне гасло «нова доба нового прагне слова», але вульгарно-соціологічна критика вимагала, по суті, одним революційним ударом знести на смітник майже всі попередні форми і засоби писання. Недаремно навіть П. Тичина назвав одну із своїх перших збірок ультрареволюційно – «Замість сонетів і октав». М. Зерову, М. Рильському, а пізніше й Д. Павличкові було нелегко розвивати канонічний жанр у таких умовах: їх досить часто піддавали критиці за це «сухарне виробництво», як називав сонетотворення М. Зеров [3, 10-11].

І Дмитру Павличкові довелося страждати через своє сонетописання. У передмові до книги М. Рильського «Сонети» він писав: «У жовтні 1957 р. прийшов я до Максима Рильського з маленькою книжкою своїх сонетів і з великою проською написати рецензію на ті вірші. Мені потрібна була порада майстра і його авторитетна підтримка, бо написана одним критиком видавничка рецензія на збірку була майже негативною, і я не погоджувався (та й сьогодні не погоджуюся) з поверховими, подекуди пристосовницько-догматичними розмірковуваннями її автора» [2, 7].

М. Рильський допоміг молодому поету видати сонети, і з того часу Павличко, виконавши слідом за Рильським, як він сам каже, франківську норму сонетярства, написав цілі цикли віршів – «Львівські сонети», «Білі сонети», «Київські сонети», «Сонети подільської осені», а заодно створив унікальну перекладну книгу «Світовий сонет» (1983). Усе це поставило Д. Павличка в ряд найвидатніших українських сонетярів.

У чому ж сонет є найунікальнішим з-поміж інших поетичних жанрів, претендуючи, за Й. Бехером, на звання основної форми поезії? Ось головні, глибоко аргументовані положення німецького поета й дослідника: змістом сонета є закон руху життя: теза – про велич людини, антитеза – про нікчемність людини, синтез – про велич нікчемності людини (як усвідомленої нікчемності), про всемогутність людини у її приниженості й нікчемності; сонет на мінімальній площі концентрує найбільшу поетичну силу; найвища людська думка знаходить у сонеті своє найчіткіше вираження; найвища міра творення сонета – діалектична: відчувати, думаючи й думати, відчуваючи; видатні, такі, що виходять за межі ліричного роду, значення й досконалість сонета в тому, що він є трагічною формою поезії, бо постійно суперечить собі й спростовує себе в чотирнадцятиряднику; сонет із усіх родів поезії найпослідовніший і найбезжалісний у розвінчанні дріб'язковості й порожнечі зміст; сонет є найвищим із усіх поетичних жанрів, формою, в котрій поезія всіх часів і народів ніби сама себе перевершила, бо на незрівнянно обмеженій у просторі й часі площі досягається єдність правдивого, доброго, вільного й прекрасного, а разом єдність творчості й мислення.

Список використаних джерел

1. Любовь моя, поэзия: о литературе и искусстве / И.Р. Бехер. – М.: Худож. лит., 1965. – 560 с.
2. Павличко Д. Сонети Максима Рильського // Павличко Д.В. Магістралями слова: літ.-крит. статті. – К.: Рад. письменник, 1977. – 312 с.
3. Рильський М.Т. Сонети/Упоряд. Б. Рильського; передм. Д. Павличка. – К.: Молодь, 1969. – 224 с.

Довгопола Анна Сергіївна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Колесник Олександр Сергійович, доктор філологічних наук, професор

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СУЧАСНА АНГЛОМОВНА ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТНОГО ТА ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ)

Одним з основних способів мовного вираження спеціальних понять є терміни, які функціонують у межах певної професійної діяльності. Відповідно військовий термін визначають як стійку одиницю синтетичної або аналітичної номінації, що закріплена за відповідним поняттям у системі понять певної галузі військової справи і обмежена спеціальною сферою використання у значенні, яке є суворо регламентованим його дефініцією [1].

Актуальність вивчення специфіки військової термінології зумовлена швидким та безперервним розвитком військових технологій і видів військової діяльності, що відображається у неології мовних систем (як на лексичному так і на фразовому рівнях). Проте досі у мовознавстві немає чіткої дефініції військової

терміносистеми. А. Єліна, аналізуючи лексичний склад мови військовослужбовців, вважає, що спеціальна військова лексика охоплює військову термінологію, військово-командні, військово-ритуальні одиниці [2]. Військова термінологія включає вузькі, власне військові терміни, термінологізовані одиниці, загальноновживані терміни, терміносполучення та військові жаргонізми.

Кінець ХХ та початок ХХІ століття відзначилися локальними війнами, терористичними актами, боротьбою з міжнародними злочинністю та подіями, які висвітлювалися у англомовних друкованих та інтернет-виданнях з використанням значної кількості лексичних інновацій. Процес поповнення військового лексикону залежить від таких екстралінгвальних чинників, як:

- 1) війни й військові конфлікти;
- 2) розвиток військової науки й техніки, упровадження новітніх технологій у сфері військової справи;
- 3) розвиток військової тактики й стратегії.

З точки зору словотвору військові терміни утворюються характерними для англійської мови способами словотворення: морфологічним, що включає різні типи афіксації (*rotamry*, *displacement*), словоскладання (*nuclearpowered*), конверсію (*to officer*) та аббревіацію (*AA* – *anti-aircraft*); лексико-семантичним, який передбачає метафоричне або метонімічне перенесення значення (*Diesel*), його звуження чи розширення (*cruiser (any ship)* → *cruiser (military ship)*). Також багато військових термінів з'явилося шляхом запозичення одиниць з інших мов (*нім. Blitzkrieg*) [3].

Основна специфічна риса військової термінології, яку використовують при написанні статей у друкованих та інтернет-виданнях – високий ступінь метафоричності. Важлива роль метафор у функціонуванні військових термінів в газетному та інтернет-дискурсах зумовлена тим, що тексти в газетах чи в інтернеті про військові конфлікти, зазвичай, виконують емоційно-психологічну та маніпулятивну функції. Відповідно до них здійснюється вибір певних термінів, або вони замінюються іншими лексичними одиницями.

Наразі специфіка вживання і функціонування військової термінології в газетному та інтернет-дискурсі не є повністю дослідженою. Отже, вивчення особливостей військової лексики дає змогу не лише проаналізувати та дослідити механізми розвитку даної мовної підсистеми.

Список використаної літератури

1. Байло Ю. В. Особливості поняття "військовий термін" (семантичний аспект) / Ю. В. Байло // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. – 2013. – Кн. 3. – С. 62-65. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2013_3_13.
2. Єліна Е. А. Социолінгвістический аспект речи персонажей-военных: автореф. дисс. канд. филол. наук / Єліна Е. А. – Саратов, 1997. – 17 с.
3. Dod Dictionary of Military and Associated Terms. Washington, DC: Joint Chiefs of Staff, 2010

Хмель Уляна Віталіївна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Мігорян Ольга Василівна, кандидат філологічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ДЕФІНІЦІЇ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАГМАТИЧНИХ ІДІОМ У АНГЛОМОВНОМУ КІНЕМАТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Кінематографічний дискурс розглядають як вигадані, неавтентичні розмови персонажів. Попри те, що це, по факту, добре відрепетируваний та розіграний акторами сценарій, який пройшов етапи редагування, цензури та переписування, сучасний кінематографічний дискурс відображає комунікативні моделі, які використовуються в мовленні, створює ілюзію живого спілкування та відповідає так званому культурному реалізму, адже сценаристи послуговуються тими ж принципами, нормами та умовностями, що лежать в основі спонтанної щоденної комунікації [1]. Однією з таких умовностей є використання ідіом з прагматичним елементом.

Слід зазначити, що у мовознавстві розрізняють широкий та вузький підходи до визначення ідіоми. З перспективи *вузького* підходу, поняття ідіоми обмежене лише певним видом сталих, семантично неподільних та метафоричних словосполук або таких стійких словосполучень, цілісне значення яких не є сумою значень слів-компонентів. За *широким* підходом, *ідіома* — це будь-яка мовна одиниця, що має сталу структуру та обмежену кількість варіантів. Тут термін *ідіома* використовується у *широкому* сенсі, тобто охоплює всі ті одиниці, які у країнах пострадянського простору та інших країнах Східної Європи прийнято поділяти на фразеологізми, стали вирази, фраземи, усталені звороти, ідіоми, стандартизовані вирази, готові фрази, тощо.

У лінгвістиці існує чимало класифікацій, більшість з яких вирізняють одиниці з прагматичним аспектом окремим типом ідіом. *Прагматичні ідіоми*, відомі також як рутинні формули та комунікативні фраземи, складають множину готових до використання та прив'язаних до певних ситуацій одиниць, що

можуть використовуватись у певних контекстах. Ідіоми з прагматичним аспектом зазвичай несуть невелику кількість інформації, натомість виступають засобами організації розмови, можуть мати лексично усталену, інваріантну форму. Крім того, прагматичні ідіоми орієнтовані на бесіду, тому прив'язані до певних рутинних ситуацій [2].

Іспанські мовознавці Беріт Балсер та Роса Пінбель розробили деталізовану типологію прагматичних ідіом, яка складається з шести основних груп, кожна з яких ділиться на менші підгрупи [4]. Основними групами є експресивні формули (*Damn it! What the hell..?* [5]), формули зобов'язання (*I promise you* [5]), директивні формули (*Shut up! Go on!* [5]), запитальні формули (*What about you? See what I mean?* [5]), стверджувальні або репрезентативні формули (*It's alright, I don't understand* [5]) та вердиктивні формули (*You are kidding! Oh my God!* [5]).

В свою чергу Флоріан Коулмас пропонує типологію, яка включає п'ять класів ідіом з прагматичним елементом [3]. Лінгвіст виділяє формули структурування розмови (*in fact, I'd say, tell me* [5]), формули ввічливості (*excuse me, thank you* [5]), метакомунікативні формули (*Later! Catch you later!* [5]), формули емоційної позиції (*Shame on you! Nice to meet you!* [5]) та формули зволікання (*I'm just saying, you know, you see* [5]).

Ідіоми з прагматичним елементом є так званим інструментом комунікації, найважливіша функція якого — утворення мовленнєвих актів, оскільки прагматичні ідіоми — це частина комплексу стереотипних моделей поведінки та соціальних взаємодій. Наприклад, одиниці на кшталт *What do you think?* чи *What about you?* спонукають співрозмовника до висловлення власної думки, а ідіому *I'm afraid* використовують задля того, щоб ввічливо повідомити щось неприємне. Наприклад:

Corporal Lyons: *Major Barrymore won't be pleased, sir. He'll want to see you both.*

Sherlock Holmes: *I'm afraid, we won't have time for that* [5].

Або:

Sherlock: *They've got it wrong. He was murdered, Sebastian.*

Sebastian: *I'm afraid, they don't see it that way* [5].

Отже, з точки зору комунікації ідіоми з прагматичним елементом становлять важливу підгрупу ідіом, адже можливість оперувати такими одиницями належним чином — це передумова гармонійного та повноцінного міжособистісного та міжкультурного спілкування. Відповідно, правильне та доречне використання прагматичних ідіом у кінематографічному дискурсі забезпечує його наближеність до живого щоденного спілкування, що, власне, й виступає основною причиною вживання ідіом даного типу у сценаріях.

Список використаних джерел

1. Dynel M. Stranger than fiction. A few methodological notes on linguistic research in film discourse / M. Dynel // *Brno Studies in English*. Vol. 37. – 2011. – P. 41-61.
2. Fernando Ch. Idioms and Idiomaticity / Chitra Fernando. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – P. 153-155, 160.
3. Szerszunowicz J. Some Remarks on Cross-Linguistic Equivalence of Polish, English and Italian Pragmatic Idioms with Faunal Constituents / J. Szerszunowicz // *Research on Phraseology in Europe and Asia: Focal Issues of Phraseological Studies*, Vol. 1. – 2011. – P. 331-354.
4. Balzer B. Vorschlag eines klassifikatorischen Modells für Routineformeln psycho-sozialer Art / B. Balzer, R. Piñel // *Phraseologie: global, areal, regional*. – 2010. – С. 269-275.
5. Sherlock – Series 1 [Електронний ресурс] // BBC Writersroom – Режим доступу: <https://www.bbc.co.uk/writersroom/scripts/sherlock>.

Москальова Надія Петрівна

Кандидат історичних наук, професор

Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Кулішенко Тамара Юрївна

Кандидат політичних наук, доцент

Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

У 2019 року виповнилося 100 років з дня створення першого в Україні державного органу охорони пам'яток історії та культури – Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтв і старовини (ВУКОПМІС). Його було створено у Харкові при Народному комісаріаті освіти УСРР з метою здійснення обліку, реєстрації, охорони, вивчення та популяризації пам'яток. Його створення було здійснено в той час, коли питання збереження історико-культурної спадщини в Україні встали особливо гостро. Протягом 1917-

1918 рр. в умовах складної політичної та військової ситуації значна кількість історичних реліквій та творів мистецтва була втрачена.

Проблема збереження історико-культурної спадщини завжди була і є досить актуальною. В умовах незалежної України процес національного та культурного відродження неможливий без вивчення, збереження та популяризації історико-культурних цінностей, оскільки пам'ятники історії та культури є джерелом творчого натхнення для успішної розбудови країни. Конституція України чітко визначає завдання державних органів в цьому питанні. За статтею 54 Основного Закону «Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами»; за статтею 66 «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки». В Законі України «Про охорону культурної спадщини» говориться, що «Охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування».

Характерною рисою сучасних цивілізованих держав є збереження та використання з метою виховання, освіти, організації відпочинку населення та туризму пам'яток матеріальної та духовної культури. В значній мірі цю роль виконують музеї різноманітного профілю: краєзнавчі, історичні, історико-художні, етнографічні, сільськогосподарські, науки і техніки, еко-музеї тощо. Наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. музеї науки і техніки у зв'язку з швидкими науково-технічними та інформаційними змінами переживають справжній бум і в деяких країнах їх кількість нараховується сотнями. Ряд технічних музеїв Європи та Америки стали предметом національної гордості, мільйони відвідувачів знайомляться з ними. Музеї оснащені першокласним устаткуванням, мають в своєму складі наукові установи, бібліотеки, кінотеатри, обсерваторії тощо. Основний контингент відвідувачів звичайно молодь. Саме для них при музеях створюються клуби, школи, проводяться експедиції. Слід відмітити, що в цих музеях вивчаються і пропагуються досягнення перш за все науковців національних наукових шкіл, національних інженерів та конструкторів. Більшість таких музеїв фінансується із бюджетів країн, регіонів або муніципалітетів.

В Україні наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. налічувалось кілька тисяч музеїв, більшість із яких відносилися до категорії музеїв науки і техніки (діяли в значній мірі на території підприємств та організацій). Музеї відігравали вирішальну роль не тільки у збереженні історико-культурної спадщини, але і в стратегії національно-громадянського виховання молодого покоління. На жаль, в умовах утвердження ринкової економіки музеї нерідко повторювали долю самих підприємств: переходили до нових власників, приватизувалися або зовсім ліквідувалися. Фонди, унікальні колекції переходили в приватні руки або невідомо куди зникали. У Харкові значно постраждали колекції великих підприємств: ХТЗ, заводу «Серп і молот»(зник і сам завод).

Слід відмітити, що питання збереження, дослідження та пропагування історичної спадщини, історичної пам'яті в сучасних умовах вирішуються вибірково та непослідовно, відсутня єдина програма розвитку та фінансування науково-технічних музеїв, відсутня достатнє фінансове забезпечення, що не дозволяє здійснити їх модернізацію та вирішити комплексно проблеми збереження історико-культурної спадщини України. Слід віддати належне Українському товариству охорони пам'яток історії та культури, Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПШ, тисячам ентузіастів, які продовжують плідно працювати на ниві захисту, збереження, відтворення культурної спадщини України, оскільки її знищення підриває саме існування народу країни.

Музей історії нашого університету (ХНТУСГ) є важливим фактором формування культурно-освітнянського середовища в нс та збереження історичної спадщини. Одним із напрямків збереження цієї спадщини є участь науковців університету у виконанні Державних програм «Реабілітовані історією. Харківська область» та «Книга пам'яті. Харківська область». Участь науковців у таких програмах дозволяє більш плідно використовувати результати своїх наукових досліджень, впливати на розширення історичного світогляду молоді, знайомити їх з іменами багатьох пам'яткознавців, діячів науки, культури, освіти, які були незаслужено викреслені із нашої історичної пам'яті. Важливе значення для виховної роботи має знайомство студентів з правовими документами з охорони культурної спадщини, викладання навчальних дисциплін, в яких піднімаються проблеми охорони культурного середовища. Свого часу в Україні Указом Президента (1999 р.) було встановлено День пам'яток історії та культури – 18 квітня (у Міжнародний день пам'яток і визначних місць). Актуальним стає проведення в цей день бесід, екскурсій, конференцій з питань збереження історико-культурної спадщини нашої країни, формування толерантного відношення до пам'яток різних часів та різних народів.

Канкаш Галина Дмитрівна
Сумський національний аграрний університет

СПОСОБИ МОВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕКОНАННЯ В ПРОМОВІ

10 липня 1962 року в Москві відбувся Всесвітній конгрес за загальне роззброєння і мир. М. С. Хрущов мав промову на конгресі, яка надрукована в книзі «Відвернути війну, відстояти мир!»

В тексті промови наявні речення з «ядерними словами». Ці речення служать для фокусування більшої уваги читачів, нараховуємо в тексті двадцять два таких речення. Наведемо приклади: *«ми вважаємо домовлятися [с.228], ми з усією певністю заявляємо [с.230], я нагадаю факти [с.231], ми стоїмо за... [с.233], Радянський уряд пропонує ... [с.233], ми пропонуємо [с.233], ми готові... [с.235], ми вимагаємо [с.234], ми готові уважно розглянути... [с.239], ми... ніколи не заявляли, що... [с.239], ми стоїмо за те, щоб... [с.240], ми впевнені... [с.241], ми ... пробували домовитись... [с.242] і т.п.*

Речення з цими слова розміщені в різних частинах тексту, але якщо розташувати їх в порядку від найбільш значимого, то маємо наступний ланцюжок значень: **світ неподільний – є реальні могутні сили: Радянський Союз і світова соціалістична система – є наш проект договору – якщо у вас збереглась людяність – ми стоїмо – ми заявляємо – ми вважаємо – ми впевнені – ми готові – ми пропонуємо – ми пробували домовитись – ми готові врахувати.** Виходячи із значень ланцюжка, ми розуміємо, хто задає тон в розмові, хто головний, відчуваємо ноти переконання та ствердження, але й відчуваємо мотив прагнення до співпраці.

Наявні в промові «речення-переконання», вони вживаються з метою викликати сумніви стосовно істинності (правдивості) уже відомих фактів, відвертають від них увагу і направляють адресата до сприйняття такого світобачення, яке потрібне оратору (автору). В тексті промови нараховуємо 23 речення-переконання. Наприклад: *«Пропонуючи почати роззброєння з ліквідації всіх засобів доставки ядерної зброї до цілі, Радянський Союз, який має найпотужніші в світі глобальні і міжконтинентальні ракети, добровільно відмовляється від дуже істотної воєнної переваги» [с.234]. «Разом з тим вона (програма повного роззброєння) говорить про нашу впевненість у тому, що ми виграємо в мирному змаганні з капіталізмом» [с.239]. і т.п.*

Слід сказати, що ці речення-переконання не супроводжуються доводами, доказами, оскільки автор (він же є той, хто переконує) без переднього слова подає інформацію і наполягає на її сприйнятті. Це своєрідне примусове переконання. Це дуже сміливий хід, розрахований на введення адресата в стан розгубленості і враження. Цей стан потрібен для виникнення тривалої зупинки можливих дій адресата.

Для досягнення переконання в тексті промови використані речення з поданням фактів. Наводимо приклади з тексту: *«Я нагадаю факти, які ніхто не може спростувати. У першій світовій війні загинуло 10 мільйонів, покалічено 20 мільйонів. Коли вона вибухнула, соціалістичних держав на землі ще не існувало, комуністи не були при владі в жодній країні. У другій світовій війні загинуло 50 мільйонів чоловік. Цю війну розв'язали німецький, італійський і японський фашизм. Саме Радянський Союз зазнав найбільших жертв, рятуючи людство від фашистського варварства. Саме він вніс найбільший вклад у розгром фашизму... [с.231].*

Тут не стільки важливі самі факти, як коментарі до них, вжиті з метою переконання.

Наступним потужним способом переконання є використання в промові речень з числами, цифрами, кількостями, нараховуємо двадцять одне речення. Наведемо приклади таких речень: *« На воєнні цілі в усьому світі щороку витрачається 120 мільярдів доларів» [с.226]. «Кожні 10 хвилин самі тільки країни НАТО витрачають на підготовку до війни мільйон доларів» [с.226]. «За 17 років... воєнні витрати США становили близько 900 мільярдів доларів... [с.226]. «Сьогодні 20 з лишком мільйонів жителів нашої планети служать у збройних силах» [с.226]. «Роботи на війну віддають свою енергію понад 100 мільйонів людей» [с.226]. «70 процентів усього наукового персоналу в світі ... використовується в воєнній галузі» [с.226]. «В інтересах гарантування безпеки Радянський Союз змушений був створити за останні роки ядерну зброю в 50,100 і більше мегатонн» [с.227] і т.д. В реченнях подано переконливі багатозначні цифри: мільйони, мільярди, мегатонни. Ми читаємо речення з точним поданням чисел, але ми не прочитали про джерело інформації, звідки відомі ці числа. Ми повинні вірити на слово – така позиція СРСР, і будь-які посилання на джерела походження інформації не потрібні.*

Цікавим є спостереження над залученням до речень тексту слів, які позначають подачу інформації, нараховуємо десять речень. Значення цих речень зводиться до слова **кажуть**, знову спостерігаємо дистанціювання від виголошених слів. Дієслова, які позначають подачу інформації, вишиковуються в наступний ланцюжок: **кажуть, говорять, говорять, твердять, запевняють, заявляють, кажуть, твердять, стовкмачують, лякають** [с.226,227,229,230,249]. Читаючи ці слова відчуваємо зростаючу

емоційну та смислову напруженість інформації, яка має метою переконати адресата. А виконавцями цих дій є західна преса, американська преса, американські державні діячі, міністр оборони США і навіть Гітлер.

Особливе навантаження несуть речення зі словами *не можна, не може бути, немає*. Таких речень нараховуємо п'ятнадцять у тексті промови. Ці речення несуть зміст аргументації та категоричності. Категоричність – стиль силовика, позиція, яка стверджує неможливість іншої думки з даного питання. Лідери використовують категоричні висловлювання для підняття і зміцнення свого лідерського статусу. Там, де потрібно встановити обмеження, в мовлення включають категоричність. Висловлюватися категорично – завжди серйозний ризик. Наприклад: *«Але на цьому всесвітньому форумі не можна не нагадати про те, що агресивні сили проводять гонку озброєнь, підготовку до нової світової війни під прикриттям розмов про воєнну загрозу з боку Радянського Союзу та інших соціалістичних країн»* [с.231]. У категоричному твердженні завжди присутній відтінок зверхнього ставлення до співрозмовника.

Особливу увагу привертають наявні в текстах промов образні метафоричні вислови. Метафори роблять політичний текст простішим для сприйняття, використовуються з метою відвернути увагу адресата від слабких місць в системі аргументації.

Наприклад: *«Під бойовичу музику боннських реваншистів уже починають марширувати деякі європейські країни, починають пританцьовувати навіть великі держави»* [с.246].

Залучені до змісту тексту промови назви ідеалів та символів: *«Емблемою Країни Рад стали Серп і Молот – символ мирної творчої праці»*[с.232]. *«На нашому прапорі написані великі ідеали: Мир, Праця, Свобода, Рівність, Братерство і Щастя всіх народів»* [с.255]. Символи ведуть до асоціативної уяви. Ідеал – це зразок (прояв ідеального), згідно з яким людина визначає свою поведінку та способи життя за конкретних обставин. Зміст понять *Мир, Праця, Свобода, Рівність, Братерство і Щастя* є дуже глибоким. Пустим видихом звуків не можуть бути такі слова, вони зобов'язують до відповідальності.

Грицюк Мар'яна Іванівна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Сапожник Ірина Володимирівна, кандидат філологічних наук доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВНУТРІШНЯ МОВА ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Внутрішня мова або інтраперсональна комунікація – це явище тісно пов'язане з процесами мислення та мовлення, що залишається однією із найбільш складних та важливих проблем філософії мови. Відповідно до М. Я. Блоха та Ю. М. Сергєєвої концепт внутрішньої мови може “включати в себе всі види мовленнєвих актів індивіда, що не є адресованими іншому реальному співрозмовнику” [1, с. 23]. Маються на увазі і промовляння вголос, і мовлення “про себе”, і мовлення, яке існує на рівні звичайних слухових уявлень та образів, майже позбавлене словесної оболонки.

Метою роботи є комплексне вивчення і опис ІК в англійському художньому дискурсі, що дасть можливість більш глибоко дослідити специфіку мислення, мовлення та особливостей когнітивних процесів, що протікають у свідомості людини.

Майже всі автори, що працюють над проблемою внутрішньої мови, визнають, що ІК характеризується певною неповнотою, предикативністю і фрагментарністю, а синтаксис внутрішнього мовлення за Л. С. Виготським “скорочений, зведений до мінімуму” [2, с. 54].

Матеріалом вивчення лінгвістичної природи інтраперсонального спілкування зазвичай служать авторські щоденники, романи, внутрішні діалоги і монологи їх персонажів. У художньому дискурсі інтраперсональна комунікація є важливим способом розкриття внутрішнього світу героя, його переживань та почуттів.

Методологія виокремлення меж актів інтраперсональної комунікації в тексті художнього дискурсу включає в себе цілий комплекс критеріїв, а саме графічний, структурний і смисловий.

Традиційно у сучасній англійській прозі внутрішня мова не виділяється певним окремим шрифтом та не береться в лапки. В тексті внутрішня мова може відокремлюватись за допомогою деяких графічних маркерів, а саме ком, дужок, тире та двокрапки:

And smiling she looked out of the window and said (thinking to herself, Nothing on earth can equal this happiness) — “Yes, you were right. It's going to be wet tomorrow. You won't be able to go” [3].

Щодо структурних критеріїв акт інтраперсональної комунікації являє собою двочленну структуру, що складається їх авторської ремарки, яка містить слово розумової або мисленнєвої діяльності, та самої внутрішньої мови безпосередньо. Наприклад:

However, they both felt, it's not our fault [3].

За відсутності формальних показників кордони внутрішнього мовлення визначаються за змістом і контекстом, найчастіше за допомогою виголошеної мови героя, прямої мови інших персонажів, або описом зовнішньої ситуації, яка змушує героя замислитись або, навпаки, повертає його в реальний світ:

She said, in her odious way, "Now, Mrs Ramsay and I want to have a little talk together," and Mrs Ramsay could see, as if before her eyes, the innumerable miseries of his life. Had he money enough to buy tobacco? Did he have to ask her for it? half a crown? eighteenpence? Oh, she could not bear to think of the little indignities she made him suffer [3].

Крім того, у сучасній лінгвістичній літературі виділяються різні форми екстеріоризації інтраперсональної комунікації в тексті художнього твору, а саме репліковане внутрішнє мовлення, внутрішній монолог, внутрішній діалог та «потік свідомості».

Таким чином, внутрішнє мовлення є унікальним лінгвопсихологічним феноменом, що потребує подальшого глибокого дослідження.

Список використаних джерел

1. Блох М. Я., Сергеева Ю. М. Внутренняя речь в структуре художественного текста / М. Я. Блох, Ю. М. Сергеева. – М.: Прометей, 2011. – 290 с.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь. Изд. 5. / Л. С. Выготский. – М.: Лабиринт, 1999. – 352 с.
3. Woolf W. To the Lighthouse [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ebooks.adelaide.edu.au/w/woolf/virginia/w91t/part1.html>

Сикалов Игорь Андреевич

Харьковская государственная академия культуры

ФЕНОМЕН УЛИЧНОЙ КУЛЬТУРЫ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Можно констатировать, что существенным моментом в контексте развития современной культуры оказывается именно различие культурных потенциалов ее составляющих, парадигматически соответствующих современному положению действительности и находящихся в состоянии перманентного воздействия на окружающую среду. Главным образом, культура настоящего, сопровождаемая устойчивым состоянием динамической активации присущих ей структурно-ролевых элементов, отражает креативные искания творческой интеллигенции, ныне остро ощущающей исчерпанность генеративных возможностей традиционного искусства в свете смены культурных приоритетов. Тенденции современности выразительно находят свое формообразующее выражение в пространстве городской уличной культуры, образующей движение потенциально бесконечного количества ее направлений.

Уличную культуру, являющую собой особую сферу социокультурной деятельности города, формирование и развитие культурной среды которого становится принципиальным условием улучшения качества жизни, отличает высокая степень значимости как для его жителей в целом, так и каждой отдельной личности. Другими словами, в свете воспроизведения и трансляции смыслов культуры, ценностных ориентиров человека и общества в целом, уличная культура – весьма обширное поле приложения сил, исключительно актуальное в развитии современного общества и формировании культурно-духовной личности современника посредством конструктивной реализации ее творческого потенциала.

Обусловленная приоритетами социокультурной среды настоящего уличная культура, как своего рода попытка приблизиться к новому видению имиджа стрит-арта вне стереотипных способов мышления, до сих пор практически не обрела отражения собственной предметной сферы в науке.

Вместе с тем, нужно заметить, что многофункциональный организм сегодняшней уличной культуры, заполонившей жизнь современника, находится на стадии описания как целостного явления, что провоцирует исследовательский интерес к теоретическому изучению его сущностного содержания.

Попробуем очертить уличную культуру с точки зрения ключевых культурно-созидательных целей и функциональных задач.

Уличная культура реализует множество проектов, имеющих социально-культурный характер, направленных на решение целого ряда проблем сохранения культурных ценностей и традиций, удовлетворяющих самые разные культурные запросы.

Это и драйвовые ритмы уличных музыкантов, и эффектные театральные перформансы, и фестивали уличной еды, и фестивали поэзии, и танцы, и битбокс, и стрит-арт, и граффити, и экстрим, и спорт. Это – пространство для того, чтобы вдохновиться, испытать положительные эмоции и погрузиться в незнающий границ, особый, мир.

Масштабний культурний обмін і созидательно-креативне взаємодіяння між різними видами творчості втілює в життя спеціальні події, здатні сформувати бренд і зміцнити статус міста стріт-арта, що дозволяє абсолютно різним людям об'єднатися на платформі загальної зацікавленості в вуличному мистецтві і в майбутньому створювати, власне, нове і виняткове, маюче суттєву культурну цінність.

Організаційні механізми співпраці – спільні з муніципальними установами культури ініціативи по створенню творчих проєктів міського масштабу і муніципальна система грантів для їх реалізації – здатні вирішити проблему залучення широкого суспільства до участі в культурному житті міста, популяризації сучасного вуличного мистецтва, підвищення рівня загальної культури мешканців.

Невже іменована інтелектуально-культурною столицею Харків, як відомо, став простором єднання представителів вуличної культури – стріт-арт, брейк-данс, хіп-хоп, паркур, воркаут, скейтбордінг, стрітбол – со всіх куточків країни, виділив освітній хаб Spalah і коворкінг Fabrika – в просторі, виводячи урбан-культуру міста на нові рівні і породжуючи ідеї щодо концептуального розвитку вуличної культури як такої. Лідери руху вуличних культур, об'єднавши свої прагнення до просування молодих і талановитих представителів стріт-арта, дали життя грандіозному проєкту, аналога якого в Україні немає.

Іншими словами, під патронатом Департаменту по справам сім'ї, молодіжній і спорту і USAID – Агентства США по міжнародному розвитку – в Харкові розпочалася Програма розвитку вуличних культур. Можна сказати, що Харків став фактично родоначальником проєкту Street Culture в Україні, окреслив стратегії і програми його розвитку, і, разом з тим, акцентував необхідність розвитку його інфраструктури.

Вулична культура як невіддільна складова сучасного життя, що задовольняє різні потреби в культурних подіях і безпосередньо впливає на соціокультурний простір, сприяє організації культурного дозвілля цільовій аудиторії, реалізації творчого потенціалу діячів стріт-арта, демонстрації нових тенденцій в сучасних напрямках вуличного мистецтва, створенню унікального середовища захоплених людей, як професіоналів, так і любителів.

Підводячи підсумок, варто зауважити, що в контексті сучасних соціокультурних трансформацій актуалізується роль вуличної культури в міському культурно-художньому просторі інтерпретує реалії культури як особливий автономний феномен, формуючий образ міста стріт-арта, транслируючий нове розуміння вуличного мистецтва, розвиваючий спільноту байдужих людей, наділену яскравою індивідуальністю, здатних до саморозвитку, самосовершенствувати, к соціально здійснюваної креативної діяльності.

Однак інфраструктура, спонсорство і проєкти щодо вуличної культури в світлі її внеску в культурний контекст і розвитку – те, чим може пишатися Харків і чого не вистачає іншим містам країни.

Вітряк Тетяна Володимирівна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ТЕАТР РАНОГО РОЗВИТКУ (ТЕУ)

Сучасне театральне мистецтво йде шляхом постійного творчого оновлення, подолання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто, несподіваних ідей, оригінальних підходів і шляхів до їх втілення. Особлива увага приділяється молодому напрямку театального мистецтва – Театру раннього розвитку (Theatre for Early Years), що був визначений у світі як професійний театр під керівництвом дорослих, які створюють і виконують вистави для аудиторії немовлят від місяця до ясельного віку – приблизно одного з половиною, двох років в супроводі батька або дорослого супутника. Абревіатура ТЕУ є загальним терміном, який використовується у Європі й вважається підкатегорією театру для юних глядачів. ТЕУ відома в США як театр для дуже молодих, або TVY.

До цього часу достеменно невідомо коли виник театр для наймолодшого глядача. У світі датою заснування вважають 1978 рік, коли у Лондоні дві театральні компанії Theatre Kit і театр Oily Cart займалися радикальними експериментами в галузі створення вистав для немовлят.

Перші кроки у створенні театру раннього розвитку робилися через експерименти. Засновник Theatre Kit Кріс Шпайер запрошував до театру трирічну дівчинку Енн, яка дивилася вистави, які були призначені для дітей віком від 5 років. Після перегляду виявилася, що деякі моменти у виставі лякали дівчинку, що і стало вирішальним у розробці специфічної форми театру, адаптованої для дітей віком до 5 років. Саме з

цих перших кроків почав свій рух Театр для малюків, або як його іще називають Vebi-театр, Театр най-най, Театр у підгузках, Театр малих форм та ін.

Упродовж років професійні режисери, актори і сценографи разом із психологами досліджували і створювали нову форму театру, порушуючи всі канони театрального видовища. Вони творили особливий інтимний світ з невеликою аудиторією у якому діти або сиділи на колінах у своїх батьків, або брали участь у виставі разом з виконавцями. Присутність дорослих була обов'язковою умовою, що пов'язано було перш за все з етичними міркуваннями – неможливістю відокремити немовля від батьків. Прив'язаність дитини до дорослого мало певну цінність з точки зору самозбереження, вона давала дитині відчуття безпеки при освоєнні навколишнього світу, зіткненні з новим і невідомим. Тому у невеликій за аудиторією, але просторовій кімнаті яка слугувала одночасно і сценою, і глядацьким залом у якій було стерто «четверту стіну», актори спілкувалися як з маленькими глядачами, так і з дорослими.

Окремі дослідження були спрямовані на використання у Театрі раннього віку мультисенсорних технологій, які опираються на всі канали сприймання кожного з органів чуття (слуху, зору, дотику, ароматів, смаку) і давало дітям відчувати все навколо, помічати зміни, дивитися і бачити, слухати і чути, адекватно сприймати навколишній світ.

Ці дослідницькі практики призвели до нових відкриттів: створення вистав для майбутніх мам – спектаклів-вражень, наповнених позитивними емоціями, які необхідні вагітним жінкам.

Актори і режисери Theatre Kit і Oily Cart's продовжували створювати спільні театральні проекти для дітей віком від 0 до 3 років до 1981 року. З 1982 року і по сьогодні театр Oily Cart спільно з британським традиційним театром ляльок Punch & Judy один раз на рік продовжують випускати інноваційні, мультисенсорні та інтерактивні вистави не тільки для наймолодшого глядача, а також для дітей з обмеженими можливостями, які допомагали дітям звільнитись від комплексу неповноцінності. Протягом останніх 40 років в області театру для дітей та дітей раннього віку працюють Роберто і Валерія Фрабетті, засновники італійського театру La Baracca - Testoni Ragazzi. На сьогодні цей театральний колектив займає провідне місце серед театрів, займаючись не тільки постановкою вистав, а і науковими дослідженнями в цій галузі.

Майже одночасно з британцями і італійцями у 1987 році першу виставу для малюків «Безтурботна пташка» (The Serene Bird) було представлено французькою актрисою, режисеркою і драматургинєю Жюлі Роланд (Joelle Rouland). Протягом 20 років творчої діяльності Joelle Rouland, як автор і виконавиця, створювала постановки для дітей від 0 до 3 років, працюючи в драматичному центрі дитинства та молоді «Зелене яблуко» під керівництвом режисерки Франсуази Піллет, а згодом як драматургиня і режисерка створювала вистави для малюків на національній сцені Марна-Ла-Валле. Своєю творчістю режисерка шукала відповіді на питання чи є дитина таким же глядачем як доросла людина, з якого віку потрібно приходити до театру, які вистави за жанром пропонувати малій дитині, навіщо малим дітям театр, чи може театр надати психологічну допомогу дитині з коліски?

Сьогодні театром раннього віку займаються видатні театральні компанії по всьому світу: Windmill і театр Polyglot (Австралія), театр Toihaus (Австрія), Teater Mu (Данія), Театр Polka, Athénor і Compagnie ACTA (Франція), театр Helios (Німеччина), Replay Theatre (Північна Ірландія), Teater Fot (Норвегія), Teatr Atofri (Польща), Companhia de Música Teatral (Португалія), Ion Creangă (Румунія), Starcatchers і Katarуна Wheels Театральна Компанія (Шотландія), Магніт театр (Південна Африка), La Casa Incierta (Іспанія), Teatr Iolo (Уельс), дитячий театр з Міннеаполіса і Альянс театрів для малюків (США). За останні два роки вистави для немовлят почали ставити в театрах України. Театральними проектами для малюків переважно займаються театри ляльок та недержавні театри з Києва, Львова, Полтави, Рівного, Харкова та ін.

Окрім цього, у світі існує кілька громадських організацій, культурних програм, альянсів чия діяльність є ключовою для зростання у світі Театру раннього розвитку ТЕУ.

Розділ третій

Економіка, юриспруденція, політика, публічне адміністрування

УДК 339.138

Суханюк Ірина Сергіївна

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТАРГЕТИНГУ НА ВИБІР ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ

У статті розглянуто основні моделі формування цільової аудиторії товару/послуги для налаштування таргетованої реклами, зокрема увага зосереджена на правильному визначенні цільової аудиторії та сегментуванні ринку, також зазначена важливість інтернет-реклами для просування продукції, особливо таргетованої реклами, задля того, щоб споживач бачив лише релевантну рекламу.

Ключові слова: інтернет-маркетинг, інтернет-реклама, цільова аудиторія, сегмент ринку, таргетована реклама, моделі.

Актуальність теми. Сучасне ведення бізнесу неможливе без використання реклами, тим більше інтернет-маркетингу. Люди все більше часу проводять за гаджетами, тож хорошим майданчиком для знаходження нових клієнтів та нагадування про товари уже існуючим є реклама в соціальних мережах. Досить дієвим механізмом реклами в інтернеті є таргетована реклама.

Постановка проблеми. Маркетинг розвивається шаленими темами, щоб не набридливо постійно повідомлювати і нагадувати споживачам про себе та бути постійно у них в голові необхідно кожного дня удосконалюватись. Інтернет-маркетинг в Україні розвивається, проте значно відстає від розвитку даної галузі у найбільш розвинутих країнах світу. Потенціал в українських рекламистів досить високий та не вистачає наукового підґрунтя, хоч в таргетингу більше важлива практика. Налаштування таргетованої реклами вимагає зусиль та правильних дій, головними є чітко підібрана цільова аудиторія та модель, яка об'єднує та координує послідовність всіх необхідних етапів.

Метою статті є визначення основних концепцій формування цільової аудиторії для таргетованої реклами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато вчених та спеціалістів як вітчизняних, так і зарубіжних розглядали різні теоретичні та практичні аспекти інтернет-маркетингу, в тому числі і таргетованої реклами, проте таких досліджень, на жаль, значно менше. Такі зарубіжні та вітчизняні вчені працювали над цими питаннями: Гейтс Б., Хемід Дж., Лук'яненко Д., Чистов К., Алізар А., Вард С., Бородкин А., Плєскач В., Затонацька Т., Салмін А., Савкова К., Примак Т. та ін.

Основна частина. Прогрес не стоїть на місці і з цим погодиться кожен, як і з тим, що використання Інтернет стало частиною нашого життя. Через Інтернет розвивається та удосконалюється більша частина бізнесу, на сьогоднішній день. Адже цей комунікаційний майданчик зібрав у себе багатомільйонну аудиторію користувачів в одному місці через усілякі соціальні мережі, сайти та програмні додатки. А просування товару чи послуги через Інтернет є універсальним методом, який є економічно-вигідним та дуже ефективним у теперішньому суспільстві. Адже, роблячи ставку на рекламу в інтернеті можна без великих затрат та зусиль налагодити результативну рекламу та потік клієнтів, так як Інтернет це глобальна та дуже перспективна платформа для рекламних кампаній. І для зросту ефективності реклами на даній платформі постійно розробляються нові методики, концепції, інструменти та технології.

Однією із найбільш фундаментальних властивостей Інтернету щодо сучасної комерції, є перехід ключової ролі від виробників до споживачів. Інтернет зробив реальністю для компаній можливість привернути увагу нового клієнта всього за десятки секунд, проведених ним перед екраном комп'ютера чи телефону. Однак він дав можливість тому ж користувачеві за кілька клацань миші перейти до будь-якого з конкурентів. У такій ситуації увага покупців стає найбільшою цінністю, а встановлення взаємодії з клієнтами головним капіталом компаній [3]. До інструментів інтернет-маркетингу входить таргетована реклама і виходячи з вище описаного вона є чудовим механізмом для проведення рекламної кампанії в соціальних мережах.

Таргетована реклама – офіційний вид реклами в соціальній мережі Instagram та Facebook, який дозволяє використовувати основні критерії націлювання аудиторії в Facebook з метою взаємодії бренду або компанії з користувачами мережі і направляти їх як на сайт (або посадкову сторінку) так і на офіційну сторінку компанії. Сервіс таргетованої реклами в Інстаграм запущений 1 жовтня 2015 року та працює на

базі рекламного кабінету Facebook [7]. Тож іншими словами таргетинг – це механізм інтернет-реклами, за допомогою якого з усієї кількості споживачів, які знаходяться у мережі Інтернет, можна виділити дуже вузько конкретно тільки ту цільову аудиторію, на яку орієнтований наш товар чи послуга за необхідними критеріями та націлити на неї свої рекламні оголошення.

У арсеналі функцій налаштувань таргетованої реклами є багато критеріїв за допомогою яких з легкістю можна дуже точно відобразити портрет споживачів цільової аудиторії певного товару та за допомогою воронки продажів зробити цих користувачів своїми клієнтами. Сегментування груп споживачів безперечно дуже важливий крок до чіткого визначення своєї цільової аудиторії для задоволення потреб якої і буде націлена діяльність компанії. Формування та визначення своєї цільової аудиторії завжди було, є і буде невід’ємною частиною стратегії підприємства.

Сегментування ринку – це розподіл споживачів на групи на основі різниці в потребах, характеристиках чи поведінці і розроблення для кожної з груп окремого комплексу маркетингу. Кінцева мета сегментування цільового ринку – вибір сегмента (або сегментів) споживачів, на задоволення потреб якого буде спрямована діяльність [1].

Тож цільова аудиторія – це реальні та потенційні споживачі, які можуть віддати перевагу у виборі на користь певної послуги чи товару під дією маркетингової діяльності. Щоб реклама була показана саме тим користувачам, які є цільовою аудиторією рекламованого товару чи послуги необхідно точно від сегментувати користувачів. Обрати свою аудиторію можна за наступними критеріями:

* Соціально-демографічні (обирається аудиторія за статтю, віком, освітою, сімейним станом, доходом, посадою, місцем роботи);

* Географічно-територіальні (дана функція дозволяє показувати рекламу в певних географічних регіонах чи навіть на обраній вулиці);

* Інтересами аудиторії (показ реклами буде відбуватись лише тим користувачам, які цікавляться вибраними в налаштуваннях інтересами);

* За часом показу (реклама буде працювати лише у вибрані тижні, дні, години, які необхідні рекламодавцю);

* За різними технічними характеристиками (показ реклами можна обрати на певних цифрових засобах, моделях гаджетів та ін.);

* Кількістю показів реклами (можна вказати кількість показів рекламного оголошення одному користувачеві);

* Рекламним бюджетом (вказати який бюджет буде витратиться на рекламну кампанію);

* Базою уже існуючих клієнтів (якщо в підприємства уже є своя база клієнтів, то додавши її, можна зазначити в налаштуваннях пошук нових потенційних клієнтів, які схожі з існуючими в базі);

* Соціальними мережами (обрати соціальну мережу, де будуть відображатись рекламні повідомлення).

Головними КРІ таргетованої реклами є: конверсія в продажі; зацікавленість аудиторії (показники відмов, переглядів, час на сайті); конверсія в звернення (заявки, запитання, дзвінки); нова аудиторія та повернення на сайт. Взаємодія між рекламою в Інтернеті та споживачами відбувається через розширену модель «AIDA(S)», яку запропонував Е. Левіс для опису поведінки споживачів при прийнятті рішення про покупку: А – Attention (увага); І – Interest (інтерес); D – Desire (бажання); А – Action (дія); S – Satisfaction (задоволення) [2]. Дана модель чудово працює в продажах, маркетингу, в будь-якому місці та в будь-який час, де необхідно максимально охопити увагу аудиторії та закликати її до дії. Але всі стадії мають бути послідовними і зміна їх неприпустима.

На заміну є удосконалена модель «5А», яку запропонував Філіп Котлер. Він додав якраз те, чого не вистачало моделі «AIDA», щоб усучаснити модель для теперішнього імунітету до реклами споживачів. Концепція «5А» складається з таких етапів, як: 1А – Aware (знайомство з брендом, рекламою); 2А – Appeal (зацікавленість); 3А – Ask (дослідження споживачем продукції бренду); 4А – Act (дія, яка продовжиться використанням товару та його сервісом після купівлі); 5А- Advocate (прихильність; лояльність до бренду) [4].

Наступною моделлю є воронка продажів – це шлях, який середньостатистичний споживач товару або послуги проходить від залучення його уваги до пропозиції та до моменту покупки. Вона складається з таких етапів: робота з пропозицією (формування УТП); отримання холодних контактів (потенційних клієнтів); формування зацікавленості до пропозиції; робота з запереченнями (переконання); закриття угоди (продаж); аналіз результатів; збільшення конверсії [5]. Але на сьогодні в умовах, коли пропозиція перевищує попит залучати клієнтів стає все важче. Тож використання воронки продажів в комплексі з її аналізом є можливістю впливати ненав’язливо та тонко на споживачів орієнтуючись на їх потреби.

Ще однією досить ефективною моделлю є Customer Journey Mapping, яка є маркетинговою технологією, яка спрощує спілкування з клієнтами і робить комунікативну стратегію більш ефективною і цілісною. План моделі:

- 1) Визначити основні групи покупців. Для кожного профілю покупця найкраще скласти окрему карту.
- 2) Скласти воронку продажів для кожної групи.
- 3) Визначити цілі клієнта на кожному етапі.
- 4) Відзначити точки взаємодії клієнта і компанії в різних каналах: соцмережі, сайт компанії, мобільний додаток та інші. В результаті вийде experience map.
- 5) Виділіть КРІ для кожного етапу - то, чого вам хотілося б досягти.
- 6) Опціонально побудувати емоційну карту для кожної точки контакту на основі experience map.
- 7) Знайти вразливі місця - перешкоди, які заважають досягненню КРІ.
- 8) Усунення перешкод на підвищення КРІ. [6]

Особливо корисною вона є для тих товарів, яким характерна багатоканальна взаємодія, тобто для тих випадків, коли споживач і продукт "стикаються" в декількох точках.

Кожна модель підходить кожній роботі та ефективна для реклами бізнесу по-різному, але я вважаю найбільш доцільнішою у використанні модель Customer Journey Mapping, адже вона увібрала в себе певні елементи з усіх вище перерахованих моделей і є найбільш комплексною. Вона дозволяє забезпечити високий рівень якості у всіх точках дотику клієнтів з продуктом, виявити проблемні місця, причини невдоволення та фрустрації у клієнтів. Крім того, такий аналіз часто допомагає виявити зони з розмитою відповідальністю, які внаслідок цього не отримують належної уваги (а це значить, що призначений для користувача досвід в цих точках далекий від досконалості).

Висновок. Висока ефективність реклами продукту чи послуги прямо залежить від своєчасного вибору компанією засобів реклами та її моделей, враховуючи тенденції розвитку ринку. В час коли споживачі перенасичені рекламою і її ефективність знижується, саме таргетована реклама може привернути якісно цільових клієнтів. Адже вона впливає на вузький сегмент цільової аудиторії та з її допомогою можна розмістити релевантну користувачу рекламу. Проте не варто обмежуватись лише таргетингом та лише одним його видом, для більш результативної рекламної кампанії, а щоб вона була ще ефективнішою її краще пропрацювати через моделі, вони допоможуть доцільно вибрати необхідну аудиторію, уникнути помилок та збільшити конверсію.

Список використаних джерел

1. Бутенко Н. В. Маркетинг : підручник. – К. : Атака, 2008. – 300 с.
2. Почерцов, Г. Г. Теорія комунікації : навчальний посібник – Ваклер, 2006. – 656 с.
3. Петрик, Е. А. Інтернет-маркетинг / Е. А. Петрик. – М. : МФПА, 2004. – 299 с.
4. Emmanuel Probst, журналіст Branding Strategy Insider: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://volna.adindex.ru/to-read/viewpoint/forget-the-AIDA-model/index.phtml>
5. Що таке воронка продажів? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bigenergy.com.ua/finans/bznes-dlya-pdpri/1151-shho-take-voronka-prodazhiv-7-etapiv-voronki-prikladi.html>
6. Как составить Customer Journey Mapping [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cossa.ru/149/101189/>
7. Leosvit Marketing – розробка та проведення рекламних кампаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://leosvit.com/srv/internet-marketing/targetovana-reklama>

УДК 336.77:338.43

Тарасевич Наталя Вадимівна
Кандидат економічних наук, доцент
Одеський національний економічний університет
Марковський Артем Валерійович
Одеський національний економічний університет

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто тенденції розвитку банківського кредитування сільського господарства в Україні. Також проаналізовані сучасні пропозиції банківського кредитування сільського господарства. Автором визначені особливості цих пропозицій, які в даний момент є актуальними та активно використовуються українськими банками для залучення нових клієнтів.

Ключові слова: кредит, банк, банківське кредитування, сільське господарство, фінансовий консалтинг, вексельне кредитування, вексель, відсоткова ставка, партнери банку, агробізнес.

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією з найбільш перспективних галузей економіки України, ефективний розвиток якої дає можливість гарантувати продовольчу безпеку країни, та зменшення залежності від імпорту с/г продукції з інших країн. Також при створенні великих обсягів

вирощеної продукції можливо створити важливий ресурс зовнішньоекономічної діяльності, отримати надійне джерело надходжень до бюджету та потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку селищ та зменшення відтіку робочої сили в агробізнесі. Оскільки в сучасних умовах сільське господарство є практично позбавленим засобів для ефективного самостійного функціонування, воно потребує вливань великих коштів, щоб вести економічно вигідну діяльність. Головною складовою підтримки аграріїв є кредитне забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема обґрунтування рівня та ефективності фінансової підтримки аграрного сектора економіки посідає чільне місце у наукових дослідженнях, однак нерозкритими залишаються аспекти кредитування сільського господарства. Зокрема зазначеному питанню присвячено роботи Гайдуцького П.І. [1], Гудзь О.Є. [2], Непочатенко О.О. [3], Палькевич Ю.Р. [4], Радченко Н.Г. [5], Саблука П.Т. [6], Сомик А.В. [7], Чернобай О.П. [8] та інші. Необхідність підвищення ефективності використання кредитних коштів, спрямованих на фінансову підтримку підприємств аграрного сектору економіки визначає актуальність подальших досліджень у цій сфері.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення спеціальних пропозицій банків України, щодо кредитування сільського господарства та визначення сучасного стану та які види послуг пропонують банки сільськогосподарським товаровиробникам на сучасному етапі кредитуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення конкурентоспроможного аграрного виробництва без втручання кредитних коштів в сільське господарство неможливе, оскільки існують фактори, які з однієї сторони виступають особливостями сільського господарства та знижують його привабливість для інвесторів (великий ступінь ризику, залежність від погоднокліматичних умов, сезонність виробництва, врожайність, тощо), а з іншої – є умовою його регулювання і підпитка кредитними коштами дозволяє зберегти готову продукцію на складах для продажу в наступних періодах коли ціна на продукцію зростає, що надасть для аграрія додатковий прибуток.

Якщо перейти до перспектив кредитування сільського господарства в Україні, то загалом розвиток банківського кредитування поділена на два підходи, які відповідають європейським стандартам розвитку банківської діяльності.

Перший з них – це підвищення доступності кредитів на основі стандартизації форм та спрощення процедур надання кредитів. Зараз сучасні українські банки ведуть більш відкриту політику введення бізнесу. Кожен банк має свій сайт в мережі інтернет, де викладена вся достовірна інформація про послуги банку суб'єктам малого бізнесу. Кожен банк веде свою діяльність за своїми стандартами, які були встановленими вищим керівництвом та прописані у регламенту банку. Кожному новому клієнту-підприємцю, банки пропонують стандартний пакет послуг, в яку входять: кредитна картка, яка пропонується виключно фізичним особам-підприємцям; овердрафт, який надає легкості в управлінні грошовими коштами у вирішенні тимчасових фінансових питань; відкриття кредитної лінії, яка дозволяє запобігти дефіциту оборотних коштів на підприємстві; різноманітні гарантії банку, які допоможуть мінімізувати виникнення ризиків у бізнесі юридичних осіб, а також можливість укласти договори страхування на виконання зобов'язань за кредитом у страхових компаній.

Другий підхід до розвитку форм кредитування малого бізнесу в Україні є клієнторієнтованість, тобто спрямування на формування партнерських відносин із клієнтами, посилення індивідуалізації та комплексності банківського обслуговування. Банки намагаються різноманітнити свій спектр кредитування, таким чином виникають нові пропозиції, які направлені на задоволення конкретної мети у підприємств малого бізнесу, такі як, кредити без застави майна, інвестиційні кредити, пільгові ставки по кредитуванні для кредитування на поточну діяльність та інші.

Обидва підходи до кредитування суб'єктів малого бізнесу в сфері сільського господарства мають переваги і недоліки, а тому банки повинні приділяти увагу кожному із них. Стандартизація форм кредитування здійснювалася на основі використання методів кредитного скорингу, управління лімітів кредитування, гнучкість до 90 днів за овердрафтом, комп'ютерні моделі оцінки кредитів та агротаблиці для визначення кредитної навантаженості підприємства на 1 га, тощо.

В нашому дослідженні запропоновано найяскравіші пропозиції банківського кредитування сільського господарства. Нижче перераховані всі спеціальні пропозиції банків України, щодо кредитування суб'єктів малого бізнесу в сфері сільського господарства, які діють на банківському ринку:

Напрями розвитку банківського кредитування сільського господарства в Україні	
1)	Партнерські програми з постачальниками сільськогосподарських техніки за зниженими відсотковими ставками
2)	Спеціальні вексельні програми на придбання ЗЗР, насіння і добрив
3)	Надання агроклієнтам кредитних канікул в період посівної і збору врожаю
4)	Використання зменшених процентних ставок для агроклієнтів
5)	Постійні тренінги та конференції для клієнтів агробізнесу
6)	Програми державної компенсації вартості вітчизняної сільгосптехніки

Рис. 1. – Напрями розвитку банківського кредитування сільського господарства в Україні

Почнемо більш детальний огляд представлених програм розвитку банківського кредитування сільського господарства.

1) Партнерські програми з постачальниками сільськогосподарських техніки є самою популярним напрямком кредитування для інвестування в розвиток бізнесу для аграріїв. Аграрним підприємствам потрібно циклічно оновлювати сільськогосподарську техніку, щоб можна було швидше збирати врожай та автоматизувати виробничий процес. Співпраця банків із провідними дистриб'юторами сільгосптехніки дає змогу пропонувати клієнтам особливі умови придбання товарів необхідних для успішного ведення агробізнесу, при якому різницю в зменшеній відсотковій ставці, компенсує сам постачальник техніки. В ході свого розвитку, такі партнерські кредитні програми є найпріоритетнішими при розгляді кредитних заявок, які мають мінімальний пакет документів, знижені (льготні) відсоткові ставки та швидкість прийняття рішення. Протягом тижня вже можливо надати кредит та відвантажити техніку в користування господарству.

Найпоширенішими партнерами банків є такі великі постачальники сільськогосподарської техніки, як Агротек, Ландтех, Агросервіс, Агроресурс, Агро-союз, Амако, Бізон-імпорт, Техноторг, Цеппелін та інші.

2) Банки пропонують програму фінансування, що дозволяє придбавати засоби захисту рослин, насіння, добрива та інше із відстрочкою платежу на спеціальних вигідних умовах із використанням комерційних векселів. Такий вид кредитування останнім часом дуже рухливо розвивається, так як відсоткова ставка (комісія) за встановлення ліміту на авалювання векселів є у кілька разів нижча за вартість банківського кредиту у національній валюті та є фіксованою і незмінюваною. Надається реальна відстрочка платежу сільськогосподарському підприємству на термін 6-9 місяців. При цьому відсутні ризики зміни ціни продукції внаслідок валютних коливань та інфляції. Сума оплати за векселем на момент розрахунку дорівнює сумі, на яку був авалюваний вексель. Також, якщо є зниженні комісійна ставка, якщо придбати товар у будь-якого офіційного дилера або дистриб'ютора (Баєр, Сингента).

3) Надання агроклієнтам кредитних канікул в період посівної і збору врожаю є дуже лояльним підходом до клієнтів. Для сільськогосподарських підприємств діють особливі умови - кредитні канікули: це означає що клієнт може не платити за тілом кредиту на щомісячній основі, а погашати лише відсотки за кредитом, оскільки доходи господарники починають отримувати лише зі збором врожаю (липень-жовтень), так як даний вид бізнесу має сезонний характер. Банки надають клієнту можливість самому обирати, коли можна буде погашати тіло кредиту, це звичайно за всього проходить восени. Банк разом з клієнтом складають індивідуальний графік погашення, відповідно якому клієнт сплачує лише відсотки за кредитом до моменту настання сплати за тілом кредиту згідно графіку погашень.

4) Використання зменшених процентних ставок для підприємств зайнятих у сільському господарстві є дуже розповсюдженим засобом залучення нових агроклієнтів та виокремлення важливості даної галузі для банків.

Найкрупніші банки України спеціально зменшують ставки по кредитуванню поточної діяльності сільськогосподарських підприємств. Щоби заволокти нових потенційних клієнтів на кредитування. По таким кредитам використовують найменшу маржу від облікової ставки НБУ.

5) В даний момент часу є досить розповсюдженим проведення банками постійних тренінгів та конференцій для клієнтів агробізнесу, щоби підняти їх фінансову грамотність та навчити вигідно користуватися кредитними коштами. Такий вид фінансового консалтингу дозволяє банкам надавати консультації клієнтам з фінансової діяльності (консультації з фінансового менеджменту, бухгалтерії, маркетингу, тощо) їхнього бізнесу. Все це сприяє покращенню розуміння підприємців, як потрібно співпрацювати з банками, піднімає їх фінансову грамотність та всебічно розвиває рівень бізнесу країни.

Фінансовий консалтинг, може надавати послуги, як консультативні, так і інформаційні, тобто забезпечення можливостей користування інформаційними мережами і технічними бібліотеками.

Бізнес-тренінг – це розвиток навичок персоналу для успішного виконання бізнес-завдань, підвищення ефективності виробничої діяльності, управлінських взаємодій, тощо. Бізнес-тренінг є складним та ємним процесом, який стосується всіх аспектів введення сільськогосподарського бізнесу (діяльності компанії, вирощування рослин, захист від рейдерських набігів та інші), що вимагає системного підходу до виконання. Такі заходи створюються за ініціативою українських банків разом з консультантами партнерів в сфері агробізнесу, при цьому ведучими таких заходів в основному є представники банків.

б) Постановами КМУ № 130, №86 та №106 затверджено програму компенсації 25% (а для невеликих фермерських господарств - 40%) вартості вітчизняної сільгосптехніки, придбаної в поточному році.

Треба відмітити, що до невеликих фермерських господарств відносять підприємства з посівними площами до 500 гектарів і річною виручкою до 15 млн грн або кооперативи (до складу яких входить не менше 20 членів, серед яких має бути як мінімум одне фермерське господарство, а інші - фізичні особи, у власності та користуванні кожного з яких знаходиться не більше 100 гектарів земель сільськогосподарського призначення) з компенсацією в розмірі фактично виплачених відсотків (комісій) за вирахуванням 1% річних (але не більше 1,5 облікової ставки НБУ) в рамках кредитних програм. Додаткову компенсацію у розмірі 15% можуть отримати тільки підприємці з формою підприємницької діяльності «Фермерське господарство».

У програмі щодо компенсації беруть участь лише державні банки, такі як ПриватБанк, УкресімБанк, ОщадБанк, УкргазБанк. Також варто відмітити, що компенсація діє лише на вітчизняного виробництва техніки. На даний момент в Україні діє лише один працюючий виробничий завод – Харківський тракторний завод, який активно співпрацює за даною програмою.

Для отримання грошей за програмою компенсації досить звернутися в державний банк із заявкою та документами, що підтверджують покупку техніки або обладнання. Після отримання документів Мінагрополітики в місячний термін перераховує кошти державному банку, який в одноденний термін компенсує 25% або 40% вартості придбаної техніки без урахування ПДВ.

Варто відмітити, що в 60% придбання сільськогосподарської техніки здійснюються за кредитними коштами, які були видані різними банками. Але щоб отримати компенсацію обов'язково потрібно буде перерахувати позичкові кошти на поточний рахунок державного банку та з нього здійснити оплату за сільгосптехніку.

Висновки. За результатами дослідження були систематизовані напрями розвитку банківського кредитування, що пов'язані з сільським господарством в Україні, а саме: партнерські програми з постачальниками сільськогосподарських техніки за зниженими ставками, вексельне кредитування, надання кредитних канікул, льготні відсоткові ставки, проведення бізнес-тренінгів та програму державної компенсації вартості вітчизняної сільгосптехніки.

Сучасні банки України використовують великий спектр пропозицій стосовно кредитування сільського господарства, які направлені з одної сторони на підтримку розвитку агробізнесу в Україні, а з другої боку допомагає приваблювати нових постійних клієнтів на кредитування та виконувати поставлені плани стосовно обсягів кредитування юридичних осіб.

Список використаних джерел

1. Гайдуцький П.І. Аграрна реформа в Україні / [Гайдуцький П.І., Саблук П.Т., Лупенко Ю.О. та ін.]; За ред. П.І. Гайдуцького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Гудзь О.Є. Державна програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здевелювання кредитів / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 8-13.
3. Гудзь О.Є. Удосконалення механізму кредитних субсидій підприємств АПК [Текст] / О. Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 59-61.
4. Палькевич Ю.С. Роль держави в системі кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств / Ю.С. Палькевич // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 79-86.
5. Радченко Н.Г. Державна підтримка банківського кредитування сільськогосподарських підприємств / Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – №1(17). – Том 2. – Мелітополь, 2012. – С. 90-98.
6. Саблук П.Т. Стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу України / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк; Інститут аграрної економіки УААН. – К., 2002. – 60 с.
7. Сомик А.В. Особливості розвитку системи сільськогосподарського кредитування у зарубіжних країнах / А.В. Сомик // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 136-140.
8. Чорнобай О. Особливості кредитування аграрних підприємств в умовах ринкової економіки // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №5. – С. 207-221.

УДК 366.77:334.012.64(477)

Назлуханян Сіруш Самвелівна*Одеський національний економічний університет*

Науковий керівник: Тарасевич Наталія Вадимівна, кандидат економічних наук, доцент

*Одеський національний економічний університет***ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ
МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто особливості кредитування малого бізнесу в Україні та визначено які саме фактори мають найбільший вплив на кредитування. Проаналізовано основні проблеми з якими стикаються як банки, так і клієнти під час співпраці. Оцінено сучасний стан банківського кредитування. Стаття присвячена розгляду особливостей і тенденцій кредитування малого і мікро бізнесу в Україні. У статті наводяться основні тенденції та роль банківської системи, а також держави в системі кредитування ММБ. У роботі зроблено висновок про необхідність розширення кредитування і підвищення доступності кредитів для ММБ, збільшення частки ММБ в ВВП країни, розвитку і вдосконалення системи квотування, участі малого та мікро бізнесу у закупівлях природних монополій і державних корпорацій. Запропоновано комплекс заходів щодо забезпечення розвитку малого бізнесу, до якого відноситься впорядкування спрощеної системи оподаткування, сприяння розвитку інноваційного підприємництва, кластерна організація малого бізнесу, формування сучасної фінансової інфраструктури підтримки підприємництва, формування сприятливого бізнес-клімату, правове забезпечення підприємництва.

Ключові слова: малий та мікро бізнес (ММБ), банківське кредитування, заставні та беззаставні кредити, проблемна заборгованість, державна підтримка, економіка України..

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації економіки України важливе місце посідає проблема формування ринкових інститутів, головним із яких є розвиток підприємництва. Становлення і розвиток різних форм малого підприємництва, поряд із середнім і великим бізнесом, є стратегічною проблемою економічної політики в умовах модернізації економіки, її наближення до передових світових стандартів. Малий бізнес в ринковій економіці виступає провідним сектором, на його основі визначаються темпи економічного і соціального розвитку країни, структура і якість валового національного продукту, рівень демократизації суспільства. Його розвиток є ефективним засобом пом'якшення соціальної напруги і ослаблення майнової нерівності в суспільстві. Нажаль в Україні розвиток бізнесу залишається на низькому рівні. Така ситуація спровокована нерозвиненим регуляторним середовищем, слабким доступом до фінансування і низьким зростанням конкуренції. Однак, європейський курс розвитку України обумовлює необхідність реформування та вирішення внутрішніх проблем країни. Високий потенціал для розвитку малого підприємництва, природні запаси, високий рівень освіти за умови державної підтримки сприятимуть появі великої кількості фірм, що, в свою чергу, дозволить створити нові робочі місця, принесе реальні гроші до бюджету не тільки центру, але й регіонів. Крім того, саме малим підприємством легше управляти в умовах нестабільного курсу національної валюти.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблем функціонування та розвитку малого підприємництва, зарубіжного досвіду організації малого бізнесу, питанням державної підтримки малого бізнесу, розвитку його інфраструктури присвячено роботи багатьох вчених серед яких Бондарук Т., Ульяницька О., Бобиль В., Воронич К., Гобир І., Мельник М., Дикань В., Добуляк Л., Цегелик Г., Жирко С., Ольвінська Ю., Самоєнкова О., Череп О., Полякова А., Швець Г. та інші. Однак, в сучасних умовах реформування економіки України виникає необхідність поглибленого дослідження проблем та перспектив розвитку малого бізнесу, що дозволить розробити комплекс заходів щодо забезпечення його розвитку.

Метою статті є дослідження проблем, перспектив малого підприємництва в Україні, визначення шляхів забезпечення його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Всесвітня практика демонструє той факт, що становлення ринкових відносин неможливо без участі малого і мікро бізнесу. Саме ММБ являє собою частину фінансової системи держави. Відштовхуючись від критеріїв успішного розвитку України, стабільності держави, дана категорія бізнесу вважається необхідним інструментом для вирішення фінансових, політичних і суспільних завдань.

Розвиток економіки будь-якої країни передбачає оптимальне співвідношення великих, середніх і малих підприємств. Будучи одним з ключових елементів ринкового механізму, малий бізнес відіграє значну роль у забезпеченні сталого розвитку економіки. Якщо порівнювати з корпоративними клієнтами, сфера

ММБ не потребує таких великих стартових вкладень, але вона припускає швидкий оборот ресурсів і високу динаміку зростання. Такий бізнес дозволяє вводити інновації та вирішувати значні труднощі, пов'язані з безробіттям і реструктуризацією економіки. Сфера малого і мікро бізнесу сприяє політичній та громадській міцності в країні, так як за економічним становищем і умов життя індивідуальні підприємці близькі до більшості населення і становлять основу середнього класу, який є гарантом такої стабільності.

Одними з найбільш важливих питань в сфері малого бізнесу, які потребують спеціального правового регулювання, є питання його кредитування. Недосконалість фінансово-кредитних інститутів в нашій країні, і в першу чергу банківського кредитування, негативно позначається на розвитку українського малого та мікро підприємництва. Такий стан пояснюється тим, що в Україні в умовах ринкової економіки практика банківського кредитування більш молода, ніж в розвинених зарубіжних країнах, так як там в цій сфері існують вікові традиції.

Існують особливості малого бізнесу, які роблять його привабливим для банківського кредитування. Однією з таких особливостей є більша, ніж у великих господарюючих суб'єктів, залежність ММБ від позикових коштів, в тому числі від кредитів банку. Це пояснюється багатьма факторами: об'єктивною обмеженістю вільних фінансових ресурсів, прискореної оборотністю оборотних коштів, меншими можливостями для довгострокового планування руху грошових потоків. В останні роки постійно ускладнюються технології фінансового менеджменту, маркетингу, бухобліку. Нemoжливiсть змісту в штаті висококваліфікованих фахівців в цих областях визначило посилення попиту з боку суб'єктів ММБ і на консультаційну підтримку з боку обслуговуючого банку.

Ефективний розвиток малого і мікро бізнесу в значній мірі залежить від забезпеченості підприємців довгостроковими і короткостроковими фінансовими. Недостатнє фінансування - важлива проблема, з якою стикаються українські суб'єкти ММБ бізнесу. Реалізація потенціалу малого та мікро бізнесу у вирішенні економічних і соціальних проблем неможлива без його адекватної фінансово-кредитної підтримки. В сучасних умовах в Україні проблема фінансового забезпечення розвитку малого та мікро бізнесу особливо актуальна [1].

Не варто забувати той факт, що малий і мікро бізнесу демонструє себе, як більш мобільний і до змінних економічних умов зовнішнього середовища. Суб'єкти малого і мікро бізнесу потребують джерела фінансування як на стадії становлення, так і в процесі розвитку. Найбільш затребуваними джерелами фінансування для цих суб'єктів бізнесу стають банківські кредити.

Кредити малого і мікро бізнесу в Україні на сьогоднішній день надають багато банків. Серед них лідируючі позиції в Україні, зокрема в Одеському регіоні займають АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ АТ «Південний», ПАТ «Банк Восток», ПАТ «ПроКредит Банк», ПАТ «Банк Кредит Дніпро», АТ КБ «Приватбанк».

Серед послуг в області кредитування можна виділити 2 види кредиту: заставні та беззаставні. Процентна ставка, в свою чергу, буде відштовхуватися від наявності забезпечення та фінансових показників позичальника.

В даний час виділяють декілька проблем в сегменті кредитування ММБ українськими банками. Ключовий з них є трудодоступність кредитних продуктів для клієнтів. Вона полягає в ряді аспектів, таких як необхідність надання застави і гарантій, вибір і відповідність поручителів згідно кредитної політики банку, високі процентні ставки, складність оформлення документів, тривалий період розгляду заявок і врешті-решт – відсутність довіри до банку. У спеціальній літературі часто можна почути думку про те, що кредитування малого бізнесу пов'язане з великими ризиками для банків. Дана проблема називається чи не основною причиною відмови банків від кредитування суб'єктів ММБ [2]. Це не зовсім вірно. Малий бізнес умовно можна розділити на дві категорії: діючий і формується. Формується бізнес дійсно дуже ризиковий. Він починається, як правило, при надмірному нестачі всіх видів ресурсів, починаючи від кваліфікованого персоналу і закінчуючи грошима, приміщенням і всім іншим. Тим часом за статистикою малі підприємства є одними з найбільш дисциплінованих позичальників. Неповорнення або прострочення повернення кредиту становить 1-2%. Так що якщо ризик існує, то в дуже малому ступені. Додатково можна виділити той факт, що в банках при кредитуванні клієнтів малого та мікро бізнесу існують певні вимоги, без яких виключається навіть спроба розгляду заявки клієнта на кредитування. Одним з таких вимог є ведення діяльності підприємства від одного / двох років і відповідно надання фінансової звітності за повний рік. Період роботи «від 2-х років» поширюється на клієнтів з агро сфери.

Друга причина відмови банків від роботи з суб'єктами ММБ – це заставне забезпечення кредиту. Малий і мікро бізнес має специфічну структуру активів, в якій мінімальний внесок нерухомості, що могло б служити запорукою повернення кредиту. Відносно надання забезпечення найбільш часто піднімаються питання, пов'язані з регулюванням прав власності. Норми, які мають безпосереднє відношення до забезпечення позик, містяться не тільки в цивільному законодавстві, а й у сімейному. Все нажите в шлюбі

майно розглядається сімейним правом як спільне майно подружжя, що серйозно ускладнює передачу його в заставу. Так, на момент укладення договорів з банком присутність і згода подружжя позичальника / поручителя є обов'язковою умовою. Серед найбільш поширених видів, які приймаються банками як застави, можна виділити нежитлову нерухомість, товар в обороті, автотранспорт і спецтехніку, устаткування, майно третіх осіб і поручительство власників бізнесу. Недостатньо розвинене використання житлової нерухомості, придбаних обладнання та нерухомості (тут, мабуть, гідну конкуренцію банкам складають лізингові компанії). Використання останніх двох типів застави представляється найбільш значущим в плані кредитування, так як їх застосування в банківській практиці дозволить істотно спростити в тій чи іншій формі кредитування. Ще однією проблемою є той, що в Україні банки не готові займатися кредитуванням стартапів, що в свою чергу обмежує можливості розвитку початківців бізнесменів.

Третя проблема – це коротка кредитна історія або її повна відсутність. Підприємство, створене кілька тижнів, місяців або років тому, має набагато менше шансів на отримання кредиту, по крайній мере, на тих же умовах, що і підприємство, яке давно вже діє на ринку, неодноразово брав кредити, в тому числі в даному конкретному банку, і його знають як клієнта. В Україні немає такої довгої історії розвитку приватного малого бізнесу, як на Заході, і у нас також немає довгої історії розвитку приватного банківського сектора. Банки дають кредити підприємствам, які мають стабільний оборот, який потрібно продемонструвати. Дуже багато малих підприємств через непосильного оподаткування і в цілях безпеки змушені приховувати, в тому числі і від кредитних організацій, реальні масштаби бізнесу, в балансах практично не відображають прибуток, занижують фонд заробітної плати, не показують наявні активи. Кредитна заявка у такого підприємства в принципі не може бути обгрунтованою, і будь-який поважуючий себе банк змушений відмовляти йому у видачі позики.

Четверта проблема в тому, що малі підприємства дуже часто прагнуть отримати кредит тоді, коли у них різко похитнулося фінансове становище. Коли бізнес йде нормально, підприємства вважають за краще обмежуватися власними коштами.

П'ята проблема в тому, що кредити в українських банках видають на короткий термін, за який важко встигнути що-небудь зробити. У зв'язку з цим підприємствам нерідко доводиться перекредитовуватися. Драйвером зростання може виступити подовження видаваних кредитів. Якщо невеликі банки вже активно працюють в діапазоні від року до трьох років, то великі федеральні і раніше видають більшу частину кредитів терміном до 12 місяців. Перехід до більш довгими кредитами дозволить істотно розширити коло споживачів кредитних продуктів.

Незважаючи на всі перераховані вище проблеми, кредитування малого бізнесу починає набирати оберти. Жорстка конкуренція за великих позичальників все частіше змушує українські банки повертатися обличчям до малого бізнесу. За темпами зростання портфеля кредитів цей сегмент як і раніше залишається безумовним лідером, однак темпи могли бути набагато вище. Адже з точки зору рівня маржі сегмент залишається досить привабливим для банків, так і ефект «низької бази» продовжує зберігатися [3].

Лідери ринку поступово переходять до інтенсивної моделі зростання. Про це свідчить не тільки зниження швидкості освоєння регіонів, але і збільшення показника видачі кредитів малому і мікро бізнесу в розрахунку на одного співробітника. У той же час інші банки женуться за максимального територіальним покриттям іноді навіть на шкоду ефективності своєї роботи.

Рейтинг найнадійніших банків України в 2018 році (складено російською мовою)

1. Райффайзен банк Аваль (Raiffeisen Bank, Австрія)
2. Креді Агриколь Банк (Credit Agricole, Франція)
3. Укрсиббанк (BNP Paribas Group, Франція)
4. Ощадбанк* (государственный)
5. Укрэксимбанк* (государственный)
6. Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща)
7. Ситибанк Україна (Citigroup, США)
8. ПроКредит Банк (ProCredit Bank, Германия)
9. Укргазбанк (государственный)
10. Альфа-Банк (ABN Holdings, Люксембург)
11. Укрсоцбанк (ABN Holdings, Люксембург)
12. ОТП Банк (OTP Bank, Венгрия)
13. (Intesa Sanpaolo, Италия)
14. ИНГ Банк Украина (ING Groep, Нидерланды)
15. ПУМБ (СКМ Финанс, Украина)

Під надійністю банку слід розуміти здатність фінансового інституту чинити опір несприятливим факторам, проте надійність і вірогідність дефолту – поняття різні. Банк, що має високий рівень надійності,

може зіткнутися з сильним впливом негативних і малопередбачуваних чинників, які здатні привести до його банкруства, в той час як банк з задовільним рейтингом продовжить працювати, оскільки в результаті збігу обставин уникне негативного впливу таких факторів. Також необхідно враховувати політичні ризики.

Якщо до минулого року програми кредитування малого та середнього бізнесу були досить стандартні і відрізнялися нюансами в параметрах кредитування (сума, термін, ставки), то зараз банки все частіше пропонують «нестандартні» продукти. Тобто орієнтовані не тільки на суму кредиту, а виходять з його цілей, потреб позичальників, вимог ринку і іншого. В майбутньому це стане однією з головних тенденцій зростаючого ринку.

Таблиця 1

ТОП-10 рейтингу найбільших банків: кредити юридичним особам (тис. грн.) [6]

№	Банк	Кредити юросіб, тис. грн.	в т.ч. у валюті
1	ОЩАДБАНК	63 205 832	26 026 487
2	Укрексімбанк	56 845 050	43 334 641
3	СБЕРБАНК	38 636 560	34 469 081
4	ПРИВАТБАНК	32 076 259	2 090 622
5	Райффайзен Банк Аваль	25 551 887	4 649 202
6	АЛЬФА-БАНК	20 790 981	16 705 786
7	Промінвестбанк	19 804 134	16 536 090
8	АБ УКРГАЗБАНК	19 776 396	7 965 110
9	ПУМБ	19 723 435	11 954 704
10	УкрСиббанк	15 144 228	2 644 708

В даний час використовуються програми з деякими особливостями – її реалізація передбачає механізм дворівневого кредитування: банк не працює безпосередньо з суб'єктами малого та середнього бізнесу, а фінансує прямо лише регіональні банки. Останні, в свою чергу, кредитують суб'єкти малого та середнього бізнесу.

Для здійснення фінансової підтримки малого і мікро бізнесу деякими банками розроблені такі кредитні продукти, як «Відновлювана кредитна лінія» (даний продукт призначений для кредитування з метою поповнення обігових коштів) і «Інвестиційний кредит» (спрямований на зростання матеріально-технічної бази вже діючого суб'єкта малого і мікро бізнесу, розширення виробництва, створення нових технологій). Рішення про те, в рамках якого із зазначених продуктів кредитувати суб'єкт малого або мікро бізнесу, приймається банком-партнером самостійно. В даний час багато банків ведуть роботу з удосконалення існуючих кредитних продуктів, а також по розробці нових, які дозволили б банкам-партнерам проводити більш гнучку політику кредитування розглянутого бізнесу і сприяли зростанню чисельності суб'єктів цього бізнесу, які отримують фінансову підтримку в рамках зазначеної програми [4].

Для включення в програму кредитування банк відбирає:

- найбільш надійні та стабільно розвиваються регіональні банки;
- банки, що реалізують стратегію кредитування малого і мікро бізнесу з використанням найбільш адекватних технологій;
- банки, які беруть участь у розвитку інфраструктури підтримки суб'єктів малого та мікро бізнесу.

Пріоритетними цілями кредитування в рамках даної програми є: створення нових виробництв, придбання і модернізація основних засобів, розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності, а також впровадження нових технологій, розвиток експортних операцій та імпортозаміщення.

Одним з перспективних напрямків в реалізації даної програми є вдосконалення інформаційного і методологічного супроводу діяльності банків-партнерів в фінансуванні малого і середнього бізнесу. Ця діяльність повинна охоплювати і підвищення якості кредитних продуктів, орієнтованих насамперед на підтримку створення та початку функціонування суб'єктів малого і мікро бізнесу, а також підготовку рекомендацій з питань технологій кредитування, які дозволяли б знижувати витрати по фінансуванню суб'єктів малого та мікро бізнесу [5].

Малий і мікро бізнес надає і повинен надавати все більш вагомий вплив на соціально-економічний розвиток країни, впливаючи в помітну мірою, зокрема, на трудову зайнятість активного населення, оперативно вирішуючи безліч практичних завдань, спираючись при цьому багато в чому лише на власні ресурси і можливості. Саме тому один з найважливіших орієнтирів економічної політики України – створення і підтримання максимально сприятливого клімату для малого та мікро бізнесу.

Рішення проблем з кредитування малого бізнесу буде сприяти розвитку малого бізнесу, що допоможе зняти багато соціальних питань і буде сприяти розвитку економіки.

Висновок. Підсумовуючи слід зазначити, що одним із ключових факторів розвитку економіки України є розвиток малого бізнесу. Мале підприємництво на сьогоднішній день все сильніше потребує допомоги з боку держави, а конкретніше – створення сприятливих умов для ведення бізнесу. Тільки в такому випадку ця форма підприємництва дозволить досить швидкими темпами наростити показники економічного розвитку. Для підтримки малого бізнесу необхідна розробка відповідної законодавчої нормативної бази (вдосконалення вже існуючої), надання необхідної підтримки спеціальними органами, створення фінансової підтримки. Забезпечення раціонального використання економічного потенціалу розвитку малого підприємництва доцільно здійснювати на основі державної стратегії розвитку малого та мікро бізнесу. Таким чином, приходимо до висновку, що успіх діяльності МП тісно пов'язаний з кредитною діяльністю комерційних банків, у зв'язку з цим даним суб'єктам бізнесу необхідні зовнішні запозичення на всіх етапах господарської діяльності. На сьогоднішній день постає проблема доступності банківських фінансування для юридичних осіб, в тому числі для клієнтів малого підприємництва. Можна виділити ряд факторів, які значно обмежують кредитування даної форми бізнесу. І все ж банківське кредитування малого і мікро бізнесу вигідно не тільки самим підприємцям, а й банкам. Для ефективної роботи в банківській системі необхідне вдосконалення всіх механізмів взаємодії банків і ММБ. Сегмент малого та мікро бізнесу досить багатогранний, він включає безліч клієнтських ніш з різними уподобаннями і потребами в позиках. У зв'язку з цим банкам важко стандартизувати підходи до роботи відразу з усім цільовим сегментом ММБ, також виникають складнощі в розробці і формуванні конкурентоспроможного продуктового ряду. Тому банкам слід впроваджувати підходи, що забезпечують поєднання технологій, застосовуваних у роботі як з корпоративними, так і з роздрібними клієнтами, створюючи уніфіковану систему швидкого обслуговування ММБ.

Список використаних джерел

1. Бобиль В. Розвиток малого та середнього підприємництва як складова соціально-економічної стабільності сучасної України // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 3. – С. 35-38.
2. Бондарук Т. Г. Державна політика підтримки малого підприємництва // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 6. – С. 115-122.
3. Долгоруков Ю. Структура власності підприємств малого бізнесу та її вплив на регіональну економіку // Економіка України. – 2006. – № 9. – С. 34-39.
4. Карпій С. Розвиток малого підприємництва як стратегія реалізації політики зайнятості на регіональному рівні // Економіст. – 2007. – № 4. – С. 42-46.
5. Ульяницька О. В. Соціально-економічні проблеми господарської діяльності підприємств малого бізнесу // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 2. – С. 65-73.
6. Аналітичний звіт про ринок кредитування малого і середнього бізнесу в банках України за 2017 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostobankir.com.ua>.

УДК 316.472.45+316.772

Садило Наталія Миколаївна

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

INSTAGRAM ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ

У статті зроблено спробу виявити основні закономірності привернення уваги до мережі Instagram, а також аналіз факторів, що вплинули на досягнення такого феноменального успіху. Виявлено основні хронологічні етапи становлення цієї соціальної мережі (використання історичного методу дослідження); проведено аналіз найуспішніших користувачів та бізнес-сторінок Instagram; визначено основні деталі, на які зважають дописувачі при виборі того чи іншого каналу; досліджено сильні та слабкі сторони Instagram; проведено аналіз факторів, що впливають на підвищення лояльності аудиторії.

Ключові слова: соціальний, мережа, аналіз, бізнес, користувач, фактор, ефективність.

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день соціальні мережі є окремим бізнес-простором, де здійснюється безпосередня взаємодія між споживачами та виробниками. Twitter, Gmail, Facebook, Vkontakte вже давно розвиваються не просто як канали комунікації, а як повномасштабні комерційні платформи. Проте, не зважаючи на їх успіх, коли мова заходить про Instagram, всі ці соціальні мережі залишаються позаду. Нині, згідно соціологічних досліджень, інтернет-користувачами є 4,7 млрд. людей, серед них 1 млрд. людей зареєстровані в Instagram. При бажанні, за допомогою лише власного аккаунту і цікавих «постів» кожен пересічний користувач може стати блогером. Однак скільки з них стають по-справжньому успішними? Як створити канал, на якому будуть мільйони дописувачів? Що таке «якісний контент» і як його генерувати? В межах цього дослідження спробуємо відповісти на всі ці питання.

Останнім часом успіх Instagram визнають у всьому світі. Це сприяє тому, що активно розвиваються дискусії навколо цього питання. У 2017 році була випущена книга Любові Соболевої «Феномен Instagram. Як розкрутити свій аккаунт і заробити», що стала бестселером на ринку. На жаль, вітчизняна наукова думка ще не дуже активно розглядає це питання, більшість інформації ми знаходимо на різних блогах та форумах.

Проте, серед західних науковців, кого цікавила дана проблематика, можна виділити Клейма Гартенберга, Шона Окейна, Джоша Констайна та ін..

Об'єктом дослідження є соціальна мережа Instagram.

Предметом дослідження є особливості феномену Instagram як окремої комерційної платформи, специфіка ведення бізнесу в цій соціальній мережі, а також методи та інструменти, за допомогою яких користувачі розширюють власну аудиторію та отримують великі прибутки.

Метою дослідження є виявлення основних закономірностей привернення уваги до мережі Instagram, а також аналіз факторів, що вплинули на досягнення такого феноменального успіху. Мета дослідження досягається внаслідок виконання наступних **завдань**: виявлення основних хронологічних етапів становлення цієї соціальної мережі (використання історичного методу дослідження); аналіз найуспішніших користувачів та бізнес-сторінок Instagram; визначення основних деталей, на які зважають дописувачі при виборі того чи іншого каналу; дослідження сильних та слабких сторін Instagram; аналіз факторів, що впливають на підвищення лояльності аудиторії.

Вклад основного матеріалу. Instagram – це соціальна мережа для поширення фото та відео, що належить компанії Facebook. Його створили Кевін Сістром та Майк Крігер. Додаток дозволяє користувачам завантажувати знімки та відео, а також редагувати їх за допомогою різних фільтрів. В межах цієї соціальної мережі набуло поширення використання геолокацій та хештегів, за допомогою яких користувачі могли знаходити необхідні публікації. Розробка додатку для смартфонів почалася в Сан-Франциско, коли засновники вирішили переорієнтувати свій проєкт Burbn на мобільні фотографії. Основні дати, що пов'язані з блискавичним розвитком Instagram наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Історія становлення соціальної мережі Instagram

Дата	Подія
6 жовтня 2010	Додаток з'явився в App Store компанії Apple
Січень 2011	Було додано хештеги для швидкого віднайдення необхідних фото та відео
Вересень 2011	Вищена нова версія 2.0, в якій з'явилися нові фільтри, можна було додавати фотографії високої якості, опціональні кордони, поворот одним кліком і нова іконка зображення
Квітень 2012	Випущена версія додатку для платформи Android
9 квітня 2012	Facebook оголосив про купівлю мобільного додатку Instagram. У зв'язку з покупкою 25 червня вийшло оновлення 2.5.0, в результаті якого в Instagram з'явилася більш тісна інтеграція з Facebook.
Грудень 2012	Instagram анонсував зміну правил користувацької угоди, внаслідок цього було втрачено 25% користувачів
Квітень 2013	Instagram повідомив про початок впровадження своєї нової розробки, яка дозволить користувачам відзначати на фотознімках себе, своїх друзів, цікаві місця, а також відомі бренди.
8 серпня 2013	Колаборація з мережею Вконтакте
Березень 2015	Instagram оголосив про можливість для брендів створювати фотогалереї і відправляти користувачів на свій сайт за допомогою кнопки «Дізнатися більше».
8 лютого 2016	Власники декількох сторінок в Instagram можуть перебувати в них одночасно. Користувачі пристроїв на базі iOS і Android отримали можливість користуватися в той же самий час декількома аккаунтами, не виходячи з жодного з них.
16 березня 2016	Instagram поінформував своїх користувачів про зміну схеми появи оновлень в стрічці. Тепер вона буде формуватися не на основі хронології, а базуючись на інтересах користувача.
Серпень 2016	Вийшло оновлення програми під назвою Instagram Stories, яке дозволяє створювати фото і 10-секундні відео з накладенням тексту, емодзі та інших рукописних позначок.
Лютий 2017	Instagram запустив нову функцію, яка дозволить вмістити до десяти фотографій і відеороликів в одному пості.
20 червня 2018	З'явилася функція IGTV (InstaGram TV) яка призначена для довгих вертикальних відео.
1 серпня 2018	Було анонсовано інструмент, який буде нагадувати користувачам, скільки часу вони проводять в додатку.

Розроблено автором на основі джерел [10, с. 15; 8, с. 34]

В табл. 1 виділено жирним шрифтом ті дати, які вплинули на кардинальне збільшення користувачів додатку. Це сприяло тому, що все більше компаній почали цікавитися рекламою в соціальній мережі. А це, відповідно, збільшило кількість блогерів та пабліків, які за відповідну плату могли презентувати будь-який товар.

Таким чином, бачимо, що платформа має неймовірну історію успіху та становлення. Проте, більш детально зупинимося на цифрах (рис. 1).

Мережу було створено в 2010 році і до жовтня того ж року кількість користувачів вже налічувала 1 мільйон. В червні 2018 року представники компанії констатували, що додатком користується 1 мільярд людей. Це становить 21,3% всього населення планети, що використовує Інтернет. Як бачимо з рис. 1 темпи росту складають +122017 тисяч за один період. Це свідчить про надзвичайно високу привабливість мережі для користувачів, а також про те, що ця мережа є дуже перспективною для ведення бізнесу.

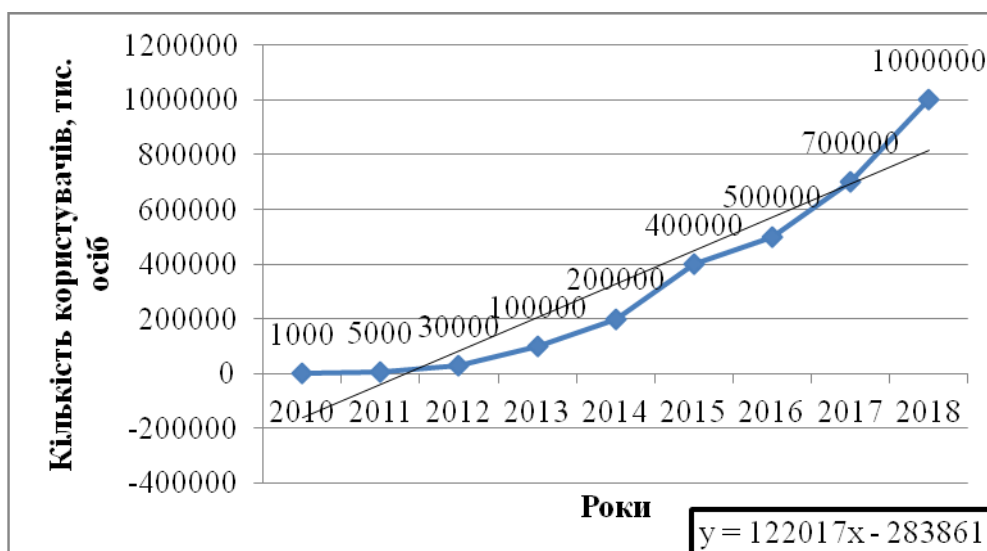

Рис. 1. Кількість користувачів Instagram в 2010 – 2018 рр., тис. осіб
Розроблено автором на основі джерел [1, 4]

Далі звернемо увагу на основні тенденції розвитку бізнесу в даній соціальній мережі. Для цього проаналізуємо, на які профілі найбільше реагують підписними, що їм цікаво та яким чином на цьому можна заробити.

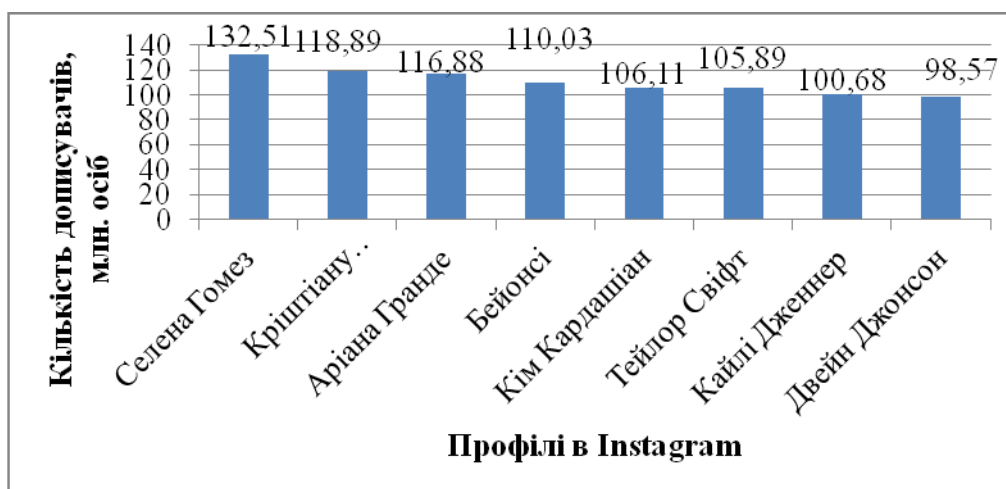

Рис. 2. Профілі Instagram з найбільшою кількістю дописувачів, млн. осіб
Розроблено автором на основі джерела [11]

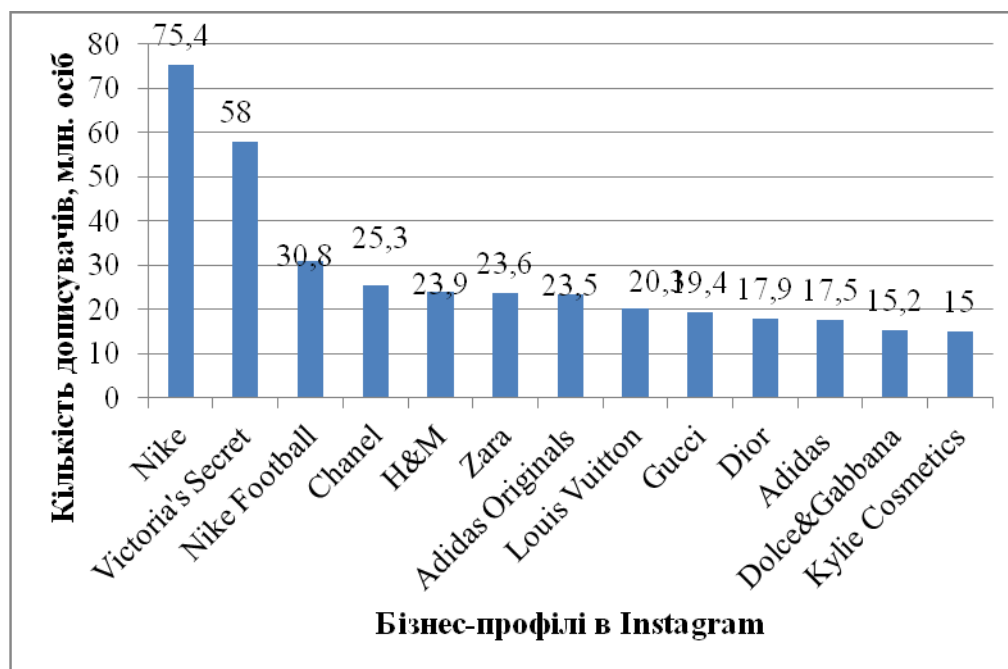

Рис. 3. Бізнес-профілі Instagram з найбільшою кількістю дописувачів, млн. осіб
Розроблено автором на основі джерела [11]

Як бачимо з рис. 2 і 3, що найбільше користувачів цікавить сфера життя знаменитостей, а також мода. Це пояснює загальну тенденцію до того, що більшість пабліків та блогерів стараються так чи інакше захопити ці теми в своїх постах для привернення більшої уваги користувачів.

Відповідно до цього формуються зони цікавості дописувачів. Instagram не оминув це питання, тому персонально для кожного користувача створюється підбірка рекомендованих постів, аккаунтів та відео.

Загалом, ця соціальна мережа на рівні з Youtube дала поштовх для розвитку такого виду професії як блогер. Це людина, що є автором та власником сторінки, головний зміст якої — записи, зображення чи мультимедіа, що регулярно додаються. Для блогів характерні короткі записи тимчасової значущості.

Варто перш за все зазначити, що офіційно таких професій як блогери, влогери та інфлюенсери в Україні (і в багатьох інших країнах) просто нема. А це значить, що за останні роки тіньова економіка поповнилась новим джерелом надходження, адже такий вид діяльності не зареєстровано, а отже і податковий механізм не передбачено.

За даними Forbes, шведський відеоблогер PewDiePie (66 мільйонів підписників на своєму каналі) лише у період з 2016 по 2017 рік заробив \$12 мільйонів, публікуючи відео на YouTube та Instagram. В Україні ж індустрія не настільки розвинена, хоча досліджені дані вражають: середньостатистичний блогер в Instagram (від 5000 підписників і більше) отримує близько \$180 за один «пост» з рекламою певної продукції. Більш популярні та авторитетні користувачі, за якими слідкують сотні тисяч підписників, мають до \$500 за один рекламний «пост». Цікаво, що з розвитком індустрії з'являється дедалі більше охочих «навчитись бути популярним», чому з радістю вчать як вже відомі блогери, так і спеціальні піар-фірми. Так, вартість навчання (лекції, поради і підтримка по всім питанням) становить приблизно \$40/місяць [7].

Може скластися хибне враження про те, що вести блог та зробити сторінку успішно дуже легко. Проте, це зовсім не так. Тому, проаналізуємо, на що в першу чергу звертають увагу дописувачі при виборі того чи іншого аккаунту.

В ході роботи було проведено дослідження, що базується на методі анкетування. Вибірку склали п'ятдесят осіб віком від 15 до 35 років. Всі вони є активними користувачами соціальної мережі Instagram. Основними питаннями, на які було спрямовано дослідження були «На що Ви найбільше звертаєте увагу при виборі сторінки чи блогу?» і «Яким чином Ваш улюблений блогер підтримує контакт з аудиторією?».

Результати відповідей на перше запитання стали основою для формування критеріїв, на які першочергово звертає увагу аудиторія (рис. 4). В свою чергу, відповіді на друге запитання допомогли сформулювати комплекс методів, за допомогою яких можна підвищити лояльність та активність ваших дописувачів.

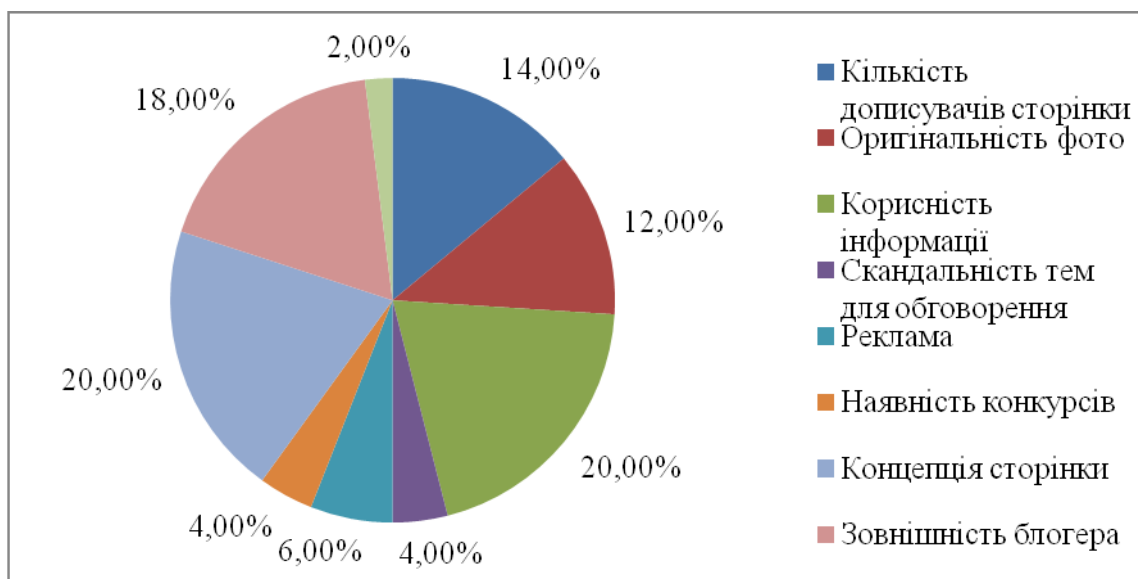

Рис. 4. Фактори, що впливають на вибір Instagram-сторінки дописувачами, %
Розроблено автором на основі анкетування

Таким чином, на основі наведеної статистики та відповідей на друге запитання, вдалося розробити методи та поради, за допомогою яких можна підвищити лояльність аудиторії.

1. Актуальність. Ви повинні обов'язково стежити за всіма трендами, що популярні в цей же день. Основними напрямками інтересу користувачів Instagram визначає: гумор; життя знаменитостей; мода; краса; стиль; подорожі; їжа; декор; музика та ін. [2].

2. Залученість. Час від часу кожен успішний користувач повинен проводити конкурси серед власних дописувачів. Призом при цьому може бути що завгодно: від світлини з улюбленим блогером до смартфона чи автомобіля. Це є вигідним для всіх сторін, оскільки залучається власник певного бізнесу чи пропозиції (спонсор), дописувачі отримують подарунки, а сам власник сторінки може монетизувати вподобання («лайки») та коментарі.

3. Контакт з дописувачами. Через певні проміжки часу власник сторінки, що розвивається, повинен проявляти активність у соціальній мережі, тобто відповідати дописувачам, вподобувати їх пости, а також тимчасово підписуватися на них.

4. Креативні фото. Це, мабуть, найперше, на що звертають увагу користувачі мережі. Останнім часом, ведення блогу чи бізнесу в Instagram потребує таких знімків, які зроблять сторінку індивідуальною та привабливою для перегляду.

5. Геолокація та хештеги. Це один з найуспішніших методів привернення уваги користувачів. Коли власник сторінки відзначає відому людину чи ставить популярну локацію, а, тим більше, хештег – це 90% успіху та переглядів на публікації.

6. Новизна. Користувач, який хоче привернути якомога більше дописувачів, повинен бути оригінальним та сміливим, адже нове завжди сприймається аудиторією, проте важливо, все ж, зважати на загальні теми, що цікавлять людей у відповідний момент.

7. Реклама. Ціль будь-якого бізнесу чи ведення блогу – це монетизація доходу і отримання прибутку. В даному випадку, користувач, що веде сторінку повинен продавати свої пости, а також рекламувати різні продукти. Проте, це потрібно робити так, аби дописувачі зацікавилися подачею. Також не потрібно забувати, що надмірна реклама може відвернути від сторінки більшу частину користувачів.

Загалом, соціальну мережу Instagram можна вважати феноменом сучасного бізнесу, в якого є свої переваги та недоліки. Проведемо їх дослідження за допомогою методу SWOT.

Таблиця 2

SWOT-аналіз Instagram

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
<ul style="list-style-type: none"> Розширення додатку може покращити якість Instagram Збільшення проникнення в Інтернет та кількість користувачів смартфонів Швидкий технологічний розвиток може допомогти бренду зростати Додаткова реклама та маркетинг можуть підвищити рівень поінформованості про продукт 	<ul style="list-style-type: none"> Висока конкуренція в галузі Вхідні бар'єри для інтернет-бізнесу є меншими, отже інші гравці можуть легко входити Необхідні постійні інновації для залучення користувачів Інтенсивна конкуренція може послабити зацікавленість користувача в Instagram
СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
<ul style="list-style-type: none"> Instagram полегшує розміщення на різних платформах (Facebook, Twitter, Google+ тощо). Instagram має користувацьку базу понад 1 мільярд зареєстрованих користувачів Це одна з перших соціальних мереж виключно для фотографій та відео, що показує його інновації Instagram може використовувати сильні сторони «Facebook» Будучи частиною Facebook, у компанії є потужний баланс талантів Наявність фільтрів Instagram допомагає користувачам робити свої фотографії унікальними, стилізованими за подіями Прямий обмін повідомленнями (Instagram Direct) - замість того, щоб надсилати повідомлення в пості, ви можете надіслати його приватно. Сильна підтримка материнської компанії забезпечує гарну фінансову підтримку та постійні інновації 	<ul style="list-style-type: none"> Деякі користувачі Instagram підняли конфіденційність та витоки даних як проблему Багато подібних соціальних медіа-платформ означає обмежений приріст частки ринку

Розроблено автором на основі джерела [3, 4]

SWOT – початкові літери слів Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості), Threats (загрози). В 1963 році в Гарварді на конференції з проблем бізнес-політики професор К.Ендрюс вперше публічно озвучив акронім SWOT. Цей акронім був представлений візуально у вигляді матриці SWOT. Спочатку SWOT-аналіз був заснований на озвучуванні і структуризації знань про поточну ситуацію і тенденції, пізніше - став використовуватися в ширшому значенні - для конструювання стратегій. Тобто, з появою SWOT-моделі аналітики отримали інструмент для своєї інтелектуальної праці [7]. SWOT-аналіз – процес встановлення зв'язків між найхарактернішими для підприємства можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами), слабкостями, результати якого в подальшому можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій підприємства [2]. SWOT-аналіз Instagram наведено в табл. 2.

З таблиці 2 видно, що дана соціальна мережа має більшість позитивних моментів та переваг, які дозволяють їй сформувати власну бізнес-стратегію та успішно функціонувати на ринку. Проте, наявні також недоліки, що можуть призводити до настання тих загроз, які існують в ринковому середовищі.

Висновки. Таким чином, дослідження соціальної мережі Instagram як сучасного бізнес-феномену дозволило сформувати власні висновки стосовно цієї теми. Перш за все, варто сказати, що в останні роки Instagram став популярним не тільки серед звичайних користувачів. Багато підприємців, компаній, брендів кинулися туди, щоб дістати бажаний шматочок аудиторії. Зручною платформою він став тому, що її відвідувачі все ще сприйнятливі до реклами, так як її там ще не так багато.

Також Instagram володіє всією необхідною функціональністю, особливо, коли профіль ведеться в режимі бізнес-акаунта, так як є доступ до статистики, залученості та охоплення аудиторії. Також завдяки функції Digest стало досить зручно спілкуватися з потенційними споживачами. А використання хештегів полегшило пошук товарів, подій та, загалом, користування мережею.

Та, не зважаючи на багато переваг, існує ще й ряд недоліків, які потребують подальшого доопрацювання. Загалом, варто сказати, що результати дослідження можуть бути використані вітчизняними соціальними мережами для того, аби залучити більше користувачів та покращити їх лояльність.

Список використаних джерел

1. Constine, Josh (August 2, 2016). "Instagram launches "Stories," a Snapchatty feature for imperfect sharing". TechCrunch. AOL. Retrieved April 22, 2017.
2. Gartenberg, Chaim (May 25, 2017). "Instagram is just now offering support for sending links in direct messages". The Verge. Vox Media. Retrieved May 25, 2017.
3. Instagram SWOT Analysis, Competitors & USP [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mbaskool.com/brandguide/it-technology/13615-instagram.html>
4. Is Instagram Right for Your Media Brand? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blog.hubspot.com/marketing/is-instagram-right-for-your-media-brand>

5. O'Kane, Sean (May 16, 2017). "Instagram adds augmented reality face filters". The Verge. Vox Media. Retrieved May 23, 2017.
6. SWOT-аналіз – основа формування маркетингових стратегій: Навчальний посібник/За ред. Л.В.Балабанової. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 301 с. – (Вища освіта XXI ст.).
7. Айзексон, Волтер (2017). Інноватори: Як група хакерів, геніїв та гіків здійснила цифрову революцію. Київ: Наш Формат. с. 488. ISBN 978-617-7279-81-4.
8. Артем А. Сенаторов. Бизнес в Instagram: От регистрации до первых денег. – М.: Альпина Паблишер, 2015. – 156 с. – ISBN 978-5-9614-5143-6.
9. Как набрать подписчиков в Instagram [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geniusmarketing.me/lab/podpischiki-v-instagram-18-sposobov-privlech-realnyx-klientov-besplatno/>
10. Мобільний додаток Instagram [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.instagram.com>
11. Рейтинг самых популярных во всём мире аккаунтов Instagram [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://the-steppe.com/news/gorod/2018-04-25/top-samyh-populyarnyh-instagram-akkauntov-so-vsego-mira>

УДК 331.1

Казимір Марія Анатоліївна

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ОРГАНІЗАЦІЯ ІВЕНТ-ЗАХОДІВ З МЕТОЮ ПОКРАЩЕННЯ РОБОТИ В КОМПАНІЇ

У статті доведено необхідність застосування івент-технологій, спрямованих на співробітників компанії. Виділено причини такої необхідності. Визначено сутність поняття «event» і специфіка івент-заходів на рівні компанії. Надано рекомендації по удосконаленню івент-менеджменту поштового оператора «Нова Пошта» та наведена характеристика івент-заходів в форматі корпоративних освітніх подій, тимблдінга, спортивних змагань, квестів, «Family Day», «drink about» та «happy friends» тощо.

Ключові слова: івент-менеджмент, івент-заходи, корпоративне свято, корпоративна культура, мотивація.

На сьогоднішній день івент-технології є важливою складовою для успішного функціонування будь-якого підприємства, кожне з яких повинно мати продуктивні і грамотні відносини із своїми найманими працівниками, клієнтами та іншими організаціями. Необхідно проводити постійний збір інформації про потреби цільової аудиторії, її стан у процесі формування бажаної поведінки. Необхідно розробити різні проекти для розвитку успішної соціальної діяльності.

Правильне і раціональне управління подіями в діяльності будь-якого підприємства допомагає привернути увагу широкого загалу і навіть побічно вплинути на тих, хто не потрапив на захід, але входить в цільову групу. У центрі уваги івент-менеджменту, лежать питання, що стосуються того, як правильно планувати і послідовно реалізовувати подію. В основу успіху має бути покладено ретельне планування і бездоганна організація кожного заходу: тут необхідно діяти систематично і уникати поширених помилок.

Метою статті є дослідження, чи можна за рахунок впровадження івент-заходів розвивати більш сприятливі умови праці для співробітників та підвищити корпоративну культуру. Для цього необхідно розглянути можливі івент-заходи, які у свою чергу мають багато різновидів й переслідують різні цілі, та розглянути їх доцільність впровадження в діяльність підприємства ТОВ «Нова Пошта».

ТОВ «Нова пошта» – оператор на ринку експрес-доставки поштових відправлень по Україні, створений в 2001 році. Мережа компанії складається з понад 2,3 тис. відділень по всій Україні. Автопарк компанії налічує понад 3,6 тис. автомобілів. У 2017 році компанія доставила більше 145 млн. відправлень. Але незважаючи на великі досягнення компанії, впровадження івент-заходів, які спрямовані на більш на лінійний персонал, є актуальним питанням.

Для того, щоб визначитись із івент-заходами для поштового оператора «Нова Пошта», спершу необхідно визначити коло проблем стосовно організації роботи найманих працівників в даній компанії. Так, у структурі поштового оператора «Нова Пошта» лінійний персонал (співробітники мережі відділень, контакт-центру, команди адресного обслуговування, мережі сортувальних терміналів по Україні) становить близько 85%. І час від часу компанія стикається із ситуацією дефіциту лінійного персоналу. А відсутність кваліфікованих кадрів є основним стримуючим фактором розвитку справи поштового оператора.

Багато в чому причиною дефіциту лінійного персоналу для українських підприємств, що успішно розвиваються, стало прийняття безвізового режиму з країнами Європейського союзу, і як результат – рекордна трудова міграція. Українська молодь мігрує до сусідніх країн, наприклад до Польщі, щоб наситити ринок праці, знизити інфляцію і сприяти довгостроковому зростанню економіки цієї країни. Ще одна причина – низька мотивація молоді працювати на робочих спеціальностях і не висока заробітна плата.

У свою чергу на підприємстві ТОВ «Нова Пошта» впродовж 2018 р. в середньому заробітні плати співробітникам відділень підвищені на 20-30%, за деякими робочими спеціальностями – трохи вище, до 35%. У наступному 2019 р. планується збереження цієї тенденції. Однак роботодавці мають бути стурбовані не тільки підвищенням заробітних плат, а й мотивацією лінійного персоналу.

Виходячи із ситуації, що склалась на українському ринку праці, з урахуванням негативних чинників зовнішнього середовища на організацію трудових стосунків в середині колективу, для поштового оператора «Нова Пошта» доцільно застосувати івент-заходи з метою стимулювання праці та мотивації лінійного персоналу (серед яких більша частка молоді віком від 25 до 35 років), доцільне вдосконалення корпоративної культури та покращення клімату в колективі шляхом психоемоційного розвантаження завдяки івент-заходам.

Event-management (від англ. event – «подія») є повним комплексом заходів щодо створення корпоративних та масових подій. Причому якщо перші спрямовані в основному на зміцнення внутрішнього корпоративного духу, то другі надають потужну підтримку рекламним і PR-кампаніям. В цілому ж завдання івент-менеджменту – зробити з банального заходу справжню подію, яку будуть згадувати і після її закінчення. Івент-менеджмент – це прикладна частина науки про менеджмент, або, простіше кажучи, вміння організувати будь-яке свято чи іншу подію на найвищому рівні. З наукової точки зору, ця гілка прикладного управління відноситься до менеджменту проектів. Івент-менеджмент – це не просто робота організаторів. Він передбачає вивчення торгової марки, бізнесу чи колективу, з яким доведеться працювати, визначення цільової аудиторії, розробку концепції заходу, а також планування технічних аспектів майбутньої події.

Як відомо, в своїй основі будь-яке свято (event) є опозицією повсякденності. Воно неодмінно містить в собі ідею і якусь ігрову складову, яка робить сильний вплив на його учасників. Широке поширення event-менеджменту обумовлено потребою контролювати ефект заходу, який закладається в його концепції і її реалізації. Причина цього – специфіка event-заходів:

- 1) сам event є результатом всієї діяльності, його не можна виправити або відстрочити, на відміну від мети, яка повинна бути проєктованою;
- 2) результат заходу є унікальним і залежить від сприйняття учасників;
- 3) відсутня можливість збереження результату event незмінним.

Мабуть, в event-менеджменті ця специфіка дуже багато важить для корпоративного свята, під яким ми розуміємо дозвіллений захід, який ініційовано компанією, і пов'язано з її стейкхолдерами (співробітниками, клієнтами тощо) або загальнонаціональними святами, святкування яких є частиною корпоративної політики даної компанії.

Корпоративне свято наділяється особливим значенням, відмінним від такого у інших спеціальних подій. На сьогоднішній день не існує єдиної точки зору щодо його розуміння. З одного боку, існує стереотипний погляд на феномен корпоративного свята, який склався в пострадянському організаційному середовищі. Тут корпоративне свято «є обтяжливим ритуалом із зобов'язалівкою, і чим некомфортно себе люди відчують, тим більше напоїв вживають для згладжування цієї некомфортності». Але, з іншого боку, корпоративне свято явно орієнтовано на внутрішнє середовище організації. Його кінцева мета – вплив керівництва на існуючу організаційну культуру, оскільки в своїй основі він володіє ресурсами для формування корпоративної ідентичності, лояльності і згуртованості співробітників.

Таким чином, керівництво поштового оператора «Нова Пошта» має використовувати корпоративні свята:

- 1) для розвитку корпоративної культури і трансляції корпоративних цінностей;
- 2) для нейтралізації конфліктних ситуацій в колективі;
- 3) для заохочення співробітників і формування згуртованості персоналу.

Варто зазначити, що така задача не має бути суто теоретичною і не відбиватися лише в концепції і процесі організації заходу, а її ефективність має вимірюватись. Отже, фокус уваги тут має бути спрямований, перш за все, на практику.

Для підприємства можна рекомендувати проведення корпоративних освітніх подій з метою придбання нових навичок і вмінь лінійного персоналу, а також для поліпшення психоемоційного клімату в колективі, для зняття напруги в колективі. Проводяться такі події в вигляді групових ігор і занять.

Також можна віддати вибір на користь тимблдінга в форматі спортивних змагань і квестів. Такі свята зазвичай проводяться в літній період і характеризуються великим масштабом. Тобто для поштового оператора «Нова Пошта» – це проведення події на березі моря з залученням якомога більшої кількості співробітників з усіх міст і відділень. Щоб не зупинялася робота підприємства, такий захід можна проводити в кілька разів, тобто для певної частини співробітників, при цьому інші працюють і продовжують обслуговувати своїх клієнтів, потім вони міняються.

Традиційні новорічні корпоративи можуть проводитись в форматі банкетів, але також з обов'язковим елементом тимблдінга (з англ. team building – побудова команди) – наприклад, зонами активації. Важливість застосування технології тимблдіingu в організації свят в тому, щоб перевести увагу учасників корпоративного свята з їжі, напоїв і музики на концепцію свята, тоді дійсним способом формування згуртованості в таких випадках виступає не алкоголь, а тимблдінг.

Доцільні заходи типу «Family Day», оскільки через велику завантаженість співробітники компанії не завжди мають достатньо часу проводити з сім'єю. Цей формат дозволяє кожному співробітнику відчути

причетність, як його самого, так і його сім'ї до життя і розвитку компанії і поспілкуватися з колегами у неформальній обстановці. За таким форматом корпоративного свята практично завжди для гостей виготовляють сувеніри з корпоративною символікою. Так само в рамках концепції можна розробити спеціальну валюту, яка буде вручатися за активну участь в програмі, а потім обмінюватися на цінні призи. Це досить поширена практика, яка завжди працює і додає азарту учасникам, а особливо дітям співробітникам.

Для розкутості та згуртованості більш молодого покоління співробітників можливо проведення тематичних вечорів із сценарієм, ведучими та різними іграми типу «drink about» та «happy friends», які можуть проводитися в нічних клубах.

Після проведення свята необхідне й проведення внутрішньокорпоративного опитування серед співробітників ТОВ «Нова Пошта» щодо їх задоволеності заходом. Така ситуація обумовлена розумінням корпоративного свята як інструменту формування корпоративної ідентичності персоналу, ефект якого слід вимірювати для подальшого його ефективного використання.

Також слід обумовити, що ефективною організація масштабних корпоративних свят буде в разі наявності необхідних для цього ресурсів. Тобто компанія повинна мати у своєму розпорядженні фінансові, мотиваційні ресурси та час для проведення свята.

До рекомендацій по удосконаленню івент-менеджменту поштового оператора «Нова Пошта», на нашу думку, можна віднести:

- 1) підвищення мотиваційного рівня адміністрації;
- 2) проведення корпоративних освітніх подій, тематичних корпоративних свят в форматі тимблдінга, спортивних змагань, квестів, «Family Day», «drink about» та «happy friends» тощо;
- 3) залучення професійних івент-менеджерів до організації масових заходів, що визначено в попередньому пункті;
- 4) розвиток креативного мислення керівників відділів;
- 5) творчий підхід до організації заходів;
- 6) нагромадження сценарної бази для івент-заходів тощо.

Отже, вибір івент-заходів сьогодні достатньо великий, і всі вони переслідують різні цілі. Але загалом вони спрямовані на розвиток більш сприятливих умов праці для співробітників та підвищення корпоративної культури. У сучасному бізнес-середовищі тенденція до трансформації ролі корпоративного свята спостерігається найбільш явно серед великих компаній, які приділяють більшу увагу заходам щодо розвитку, спрямованих на створення сприятливого клімату всередині організації. «Співробітники середнього бізнесу – як діти, які грають у пісочниці. Співробітники великого бізнесу – це діти з фешенебельного дитячого саду, де їх навчають, дають різні ігри, розвивають» [3]. Тим не менш, основу організації ефективного івент-заходу складає отримання відгуку від його учасників та інтеграція всіх елементів створення свята між собою. Перший аспект як і раніше потребує усвідомлення та доробки. Широкий ресурс для другого сьогодні може забезпечити великі event-агентства.

Крім того наприкінці слід відзначити наступне. Співробітників, зокрема дефіцитний лінійний персонал, поштового оператора «Нова Пошта» необхідно мотивувати високою заробітною платою, розвитком та навчанням; підтримувати сприятливий клімат відносин в колективі і створювати комфортну продуктивну атмосферу, використовувати івент-технології в організації культурно-дозвілєвої діяльності співробітників. І сучасний бізнес, і держава повинні проводити спільний комплекс заходів, оскільки дефіцит лінійного персоналу не зникне завтра. Роботодавцям потрібно переглядати підходи до залучення персоналу, рівень матеріальної мотивації і засоби нематеріальної мотивації. Державі потрібно прискорити економічні та соціальні реформи і приплив в країну інвестицій у виробництво, ритейл, сервісний і інші сегменти економіки.

Список використаних джерел

1. Кадровый голод или как украинский ритейл будет решать проблему дефицита линейного персонала [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://retailers.ua/news/menedjment/7020-kadrovyy-golod-ili-kak-ukrainskiy-riteyl-budet-reshat-problemu-defitsita-lineynogo-personala>. – (дата звернення 05.12.2018).
2. Лапин А. Организация и сотрудники / А. Лапин // Управление персоналом [Электронный ресурс]. – 2014. – № 19. – Режим доступа: <http://www.toppersonal.ru/issue.html?2190>. (дата звернення 05.12.2018).
3. Остроброд Э. Сотрудники среднего бизнеса – как дети, которые играют в песочнице / Э. Остроброд // Управление персоналом [Электронный ресурс]. – 2013. – № 20. – Режим доступа: <http://www.top-personal.ru/issue.html?3493>. – (дата звернення 05.12.2018).
4. Хальцбаур У. Event-менеджмент / У. Хальцбаур [и др.];
5. Шмагарина П. Ю. Спортивные праздники в корпоративной культуре организации / П.Ю. Шмагарина // Здоровье – основа человеческого потенциала – проблемы и пути их решения (том 6). – 2014. – № 1. – С. 510-512.
6. Шумович А. В. Великолепные мероприятия. Технологии и практика event-management / А. В. Шумович – М.: Эксмо, 2016. – 336 с.
7. Шумович А. Смешать, но не взбалтывать: Рецепты организации мероприятий / А.Шумович А. Берлов. – 2-е изд. – М.: Альпина Паблишерз
8. Event-management або як зробити подію незабутньою [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://toplutsk.com/articles-article_1594.html. (дата звернення 05.12.2018).
9. Glenn Bowdin. Events Management / Glenn A. J. Bowdin. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 2015. – 739 p.

УДК 336.71.078

Вергун Антоніна Миколаївна

Кандидат економічних наук, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

Давиденко Альона Андріївна

Київський національний університет технологій та дизайну

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

Статтю присвячено дослідженню теоретичних основ фінансової безпеки банків. Встановлено основні напрями щодо забезпечення фінансової безпеки банку на сучасному етапі розвитку фінансово-кредитних відносин. Запропоновано теоретико-методичні підходи до оцінки фінансової безпеки банку та шляхи удосконалення організації фінансової безпеки банку.

Ключові слова: Фінансова безпека банківської установи, фінансова стійкість банку, система фінансової безпеки банку.

Аналіз літературних джерел з питань фінансової безпеки банків дає змогу зробити висновок, що зазначене питання має два аспекти. З одного боку, необхідно працювати над забезпеченням фінансової безпеки банківської системи в цілому, а з іншого – потрібно також досліджувати питання забезпечення фінансової безпеки окремої банківської установи.

Безпека банків входить до фінансової безпеки країни як особлива частина. Банківська система є найважливішою складовою фінансово-кредитної сфери будь-якої держави. І саме тому рівень фінансової безпеки держави визначає стан банківського сектору.

Забезпечення фінансової безпеки як банківської системи України в цілому, так і окремих її складових, виходячи з їх виключного значення для соціально-економічного розвитку держави, – складна і багатогранна проблема, якій необхідно приділяти постійну увагу [1].

Значна кількість проблем у сфері забезпечення фінансової безпеки банків призводить до зниження ефективності їх діяльності. Основними проблемами є такі [2]: банки приділяють недостатню увагу контролю над ризиками; сповільнена реакція на виникаючі кризові ситуації; нездатність здійснювати ефективне фінансове управління.

Рівень розвитку економічної науки на сьогоднішній день дозволяє вирішити більшість з перерахованих проблем, тому головним завданням є приведення розрізнених досліджень за даною темою в єдину систему, застосування якої на практиці дозволить забезпечити стабільну й ефективну діяльність банків.

Основою системи забезпечення фінансової безпеки банків є три підсистеми, що зображені на рис. 1.

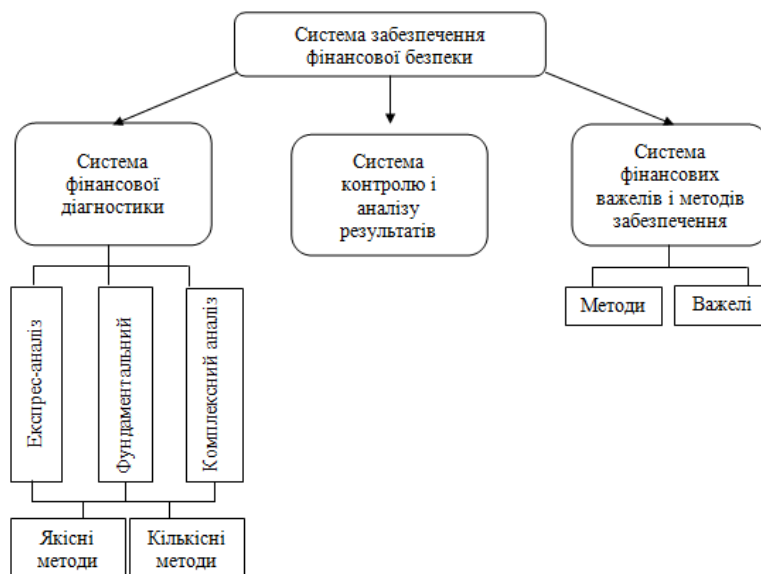

Рис. 1. Структура системи забезпечення фінансової безпеки [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с.187]

На підсистему фінансової діагностики покладені функції прогнозування криз, оцінка рівня фінансової безпеки, визначення масштабів кризи, а також причин, які лежать в її основі. Також підсистема повинна оцінювати ефективність використання фінансових ресурсів у діяльності банку в цілому.

Діагностика – це певний набір методичних розробок, який дозволяє на ранніх стадіях виявити кризові ситуації, оцінити ступінь їх загрози для фінансової безпеки банку та фактори, що їх спричинили [3, с. 192].

Основна мета підсистеми діагностики – своєчасно інформувати про можливі проблемні ділянки роботи банку, а також оцінювати рівень його фінансової безпеки.

Основними завданнями, що повинна виконувати підсистема фінансової діагностики є наступні [3]:

- аналіз внутрішнього і зовнішнього середовищ банку;
- визначення кризового середовища банку та критичних ризиків;
- оцінка ризиків і можливого настання кризи;
- виявлення проблемних місць у роботі банку на основі даних проведеного аналізу;
- оцінка ефективності діяльності банку;
- формування загальних висновків про рівень фінансової безпеки банку.

Як видно з рис. 1. система фінансової діагностики проводиться на трьох рівнях: експрес-аналіз, комплексний та фундаментальний аналіз фінансової безпеки банку.

Метою експрес-аналізу є наочна і проста оцінка фінансового стану та динаміки розвитку суб'єкта господарювання. У процесі аналізу можна запропонувати розрахунок різних показників і доповнити його методами, які базуються на досвіді і кваліфікації спеціаліста. Одним з основних елементів експрес-аналізу є вміння працювати з річним звітом і фінансовою звітністю.

Для комплексного аналізу необхідно оцінити тенденції найбільш загальних показників, які з різних сторін характеризують фінансовий стан банку. До найзагальніших показників комплексної оцінки фінансового стану належать показники дохідності й рентабельності. Велике значення має аналіз структури доходів банку та оцінка взаємозв'язку прибутку з показниками рентабельності.

Фундаментальний аналіз дозволяє оцінити фінансовий стан банку з усіх сторін. Особливістю цього методу є те, що він передбачає використання найбільш повної та всеохоплюючої інформації про діяльність банку, вивчає причини зміни фінансового стану та дозволяє будувати довгострокові прогнози про майбутній його розвиток.

Стосовно конкретних методів для здійснення процесу діагностики, то в економічній літературі виділяють дві великі групи методів проведення діагностики – якісні й кількісні [4].

Якісні методи базуються на використанні експертних оцінок при визначенні певних параметрів. Кількісні методи мають на увазі розрахунок конкретних показників з подальшою оцінкою і тлумаченням отриманих значень.

Діагностика фінансової безпеки банку об'єднує методи кількісного і якісного аналізу, що надає можливість аналітику отримати повну картину фінансового становища банку й оцінити реальний ступінь загрози його фінансовій безпеці. Використання діагностичного інструментарію дозволяє банку не тільки попереджати виникнення кризових ситуацій на початковій стадії, але і визначити їх причини, що створює необхідні передумови для правильного вибору важелів і методів з нейтралізації потенційних криз [5].

Важливою складовою запропонованої системи фінансової безпеки банку є підсистема фінансових важелів і методів забезпечення фінансової безпеки. Її метою є усунення кризових явищ і процесів, а також причин, які їх викликали, забезпечення ефективної діяльності та оптимального використання фінансових ресурсів банком. До основних завдань підсистеми належать: вибір оптимальної стратегії діяльності та інструментарію її реалізації; нейтралізація кризових явищ; усунення причин криз; усунення наслідків кризи; забезпечення ефективної діяльності банку [2].

Останньою підсистемою, яка необхідна для ефективної роботи системи фінансової безпеки банків, є підсистема контролю результатів. Саме контроль є тією ланкою, яка повинна зв'язати між собою всі інші запропоновані підсистеми.

Мета підсистеми контролю результатів – контроль за належним виконанням своїх функцій іншими підсистемами і достовірна оцінка результативності та ефективності їх діяльності. Оцінку фактично досягнутих і планових показників діяльності банку, що здійснювалась шляхом порівняння та розрахунку показників абсолютного та відносного відхилення, пропонується виконувати шляхом проведення повторної діагностики, під час якої особливу увагу приділяють саме кризовим ділянкам роботи банку. При цьому підсумковим критерієм ефективності буде покращання фінансового стану банку як з погляду кількісного, так і якісного аналізу [3].

Таким чином, розроблена система фінансової безпеки банків повинна запобігти настанню глибоких криз шляхом раннього попередження негативних тенденцій у його роботі та нейтралізувати можливі проблемні аспекти в поточній діяльності.

Аналіз існуючих публікацій показав, що всі методи й інструменти, які можуть бути використані для забезпечення фінансової безпеки банку, можуть бути поділені на дві великі групи: внутрішні й зовнішні. Даний розподіл базується на двох передумовах. З одного боку, банк, як і будь-який інший господарюючий суб'єкт, має економічну самостійність і, отже, він може сам вживати певних заходів, спрямованих на досягнення фінансової безпеки. З іншого боку, його діяльність підлягає втручанню з боку держави, в якій є свої інструменти впливу на стан банківських установ [6]. Інструменти забезпечення фінансової безпеки банку наведені на рис. 2.

Рис. 2. Інструменти забезпечення фінансової безпеки

Фінансове планування – це управління процесами створення, розподілу й використання фінансових ресурсів банку, яке реалізується за допомогою розробки фінансових планів [7, с. 34]. Фінансовий план містить: розробку фінансової моделі банку; формування прогнозного балансу ресурсів і вкладень, розрахунок прогнозних фінансових результатів, складання плану руху капіталу, плану банківських операцій, плану розробки й впровадження нових банківських продуктів і послуг; формування бюджету банку на рік у його видатковій і дохідній частинах; встановлення лімітів видатків на утримання банку, визначення мінімальної маржі й прибуткової частини бюджету, розрахунок податкових платежів і обов'язкових відрахувань; розрахунок прогнозних показників і нормативів.

Фінансовий аналіз – це процес дослідження фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності банку з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості й забезпечення ефективного розвитку [8, с. 47].

Його основні завданнями: визначення показників і нормативів діяльності банку; визначення й аналіз показників, які характеризують процес управління активами й зобов'язаннями банку; визначення й аналіз показників, що характеризують процес управління комісійними й торговельними операціями банку; визначення внутрішніх показників і нормативів, що регулюють ступінь ризику банківських операцій; визначення й аналіз показників прибутковості діяльності банку й ефективності процесу управління капіталом банку.

Фінансове управління – це процес, основою якого є визначення меж, яке здійснюється за допомогою різноманітних методів і відповідних їм інструментів для досягнення певної мети, що передбачає вплив на об'єкт управління для усунення відхилень від заданих параметрів.

Специфіка банківської діяльності вимагає виділення в складі фінансового управління таких функцій: оперативне управління прибутковістю банку; оперативне управління фінансовими ризиками банку; оперативне управління коштами з метою підтримки необхідного рівня ліквідності.

Фінансовий контроль – система контролю, яка забезпечує концентрацію контрольних дій на найбільш пріоритетних напрямках діяльності банку, своєчасне виявлення відхилень фактичних її результатів від передбачених бюджетами й прийняття оперативних управлінських рішень, які забезпечують нормалізацію стану банківської установи [9, с. 51].

Фінансовий контроль включає контроль дотримання нормативів ліквідності банку; контроль дотримання лімітів і показників, установлених з обліком різноманітних фінансових ризиків; контроль виконання планових завдань, які відображають необхідні обсяги й ефективність операцій банку.

Використання зовнішніх інструментів забезпечення фінансової безпеки банків спрямоване на наступне: створення законодавчих та інших умов, які дозволяють, з одного боку, реалізувати банкам свої економічні інтереси, а з іншого – створюють умови для недопущення перевищення певного критичного рівня ризикованості їх діяльності; вплив на операції комерційних банків шляхом грошово-кредитного регулювання, яке, у свою чергу, впливає на обсяг і структуру грошової маси в обігу, а також на обсяг ресурсів банків; забезпечення ефективного банківського нагляду згідно з базовими принципами Базельського комітету й чинного законодавства України шляхом інтеграції початкового контролю, безвізного нагляду, візного контролю й системного аналізу діяльності банку.

Одним з базових елементів впливу на фінансову безпеку банків є банківське регулювання. Н. Литвин вважає, що банківське регулювання – це сукупність різноманітних методів і засобів (інструментів), за допомогою яких держава впливає на діяльність банків для реалізації цілей грошово-кредитної політики і здійснює нагляд (контроль) за дотриманням банками встановлених вимог [9, с. 19].

До основних завдань банківського регулювання належать [11, с. 23]:

- підтримка стабільності й довіри до банківської системи шляхом забезпечення платоспроможності банківських структур, попередження системного ризику, тобто ризику того, що банкрутство одного або декількох банків спричинить кризу всієї банківської системи;

- захист вкладників та інших клієнтів банківської системи від надмірного ризику збитку та інших видів шкоди, яка виникає внаслідок банкрутства, шахрайства, зловживань, маніпуляцій та інших посадових правопорушень з боку постачальників фінансових послуг (індивідуальний ризик);

- забезпечення ефективного, надійного й результативного функціонування фінансових ринків, включаючи правильну роботу конкурентних ринкових сил (стимулювання ефективності системи).

Одним з найважливіших зовнішніх методів забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки банків є здійснення банківського нагляду. Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» банківський нагляд – це система контролю й активних дій Національного банку, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами в процесі їх діяльності законодавства України й установлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи й захисту інтересів вкладників [11].

Головними завданнями, які стоять перед системою банківського нагляду, є наступні:

- гарантія стабільності банківського сектора для підвищення економічного зростання країни;

- захист вкладників, які розміщують свої кошти в банках. Це завдання пов'язане з підтримкою довіри громадськості до банківської системи, втрата якої зумовлює послаблення останньої й такі макроекономічні наслідки, як скорочення грошової пропозиції, розпад системи платежів, економічна нестабільність у державі;

- підвищення конкуренції в банківському секторі. Банківські закони й положення повинні бути спрямовані на заохочення конкуренції й попередження монополії й дій, які перешкоджають конкуренції;

- підвищення ефективності банківської справи й справедливий розподіл кредитів в економіці. Банківська система повинна відповідати вимогам суспільства до якості фінансових послуг, які надаються за прийнятною ціною. Кошти повинні надходити в економічні сектори, які можуть використовувати їх найбільш продуктивно й ефективно.

Враховуючи все вищевикладене, можна сформулювати таке визначення системи фінансової безпеки банку: сукупність взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру, які повинні оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень і нівелювати вплив ризиків внутрішнього й зовнішнього середовищ. Отже, систему фінансової безпеки необхідно інтегрувати в систему управління банком, що дозволить здійснювати постійний контроль за ризиковим середовищем банку і ухвалювати своєчасні та обґрунтовані рішення.

Таким чином, оцінка поточного рівня теоретичної бази, необхідної для побудови системи фінансової безпеки банку, показала, що існує не тільки принципова можливість цього, а й накопичена достатня маса теоретичних і практичних знань у даній області. Головні проблеми – відсутність чіткої систематизації знань, а також їх адаптації до умов сучасної української економіки. Тому, побудова ефективно діючої системи фінансової безпеки банків є необхідною умовою як стабільності окремо взятого банку, так і банківської системи в цілому. З урахуванням ключової ролі безпеки банківської системи в комплексі безпеки країни, дані завдання можна поставити в розряд першочергових для національної безпеки.

Оцінка поточного рівня теоретичної бази, необхідної для побудови системи фінансової безпеки банку, показала, що існує не тільки принципова можливість цього, а й накопичена достатня маса

теоретичних і практичних знань у даній області. Головні проблеми – відсутність чіткої систематизації знань, а також їх адаптації до умов сучасної української економіки. Тому, побудова ефективно діючої системи фінансової безпеки банків є необхідною умовою як стабільності окремо взятого банку, так і банківської системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Стукало Н. Державне антикризове регулювання банківського сектору: досвід ЄС та України / Н. Стукало, М. Литвин // Вісник НБУ. – 2010. – № 7. – С. 20-25.
2. Фінансова безпека підприємств і банківських установ [Текст] : монографія / за заг. редакцією д-ра екон. Наук, проф. А. О. Єпіфанова, [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.
3. Побережний С. М. Фінансова безпека банківської діяльності: навч. посібн. / С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 112 с.
4. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько [Текст] / А. Б. Борисов. – Миколаїв : Книжний мир, 1999. – 818с.
5. Болгар Т. М. Мониторинг уровня финансовой безопасности банков – необходимое условие экономической безопасности страны [Текст] / Т. М. Болгар // Академичний огляд. – Дніпропетровськ : ДУЕП, 2008. – № 1. – С. 68-72.
6. Фадеев Д. А. Фінансова безпека банківської діяльності в Україні / Д. А. Фадеев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rusnauka.com.
7. Савчук С.С. Створення Європейського банківського союзу як завершальна стадія формування Економічного і валютного союзу ЄС // Журнал порівняльного і європейського права [Електронне фахове видання]. – Вип.1, 2017. – С. 76-87.
8. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – 3-е изд., стер. – К. : Эльга, 2011. – 776 с.
9. Криклий О. А. Управління прибутком банку: монографія / О. А. Криклий, Н. Г. Маслак. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 136 с.
10. Литвин, Н. Правові аспекти регулювання валютних операцій комерційних банків України [Текст] / Н. Литвин // Вісник Національного банку України. – 1999. – № 11. – С. 18-21.
11. Побережний С. М. Фінансова безпека банківської діяльності: навч. посібн. / С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 112 с.
12. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 р., із змінами, внесеними 22.09.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>.

УДК 339.138

Батусов Володимир Олександрович

Київський національний університет імені Вадима Гетьмана

МАРКЕТИНГ ЯК ОКРЕМА БІЗНЕС ФУНКЦІЯ В БАНКУ

У статті розглянуто важливість маркетингу, як окремої бізнес функції у комерційному банку, обґрунтовано важливість використання нових засобів і підходів до банківського маркетингу. Визначено перешкоди у розвитку маркетингових комунікацій. Проаналізовано прийоми засобів маркетингових комунікацій комерційних банків. Визначено інструменти підвищення ефективності комерційного банку.

Ключові слова: банк, банківська система, банківський маркетинг, банківське обслуговування, лояльність клієнтів, аналіз потреб, послуги, концепція взаємовідносин, клієнтоорієнтований банк, персональний продаж.

Актуальність. Основна мета, заради якої існує банківська конкуренція, полягає у боротьбі за клієнтів, яка включає, як збереження наявних клієнтів, так і залучення нових. В сучасних умовах, коли вартість послуг у банках на одному рівні, а пропоновані послуги – схожими, вирішального значення набувають інші фактори. Постає питання щодо залучення клієнтів новим способом. Для цього необхідно проводити ефективну асортиментну політику та розширювати спектр банківських послуг.

Огляд джерел. Теоретичним та методичним розробкам складників банківського маркетингу присвячено праці таких вітчизняних учених-економістів, як: А. Войчак, Т. Кальченко, Н. Куденко, О. Кириченко, О. Майдебур, А. Нікітін, О. Павленко, Л. Романенко, І. Спіцин, Я. Спіцин та ін.

Мета. Метою статті є визначення та систематизація сучасних тенденцій розвитку банківського маркетингу та доведення необхідності їх врахування під час формування маркетингової політики банку

Основний матеріал. Основна мета будь-якого бізнесу – отримання прибутку, це основа ринкової економіки. Маркетинг – один з інструментів, що допомагає цей прибуток отримувати.

Фінансовий ринок, як і будь-який інший, вимагає маркетингового підходу. Банківський маркетинг полягає у дослідженні ринку, оцінці власної позиції банку на ринку, розробці маркетингової стратегії по просуванню банківських продуктів та послуг.

Основними задачами маркетингового дослідження є: аналіз кон'юнктури ринку, визначення власних можливостей банку, виявлення потенційних загроз, розробка рекомендацій.

Аналіз ринку полягає у з'ясуванні ринкової ситуації і можливості роботи на поточний момент [1].

Його основні завдання – визначити конкурентну позицію банку на ринку і провести його сегментацію. Конкурентна позиція - це позиція, яку той чи інший банк займає на ринку відповідно до

результатів своєї діяльності, а також у відповідності зі своїми перевагами і недоліками в порівнянні з іншими фінансовими установами.

Специфіка маркетингу у банку зумовлена не тільки тим, що він сприяє комерціалізації банківської роботи і забезпечує ефективне використання грошових ресурсів, а й особливостями грошового обороту, який виступає об'єктом всієї банківської діяльності.

Отже, банківський маркетинг повинен бути спрямованим в першу чергу на прискорення грошового обороту за рахунок вдосконалення та пришвидшення безготівкових розрахунків в господарстві.

Маркетинг орієнтований на аналіз і з'ясування потреб клієнтів банку (підприємств, організацій, кооперативів, населення), і в результаті задоволення цих потреб, в швидкому і правильному проведенні розрахунків, здійснюваних з постачальниками сировини і матеріалів, покупцями готової продукції, працівниками, фінансовою і банківською системою і т. д.

Банківський маркетинг максимально повністю враховує характер діяльності клієнтів банку, особливості місця знаходження їх партнерів, їх фінансовий стан та інші фактори, що впливають на швидкість грошового обігу.

Також, специфіка і особливість банківського маркетингу полягає в тому, що пропонований банком продукт вимагає від споживачів досить високої економічної культури, викликає необхідність роз'яснення змісту послуги клієнту, посилює значення такого чинника, як довіра клієнтів. Адже клієнт, як було сказано вище, довіряючи банку свої гроші, вступає в угоду, динаміку якої він не може контролювати.

Особливістю маркетингу банківських продуктів є їх складність для сприйняття. На відміну від багатьох інших видів послуг, обслуговування в банку вимагає від споживачів певного культурного і освітнього рівня. Для того, щоб полегшити сприйняття послуг для клієнтів, банк може спробувати встановити психологічну асоціацію банківської послуги з будь-яким відчутним і простішим для розуміння об'єктом («у нас ваші гроші - в хороших руках», «наш банк надійний, як скеля» і т. д.) або сфокусувати увагу на аспекті спілкування банку і клієнта, сформувати вигляд банку як «хорошого сусіда», «порадника» і т. д. [2].

По суті, банківський продукт – це комплекс послуг, який банк надає, здійснюючи активні і пасивні операції. Перелік базових послуг усіх банків приблизно однаковий, тому для утримання клієнтів крім уже зазначеної довіри необхідно надати і високу якість обслуговування, в цілому це взаємопов'язані речі. У банківському середовищі все більш привабливим стає інтегрований маркетинг, спрямований не тільки на залучення нових клієнтів, а й на постійне поліпшення якості їх обслуговування.

Новою тенденцією останніх років в банківській сфері є концепція універсального банкіра та відділення нового формату. Універсальний банкір – це спеціаліст банку, який здатний надати вичерпну консультацію, як по продуктам для фізичних осіб, так і для юридичних осіб. Ця концепція реалізована у відділення нового формату, де клієнт повинен відчувати себе ненапружено та комфортно.

На банківській системі одразу позначаються економічні і політичні події, що відбуваються в країні, банківський маркетинг повинен швидко реагувати на те, що відбувається, оскільки від цього безпосередньо залежить подальша стабільність банку. Збільшення депозитного портфеля банку як з боку юридичних, так і фізичних осіб багато в чому залежить від ряду причин і факторів.

По-перше, в загальному, на рівень збільшення вкладів і депозитів в банку впливає загальна економічна кон'юнктура, що складається в країні.

Фінансово-банківська сфера відрізняється високою динамічністю процесів і швидкістю обороту капіталів, підвищеною чутливістю до змін у зовнішньому середовищі і ринковій кон'юктурі, що є однією з причин підвищеного ризику в даній сфері бізнесу [2].

Економічний спад, депресивний стан домогосподарств сприяє уповільненню або скороченню припливу заощаджень. Навпаки, економічний підйом, поживлення зумовлюють зростання вкладів і депозитів в банках.

Негативний вплив на накопичення капіталу банків надають інфляційні тенденції, які, перш за все, знецінюють заощадження і також сприяють уповільненню припливу вкладів, оскільки як для юридичних, так і для фізичних осіб в однаковій мірі зростають витрати споживання. Велике значення має співвідношення між рівнем процентних ставок закладами в банку і розміром доходів, одержуваних з різних видів цінних паперів (дивідендів по акціях і відсотків по приватним і державним облигаціям), а також розміром виплат за страховими полісами.

Специфіка маркетингу в банківській сфері полягає ще і в тому, що комерційні банки зацікавлені не тільки в залученні вкладів, але і в активному використанні залучених коштів за допомогою кредитування? в першу чергу, населення, малий та середній бізнес і корпоративний бізнес.

Це обумовлює необхідність комплексного розвитку маркетингу як у сфері відносин комерційних банків з вкладниками коштів, так і в сфері кредитування. Цілі маркетингу в цих двох сферах різні: в першій – залучити клієнтів в банк в якості вкладників коштів, а в другій – надавати кредитні ресурси банку таким

підприємствам і організаціям, які використовували б їх з найбільшим ефектом і користю як для самих себе, банку і національної економіки в цілому. Ще одна особливість сучасного маркетингу в банках полягає в тому, що він постійно орієнтований на визначення ступеня можливого ризику при наданні позик підприємствам, організаціям, кооперативам і населенню.

Основні завдання банківського маркетингу:

- забезпечення рентабельної роботи банку в постійно змінних умовах грошового ринку;
- гарантування ліквідності банку з метою дотримання інтересів кредиторів і вкладників, підтримання громадського іміджу банку;
- максимальне задоволення запитів клієнтів за обсягом, структурі і якості послуг, що надаються банком. Це створює умови для стійкості ділових відносин;
- комплексне вирішення комерційних, організаційних і соціальних проблем колективу банку [3].

Відповідно до цих завдань банківський маркетинг орієнтується на досягнення якомога найвищих кількісних і якісних показників.

У банках все більше застосовується інтегрований маркетинг, метою якого є не тільки залучення клієнтів, але і постійне поліпшення якості їх обслуговування. Специфіка інтегрованого маркетингу полягає в тому, що комерційні банки зацікавлені не тільки в залученні коштів клієнтів, але і в активному їх використанні за допомогою ефективного кредитування підприємств, установ, держави, населення.

Це обумовлює необхідність комплексного розвитку маркетингу як у сфері відносин банку з вкладниками, так і в сфері кредитних вкладень. Цілі банку в цих двох сферах різні: в першій – залучення клієнтів в якості вкладників грошових коштів, а в другій – спрямувати кредитні ресурси банку таким підприємствам, які використовували їх з найбільшою користю і були б в змозі повернути кредит у встановлені терміни.

Як уже зазначалося, мета маркетингу – задоволення потреб споживачів. А раз банк збирається задовольняти потреби, вона повинна мати про них вичерпну інформацію. Інформаційні ресурси набувають все більшого і більшого значення в діяльності банку. В кінцевому рахунку, маркетинг в банківській сфері має бути спрямований на збір інформації, її аналіз і проведення маркетингових досліджень і на їх основі підготовку пропозицій комерційним службам банку по перспективам розвитку банківських послуг і цінової політики.

Маркетинговий відділ банку постійно збирає інформацію про потенційних споживачів банківських послуг на ринку, про клієнтів банку, про задоволення їх інтересів банком і його співробітниками, які здійснюють безпосередній контакт з клієнтом, і про шляхи і засоби просування послуг та підвищенні іміджу і впізнаваності банку і його ефективності.

Висновок. Маркетинг в банку це стратегія і філософія банку, що вимагає ретельної підготовки, глибокого і всебічного аналізу, активної роботи всіх підрозділів банку від керівників до низових ланок. Всіх, чия робота може вплинути на клієнта, а в банку всі працівники працюють саме на клієнта. Маркетинговий підхід в організації діяльності припускає переорієнтацію банку зі свого продукту на потреби клієнта. Тому необхідно ретельне вивчення ринку, аналіз потреб споживачів банківських послуг. Отже, сьогодні маркетинг у банку набирає все більших обертів, перетворюючи класичний банк в універсальну фінансову установу з бездоганним сервісом та надійним майбутнім. Все це свідчить про важливість маркетингу, як окремої бізнес-функції в банку.

Список використаних джерел

1. Романенко Л.Ф. Банківський маркетинг : [монографія] / Л.Ф. Романенко. – К. : Ін Юре, 2001. – 484 с.
2. Стратегічний менеджмент банку : [навч. посіб.] / С.М. Козьменко, Ф.І. Шпиг, І.В. Волошко. – Суми : Університетська книга, 2003. – 734 с.
3. Ткачук В.О. Маркетинг у банку : [навч. посіб.] / В.О. Ткачук ; вид. 2-е, доп. і перероб. – Тернопіль : ТАЙП, 2010. – 270 с.

УДК 336.01

Вакулич Марія Михайлівна
Кандидат економічних наук, доцент
Університет імені Альфреда Нобеля
Котлярова Христина Миколаївна
Університет імені Альфреда Нобеля

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

У роботі розглянуто теоретичні і практичні аспекти обліку, аналізу і контролю активних операцій комерційного банку. Проведено оцінку ефективності організації обліку, аналізу та контролю активних операцій на АТ КБ «Приватбанк». Розкрито напрями вдосконалення системи обліку, аналізу та контролю активних операцій на АТ КБ «Приватбанк».

Ключові слова: облік, аналіз, контроль, активні операції, система, банк.

Актуальність. Активні операції, що проводяться комерційним банком – це головний інструмент розміщення наявних в їх розпорядженні ресурсів, що сприяють отриманню прибутку і збереженню ліквідності фінансових установ. В умовах сучасної ринкової економіки банки мають центральне місце у фінансовій системі України. Активи банків у багато разів перевищують активи страхових компаній, пайових інвестиційних фондів та недержавних пенсійних фондів разом узятих. Останнім часом українська банківська система почала трансформуватися, тому, процес вивчення потребує додаткової уваги з боку науковців. Це і обумовило вибір даної теми. Комерційні банки – багатофункціональна кредитна установа, що необхідна для зберігання, розміщення, залучення фінансів на умовах зворотності і платності. Крім вищезгаданих банківських операцій в комерційному банку здійснюються і інші банківські операції. Також в комерційному банку здійснюються активні і пасивні операції. Активні операції неможливі без пасивних операцій, а пасивні операції стають безглуздими без активних. Об'єднує всі без виключення банківські операції одна мета – збільшення прибутку і зменшення витрат.

Огляд джерел. У передових умовах функціонування ринкових відносин банківська справа набуває все величезну популярність. Система комерційних банків охоплює всі сфери ринкової економіки і вважається обов'язковим елементом роботи як фізичних, так і юридичних осіб. Значний вклад у дослідження цієї наукової проблеми зробили такі вітчизняні та закордонні вчені, як, зокрема, Г. Азаренкова, І. Ансофф, І. Балабанов, О. Береславська, І. Бланк, С. Брігхем, І. Брігченко, О. Василик, О. Васюренко, Т. Васильєва, Н. Волкова, Р. Герасименко, А. Герасимович, Т. Косова, О. Криклій, М. Кужелєв, В. Опарін, А. Поддєрьогін, Л. Примостка, І. Сало, Б. Самородов, Р. Слав'юк, А. Череп, Р. Холт, А. Єпіфанов.

Мета. Мета дослідження полягає в теоретичному узагальненні та розробці практичних рекомендацій з обліку, аналізу і контролю активних операцій АТ КБ «Приватбанк».

Основний матеріал. АТ КБ «Приватбанк» – найбільший за розмірами активів український банк і лідер роздрібного банківського ринку України, зареєстрований 19 березня 1992 року.

Чисті активи АТ КБ «Приватбанк» станом на 1 січня 2018 року становили 259 млрд. грн. (19,3% від активів усіх банків в Україні). АТ КБ «Приватбанк» володіє другою за чисельністю мережею відділень та найбільшою мережею банкоматів і терміналів серед банків України. На початок 2018 року в мережі працювало близько 7,2 тис. банкоматів, 13,3 тис. платіжних терміналів та 141 тис. торговельних POS-терміналів.

Національна мережа банківського обслуговування АТ КБ «Приватбанк» включає в себе близько 2240 відділень. АТ КБ «Приватбанк» є найбільшим емітентом і екваєром платіжних карток в Україні. На початок 2018 року, банком емітовано понад 30 мільйонів карток, що становить більше половини від усієї кількості випущених українськими банками платіжних карток. Банку належить система грошових переказів «PrivatMoney» та найпопулярніший в Україні інтернет-банкінг і платіжна система «Приват24». Також банк виступає екваєром електронної платіжної системи «LiQPay» [1].

АТ КБ «Приватбанк» належить однойменній дочірній банк в Латвії, а також філії в Італії, Португалії та Кіпрі. За даними британського журналу «The Banker», у 2016 році АТ КБ «Приватбанк» посідав 16-те місце в рейтингу найбільших банків Центральної та Східної Європи та 627-ме в рейтингу топ-1000 світових банків. 18 грудня 2016 року, через проблеми з платоспроможністю, була проведена націоналізація АТ КБ «Приватбанк». Відтоді установа на 100 % перебуває у державній власності. Внаслідок вливання з

Державного бюджету України величезних коштів в статутний капітал банку для підтримання його платоспроможності після націоналізації, установа у 2016 році зафіксувала збитки в розмірі 135 млрд. грн. (61,5% від розміру усіх її активів на кінець того року) – найбільші за усю історію банківської системи України. У 2017 році вливання продовжувалися хоч, і в менших масштабах, збитки у 2017 році сягнули майже 23 млрд. грн. [2].

Стратегія банку й надалі забезпечуватиме утримання найвищого рівня знання банку, високої репутації та довіри серед клієнтів та партнерів через дотримання належних стандартів роботи, поліпшення якості та удосконалення переліку послуг, оптимізації витрат та підвищення ефективності роботи мережі і персоналу банку [3].

Цільова аудиторія АТ КБ «Приватбанк» – середні та великі корпоративні клієнти. Саме в продажі банківських послуг середнім корпоративним клієнтам (із річним обсягом продаж від 5 до 50 млн. євро) банк вбачає основний шлях в диверсифікації кредитного портфеля, отримання більшого розміру прибутку порівняно з продажами іншим корпоративним клієнтам, мінімізації кредитних ризиків. Таким клієнтам банк пропонує стандартні корпоративні продукти, через з'ясування індивідуальних потреб клієнтів та побудові довгострокових відносин з клієнтом протягом всього життєвого циклу компанії. У випадку продажу складних банківських продуктів Банк залучає відповідних вузькопрофесійних фахівців з інших напрямів банківського бізнесу [2].

Стратегія банку спрямована на перехід від обслуговування у відділеннях банку до ідеології навчання клієнтів використанню дистанційних інструментів банківського обслуговування. У 2015 році MasterCard назвала АТ КБ «Приватбанк» найбільшим банком у Східній Європі за кількістю емітованих карток «Maestro/MasterCard» [26]. Крім того, АТ КБ «Приватбанк» забезпечує прийом карток «Maestro/MasterCard» у понад 76 тис. торгових точках [2].

19 грудня 2016 АТ КБ «Приватбанк» перейшов у державну власність. На сьогоднішній день, основну частину корпоративних клієнтів, що обслуговуються банком, складають підприємства малого і середнього бізнесу. Особлива увага протягом 2018 року приділялася обслуговуванню компаній, що мають широку мережу структурних підрозділів, – мережевих корпорацій.

24 квітня 2017 року юридична адреса банку була змінена з Дніпра на Київ. Правління та всі служби головного офісу продовжують працювати в Дніпрі. За класифікацією НБУ, АТ КБ «Приватбанк» є одним з трьох системно важливих банків в Україні у 2018 році. Також є одним з трьох державних банків, на які поширюється державна гарантія повернення 100% вкладів фізичних осіб [4].

Організаційна структура управління АТ КБ «Приватбанк» являє собою впорядковану сукупність підрозділів із чітким розподілом на прибуткові (бізнесові) та витратні (підтримуючі), залежно від характеру впливу на прибутковість банку. Організаційна структура управління АТ КБ «Приватбанк» є однією з найбільш прогресивних ОСУ як серед банків України, так і банків Східної Європи. По суті вона є комбінованою, тому що містить ознаки широко розповсюджених у світовій практиці видів ОСУ.

Усі структурні функціональні зв'язки дозволяють знизити завантаження лінійних керівників, підвищити якість й оперативність управлінських рішень, а також ефективність функціонування ОСУ в цілому.

АТ КБ «Приватбанк» – найбільший український універсальний комерційний банк, що здійснює свою діяльність на основі ліцензії Національного Банку України № 22 від 5 жовтня 2011 року, орієнтований на обслуговування приватних осіб і корпоративних клієнтів всіх форм власності, входить до переліку системних банків України, має один з найбільших обсягів капіталу і чистих активів. За оцінкою експертів журналів «Euromoney» і «Global Finance» у 1999 році АТ КБ «Приватбанк» був визнаний найкращим українським банком в номінації найкращих банків на ринках, що розвиваються. У банківській системі України «Приватбанк» відноситься до групи нових комерційних банків, так званих банків «другої хвилі», на відміну від державних банків першої хвилі.

25 квітня 2017 року міжнародне рейтингове агентство S&P повідомило про підвищення кредитних рейтингів «Приватбанку» з «SD» до «ССС+/С», та зазначило прогноз за рейтингами банку – «стабільний». За даними «S&P», підвищення рейтингу пов'язане з успішним завершенням банком та урядом України процесу до капіталізації, а також тим, що «Приватбанк» обслуговує свої зобов'язання вчасно та в повному обсязі. Прогноз «стабільний» відображає очікування агентства щодо того, що уряд надасть підтримку нещодавно націоналізованому банку. 4 липня 2018 року АТ КБ «Приватбанк» (Київ) і компанія «UnionPay International» (КНР) підписали меморандум про стратегічне партнерство. «UnionPay International» (UPI) є дочірньою компанією «China UnionPay», національної платіжної системи Китаю і найбільшої міжнародної платіжної системи у світі за обсягом операцій і випущених платіжних карток. Україна стане 170 країною світу, в якій розвиватиметься сервіс обслуговування карток «UnionPay». Як повідомив П.Крумханзл (Голова правління «ПриватБанку»), на першому етапі «Приватбанк» у рамках співпраці з «UnionPay» розглядає можливість запуску в 2019 році обслуговування карток платіжної системи «UnionPay

International» у банкоматах і платіжних терміналах банку. Крім того, банк та «UnionPay» планують розробку спільних інноваційних платіжних продуктів [2].

На початку травня 2014 року на форумі банківських інновацій «FinovateSpring» 2014 в місті Сан-Хосе, Каліфорнія, команда АТ КБ «Приватбанку» представила перший у світі безконтактний Android-банкомат. Новий банкомат дозволяє для зняття грошей використовувати замість типової клавіатури смартфон або «Google Glass». За підсумками голосування журі, topless-банкомат АТ КБ «Приватбанк» було визнано переможцем «FinovateSpring» 2014, а його оригінальна презентація отримала приз «Best of Show». У травні 2014 року АТ КБ «Приватбанк» перевів усіх своїх співробітників, що обслуговують клієнтів, на iPad. Як повідомили в банку, у відділеннях працюють понад 8 тис. iPad зі спеціальними фінансовими додатками банку. Використання мобільних планшетів дозволить обслуговувати клієнтів оперативніше та без черг [6].

АТ КБ «Приватбанк» належить до найбільших розробників мобільних платіжних додатків в Україні. Окрім «Приват24» існують інші різноманітні додатки серед яких iPay (дозволяє приймати до оплати картки «Visa» та «MasterCard» з мобільного телефону, планшета та персонального комп'ютера), «SendMoney» (додаток для швидкого переказу грошей на картки з голосовим керуванням і автоматичним запам'ятовуванням шаблонів), «ФотоКасса» (додаток для оплати рахунків за допомогою фотокамери телефону) та інші. У серпні 2015 року АТ КБ «Приватбанк» став першим українським банком, який зареєстровано в новій доменній зоні .bank. У 2016 році АТ КБ «Приватбанк» посів перше місце в рейтингу інноваційних компаній України за версією сайту forbes.net.ua [7].

АТ КБ «Приватбанк» у своїй діяльності керується Законом України «Про банки та банківську діяльність», Законом України «Про акціонерні товариства», Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок», іншим чинним законодавством України [2].

Таблиця 1

Банківські операції, які може проводити АТ КБ «Приватбанк» на підставі ліцензії
Національного банку України [5]

№	Назва операції
1	Приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб
2	Відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них
3	Розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик
4	Надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі
5	Придбання права вимоги на виконання зобов'язань в грошовій формі за поставленні товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг)
6	Лізинг
7	Послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів
8	Випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів
9	Випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток
10	Надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій

Стратегія банку і надалі гарантувати зміст самого найвищого значення пізнання банку, найвищої репутації та довіри покупців і партнерів крізь дотримання наступних стереотипів роботи, поліпшення якості та поліпшення списку пропозицій, оптимізації витрат і збільшення продуктивності роботи мережі та персоналу банку.

Управлінські права акціонерів банку, як акціонерного товариства, реалізуються через органи управління банку, вищим з яких є Загальні збори акціонерів. Відповідно до принципів корпоративного управління банку, усі акціонери незалежно від кількості належних їм акцій реалізують свої права на участь в управлінні банку шляхом голосування на Загальних зборах акціонерів.

Розглянемо динаміку та структуру впливу активів АТ КБ «Приватбанк» за 2016-2017 рр. у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка та структура активів АТ КБ «Приватбанк» у 2016-2017 рр., млн. грн.

Стаття	2016 рік		2017 рік		Відхилення		
	млн. грн	% до підсумку	млн. грн	% до підсумку	абсолютне, млн. грн	відносне, %	структури
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	32 293	16,345	19 582	8,550	-12 711	-39,361	-7,795
Заборгованість інших банків	14 781	7,481	15 585	6,805	804	5,439	-0,677
Кредити та аванси клієнтам	139 663	70,690	161 830	70,657	22 167	15,872	-0,033
Вбудовані похідні фінансові активи	3 816	1,931	19 978	8,723	16 162	423,532	6,791
Інвестиційні цінні папери для подальшого продажу	1 364	0,690	1 262	0,551	-102	-7,478	-0,139
Інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення	421	0,213	648	0,283	227	53,919	0,070
Передплата з поточного податку на прибуток	51	0,026	146	0,064	95	186,275	0,038
Відстрочений актив з податку на прибуток	23	0,012	-	-	-23	-100,00	-0,012
Гудвіл	48	0,024	61	0,027	13	27,083	0,002
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	4 004	2,027	4 098	1,789	94	2,348	-0,237
Інші фінансові активи	353	0,179	862	0,376	509	144,193	0,198
Інші активи	753	0,381	914	0,399	161	21,381	0,018
Необоротні активи, утримувані для продажу	-	-	4 070	1,777	4 070	-	1,777
Всього активів	197 570	100,000	229 036	100,000	31 466	15,927	-

Станом 31.12.2017 року кошти клієнтів становили 177 974 млн. грн., тобто 77,32% усіх зобов'язань банку. Тоді як міжбанківські операції, представлені кредитами в НБУ та інших банках, дорівнювали 11,76% та 2,01% відповідно. Активи складають істотну частину банківських операцій і в діяльності банків мають одне з первинних значень, що формують доходи банків. Пониження нематеріальних активів банку сталося в наслідок їх зношування за період, що аналізується. Динаміку основних засобів характеризує темп приросту. Це підсумок становлення банку, збільшення кількості відділень, збільшення значення технологічного забезпечення. Роблячи висновки, динаміка, склад і структура активів задовольняє головним засадам і тенденціям становлення банку, але становлення активів продовжує вимагати їх корективу в спрямованості збільшення питомої ваги кредитно-інвестиційного портфеля і уповільнення темпів приросту основних засобів та інших активів [3].

Для виявлення ролі кожного виду активів та тенденцій, що складаються під час їх формування, необхідно проаналізувати динаміку, склад і структуру доходних і недоходних активів. Зміни, що характеризують доходні і недоходні активи, вказують на те, що якість їх погіршилась: за приросту загальної суми активів на 15,9 %, приріст доходних становить відповідно 26,7 %. Натомість недоходні активи характеризуються низхідною тенденцією. У 2016 році вони знизились на 14,9% тобто на 7,6 млрд. грн. і становили майже 19 млрд. грн. Також простежується тенденція зниження питомої ваги не доходних активів до 18,9 %. Такий стан свідчить про те, що банк не приділяє достатньої уваги цим питанням. Після аналізу активних операцій АТ КБ «Приватбанк» перейдемо до аналізу його зобов'язань. Аналіз масштабів діяльності банку щодо залучення зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності починається з визначення частки, яку займають зобов'язання банку у валюті балансу.

Вбудовані похідні фінансові активи є активами, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток. Тобто це вкладені банком кошти в цінні папери або ж інші матеріальні цінності. Частка таких операцій також значна, адже вони є одними з основних операцій банку (11,93%). Окрім того, Приватбанк 0,67% власної діяльності приділяє на придбання цінних паперів і подальший їх перепродаж.

Згідно з даними таблиці 2 за досліджуваний етап є негативна динаміка показників, втім основна маса характеристик економічної стійкості були в межах норми, не рахуючи коефіцієнта мультиплікатора статутного грошових коштів, розмір якого в напрямку 2015-2017 років коливалася в межах від 9 до 10. Це каже, для початку, власне що темп підйому активів був вище темп підйому акціонерного капіталу і, по-2-х, про наявність віянь до зниження застосування «потужностей» із залучення їх з акціонерного капіталу.

На базі проаналізованих даних можна зробити висновок, власне що за досліджуваний етап динаміка активу і пасиву балансу АТ КБ «Приватбанк» була позитивною. У роботі банків банківських систем оцінка і управління фінансовою ефективністю посідає особливе значення, тому що вона створює базу їх розміреного функціонування та становлення. Якраз в наслідок цього для банку необхідним вважається

проведення оцінки економічної стійкості банку, дослідження та управління нею при втіленні в життя фінансового менеджменту.

Що стосується коефіцієнта надійності, то за 2015-2017 роки спостерігається тенденція до зменшення та у 2017 році значення сягнуло критичного і становив 12,39%. Така ситуація свідчить про те, що, починаючи з 2017 року, банк має високий рівень залежності від залучених коштів, що призводить до зменшення фінансової стійкості банку.

На противагу цим коефіцієнт фінансового важеля мав тенденцію до підйому. За останні роки він збільшився на 6,99 одиниці і в 2017 році добився показника в 8,57 одиниць, власне що говорить про підвищення ділової активності. Це показує про підвищення ділової активності, втім ще про зниження економічної стійкості банку.

Коефіцієнт ролі грошових коштів у формуванні ділових активів ще був вище нормативне значення і за досліджуваній етап падав, власне що вважається поганим, тому що це говорить про те, власне що банку не вистачає особистих коштів для покриття всіх обіцянок, а ще демонструє, що АТ КБ «Приватбанк» не містить необхідного сформованого особистого грошових коштів для активізації та покриття всіляких ризиків. Згідно з розрахунками, коефіцієнт ролі грошових коштів у формуванні ділових активів у 2016 році в порівнянні з 2016 роком зріс на 17,11%, втім у 2017 році знизився на 5,77%, але частка особистого грошових коштів банку в формуванні ділових активів вважається досить високою і стабільною.

Висновки. В умовах жорсткої конкуренції, що супроводжує становлення ринкової економіки, потрібно кожен день поліпшувати системи і форми управління активами і пасивами. Лише тільки подібний підхід до управління в ансамблі гарантує економічну стабільність банку. У зв'язку з прогресивним станом АТ КБ «Приватбанк», висновок української влади націоналізувати даний банк вважається необхідним кроком по збереженню економічної міцності, з метою забезпечувати надійність операцій банку, беручи до уваги його системну роль в економічній системі України та уникнення паніки в банківському секторі. Ключовими внутрішніми підставами такого прийняття укладення НБУ стали невідповідність нормативам адекватності (достатності) грошових коштів, стійка втрата платоспроможності, важливий розрив між резервами та взятим кредитним ризиком.

Список використаних джерел

1. Сирота А. І. Поняття «банківська операція» та «кредитна операція банку» / А. І. Сирота // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – №4. – С. 127-130.
2. Про національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України від 20 травня 1999 року N 679-XIV. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
3. Про банки як провідні суб'єкти фінансового посередництва. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/full/5121/132/>
4. Волкова І. А. Бухгалтерський облік у банках : навч. посібник / І. А. Волкова, О. Ю. Калініна. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
5. Банківські операції: навч. посібник / Укладач Л. А. Сковира. – К.: Аграрна освіта, 2010. – 371 с.
6. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
7. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
8. Михайлівська І.М., Олійник А.В. Банківські операції. Кредитно-модульний курс: Навч.посібник. – Львів: Магнолія 2006, 2011. – 646 с.
9. Про лізинг [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/57-1/4281-lizing.html>
10. Савіна Л. О. Комплексне управління активами та пасивами комерційного банку / Л.О.Савіна, К.Ю.Дроздова // Сталый розвиток економіки [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2010_1/152.pdf
11. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеенко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с.

УДК 336.01

Вакулич Марія Михайлівна
Кандидат економічних наук, доцент
Університет імені Альфреда Нобеля
Пархоменко Ольга Анатоліївна
Університет імені Альфреда Нобеля

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ТОВ «АГЕНЦІЯ «ДЖЕБ»: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У роботі розглянуто теоретичні і практичні аспекти обліку, аналізу і контролю розрахунків з оплати праці на підприємстві. Проведено оцінку ефективності організації обліку, аналізу та контролю розрахунків з оплати праці на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ». Розкрито напрями вдосконалення системи обліку, аналізу та контролю розрахунків з оплати праці на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ».

Ключові слова: облік, аналіз, контроль, оплата праці, система, мотивація.

Актуальність. Облік аналіз та контроль розрахунків з оплати праці з працівникам займає одне з центральних місць у системі бухгалтерського обліку, тому що є невід'ємною частиною діяльності будь-якої організації. Саме праця є одним з найважливіших елементів витрат виробництва та обігу. Виплати є основним джерелом прибутків робітників компанії, і за їх допомогою здійснюється контроль за мірою праці та споживання, вони використовуються як найбільш дієвий важіль управління економікою. Розвиток соціально-трудових відносин багато в чому залежить від рівня виплат працівникам, удосконалення цих відносин, політика грошових доходів населення повинна ґрунтуватися на реальній вартості праці, щоб усунути існуючі диспропорції на споживчому ринку, і в мотиваціях до праці [4, с. 141].

Актуальність теми дослідження визначена тим, що в сучасних умовах ведення бізнесу конкурентоспроможність будь-якому господарюючому суб'єктові може забезпечити тільки ефективна система обліку, аналізу і контролю розрахунків з оплати праці з працівниками підприємства. Крім того, до теперішнього часу накопичений негативний досвід серйозних втрат при звільненні ключових співробітників, тому одним із актуальних питань останнього часу є пошук способів вирішення проблеми розробки ефективної системи мотивації та стимулювання персоналу. Тому, на сучасному етапі трансформації управлінських засад функціонування підприємств, пріоритетного значення набуває система обліку, аналізу і контролю розрахунків з оплати праці.

Огляд джерел. За словами Гаєвої О.В.: «Для більшості населення заробітна плата, яка входить до поточних винагород працівникам підприємства, втратила свою відтворювальну та стимулюючу функції й фактично перетворилася на різновид соціальних виплат, не пов'язаних з кількістю, якістю та кінцевими трудовими результатами. Праця і винагороди за неї як ціннісні орієнтири втрачають своє соціально-економічне призначення, що руйнує основи економічного й соціального розвитку суспільства в Україні» [1, с. 169-170].

Таким чином, облік, аналіз та контроль розрахунків з оплати праці завжди перебували у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, проблеми обліку, аналізу та контролю оплати праці досліджували А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс та інші. Їхні дослідження детально розглянуті у роботі П.Ф. Друкера [2, с. 124]. Розробці положень з автоматизації обліку праці та її оплати присвятили свої дослідження Ю. Іванов, В. Завгородній, Л. Шевчук [3, 4]. Так, наприклад, А. Сміт та Д. Рікардо розробили теоретичні основи концепції розуміння заробітної плати як ціни праці. А. Сміт вважав, що в основі ціни праці лежить вартість засобів існування, необхідних для життя працівників та членів їх сімей. Фактично він зводив заробітну плату до вартості робочої сили. У цій концепції величина заробітної плати та динаміка формуються під впливом ринкових факторів і в першу чергу співвідношенням попиту та пропозиції [5, с. 231].

К. Маркс розробив концепцію розуміння заробітної плати як грошового вираження вартості товару «робоча сила». Він вважав, що заробітна плата «... є перетвореною формою вартості, або ціною, робочої сили». У цій концепції величина заробітної плати визначається умовами виробництва та ринковими факторами – попитом і пропозицією [1, с. 126]. Крім того, теоретичні та практичні питання організації обліку операцій з розрахунків з оплати праці на підприємстві розглядали у своїх працях такі видатні науковці, як: О.В. Воронін [7, с. 30-31], В.Ф. Максимова [8, с. 246], О.М. Пищуліна [9, с. 142], А.С. Собчук [10, с. 152], В.С. Лень [11, с. 544] розглянули порядок обліку нарахованої заробітної плати на підприємстві й утримань з неї згідно з національними стандартами бухгалтерського обліку. Так, наприклад, О.В.

Покатаєва, Г.О. Кошулинська, О.А. Садовніков, Г.В. Сировой у своїх дослідженнях представили шляхи вдосконалення системи оплати праці на підприємстві [12, 36].

Отже, на нашу думку, необхідно надалі проводити дослідження з визначеної тематики для детальнішого аналізу та розгляду питань щодо обліку, аналізу та контролю розрахунків з оплати праці на підприємствах.

Мета. Мета дослідження полягає в теоретичному узагальненні та розробці практичних рекомендацій з обліку, аналізу та контролю розрахунків з оплати праці на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ».

Основний матеріал. В сучасних умовах ведення бізнесу, швидкої зміни економічного середовища, відсутності можливостей приймати виважені управлінські рішення, завдяки специфічним властивостям, облік, аналіз і контроль розрахунків з оплати праці відіграють суттєву роль у розвитку всіх секторів економіки. Заробітна плата є найбільш дієвим інструментом активізації людського фактора. Найголовнішими завданнями заробітної плати для будь-якої сфери бізнесу є стимулювання продуктивності праці, відтворення робочої сили та вирішення соціальних потреб суспільства. Адже, на сьогоднішній день, ефективність використання існуючого кваліфікаційного і творчого потенціалу працівників значною мірою залежить від наукової обґрунтованості застосовуваних на підприємстві форм і методів оплати праці.

В умовах кризової економічної ситуації, існуюча проблема організації винагород працівникам є однією із найгостріших. Вона призводить до загострення економічної ситуації, оскільки провокує скорочення чисельності працівників на підприємствах, що сприяє зміні основних принципів в організації праці та винагород за неї.

Найважливішим елементом механізму визначення індивідуальної заробітної плати для робітника підприємства є саме системи й форми оплати праці. При цьому, форми оплати праці є своєрідною з'єднувальною ланкою між нормуванням праці і тарифною системою, крім того, виступають засобом формування у підприємства якісних показників його діяльності впродовж звітного періоду часу. Саме за рахунок системи та форм оплати праці формується залежність величини заробітної плати від якості праці та її результатів. За рахунок плідної взаємодії системи та форм оплати праці на підприємстві формується механізм визначення величини суми заробітної плати для кожного працівника підприємства. Враховуючи обмеження в доступі до інформації про результати діяльності підприємств з надання охоронних послуг в Україні, проаналізуємо показники стану оплати праці на досліджуваному підприємстві за окремими доступними аспектами. Так, за даними офіційного сайту Товариство з обмеженою відповідальністю «Агенція «ДЖЕБ» – це компанія, яка спеціалізується на забезпеченні комплексної охорони бізнесу та наданні якісних послуг з охорони різного напрямку. Заснована ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» у 2011 році. Послуги ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» надаються як організаціям різного типу, так і фізичним особам.

Діяльність ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» направлена на забезпечення ефективної та надійної охорони життя та/чи майна суб'єкту, забезпечення його надійності. У компанії працюють висококваліфіковані фахівці, які надають якісні послуги з охорони різного виду, забезпечення надійності та комфорту суб'єкту ведення бізнесу та/або надійного збереження його майна. ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» входить до 10 кращих охоронних компаній за актуальними фінансово-економічними показниками 2017 року та займає 5 місце за версією Національного бізнес-рейтингу. Велика чисельність особового складу ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» дала змогу розробити систему оновлення особового складу на об'єктах, що охороняються, тобто проводити планову та позапланову ротацію охоронників кожних 3-4 місяці.

На рис. 1-4 наведені результати аналізу показників ефективності використання персоналу на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»: порівняльний аналіз відносних часток витрат на утримання персоналу на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» та на інших підприємствах-конкурентах з надання охоронних послуг в Україні у 2016-2017 роках; порівняльний аналіз рівня виробітку доходу підприємства на 1 грн. витрат на утримання персоналу на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» та на інших підприємствах-конкурентах з надання охоронних послуг в Україні у 2016-2017 роках; порівняльний аналіз рівня рентабельності витрат на утримання персоналу по чистому прибутку на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» та на інших підприємствах-конкурентах з надання охоронних послуг в Україні у 2016-2017 роках.

Як показує аналіз результатів розрахунків, наведених на рис. 1-4: відносна частка витрат на утримання персоналу від загального доходу ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» (рис. 1) зменшилась з рівня 22,00% на кінець 2016 року до рівня 21,00% на кінець 2017 року, що дозволило підняти рівень рентабельності витрат на утримання персоналу (витрати) по чистому прибутку ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» (результат) з 21,24% (кінець 2015 року) до 59,85% (кінець 2016 року).

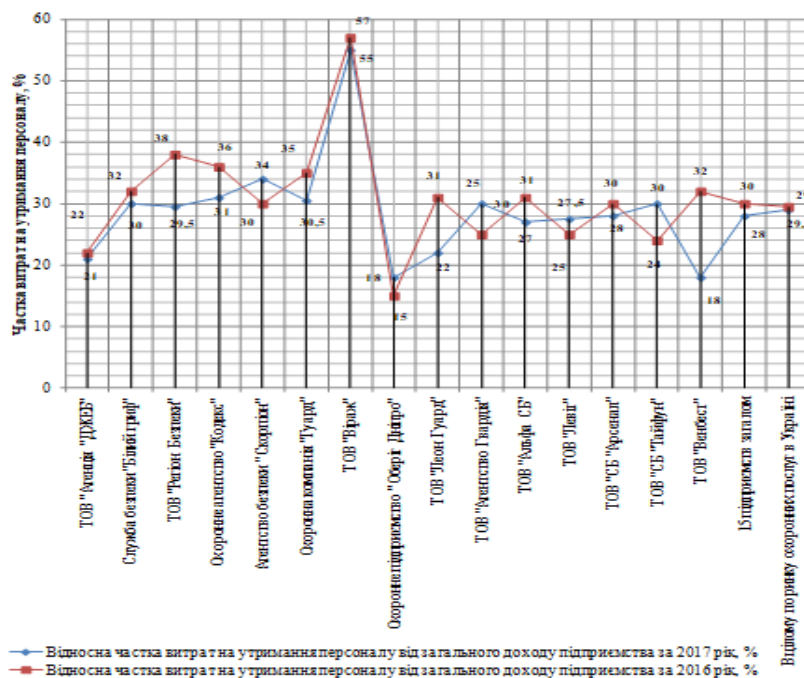

Рис. 1. Порівняльний аналіз відносних часток витрат на утримання персоналу на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» та на інших підприємствах-конкурентах з надання охоронних послуг в Україні у 2016-2017 роках

Так, наприклад, для порівняння протягом 2016 року регулювання відносної частки витрат на утримання персоналу від загального доходу ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» (рис. 1) відбувалось з рівня 21,00% (1 квартал 2016 року) до рівня 29,50% на кінець 2016 року. Вважаємо, що саме це дозволило врегулювати рівень рентабельності витрат на утримання персоналу (витрати) по чистому прибутку ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» (результат) до рівня 87,6% на кінець 2016 року.

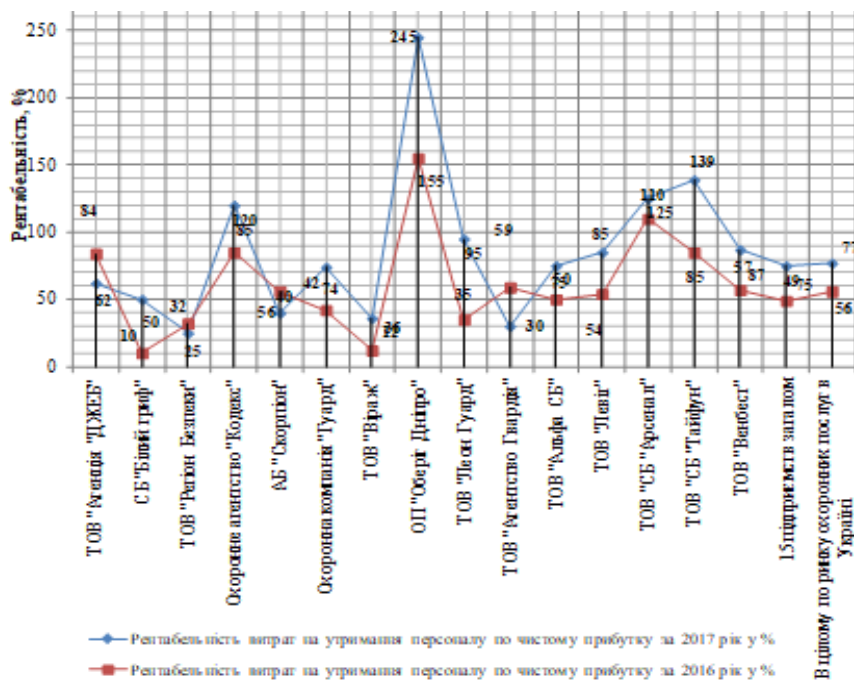

Рис. 2. Порівняльний рівня виробітку доходу підприємства на 1 грн. витрат на утримання персоналу на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» та на інших підприємствах-конкурентах в Україні у 2016-2017 роках

Порівняльний аналіз рівня рентабельності витрат на утримання персоналу по чистому прибутку в ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» та в найбільших охоронних агенціях України у 2016-2017 роках (рис. 2) показує, що на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ», в протилежність загальній тенденції ринку охоронних послуг в Україні, рівень рентабельності витрат персоналу по чистому прибутку (рівень прибутку на одиницю витрат на персонал) у 2017 році виріс відносно рівня 2016 року, як і у інших підприємствах-конкурентах та загалом на ринку охоронних послуг в Україні у 2017 році. Це свідчить про позитивну динаміку та сприятливий клімат ринку охоронних послуг в Україні.

Якщо у 2016 році тільки 1 із 15 підприємств першої групи рейтингу підприємств з надання охоронних послуг в Україні мало рівень рентабельності витрат на утримання персоналу по чистому прибутку більший ніж на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» (рис. 3).

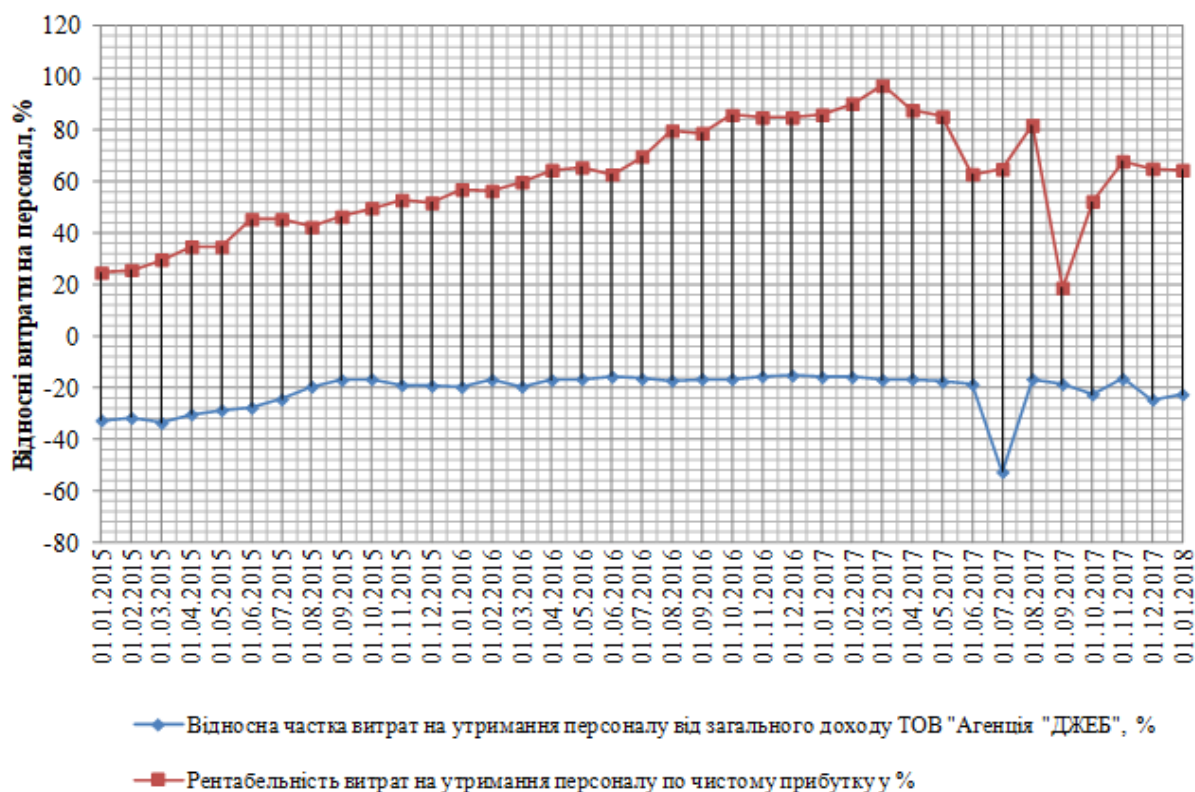

Рис. 3. Порівняльний аналіз рівня рентабельності витрат на утримання персоналу по чистому прибутку на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» та на інших підприємствах-конкурентах в Україні у 2016-2017 роках

У 2017 році вже 7 із 15 підприємств першої групи рейтингу підприємств з надання охоронних послуг в Україні мають рівень рентабельності витрат на утримання персоналу по чистому прибутку більший ніж на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ», при цьому у 2017 році рівень рентабельності на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» практично був нижче, ніж середній показник по підприємствам з надання охоронних послуг в Україні.

У 2017 році вже 7 із 15 підприємств першої групи рейтингу підприємств з надання охоронних послуг в Україні мають рівень рентабельності витрат на утримання персоналу по чистому прибутку більший ніж на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ», при цьому у 2017 році рівень рентабельності на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» практично був нижче, ніж середній показник по підприємствам з надання охоронних послуг в Україні.

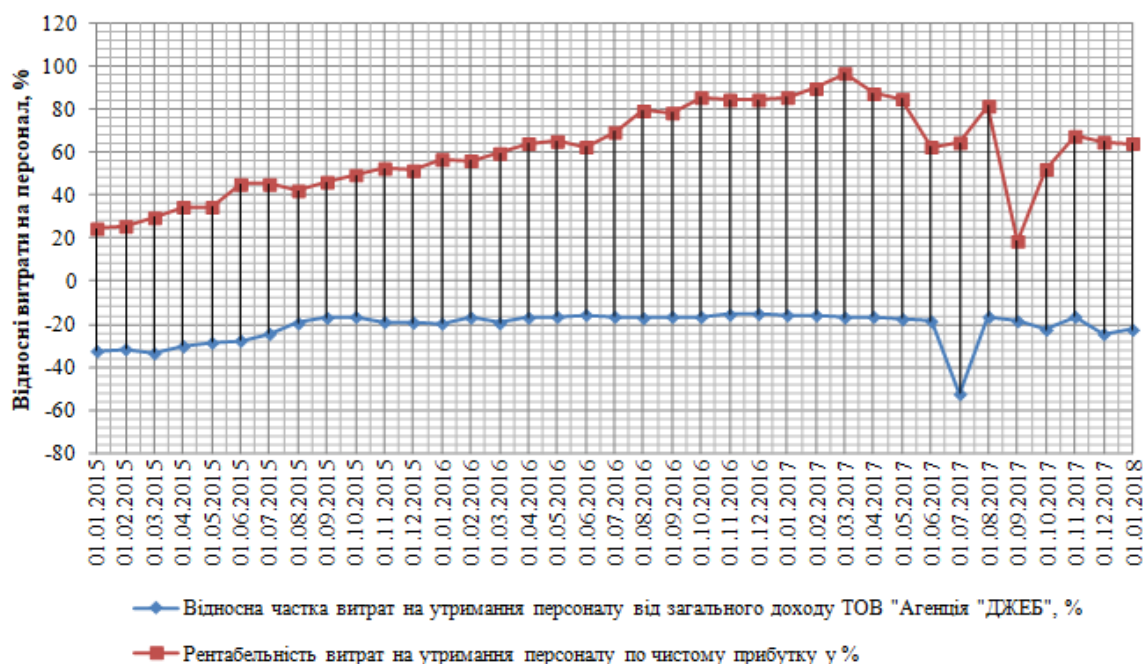

Рис. 4. Динаміка рівня відносних витрат та рентабельності на утримання персоналу по чистому прибутку на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»» у період 01.01.2015-01.01.2018 рр.

Як видно з рис. 4, порівняльний аналіз відносних часток витрат на утримання персоналу на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»» та на інших підприємствах-конкурентах з надання охоронних послуг в Україні у 2016-2017 роках (рис. 4) показав, що цей показник у 2016-2017 роках знаходився на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»» на рівні 58,6-82,4%, що відповідає рівням відносних витрат інших провідних підприємств-лідерів з надання охоронних послуг в Україні у 2017 році та значно вище середнього показника по 1 групі 15 підприємств-конкурентів рейтингу ринку охорони праці України – 65-68%. При цьому, курс національної валюти, відносно до долара США, зміцнився, тобто середня заробітна плата на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»» зросла з 250 USD/міс. до 450 USD/міс.

Така стратегія мотивації дозволяє підтримувати високі стандарти вимог до персоналу ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»», виховувати персонал в напрямку поваги до свого підприємства, зменшує плинність кадрів та витрати на навчання прийнятих працівників, створює додатковий імідж фінансово-стійкого підприємства для клієнтів. На сьогоднішній день, проблема організації оплати праці на підприємствах України є однією з найбільш гострих. В умовах спаду продуктивності праці, скорочення кількості працівників відбуваються негативні зміни в організації праці та її оплаті. Для більшості населення заробітна плата втратила свою відтворювальну та стимулюючу функції та фактично перетворилася на різновид соціальних виплат, не пов'язаних із кількістю, якістю та кінцевими трудовими результатами. Отже, для вирішення найважливіших проблем організації оплати праці в Україні необхідно знайти такий механізм зацікавленості працівників, який буде здатний забезпечити максимально тісний взаємозв'язок їх заробітної плати з фактичним трудовим внеском. Кожне окреме підприємство може розробляти й упроваджувати ефективні системи оплати праці, в яких повинні поєднуватися як індивідуальні, так і колективні внески працівників у загальний виробничий результат і давати працівникові можливість для реалізації наявних у нього розумових та фізичних здібностей, а також дозволяти йому домагатися в робочому процесі повної самореалізації як особистості.

Таким чином, організація обліку праці та виплат працівникам є об'єктом постійної уваги департаментів спостереження, управління персоналом (відділу кадрів) та бухгалтерії. Така ситуація зумовлена високою трудомісткістю здійснюваних перевірок, постійними змінами в трудовому і податковому законодавстві. В цілому, система внутрішнього контролю ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»» знаходиться на належному рівні і забезпечує повноту, достовірність, своєчасність і законність розрахунків за виплатами працівникам. А запропонований механізм оплати праці – це сукупність окремих взаємопов'язаних компонентів, що спрямовані на задоволення потреб робітників та інтересів роботодавців і відповідають загальній системі інноваційного розвитку України.

Висновки. Запропоновані концептуальні положення базуються на принципах формування сучасних ринкових відносин, коли ринкова кон'юнктура формується під впливом не тільки попиту і пропозиції, а й з урахуванням неформальних чинників: тіньового сектору економіки, лобіювання інтересів окремих суб'єктів господарювання у владі, монополізації ринку, зростання тиску адміністративного характеру на формування фонду оплати праці тощо. При цьому, враховують положення провідних економічних шкіл, методології системного підходу та базові принципи оплати праці, що законодавчо регулюються в Україні.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко Т.В. Проблеми обліку розрахунків з оплати праці: порівняльний аспект П(С)БО і МСФЗ [Текст] // V Міжнародна студентська наукова інтернет-конференція. – Донецьк, 2013. – 298 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kontrol.donnuet.dn.ua/konferen28.11.pdf>
2. Звягільський Ю.Т. Проблеми державного регулювання заробітної плати в Україні / Ю.Т. Звягільський // Економіка України. – 2011. – №5. – С. 65-74.
3. Кваша О.С. Світові моделі мотивації праці на підприємствах: уроки для України / О.С. Кваша // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – Вип. 1. – С. 87-92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/1-2014/16.pdf>.
4. Корніюк О. Реформування заробітної плати: нові пропозиції // Бухгалтерія. – № 6 (68), 2013. – С. 53-54.
5. Воронін О. Визначення показників економічної ефективності виробництва на основі модифікації ресурсного потенціалу / О. Воронін // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 29-37.
6. Герасименко О.В. Стан та шляхи вдосконалення оплати праці в бюджетній сфері України / О.В. Герасименко // Формування ринк. економіки. – 2005. – Т. 1.
7. Максимова В.Ф. Облік у галузях економіки / В.Ф. Максимова. – К.: ЦУЛ, 2010. – 494 с.
8. Пищуліна О.М. Нова ідеологія реформування заробітної плати: потреба та перспективи / О.М. Пищуліна // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 4. – С. 140-147.
9. Лень В.С. Організація бухгалтерського обліку: навч. посіб. / За ред. В.С.Леня. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.
10. Собчук А.С. Використання сучасних інформаційних технологій в організації обліку й аналізу розрахунків з оплати праці / А.С. Собчук // Управління розвитком. – 2014. – № 14. – С. 152-154.
11. Баранов В.В. Світовий досвід побудови ефективної системи оплати праці на підприємстві / В.В. Баранов // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 20. – Ч. I. – С. 139-145.

УДК 336.774

Кондріков Ілля Дмитрович
Луганський національний аграрний університет

КРЕДИТНИЙ МЕХАНІЗМ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ТА АМЕРИКАНСЬКА СИСТЕМА КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сутність кредитного механізму США (Сполучені Штати Америки) та його головні історичні засади. Розглянуто види та умови кредиту для населення. В даній роботі проаналізовано кредитну систему США. Мета роботи – теоретична асиміляція системи кредитування США в український простір.

Ключові слова: кредитний механізм, кредит, кредитна історія, іпотека, комерційний банк, емісія, споживчий кредит, кредит на авто.

Не для кого не таємниця, що найбільш розвинена кредитна система саме у США. Америка будувала свою «кредитну імперію» ще задовго до провідних країн Європи та Азії.

Особливою рисою банківської системи США – була її роздробленість та відсутність центрального емісійного банку до початку ХХ ст. У 1863-1864 р.р. було створено систему національних банків, підпорядкованих контролеру грошового обігу у Вашингтоні через першу фінансову кризу, яка виникла через недбале ставлення до фінансового становища країни та через крах акцій на залізничні компанії, які у свою чергу не мали, ані юридичну адресу чи офіс, ані робітників, у 1857. Установлювався мінімальний розмір капіталу цих банків, їх звітність перед федеральними органами, обов'язкове резервування. Розмір банкотної емісії банків було поставлено у залежність від обсягу портфеля державних цінних паперів [1].

Створення національних банків не усунуло недоліки банківської системи США. Ця система була негнучкою. Вона не реагувала на коливання попиту як сезонного, так і кризового характеру. Особливо це стало зрозумілим під час кризи в 1907 р., яка підтвердила необхідність створення центральної емісійної резервної інституції. Але навіть у післякризовий період опозиція федеральному централізму була ще досить сильною. У 1908 р. було засновано Національну комісію з грошового обігу, результати діяльності якої матеріалізувалися у створенні ФРС (Федеральна резервна система). За своєю структурою вона значно відрізнялася від центральних банків європейських країн [1].

Особливе місце в історії розвитку банківської системи в США – є становлення корпорації ФКСД (Федеральна корпорація страхування депозитів) у 1934, до якої входять усі банки – члени ФРС. Була створена через Велику Депресію 1929-1933 Конгресом США за планом президента Рузвельта. Метою створення цієї корпорації була захист заощаджень населення. У разі банкрутства банку, громадянина повертали його гроші разом з відсотками, максимум який становив 100 тис. дол. США. Зараз можна

побачити знак FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation) на кожному фінансовому закладі, який вже став знаком надії та довіри людей.

За допомогою своєї історії США навчилася перетворювати недоліки своєї системи в минулому на гарний досвід у теперішньому часі. Через кризи та депресії, які країна відчула, Америка вже має систему запобігання проблем (криза, дефолт та ін.).

У наш час в США дуже багата палітра кредиту. Тут є як споживчий кредит, так й іпотека, як кредит на авто, так й на навчання. Почнемо з визначення кожного виду кредиту та його умов надання.

1. Іпотечний кредит – кредит, який надається на купівлю житлової нерухомості. У США кредит на нерухомість називають «mortgage», що дослівно перекладається як іпотека. Іпотечний кредит може мати, як з фіксовану відсотковою ставкою – Fixed-Rate Mortgage (FRM) так і з рухому – Adjustable-Rate Mortgage (ARM). Розмір рухомої відсоткової ставки – нижче фіксованої (на 1-2%), але на це впливають умови, пов'язані зі станом економіки на момент перегляду банком розміру ставки. Взнявши таку іпотеку, позичальник ризикує отримати ще більший відсоток, і не має можливості розподіляти свої витрати. Залежно від умов такого кредиту, рухома відсоткова ставка може не змінюватися в перші 3, 5, 7 років (3ARM, 5ARM, 7ARM) з моменту оформлення іпотеки, після чого може бути піднята до лімітних значень, наприклад, з початкових 3% до 7%, з яких 4% складе граничне значення. По закінченню фіксованого періоду, банк буде щороку переглядати розмір ставки до повного погашення позичальником кредиту, і в дуже рідкісних випадках в сторону зменшення. Такий вид іпотеки воліють ті, хто планує погасити кредит за невеликий проміжок часу. Ставки за таким кредитом варіюються від 3,1% до 4,5%. На сьогодні ставка на п'ятирічні іпотечні кредити (ARM) в середньому становить 2,85%.

Варіант іпотеки з фіксованою відсотковою ставкою, у зв'язку з відсутністю ризиків, все більше привертає американців. Ним користується 75% позичальників. Найчастіше покупці нерухомості чекають на момент економічної стабільності в країні, при якому розмір ставки FRM не високий і весь період платять менше через низький відсоток. 90% американців бажаючи придбати нерухомість в кредит вибирають іпотеку терміном на 30 років з фіксованою процентною ставкою. Середня ставка за таким кредитом на початок 2016 року становить 3,72%.

2. Споживчий кредит – є одним з найбільш популярних в США. У американців він іменується «personal loan». Маються на увазі кошти, які позичальник бере на свої особисті потреби. Це може бути велика покупка або дороге лікування в клініці. Середня ставка – 6%. Конкретні умови залежать від таких факторів, як термін, сума, кредитна історія, заробітна плата здобувача і т. д.

Також, в США діє такий принцип кредитування: банком видається кредитна картка громадянину. На ній може й не бути грошей, але громадянин може оплачувати покупки цією кредитною картою. Таким чином, баланс на картці показує суму, яку в кінці місяця, громадянин повинен повернути банку. Такі картки, в основному, видаються дітям для їх особистих потреб, але сплачують борг батьки. За невчасну оплату боргу, банк додає додаткові відсотки. Ці штрафні відсотки можуть бути від 2% до 19% на кожен місяць.

3. Кредит на авто – дуже вигідний в США. Відсоткові ставки вкрай привабливі. Сума переплати буде невисокою навіть в тих випадках, коли купується транспортний засіб класу комфорт. Для дешевого транспорту щорічно вона може бути дорівнює 1%, а іноді 0,5% в рік. Для деяких марок і моделей в банках передбачені кредитні deals – пільги, завдяки яким можна отримати машину за власну вартість. В середньому ставка буде 3,28%, якщо особа підписує кредитне зобов'язання на термін в 72 місяці, купуючи нову машину. Для уживаного авто вона знизиться до 3,06%. Чим менше термін, тим вигідніше ставка. Так, на 48 місяців для ненового авто вона буде 2,28%, для щойно зійшов із заводського конвеєра - 2,34%.

4. Найбільший за видами кредит – це кредит на навчання. Коли абітурієнт поступає до коледжу або університету, то у 60% випадків – цей процес становиться великою грошовою проблемою для батьків майбутнього студента. У США середня вартість навчання на ступінь бакалавра коштує 19000 дол. США. Тому існує велика кількість видів стипендій, розглянемо декілька з них.

1) Звичайна стипендія (scholarship) – це найбажаніший вид матеріальної допомоги, оскільки він не передбачає жодних дій у відповідь, крім подяки. Стипендія йде в рахунок плати за навчання, але часом включає й витрати на проживання. Вона може виплачуватися з коштів державного бюджету (наприклад, організацією, що фінансується з держбюджету), бюджету окремого штату, бюджету самого навчального закладу або фонду його випускників, а також будь-якого іншого фонду.

2) Асистентська робота (assistantship) – це стипендія асистента, котрий зобов'язується допомагати науковому керівнику або професору у проведенні досліджень. Обсяг роботи може бути жорстко обумовлений – наприклад, 20 годин на тиждень. Розраховувати на таку допомогу можуть тільки аспіранти. Assistantship гарна тим, що аспірант отримує цінний досвід роботи, і йому легше встановити контакти з професурою університету. Більшість коледжів наймають «асистентів викладачів» (teaching assistants), які

допомагають у проведенні семінарів, консультацій перед іспитами, заліків тощо, і якщо студент післядипломної програми спеціалізується у предметі, який викладається на бакалаврському рівні, то в нього є гарна можливість отримати це місце.

3) Грант (grant) – це стипендія вищого рівня. Грант виділяють на який-небудь науковий проект (дослідження), і покриває він цілком усі витрати на виконання. Виплачувати грант може яка-небудь організація, яка спеціально наймає студента для проведення дослідження. Крім вартості самої роботи грант, як правило, включає витрати на транспорт, проживання та інші витрати. Багато програм грантів фінансують роботу над докторськими дисертаціями.

4) Fellowship – допомога, яка виділяється по лінії неформальних наукових товариств, що пропонують стипендії аспірантам, кандидатам і докторам наук, які займаються спеціальними проектами в тій чи іншій галузі. Часто fellowships виплачують представникам різних меншин, які недостатньо представлені в тій чи іншій сфері досліджень – у тому числі жінкам. Є, наприклад, особлива стипендія для учнів-дівчат – Delta Gamma Fellowship. У багатьох випадках програми фінансової допомоги такого роду розраховані тільки на членів тих чи інших організацій – наприклад, Американської асоціації істориків (American Historical Association), Американської асоціації психіатрів (American Psychiatric Association) або Асоціації американських географів (Association of American Geographers). Бути членом такої організації дуже престижно, і іноземців в них не завжди приймають.

Є велика ймовірність того, що тільки мала частка абітурієнтів отримає ці стипендії. Тому кредит на навчання завжди допоможе оплатити навчання у ВНЗ. Умови кредитування на навчання дуже гуманні. Наприклад: є в США декілька видів кредиту на навчання, це Plus, Stafford та Perkins. Оберемо другий вид. Stafford – є дуже вигідним кредитом, бо: транзакція грошей відбувається впродовж декількох днів; відсоткова ставка – 1,066% річних; студент може почати виплачувати заборгованість після навчання, коли зможе самостійно заробляти гроші.

Якщо асимілювати вищезгадану систему в нашу країну, то можна привести теоретичні гіпотези щодо умов кредитування та вдосконалити систему кредитування.

При введенні системи в країну, то відбудуться зміни для населення. Населення почує зміни в своєму житті, а саме, фінанси родини збільшаться через низьку відсоткову ставку. Після введення систему буде створена банківська криза, бо відсотки, які повертатимуть позичальники не зможуть навіть зрівнятися з інфляцією, багато банків стануть банкрутами, а інші банки почнуть брати централізований кредит, через що у НБУ (Національний Банк України) на буде достатньо грошей для нормального грошового обігу та матиме 2 варіанти вирішення проблем: 1) це емісія грошей, що призведе до миттєвого зросту інфляції, через що постраждає населення, 2) це збільшення податків заради збільшення грошової маси без емісії грошей, але населення теж постраждає через високі ціни на товари й послуги.

Заради стабільної роботи американської системи кредитування в нашій країні потрібно стабілізувати ріст інфляцію до мінімального значення, щоб не банкрутували комерційні банки. Єдине, що можна впровадити в систему кредитування – це кредитна історія. Воно надасть можливість комерційним банкам давати кредити особам з відмінною кредитною історією більшу суму під маленькі від норми відсотки, це зможе поліпшити життя населенню.

Також, кредит на навчання в нашій країні – це вигідна угода для студента. Зменшення річної ставки та початок виплати після навчання буде вигідно як для студента, котрий зможе знайти своє покликання та заробляти за допомогою добутої освіти та виплачувати свій кредит тоді, коли матиме заробітну плату.

Єдине, що хотілось змінити в іпотечному кредитуванні – це принцип застави майна. Заради збільшення прибутку банків та легкого життя громадянам треба змінити об'єкт застави на той, який буде придбаний за кошти кредиту. При всіх цих змінах в банківській системі населення побачить розквіт України як однієї з розвинутих країн світу. Цей шлях, звісно, не швидкий. Країни повинна мати приблизно років 10-15 щоб дані реформи змінили країну на краще.

Список використаних джерел

1. Шамова І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн / І. В. Шамова. – К.: КНЕУ, 2000. – 153 с.
2. Bank of America [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bankofamerica.com>

УДК 338.664.6

Клементьєва Альона Володимирівна
 Луганський національний аграрний університет
Балдик Денис Олександрович
 Кандидат економічних наук
 Луганський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ХЛІБА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню стану ринку хліба та хлібобулочних виробів України на підставі аналізу вторинної маркетингової інформації про обсяги їх промислового виробництва та структуру споживання хлібопекарської продукції. Зазначено, що конкурентні позиції виробників хліба та хлібобулочних виробів залежать від наявності у структурі їх товарного асортименту інноваційної продукції. Кожний виробник індивідуально встановлює напрями продуктивних інновацій, які в свою чергу визначаються наявною структурою його асортименту, потребами споживачів та потребують належного обґрунтування з використанням підходів до економіко-математичного моделювання [2].

Ключові слова: ринок хліба та хлібобулочних виробів, конкуренція, новітні технології, структура споживання хліба та хлібобулочних виробів, потреби споживачів, метод аналізу підприємств, сегментація виробництва, імпорт, експорт.

Під час аналізування ринку хлібобулочних виробів, експерти Економічного дискусійного клубу зазначили, що виробництво хліба в Україні скоротилося в два рази, в порівнянні з показниками 2000 року. Причинами стали: зменшення ринків збуту на території Кримського півострова, Донецької та Луганської областей; поява величезного тіньового сегмента ринку: хлібобулочні вироби і хліб продаються в кіосках, зареєстрованих як ФОП чи взагалі без реєстрації. Завдяки цьому у них виходить зробити продукцію дешевше, а вона виробляється найчастіше в антисанітарних умовах і не може відповідати жодному стандарту якості. Але, оскільки це вигідно, то тіньовий сегмент ринку становить близько 60% всього виробництва хлібобулочних виробів; багато супермаркетів в Україні спеціалізуються на випуску власної хлібопекарської продукції, але це виробництво не завжди фіксується. Отже, підсумовуючи усе вищесказане, статистичні дані, що стосуються кількості виробленого хліба в Україні, не є повністю достовірними та точними [1].

Які хлібобулочні вироби виробляють в Україні. На ринку України представлені такі вироби: пшеничний хліб, житньо-пшеничний і пшенично-житній хліб, здобні вироби, пироги, піріжки та пампушки, вироби сухі і тривалого зберігання. Зараз українці більше стали цікавитися нетрадиційними сортами: бездріжджовий, хліб, замішаний за стародавніми рецептами, хліб з мінералами і т.д. Подібні сорти є трохи дорогими, тому обсяги продажів менше, хоча багато експертів схильні вважати, що нова продукція буде збільшуватися. Хлібний ринок в Україні відрізняється відсутністю вираженого лідера, бо навіть найбільші представники галузі не займають більше 10-відсоткової частки. Вони змагаються за увагу покупців з невеликими пекарнями, кондитерськими цехами торгових мереж, приватними підприємцями. Дрібні виробники часто мають перевагу на ринку перед великими хлібозаводами, так як оподатковуються за спрощеною системою. Структурно випуск українських пекарень більш ніж на 75% складається з виробів, які узагальнено називаються хлібобулочними, ще майже 20% - це вафлі та печиво, трохи більше 4% - здоба. Інші кондитерські вироби все разом заповнюють близько 5% ринку. Детальніше сегментація показана на діаграмі.

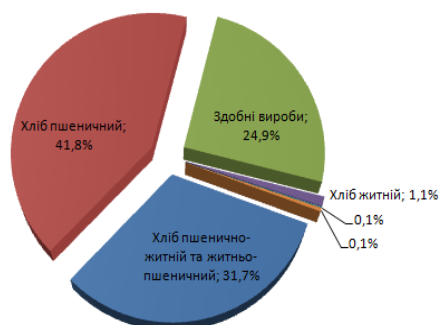

Рис.1. Сегментація виробництва хліба за видами в 2017 році в натуральному вираженні, (%)

Якщо окремо розглянути сегмент хлібобулочної продукції, то вона на в основному складається з хліба з пшеничного борошна або із суміші пшеничного та житнього, майже четверта частина зайнята різними булками, щодо нетрадиційних видів хліба, то вони склали лише 2% обсягу випуску. Регіони, які є найбільшими виробниками хліба і хлібобулочних виробів зараз є Дніпропетровська, Київська, Харківська і Запорізька області.

Найбільші виробники хлібобулочних виробів. Хліб і хлібобулочні вироби являється особливим видом продуктів харчування, який займає чільне місце на столі українців. Вони мають до 40% від загальної калорійності харчового раціону населення. Саме через таке співвідношення, виробництво хлібобулочних виробів можна вважати одним із стратегічних галузей економіки держави. Держстат відзначає, що відбулося скорочення виробництва хліба за перші два місяці 2017 року на 9,1% в порівнянні з аналогічним періодом 2016 року. За офіційною статистикою, в 2016 році виробили 1,123 млн т хліба, а це трохи більше 100 г хліба і хлібобулочних виробів на кожного українця в день[3]. Основні виробники: Кулиничі, Хлібні інвестиції, Київхліб, Формула Смаку, Група Лауфер, Концерн Хлібпром

З 1999 року хлібопекарська корпорація «Кулиничі» у співпраці з найбільшими європейськими виробниками хлібопекарського обладнання почала вводити новітні технології у виробництво хлібобулочних виробів. З моменту запуску виробництва, при хлібозаводі діє лабораторія, фахівці якої контролюють всі етапи виробництва: від поступлення сировини до моменту упаковки готової продукції. З 2007 року в асортименті з'явилася продукція, яку виробляють за технологією «Part Baked»: круасани, штрудели, слойки і булочки. Суть технології: приготування призупиняється при 90% готовності з подальшою шоковою заморожуванням при температурі -18 ° С. В кінці 2011 року для виконання програми забезпечення продовольчої безпеки України було прийнято рішення про побудову єдиного в Україні роботизованого хлібопекарського комплексу. Загальна потужність хлібопекарського комплексу 250 тонн ХБІ на добу. Головні особливості: повний автоматизований цикл виробництва хлібобулочних изделий, логістичний центр, обладнаний спеціалізованим транспортом по доставці борошна, сировини і готової продукції, власна система реалізація через фірмову мережу булочних-кондитерських.

«Хлібні інвестиції» - одна з найбільших українських компаній, що займається виробництвом хлібопродуктів. Холдинг займає 7% ринку хлібобулочних виробів України і знаходиться на 3-му місці серед найбільших хлібних підприємств. У 1995 р в місті Хмельницькому було створено ТОВ «Заграва Експо», яке займалося виробництвом борошна на давальницьких умовах і поставками її на макаронні та хлібопекарські підприємства. У 1998 р підприємство придбало акції Івано-Франківського хлібокомбінату, в 1999 р - акції ВАТ «Хліб», в 2000 р - акції Білогірського КХП з млиновим комплексом. У 2001 р офіс ТОВ «Заграва Експо» для збільшення своїх можливостей переїхав в м.Київ. 26 лютого 2003 було створено ТОВ «Хлібні інвестиції. У 2002 р ТОВ «Хлібні інвестиції» набуває 62,3% акцій Бердичівського хлібозаводу, а в 2003 році - 52,43% акцій Чернівецького хлібокомбінату. У тому ж році підприємство бере в оренду цілісний майновий комплекс «Севастопольський хлібокомбінат». На сьогоднішній день до складу холдингу входять ПАО «Хліб» (м.Луцьк, Волинська обл.), ТОВ «Бердичівський хлібозавод» (сmt. Бердичів, Житомирська обл.), ПАТ «Цар Хліб» (м.Севастополь), ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат» (м.Чернівці), «Перший столичний хлібозавод» г. Киев, ПАТ «Івано-Франківський хлібокомбінат» (м.Івано-Франківськ).

До складу компанії «Київхліб» входить 9 виробничих майданчиків в Києві та Київській області, потужність яких дозволяє щодня виробляти понад 500 тонн хлібобулочних виробів і 10 тонн хлібної смакоти. Асортимент продукції нараховує близько 250 найменувань. Компанія має власний автопарк і широку дистриб'юторську мережу, що дозволяє забезпечити своєчасну доставку свіжого хліба і ароматної випічки на прилавки магазинів як в Україні, так і в країнах Європи, Азії та Північної Америки. Будучи першим промисловим виробником хлібобулочної продукції в місті Києві, компанія «Київхліб» зберігає традиції і забезпечує високий стандарт якості виробів з 1930 року. Безкомпромісна дотримання високих стандартів виробництва реалізується за рахунок впровадження системи безпеки харчової продукції та застосування ефективної системи управління якістю. На кожному майданчику підприємства діє атестована технологічна лабораторія.

Під торговою маркою «Формула Смаку» хлібобулочну та кондитерську продукцію виготовляють ПАТ "Криворіжхліб", ТОВ "Миколаївський хлібозавод №1", ВАТ "Ніжинський хліб", ТОВ "Черкасихліб ЛТД" та ТОВ "Чернігівський хлібокомбінат". ТМ «Формула Смаку» є значним регіональним гравцем хлібобулочного ринку України, підприємства є лідерами серед виробників хлібобулочної продукції в своїх регіонах. Щомісяця ці підприємства виробляють близько 10 тис. Тонн хлібобулочних виробів. Загальний асортимент підприємств торгової марки «Формула Смаку» становить понад 300 видів хлібобулочних і 400 - кондитерських виробів. Торгова марка "Формула Смаку" - це мережа з близько 100 фірмових магазинів, павільйонів та кіосків в Кіровоградській, Черкаській, Полтавській і Миколаївській областях, яка забезпечує реалізацію молочної та хлібобулочної продукції наших підприємств.

Lauffer Group - велика компанія, що динамічно розвивається група торгових і виробничих підприємств, які завоювали лідируючі позиції на ринках України. Група Lauffer об'єднує холдинги «Золотий урожай» і «Урожай». В даний час «Урожай» об'єднує в собі підприємства масложирового, бакалійного, зернового і елеваторно-технічного напрямів: до його складу входять дві фабрики - з виробництва макаронних виробів і майонезу, розташовані в Донецьку, два мелькомбінати - в Донецьку і Маріуполі, маслоекстракційний завод в Слов'янську, елеватори і зерносклади в Східній і Центральній Україні. Холдинг «Золотий урожай» - найбільший виробник і постачальник хліба в східному регіоні України, який об'єднує 18 хлібозаводів Донецької області та ряд торгових компаній, які здійснюють оптові та роздрібні продажі хлібобулочної та кондитерської продукції. На підприємствах компанії працюють понад 5 000 осіб. Продукція хлібозаводів, що входять в холдинг «Золотий урожай» проводиться виключно з екологічно чистої сировини, без шкідливих добавок і консервантів і випускається під ТМ «Урожай». В даний час «Золотий урожай» реалізує глобальну програму по оптимізації виробництва на хлібозаводах, активному розвитку своїх підприємств, а також продовжує експансію в інші регіони України.

ПАТ «**Концерн Хлібпром**» - один з найбільших виробників хліба в Україні і лідер на ринку хліба Західної України, заснований в 2003 році з головним офісом в р. Львів. Входить до холдингу «Універсальна інвестиційна група». Сьогодні в структурі компанії функціонує 6 хлібозаводів і 2 комбінати хлібопродуктів, розташованих у Львівській та Вінницькій областях. Компанія створена в 2003 році на базі великих підприємств - «Львівського хлібозаводу № 5» і «Вінницяхліб». "Хлібпром" входить до п'ятірки найбільших хлібопекарських підприємств України за часткою ринку та обсягом чистого доходу (2016). «Концерн Хлібпром» одне з найбільших підприємств українського ринку хліба, щодня виробляє до 200 тонн продукції - хлібної, хлібобулочної, кондитерської та тестових напівфабрикатів. У 2010 році «Концерн Хлібпром» увійшов до сотні компаній з високим рівнем корпоративного управління. Одноименний кодекс діє в Компанії ще з 2005 року. Компанія відзначена за свою інформаційну відкритість, а фінансовий аудит звітності «Концерну Хлібпром» проводять фахівці всесвітньо відомого аудитора - ЕУ («Ернст енд Янг»).

Ринок хлібобулочних виробів: імпорт і експорт. Основним покупцем української сільськогосподарської продукції та хліба є Азія. Так, наприклад, в березні в Китаї вийшов спеціальний випуск журналу «Food to China», присвячений продуктам харчування, які вироблені в Україні[4].

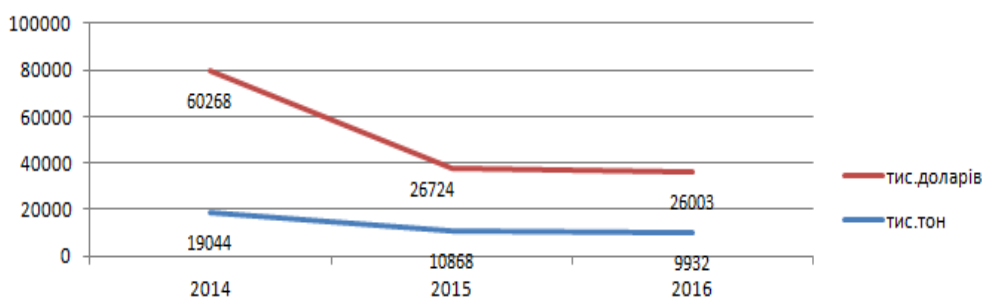

Рис. 2. Експорт хліба та ХБВ у товарному та грошовому виразі (2014-2016 рр.)

Завдяки відміні мит, свої ринки відкриває Європейський Союз, хоча їх досить важко завоювати: дуже високі стандарти якості і велика конкуренція вимагають значних вкладень, які є не у всіх хлібопекарень в Україні.

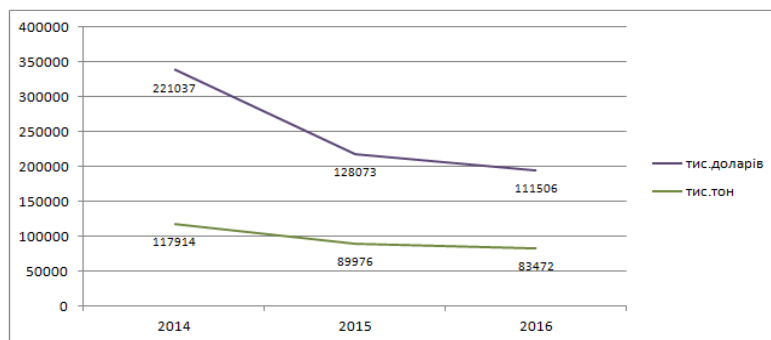

Рис. 3. Імпорт хліба та ХБВ у товарному та грошовому виразі (2014-2016рр.)

У 2016 році Україна збільшила експорт до Молдови виробів з хлібних злаків і зерна на суму в понад \$ 17 млн.

Під час дослідження українського ринку хлібобулочних і борошняних кондитерських виробів приходимо до висновку, що на ньому переважає продукція вітчизняного виробництва. Імпортні поставки мізерні по всіх позиціях товарів, за винятком круасанів. Тут значне місце займає світовий виробник Chipita, який зумів завоювати майже 23% ринку для своєї торгової марки «7 days».

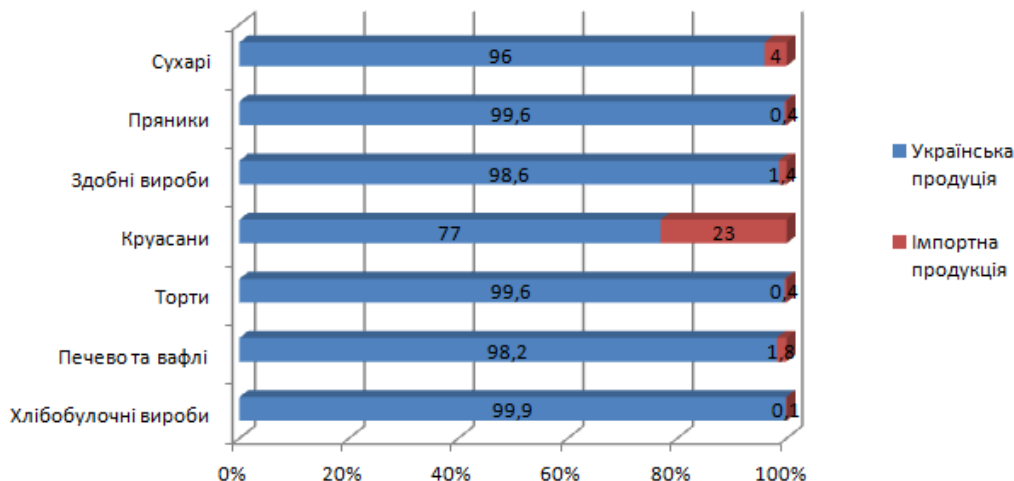

Рис. 4. Частка української та імпортої продукції (2017 р.)

Портрет цільової аудиторії. Хліб є універсальним продуктом, що користується попитом у всіх верст населення. В останні роки з'явилося таке поняття, як «Соціальний хліб», але позначення не є правильним, оскільки соціальний хліб - це хліб традиційних рецептур.

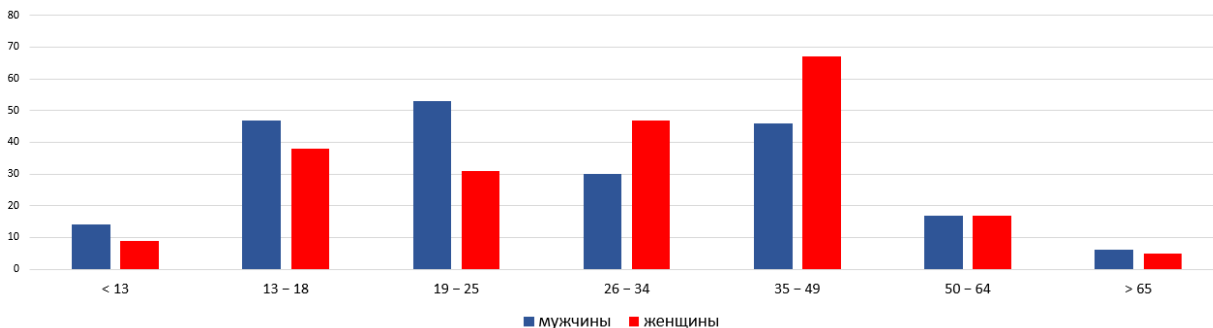

Рис.5. Вікова категорія споживачів хлібобулочної продукції, вік

Зростанням популярності всього національного і споконвічно українського зумовило відродження інтересу до старовинних рецептів виробництва хліба та хлібобулочних виробів. Розповсюдження здорового способу життя спровокувала появу нових сортів хліба, які зазвичай виробляються згідно ТУ підприємства, але не є менш затребуваними. За весь час незалежної України, хліб був самим регульованим державою продуктом. Сьогодні не припинила дію Постанова № 1548 від 1996 р., яка дозволяє місцевій владі фіксувати ціни на товари соціальної групи.

Вартість хліба, який ми бачимо на полицях магазинів складається з: борошна (до половини від собівартості), газу та електроенергії - від 4% до 15% (в залежності від підприємства), заробітної плати працівникам (до 7%).

Аналіз ринку хлібобулочних виробів. Проводячи аналіз світового ринку хлібобулочних виробів, експерти відзначають зростання кількості малих пекарень, які на сьогоднішній день складають 65% [1].

Але український ринок відрізняється: як малі підприємства, так і великі, зіткнулися з купою проблем. Основними проблемами в розвитку ринку хлібобулочних виробів на сьогоднішній день є: криза в економіці через здешевлення гривні; АТО і втрата ринків в Луганській і Донецькій області, а також анексія Кримського півострова; монополізація ринку в деяких регіонах; збільшення виробництва в домашніх

умовах; низька якість сировини; ускладнення поставок у віддалені регіони через відсутність інфраструктури; податковий тиск на малий бізнес; зношення виробничого обладнання.

Економічна криза, а також наслідки військових дій на сході країни і зменшення поставок продукції на ринок РФ, спровокували зниження виробництва хлібобулочних виробів в Україні на 10%, в порівнянні з 2016 роком.

Неякісний хліб може придбати кожна людина. Причиною тому може бути не тільки прострочений товар, але і склад, який деякі виробники не вказують. Бо ж для зменшення вартості кінцевої продукції використовують неякісну сировину (запліснявіле або прострочене борошно), виробляють хліб за неправильними технологіями, які дозволяють значно прискорити процес виробництва. При такому підході додаються ароматизатори, стабілізатори, підсилювачі смаку, розпушувачі, барвники. Єдиний плюс подібного товару, який задовольняє тільки вимоги торгової мережі - він довго лежить на полиці, при цьому не втрачаючи товарного вигляду.

Збільшення мінімальної зарплати з 01.01.2017 року до 3200 потягнуло за собою збільшення податків, які повинні платити підприємці. Кількість простого хліба і хлібобулочних виробів зменшується, але, тим не менш, набирає популярність дорожча та якісна хлібобулочна продукція. Для збільшення прибутку і просування на ринку, хлібопекарським підприємствам варто збільшувати кількість видів і сортів хлібних виробів, модернізувати виробництво.

Всі фактори, що впливають на рівень споживання хліба, можна розділити на три категорії: ті, які практично не впливають на споживання продукції; ті, які підвищують рівень споживання; ті, які знижують рівень споживання хліба.

Основні фактори, що впливають на попит: цінова політика; чисельність населення; міграція населення; доходи; рівень безробіття; раціональні норми споживання; виробництво борошна.

Державне регулювання вартості хліба було скасовано в 2017 році. І все ж підвищення цін на продукцію пекарень протягом трьох років нижче загального індексу інфляції.

Таблиця 1

Індекси споживчих цін у 2016-2018 рр. в Україні (березень)

Показник	2016	2017	2018
Індекс споживчих цін,%	120,9	115,1	113,2
Індекс споживчих цін на хліб та хлібопродукти,%	110,0	108,2	108,7

За офіційними даними, в результаті дії описаних вище чинників, середнє споживання хліба на кожного жителя нашої країни впало з 9 кг в місяць в 2014 році до 8,3 кг у 2016-му.

За підсумками 9 місяців минулого року зафіксовано незначне збільшення (на 2%) споживання хліба і хлібних продуктів (Держстат включає в цю групу і макаронні вироби).

За результатами нашого проведеного аналізу ринку хлібобулочних і борошняних кондитерських виробів можна прогнозувати подальше зменшення споживання хліба. У той же час, кондитери можуть дивитися в майбутнє більш оптимістично. Попит на їхню продукцію буде зростати.

Щоб надалі розвивати виробництво хлібної продукції, активність виробників повинна переміститися в поки мало заповнену нішу дієтичної хлібної продукції (білковий, бездріжджовий хліб), продукція з різними корисними добавками, оскільки розвиток руху за здорове харчування сприяє збільшенню потреби в таких продуктах. Частковий перехід на особливі сорти хліба допоміг би виробникам компенсувати звуження традиційного ринку.

Загалом, ринок хлібобулочних виробів необхідно розвивати за рахунок оптимізації виробництва відповідно до попиту. Це дозволить встановити економічно обґрунтовані ціни на продукцію і, відповідно, дасть аграріям стимул підвищувати врожайність хлібних культур для отримання стабільного прибутку, навіть за рахунок зменшення посівних земель.

Список використаних джерел

1. Аналіз ринку хлібобулочних izdelij україни в 2016 году [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/47.pdf
2. Ліщинська В. В. Аналіз конкурентного середовища хлібопекарської промисловості України / В. В. Ліщинська // Ефективна економіка. – 2018. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2018/163.pdf
3. Інформаційний дайджест: Огляд ринку хлібобулочних і борошняних кондитерських виробів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/obzor-rynka-hlebobulochnyh-i-muchnyh-konditerskih-izdelij-v-ukraine>
4. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 338.431

Мельник Альона Олексіївна

Доктор економічних наук, професор

*Київський національний університет технологій та дизайну***Новіков Дмитро Вікторович***Київський національний університет технологій та дизайну***ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Розглянуто сутність поняття конкурентоспроможності та його класифікацію. Представлено основні підходи до його тлумачення. Визначено основні аспекти управління конкурентоспроможністю в умовах економічної інтеграції. Запропоновано систему заходів з підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку сільськогосподарства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, управління конкурентоспроможністю, економічна інтеграція, умови економічної інтеграції, конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції.

Постановка проблеми. Господарська діяльність у ринкових умовах завжди супроводжується невід'ємною складовою – конкуренцією та конкурентоспроможністю. Суб'єкт господарювання керуючись вектором ефективного здійснення своєї діяльності має на меті отримати вищі фінансові та якісні показники. Проте повторне виконання однакових процесів у ході виробництва без звернення уваги на певні аспекти продукції може мати різного роду ефект, який спричинить втрату існуючих ринкових позицій. Хоча за майже 30-ти річну історію незалежності України ділове середовище підпорядковується глобальним тенденціям і намагається відповідати сучасним запитам з боку стейкхолдерів, рівень теоретичного базису знань про конкуренцію та конкурентоспроможність залишається на недостатньо високому рівні. Адже дані поняття видозмінюються відповідно до розвитку усіх сфер життя країни. Тому актуально буде висвітлити сучасні погляди щодо сутності конкурентоспроможності та визначити основні аспекти, які формують її як категорію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження є актуальною оскільки можемо знайти низку наукових робіт, які вивчають конкурентоспроможність. Серед найбільш відомих іноземних і вітчизняних дослідників виділяють: М. Портер, М. Сторпер, П. Кругман – розглядали конкурентоспроможність країн, регіонів, базуючись на різних складових, які формують конкурентні переваги. Б.В. Буркинський досліджував основи конкурентоспроможності всередині країни; Р.А. Фатхутдінов дослідницьку діяльність спрямував на вивчення конкурентоспроможності підприємства; О.І. Амоша управління конкурентоспроможністю країни в перехідних умовах; П.Ю. Беленький заглиблюється в дослідження даного поняття на видах різних ринкових структур; І.Л. Дулісова розглядає категорію «конкурентоспроможність» на рівні підприємства. Дослідницька діяльність в даному напрямі триває й на сьогодні. Адже загального визначення сутності конкурентоспроможності недостатньо для його застосування на різних рівнях економіки, для відповідної галузі виробництва, існуючих видів ринку, для кожного підприємства та значної кількості товарів, послуг. Тому у даній роботі слід зосередити увагу на кожному визначенні конкурентоспроможності в умовах економічної інтеграції.

Метою статті є формування базового визначення конкурентоспроможності в умовах економічної інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність як характеристика країни, підприємства, продукції, підпорядковується поняттю конкуренції. Вона забезпечує існування конкурентоспроможності та стимулює суб'єктів господарювання до заходів її підвищення. Тому першочергово, розкриємо загальне розуміння конкуренції.

Дослідження терміну «конкурентоспроможність» поглиблюється у науковій літературі з тих пір, як породжуються дискусії щодо його визначення – наприкінці 1980-х і на початку 1990-х років (Пол Кругман 1994; Майкл Портер 1990) [1-2]. Різні погляди щодо тлумачення конкурентоспроможності та її цінності, ніколи не були дійсно примирені. Виходячи з результатів цих обговорень виділяють два напрями визначення конкурентоспроможності: витрати/можливість експорту проти продуктивності.

З точки зору співвідношення витрат/ринкової частки, конкурентоспроможність як ринковий рівень собівартості, який дозволяє компаніям успішно конкурувати на міжнародному ринку. Дана позиція спирається на «зовнішній баланс» регіону, а саме на його здатність продавати товари та послуги, захист частки на міжнародному ринку та формуванні потоку для оплати імпорту. Таке розуміння конкурентоспроможності є важливим для організацій, які можуть відслідковувати та управляти

макроекономічними дисбалансами. У концепції конкурентоспроможності Кругмана прослідковується негативний вплив на розвиток регіонів у випадку встановлення конкуренції нульової суми між регіонами (знижуються витрати, проте зростає експорт) [2].

Розглянемо конкурентоспроможність з точки зору продуктивності. Портер наголошує на конкурентоспроможності як на рівні продуктивності даної місцевості, який підтримує рівень життя населення у цій місцевості. Конкурентоспроможність забезпечується наявними факторами виробництва.

Два дослідження конкурентоспроможності є взаємопов'язаними, адже продуктивність та витрати є важливим індикатором макроекономічного балансу.

Здатність підприємства брати участь у конкурентній боротьбі за рахунок наявності певної переваги і визначає поняття «конкурентоспроможність». Конкурентоспроможність розглядається як ключова ознака для оцінки можливого потенціалу країни, галузі, підприємства. Питання сутності поняття «конкурентоспроможності» знаходимо досить поширеним у науково-дослідних доробках, які акцентують свою увагу на підходах до формування сталої стратегії розвитку країни, галузі, підприємства. Так у таблиці 1 розглянуто декілька визначень.

Таблиця 1

Підходи до визначення «конкурентоспроможності»

Тлумачення	Автор
Порівняльна перевага по відношенню до інших фірм, здатність суб'єкта ринкових відносин бути на ринку на одному рівні з наявними там аналогічними конкуруючими суб'єктами.	М. Портер [1]
Конкурентоспроможність – відносна характеристика, яка відображає відмінність процесу розвитку одного виробника від конкурента як за рівнем задоволення своїми товарами чи послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності.	М. Єрмолов [8]
Властивості, що створюють переваги для суб'єкта економічної конкуренції.	М. Гелвановський, В. Жуковська, І. Трофімова [7]
Здатність ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку. Виробництво і реалізація конкурентоспроможних товарів – обов'язкова умова конкурентоспроможності фірми, оскільки є результатом її конкурентних переваг по всьому спектру проблем управління компанією	С. Ярошенко
Комплексна характеристика діяльності підприємств, яка базується на аналізі різних аспектів виробничо-господарської діяльності (виробничий потенціал, трудові ресурси, забезпеченість матеріалами, фінансові результати діяльності та ін.) і дозволяє визначити «сильні сторони» підприємств у конкурентній боротьбі, знайти способи досягнення переваг над конкурентами	Г. Азоев
Комплексне поняття, що характеризується системою і якістю управління, якістю продукції, широтою та глибиною асортименту, затребуваного суспільством або окремими його членами, стабільним фінансовим станом, здатністю до інновацій, ефективним використанням ресурсів, цілеспрямованою роботою з персоналом, рівнем системи товароруху і сервісом фірми.	Л. Калашникова
Властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, які представлені на даному ринку	Р. Фатхутдінов [13]

Джерело: сформовано автором за матеріалами [1, 7, 8, 13]

Аналіз сутності конкурентоспроможності дозволяє виділити головні риси цього поняття:

- ефективне введення господарської діяльності;
- формування конкурентної переваги;
- динамічність та змінність;
- залежить від факторів мікро та макросередовища;
- конкурентоспроможність виступає стимулом до підвищення продуктивності праці, ефективнішого використання факторів виробництва.
- конкурентоспроможність продукції або послуг, яку воно виготовляє або надає, проте ці категорії, хоч і є взаємозв'язаними, але не тотожними [1].

Конкурентоспроможність підприємства визначається рівнем якості продукції, послуг чи робіт, які реалізуються на певному ринку. У сучасному діловому середовищі доцільно розглядати конкурентоспроможність через призму відповідних дисциплін:

- з точки зору економіки конкурентоспроможність має забезпечити ефективне використання ресурсів для отримання максимального фінансового результату;
- з позиції маркетингу конкурентоспроможність передбачає максимально можливе задоволення потреб споживачів, клієнтів;
- стосовно політики дане поняття визначає легітимність господарської діяльності та відповідність встановленим нормативно-правовим актам даної країни (дотримання законів і норм на вищому рівні, ніж решта гравців ринку);
- тлумачення конкурентоспроможності з соціальної точки зору: це здійснення господарської діяльності з урахуванням вимог суспільства та підтримки соціально-відповідального образу. Дана форма конкурентоспроможності відіграє значну роль у свідомості цільової аудиторії.
- екологічна конкурентоспроможність – впровадження проектів по використанню альтернативних джерел енергії, використання «безвідхідної» моделі виробництва [10].

Форми конкурентоспроможності лише підтверджують багатоаспектність та складність у визначенні ефективного управління, оскільки дана категорія потребує перманентного дослідження поведінки та трендів кожного з факторів.

Конкурентоспроможність класифікують за наступними ознаками рис. 1.

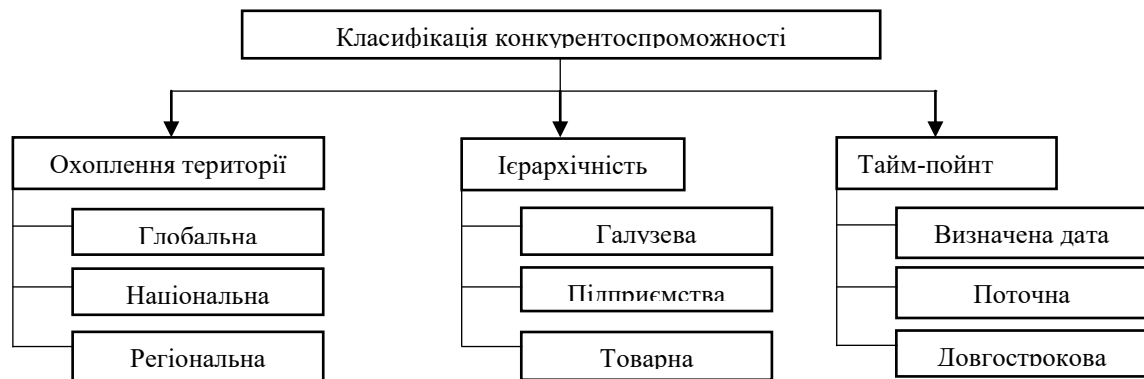

Рис. 1. Класифікація конкурентоспроможності

Джерело: сформовано автором за матеріалами [8]

Кожен суб'єкт господарювання згідно цієї класифікації здатен визначити свої слабкі та сильні сторони відносно ринкових умов і рівня конкурентоспроможності інших гравців ринку. Взагалі класифікація дозволяє отримати додаткову інформацію про можливості та загрози, які можуть виникати у даний момент часу, в даному місці, за даних умов. Швидкоплинність та взаємозв'язок між явищами та процесами, що відбуваються сьогодні вимагають від підприємств «вчорашньої» реакції на завтрашні події.

Конкурентоспроможність як і будь-яка складова господарської діяльності не може існувати осторонь інтеграційних процесів. Особливо в умовах економічної інтеграції. Саме поняття «економічна інтеграція» об'єктивний процес розвитку глибоких, стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, створення міжнародних господарських комплексів у межах держави [11]. Проте доцільніше розглядати економічну інтеграцію як: форма інтернаціоналізації господарської діяльності (виробництва), зближення та поглиблення взаємодії національних економік. Вона зумовлена зростом продуктивних сил, підвищенням рівня усупільнення виробництва та науково-технічною революцією [5].

Головними особливостями, які визначають економічні інтеграційні процеси є:

- економічні процеси регулюються спільними зусиллями декількох держав;
- поява цілісного господарського комплексу з власною системою відтворення;
- зменшення впливу на рух товарів, капіталів і робочої сили з боку
- адміністративних і економічних бар'єрів;
- поглиблення міжнародного поділу праці;
- зростання рівня відкритості національних економік [2].

Конкурентоспроможність в умовах економічної інтеграції піддається якісному та кількісному впливу з боку нових або змінених факторів. Визначним у цьому питанні постає рівень розвитку підприємства,

галузі, держави. Оскільки учасник, що має менші показники господарської діяльності адаптується до нових вимог. І шляхом дослідження кон'юнктури ринку знаходить власні способи формування мінімального рівня конкурентоспроможності. Проте конкурентоспроможність є гнучкою складовою і тому потрібно враховувати будь-які можливі зміни в макро- та мікросередовищі. Пропоную ввести термін «*мінімальний рівень конкурентоспроможності*». І розглянути його визначення з різних кутів. Так, наприклад, мінімальний рівень конкурентоспроможності країни характеризує можливість реалізації товарів і послуг в обсязі, що дозволяє конкурувати з країнами відповідного рівня розвитку.

Беручи до уваги, мінімальний рівень конкурентоспроможності галузі та підприємства, то вони мають відповідні визначення, що й країни.

Мінімальний рівень конкурентоспроможності товару – слід тлумачити як рішення, які даний товар пропонує на рівні з суміжними одиницями, але за різної величини витрат на його виготовлення. Головним аспектом є оцінка необхідності формування мінімального рівня, оскільки слід враховувати низку чинників, як економічних так і маркетингових.

Міжнародні інтеграційні процеси обов'язково супроводжуються перехідними процесами – відкриттям країнами своїх економік, яке веде до збільшення притоку на їх внутрішні ринки товарів, послуг, капіталів і робочої сили інших країн. Це ускладнює реалізацію вітчизняної продукції на власному ринку та посилює дію на ньому фактору конкуренції. Але, інтегруючись з іншою країною, отримуємо від іншої країни аналогічне відкриття її ринку, що покращує можливості реалізації продукції на цьому зовнішньому ринку. І для розглядуваної країни інтеграція з іншою країною виявиться доцільною у тому випадку, коли втрати від посилення конкуренції на внутрішньому ринку стануть меншими тих здобутків, які країна отримає на зовнішньому ринку. Тобто, існує певний зв'язок між процесами інтеграції країн і станом їх конкурентоспроможності [11].

Звідси випливає, що конкурентоспроможність продукту, підприємства, країни буде вищою на ринках, де реалізується більша кількість відповідних благ.

За своєю сутністю економічна інтеграція покликана підвищити конкурентоспроможність кожного з учасників. Відкриваються нові можливості для ефективної співпраці у межах державно-галузевих масштабах. Суб'єкти господарської діяльності в свою чергу втрачають свою незалежність та самобутність, більшості з них доводиться прогресувати швидкими темпами для набуття необхідного рівня якості результатів їх діяльності. Таким чином, існує тісний зв'язок між поняттями «конкурентоспроможність національної економіки» та «міжнародна інтеграція» і базується він на існуванні тісного взаємозв'язку між процесами поділу праці та розвитком конкуренції між підприємствами [9].

Згідно наведеної класифікації на рис. 1 конкурентоспроможність того чи іншого товару в умовах економічної інтеграції набуває загального характеру, адже на ринках інших учасників присутня продукція певної країни, яка складається з результатів діяльності галузі, окремих підприємств. І відповідно починаючи, з початкового рівня виробництва продукції починає формуватися рівень конкурентоспроможності, який відповідає за попит на даний вид продукції на ринках інших країн.

Основною метою інновацій є забезпечення економічності та екологічності виробництва [12]. Інтенсифікація заходів з підвищення рівня конкурентоспроможності в умовах економічної інтеграції також зумовлена низькою платоспроможністю населення, звідси зростає роль експорту – як головного джерела надходжень з реалізації сировинної галузі виробництва. Управління конкурентоспроможністю потребує охоплення значної кількості факторів мікро- та макросередовища. Ще більш складним постає питання їх синергії. Впроваджуючи нововведення, слід розглядати результати в довгостроковому періоді та адаптувати їх до вимог, які існують на відповідному ринку. І це питання доцільно розглядати окремо в наступних дослідницьких роботах.

Висновки. Отже, існує значна кількість підходів до визначення та класифікації конкурентоспроможності. Проте слід розуміти, що конкурентоспроможність – комплексна характеристика регіонів, країн, галузі, підприємства, продукту, яка відображає його здатність за даних умов витрат на виробництво отримувати необхідний показник продуктивності. Процес економічної інтеграції передбачає пошук нових форм конкурентоспроможності та впровадження інноваційних інструментів для формування необхідного рівня конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Porter, M. E. The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. NY: Free Press, 1985.
2. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography / P. Krugman //Journal of Political Economy. – 1991. – ol. 99. – № 3. – P. 483-499.
3. Storper M. The Regional World: Territorial Development in Global Economy / M. Storper. – N.Y.; Guilford Press, 1997. – 338 p.
4. Азоев Г. Л. Конкуренція: аналіз, стратегія і практика / Г. Л. Азоев. – Москва: Центр економіки та маркетингу, 1996. – 208 с.
5. Амоша О. І. Якість трудового потенціалу та управління трудовою сферою в Україні: соціальна експертиза: монографія / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антоноук. – Донецьк НАН України, Інститут економіки промисловості, 2006. – 208 с.
6. Багрова І. В., Нефедова О. Г. Складові та фактори конкурентоспроможності // Вісник економічної науки України. – 2007. – №1(11). – С. 11-16.
7. Бельський П.Ю. Дослідження проблем конкурентоспроможності / П.Ю. Бельський //Вісник НАН України. – 2007. – № 5. – С. 9-18.

8. Гельвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях / М. Гельвановский, В. Жуковская, М. Трофимова // Российский экономический журнал. – 1998. – № 3. – С. 98.
9. Дулисова И. Л. Конкурентоспособность фирмы и конкурентоспособность товара / И. Л. Дулисова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.marketing.spb.ru/read/essai/6.htm>
10. Конкурентоспособность продукции и предприятия / [Букринский Б. В., Лазварева Е. В., Агеева И. Н. и др.]; научн. ред. Букринский Б. В. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2002 – 131 с.
11. Левківський, В. М. Теоретичні засади формування та розвитку міжнародної економічної інтеграції [Електронний ресурс] / В. М. Левківський, В. Г. Антоненко // Науковий вісник Чернівецького державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. – 2012. – Вип. 2. – С. 120-124. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2012_2_20
12. Особливості інновацій в сільському господарстві / О. І. Янковська. // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 2.
13. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Маркетинг, 2002. – 892 с.

УДК 658.11

Порфіренко Володимир Іванович
Кандидат економічних наук, доцент
Національний транспортний університет
Дехтяренко Дмитро Павлович
Національний транспортний університет

АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДНОЧИХ ФОРМ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано суб'єкти підприємницької діяльності недержавної форми власності на основі статистичних даних їх кількості у період останніх 4-6 років. Надано інформацію про діяльність найбільш поширених форм підприємництва різних країн Європи, їх корпоративні особливості. Наведено пояснення щодо переважання одних суб'єктів над іншими в Україні.

Ключові слова: господарські товариства, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства, публічні акціонерні товариства, приватні акціонерні товариства.

Україна з часів набуття незалежності пройшла довгий шлях побудови нової правової основи господарської діяльності, в рамках цього використовуючи найкращий європейський досвід, починаючи від Конституції, закінчуючи різноманітними законами і нормативно-правовими актами. То ж першим основним пунктом, який гарантує право на працю є ст. 43 Конституції України, де закріплено можливість громадян заробляти собі на життя. Щодо підприємницької діяльності існує ст. 42 Конституції України, якою втілено право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом. Безпосереднє регулювання підприємництва здійснюється нормами законодавства України. Зокрема, за період з 1991 року до теперішнього часу було прийнято значну кількість законів, серед яких слід відзначити Закон України «Про підприємництво» від 26.02.91, Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.91, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 17.06.18 [1], Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.08, Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.01, Закон України «Про оренду державного та комунального майна» від 10.04.92, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.92, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.96, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.07, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 28.06.15 тощо. У результаті розвитку процесу законотворчості в Україні було прийнято два фундаментальні кодекси, які регулюють відносини в сфері підприємницької діяльності – Господарський [2] та Цивільний кодекси України [3]. У результаті сформовано також Податковий кодекс, який регулює відносини держави і підприємств у питанні податків (ПДВ, ПДФО, ЄСВ, ВЗ та ін.).

Зважаючи на розвиток капіталістичного ладу в нашій країні більш доцільно розглянути підприємства приватної власності, частка яких постійно зростає, зважаючи на виклики світових тенденцій розвитку ринкових умов. Дамо характеристику господарським, акціонерним товариствам, приватним підприємствам (ПП) та фізичним особам-підприємцям (ФОП), які діють на території України.

Господарські товариства – це господарські організації, які створюються фізичними та/або юридичними особами на договірних засадах шляхом об'єднання майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку (як загальне правило). Акціонерне товариство (АТ) – господарське товариство, статутний фонд якого поділений на певну кількість часток рівної номінальної вартості, виражених в акціях, і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості належних їм акцій [7].

У зв'язку з прийняттям рішення про перехід на термінологію країн Європи та США відкриті та закриті акціонерні товариства з 1 травня 2011 року класифікують так: публічні, приватні.

Особливостями публічного акціонерного товариства є:

- акціонери можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів та товариства;
- товариство може здійснювати як публічне, так і приватне розміщення акцій;
- при публічному розміщенні акцій акціонери не мають переважного права на придбання акцій, що додатково розміщуються товариством;
- товариство зобов'язане пройти процедуру лістингу та залишатися у біржовому реєстрі принаймні на одній фондовій біржі, при цьому укладання договорів купівлі-продажу акцій товариства, яке пройшло процедуру лістингу на фондовій біржі, здійснюється лише на цій фондовій біржі;
- річна фінансова звітність товариства підлягає обов'язковій перевірці незалежним аудитором, а також оприлюдненню (разом із аудиторським висновком);
- обрання членів наглядової ради і ревізійної комісії публічного товариства здійснюється виключно шляхом кумулятивного голосування;
- окрім питань, для вирішення яких законом вимагається кваліфікована більшість (три четвертих голосів від загальної кількості акціонерів товариства, які мають право голосу), рішення загальних зборів товариства приймаються простою більшістю голосів присутніх на зборах акціонерів. Товариство і його акціонери не мають право на свій розсуд розширяти коло питань, які вирішуються кваліфікованою більшістю, а також збільшувати число голосів, якими вирішуються інші питання [7].

Особливостями приватного акціонерного товариства є:

- товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій;
- статутом товариства може бути передбачено переважне право акціонерів на придбання акцій цього товариства, що пропонуються їх власником до продажу третій особі;
- акціонер товариства завжди має переважне право на придбання акцій додаткової емісії, в той же час акціонер публічного акціонерного товариства може бути позбавлений такого права умовами публічного розміщення акцій додаткової емісії;
- акції приватного акціонерного товариства не можуть купуватися та/або продаватися на фондовій біржі, за винятком продажу шляхом проведення на біржі аукціону;
- статутом товариства може встановлюватися коло питань, вирішення яких вимагає більшої кількості голосів акціонерів, ніж проста більшість або кваліфікована більшість;
- обрання членів наглядової ради приватного акціонерного товариства здійснюється або за принципом представництва у складі наглядової ради представників акціонерів або шляхом кумулятивного голосування;
- товариство не зобов'язане розкривати свою фінансову звітність на фондовому ринку, хоча зобов'язане оприлюднювати фінансову звітність у Державному реєстрі юридичних осіб, як і будь-яка інша юридична особа, зареєстрована в Україні [7].

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) – це господарське товариство, яке має статутний капітал поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники несуть відповідальність у межах своїх вкладів. Установчий документ – статут – повинен містити дані про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення вкладів. Саме товариство несе повну відповідальність перед кредиторами, а учасники – обмежену в межах вкладу в статутний фонд. Вищим органом є збори учасників, де кількість голосів визначається пропорційно до розміру їхнього вкладу. Виконавчим органом товариства є колегіальний орган (дирекція) або одноособовий (директор). Дирекцію очолює генеральний директор, який має право без доручення виконувати дії від імені товариства.

Товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ) – це господарське товариство, статутний фонд якого поділений на частки, розмір яких визначений статутом, і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім власним майном, а в разі його недостатності – також майном учасників у визначеному установчими документами кратному розмірі до вкладу кожного з них [7].

Повне товариство (ПТ) – господарське товариство, всі учасники якого від імені товариства спільно здійснюють підприємницьку діяльність і несуть додаткову відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Командитне товариство (КТ) – це господарське товариство, в якому один або більше учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть щодо боргів додаткову відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, на яке за законом може бути звернене стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства тільки своїми внесками (вкладники) [7].

Приватне підприємство – підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці, а також/чи діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

Фізична особа-підприємець (ФОП) – фізична особа, яка реалізує свою здатність до праці шляхом самостійної, на власний ризик діяльності з метою отримання прибутку.

Законодавством України передбачено заборони на здійснення підприємницької діяльності для окремих категорій фізичних осіб, зокрема не можуть бути підприємцями: Президент України, народні депутати, судді, співробітники прокуратури, державні службовці, інші особи у випадках, передбачених законодавством [7].

Для повної картини аналізу слід ознайомитися з європейською практикою правового регулювання підприємств, щоб сповна оцінити переваги і недоліки української системи. Можливо наша потреба виключення або навпаки – залучення деяких видів. З цього приводу існують різні думки, то ж зробимо власне дослідження на основі відкритих джерел.

Кожна держава має свої правові особливості у підприємстві і варто враховувати також, що законодавство формується і розвивається невідривно від соціально-економічного оточення, воно залежить від країни з її історичними традиціями й економічними умовами, а також політичної ситуації [6, с. 12].

Організаційно-правовими формами підприємницької діяльності в Німеччині є товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства та кооперативи. Важливим суб'єктом підприємницької діяльності є акціонерні товариства, приблизна кількість яких на території Німеччини складає 2,8 тис. Їх діяльність регулюється Законом про операції з цінними паперами [10].

Акціонерне товариство має чітко визначений статутний фонд. У разі виникнення проблем акціонерне товариство несе відповідальність статутним капіталом, який розділений на частини відповідно до внесків учасників. Компаньйони не володіють майном акціонерного товариства, а є лише учасниками. Засновниками акціонерних товариств у Німеччині, на відміну від України, можуть бути не менше п'яти осіб. Процедура створення товариства є досить складною, таким чином законодавство намагається перешкодити недобросовісному створенню акціонерних товариств. Органами управління є загальні збори акціонерів, правління та спостережна рада. За діяльністю таких товариств здійснюється контроль з боку державних органів. Вони зобов'язані звітувати, надаючи інформацію про підрахунок прибутків та збитків. На відміну від України, в Німеччині не існує поділу акціонерних товариств на публічні та приватні. Другим суб'єктом підприємницької діяльності є ТОВ, які мають ряд переваг, а тому є досить популярними в Німеччині. На сьогодні їх нараховується близько 219,7 тис. У цьому випадку відповідальність засновників є обмеженою, особисті здібності та вміння партнерів не є домінуючими, основним обов'язком засновників є внесення певної частки капіталу до статутного фонду. Заснування ТОВ вимагає чітко визначеного статутного капіталу, що формується грошовими та майновими внесками. Мінімальний внесок одного учасника становить 1% від величини статутного капіталу. Для того, щоб заснувати ТОВ, учасники зобов'язані подати заяву до Торговельного реєстру. На цей період до статутного фонду має бути внесено мінімум половину суми статутного капіталу. Останній може складатися лише з майнових внесків, проте в цьому випадку необхідні свідчення про майнову частку засновника. Органом управління в німецьких товариствах є збори членів товариства, які призначають директора товариства. Ним може стати фізична особа, яка не обмежена заборонами займати цю посаду. Основною функцією директора є нагляд за сплатою внесків та збереження капіталу підприємства. Особливою рисою, є те, що, коли товариство несе збитки з вини директора, він змушений їх відшкодувати. Якщо в ТОВ нараховується більше 500 осіб, створюється спостережна рада. Товариство має права та обов'язки перед третіми особами, проте вважається повністю правоздатним лише після того, як статутний фонд буде повністю сформований, а товариство буде зареєстроване у Торговельному реєстрі. Слід зазначити, що в Німеччині цей популярний вид товариств припадає й найбільший відсоток банкрутства [5, с. 89].

Для Великої Британії характерна велика частка публічних та приватних акціонерних товариств. Приватні компанії мають мати у своєму складі від 2 до 50 акціонерів. Публічна компанія ж повинна мати не менше семи акціонерів [8, с. 160]. Тут підприємництво чітко регулюється державою через міністерства (фінансів, торгівлі і промисловості, транспорту, сільського господарства і т.д.) [10, с. 160].

Особливістю французького права є те, що воно не допускає існування акціонерного товариства, в якому всі акції належать одній особі. Акціонерно-командитне товариство у Франції регулюється положенням Закону про акціонерні компанії та товариства. Щодо акціонерних товариств, то згідно Закону про комерційні підприємства кількість засновників, а в наступному і кількість акціонерів такого товариства не повинна бути меншою семи. [5, с. 91].

Розглядаючи корпоративний сектор Іспанії зазначимо, що ця країна немає специфічного корпоративного законодавства. Воно включає в себе Закон про торгівлю Об'єднаного Королівства, прийнятий

у 1929 році (зі змінами) і Розпорядження про компанії 1984 року (зі змінами). Законодавством визначено, що мінімальна кількість акціонерів – одна фізична або юридична особа, при цьому дозволене введення номінальних акціонерів. Відомості про акціонерів вносяться в єдиний реєстр, доступний третім особам.

Цікавим для аналізу є італійський корпоративний сектор, так як особливістю великих корпорацій Італії є дуже високий ступінь власності, причому більшість з них – це так звані "сімейні" корпорації. В Італії велике поширення та чимале значення мають різноманітні об'єднання, в яких одна компанія так чи інакше контролює діяльність інших або певна компанія спеціально створює дочірні структури. Йдеться про холдинги, фінансово-промислові і банківські групи та інші об'єднання компаній, притаманні ринковій економіці [5, с. 100].

На відміну від Франції, в Іспанії акціонерне товариство – Sociedad Anonima (S.A.) – може бути створено і складатися з однієї особи в тому випадку, якщо всі акції товариства придбані одним акціонером. Мінімальний статутний капітал АТ регламентується. При цьому на момент реєстрації товариства повинно бути оплачено не менше 25% номінальної вартості кожної розміщеної акції. В цій країні правове регулювання АТ ускладнено, порівняно з іншими, господарськими товариствами. Учасники АТ відповідають за його зобов'язаннями.

Характерні особливості державного регулювання має також і корпоративний сектор Швеції. Яскравим прикладом його розвитку можна назвати 25 компаній, що мали найбільші активи і контролювали 80% сукупного капіталу країни. Власники, банки та компанії в Швеції тісно пов'язані між собою. Існує два різновиди зв'язків між банками та власниками: внутрішні та зовнішні. Перші формуються на основі власності банків на певну частку акцій компанії, другі встановлюються на власний розсуд власників, які вважають їх доцільними для себе. Обидві ці сфери мають тісні комерційні та ділові контакти. Досить важко оцінити функції власників у шведській компанії, а також їх вплив на економічну діяльність компанії та на політичне життя в цілому. Для шведських компаній створений так званий «Акт про компанії», який містить правила щодо випуску акцій, а також наявності певної кількості акцій в одного акціонера. Загалом для Швеції характерна недосконала система державного регулювання, а економічна еліта, яка володіє системою зв'язків з банківською сферою відіграє головну роль у розвитку країни [5, с. 94].

У Швейцарії діє розгорнуте та детальне законодавство, яке регулює комерційну діяльність акціонерних товариств. Його недотримання, як правило, призводить до значних збитків, які несуть порушники. Основна форма підприємництва – акціонерна компанія з обмеженою відповідальністю (Aktiengesellschaft – AG) [11]. Ця форма має універсальний характер, оскільки в ролі таких компаній в Швейцарії реєструються як великі, так і середні підприємства незалежно від їх специфіки та розміру.

Розглядаючи корпоративний сектор Фінляндії, слід відмітити що основною формою організації бізнесу у цій державі є акціонерне товариство з обмеженою відповідальністю. В цій країні не існує такого розмаїття форм організації бізнесу, як в інших країнах Західної Європи. Фінське законодавство є набагато розвиненішим, ніж законодавство України у сфері корпоративного управління, в ньому визначається розподіл товариств з обмеженою відповідальністю на приватні та відкриті товариства. Для них використовуються різні назви, еквіваленти цих форм існують також у Німеччині та Великобританії. У Фінляндії існує досить гнучка та ефективна система управління товариством. Спільною рисою з Україною є те, що провідну роль в корпоративному управлінні відіграє виконавчий орган АТ – правління (hallitus) [5, с. 99].

Іноземний досвід наших найближчих сусідів показав те, що найбільш популярною формою господарювання є товариства з обмеженою відповідальністю, які у певних країнах мають навіть види та підвиди. Це пояснюється тим, що люди хочуть і можуть бути членами товариств лише за умови відповідальності у рамках свого внеску, тобто отримувати прибуток і нести збиток у тому відсотковому співвідношенні, на який вони розраховують.

Повертаючись до України слід розглянути частку вищезгаданих підприємств у розрізі кількісної структури. Для визначення кількісної структури ТОВ, ТДВ, ПТ і КТ в Україні було проаналізовано статистичні дані останніх 6 років, які наведені у таблиці 1, а для ПАТ і ПрАТ останні 4 роки, які наведені у таблиці 2 [4]. Дану інформацію переведено у відсоткове співвідношення – графіки (рис. 1, рис. 2, рис. 3) для подальшого аналізу та пояснення даної ситуації.

Таблиця 1

Кількість господарських товариств в Україні у період 2013-2018 рр. (тис.)

Роки	ТОВ	ТДВ	ПТ	КТ	Всього
2013	513 235	1 578	2 062	628	517 503
2014	516 947	1 584	1 943	596	521 070
2015	485 045	1 334	1 359	387	488 125
2016	528 318	1 383	1 376	384	531 461
2017	572 316	1 444	1 349	379	575 488
2018	627 884	1 492	1 325	372	631 073

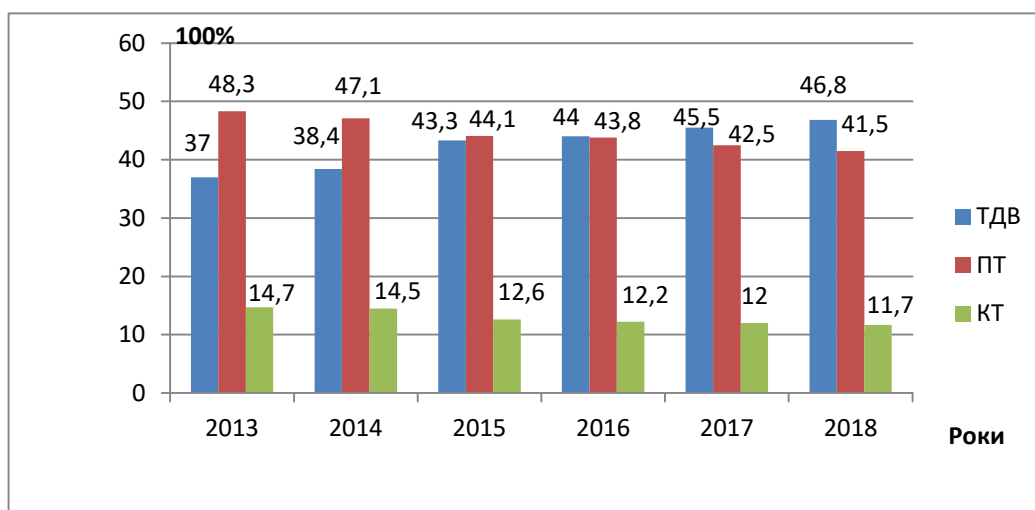

Рис. 1 – Структура господарських товариств (без ТОВ) в Україні у період 2013 – 2018 рр.

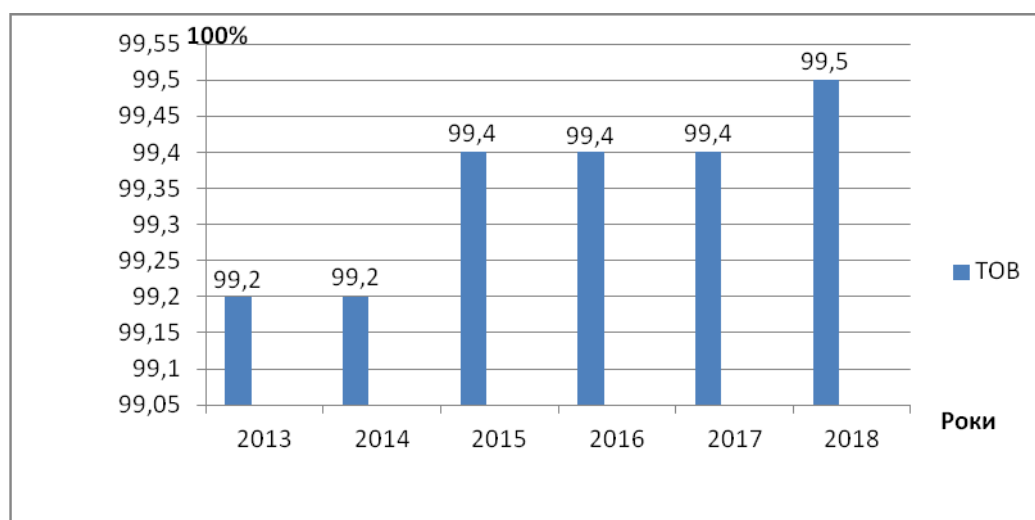

Рис. 2 – Частка ТОВ в загальній структурі господарських товариств України у період 2013 – 2018 рр., у %.

В Україні найбільша частка підприємств є Товариствами з обмеженою відповідальністю. Це пояснюється тим, що учасники (акціонери) несуть відповідальність лише у межах своєї частки. У подальшому їх кількість буде зростати, оскільки цього року був прийнятий новий закон «Про ТОВ та ТДВ», який дозволяє підписувати корпоративні договори, створювати наглядові ради, знято кількісне обмеження учасників не більше 100 осіб, також законом скасовано обов'язок учасників вказувати у статуті розмір статутного капіталу та склад учасників ТОВ. Відтепер учасник товариства, що володіє часткою в 50 % та більше від статутного капіталу, не може без погодження інших учасників вийти з товариства. Після отримання згоди на вихід, товариство зобов'язане протягом 30 днів повідомити колишнього учасника про вартість його частки та надати копії документів, що підтверджують розрахунки. З Цивільного кодексу виключено положення, відповідно до якого звернення стягнення на частину майна ТОВ, пропорційну частці учасника товариства у статутному капіталі, за його особистими боргами допускається лише у разі недостатності у нього іншого майна для задоволення вимог кредиторів. Такі зміни можуть заохотити банківські установи з більшою впевненістю надавати кредити бізнесу, оскільки у разі дефолту банк зможе отримати контроль над компанією, якій було надано фінансування, і вже на власний розсуд розпоряджатися її майном та подальшою долею.

Закон передбачає можливість визначити у статуті товариства порядок проведення загальних зборів шляхом відеоконференції. Крім цього, передбачено можливість учасників брати участь у зборах шляхом надіслання нотаріально засвідченого документу, що відображає його голоси та повинен бути долучений до протоколу. Ці нововведення особливо важливі та актуальні для іноземних учасників товариств, для яких особиста участь у зборах є доволі затратною, а передавати право участі у зборах представникам за довіреністю вони не мають бажання [1, 9].

Таблиця 2

Кількість акціонерних товариств (ПАТ, ПрАТ) в Україні
у період 2015 – жовтень 2018 рр. (тис.)

Роки	ПАТ	ПрАТ	Всього
2015	4 170	3 494	7 664
2016	3 182	4 328	7 510
2017	2 274	5 017	7 291
2018	1 787	5 276	7063

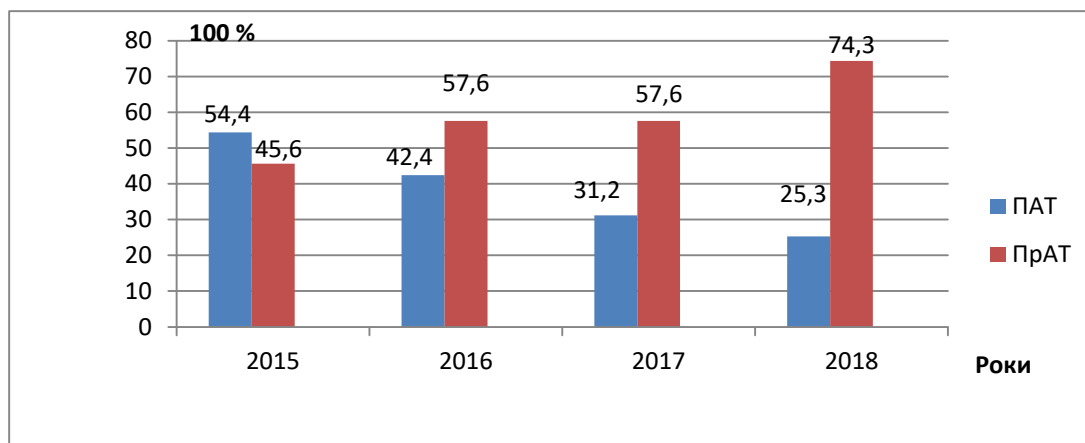

Рис. 1. Структура акціонерних товариств (ПАТ, ПрАТ) в Україні у період 2013 – жовтень 2018 рр.

Збільшення кількості приватних акціонерних товариств пояснюється тим, що вони характеризуються більшою закритістю своєї внутрішньої інформації, на відміну від публічних, які повинні мати відкритий доступ, тобто кожен громадянин може переглянути фінансову та іншу звітність щодо їх діяльності на офіційних або спеціальних сайтах в мережі Інтернет.

Публічне акціонерне товариство є найбільш прийнятною організаційно-правовою формою для великих підприємств з великою кількістю власників (акціонерів), більш широкі можливості для залучення капіталу шляхом емісії додаткової кількості акцій, емісії облігацій, отримання кредитів на вигідних умовах. Відповідно до чинного законодавства України та внутрішніх нормативних документів ПАТ акціонери можуть продати або іншим способом відчужувати акції, що їм належать, на власний розсуд, не повідомляючи про це інших акціонерів, функції власника та керівника чітко розмежовані, тому власники (акціонери) мають широкий вибір можливостей щодо найму “команди” високопрофесійних керівників.

Приватне акціонерне товариство має більш подібні риси до ТОВ, оскільки в них, як правило, невелика кількість акціонерів, ускладнений перехід прав власності на корпоративні права, спрощена реєстрація випуску акцій. ПрАТ може бути реорганізовано у ПАТ через реєстрацію його акцій у порядку, передбаченому у законодавстві про цінні папери і фондову біржу, і внесенням відповідних змін у статут товариства.

Висновки. Таким чином, досвід західно-європейського державного регулювання підприємництва вказує на існування його різноманітних форм. Сучасний стан і особливості державного регулювання корпоративного сектора країн Західної Європи свідчать, що для нього створена гнучка законодавча система регулювання, яка представляє інтерес для України.

Перш за все, це стосується застосування багатьох специфічних елементів корпоративного управління, зокрема різних інструментів захисту прав акціонерів, в тому числі й дрібних, а також оптимальної системи оподаткування, фінансового посередництва тощо. Проте в цих країнах, поряд з позитивними рисами існують і деякі труднощі, які значним чином впливають на функціонування і успішний розвиток корпоративного сектора.

Однією з найскладніших проблем є узгодження інтересів різних груп акціонерів, найманих працівників та менеджменту. Проаналізувавши системи інших країн слід також підкреслити, що нам потрібно зменшити варіантність таких товариств і залишити найбільш вигідніші, такі як ТОВ, публічні та приватні товариства, а також командитні. Отже, спільним завданням для всіх західно-європейських країн,

зокрема і України, є вдосконалення діючого законодавства та запобігання корпоративним конфліктам, які як правило стримують розвиток. Тому, одним з основних завдань, які постають перед Україною, є застосування розглянутих державних регуляторних важелів у підприємстві з урахуванням специфіки вітчизняної економіки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю», режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>
2. Господарський кодекс України (глава 9), режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Цивільний кодекс України (глава 8, § 1, пункти 1, 2, 3, 5), режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Державна служба статистики України, режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2018/ks_opfg/ks_opfg_1018.htm
5. Євтушевський В. А. Корпоративне управління: Підручник. – К.: Знання, 2006.
6. Задихайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В. Корпоративне управління. – Харків, 2003.
7. Кубах А.І. Господарське законодавство: Навч. посібник. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 196 с.
8. Сірко А. В. Корпоративний сектор: структура, місце та роль в сучасній економіці // Вісник ВПІ. Серія «Економіка, менеджмент та екологія». – 2004. – № 4.
9. «Топ-10 нововведень у діяльності товариств з обмеженою відповідальністю», режим доступу: <https://eba.com.ua/article/top-10-novovveden-u-diyalnosti-tovarystv-z-obmezhenoju-vidpovidalnistyu/>
10. Administrative law by William Wade. Sixth edition. Clarendon press. Oxford. 1998.
11. McKinsey Analytics, режим доступу: <http://www.mckinsey.com>

УДК 336.64

Султанов Дамір Рушанович
Луганський національний аграрний університет
Балдик Денис Олександрович
Кандидат економічних наук
Луганський національний аграрний університет

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ЯК ГОЛОВНА УМОВА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

В статті проаналізовано зміст і структуру фінансової стійкості. Визначені можливі шляхи її удосконалення. Розкрито значення фінансової стійкості в управлінні підприємством.

Ключові слова: стійкість, абсолютний опір, відносний опір, аналіз фінансової стійкості.

Актуальність. Фінансова стійкість є важливою умовою стабільного функціонування підприємства, розвитку й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства. Саме фінансова стійкість підприємства характеризує ефективність операційного, інвестиційного і фінансового розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також відображає здатність підприємства відповідати за своїми боргами й зобов'язаннями. Достатній рівень фінансової стійкості стає запорукою здатності підприємства долати вплив фінансово-економічних криз.

Управління фінансовою стійкістю є одним з основних елементів фінансового менеджменту на підприємстві, необхідною передумовою стабільного розвитку підприємства.

Незважаючи на те, що фінансова стійкість підприємства відображається і інтенсивно впливає на всі аспекти фінансової результативності, і опосередковано впливає на виробничий процес, більшість підприємств недооцінюють актуальність порушеної проблеми. Особливу актуальність тема набуває для підприємств, що працюють в нестабільних зовнішніх умовах, так як зовнішню нестабільність необхідно компенсувати посиленням внутрішнього контролю над фінансовою стійкістю.

Огляд джерел. Проблема фінансової стійкості займає важливе місце в працях багатьох вчених. Початок досліджень з аналізу і оцінки фінансової стійкості підприємства відноситься до 60-х років ХХ століття. Е. Альтман і У. Бивер робили спроби оцінки фінансового становища, орієнтовані, у тому числі, і на фінансову стабільність підприємств. Проблема фінансової стійкості порушується в працях таких світових класиків, як Ю. Бріггем і Л. Гапенски, Дж.К. Ван Хорн, Б. Калласс та інших, роботи яких присвячені питанням фінансового аналізу та фінансового менеджменту. У вітчизняній науці радянського періоду економічні аспекти проблеми рівноваги розроблялися, головним чином, у зв'язку із завданнями народногосподарського планування.

Більшість літературних джерел з даної проблематики обмежена лише розглядом систематичних показників оцінки фінансової стійкості та алгоритмів їх розрахунку, тому залишаються недослідженими ряд важливих питань: не має чіткого визначення сутності фінансової стійкості, не розкриті повністю її ознаки, фактори впливу на її рівень та загально прийнятих методик її оцінок. Недостатньо вивченими в наукових працях залишаються питання зв'язку фінансової стійкості з іншими складовими фінансового стану підприємства.

Мета. Метою цієї статті є вивчення концепції стабільності, визначення ролі стабільності в досягненні довгострокового стійкого розвитку, синтез існуючих методів оцінки фінансової стійкості, обґрунтування всебічного аналізу.

Основний матеріал. Поняття "стабільність" походить від латинського слова STABILIS і означає стійкий, постійний. Стабільність, стійкість характеризуються такими властивостями як зрівноваженість, регулярність, міцність, безпека, незмінність, послідовність. Більшість словарів тлумачать термін «стабільність» через сукупність значень таких як зносостійкість, стійкість, міцність, а також функціональну можливість повертатися в початковий стан після втрати рівноваги. Зустрічаються також такі поняття, як "автоматична стабілізація", "ідеальна стабілізація", "стабілізація змінних" і т.д. Згідно значенням цих понять стійкість системи - це підтримка заданого, постійного в часі значення однієї (кількох) регульованої величини незалежно від зовнішніх і внутрішніх збурюючих (дестабілізуючих) впливів, які прагнуть відхилити регульовану величину від заданого значення [1].

Відсутність будь-яких загальних визначень підтверджує, що термін вживається в широкому сенсі. Таким чином, можна сформулювати загальне визначення терміна «стабільність» - це підтримання балансу і збереження структури незмінною.

Область фінансів зазвичай виділена в якості однієї з основних напрямків на підприємстві, так як від досягнутого результату буде залежати якість, терміни і обсяг необхідного фінансування. Фінансова стійкість підприємства є основою його життєдіяльності та розвитку, а також однією з найважливіших характеристик фінансового стану і пов'язана з рівнем залежності підприємства від кредиторів і інвесторів. Фінансово-стійке підприємство має переваги в залученні інвестицій, отриманні кредитів, у виборі постачальників, своєчасно сплачує податки, заробітну плату та ін. Фінансова стійкість забезпечує стабільну платоспроможність в тривалій перспективі, в основі якої лежить збалансованість активів і пасивів, до-ходів і витрат, позитивних і негативних грошових потоків. Стале фінансове становище впливає на виконання виробничих планів і забезпечення потреб виробництва необхідними ресурсами[3, 9].

Недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності господарюючого суб'єкта, відсутності у підприємства грошових коштів для розвитку, а також до значних фінансових втрат. Саме від фінансової стійкості залежать ризик банкрутства підприємства та його стабільність при змінах ринкової кон'юнктури.

Справедлива оцінка фінансової стійкості підприємства як основи його життєздатності є дуже важливим джерелом інформації для мотивації і знаходження оптимального адміністративного рішення щодо суб'єкта господарювання.

Найчастіше при визначенні фінансової стійкості використовують аналіз фінансових коефіцієнтів. При цьому розрізняють абсолютні та відносні показники фінансової стійкості [2, 4, 6, 7, 8].

Висновки. Компонентом фінансової стійкості підприємства є наявність у нього фінансових ресурсів, достатніх для розвитку конкурентоспроможного виробництва. В свою чергу, самі фінансові ресурси можуть бути в необхідному обсязі сформовані тільки за умови ефективної роботи підприємства, яка може забезпечити одержання прибутку. За рахунок прибутку підприємство створює фінансову базу як для самофінансування поточної діяльності, так і для здійснення розширеного відтворення. При цьому для досягнення і підтримання фінансової стійкості важливий не тільки абсолютний обсяг прибутку, а й його рівень щодо вкладеного капіталу підприємства або затрат.

Для більш чіткого аналізу фінансової стійкості підприємства потрібно використовувати комплексний підхід. При цьому оцінку фінансової стійкості необхідно проводити одночасно з аналізом абсолютних і відносних показників фінансової стійкості підприємства. Фінансова стійкість підприємства відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку як окремих підприємств, так і суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Базілінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: Навчально-методичний посібник. – К.: 2009. – 328 с.
2. Ковальов А. І. Аналіз фінансового стану підприємства. – 2 вид., Переб., Доп. / А. І. Ковальов, В. П. Привалов. – М.: Центр економіки і маркетингу, 2002. – 188 с.
3. Крухмаль О. В. Антикризисное управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Крухмаль О. В., Коваленко В. В. // Монографія. Суми. УАБС НБУ, 2007. – 198с.
4. Павловська О. В. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посіб. для самост.вивч. дисц. / О. В. Павловська, Н. М. Питуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.
5. Партин Г. О. Особливості впливу основних чинників на фінансову стійкість підприємства в умовах фінансово-економічної кризи // Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України. – 2010. – №10 – С. 276-279.
6. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. - 2-ге видан., випр. і доп., 2005. – 662 с.
7. Фролова Т. О. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. / Т. О. Фролова. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 253 с.
8. Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз. Підручник. / Ю. С. Цалко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
9. Шабліста Л. М. Фінансова стійкість підприємства: сутність і методи оцінки / Л. М. Шабліста // Економіка і прогнозування. – 2006. – №2. – С. 46-58.

УДК 613.26:006.015.5

Ковтун Валентина Андріївна

Кандидат сільськогосподарських наук, доцент

*Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет»***СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ЯКОСТІ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

Становлення ринку якісного і безпечного продовольства є найважливішим стратегічним завданням національної економіки. Практичні дії з цього питання обумовлені об'єктивною необхідністю цивілізованого підходу до організації екологічно безпечного аграрного і промислового виробництва, збереження здоров'я і генофонду нації, формування державних заходів на інтеграцію екологічних обмежень у правову базу міжнародних зовнішньоторговельних відносин. У сфері виробництва якісної та безпечної аграрної продукції стандарти найефективніше сприяють активному впровадженню нової техніки та технологій, економічному використанню сировини і матеріалів, продовженню строків зберігання продукції та збереженості у ній поживних речовин. Стандарти якості аграрної продукції забезпечують її безпечність для життя і здоров'я людей, тварин, рослин та охорону природного довкілля.

Ключові слова: якість, аграрна продукція, споживач, показники, стандарт, стандартизація

Актуальність. В умовах ринкової економіки якість продукції відіграє надзвичайно важливу роль у підвищенні її конкурентоспроможності. Економічне суперництво підприємств, окремих об'єднань, боротьба їх за ринки збуту зосереджуються не тільки на ціні, а й значною мірою на нецінових факторах. Серед цих факторів – реклама, створення сприятливих умов для реалізації продукції, забезпечення післяпродажного обслуговування покупців та особливе місце займає якість продукції. За однакової ціни більшим попитом користується продукція, яка має вищу якість. Істотне поліпшення підприємством якості аграрної продукції порівняно з аналогічною продукцією конкурентів дає йому можливість підвищувати ціну на неї, не втрачаючи при цьому своїх споживачів, а в деяких випадках навіть збільшуючи обсяг продажу.

Огляд джерел. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що вагомих внесок у дослідження проблем особливостей соціально-економічного аспекту якості аграрної продукції і її значення на життя та здоров'я населення зробили такі вітчизняні вчені: Гармашов В.В., Загородній А.Е., Капштик М.В., Ковальчук С.Я., Лихопій В.І., Туниця Ю.Т., Шпильовий В.А., тощо. Незважаючи на значну кількість досліджень, проблеми у сфері ефективної стандартизації якості аграрної продукції та наближення її до міжнародних стандартів є актуальними і потребують подальшого вивчення особливо в умовах інноваційного розвитку.

Метою роботи є вивчення особливостей соціально-економічних аспектів якості аграрної продукції та її вплив на життя, здоров'я людей та на ефективність національної економіки. Висвітлити показники якості основних видів аграрної продукції

Основний матеріал. Якість продукції – це сукупність її властивостей, що характеризують міру спроможності даної продукції задовольняти потреби споживачів згідно з її цільовим призначенням. Світовий досвід переконує, що якість продукції є функцією від рівня розвитку науково-технічного прогресу і ступеню реалізації його результатів у виробництво. Чим вища якість продукції, тим повніше задовольняються потреби споживачів і ефективніше вирішуються соціально-економічні проблеми розвитку суспільства. Підвищення якості продукції сільського господарства розцінюється в даний час, як вирішальна умова її конкурентоздатності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Конкурентоздатність аграрної продукції визначає престиж країни і є вирішальним чинником збільшення її національного багатства [1].

Споживач для задоволення власних потреб виставляє певні вимоги до аграрної продукції. Найважливіші з них – її якість, товарний знак, стиль, розмір, сервіс, гарантія тощо. Кожен тип аграрної продукції повинен бути носієм різних конкретних властивостей, що відображають його корисність і відповідають певним вимогам людини. Корисність її характеризується споживчою вартістю, а споживча вартість має визначатись відповідною якістю. Споживча вартість і якість цієї продукції безпосередньо пов'язані між собою. Споживча вартість може бути корисною не однаковою мірою, а якість продукції характеризує міру її придатності для споживання, тобто кількісний бік споживчої вартості. Кожному з цих типів аграрної продукції притаманні свої показники якості. Під показником якості розуміють кількісний вираз однієї або кількох однорідних властивостей продукції, що задовольняють певні потреби споживачів стосовно до її цільового призначення й умов використання.

Показник якості аграрної продукції кількісно характеризує ступінь її придатності та може виражатися класом, сортом, у балах, у відсотках тощо. До картоплі можуть висуватися такі вимоги, як придатність до швидкого приготування, належне зберігання, добрі смакові якості, високий вміст крохмалю та інше. Цінність соняшнику оцінюється за вмістом у ньому жиру, який коливається в межах 42-53 %; пшениці – за вмістом клейковини (в межах 23-40 %). Молоко може бути першого, другого сорту і несортове. Водночас визначають вміст білку та його жирність, яка дорівнює 2,8- 5,2 %. Якісні показники волокна льону-довгунцю оцінюються за шкалою сортономерів від 2-го до 28-го, але виробничим показником якості є волокнистість льону – від 18-25 %. Деякі види аграрної продукції мають специфічні показники якості. Усі показники якості поділяють на одиничні й комплексні. Одиничні характеризують якусь одну властивість продукції (вміст крохмалю в картоплі), а комплексні відображають кілька властивостей продукції- сортономер волокна льону-довгунцю [2].

Залежно від призначення аграрної продукції використовуються такі якісні показники:

- біологічні – характеризують придатність продукції до вживання в їжу. Основними з них є вміст цукру, крохмалю, жиру, білка і комплексу мікро- та макроелементів. Вони переважно залежать від біологічних і фізіологічних особливостей рослин і тварин, які беруть участь у виробництві того чи іншого виду аграрної продукції. На біологічні показники якості суттєво можуть впливати природно-економічні умови, дотримання агротехнічних вимог, технології вирощування та збирання, способи утримання тварин тощо;

- технологічні – характеризують придатність того чи іншого виду продукції до ефективної промислової переробки чи використання підприємством на внутрішньогосподарські потреби. Насіннєве зерно повинно мати високу схожість, сортову і технологічну чистоту, відповідний рівень вологості. Цукрові буряки, що надходять на переробку цукровим заводам, не повинні містити домішок гички або бути забрудненими вище встановлених норм, не допускається їх усушка. Корми повинні мати визначений рівень поживності, перетравного протеїну, мікро- та макроелементів;

- естетичні – характеризують той вид аграрної продукції, що споживається у свіжому вигляді. Ці показники повинні відповідати встановленим стандартам, мати товарний вигляд, певну форму, колір, відповідні смакові якості, тощо;

- екологічні та показники безпеки мають особливе місце у вимогах до аграрної продукції. Вона повинна бути екологічно чистою і придатною для споживання людьми або годівлі тварин і не завдавати шкідливого впливу на їх організми. Понаднормовий вміст радіонуклідів, нітратів, нітритів, залишків пестицидів та інших небезпечних для життя людей елементів і речовин не допускається, особливо в овочевих культурах, ці показники строго контролюють відповідні державні інспекції. Інспектори жорстко контролюють і висувають відповідних застережних заходів до бактеріологічної чистоти молока (від хворих на ящур чи туберкульоз корів) працівників, які обслуговують цих тварин та персонал переробних підприємств молочної продукції. Актуальним є дотримання безпеки працівників у процесі як виробництва так і переробки аграрної продукції [3].

Сучасні інноваційні технології відкривають великі можливості для підвищення добробуту людей, якщо їх розвивати і використовувати з дотриманням відповідних заходів безпеки щодо довкілля і здоров'я людини. При цьому враховують виключну важливість центрів походження і центрів генетичного різноманіття рослин та тварин для харчування людей. Обмежені можливості багатьох країн, які розвиваються у реагуванні на характер і масштаб відомих і потенційних ризиків, пов'язаних із живими зміненими організмами повинні бути враховані при торговельних та природоохоронних угодах, які взаємодоповнюються при досягненні сталого розвитку.

У ринкових умовах масового виробництва необхідно по особливому ставитися до якості, як до економічної категорії. При оцінці якості продукції перевіряються його основні властивості: надійність; відповідність технологічним вимогам; відповідність гігієнічним і фізіологічним нормам; економічність; екологічність; транспортабельність та інше.

Вдосконалення механізму формування системи управління якістю у агропромисловому комплексі, яка виступає гарантом здатності, організації стабільно виробляти та постачати продукцію визначеної якості набуває пріоритетного характеру. Розробка, впровадження, сертифікація та підтримання системи управління якістю в стані дієздатності є одним із стратегічних напрямів діяльності аграрних підприємств, що значно підвищує їх результативність, економічну ефективність та конкурентоспроможність на світовому ринку [1].

Економічний аспект проблеми якості полягає у підвищенні ефективності національної економіки, збільшенні прибутку підприємств, підвищенні конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, раціональне використання матеріальних та енергетичних ресурсів. Всі питання у

сфері якості такі як підвищення її рівня та управління нею, пов'язані з економічними затратами, які в результаті повинні дати обґрунтований економічний ефект.

Сучасний інноваційний аспект проблеми базується на взаємозв'язку процесу підвищення якості продукції та темпів впровадження інноваційних технологій. Внаслідок науковотехнічного прогресу інформаційні системи, транспорті комунікації, технологічні процеси удосконалюються, тим самим забезпечуючи вищий рівень якості продукції, що в свою чергу призводить до нового розвитку у науці та техніці.

До якості та безпеки продукції сільського господарства діють правила проведення обов'язкової стандартизації й сертифікації на відповідність стандартам продукції, яка може становити небезпеку для життя, здоров'я громадян і навколишнього природного середовища, встановлені декретом Кабінету Міністрів України "Про стандартизацію і сертифікацію" від 10 травня 1993 р. Залежно від виду аграрної продукції відповідним стандартом встановлюються вимоги щодо вмісту токсичних елементів, пестицидів, мікотоксинів, антибіотиків, гормональних препаратів, радіонуклідів, визначення мікробіологічних показників, підсолджувачів, нітратів, синтетичних барвників, сірчистого ангідриду, гістаміну, гелмінтів, ерукової кислоти тощо.

Швидка зміна та інноваційний розвиток технологій дозволили застосовувати для виробництва і зберігання аграрної продукції хімічні речовини, які не були відомі раніше. Законом України "Про стандартизацію" від 17 травня 2001 року визначено стандартизацію як діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву [4].

Мету стандартизації конкретизують основні завдання, покликані забезпечити: 1) безпечність аграрної продукції для життя і здоров'я людей, тварин, рослин та охорону природного довкілля; 2) захист та збереження продукції сільського господарства, зокрема під час їх транспортування чи зберігання; 3) якість сільськогосподарської продукції відповідно до рівня розвитку науки, техніки, технологій і потреб людей. Щодо вимог безпечності, то вміст шкідливих речовин у зерні пшениці не повинен перевищувати таких максимально допустимих рівнів (мг/кг): свинцю - 0,5; кадмію - 0,1; арсену - 0,2; ртуті - 0,03; міді - 10,0; цинку - 50,0. Максимальні рівні радіонуклідів вимірюються у Бк/кг: стронцію-90 - 20; цезію-137 - 50 [5].

Підтвердження відповідності продукції вимогам стандартів щодо якості й безпечності аграрної продукції здійснюється за допомогою процедури сертифікації. Ця процедура проводиться уповноваженими органами з сертифікації - підприємствами, установами і організаціями з метою запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища, сприяння споживачеві в компетентному виборі продукції тощо. Державну систему сертифікації створює Держспоживстандарт України, який проводить та координує роботу щодо забезпечення сертифікації.

Відповідно до ст. 13 декрету Кабінету Міністрів України "Про стандартизацію і сертифікацію" сертифікація продукції в Україні поділяється на обов'язкову та добровільну. Перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні визначено наказом Держспоживстандарту України від 1 лютого 2005 р. № 28, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 4 травня 2005 р. за № 466/10746. Розділом 26 цього нормативно-правового акта встановлюється перелік харчової продукції та продовольчої сировини, які підлягають обов'язковій сертифікації [6].

Згідно з вимогами стандарту молоко при закупівлі підрозділяється на три сорти: вищий, перший і другий. Молоко повинно бути одержано від здорових корів, охолодженим і профільтрованим. Стандартом регламентується тривалість зберігання молока у виробника до закупівлі. Вона не повинна перевищувати 24 год. за температури зберігання не вище 4°C, 18 год. — 6°C і 12 год. — за температури не вище 8°C. Молоко оцінюється за такими показниками якості: густиною, кислотністю, загальним бактеріальним обсіменінням, вмістом соматичних клітин, чистотою (наявністю механічних домішок), вмістом жиру і білка.

Густина молока не повинна бути меншою 1027 кг/м³ за температури 20°C або відповідати точці замерзання -0,52°C. Якщо показники густини менші за зазначений рівень, це свідчить про наявність у молоці домішок води. Кислотність — важливий показник, що характеризує технологічну якість молока, можливість його використання для виробництва таких цінних продуктів, як сири. Для вищого і першого сортів молока кислотність повинна бути в межах відповідно 16—17 і \leq 19° Т (Тернера), для другого — \leq 20° Т. Даним стандартом підвищені вимоги до бактеріальної забрудненості молока, хоч вони поки що уступають рівню вимог, які застосовуються в країнах ЄС. Для вищого сорту цей показник якості не повинен бути більше 300 тис. бактерій на 1 см³, для першого — 500 і другого — 3000 тис. бактерій на 1 см³ (у країнах ЄС — не більше 100 000). Для забезпечення цього показника якості слід пам'ятати, що в охолодженому до 10°C молоці бактерії практично не розвиваються протягом 12 год, а при охолодженні

зразу після доїння до 4°C — 48 год. Масова частка сухих речовин для молока вищого сорту повинна становити не менше 11,8 %, для першого - 11,5 і для другого сорту - 10 % [7].

Мету стандартизації конкретизують основні завдання, покликані забезпечити: безпечність сільськогосподарської продукції для життя і здоров'я людей, тварин, рослин та охорону природного довкілля; захист та збереження продукції сільського господарства, зокрема під час їх транспортування чи зберігання; якість сільськогосподарської продукції відповідно до рівня розвитку науки, техніки, технологій і потреб людей.

Мети стандартизації сільськогосподарської продукції досягають, розробляючи, впроваджуючи та застосовуючи відповідні нормативні документи. Загалом нормативним є документ, який устанавлює правила, загальні принципи чи характеристики різних видів діяльності або їх результатів. Згідно з рівнями суб'єктів стандартизації в Україні розрізняють такі нормативні документи: національні; організацій.

Зміст стандартів на аграрну продукцію залежно від її особливостей містять відповідні групи положень чи вимог: класифікація; основні параметри і розміри; загальні технічні вимоги; вимоги безпеки; вимоги охорони довкілля; маркування; пакування; правила транспортування та зберігання; методи контролювання; правила приймання; правила експлуатування, ремонту, утилізації; інші [8].

Висновки. У сфері виробництва якісної та безпечної аграрної продукції стандарти найефективніше сприяють активному впровадженню нової техніки та технологій, економному використанню сировини і матеріалів, продовженню строків зберігання продукції та збереженості у ній поживних речовин. Стандартами передбачені вимоги щодо якості аграрної продукції, зокрема: вмісту токсичних елементів, пестицидів, мікотоксинів, антибіотиків, гормональних препаратів, радіонуклідів, визначення мікробіологічних показників, підсолоджувачів, нітратів, нітритів, синтетичних барвників, сірчистого ангідриду, гістаміну, гельмінтів, ерукової кислоти тощо. Це забезпечить запобігання реалізації продукції, яка небезпечна для життя, здоров'я громадян і навколишнього природного середовища, буде сприяти споживачеві в компетентному виборі продукції.

Список використаних джерел

1. Туниця Ю.Т. Фактори глобалізації і стратегія сталого розвитку / Туниця Ю.Т., Семенов Е.О., Туниця Т.В. // Вісник НАН України. – 2012. – №7. – С. 3-4.
2. Загородній А.Е. Якість сільськогосподарської продукції як фактор забезпечення продовольчої безпеки національної економіки / А.Е. Загородній // Агросвіт. – 2015. – № 22. – С. 82-86.
3. Якість, стандартизація і сертифікація продукції. URL: https://pidruchniki.com/1931071036277/ekonomika/yakist_standartizatsiya_sertifikatsiya_produktsiyi
4. Ковальчук С.Я. Економіко-правові аспекти екологізації аграрного виробництва в Україні [монографія] / С.Я. Ковальчук, Т.К. Оверковська. – Вінниця: Едельвейс - 2013. – 342 с.
5. Шпильовий В.А. Деякі аспекти екологічної безпеки виробництва продуктів харчування / А.П. Шпильовий // 36. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. – 2013. – №8. – С. 91-94.
6. Нормативні засади якості безпечності сільськогосподарської продукції. URL: https://pidruchniki.com/1821071257510/pravo/standartizatsiya_sertifikatsiya_normativni_zasadi_yakisnosti_bezpechnosti_silskogospod
7. ДСТУ 3662-97. Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі. – К.: Держспоживстандарт України. – 1997. – 7 с.
8. Стандартизація і сертифікація як нормативні засади якості й безпечності сільськогосподарської продукції. URL: <http://mycurator.com.ua/art4u762.html>

Федорчук Анжеліка Олегівна

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана***ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

На сучасному ринку більш складніше залучити споживачів, ніж утримати їх. Саме тому важливо налагодити міцні взаємовідносини споживачів із підприємством.

Сучасна економіка характеризується гострою конкуренцією, керівництво компанії потребує постійну модернізацію бізнес-процесів підприємства, використання нових інноваційних технологій.

В умовах конкуренції маркетинг та інновації є основою у підтриманні конкурентоспроможності компанії з початку виходу її на ринку. Але налагодження обопільного взаємозв'язку між інноваціями та маркетингом не підвищить на ринку конкурентоспроможність компанії. Інноваційний маркетинг повинен формувати конкурентні переваги компанії не тільки на ринку, але й поза ним.

Саме тому в маркетинг стрімко ввійшла мережа Інтернету та потужні інформаційні технології. Швидкий розвиток мережі змінив бачення про засоби комунікації та реклами і це призвело до створення інтернаціонального середовища, формування інформаційних мереж, що робить вплив на різноманітні сфери людської діяльності. Глобальні технології сформувались одночасно і сферою для спілкування, і ринком для мільйонів потенційних покупців.

Існує ряд конкурентних переваг для покупців, які формують вирішальну роль в процесі прийняття рішення про пошук необхідних товарів і послуг за допомогою мережі: зручність, повнота інформації, мінімум переживань, доступність, конфіденційність.

Ресурси Інтернету використовуються в таких напрямках маркетингової діяльності: реклама, підтримка ділових зв'язків і зв'язків з громадськістю, підтримка споживачів, поширення торгової марки компанії, вивчення ринку, стимулювання збуту, проведення маркетингових досліджень.

Впровадження Інтернет-маркетингу підштовхує до взаємодії сучасних українських підприємств з клієнтами, надаючи особисте обслуговування в зручний час, організовуючи ефективний зворотний зв'язок, оперативно отримуючи маркетингову інформацію і на цій основі приймаючи обґрунтовані та ефективні маркетингові рішення.

Отже впровадження нових технологій Інтернет-маркетингу сприяє зростанню конкурентоспроможності підприємства.

Важливими елементами інтернет-маркетингу, що відрізняє його від будь-яких інших складових маркетингової діяльності є змога інтерактивних маркетингових досліджень – отримувати будь якому бізнесу нові унікальні можливості (формування систем інтернет-комунікацій, проведення рекламних кампаній та ін.). Поміж того, роль, яку виконує Інтернет, не обмежена тільки комунікативними функціями, а і включає в себе змогу укладання угод, здійснення покупок і проведення платежів, даючи йому риси інтернаціонального електронного ринку.

Сучасним підприємствам потрібно дотримуватись наступних компонентів в Інтернет-маркетингу:

- **Продукт (товар).** Обов'язкова умова: те, що реалізується через мережеві ресурси, повинне відрізнятися якістю або якимись унікальними властивостями, щоб конкурувати з іншими сайтами і звичайними магазинами.

- **Ціна.** Вважається, що в інтернеті ціни дещо нижчі, ніж в «реалі».

- **Просування** – багаторівнева розкрутка як самого сайту, так і окремих товарів. Цей елемент включає цілий арсенал інструментів SEO, контекстну, інтерактивну і банерну рекламу, роботу з громадами в соцмережах і блогами.

- **Точка продажу** – власне сайт. Функціональний ресурс повинен мати оригінальний дизайн, якісну навігацію, юзабіліті вищого рівня.

Важливу роль відіграють і інші складові частини: цільова аудиторія, контент (вміст), залучення відвідувачів на маркетингові процеси.

Для багатьох закордонних фірм питання вже полягає не в тому, чи варто використовувати в сфері маркетингу Інтернет, а в тому, який бюджет на це виділити і як ефективно його розподілити. Фактично Інтернет-маркетинг вміщує цілий комплекс складових: не тільки банерну рекламу і зв'язки з громадськістю, але й методики проведення маркетингових досліджень в Інтернеті, вивчення попиту і споживчої аудиторії, методи і засоби проведення ефективних рекламних кампаній, способи правильного позиціонування торговельної марки на ринку тощо.

Отже, Інтернет-маркетинг надаючи можливість ефективного ведення бізнесу в Інтернет мережі, знижує витрати виробництва, здійснює ефективні маркетингові дослідження, автоматизує процеси купівлі-

продажу, інформуючи покупців проводить аналіз ринку, підвищує ефективність взаємодії споживача і продавця, тим самим забезпечує конкурентоспроможність підприємства.

Список використаних джерел:

1. Шкляева, Г.О. Інтерактивні маркетингові комунікації у менеджменті підприємства [Електронний ресурс] // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – 513 с. <http://duer.edu/uploads/vidavnitstvo14/ekonomichnij-nobelivskij-visnik-114/7653.pdf>
2. Гэлловэй Л. Операционный менеджмент. Принципы и практика / Л. Гэлловэй. – СПб. : Питер, 2002. – 320 с
3. Вірін, Ф.Ю. Інтернет-маркетинг: повний збірник практичних інструментів [Текст] / Ф.Ю. Вірін. – М. : Ексмо, 2010. – 160 с.
4. Кузнєцова, Н. Інтернет-маркетинг в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / Н.Кузнєцова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка Економіка. – № 137. – 2012. – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Internet_Marketing_in_Ukraine_Problems_and_Perspectives_18908.pdf

Назлуханян Сіруш Самвелівна

Одеський національний економічний університет

Науковий керівник: Тарасевич Наталія Вадимівна, кандидат економічних наук, доцент

Одеський національний економічний університет

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасних умовах трансформації економіки України важливе місце посідає проблема формування ринкових інститутів, головним із яких є розвиток підприємництва. Становлення і розвиток різних форм малого підприємництва, поряд із середнім і великим бізнесом, є стратегічною проблемою економічної політики в умовах модернізації економіки, її наближення до передових світових стандартів.

Малий бізнес в ринковій економіці виступає провідним сектором, на його основі визначаються темпи економічного і соціального розвитку країни, структура і якість валового національного продукту, рівень демократизації суспільства. Його розвиток є ефективним засобом пом'якшення соціальної напруги і ослаблення майнової нерівності в суспільстві.

На жаль в Україні розвиток бізнесу залишається на низькому рівні. Така ситуація спровокована нерозвиненим регуляторним середовищем, слабким доступом до фінансування і низьким зростанням конкуренції. Однак, європейський курс розвитку України обумовлює необхідність реформування та вирішення внутрішніх проблем країни. Високий потенціал для розвитку малого підприємництва, природні запаси, високий рівень освіти за умови державної підтримки сприятимуть появі великої кількості фірм, що, в свою чергу, дозволить створити нові робочі місця, принесе реальні гроші до бюджету не тільки центру, але й регіонів. Крім того, саме малим підприємством легше управляти в умовах нестабільного курсу національної валюти.

Дослідженню проблем функціонування та розвитку малого підприємництва, зарубіжного досвіду організації малого бізнесу, питанням державної підтримки малого бізнесу, розвитку його інфраструктури присвячено роботи багатьох вчених серед яких Бондарук Т. Г., Ульяницька О. В., Бобиль В., Воронич К.М., Гобир І. Б., Мельник М. І., Дикань В.Л., Добуляк Л.П., Цегелик Г.Г., Жирко С.О., Ольвінська Ю.О., Самогєнкова О.В., Череп О., Полякова А., Швець Г. та інші. Однак, в сучасних умовах реформування економіки України виникає необхідність поглибленого дослідження проблем та перспектив розвитку малого бізнесу, що дозволить розробити комплекс заходів щодо забезпечення його розвитку.

Незважаючи на всі перераховані вище проблеми, кредитування малого бізнесу починає набирати обертів. Жорстка конкуренція за великих позичальників все частіше змушує українські банки повертатися обличчям до малого бізнесу.

За темпами зростання портфеля кредитів цей сегмент як і раніше залишається безумовним лідером, однак темпи могли бути набагато вище. Адже з точки зору рівня маржі сегмент залишається досить привабливим для банків, так і ефект «низької бази» продовжує зберігатися.

Лідери ринку поступово переходять до інтенсивної моделі зростання. Про це свідчить не тільки зниження швидкості освоєння регіонів, але і збільшення показника видачі кредитів малому і мікро бізнесу в розрахунку на одного співробітника. У той же час інші банки женуться за максимальною територіальним покриттям іноді навіть на шкоду ефективності своєї роботи.

Якщо до минулого року програми кредитування малого та середнього бізнесу були досить стандартні і відрізнялися нюансами в параметрах кредитування (сума, термін, ставки), то зараз банки все частіше пропонують «нестандартні» продукти. Тобто орієнтовані не тільки на суму кредиту, а виходять з його цілей, потреб позичальників, вимог ринку і іншого. В майбутньому це стане однією з головних тенденцій зростаючого ринку.

Таблиця 1

ТОП-8 рейтингу найбільших банків: кредити юридичним особам (тис. грн.) [6]

№	Банк	Кредити юросіб, тис. грн.	в т.ч. у валюті
1	ОЩАДБАНК	63 205 832	26 026 487
2	Укрексімбанк	56 845 050	43 334 641
3	СБЕРБАНК	38 636 560	34 469 081
4	ПРИВАТБАНК	32 076 259	2 090 622
5	Райффайзен Банк	25 551 887	4 649 202
6	АЛЬФА-БАНК	20 790 981	16 705 786
7	Промінвестбанк	19 804 134	16 536 090
8	АБ УКРГАЗБАНК	19 776 396	7 965 110

Подальший розвиток ринку, багато в чому буде визначатися державною політикою в сфері підтримки малих підприємств. В даний час використовуються програми з деякими особливостями – її реалізація передбачає механізм дворівневого кредитування: банк не працює безпосередньо з суб'єктами малого та середнього бізнесу, а фінансує прямо лише регіональні банки. Останні, в свою чергу, кредитують суб'єкти малого та середнього бізнесу.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що одним із ключових факторів розвитку економіки України є розвиток малого бізнесу. Мале підприємництво на сьогоднішній день все сильніше потребує допомоги з боку держави, а конкретніше – створення сприятливих умов для ведення бізнесу.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт про ринок кредитування малого і середнього бізнесу в банках України за 2017 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostobankir.com.ua>
2. Національний банк України Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

Логвін Олена Олександрівна

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Малий та середній бізнес (МСБ) відіграє важливу роль в економіці України, його розвиток активно впливає на економіку, насичення ринку товарами, зайнятість а отже, завдяки його розвитку і вмілому державному регулюванню розв'язуються багато соціальних та економічних проблем. В умовах євроінтеграції України виникає потреба принципово нових підходів до розвитку підприємництва.

Забезпечення якісного розвитку середнього та малого бізнесу в умовах євроінтеграції надзвичайно важливе. Вважаємо за доцільне визначити можливі негативні й позитивні наслідки від євроінтеграції для малого та середнього бізнесу України (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика наслідків для МСБ від євроінтеграції України

Сфера	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Політична (в т. ч. правова)	Стабільність політичної безпеки, розвиток законодавчої бази, адаптація законодавства України до вимог ЄС	Невизначеність стратегії розвитку ЄС, невідповідність бізнесу до правових принципів ЄС
Економічна	Додаткове інвестування в бізнес, макроекономічна стабільність, можливість отримання субсидій, розвиток експорту, інноваційний розвиток, упровадження стандартів ЄС у виробництві, нові ринки збуту, зменшення митних тарифів	Втрата конкурентоспроможності окремих галузей, проблеми адаптації до європейського рівня цін і європейських стандартів
Соціальна	Розвиток міжнародної консалтингової співпраці, доступ до навчання власного персоналу за кордоном, відкритий доступ до закордонного персоналу	Відтік кваліфікованого персоналу
Культурна (ідеологічна)	Можливість активного вивчення особливостей бізнесу в країнах ЄС, пропагування бізнесу	Ідеологічні суперечності бізнесу, переорієнтація культури споживання продукції

Однією з важливих проблем на сьогодні залишається питання гармонізації законодавства з легалізації суб'єктів підприємницької діяльності [1]:

По-перше, це відсутність узгодженості норм законодавства в сфері управління гармонізацією законодавства України до законодавства ЄС.

По-друге, недосконалість деяких нормативно-правових актів, таких, як Закон України «Про міжнародні договори» а також Конституція України, в якій, на відміну від Конституції країн - учасниць ЄС, відсутня стратегія євроінтеграції з Європейським Союзом.

По-третє, процес гармонізації ускладнюється невизначеністю щодо встановлення точного змісту актів Європейського Союзу, їх офіційного тлумачення, а також, односторонність процесу гармонізації, адже тільки українська сторона приводить своє законодавство у відповідність з європейським, але не може впливати на нормо формування і часто не встигає відреагувати.

По-четверте, нечіткість розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері гармонізації суб'єктів підприємницької діяльності.

У підсумку можна зазначити, що усунення вище означених проблем прискорить євроінтеграцію України і зробить більш ефективним правове регулювання господарської діяльності у зазначеній сфері.

Список використаних джерел

1. Сагайдак Ю. В. Теоретико-правові основи гармонізації законодавства України з законодавством Європейського Союзу в сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності / Ю.В. Сагайдак // Молодой ученый. – 2013. – №6. – С. 574-578.

Гайденко Ганна Сергіївна

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

«ЧОРНА П'ЯТНИЦЯ» ЯК ІНСТРУМЕНТ БІЗНЕСУ

Щорічно в першу п'ятницю після американського Дня Подяки стартує знаменита «Чорна п'ятниця». Це – день величезних знижок і розпродажів; головне свято для усіх «шопоголівів» і відмінне рішення для тих, хто хоче заощадити.

Традиція грандіозних розпродажів виникла у США в XIX ст., коли найбільші торговельні мережі почали продавати товари з великими знижками, пропозиціями бонусів та особливих подарунків, тим самим стимулюючи покупців здійснювати покупки. Сам термін «Чорна п'ятниця» виник тільки у 1966 році у Філадельфії. І наразі існує дві загальноприйняті версії про походження цієї назви. За однією – так називали день через величезні пробки на дорогах, які утворювалися наступного дня після Дня Подяки. За іншою – «Чорна п'ятниця» відбулася завдяки способу ведення бухгалтерської звітності в цей день, коли збитки записували червоним чорнилом, а прибуток – чорним, і оскільки виторг у цей день був величезним, то й чорний колір у звітності переважав [2].

На думку людини, далекої від ведення бізнесу, така «щедра» політика у день «Чорної п'ятниці» повинна приносити збиток представникам торгівлі. Однак, як правило, великий потік покупців сповна компенсує низькі ціни, оскільки попереду різдвяні та новорічні свята, і придбання товарів стає необхідністю. Таким чином, магазини за один день отримують потрійний ефект: залучають великий потік покупців; забезпечують швидкий рух товару; отримують значний прибуток [2].

Не слід також думати, що в розпродажах беруть участь тільки знижені в ціні або непопулярні товари. Оскільки продавець у кожному разі залишається у вигазі, тому знижки поширюються й на кращі товари в асортименті. До того ж уже традиційно фірми-виробники техніки й побутових товарів пристосовують випуск нової лінійки продукції до цього періоду. Так вони не тільки стимулюють попит, але й роблять рекламу новому товару.

Іще одна важлива відмітна риса «Чорної п'ятниці» – товар, придбаний у цей день, повернути до магазину (з будь-якої причини) вважається дурним тоном. Тому й відсоток повернення покупок невеликий [2].

Для магазинів і компаній «Чорна п'ятниця» – це час грандіозних можливостей, адже вона дозволяє:

1. Збільшити оборот продажів у кілька разів, підняти виторг, а також забезпечити майбутній виторг в «низькі» сезони.
2. Мотивувати покупця на покупку, яку він раніше відкладав.
3. Підвищити лояльність та інтерес клієнтів до бренду.
4. Одержати нових клієнтів, познайомити покупця із продуктами.
5. Розпродати товар, що залежався на складі, звільнити місце для нових колекцій і продуктів [3].

Підготовка «Чорна п'ятниця» – це величезна можливість для магазинів та компаній збільшити свій прибуток. Однак, запуск успішного розпродажу в «Чорну п'ятницю» потребує ретельної підготовки, яка полягає у наступному [1]:

1. Клієнти шукають інформацію й починають досліджувати ринок раніше, ніж на це очікує продавець. Тому слід підготуватися і надати клієнтам або відвідувачам інформацію про майбутні знижки заздалегідь.

2. Планувати й організувати розпродажі. Для цього можна створити «планову карту знижок» – вибрати продукти, які будуть запущені у продаж, запланувати дату його початку й ціну зі знижкою.

3. Створити плани на випадок надзвичайних ситуацій і спробувати обміркувати, як діяти, якщо сайт компанії або магазину не буде працювати; або перевізчик не зможе вчасно доставити товар тощо.

4. Переконатися, що магазин зможе обробити підвищений попит. Для цього, наприклад, слід попрацювати зі своїми постачальниками й переконаватися, що вони готові обробляти прогнозовані продажі у святковий сезон. Один з найгірших моментів, що може трапитися під час розпродажу, продати усе швидше, ніж заплановано і не задовольнити попит клієнтів.

5. Спланувати рекламні заходи.

6. Створити атмосферу очікування навколо майбутнього розпродажу. Створення атмосфери очікування й «гудіння» навколо може допомогти досягти більшого успіху, наприклад, постійно нагадувати про появу найближчих розпродажів у соціальних мережах. Чим раніше почнет нагадування, тим більше імпульсу можна буде одержати під час «Чорної п'ятниці», коли нарешті знижки будуть анонсовані клієнтам.

7. За наявності сайту – постійно перевіряти його та відгуки клієнтів. Адже можуть бути моменти, які не помічаються, або ділянки магазину, які слід оптимізувати, а свіжий погляд клієнта допоможе виправити ці помилки.

8. Розглянути можливість пропозиції «Door-buster». Типова «Door-buster»-пропозиція – це предмет або продукт, на який надана спеціальна знижена ціна протягом обмеженого періоду часу. Це стратегія, яка полягає в тому, щоб запустити продаж популярних товарів, аби заманити покупців у свій магазин. Клієнти, імовірно, забератимуть іще кілька предметів на шляху до каси.

9. Винагорода лояльних клієнтів. «Чорна п'ятниця» – це той час, коли можливо побудувати відносини з попередніми клієнтами й повернути їх. Можна надсилати попереднім клієнтам новини про найкращі пропозиції, або дати реальним шанувальникам і клієнтам можливість одержати доступ до розпродажу раніше.

10. Створити «недостачу» товару. У період знижок приходить багато винахідливих покупців, які шукають найкращі пропозиції. Багато хто очікує на недостачу товарів, при якій в останній момент можна придбати цей товар за найбільш вигідною ціною. Можна, наприклад, подумати про включення таймерів зворотного відліку до закінчення розпродажу.

11. Запропонувати просту процедуру повернення товарів.

12. Враховувати конкуренцію. Увага до конкурентів допоможе залишатися попереду й зібрати ідеї для власних пропозицій «Чорної п'ятниці». Найпростіший спосіб стежити за конкурентами – просто підписуватися на їх акційні пропозиції, здійснювати є аналіз цін у магазинах та на інтернет-сайтах конкурентів, що допоможе сформулювати кращі пропозиції для власних клієнтів.

13. Зрозуміти, що працює, а що не дає результатів. Документувати усі продажі, робити примітки протягом розпродажу, щоб потім їх передивитися. Це буде орієнтир для розпродажу наступного року, який також дозволить побачити, що дійсно працює для бізнесу, а що ні.

У підсумку відзначимо, що «Чорна п'ятниця» – це відмінний інструмент для ведення бізнесу. Однак ключем до успішних продажів у цей період – є підготовка, планування й ранній початок.

Список використаних джерел

1. Марчук В. Подготовка магазина к черной пятнице // Lemarbet – 2016 – №9 (12 сентября)
2. Федорчук А. Черная пятница: история и современность // The Balance. – 2016. – №1. – С. 23-24
3. Шумцева Н. Плюсы и минусы Черной пятницы // Банки сегодня. – 2017. – 12 ноября

Ксенофонтова Марина Миколаївна
Кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет
Тимофєєв Артем Сергійович
Сумський національний аграрний університет

УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗЬЮ РОСЛИННИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Галузь зерновиробництва належить до пріоритетних у системі аграрної економіки та економіки України загалом. Це пояснюється, насамперед, винятковим значенням зернових культур у виробництві продовольчої продукції для споживання населення, формуванні експортних можливостей економіки країни, використанні

переваг агроресурсного потенціалу території, створенні галузю істотної частки доходів сільськогосподарських товаровиробників та підвищенні рівня життя сільського населення. Зернова галузь є базовою для розвитку більшості галузей агропромислового комплексу, а в останні десятиріччя – основою аграрного експорту.

Проведемо оцінку місця сільськогосподарських галузей у економіці ПАФ «Колос».

Таблиця 1

Питома вага галузей в економіці господарства

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. до 2015 р.	
				(+,-)	%
Виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) – всього, тис. грн.	46888,4	52638,2	66862,0	19973,6	142,6
в т. ч. по галузі рослинництва	38958,2	43155,2	54818,8	15860,6	140,71
по галузі тваринництва	7930,2	9483,0	12043,2	4113,0	151,87
Питома вага галузі рослинництва, %	83,1	82,0	82,0	-1,1	X
Питома вага галузі тваринництва, %	16,9	18,0	18,0	1,1	X
Повна собівартість реалізованої продукції підприємства – всього, тис. грн.	21647,0	23965,0	32023,2	10376,2	147,93
в т.ч. по галузі рослинництва	15987,1	16882,1	23676,9	7689,8	148,1
по галузі тваринництва	5659,9	7082,9	8346,3	2686,4	147,46
Питома вага галузі рослинництва, %	73,9	70,4	73,9	0,1	X
Питома вага галузі тваринництва, %	26,1	29,6	26,1	-0,1	X
Прибуток від реалізації продукції (+), збиток (-) підприємства – всього, тис. грн.	25241,4	28673,2	34838,8	9597,4	138,02
в т. ч. по галузі рослинництва	22971,1	26273,1	31529,1	8558,0	137,26
по галузі тваринництва	2270,3	2400,1	3309,7	1039,4	145,78
Питома вага галузі рослинництва, %	91,0	91,6	90,5	-0,5	X
Питома вага галузі тваринництва, %	9,0	8,4	9,5	0,5	X

Дані таблиці 1 свідчать, що виручка від реалізації зросла на 42,6 %, витрати виросли на 47,9%, в результаті чого прибуток виріс на 38,0%. Оцінюючи питому вагу галузей, бачимо, що питома вага рослинництва у виручці від реалізації товарної продукції становить 82,0%, тваринництва 18,0%. Питома вага у витратах розподілилась наступним чином, рослинництво – 73,9%, тваринництво – 26,1%. Аналізуючи питому вагу у прибутку, ми бачимо, що прибуток від реалізації рослинницької продукції становить – 90,5%, а від реалізації продукції тваринництва господарство отримує лише 9,5 %. Робимо висновок, що галузь рослинництва є менш затратною та більш прибутковою.

Оскільки галузь рослинництва займає основне місце в економіці господарства, дослідимо економічну ефективність вирощування основних товарних культур, яка представлена в таблиці 2.

Дані таблиці 2 свідчать, що валове виробництво зернових зменшилось на 5,9%, з 152988 ц. у 2015 році до 143931 ц. у 2017 році. спостерігається зменшення рівня товарності на 4,5 п.п. з 97,1 % у 2015 році до 92,6 % у 2017 році. Можна відмітити зростання витрат на виробництво зернових на 40,5 %, при цьому спостерігається і позитивна динаміка в збільшенні ціни реалізації, яка також виросла на 62,6%, видно, що темп зростання витрат нижчий від темпу зростання виручки, що призвело до зростання рівня прибутку на 37,2 % з 22754,1 тис. грн. у 2015 році, до 31228,8 тис. грн. у 2017 році.

Аналізуючи рівень рентабельності вирощування та реалізації зернових бачимо, що він хоч і зменшився на 3,3 п.п., але залишається досить високим на рівні 140%, що на наш погляд, є досягненням господарства. Оцінюючи виробництво соняшнику бачимо, що воно різко скоротилося, якщо у 2016 році валове виробництво становило 20392 ц, та у 2017 році лише 411 ц. Рівень товарності соняшнику становить 100%. Повна собівартість 1 ц. виросла на 24,5 %, з 385,76 грн. у 2015 році до 480,26 грн. у 2017 році. Ціна при цьому виросла лише на 7,0%, тобто темп росту витрат в три рази більший ніж темп росту ціни, що призводить до зменшення рівня прибутку.

Таблиця 2

Основні показники економічної ефективності виробництва
та фінансові результати від реалізації основних товарних культур

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відношення у % 2017 р. до 2015 р.	Відхилення (+,-) 2017 р. до 2015 р.
Зернові та зернобобові					
Валове виробництво, ц	152988	83427	143931	94,1	-9057
Реалізовано продукції, ц	148537	77339	133256	89,7	-15281
Рівень товарності, %	97,1	92,7	92,6	X	-4,51
Виробничі витрати, грн.					
на 1 га посіву	10565,33	11918,88	21302,40	201,6	10737,07
на 1 ц продукції	107,79	124,86	146,33	135,8	38,54
Виробнича собівартість 1ц реалізов. зерна, грн.	101,18	127,58	146,33	144,6	45,15
Збутові витрати в розрахунку на 1ц зерна, грн.	4,97	3,78	2,78	55,9	-2,19
Повна собівартість 1ц реалізованого зерна, грн.	106,15	131,36	149,11	140,5	42,96
Середня ціна реалізації 1ц, грн.	259,34	333,88	421,7	162,6	162,36
Прибуток (збиток) всього, тис. грн.	22754,1	15663,3	31228,8	137,2	8474,7
в розрахунку на 1 га, грн.	1543,70	1062,64	22306,29	14,4 раз	20762,59
в розрахунку на 1ц, грн.	153,19	105,45	210,24	137,24	57,05
Рівень рентабельності, %	144,3	80,3	141,0	X	-3,3 п.п.
Соняшник					
Валове виробництво, ц	569	20392	411	72,2	-158
Реалізованої продукції, ц	569	20392	411	72,2	-158
Рівень товарності, %	100,0	100,0	100,0	X	0
Виробничі витрати, грн.					
на 1 га посіву	9509,10	8151,94	9360,00	98,4	-149,1
на 1 ц продукції	367,66	320,21	455,47	123,9	87,81
Виробнича собівартість 1ц реалізов. зерна, грн.	367,66	320,21	455,47	123,9	87,81
Збутові витрати в розрахунку на 1ц зерна, грн.	18,1	9,48	24,79	137,0	6,69
Повна собівартість 1ц реалізованого зерна, грн.	385,76	329,69	480,26	124,5	94,5
Середня ціна реалізації 1ц, грн.	766,61	849,99	820,56	107,0	53,95
Прибуток всього, тис. грн.	216,7	10609,8	300,3	138,6	83,6
в розрахунку на 1 га, грн.	9850,00	13245,69	15015,00	152,44	5165,00
в розрахунку на 1ц, грн.	380,84	520,29	730,66	191,85	349,82
Рівень рентабельності, %	98,72	157,81	86,40	X	-12,32 п.

Так, прибуток від реалізації соняшнику збільшився на 38,6 %, а рівень рентабельності зменшився на 12,3 п.п. Отже, можемо стверджувати, що вирощування основних товарних культур в ПАФ «Колос» є прибутковим та високоефективним.

Ксенофонтова Марина Миколаївна
Кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет
Янкова Марина Олександрівна
Сумський національний аграрний університет

УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗЗЮ ТВАРИННИЦТВА АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Тваринництво є важливим галуззю сільського господарства, що дає понад половину його валової продукції. Значення цієї галузі визначається як високим рівнем у виробництві валової продукції, так і значним впливом на економіку сільського господарства та рівень забезпечення важливими продуктами харчування.

Проведемо оцінку місця сільськогосподарських галузей у економіці на прикладі ПАФ «Колос».

Таблиця 1

Питома вага галузей в економіці господарства

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. до 2015 р.	
				(+,-)	%
Виручка від реалізації продукції (робіт,	46888,4	52638,2	66862,0	19973,6	142,6
в т. ч. по галузі рослинництва	38958,2	43155,2	54818,8	15860,6	140,71
по галузі тваринництва	7930,2	9483,0	12043,2	4113,0	151,87
Питома вага галузі рослинництва, %	83,1	82,0	82,0	-1,1	X
Питома вага галузі тваринництва, %	16,9	18,0	18,0	1,1	X
Повна собівартість реалізованої продукції	21647,0	23965,0	32023,2	10376,2	147,93
в т.ч. по галузі рослинництва	15987,1	16882,1	23676,9	7689,8	148,1
по галузі тваринництва	5659,9	7082,9	8346,3	2686,4	147,46
Питома вага галузі рослинництва, %	73,9	70,4	73,9	0,1	X
Питома вага галузі тваринництва, %	26,1	29,6	26,1	-0,1	X
Прибуток від реалізації продукції (+), збиток (-)	25241,4	28673,2	34838,8	9597,4	138,02
в т. ч. по галузі рослинництва	22971,1	26273,1	31529,1	8558,0	137,26
по галузі тваринництва	2270,3	2400,1	3309,7	1039,4	145,78
Питома вага галузі рослинництва, %	91,0	91,6	90,5	-0,5	X
Питома вага галузі тваринництва, %	9,0	8,4	9,5	0,5	X

З даних таблиці 1 видно, що питома вага рослинництва займає основні позиції, так питома вага рослинництва у загальній виручці становить 82,0%, а тваринництва 18,0%. Питома вага у загальних витратах галузі рослинництва становить 73,9 %, проти 26,1 % витрат галузі тваринництва. Якщо аналізувати рівень прибутку, то ми бачимо, що прибуток від галузі рослинництва становить 90,5% проти 9,5 % галузі тваринництва. Отже, можемо стверджувати, що галузь рослинництва менш затратна і більш прибуткова.

Аналіз динаміки поголів'я великої рогатої худоби, виробництва молока і яловичини в Україні показує, що продовольча проблема сьогодні стоїть доволі гостро. Виробництво продукції тваринництва в цілому і м'яса зокрема є однією з провідних сфер у вирішенні продовольчої безпеки та забезпечення населення країни повноцінним харчовим білком. Особливе місце у структурі м'ясних ресурсів займає м'ясо великої рогатої худоби, яке має великий попит як на внутрішньому так і на зовнішньому ринку. В Україні м'ясо яловичини переважно одержують за рахунок використання на забій поголів'я дорослої худоби молочних і молочно – м'ясних порід.

Зниження ролі факторів екстенсивного розвитку галузі м'ясного скотарства обумовлює посилення пошуків нових факторів розвитку галузі, які відповідають сучасному розвитку і цілому АПК України.

Одним із важливих показників раціонально організованого відтворення стада є підтримання його оптимальної структури.

В таблиці 2 наведені показники економічного стану виробництва молока в ПАФ «Колос» за три останні роки. Дані таблиці 2 свідчать, що протягом досліджуваного періоду валове виробництво молока зменшилось на 7,2% з 15650 ц. у 2015 році до 14524 ц. у 2017 році. Також спостерігається незначне зменшення поголів'я ВРХ на 6,1 %з 346 голів у 2015 році до 325 голів у 2017 році. Відмітимо незначне зменшення рівня товарності з 97,3 % у 2015 році до 96,0 % у 2017 році.

Таблиця 2

Основні показники економічної ефективності виробництва молока

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. до 2015 р.	
				+,-	%
1	2	3	4	5	6
Поголів'я корів, гол	346	310	325	-21	93,9
Валовий надій, ц	15650	14155	14524	-1126,0	92,8
Кількість реалізованого молока, ц	15235	13639	13950	-1285,0	91,6
Рівень товарності, %	97,3	96,4	96,0	-1,3	98,7

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6
Виробнича собівартість реалізованого молока, тис. грн.	4982,1	6158,0	7125,8	2143,7	143,0
Повна собівартість реалізованого молока, тис. грн.	5226,7	6340,4	7156,0	1929,3	136,9
Виручка від реалізації молока, тис. грн.	6364,8	7655,2	9721,9	3357,1	152,7
Повна собівартість реалізованого 1 ц молока, грн.	343,07	464,87	512,97	169,9	149,5
Середня ціна реалізації 1 ц молока, грн.	417,77	561,27	696,91	279,1	166,8
Прибуток, тис. грн	1138,1	1314,8	2565,9	1427,8	225,5
Прибуток на 1 ц., грн.	74,7	96,4	183,94	109,2	246,2
Прибуток на 1 голову, грн.	3251,7	3756,6	7331,1	4079,4	225,5
Рівень рентабельності 1 ц. (+), збитковості (-), %	21,8	20,7	35,9	14,1	X

Оцінюючи вартісні показники, відмітимо, що виробнича собівартість реалізованого молока зросла на 43% з 4982,1 тис. грн у 2015 році до 7125,8 тис. грн. у 2017 році. Повна собівартість реалізованого молока виросла на 36,9 % з 5226,7 тис. грн. у 2015 році до 7156,0 тис. грн. у 2017 році. Спостерігаємо і збільшення виручки від реалізації молока на 52,7 % з 6364,8 тис. грн. у 2015 році до 9721,9 тис. грн. у 2017 році. В нашому випадку темп росту виручки переважає темп росту витрат, це призвело до отримання прибутку від реалізації молока в 2,3 рази з 1138,1 тис. грн. у 2015 році до 2565,9 тис. грн. у 2017 році. Про ефективну роботу галузі молочного скотарства також свідчить і рівень рентабельності який виріс на 14,1 пункто процентів з 21,8 % у 2015 році до 35,9 % у 2017 році.

Отже, можемо стверджувати, що в ПАФ «Колос» виробництво і реалізація молока економічно доцільне та прибуткове.

Терлецька Наталія Михайлівна

Кандидат економічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Балан Альона Анатоліївна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Актуальною проблемою будь-якого суб'єкта господарювання, зумовленою необхідністю підтримки належного рівня конкурентоспроможності, є потреба його модернізації. У ході проведеного авторами дослідження можна зробити узагальнення щодо сутності вказаної категорії, а саме:

1) модернізація – це процес, який передбачає одночасні якісні зміни на всіх рівнях за всіма напрямками та впливає на всіх учасників суспільства;

2) модернізація неможлива без впровадження інновацій;

3) модернізація передбачає використання ефективних систем управління.

У сучасних умовах господарювання інновації стали важливим чинником розвитку для більшості підприємств. Інноваційна активність суб'єктів господарювання може стати однією із основних умов формування його конкурентоспроможної стратегічної перспективи, засобом утримання і розширення ринкового сегменту. Тому підприємства, долаючи економічні труднощі, повинні зосереджувати увагу на підвищенні інноваційної активності шляхом здійснення нових розробок у галузі технологічних інновацій.

Інноваційна активність українських підприємств в цілому залишається на низькому рівні: переважають продуктивні, а не технологічні інновації; низьким залишається рівень фінансування інноваційної діяльності. Відповідно, проблема підвищення інноваційної активності залишається важливим науково-практичним завданням.

Саме різниця в інноваційній активності підприємств пояснює, чому при одних і тих же планах, стратегіях, цілях, навіть за рівнозначної величини інноваційного потенціалу різні менеджери досягають неоднакових результатів. Якісним показником підвищення інноваційної діяльності є інтенсивність створення інноваційних послуг (товарів) або, іншими словами, інноваційна активність вимірюється часткою інноваційної продукції у валовому випуску підприємства, часткою інноваційної доданої вартості у загальній створеній підприємством доданої вартості.

До чинників впливу на інноваційну активність суб'єктів господарювання, насамперед, слід віднести наступне:

- наявність стратегічної концепції розвитку економіки на основі інноваційної моделі та її реалізацію шляхом здійснення відповідної державної інноваційної політики;
- повноту і досконалість законодавчої бази в цілому та законодавства з питань інноваційної діяльності, зокрема;
- сприятливий економічний клімат для здійснення інноваційної діяльності, високий попит на інновації;
- наявність установ інфраструктури та кваліфікованих експертів, які надають необхідні бізнес-послуги, інформацію щодо науково-технічних досягнень та ринків.

Разом з тим, на інноваційну активність підприємств впливають не тільки зовнішні, але й внутрішні чинники. Зокрема, одним з вирішальних ендогенних чинників, який впливає на ефективність використання коштів, що спрямовуються на фінансування інноваційних проектів, є внутрішня система управління інноваційною діяльністю на підприємствах.

Таким чином, важливим завданням держави є створення сприятливого економічного середовища для створення і впровадження інновацій, а основним завданням керівників підприємств є формування цілісної системи управління резервами підвищення інноваційної активності, яка повинна складатися з таких елементів:

1) управління процесом відбору інноваційних проектів, які відповідають стратегії розвитку підприємства, а також залучення джерел фінансування (формування фондів фінансування нововведень і стимулювання творчої праці винахідників, раціоналізаторів, залучення довгострокових банківських кредитів);

2) управління інтелектуальною власністю та комерціалізацією інновацій (облік об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ), оцінювання вартості ОІВ, які створюють фахівці підприємства, організація продажу патентів);

3) мотивація праці персоналу (планування кар'єри працівника, стимулювання особистого зростання, застосування індивідуалізованої системи мотивації, формування соціального пакета, матеріальне заохочення розвитку персоналу – підвищення кваліфікації, тренінги, перепідготовка тощо);

4) контроль та аналіз інноваційних витрат (розподіл та облік інноваційних витрат за окремими проектами та напрямками інноваційної діяльності);

5) управління ризиками інноваційної активності (ідентифікація ризиків, оцінювання рівня ризику, нейтралізація, розподіл, страхування ризиків);

6) управління НДДКР та співпрацею з установами інноваційної інфраструктури (створення відокремлених підрозділів, проектних груп, укладання угод з науково-дослідними установами, консалтинговими фірмами).

Отже, підвищення інноваційної активності діяльності вітчизняних підприємств є однією з головних передумов сталого розвитку та стабільності вітчизняної економіки у контексті теорії модернізації. Однак, водночас суб'єкти господарювання в умовах невизначеності зовнішнього середовища зустрічаються із серйозною протидією чинників, які перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності. До них, на наш погляд, слід віднести значні витрати на нововведення, нестачу власних коштів, недостатній рівень фінансової підтримки держави, високий економічний ризик, тривалий термін окупності інновацій.

Список використаних джерел

1. Валінкевич Н.В. Управління потенціалом та розвитком підприємств на основі модернізації / Н.В. Валінкевич // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2012. – №1 (45). – С. 128-134.
2. Пап Н.В. Проблеми активізації інноваційної діяльності в Україні / Н.В. Пап // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 3. – С.149-153.

Павлишин Юлія Петрівна

Ірпінський державний коледж економіки та права

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ОСНОВА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Актуальність даної теми полягає у тому, що саме адміністративна правосуб'єктність передбачає такі якості фізичних осіб, які у відповідності з чинним законодавством дають їм право бути учасниками регульованих адміністративним правом управлінських суспільних відносин. У міжнародних документах про права людини, а саме ст. 6 Загальної декларації прав людини [1] та ст.16 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [2] записано, що кожна людина, де б вона не знаходилася, має право на визнання її правосуб'єктності.

Огляд навчальної та наукової літератури з питань адміністративної правосуб'єктності свідчить про те, що вчені не надають єдиного підходу до тлумачення елементів адміністративної правосуб'єктності фізичних осіб, оскільки в законодавстві України це не закріплено. Це пояснюється тим, що вони мають широке змістовне навантаження. Тому метою є розгляд окремих елементів адміністративної правосуб'єктності фізичних осіб.

Варто відзначити фундаментальні дослідження таких науковців як: Веребс Я.Р., Колпаков В.К., Стеценко С.Г., Морозова Л.О., Пасічник А.В та інші. У нашому дослідженні ми спираємося на наукові праці українських вчених: Сердюка І.А., Морозова Л.А., Колпаков В.К., Алфьоров С.М., Мацелик Т.О. тощо.

Найбільш точним є визначення адміністративної правосуб'єктності, подане Алфьоровим С.М., Ващенко С.В., Долгополовою М.М. – це потенційна здатність суб'єкта мати права та обов'язки (адміністративна правоздатність) у сфері державного управління і їх реалізовувати у вказаній сфері (адміністративна дієздатність). Її зміст розкривається через встановлення складових частин цієї категорії [3, с. 27]. В цілому такий підхід є вірним, оскільки правосуб'єктність сама по собі не позначає жодного окремого правове явище, що не має власного визначення. Ці ж елементи, у свою чергу, мають самостійне значення і можуть досліджуватись окремо від правосуб'єктності. Склад адміністративної правосуб'єктності містить принаймні два елементи: адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність. Однак, складовою адміністративної дієздатності є адміністративна деліктоздатність, тому вона також відноситься до адміністративної правосуб'єктності.

Адміністративна правоздатність – це передбачена законом здатність особи мати права та обов'язки у сфері державного управління. Адміністративна правоздатність фізичних осіб (громадяни України, іноземці, біженці, особи без громадянства) виникає в момент народження і припиняється зі смертю [4]. Поняття адміністративної дієздатності слід розуміти, як здатність особи власними діями набувати для себе суб'єктивні права та самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе юридичні обов'язки та самостійно їх виконувати у сфері адміністративного управління [5]. Дієздатність, на відміну від правоздатності, залежить від віку, фізичного стану особи, а також інших особистих якостей людини, що з'являються у неї в міру розумового, фізичного, соціального розвитку. Дієздатність, як і правоздатність – це також здатність особи, але вже не природна властивість як така, а готовність до здійснення визначених дій і вчинків, передбачених законом, що становлять права і обов'язки фізичної особи. Існування такої здатності вже не має абстрактного характеру і не може бути однаковою для всіх фізичних осіб.

Під адміністративною деліктоздатністю слід розуміти окремий елемент адміністративної правосуб'єктності суб'єкта права – здатність особи розумно оцінювати значення вчиненого, здатність усвідомлювати свої дії, керувати ними, тому і нести відповідальність за свої проступки [6]. Оскільки, адміністративна деліктоздатність є складовою адміністративної дієздатності, тому згідно ч. 1 ст. 12 КУпАП адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент учинення адміністративного правопорушення 16-річного віку [7]. Отже, адміністративна деліктоздатність та адміністративна дієздатність фізичної особи настає з шістнадцяти років. Підставами їх припинення є наявність фізичних та психологічних дефектів.

Таким чином, дослідивши сутність окремих елементів адміністративної правосуб'єктності, доходимо висновку, що правосуб'єктність фізичної особи становить основу адміністративно - правового статусу громадян України. Проблема відсутності інформації про адміністративну правосуб'єктність в чинному законодавстві має місце, оскільки це ускладнює процес аналізу встановлення та реалізації функцій суб'єктами владних повноважень. Тому, пропонуємо внести в Кодекс України про адміністративні правопорушення дві нові статті – адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність фізичної особи.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини: від 10.12.1948 року. Офіційний вісник України. – 2008. – №93. – Ст. 30.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – zakon.rada.gov.ua/go/995_043.
3. Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. Адміністративне право. Загальна частина: навч., посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
4. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. – Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
5. Мацелик Т.О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права – Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. – С. 90-94.
6. Братуєв С.Н. Указ. робота. – С. 14.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х [Електронний ресурс]. – <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Подра Ольга Павлівна

Кандидат економічних наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Проблемам дослідження та оцінки рівня економічної безпеки підприємства приділено достатньо уваги у науковій літературі. Однак, незважаючи на існуючу теоретичну базу необхідно визнати, що не існує єдиного об'єктивного методичного підходу до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, водночас, слід зауважити, що методичні підходи до оцінки економічної безпеки держави та регіону є більш детально дослідженими та розробленими. Саме тому набуває актуальності обґрунтування системного підходу до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, дослідження основних підходів та методів.

Аналіз наукової літератури дає підстави зробити висновок, що всі методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства можна класифікувати за такими ознаками: за підходами до оцінювання; за використанням експертних оцінок (Рис. 1.). Отже, за першим підходом виділяють індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий, критеріальний, та метод на основі теорії економічних ризиків.

На основі індикаторного методу оцінка рівня економічної безпеки підприємства проводиться за допомогою індикаторів, які є пороговими значеннями досліджуваних показників та їх порівнянням із фактичними значеннями показників підприємства. Даний метод набув широкого використання, однак, його негативною рисою є високий рівень суб'єктивізму щодо визначення індикаторів показників та встановлення їх порогових значень.

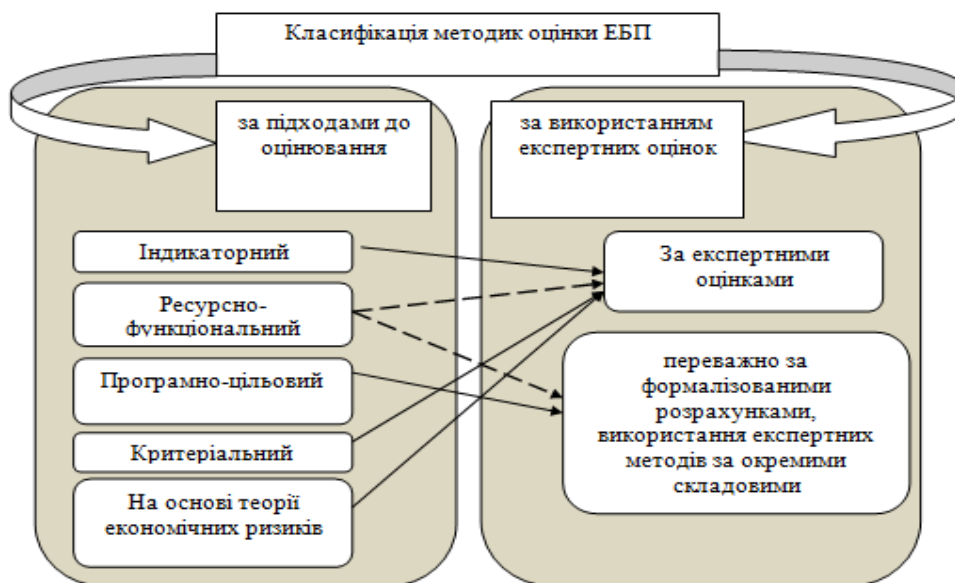

Рис. 1. Класифікація методик оцінки ЕБП

Ресурсно-функціональний метод полягає в здійсненні оцінки економічної безпеки підприємства як за окремими складовими, так і в цілому, передбачає використання експертних методів дослідження в процесі оцінки важливості складових економічної безпеки, оскільки останні не можуть бути уніфіковані, а отже не можуть масово використовуватися на всіх підприємствах у зв'язку з відмінностями їх галузевої приналежності та організаційно-правових форм.

Програмно-цільовий метод оцінки рівня економічної безпеки передбачає використання складних математичних методів та розрахунків, отримання точних та чітких результатів в результаті теоретичного дослідження, водночас, отримані результати важко використовувати в практичній діяльності. На основі критеріального методу оцінка рівня економічної безпеки проводиться за допомогою вибору її критеріїв таких як обсяг інвестицій, вартість підприємства та основні показники фінансової діяльності.

Підхід на основі теорії економічних ризиків передбачає моделювання можливих загроз економічній безпеці та їх аналізу. Для різних загроз розраховується рівень ризику, вірогідності, невизначеності. Слід зауважити, що в науковій літературі питанням методик оцінки ризиків присвячено мало уваги, те саме стосується і досліджень опору загрозам, а отже звужує поняття економічної безпеки підприємства.

В основі другого підходу використовуються експертні оцінки, які доцільно згрупувати у 2 види:

- відповідно до першої методики рівень економічної безпеки оцінюється переважно за експертними оцінками, мають високий рівень суб'єктивності а отже не дозволяють приймати обґрунтовані рішення та не можуть бути основою для ефективного управління підприємством;

- відповідно до другої методики оцінка рівня економічної безпеки проводиться за формалізованими розрахунками, а експертні методи використовуються лише для окремих складових. метод є більш об'єктивним, однак, метод є громіздким, неоднозначним та містить суперечливість розрахунків, тому не може повноцінно використовуватися в якості інструмента управління підприємством.

Список використаних джерел

1. Льяшенко, С. М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки / С. М. Льяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12-19.
2. Камышникова, Э. В. Методы формирования комплексной оценки уровня экономической безопасности предприятия / Э. В. Камышникова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12(102). – С. 87-92.
3. Коваленко В.В. Методичні підходи щодо діагностики рівня економічної безпеки підприємства / В.В. Коваленко // Молодий вчений. – 2016. – № 4. – С. 85-88.

Гуцькіна Євгенія Валентинівна

Національний університет «Острозька академія»
Науковий керівник: Ковальчук Віталій Миколайович
Національний університет «Острозька академія»

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ОБ'ЄДНАННЯ ПІВНІЧНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ КОРЕЇ

Початок 2018 року підніс приємний сюрприз як жителям Корейського півострова, так і країнам регіону: Сеул і Пхеньян демонструють готовність до розрядки (роззброєння). На Міжкорейському Саміті, який відбувся 18-20 вересня 2018 року обидві сторони заявили про готовність вжити додаткових заходів: ліквідувати ядерні об'єкти в північній частині КНДР в повіті Йонбені, де дійсно зосереджені установи, провідні ядерні розробки. Уряд Республіки Корея 23 жовтня цього року ратифікувала Пхеньянську декларацію, яка допоможе прискорити денуклеаризацію Корейського півострова.

Проте, до яких наслідків приведе зближення двох Корей та якого значення набуде ця «дружба» на міжнародному рівні.

Метою даного дослідження є аналіз економічних відносин між Корейським півостровом та провідними країнами світу, та визначення наслідків зближення КНДР та РК для країн в цілому.

Країна, яка виграє у цій ситуації – це Китай. Для Китаю будь-який сценарій нормалізації на Корейському півострові вигідний.

Існує чимала ймовірність того, що з об'єднанням Кореї американо-корейський альянс поступово втратить значення, і корейська держава з американського сателіта перетвориться в китайський – за умови, що Південна Корея поглине Північну, а не навпаки.

Для Росії нормалізація відносин на Корейському півострові – це хороша новина, з однієї сторони. Південна Корея розраховує, що об'єднання залізниць з КНДР дозволить запустити перший потяг від Владивостока до Сеула через три-чотири роки. Існує також можливість будівництва російського газопроводу в Південну Корею, це обіцяє Росії десятки мільярдів доларів прибутку і дозволить збільшити економічну присутність Росії в Південній і Північній Кореї. Щоправда з іншої сторони, у разі об'єднання Корей знову постає питання про те, в чиєму таборі виявиться нова держава – китайському чи американському. У першому випадку новий союзник з'являється у Китаю, а не у Росії, а в другому – американські ракети наближаються до російського кордону.

Країну «вранішнього сонця» – Японію не влаштовують обидва сценарії. Гегемонія Китаю – значна загроза для Японії, і поява в регіоні китайського союзника ще більше ускладнить відносини Токіо і Пекіна. У цьому випадку Японія буде першою в черзі на розміщення на своїй території американських протиракетних комплексів. У разі обмеженого зближення Пхеньяна і Сеула Японія теж виявиться у не вигідному положенні, оскільки диригувати цим процесом, швидше за все, буде Китай.

Одна з наймогутніших країн – США не зацікавлена у відновленні відносин КНДР та РК, оскільки вона втрачає цінного союзника та клієнта в обличчі останньої. Підписані дуже серйозні меморандуми і договори про постачання озброєнь на територію Південної Кореї, і будь-які кроки, які свідчать, що буде розрядка напруженості на Корейському півострові, будуть не вигідні військово-промислового комплексу США. Ті ж американські системи ТНААД тоді не потрібно буде поставляти в Південну Корею, а це – мільярдний контракт.

Для Північної Кореї наслідки об'єднання підуть на користь: по всьому Корейському півострові поширяться високі технології, яких так не вистачало КНДР для розвитку економіки. Приплив нових

інвестицій, зокрема пов'язаних з будівництвом нових шляхів між Корейським півостровом та Європою. Зокрема, Мун Чже Ін вже запропонував з'єднати залізничні системи двох держав. Також було опубліковано, що з 2019 року Республіка Корея може отримати доступ до північнокорейського порту Расон для експорту-імпорту товарів. З дотриманням курсу денуклеаризації, санкції ООН відносно Північної Кореї поступово будуть втрачати свою силу.

Для Півдня буде великим полегшенням, що його країна-сусід вже не воєнна загроза, а новий партнер, який багатий на ресурси та є вирішенням логістичних проблем для РК. З іншої сторони об'єднання двох економік завдасть чималого шоку для економіки саме Південної Кореї. Вона втратить свої позиції на міжнародному рівні та процес реструктуризації займе багато часу. Тим більше, у зв'язку з подіями, що відбуваються на міжнародному ринку (підвищення ціни на нафту, війна між Китаєм та США, зменшення інвестицій в будівництво) рівень економіки Південної Кореї дещо впав (приріст ВВП нижчий прогнозованого). Уряд країни знає, що може втратити, тому дуже обережно зближається зі своїм Північним братом.

Насправді, надмірного зближення побоюються і в Сеулі, і в Пхеньяні. Те, що відбувається нині видиме потепління у відносинах можна пояснити, по-перше, економічними санкціями, і по-друге, появою в Білому домі Дональда Трампа.

Отож, поки ж найбільш вірогідний сценарій – це повернення до «політики сонячного тепла», що проводилася в кінці минулого-початку цього століття президентом Південної Кореї Кім Де Чжуном: більш тісні економічні зв'язки, виступи спортсменів під загальним прапором, можливо, відкриття туристичних визначних пам'яток Північної Кореї для південців.

Федоров Ігор Васильович

Кандидат юридичних наук

Одеський державний університет внутрішніх справ

ЩОДО ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Народним депутатом України Власенко С.В. 21.08.2017 до Верховної Ради України були надані законопроекти закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення функціонування суду присяжних в Україні» (реєстр. № 7022-1).

Як було зазначено в пояснювальній записці «Метою Законопроекту є вдосконалення чинного законодавства у сфері здійснення правосуддя судом присяжних, правової деталізації процедури судового провадження за участі присяжних».

Вказаний законопроект було надано як альтернативу іншому проекту закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку розгляду кримінальних проваджень колегіально судом та судом присяжних» (реєстр. № 7022), який було подано Кабінетом Міністрів України

Головним науково-експертним управлінням апарату Верховної Ради України було розглянуто зазначений законопроект за результатами чого було зроблено низку зауважень.

Зокрема: «Змінами до частини другої статті 31 КПК встановлюється, що колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого (одного із обвинувачених) – судом присяжних в суді першої інстанції здійснюється провадження щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Прийняття запропонованих змін матиме наслідком надмірне навантаження на судову систему, адже кількість кримінальних проваджень, які повинні будуть, за клопотанням обвинувачених, розглядатися судом присяжних, значно збільшиться. Крім того, більш тривалим буде підготовче судове засідання, а також судові засідання у разі, коли виникне необхідність добору кандидатів у присяжні (див. частину дев'яту статті 387 КПК в редакції проекту).

Звертаємо також увагу, що у законопроекті пропонується замість трьох (як передбачено у чинній редакції частини третьої статті 31 КПК) збільшити кількість колегії присяжних до дванадцяти (частина друга статті 31 КПК в редакції проекту). А для забезпечення можливості відбору дванадцяти основних та дванадцяти запасних присяжних, суддя в постанові про розгляд судового провадження за участю суду присяжних, повинен буде вказати п'ятдесят кандидатів у присяжні, визначених випадково вибіркою автоматизованої системи добору присяжних (частина перша статті 385 КПК в редакції проекту).

На наш погляд, запропонований проектом підхід не сприяє забезпеченню швидкого, повного та неупередженого судового розгляду, що є одним з головних завдань кримінального провадження.»

Вказане положення ст. 31 КПК України дійсно потребує свого удосконалення з урахуванням світового досвіду.

Одним з шляхів вирішення питання щодо зменшення організаційного навантаження на суди є зменшення кількості присяжних, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Вельми цікавий підхід до числа присяжних засідателів, що входять до колегії, виявляється в Грузії. За загальним правилом суд за участю присяжних складається з 12 засідателів та лише 2 запасних.

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 27 КПК Грузії «У складі суду присяжних засідателів має бути не менше шести засідателів у справах про злочини, що відносяться до категорії менш тяжких, не менше восьми - у справах про злочини, що відносяться до категорії тяжких».

Також різне число присяжних засідателів бере участь при розгляді кримінальних справ у Республіці Південна Корея.

У відповідності до положень ст. 13 Закону Південної Кореї «Про участь громадян в кримінальних судах» у судових засіданнях у справах про злочини, покарання за які передбачають смертну кару або довічне ув'язнення беруть участь дев'ять присяжних.

П'ять присяжних засідателів беруть участь у справах про злочини, при розслідуванні яких підсудний і його захисник визнають всі пункти звинувачення на попередньому слідстві.

В інших випадках обираються сім присяжних засідателів.

У той же час суд має право змінити число присяжних засідателів і визначити їх необхідну кількість в сім або дев'ять осіб.

Таке можливо лише при наявності надзвичайно суттєвих обставин у справі за умови згоди підсудного, його захисника та державного обвинувача.

Однією з цікавих особливостей корейської системи присяжних засідателів є непарне число присяжних, що дає можливість 100% прийняття ними рішення.

Таким чином, при подальшому доопрацюванні виявлених недоліків з урахуванням світової практики, прийняття зазначеного законопроекту може сприяти зміні суду присяжних з континентальної моделі на англосаксонську з подальшим її адаптуванням її до умов сучасної України.

Аверкова Вероника Андреевна

Гомельського державного університету імені Франциска Скорины

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТЫ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

С каждым днем информационно-телекоммуникационные технологии становятся все более удобными в использовании во всех сферах деятельности. С помощью них в настоящее время разрешаются многие проблемы, сокращаются сроки получения услуг, обеспечивается доступ к широкому спектру профессиональных ресурсов. Вместе с тем благодаря прогрессивному развитию информационных технологий происходят изменения общественных институтов, в частности, переход финансовых институтов к новому этапу – становлению цифровой экономики, особое место в которой занимает виртуальная валюта.

Как справедливо отмечает В. Б. Вехов, в действующем законодательстве в настоящее время отсутствует системное нормативное закрепление порядка оборота криптовалюты, создания и функционирования соответствующих платежных систем. При этом, в условиях отсутствия запрета на такой оборот в рамках регулятивного законодательства, происходит увеличение числа операций с криптовалютами и, как следствие, повышение криминогенных рисков. В связи с этим в уголовном праве актуальными являются вопросы об определении уголовно-правовой природы криптовалюты, а также разрешения квалификационных задач в ситуациях, когда криптовалюта выступает предметом совершения преступления.

Для определения правовой природы криптовалюты в уголовно-правовых целях необходимо рассмотреть механизм ее использования как в легальном секторе, так и в криминальном, определить, каков механизм заработка или обогащения от применения виртуальной валюты.

Так, технической особенностью криптовалюты является ее формирование из последовательной структуры различных символов – букв и цифр, оснащенных криптографической защитой. Сохранность так называемых «монет» обеспечивается электронными кошельками, которые по своей сути представляют определенную совокупность данных о количестве биткоинов, их пополнении и списании. Создание электронных кошельков осуществляется самостоятельно пользователями и эти операции носят анонимный характер, так как процедура идентификации личности пользователя отсутствует или предельно упрощена.

Таким образом, главным преимуществом криптовалюты является, с одной стороны, отсутствие технической возможности подделки электронных «монет», с другой стороны – анонимность пользователей электронных кошельков. В связи с этим виртуальная валюта в силу своей природы может иметь отношение к целому ряду уголовных преступлений, а также достаточно объяснима популярность технологии блокчейна среди преступных формирований, в том числе организовывающих незаконную реализацию наркотических средств.

Исходя из механизма оборота криптовалюты, возможности ее обмена на те или иные ценности, можно выделить следующие группы преступлений, совершаемых с использованием виртуальной валюты: 1) преступления, совершение которых финансируется криптовалютой. К ним относятся, в частности, финансирование террористической деятельности (ст. 290-1 Уголовного кодекса Республики Беларусь (далее – УК)), незаконный оборот наркотических средств, психотропных веществ, их прекурсоров и аналогов (ст. 328 УК), торговля людьми (ст. 181 УК) и т.д.; 2) преступления, в которых криптовалюта выступает в качестве инструмента, средства совершения преступления, то есть в этом случае механизм совершения преступления предполагает проведение транзакций с криптовалютой. К таким можно отнести, например, легализацию (отмывание) средств, полученных преступным путем (ст. 235 УК); 3) преступления, в которых криптовалюта является предметом хищения. К ним, в первую очередь, относятся мошенничество (ст. 209 УК), присвоение или растрата (ст. 211 УК), хищение путем использования компьютерной техники (ст. 210 УК) и др. В результате совершения таких преступлений, виновный получает доступ к уникальному коду шифрования, и в дальнейшем имеет возможность обменять криптоденьги на реальные денежные средства или товар.

Однако следует отметить, что существует проблема отнесения криптовалюты к тому или иному предмету имущественного посягательства ввиду того, что в настоящее время не определен ее статус в системе объектов гражданских прав.

Таким образом, для целей применения уголовного закона следует законодательно определить статус криптовалюты в системе объектов гражданских прав. По нашему мнению, криптовалюта представляет собой иное имущество. Следовательно, преступные деяния, в которых используется криптовалюта – для финансирования террористической деятельности, в целях легализации (отмывания) средств, полученных преступным путем, а равно в случаях хищения – могут быть квалифицированы по соответствующей статье Уголовного кодекса Республики Беларусь.

Шабатура Тетяна Сергіївна

Кандидат економічних наук, доцент
Одеський державний аграрний університет

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ФАКТОРИ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ

В умовах нестійкого розвитку вітчизняної економіки, викликаного нестабільністю оточуючого середовища, нераціональним розподілом і неефективним використанням економічних ресурсів, загостренням суперечностей розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, актуалізується проблема адаптації підприємств до зовнішніх змін. Така ситуація зумовлює необхідність прийняття негайних управлінських рішень щодо стратегічного розвитку підприємства, де ключовим моментом виступає економічний потенціал, ефективна реалізація якого дає можливість забезпечити виконання цих стратегічних ідей, а головне – переорієнтуватися відповідно до концепції сталого економічного розвитку. Сьогоднішня практика свідчить, що підприємства з незначним рівнем економічного розвитку чи невикористаними ресурсними можливостями найчастіше опиняються в кризовому стані, що визначає необхідність розгляду й дослідження особливостей формування економічного потенціалу підприємства, ефективне використання якого відіграє ґрунтовну роль в успішній реалізації пріоритетних ідей економічного розвитку.

Масовість поглядів до визначення дефініції «економічний потенціал підприємства» свідчить про відкритість та дискусійність даного питання, дослідження еволюційного походження економічної природи якого засвідчує, що уведення зазначеної категорії в коло економічних досліджень більше пов'язано зі спробами вирішити питання комплексного оцінювання рівня економічного розвитку підприємства.

Майже всі визначення економічного потенціалу підприємства так чи інакше, з одного боку, посиляються на сукупність його ресурсів, а з другого – на реалізацію за їх рахунок пріоритетних ідей економічного розвитку, проте дуже мало уваги приділено дослідженню на аналізі системно-структурних характеристик його формування.

Щодо визначення процесу формування економічного потенціалу підприємства, то на думку деяких науковців, він представлений послідовністю дій у напрямку визначення та нарощення діапазону підприємницьких можливостей, процесом його структуризації та системної організації з метою забезпечення сталого економічного зростання [1].

З метою більш ґрунтовного дослідження системно-структурних характеристик формування економічного потенціалу підприємства доцільно бізнес-оточення підприємства поділити на такі складові: бізнес-оточення непрямо дії, бізнес-оточення безпосередньої дії та внутрішнє бізнес-оточення. Тому, для більш детального дослідження процесу формування економічного потенціалу підприємства виникає потреба у дослідженні його системно-структурних характеристик у взаємозв'язку та динаміці.

Як свідчить аналіз опрацьованих літературних джерел, системно-структурні характеристики формування економічного потенціалу підприємства, систематизують залежно від ділянки дії екзогенних і ендогенних детермінант на структурні складові економічного потенціалу.

Так, екзогенні фактори пов'язані з заходами державних органів, банківських установ, інвестиційних компаній тощо. Як правило, до них відносять економічні, технологічні, соціокультурні, екологічні, політико-правові, технологічні та другі. Ендогенні фактори, насамперед, залежать від стратегічного напрямку розвитку самого підприємства, через що процес формування та використання економічного потенціалу підприємства розглядають як пріоритетний напрямок економічного розвитку підприємства [2].

На сьогодні виокремлено низку наступних ключових домінант формування економічного потенціалу підприємства:

- 1) економічний потенціал підприємства представлений доволі складною конструктивною моделлю, структурні складові якої є альтернативними та взаємозамінними;
- 2) економічний потенціал підприємства – це динамічна синтезована система;
- 3) для структурних елементів економічного потенціалу підприємства характерний синтезований взаємозв'язок;
- 4) економічному потенціалу підприємства притаманний трансформаційний характер, що зумовлює появу нових структурних складових;
- 5) структурні складові економічного потенціалу підприємства є взаємозалежними і взаємодоповнюючими, а тому реалізація економічного потенціалу можлива за умови їх діалектичної взаємодії;
- 6) всі структурні складові економічного потенціалу підприємства пов'язані з функціонуванням та розвитком підприємства;
- 7) структурні складові економічного потенціалу підприємства здатні окреслювати кінцеві результати діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Гришова І.Ю. Сучасні трансформації ресурсно-виробничого потенціалу національної економіки України / І.Ю. Гришова, М.Ю. Щербата // Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Economy. Priorytetowe obszary nauki" (29.11.2015 - 30.11.2015). – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – str.34-37.
2. Shabatura, T. S. Model of economic development enterprise in the context of European integration / T. S. Shabatura, A. A. Kravchuk, T. M. Hnatieva / Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 3 (11). Ч. 2. – С. 89-94.

Березовська-Чміль Олена Борисівна

Кандидат політичних наук

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО КОНСЮМЕРИЗМУ

В сучасному суспільстві дедалі більшого поширення набуває заміна духовних цінностей матеріальними. Можемо спостерігати формування певного світогляду, основою якого є культивування філософії споживання, придбання різноманітних товарів і послуг, як головну мету людського існування. Відтак набувають актуальності дослідження консюмеризму як соціального явища, що пронизує різні сфери, в тому числі і політику.

Найбільш ґрунтовними теоретичними дослідженнями даного феномену є праці таких зарубіжних та вітчизняних авторів, як Ж.Бодріяр, П.Бурдьє, М.Вебер, Т.Веблен, Г.Дебор, Т.Зомбарт, В.Льїн, Дж.Лукас, Дж.Рітцер, Е.Тофлер, Ж.Бремонд, С.Герасимова, Дж.Гобсон, П.Друкер, А.Желедан, Дж.Кейнс, О.Космій, В.Торяник, Ф.Котлер, Ж.-Ж.Ламбен, В.Мандибур, Дж.Хірт, О.Язвінська, Л.Северин-Мрачковська та інші.

Варто зауважити, що витоки консюмеризму як руху на захист прав споживачів сягають ще другої половини ХХ століття. З часом він трансформувалася в своєрідну ідеологію, яка успішно експлуатувалася

маркетологами з метою збільшення прибутків та формування новітніх рекламних технологій. Споживання стає домінуючим не лише в економічних, а й в соціально-культурних та політичних відносинах.

Ще П.Бурдье вважав політичне поле місцем, де в боротьбі між агентами формуються такі політичні продукти, як програми, концепції, ідеї, коментарі, аналізи, що мають обиратись пересічними громадянами, тобто споживачами. На сучасному етапі ідеологія консюмеризму дедалі більше пронизує платформи і зміст політичних кампаній, свобода політичного вибору прирівнюється до свободи споживацького вибору при покупці певних товарів. Політтехнологи під час виборів аналізують споживчий політичний ринок, визначають, на які ідеї та обіцянки в суспільстві є попит і відповідно формують пропозиції у вигляді передвиборчих програм кандидатів. Отже, в сучасних умовах боротьба за виборця неможлива без боротьби за його свідомість, як споживача. Популістичні заяви політиків дедалі більше нагадують рекламу споживчих товарів та послуг із застосуванням відвертих маніпуляцій суспільною свідомістю. За допомогою інформаційних та пропагандистських механізмів політики намагаються позбавити сучасного індивіда раціонального критичного мислення, акцентуючи увагу на емоціях, підсвідомості та ірраціональних чинниках.

Більшість вчених вважають консюмеризм системним явищем, що є сукупністю таких взаємопов'язаних елементів, як інститути, норми, традиції, ідеологія, свідомість, погляди, культура тощо. Таким чином, структурними елементами консюмеризму є: 1) інституційна підсистема, яка визначає суб'єктний склад та організаційну структуру консюмеризму; 2) нормативна – сукупність правових норм, що регулюють сферу захисту прав споживачів; 3) ідеологічна – споживча ідеологія, свідомість, культура, довіра, погляди, традиції споживання та правила, що сформувалися у суспільстві; 4) комунікативна – сукупність інтегративних зв'язків між елементами системи консюмеризму.

Необхідно також зауважити, що формування консюмеризму як своєї ідеології стало можливим завдяки науково-технічному прогресу, здешевленню виготовлення товарів і, як наслідок, – їх надвиробництву, що призвело до гіпертрофованого споживання.

Консюмеризм може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Для одних суспільних груп чи індивідів може бути джерелом подальшого науково-технічного прогресу, для інших – причиною культурної, моральної та духовної деградації, нестримного бажання наживи на надмірного збагачення.

В політичній сфері найціннішим товаром та самоціллю є влада, як засіб здобуття необмежених ресурсів, впливу, задоволення безмежних споживчих апетитів та захисту економічних інтересів можновладців. Негативним аспектом даного явища є нівелювання загальносуспільних, гуманітарних, духовних цінностей, зубожіння громадян, наростання соціального невдоволення і напруги, невиконання обіцянок та маніпулювання народною свідомістю у власних цілях.

Підсумовуючи, зауважимо, що політичний консюмеризм як соціальне явище та своєї ідеології є складним та багатограним явищем. Пасивний споживач політичного ринку дистанціюється від політичних акторів та прийняття політичних рішень. Також політичний консюмеризм, як особлива форма деструктивного споживацтва часто призводить до конформізму і апатії індивідів, нівелювання креативного потенціалу, якісно нових ідей та підходів, активності громадян у політичній сфері.

Погоджуємось з думкою більшості українських авторів про те, що політики і виборці мають відійти від надмірного споживацтва. Перші повинні бути готовими сказати народу непопулярну правду про наявну ситуацію і запропонувати реальні альтернативи виходу з кризи. А другі мають перестати сприймати вибори як рейтинги популярності або своєї ідеї конкурсу і поглянути у вічі непривабливим альтернативам, усвідомлюючи наслідки можливого вибору.

Манюкова Надія Олександрівна

Сумський державний університет

Науковий керівник: Макаренко Михайло Ілліч, доктор економічних наук, професор

Сумський державний університет

КАТЕГОРІАЛЬНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Банківська система країни є ключовим учасником грошових відносин, тому реальний сектор економіки напряму залежить від ефективності її функціонування. Трансформації у глобальному фінансовому середовищі, економічні та політичні чинники всередині країни можуть негативно впливати на банківський сектор та економічну стабільність держави. Розкриття поняття реструктуризації банківської системи дає змогу уявити яким чином та навіщо змінюється її структура.

В зарубіжній літературі підходи до визначення реструктуризації є досить лаконічними та відрізняються від думки вітчизняних вчених, оскільки механізм реструктуризації є більш вивченим, зрозумілим та використовуваним.

На думку Д. Депамафіліса реструктуризація являє собою заходи з розширення або згортання основної діяльності компанії (банку), або з радикальної зміни структури її активів, фінансової структури. До таких заходів він відносить не тільки злиття та поглинання, а й створення нових альянсів, розпад існуючих та виділення окремих установ [1], якщо будь-який з них має місце, то відбувається реструктуризація банківської системи.

М. Драгі стверджує, що реструктуризація банківської системи, насамперед, має на увазі посилення нагляду за діяльністю банківських установ та пруденційного регулювання з метою збільшення ефективності виконання посередницької функції банківською системою [4].

А. Деміргук-Кунт та Е. Детраджич вказують, що реструктуризація є шляхом виходу банків з кризи, тому є посткризовим сценарієм. Вона включає злиття та поглинання, державну підтримку, регулятивні поступки або посилення контролю [3].

Банківську реструктуризацію Ф. Нор розглядає як комплекс дій, спрямованих на відновлення та підтримку довіри до банківської системи, а також прибутковості та ефективності роботи окремих банків [6].

Дж. Хоггарт у своїх працях говорить, що реструктуризація банків звичайно відбувається шляхом злиття та поглинання, часто за допомогою уряду, іноді за допомогою вливання урядового капіталу або через збільшення контролю. Ліквідація банків, як метод реструктуризації, зустрічається лише зрідка та застосовується до менших установ [5], але такий підхід є більш притаманним для банківських систем розвинених країн, оскільки вітчизняна наукова література часто згадує ліквідацію при визначенні реструктуризації банківської системи.

Відмінність рівнів реструктуризації розглядають Р. Сіммонс та Дж. Бьоркл. Реструктуризація банків здебільшого здійснюється для покращення їх фінансових показників та іноді зобов'язує використовувати систему стримування та противаг, щоб зменшити можливість фінансової кризи, яка може мати локальні або глобальні наслідки. Тобто, реструктуризація банків, як правило, здійснюється для вирішення проблем окремих банків, що переживають банківську кризу, або для вирішення більш глобальних проблем, що впливають на всю банківську систему країни [2].

Вивчення вищевказаних підходів приводить до висновку, що зарубіжні вчені розглядають реструктуризацію банківської системи досить схоже. Вони говорять, що реструктуризація спрямована на вихід банківської системи з кризи, або на підвищення її ефективності. Будь-які зміни в структурі банків (злиття, поглинання, ліквідація банків, виділення окремих банків з груп, створення нових) вже являють собою реструктуризацію всієї системи, тому неможливо, щоб вона стосувалася лише одного банку (в такому випадку ми будемо мати справу з реорганізацією). Якщо спостерігаються системні проблеми, учасником реструктуризації стає держава, уряд може змінювати вимоги до банків на правовому рівні, посилювати контроль над їх діяльністю, вливати капітал.

На нашу думку, не один з вищевказаних підходів всебічно не розкриває поняття реструктуризації банківської системи. Кожен обходить важливі елементи, які згадуються іншими. Вчені взагалі акцентують увагу лише на формах реструктуризації (Д. Депамафіліс, Дж. Хоггарт) або її меті (М. Драгі, Ф. Нор, Р. Сіммонс та Дж. Бьоркл). Найбільш точним вважаємо підхід А. Деміргук-Кунта та Е. Детраджич, які вказують на причину реструктуризації (банківську кризу) та заходи, серед яких не тільки злиття та поглинання (доречно було б замінити їх на зміни в структурі банківської системи взагалі), але й участь уряду країни в цьому процесі.

Список використаних джерел

1. Депамафіліс Д. Слияния, поглощения и другие способы реструктуризации компании : [пер. с англ.] / Д. Депамафилис. – Москва : Олимп-Бизнес, 2007. – 960 с.
2. Birchall J. The co-operative reform process in Tanzania and Sri Lanka / J. Birchall, R. Simmons // *Annals of Public and Co-operative Economics*. – 2010. – № 81(3). – P. 467-500.
3. Demirguc-Kunt A. The determinants of banking crises in developed and developing countries / A. Demirguc-Kunt, E. Detragiache // *IMF Staff Papers*. – 1998. – № 43. – P. 81-109.
4. Draghi M. Bank restructuring and the economic recovery. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2014/html/sp140313_1.en.html (дата звернення: 15.03.2018).
5. Hoggarth G. On the resolution of banking crises: Theory and evidence / G. Hoggarth, J. Reidhill, P. Sinclair. – London : Bank of England, 2004. – Working Paper № 229. – 29 P.
6. Nor F. M. Corporate restructuring: firm characteristics and performance / F. M. Nor, N. Alias, M. H. Yaacob // *Jurnal Pengurusan*. – 2008. – № 27. – P. 129-141.

Мищенко Анастасія Сергіївна

Запорізький національний університет

Науковий керівник: Горло Наталя Віталіївна, кандидат історичних наук, доцент

Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ШВЕЦІЇ

Наявність децентралізованої системи місцевого самоуправління на сьогодні є актуальним явищем, тому що воно є беззаперечним доказом демократичності країни. Однією з таких країн є представниця Скандинавії – Швеція. У кожній країні процес децентралізації реалізовується особливо, в залежності від форми правління та державного устрою. Характерною рисою децентралізації у Швеції є сильна центральна влада, що є логічним для конституційної монархії, трохи слабша влада на регіональному рівні та повністю самостійна влада на місцевому рівні. Як бачимо, діє горизонтальна система управління, яка спонукає до дій всі рівні влади, які мають свої функції та повноваження. Реформа децентралізації розпочалася у Швеції у 1971 році, за цей час пройшла декілька етапів і триває досі. Головним кроком на шляху реформування місцевого самоврядування став перехід до сучасної репрезентативної системи від самоврядності з ознаками демократії. Перевагою, яка дозволила забезпечувати як загальнодержавні інтереси, так і місцеві, став процес перерозподілу владних повноважень між усіма рівнями влади, що надало місцевим органам можливість вирішувати питання, які пов'язані із забезпеченням життєдіяльності на їх території. За часи існування реформи децентралізації, відповідно до даних, кількість комун зменшилася приблизно в 7 разів, з 2 тис. комун у 1970-х роках до 290 комун сьогодні. Тобто бачимо укрупнення в дії; також треба відзначити, що більше 50% державних службовців працює на благо місцевого самоврядування комуни. Діяльність місцевого самоуправління комун будується на основі головного принципу децентралізації – субсидіарності, згідно з яким механізм управління формується «знизу вгору», усі завдання та проблеми вирішуються на найнижчому рівні, так як результати досягаються швидше та якісніше. Державна влада вирішує лише питання охорони громадського порядку, оборони, будівництва доріг національного рівня тощо [1]. Доволі дискусійним є питання представництва державної влади у місцевих органах, вирішення цього питання у Швеції реалізується завдяки роботі національних відомств, які працюють на правах громадських об'єднань. Дані утворення працюють разом з урядом, де у підсумку розробляють спільно рекомендації для вирішення будь-якої проблеми [2].

Відносно питання фінансової децентралізації, то головним ресурсом є податки, ставки яких встановлює місцеве самоврядування. Саме завдяки податкам комуни в змозі покрити видаткову частину бюджету, тим самим зменшити залежність від фінансування ззовні. Відповідно, за рік комуна може заробити приблизно 120 млн. євро, де відсоткова пропорція така: 80% – це кошти, які комуна заробляє сама, в більшості завдяки податкам, лише 15% – це надходження з державного бюджету та 5% за платні послуги [1]. Як бачимо, комуни завдяки продуманій фінансовій системі знаходяться на самозабезпеченні, що сприяє уникненню претензій до центральної влади та забезпечує фінансову відповідальність на місцях. Також з 1995 року у Швеції функціонує система фінансового вирівнювання доходів комун за такими критеріями як: частка населення, що працює, рівень доходів населення, його вікова структура, господарська структура та ін. Дана система забезпечує однаковість бюджетного показника комун [1].

Можна зробити висновок, що послідовні кроки в реалізації реформи децентралізації, в умовах існування монархічної форми правління дозволили побудувати розвинену децентралізовану країну, з потужним місцевим самоуправлінням, яке в змозі вирішувати як економічні, політичні, так і соціальні проблеми.

Даний досвід необхідно враховувати у побудові децентралізованої України, головне, на що варто звернути увагу реформаторам, це на оптимізацію політико-адміністративної системи, що буде передбачати зменшення впливу центру на громади та їх фінансову самостійність.

Список використаних джерел

1. Сухенко В. В. Досвід децентралізації влади в Швеції: уроки для України. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. – 2016. – № 3. – С. 69-75.
2. Сняк Д. «Я у захваті від того, що відбувається в Україні!». Досвід Швеції щодо децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10748>

Гончаренко Тетяна Ігорівна
Луганський національний аграрний університет

«МОТИВАЦІЯ» ЯК ПРЕДМЕТ ЕКОНОМІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

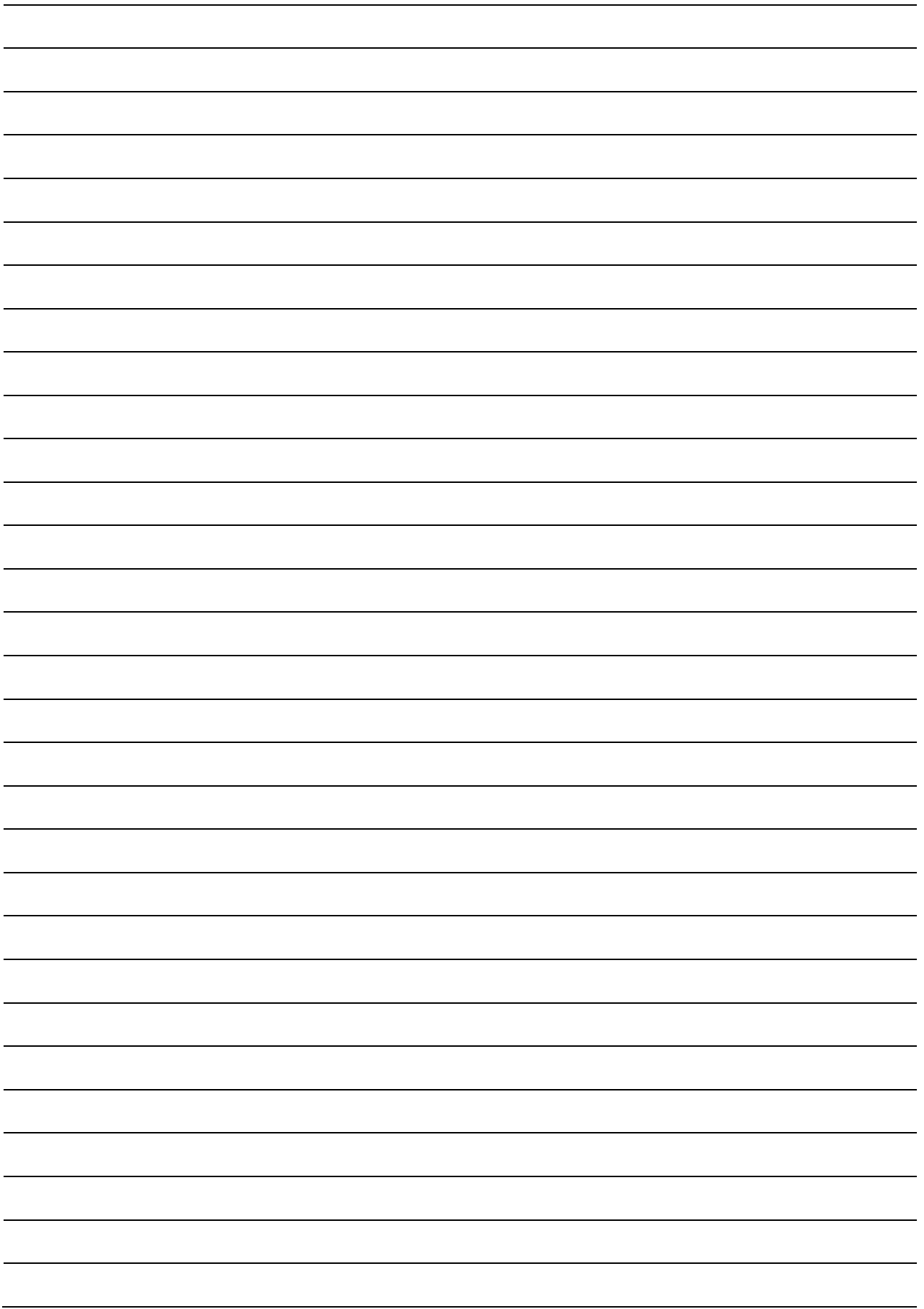
Ефективний розвиток будь-якого суб'єкта господарювання неможливий без удосконалення кадрового потенціалу, який формується під впливом мотивуючих та стимулюючих факторів. Якщо людина не має особистої зацікавленості у розвитку особистих якостей та вмінь, домогтися високих та якісних результатів будь-якої праці не можливо. Мотивація персоналу стає одним із найважливіших чинників, що може впливати на розв'язок цілої низки проблем, що постають перед керівництвом. Адже, саме мотивація персоналу є основним засобом забезпечення оптимального використання ресурсів, мобілізації кадрового потенціалу тощо [1]. Функція мотивації – одна з основних функцій управління – полягає в спонуканні персоналу до ефективної, сумлінної діяльності для досягнення цілей організації, тобто у визначенні потреб персоналу, розробці систем винагороди за виконувану роботу, використанні різних форм оплати праці, застосуванні стимулів до ефективної взаємодії суб'єктів спільної діяльності [3]. Мотивація – це усвідомлене людиною спонукання до активності, цілеспрямованої дії, вирішення поставлених завдань. Прагнення є внутрішнім і виявляється тільки тоді, коли воно до кінця зрозуміле суб'єктом. В основі мотивації лежить певна потреба (фізіологічна, духовна, ціннісна), після задоволення якої імпульс до дії істотно знижується [4]. Мотивація працівників має здійснюватись комплексно та системно. Мотивацію персоналу слід розглядати не просто як окрему функцію управління, а як складову, як підсистему корпоративної культури підприємства. Ефективність трудової діяльності залежить від мотивації [3].

За джерелами виникнення мотивів розрізняють мотивацію внутрішню і зовнішню [3]. Зовнішня мотивація проявляється у вигляді грошової винагороди: оплата праці, премія, підвищення зарплати. Внутрішня мотивація проявляється лише тоді, коли людина вирішує завдання, тим самим формує мотиви. Мотивацію персоналу слід відрізнити від стимулювання. Поняття «мотивація» та «стимулювання» тісно пов'язані один з одним, але мають різний зміст. Стимулювання – це міра зовнішньої підтримки, завдяки якій здійснюється вплив на активність людини. Відмінність мотивації від стимулювання перш за все полягає у внутрішній зацікавленості конкретної людини, що спонукує її до будь-якої дії або діяльності. На відміну від мотивації, стимулювання здійснює зовнішні впливи на людину, групу або організаційну систему, що впливає на процес і результат трудової діяльності. При цьому ефект такого зовнішнього впливу не завжди збігаються з особистими прагненнями, пріоритетами та уподобаннями працівника. З точки зору управління, мотивація та стимулювання взаємопов'язані між собою засоби підвищення ефективності праці персоналу, тому, для досягнення цілей організації, керівникам важливо вміти розрізняти та застосовувати методи мотивації та стимулювання. Основними методами мотивування персоналу в сучасних умовах є: грошові виплати за виконання поставлених цілей; відносин, основним мотивуючим чинником працівників є бажання мати гарантовану заробітну плату; соціальна політика пов'язана з наданням працівникам додаткових пільг, послуг і виплат соціального характеру; нематеріальні стимули (винагороди-вдячності, письмова подяка керівництва та навіть компліменти); «побудова» (підсвідомий вплив на людину) – метод дає можливість пробуджувати у співрозмовника поважне ставлення і прагнення брати приклад з мовця; професійне навчання; кар'єрне зростання; зворотній зв'язок, який можна забезпечити за допомогою внутрішньої пошти або внутрішнього сайту компанії організувавши для цього спеціальну рубрику [5]. Бажання підвищити продуктивність та якість праці сприяло розвитку численних теорій мотивації людини.

У сфері менеджменту та управління персоналом існує кілька видів теорій мотивації: змістовні теорії мотивації (базуються на внутрішніх на внутрішніх спонукань людини); процесуальні теорії мотивації (направлені на дослідження поведінки людини в різних життєвих ситуаціях, приділяючи особливу увагу мотивації різних зовнішніх факторів); теорії «працівника» (до даної групи входять теорії, які відображають специфічне бачення професійної діяльності кожного працівника). Теорій мотивації та їх застосування в сучасних умовах розвитку господарських відносин в Україні є актуальним завданням для вітчизняної економічної науки.

Список використаних джерел

1. Зелена М.І. Мотивація як головний чинник підвищення ефективності праці персоналу підприємства / М.І. Зелена // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 4(2). – С. 253-255.
2. Податковий менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-9802.html>
3. Гайдученко С.О. Тексти лекцій з навчальної дисципліни «Мотивація персоналу» (для студентів 5 курсу спеціальності 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування») / С.О. Гайдученко. – Х : ХНУМГ, 2013. – 111 с.
4. Чим відрізняється мотивація від стимулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moyaosvita.com.ua/biznes/chim-vidriznyayetsya-motivaciya-vid-stimulyuvannya/>
5. Івашова Н.В. Сучасні методи мотивування персоналу / Н.В. Івашова, В.В. Зарубіна // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності ф-ту економіки та менеджменту СумДУ, м. Суми, 3-5 квітня 2012 р. / Відп. за вип. О.В. Прокопенко. – Суми: СумДУ, 2012. – Т.5. – С. 35-37.

Наукове видання

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

Збірник наукових праць

Випуск 25

Видання українською, російською та англійською мовами

Відповідальний секретар – Гончаренко Т. І.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №23259-13099ПР від 19.04.2018

Видавець СГ НТМ «Новий курс»
Вул. Манізера, 3, м. Харків, 61002, Україна
Тел. 097-044-03-09, E-mail: nr1989@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №6392 від 07.09.2018

Підписано до друку 25.03.2019. Формат 60x90 1/8
Папір офсетний, 80 г/м². Гарнітура «Times New Roman»
Друк. арк. – 25,0. Наклад 30 прим.